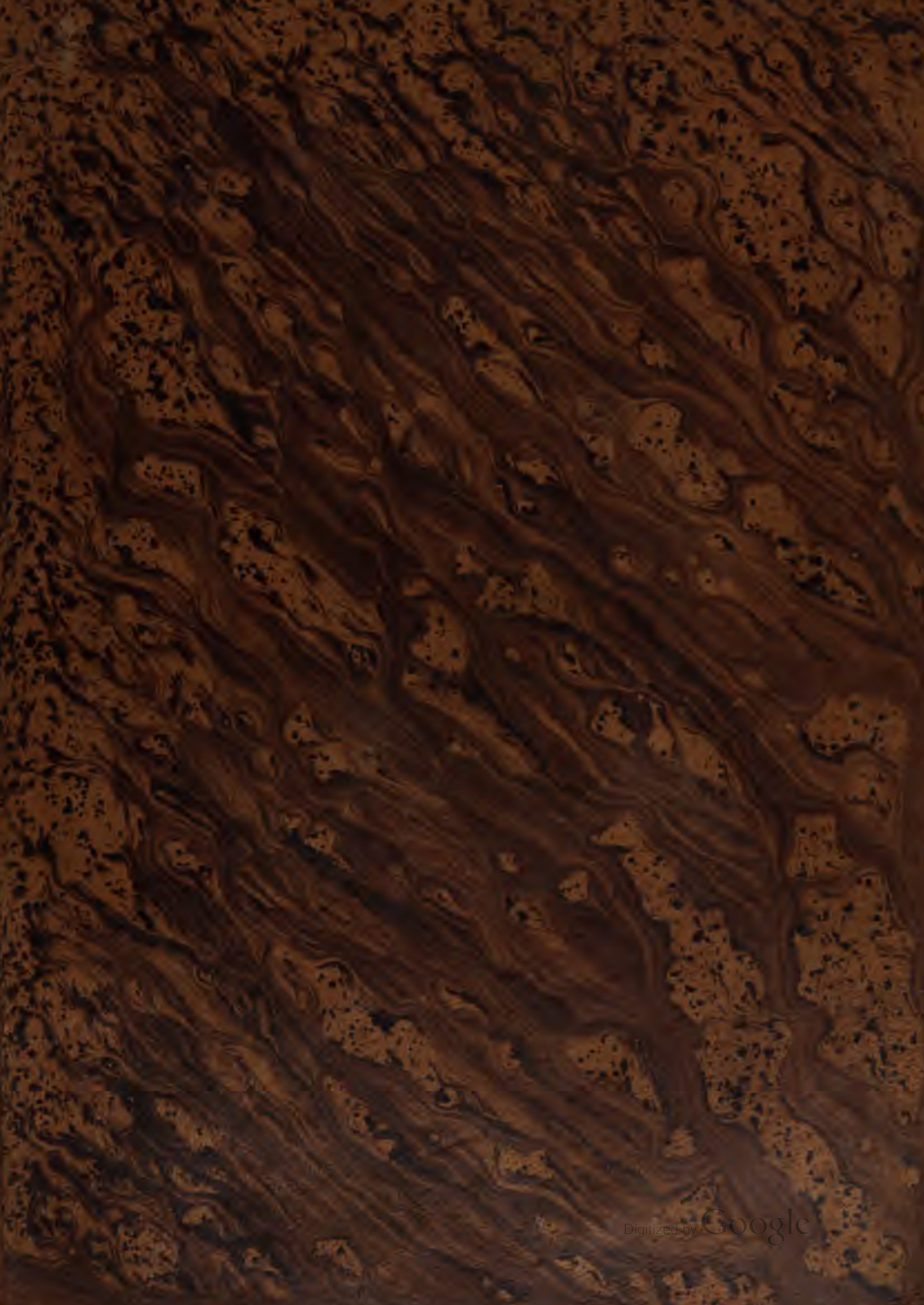

JOANNIS DEVOTI,

DEI ET APOSTOLICÆ SEDIS GRATIA

EPISCOPI ANANIENSIS,

INSTITUTIONUM

CANONICARUM.

LIBRI IV.

TOMUS TERTIUS.

EDITIO TERTIA MATRITENSIS.

A plurimis quibus anteriores scatebant mendis expurgata.

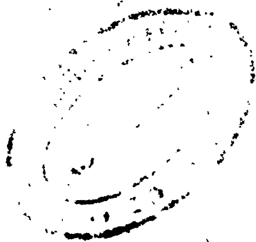
CURANTE D. JOSEPHO MARTINEZ.

MATRITI MDCCCXIX.
EXCUDEBAT JOSEPHUS COLLADO.
Superiorum facultate.

Se hallará en las librerías de Martinez, frente San Felipe el Real, y de Calleja, calle de Carretas.

Quid adhuc quæris examen, quod apud Sedem Apostolicam factum est? *S. Augustinus Oper. imperf. contra Julianum lib. 2. opp. t. 10. col. 993. ed. Maurin. Venet. 1733.*

PIO SEXTO

P. O. M.

JOANNES EPISCOPUS ANANIENSIS,

FELICITATEM.

Magna, ac singularis est, quod Tu plane nosti PIE PONTIFEX OPTIME MAXIME, *Canonici Juris præstantia, non solum in regulis, quæ honesta imperant, prohibentque contraria, sed etiam in ordine, & ratione judiciorum, in quibus jus suum unicuique redditur. Cum enim Jus civile sæpe misera, attenuataque diligentia, sæpe inanitate verborum, & formularum, aut longa, implexaque methodo spinosiora peperisset, laqueisque pene inextricabilibus litigantes irretisset, Jus Canonicum, omnibus amputatis tricis, & ambagibus, iisque patefactis, & illustratis, quæ involuta, obscuraque erant, judiciorum methodum dedit aptam, concinnam, sobriam, cui nihil deesset, neque aliquid redundaret, quod esset ad hominum usum, communemque intelligentiam accomodatum. Quo factum est, ut jam antiquata methodo judiciorum, quam Jus civile proposuerat, ubique fere invaluerit ratio illa judiciorum à Jure Canonico constituta; quod sane fecerunt non tantum ii, qui cum tua hac veritatis Cathedra cohærent, sed etiam qui ab ea disjuncti, ac dissociati sunt.*

Hanc ego partem Juris Canonici, quæ ad judicia pertinet, complexus sum tertio hoc Institutionum libro, qui nunc iterum in amplissimo tuo nomine divulgatur. Nam tibi primum, tibi item alterum obtuli

earumdem Institutionum librum, nunc tertium offero; deinceps offeram & quartum (vide quo progrediar tua fretus humanitate, ac facilitate animi incredibili, planeque singulari, ut offerre audeam confidenter, quod offerre exquisiti beneficii habendum loco est) offeram, inquam, & quartum, quem brevi me in lucem emissurum spero. Erit autem quartus liber de judiciis criminalibus; tertius hic civilia judicia complectitur. Equidem eorum ordinem, rationemque explicavi, qualis à Jure Canonico constituta est, & qualis in Foro viget; indicavi ea, in quibus Jus Canonicum á civili discrepat, itemque ea, quæ nunc obsoleverunt; aliquas etiam illustravi civiles leges, quas enucleatius explicandas putavi, quasque in primis ad propositum, & materiam suscepti operis pertinere animadverti. Non enim, quod te omni doctrina præstantem, Optime, Sapientissimeque Pontifex, minime fallit, recte cognosci res canonica, & percipi potest, nisi quis omnes habeat Juris civilis notos, & tractatos locos, nec qui tantum artis præcepta perceperunt, quicquam sine fori usu, & exercitatione consequi possunt; ut proinde mihi neque rem ipsam, neque suas vires satis æstimasse videantur, qui scribunt, Institutiones Juris Canonici, cum semper procul fuerint à pulvere, & acie forensi, neque unquam Jus civile didicerint.

Initium hujus libri feci titulum de judiciaria Ecclesiæ potestate, in quo quidem titulo paulo longiorem me esse oportere existimavi, ut satisfacerem ratiunculis quorumdam, qui cum Du-Pinio, Bodino, Fevretio, Giannonio, Van-Espenio, cæterisque similibus antiquissima ætate Ecclesiam vera judicia, qualia nobis sunt, exercuisse inficiantur. Ego do, & concedo libenter, ab Ecclesiæ judiciis abfuisse captiones illas, ambagesque forenses, quas civiles leges invenerant; sed in his profecto vis, & natura judicii nequaquam inest. Ecclesia sine illis laqueis, & involucro solemnitatum, ac formularum celeriter judicia expediebat, audita ac-

*tore, & reo, utriusque expensis probationibus, lata demum absolutionis, aut condemnationis sententia, cui litigantes, vel inviti parere cogebantur. An non hoc verum judicium est, an non in judioe qui imperio utitur, in repugnantes, vera potestas, & jurisdictio? Titulum etiam de appellationibus paulo longius producendum putavi, ut jus earum in primatu, quem à Deo accepisti, penitus insitum, & affixum adversus invidos vituperatores Sedis Apostolicæ vindicarem. Qua in re mihi maximæ agendæ, & habendæ sunt gratiæ Cl. Viro, qui tctam hanc tractationem de appellationibus ad Sedem Apostolicam, quam litteris mandavi hoc tertio Institutionum libro, in Germania typis evulgavit *, ut refelleret Scriptorem quemdam Historiæ appellationum in tribunalibus ecclesiasticis, qui jura certissima Sedis Apostolicæ audacter, & imperite in discrimen revocaverat. Fecit id quidem ille gratia, & benevolentia in me sua, non merito aliquo meo, ut tenues labores tam gravi, tamque exquisito judicio comprobaret; sed ego in illo majorum vigiliarum opere, quo complectar, si vita, viresque suppetant, rem Canonicam universam, totum hoc argumentum plenius, & uberius explicavo. Interim his Institutionibus ea collegi, quæ præsertim bene cognita, & comperta esse oportere existimavi, atque in iis paulo longiori sum usus ratione, ut mature discant adolescentes jura Ecclesiæ, ejusque Capitis Romani Pontificis, cunctisque instructi præsidiis in ipso ingressu studiorum suorum pro iis propugnare viriliter assuescant; quod me effi-*

* *Edita est hæc tractatio in Germania anno 1789. cum titulo:* De appellationibus in ecclesiasticis tribunalibus genuinum systema compendiose excerptum ex pretiossisimo quodam opere non ita pridem vulgato, quo retunditur cachoetes novicii Auctoris Historiæ appellationum in tribunalibus ecclesiasticis pro dilucidatione, articuli XXII. Congressus Emsensis nuper Bonnensibus typis, Francuforti nomine ementito editæ.

cere non posse intellexi, si jejune, & exiliter de his rebus disputarem. Eadem hæc causa est, propter quam superioribus quoque libris locos quosdam Juris Canonici plenius, & uberius pertractandos existimavi; sed caute tamen in notas conjeci quidquid Institutionum sobrietati non satis apte congruere videbatur. Ipsa hac methodo, & ratione Petrus Leopoldus Guadagnius, qui non multis ab hinc annis cessit è vita, Juris civilis Institutiones tradidit, quas utinam absolvisset! nihil jam esset amplius, quod in hoc genere desideraremus.

Hoc mihi unum optandum maxime restat, idque á tua præclara, & excellenti natura, magnopere expetendum est, ut quemadmodum eo me hactenus honore dignatus est, ut labores meos non improbares, ita pari bonitate, benignitate, clementia tertium hunc accipias librum, quem iterum valde auctum, & amplificatum in lucem emitto. Judicium tuum non tantum quod es Summus Pontifex, sed quod talis es Pontifex, qualem te omnes admirantur, tantum, ac tam præclarum est, ut majus, atque præclarius esse non possit. Ac tu quidem nunc etiam in maximis occupationibus, quibus distensus es, atque in hac excelsa, cœloque proxima Dignitate, fere quotidie refers animum ad studia litterarum, & in illa tua optimis referta libris Bibliotheca versaris, & scribis litteras, præsertim cum res Ecclesiæ postulant, quas equidem legens (legi autem sæpius, eæque mihi in his Institutionibus magno adjumento fuerunt) mihi videor audire loquentes Leonem, & Gregorium Magnos, quorum ut pietatem in Deum, ita doctrinam, atque sapientiam imitaris. Itaque hoc perpetuo tuo vitæ instituto effecisti, ut omnes intelligerent, quam scienter, egregie, perite, simul & illa optima studia exerceas, & populis imperes, & Ecclesiam modereris. Quarum quidem rerum omnium ubique sunt monumenta non impressa leviter ad exigui prædicationem temporis, sed fixa ad memoriam hominum sempiternam. Ea qui intuentur (intuentur autem,

& admirantur omnes) maximas agunt habentque gratias immortali, ac præpotenti Deo, qui tam bene Ecclesiæ suæ, humanoque genere consuluit, cum in hac rerum perturbatione Te, Pie Sexte, Vicarium inter homines constituit, ut malis omnibus tua in se ipsum fides, consilium, fortitudo, constantia mederetur. His porro armis, non illis, quæ sunt vastitatis, cædisque sociæ, Transalpinum illud malum, quod jam undique serpebat, propulsasti, & amorem auxisti populorum, quos imperio regis, atque admirationem Orbis terrarum universi. Sed ut hoc placuit Deo, quo volente, aut saltem permittente geruntur ea, quorum nostrum non est scrutari causas, ut nobis adversa illa evenirent, sic eidem placebit, ut Christianæ Reipublicæ dignitatem tua virtus, & sapientia in veterem integritatem, splendoremque restituat, nosque à summis erumnis, & difficultatibus ereptos ad summam tranquillitatem, felicitatemque traducat.

APPROBATIONES

secundæ editioni redditæ.

Postquam de personis egit, ac de rebus ecclesiasticis Cl. Ananiensis Antistes, ad judicia se convertit in tertio hoc *Institutionum Canonicarum* volumine, & rem universam ita tractat, ut nec elegantiam, & ordinem copia, nec brevitas perspicuitatem desiderare faciat. Quæ autem accesserunt in altera hujus Operis editione novis Cl. Auctoris curis, vehementer probo. Dabam ex Magna Curia Innocentiana IX. Kal. Majas anni MDCCXCIII.

N. Riganti Majoris Præsidentiæ Abbr. & AC. in Civilibus Locumtenens.

Tertium Canonicarum Institutionum volumen clarissimi Scriptoris sapienti manu expolitum novis divulgari typis non utile modo, sed ob aliorum exemplarium defectum cumprimis arbitror necessarium. Dabam Romæ ex Collegio Germanico IV. Nonas Aprilis MDCCXCIII.

J. Castilloneus Proton. Apost. Apostolicæ Pœnit. Litterarum Corrector & S. Congr. Boni Regiminis à Secretis.

Novæ adjectiones, quibus tertium hoc volumen Institutionum Canonicarum V. Cl. Joannis Devoti, Episcopi Ananiensis auctum est, non ita copiosæ, attamen utillimæ mihi attente legenti visæ sunt: quare eas probatissimo jam operi insertas, ut ab iis, quorum hujusmodi curatio est, Romanis formis evulgandi potestas fiat, è re studiosæ juventutis esse censeo. Dabam Romæ XII. Kal. Majas anni MDCCXCIII.

De Coppola Proton. Apostolicus, & S. Rit. C. Secretarius.

LIBER III.

TITULUS I.

De Judiciaria Ecclesiæ Potestate.

§. I.

Ecclesiam visibilem esse societatem, & ideo visibili regendam esse gubernatione, sine qua nulla hominum societas diu stare, & conservari potest, superiore loco demonstratum est (1). Hæc autem gubernatio non tantum pertinet ad ferendas leges, quibus jubeantur, quae facienda sunt, prohibeanturque contraria, sed etiam comprehendit jus curandi, & providendi, ut hæ leges vim, atque exitum obtineant. Frustra enim leges feras, nisi etiam cures ut his obtemperent, & obediant, qui societate continentur; & frustra cures, nisi imperium, & potestatem habeas, per quam repugnantes ad parendum cogas. Quare in omni bene constituta republica magistratus esse oportet, qui non tantum cura, & providentia, sed etiam imperio, & jurisdictione faciant, ut ab omnibus observentur leges, quae sunt ad societatis commodum, utilitatemve comparatae.

(1) Confer ea, quæ diximus in *Prolegomenis cap.* 1. §. 4. & *seq.* & *cap.* 2. *t.* 1. *p.* 3. *seq.*

§. II. Christus Ecclesiam constituit ad instar reipublicae à civili distinctae (1), eique dedit magistratus, qui huic hominum societati cum imperio praeessent (2). Quare in hos magistratus omnem contulit potestatem, qua opus est, ut recte administretur, regaturque respublica, atque ut optimis abundet legibus, quibus cuncti pareant, & repugnantes etiam in officio pœnis coerceantur. Nam quomodo stabit respublica sine magistratibus, aut cum magistratibus ociosis, & inanibus, qui jurisdictione, imperioque careant?

(1) Consule, quæ dicta sunt *in Prolegomenis cap.* 1. §. 6. *p.* 6. & *seq.* *t.* 1., & quæ complexus solide, copiose, diligenter est doctissimus Mamachius *in Epist. ad Febron.* 11. §. *XVIII. seq. p.* 265. *seq. t.* 1. *ed. Rom. an.* 1776. & *Antiquitat. christianar. lib. IV. c. III. p.* 270. *seq. t. IV.*

(2) Magistratus à Cujacio *ad tit.* 2. *de Orig. jur. opp. tit.* 1. *col.* 629. *edit. Venec.* 1758. definitur *qui juri dicendo, et assidua jurisdictione servando præest.* Atque hanc à Christo Episcopis datam in Ecclesia potestatem constat; et huc etiam spectat Apostolus *ad Hebræ. XIII.* 17. *obedite Præpositis vestris, & subjacete eis. Ipsi enim pervigilant quasi ratio-*

nem pro animabus vestris reddituri. Quibus quidem verbis imperii potestas in Ecclesiæ Præpositis sine dubio continetur. Nam si Christiani obedire, & subjacere jubentur Præpositis suis, in his certe imperandi potestas esse debet. Similium præceptorum plenæ sunt litteræ Ignatii Martyris, qui in Joannis Apostoli disciplina fuit, *studeamus,* inquit ipse *in Ep. ad Ephes. n.* 5. apud Cotelerium PP. *Apostol. t.* 2. *p.* 13. *ed. Antuerpiæ* 1698., *Episcopo non resistere, ut simus subjecti Deo.* Magnesianos similiter *n.* 13. *p.* 21. vult *subjectos esse Episcopo, ut Christus Patri, & Apostoli Christo.* Iisdem pene verbis alloquitur Trallianos *n.* 2. *p.* 22. Philadelphenos *n.* 2. 9. *p.* 31. 33. Smyrnæos *n.* 9. *p.* 37. Atque ætate quidem Origenis, quæ pertinet ad exitum sæculi II., aut initium III., ita certum, atque exploratum omnibus erat, Episcopos in Ecclesia gerere magistratum, & habere illam, quæ magistratus est propia, jurisdictionem, & potestatem, ut id tamquam certissimum ipse Origenes adversus Celsum proponat, Ecclesiamque conferant cum republica, & cum civilibus ecclesiasticos magistratus *contr. Cels. l.* 3. *p.* 466. & 467. *tom.* 1. *ed. Paris.* 1733. Memorat etiam Ecclesiæ imperium, & Magistratus S. Gregorius Nazianzenus *Orat.* 17. *num.* 15. *opp. tom.* 1. *p.* 271. *ed. Coloniæ* 1690. *Vos quoque*, inquit, *imperio meo, ac throno lex Christi subjicit, Imperium enim nos quoque gerimus, addo etiam præstantius, ac perfectius; nisi vero æquum est, spiritum carni fasces submittere, & cælestia terrenis cedere.* Hinc ipse Gregorius *Ep.* 46. *Africano p.* 807. Episcopatum *τὴν ἀναίμακτον ἀρχὴν incruentum magistratum*, & S. Joannes Chrysostomus *Hom.* 3. *in Ep. ad coloss. to.* 11. *p.* 349. *ed. Montfaucon. Paris.* 1784. *πνευματικὴν ἀρχὴν spiritualem magistratum* vocat. Quin omnes universe Græci Patres Episcopatum *ἀρχὴν* hoc est *Magistratum*, aut *Principatum* appellant. Similiter omnes Græci, & Latini Patres ex divina institutione repetunt hunc ecclesiasticum magistratum, ejusque potestatem, & jurisdictionem. Quare nihil agunt, qui tantum *potestatis, & auctoritatis*, non item *jurisdictionis* vocabulum ab Ecclesia usurpatum putant ante ætatem S. Gregorii M., qui certe eo vocabulo usus est *Ep.* 8. *l.* 14. *opp. t.* 2. *col.* 1266. *ed. Maurin. Paris.* 1705. Nam si ecclesia ipsius Christi voluntate, & instituto semper habuit magistratus cum potestate condendi leges, coercendi, infligendi pœnas, habuit certe jurisdictionem; nihil autem refert, num Ecclesia jus suum potestatis, & auctoritatis, an potius jurisdictionis vocabulo explicaverit. Modo Ecclesiæ detur, quod certe habet à Christo, ociosum est de vocabulis disputare.

§. III. Haec autem jurisdictio, quam habent in republica magistratus cum imperio praepositi, sine dubio comprehendit judiciariam potestatem. Nam qui leges condit, atque omnibus observandas curat, imperioque tuetur, qui in subditos habet jurisdictionem, is etiam suam explicat potestatem in judiciis, in quibus ortae inter subditos controversiae dirimuntur, le-

gumque observatio praescribitur. Itaque judiciaria potestas non cujusquam hominis beneficio data est Ecclesiae, sed penitus affixa, atque insita est in potestate condendi leges, in imperio, atque in jurisdictione, quam Christus in eam contulit.

§. IV. Qui hanc potestatem aut Ecclesiam habere negant, aut eam ab hominum beneficio repetendam putant, ii magistratus, & omnem jurisdictionem Ecclesiae adimant necesse est (1). Nam pugnantia haec sunt, esse in republica magistratus cum imperio, ac jurisdictione, & hos magistratus non habere judicandi potestatem, quae eorum juri, & officio cohaeret, quaeque in primis est hujus imperii, & jurisdictionis propria. Atqui Ecclesiam habere magistratus, quorum administratione, cura, potestate, imperio illa Christianorum hominum societas, illaque à civili distincta respublica regenda sit hoc est Episcopos à Christo constitutos, inter catholicos omnes constat.

(1) Primus Aetius omnem Ecclesiæ jurisdictionem, & legislativam potestatem eripere conatus est: ejus errorem sequuti sunt Valdenses, Joannes Hussius, Marsilius Patavinus, Jandunus, Lutherus, Calvinus, Grotius, qui falso putarunt, nullam Ecclesiæ esse jurisdictionem, sed omnem ejus in dirigendo, & suadendo positam esse auctoritatem. Horum exemplo protestantes omnes, qui jus Principis in sacra tuentur, Ecclesiæ adimunt judiciariam potestatem. Qui cum Puffendorfio Ecclesiam non distinctam rempublicam, aut *statum*, ut inquiunt, sed tantum *collegium* esse contendunt, ut Moshemius, Bohemerus, Budæus, aliique, omnem Ecclesiæ esse negant judiciariam potestatem, sed hanc ad jus majestatis Principis sæcularis pertinere arbitrantur, atque Ecclesiæ tantum jus colegiale tribuunt. Joannes Bodinus *lib.* 3. *de Republic.* ecclesiasticæ jurisdictioni, ac foro vehementer adversatur, atque eum sequutus est Carolus Loysæus in suo *Traité de Seigneuries.* In eodem luto hæsitat P. la Borde, qui opusculo cui titulus *Principes sur l'essence, la distinction, & les limites des deux puissances spirituelle, & temporelle*, datam à Christo Ecclesiæ potestatem non solum dirigendi per consilia, & suassiones, sed etiam jubendi per leges, cogendique, & pœna coercendi eos, qui pœna sunt digni labefactare, ac tollere conatur, atque ecclesiasticum ministerium ita sæculari potestati subjicit, ut ad hanc pertinere contendat de externa omni, ac sensibili gubernatione cognoscere ac judicare. Pravum ac perniciosum opusculum damnavit Benedictus XIV. *Const. Ad assiduas* 44. *tit.* 4. *ejus Bullar. p.* 163. *ed. Rom. seu Ven.* 1758., & similis Marsilii Patavini, & Janduni error multo ante damnatus est à Joan-

ne XXII. *Const. Licet juxta doctrinam apud Reynaldum tit. 5. p. 247. ed. Lucæ.* Morinus in opere *de Pœniten. administr. lib. 1. cap. 10.* forum contentiosum Ecclesiæ non distinguit à foro pœnitentiali, atque illum tantum post XI. aut XII. sæculum Ecclesiam habuisse putat. Cum Morino sentit Van-Espenius *Jur. Eccles. univers. lib. 3. tit. 1.* Fevretii celebre est opus *de Abusu*, quo ipse ecclesiasticam jurisdictionem, & judiciariam potestatem acriter insectatur. Inde Du-Pinius *de Antiqua Eccles. discipl. Diss. VII. §. ult.* judicium ecclesiasticum in civilibus, et criminalibus clericorum causis, et potestatem ex Principis permissu repetit. Petrus Giannonius *in Histor. civil. Regn. Neapolit. lib. 2. cap. ult. tit. 1.* hostis infensissimus contentioso Ecclesiæ foro omnem ejus potestatem in docendo, orando, suadendo, et per censuras corrigendo ponit, et Morino etiam assentitur. Jacobus quoque Gothofredus *ad L. 47. Cod. Theodos. de Episc. et Cler. tit. 6. p. 105. et seq. ed. Lipsiæ* 1743., et Jacobus Cujacius *in Paratit. Cod. de Episcopal. audien. opp. tit. 2. col. 30. ed. Ven.* 1758. judiciariam Ecclesiæ potestas negant. Novissime Canonicus Litta in opere iterum edito Ticini an 1783. *del Diritto di disporre gl'impedimenti dirimenti nel matrimonio, è di dispensarne Tom. II. p. 125.* Morini sententiam ad VIII. sæculum contraxit, atque ante hoc tempus Ecclesiæ veram judicandi potestatem solum in rebus Religionis adscribit. Plures viri docti hanc Ecclesiæ potestatem vindicarunt, quos inter præstant Ven. Moneta *Adv. Cathar. et Valden. l. 5. e. 13. §. 5. et seq. p.* 532. *ed. Rom.* 1743., Dadinus Altaserra in opere *de Jurisdict. eccles. adversus Fevretium*, et in libro peculiari *adversus Gothofredum*, Joan. Antonius Bianchi *Della potesta è della polizia della Chiesa l. 4. c. 5.*, Joannes le Gendre *Judicium Episcopale, adversus calumnias J. Gothofredi uberrime vindicatum*, Doctissimus Mamachius *Epist. II. ad Febronium §. XIX. seq. p. 285. Tom. I. & p.* 300. *seq.*, et Auctor operis *Le storte idee raddrizzate c. 5.* Videndus est etiam Fleuryus *disc. 7. sur l'Histoir. Eccles. de la Jurisd. essent. a l'Eglise.*

§. V. Jam vero pars hæc jurisdictionis, quam judiciariam potestatem vocamus, in omni republica vel in res, vel in personas à magistratibus explicatur. Nam qui reipublicae cum imperio praepositi sunt, in omnia, quae ad rempublicam pertinent, habent potestatem; hoc est in personas, ex quibus ea constat, atque in res quibus utuntur, fruuntur personae ad vitam traducendam. Quare etiam Ecclesiae magistratus in res, & personas suae reipublicae habere debent judiciariam potestatem, quam in res, & personas suarum rerum publicarum habent caeteri magistratus.

§. VI. His in rebus aequa est conditio civilis, & ecclesiasticae reipublicae, quae utraque imperium habet in res, & per-

sonas suas; verum ecclesiastica respublica habet etiam praecipuam spiritualem potestatem, qua civilis respublica prorsus caret. Scilicet Christus non tantum Ecclesiam instituit, quae esset perfecta respublica, & ideo juribus frueretur caeterarum rerum publicarum, sed etiam ejus unius esse voluit praeesse rebus sacris, atque divinis, & curam gerere eorum, quae ad aeternam hominum felicitatem pertinent. Itaque Ecclesiae potestas non tantum est potestas propria cujusvis reipublicae, sed etiam sese exerit in stabiliendis fidei, morumque regulis in sacramentis administrandis in cultu Religionis, in sacris ritibus, in caeteris generis ejusdem.

§. VII. In haec quidem omnia Christus expresse dedit uni Ecclesiae potestatem; & vero ita dedit, ut in ipsum Christum contumax haberetur quisquis Ecclesiae praeceptis non obediret (1). Haec autem potestas à Christo data duplex est; altera, quae in interiori, altera, quae in exteriori foro exercetur. Primam expressit Christus his verbis: *quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt* (2); alteram his: *Si peccaverit in te frater tuus, vade, & corripe eum inter te, & ipsum solum; si autem te non audierit, adhibe tecum adhuc unum, vel duos testes; si non audierit eos dic Ecclesiæ* (hoc est Conciliis, aut Episcopis, acepta eo loco Ecclesia ex sententia Judaeorum, quales erant Apostoli, quos Christus compellat; Judaei vero Ecclesiam appellarunt aut conventum in Synagoga habitum, aut Principes Synagogae). *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus, & publicanus* (3), quos Judaei synagoga excludebant. Habes hic omnia, quae sunt exterioris judicii propria, accusatorem, reum, judicem, causae cognitionem, sententiam, coercitionem.

(1) *Qui vos audit*, inquit Christus, apud Lucam X. 16., *me audit; qui vos spernit me spernit.* Latinis autem, uti & Hebræis, & Græcis, *audire* idem est, ac *obedire.* Porro ei parendum, cui jubendi jus est.

(2) Joannes XX. 23.

(3) Matthæus XVIII. 15. *seq.* Vide Auctorem operis *de Deux puissances Chap.* 5. *t.* 3. *p.* 154. & *seq.*, in primis autem vide CL. Mamachium *Ep.* 1. *ad auctorem operis inscripti. Quid est Papa n. XV. p.* 60. *seq. ed. an.* 1787.

§. VIII. Potestas in haec à Christo Ecclesiae data nomina-

tim est, quoniam eam nonnisi à Christo acceptam Ecclesia habere potuisset. De reliqua potestate, quae ad Ecclesiam pertinet eo jure, quod ipsi cum caeteris Rebuspublicis commune est, nullas Christus leges separatim dedit, neque profecto eas dare necesse erat. Nam cum Ecclesia tamquam propria, & distincta respublica ab eo instituta fuisset, cum ejus reipublicae status, & gubernatio constituta, cum ei dati, magistratus, atque inter eos unus, qui omnibus dignitate & jurisdictione praeesset, consequens erat, ut haberet omnem potestatem, quae reipublicae propria est: neque Christus inter homines versabatur, ut rerumpublicarum imperium, & jura constitueret, sed ut sanciret leges, quae ad Religionem pertinent, atque ad aeternam felicitatem eorum, qui hac republica continentur.

§. IX. Ea de causa declaravit, *regnum suum non esse de hoc mundo* (1), & ortam controversiam super familia erciscunda judicare noluit, quoniam ejus rei judex à nemine constitutus fuerat (2). Non haec certe dixit, quod in hunc etiam *mundum* non haberet potestatem, aut quod ab hominibus judex constitui deberet, qui omnium dominus erat, quique à Patre *omne judicium* acceperat (3); sed ut demonstraret, maxime se esse solicitum de rebus Religionis, deque aeterna hominum felicitate (4). Verum post Christi mortem Apostoli utramque potestatem exercuerunt, & quam à Christo nominatim acceperant in res sacras, atque divinas & quam habebant tamquam magistratus Christianae reipublicae cum imperio praepositi (5).

(1) Joannes XVIII. 36. Locum hunc expendens Augustinus *Tractac. 115. in Joan. n. 2. opp. tom. 3. col. 792. ed. Venet. 1729.* rectissime, verissimeque animadvertit, Christum non dixisse regnum suum non esse *in hoc mundo*, sed dixisse solùm, non esse *de hoc mundo*, quibus verbis significare voluit, regnum suum non ab humanis causis, atque ab hominum electione, sed aliunde, hoc est ab ipso Patre originem habuisse. "Hic non ait, *inquit ipse Augustinus*, regnum meum non est "in hoc mundo, sed non est de hoc mundo. Non ait, nunc regnum "meum non est hic, sed nunc regnum meum non est hinc." Confer Cl. Mamachium *del Diritto libero della Chiesa l. 1. cap. 1. numer. 8. p. 64. seq. tom. 1.* & *l. 2. §. 3. pag. 93. seq. tom. 2. part. 1.*

(2) Lucas XII. 24. Vide eumdem Mamachium. *loc. cit. lib. 1. cap. 1. §. 3. p. 37.* & *seq. tit. 1.*

(3) Joannes V. 22. 27.

(4) Aptissime S. Thomas, 3. *p. qu. 59. art. 4. ad 1. Christus*, inquit, "quamvis esset Rex constitutus à Deo, non tamen in terris vivens »terrenum regnum administrare voluit. Similiter etiam judiciariam »potestatem exercere noluit super res temporales; qui venerat homi-»nes ad divina transferre. Unde Ambrosius . . . nec judex dignatur »esse litium, & arbiter facultatum &c."

(5) *Obedite*, inquit Paulus *ad Hebraeos XIII. v. 17.*, *Praepositis vestris, & subjacete eis.* Apostoli autem constituerunt legem, quae divina certe non erat, de sanguine, et suffocato. Id vero non fecissent, nisi à Christo potestatem accepissent. Hinc Paulus *Act. XV. v.* 41. *Perambulabat Syriam, et Ciliciam. . . . praecipiens custodire praecepta Apostolorum, et Seniorum.* Negat quidem Witacherus, hoc in græcis codicibus extare; sed in vetusto Codice Alexandrino reperiri eruditus Milius Anglus *in hoc cap., et v. Act. Apostol.* confitetur. Fac tamen non extare; quid tum? Lucas *cap. XVI. v.* 4. dicit hæc: (*cum autem pertransirent civitates, tradebant eis custodire dogmata, quæ erant decreta ab Apostolis, et Senioribus, qui erant Hierosolymis.*)

§. X. Itaque non tantum de rebus, quae ad Religionem, & Ecclesiae gubernationem pertinerent, tum voce, tum scripto praecepta constituerunt, quorum quidem sacri libri pleni sunt; sed etiam legibus repugnantes, statumque reipublicae pervertentes pœnis compresserunt. In primis Paulus, cujus plura, quam alius cujusquam Apostolorum, scripta extant, *virgam* minatur Corinthiis (1); profitetur, habere se *in promptu ulcisci omnem inobedientiam ex potestate quam dedit*, ait, *nobis Dominus* (2), ac ne eos denunciatione potestatis frustra *per epistolas terrere* videretur, *quales sumus*, inquit, *verbo*, *tales & præsentes in facto.*

(1) *I. ad Corint. IV. 21.* Adi-sis Mamachium *lib. II. del Diritto libero della Chiesa cap. I. §. III. p. 131. seq. Tom. 2. Part. II.*
(2) *II. ad Corint. X. 6. seq.*

§. XI. Thessalonicensibus quoque imperat, uti sibi obediant: & siquis non paruerit, eum à Christianorum societate exterminandum jubet: *Si quis*, inquit, *non obedit verbo nostro per epistolam, hunc notate, & ne commisceamini cum illo* (1). Quam eamdem pœnam pluribus quoque criminibus constituit (2); & eadem etiam coercuit tum Hymenaeum, & Alexandrum in fide naufragos (3), tum Corinthium incestus

in novercam reum (4). Quin ne sola severitate jus sacræ potestatis exercere videretur, eumdem Corinthium postea resipiscentem Ecclesiæ communioni restituit (5).

(1) Apostolus *II. ad Thessalonicen. III.* 14.
(2) *I. ad Corint. V.*
(3) *I. ad Timot. I. 20. et II. ad Timot. IV. 15.*
(4) *I. ad Corint. V. 1. seq.*
(5) *II. ad Corint. II. 6. seq.*

§. XII. Qui tantam in Ecclesiæ subditos habet potestatem, ut eos omnino ad parendum cogat, pœnis coerceat, in eorum crimina animadvertat, an non etiam tribunal habere poterit, in quo eorum controversias judicet? Certe Paulus (1) vehementer objurgat Corinthios, quod extra Christianam rempublicam judices quærerent, qui eorum sæcularia negotia cognoscerent & abjectum quemque hominem è Christianis aptiorem ad judicandum dicit, quam potentiorem quemlibet, qui Christianus non sit. Tum, *Nescitis*, inquit, *quoniam Angelos judicabimus? quanto magis sæcularia?* Ipse Paulus (2) Timotheum docet judicii methodum, quam Episcopum contra Presbyterum servare oportet.

(1) Apostolus *I. ad Corint. VI. v. 1. et seq.*, quem locum ita interpretatur Joan. Chrysostomus *Hom. 16. in I. Ep. ad Corint. n. 2. p. 136. t. 10. opp. ed. Montfaucon. Paris.* "Volens nos docere quodcumque »tandem fuerit, non oportere nos externis committere, cum objectio»nem, vel quæ talis esse videbatur, movisset, prius illam solvit. »Hoc enim vult significare. Fortasse dicet quispiam, nullum esse apud »vos sapientem, neque ad judicium ferendum aptum, sed contemp»tibiles omnes. Et quid hoc? Etiamsi enim nullus sit sapiens, *in»quit*, vos minimis permittite. Hoc autem ad verecundiam vestram »dico &c."
(2) I. *ad Timoth. V.* 10. Confer Tertullianum *contr. Marcion. l. 5. c. 12. p.* 477. *ed. Ven.* 1744. Atque hæc quidem ab Apostolo proposita judicii contra Presbyterum agendi ratio tamquam firma, constansque regula in omnibus ecclesiasticis judiciis observanda semper agnita est, uti ostendunt Theodoretus *Histor. Eccles. l. 1. c. 21. p. 47. ed. Taurin.* 1748., et Acta Cleri Gallicani *De la Jurisd. Ecclesiast. par. 2. p. 30. seqq. t. 6. ed. Paris.* 1716.

§. XIII. Vitâ functis Apostolis, eorum Successores suam semper exercuerunt potestatem, non solum in interiori, sed etiam in exteriori foro (1); habueruntque judicia non tantum de rebus fidei, morumque regulis (2), sed etiam de controversiis, quæ inter Christianos oriebantur. Id vero factum est non modo cum Christiani, sed etiam cum ethnici imperio potirentur. Hoc enim temporis intervalo semper Ecclesiæ Magistratus, hoc est Episcopi, ea curarunt, quæ ad Religionem pertinent, atque etiam pœnis coercuerunt crimina Christianorum, præsertim pœna excommunicationis, qua nulla gravior est, & quam servato ordine judiciario inflixerunt (3).

(1) Joannes Morinus *de Administr. sacram. pœniten. l. 1. c. 26. n. 18. & 19. & l. 6. c. 25. n. 12.* demonstrare conatur, per plura sæcula in Ecclesia censuras à publica pœnitentia distinctas non fuisse, recentiori autem disciplina inductum fuisse, ut censuræ sint actus judiciales in foro contentioso, qui ex jurisdictione procedunt, atque has à publicis pœnitentiis distingui, et tanquam judiciales actus haberi cœpisse, cum forum exterius ab interiori distinctum est. Verum falsa prorsus hæc sententia est, et veteri Ecclesiæ disciplinæ adversatur. Certissimum enim est, semper ab Ecclesia censuram fuisse distinctam à publica pœnitentia, atque habitam tanquam sententiam, qua servata judicii methodo reus criminis condemnabatur, ita ut prorsus à Christianorum societate repelleretur, et cum eo reliqui fideles nullam societatem, rerumque communicationem haberent. At vero publica pœnitentia non ita gravem afferebat pœnam, atque, ut plurimum, erat signum reconciliationis, quoniam sæpe imponebatur iis, quibus dabat Ecclesia pacem, posteaquam ipsos ab se omnino rejecerat. Qui publicæ pœnitentiæ subjectus fuerat, semper ecclesiasticæ communioni restituebatur, eaque imponebatur pœna, ut post emensa legitimæ pœnitentiæ spatia restitueretur; sed alia erat censurarum ratio. Similiter exploratum est, Ecclesiam semper habuisse forum exterius ab interiori, et pœnitentiali distinctum, neque aliquis ignorare potest, eam semper contra reos criminum accusationes, et denunciationes accepisse, audivisse testes, cuncta expendisse, ac denique sententiam in reum protulisse. Certe ad interius forum non spectat Paulus I. *ad Timoth. V. 19.*, cum vetat Episcopum *adversus presbyterum accussationem recipere, nisi sub duobus, aut tribus testibus.* Canon autem Apostolorum 66. et 67. apud Cotelerium *PP. Apostolic. t. 1. p. 451. ed. Amstelæd.* 1724., itemque Concilium Antiochenum *sub Julio I. can. 5.*, et Carthaginense I. *can.* 10. apud Labbæum *t. 2. col.* 590 & 1247. *ed. Ven.* ut mittam cætera monumenta, quorum magnus est numerus, solemnis judicii formam, quæ in exteriori foro adhibetur, disertis-

sime proponunt. Videndi quoque sunt Balsamon, et Zonaras in *can.* 37. *Apostolor.* apud Beveregium *tom.* 1. *p.* 25., á quibus multa de ecclesiasticis judiciis afferuntur. Quin etiam certus erat judicii exercendi dies, nimirum *feria secunda*, uti tradit Auctor *Constit. Apostolic. l.* 2. *c.* 47. apud Cotelerium *t.* 1. *p.* 257. *ed. cit.* Consule Jo. Antonium Bianchi *della Potesta., è della polizia della Chiesa l.* 1. *c.* 5. §. 2. *n.* 11. *t.* 3. *seq. p.* 443 *seq.*, et Mamachium *lib. II. del Diritto libero della Chiesa Tom.* 2. *Part.* 1. *p.* 131. *seq.*

(2) Confer Doujatum *Prænot. canonic. n.* 2. *c.* 2.

(3) Cyprianus *Epist. ad Cornelium* apud Labbæum *t.* 1. *col.* 716. *ed. Ven.* "Nam cum statutum sit, *inquit*, omnibus nobis, et æquum »sit pariter, ac justum, ut uniuscujusque causa illic audiatur, ubi »est crimen admissum. . . . oportet utique eos, quibus præsumus, non »circumcursare, nec Episcoporum concordiam cohærentem sua sub»dola, et fallaci temeritate collidere, sed agere illi causam suam, »ubi et accusatores habere, et testes sui criminis possunt." Habes hic accusatores, testes, sententiam; quid aliud ad verum judicium, forumque constituendum requiritur? Ipsi Cyprianus *l. c.* narrat solemne judicium actum adversus Privatum, et adversus Jovinum, ac Maximum, qui omnes re primum diligenter quæsita, et cognita plurium Episcoporum sententia damnati sunt. Huc etiam referendus est Tertullianus, qui *in Apologet. c.* 39. *p.* 31. *ed. Paris.* 1675. ("Coi»mus, *inquit*, in cœtum, et congregationem. . . . Ibidem etiam exhor»tationes, castigationes, et censura divina. Nam et judicatur mag»no cum pondere, ut apud certos de Dei conspectu, summumque »futuri judicii præjudicium est, si quis ita deliquerit, ut à commu»nicatione orationis, et conventus, et omnis sancti commercii rele»getur.") Quibus ex verbis intelligitur, censuram ecclesiasticam, ac præsertim excommunicationem, de qua Tertullianus loquitur, fuisse actum judicialem, eamque ab Ecclesia, re primum cognita, et expensa diligenter, ferri consuevisse. Quid dicam de Concilio Eliberitano, quod habitum est anno 305.? In eo duo sunt canones, nimirum, *Can.* 74. & 75., in quibus agitur de accusationibus, quæ contra clericos proponuntur, gravesque contra calumniatores indicuntur pœnæ, ac ea de re tota agi dicitur *in conventu clericorum.* Duo hi canones sine dubio pertinent ad judicia ecclesiastica, ut rectissime observat Albaspinæus *in Not. opp.* 185. *ed. Neapol.* 1770.

§. XIV. Temporales quoque causas Christianorum, ethnicis dominantibus, ab Ecclesiæ magistratibus judicatas fuisse, vel ex eo intelligitur, quod per tria sæcula aliquae certe inter illam hominum multitudinem existere debuerunt controversiae, quae ne defuerunt quidem initio Ecclesiae, ac vivis Apostolis,

& tamen nullus unquam Christianus eas detulit ad ethnicos magistratus. Manebat enim alta mente repostum praescriptum Pauli, quod Christianos coram ethnicis magistratibus litigare vetabat, & ideo qui Christianae reipublicae cum imperio praeerant, hanc etiam sui imperii, & officii partem in suum cuique reddendo explicabant (1).

(1) Secundum Apostoli præceptum Auctor *Constit. Apostolic. l.* 2. c. 45. apud Cotelerium *PP. Apostolic. t.* 1. *p.* 256. *ed. Amstelædam.* vetat, ne quis *adeat ad judicium gentilium, imo ne patiamini*, ait, *ut sæculares magistratus de causis vestris judicent.* Et *c.* 46. *pag. ead. ne igitur*, inquit, *disceptationes vestras gentiles cognoscant.* Concilio Hipponensi anni 398. *can.* 87. *t.* 2. *col.* 1444. *collect.* Labbæi, *ed Ven.* item statuitur, "quod catholicus, qui causam suam sive justam, sive in»justam ad judicium alterius fidei judicis provocat, excommunice»tur." Hinc S. Augustinus *in Psalm.* 218. *Serm.* 24. *opp. t.* 4. *col.* 1340. & *de Oper. monac. c.* 29. *n.* 37. *col.* 499. *t.* 6. *ed. Maurin. Ven.* 1730. ex Apostoli præcepto repetit judicandi munus, quo ipse tanquam Episcopus fungebatur. Uterque hic Augustini locus dignus est, qui sedulo expendatur, ut pateat, Ecclesiæ judicia, vera fuisse judicia, et veros item judices fuisse Episcopos, non arbitros litigantium consensu constitutos, eamque Augustini fuisse sententiam, quod Episcopi ex Apostoli lege judicia exercerent. Inquit enim ipse Augustinus *cit. Serm.* 24. "Maligni infirmos premunt, et causas suas ad nos »ferre compellunt, quibus dicere non audemus: dic, homo, quis me »constituit judicem, aut divisorem inter vos? Constituit enim talibus »causis ecclesiasticos Apostolus cognitores in foro prohibens jurgare »Christianos." Habes hic judicia acta ab Episcopis in invitos, non in eos, qui illos sua voluntate tanquam arbitros elegissent. Hæc autem ipse Augustinus *de Oper. monach. cit. cap.* 29. dicit: "malem manibus »aliquid operari: . . . quam tumultuosissimas perplexitates causarum »alienarum pati de negotiis sæcularibus vel judicando dirimendis, »vel interveniendo præcidendis. Quibus nos molestiis idem afflixit Apostolus non utique suo, sed ejus, qui per eum loquebatur, »arbitrio." Locus hic ostendit Episcopos non solum fuisse arbitros controversiarum, neque solum eas officiis composuisse, quo spectant verba *vel interveniendo præcidendis*, sed etiam veros fuisse judices, quo referenda sunt verba *vel judicando dirimendis*, et hæc quidem judicia habuisse *tumultuosissimas perplexitates*, quibus verbis judicialis strepitus, cursusque multiplex indicatur. Hoc ipsum Apostolicum præceptum agnoscit Concilium Carthaginense III. *Can.* 9. *t.* 2. *col.* 1401. *collect.* Labbæi, et Concilium Carthaginense V. *can.* 1. *col.* 1454. *eod. t.* 2.

§. XV. At enim Ecclesiae Magistratus arbitri potius erant, qui mutuo litigantium consensu dissidia componebant, quam veri judices, cum neque jus coercitionis haberent, neque jus redderent servatis judiciorum solemnitatibus, neque litigantes eorum sententiis parere cogerentur. Sed primum nego, tantum ex consensu litigantium, non item jure suo & proprio Ecclesiae Magistratus fidelium controversias judicasse. Apostolus Christianos apud ethnicos litigare vetuerat, neque id consilii, sed praecepti loco constituerat (1); & vero consequenti aetate Christiani omnes huic Apostolico praecepto paruerunt. Si Christiani apud Ethnicos judicium exercere non poterant, consequens est ut ea agerent vel apud *Sapientem* quem Paulus eligendum suaserat, quique eligi non poterat sine auctoritate eorum, qui Reipublicae praeerant, vel apud Apostolos, & Episcopos, hoc est apud illos, qui summum in Christiana Republica magistratum obtinebant.

(1) Verba Pauli cit. *Ep. I. Corint. VI.* sunt: "Audet aliquis vestrum habens negotium adversus alterum, judicari apud iniquos, et "non apud sanctos?" Qui tam graviter objurgat eos, qui hoc *audent* facere, nonne evidenter ostendit, indignum esse hoc facinus, ac nullo modo ferendum? Quare qui in illis Apostoli verbis non præceptum, sed consilium inesse putant, ii mihi non videntur animadvertisse, Paulum legem dedisse adversus *ausum*; quem ipse graviter reprehendendum putabat, et in hunc quidem *ausum* non consilium, sed præceptum cadere debebat. Consilii quidem est electio *Sapientis*, *qui possit judicare inter fratrem suum*; sed quam dissimili ratione id Paulus urget, quam diversis hoc loco verbis utitur! Revera Apostoli præceptum memorant Auctor *Epistolæ ad Jacobum*, apud Cotelerium *t. 1. p. 611.*, Auctor *Constitutionum* et cæteri, quorum paulo ante facta mentio est; et Concilium Hipponense *l. c.* excommunicationis pœna plectit catholicum, *qui ad judicium alterius fidei judicis* provocat. Adde observantiam trium sæculorum, quo spatio temporis neminem è Christianis ad ethnicos judices ivisse scimus. An id tam longo temporis cursu, atque inter ingentem illam hominum multitudinem tam diligenter observatum fuisset, nisi Christianis omnibus persuasum fuisset, ab Apostolo datum non consilium, sed præceptum, cui omnes parere oportebat? Ipse Augustinus *Enchirid. de Fide, Spe & Charitate cap. 78. opp. tit. 6. col. 226. ed. indic.* Paulum illis, quæ supra descripsi, verbis non merum dedisse consilium, sed *terribiliter vetuisse* docet, ne Christiani extra Ecclesiam judicia exercerent. Neque vero

obtrudi potest factum Pauli, qui ad Cæsarem provocavit *Act. Apostol. XXV.* Ipse enim comprehensus à Festo Præside, qui ei vim inferre volebat, necessario provocare debuit ad Cæsarem, hoc est ad eum, cui Festus suberat, quique ejus vim reprimere posset.

§. XVI. Itaque Christianorum judicium in aliorum Christianorum controversiis non voluntarium erat, quodque à litigantium arbitrio pendere, sed necessarium, quoniam ipsi extra Christianam rempublicam judices quaerere prohibebantur. Atque hi quidem judices omnem habebant potestatem, & jurisdictionem, qua praeditos esse oportet Magistratus, qui Reipublicae cum imperio praesunt, & quam Apostoli non semel ostenderant, praesertim Paulus qui se *in promptu habere* declaraverat *ulcisci omnem inobedientiam* (1), qui Alexandrum, quod verbis suis *restiterat debitari* jusserat (2), qui eum, qui sibi non obediebat, *notari*, & cum reliquis fidelibus *commisceri* noluerat (3). Revera toto illo temporis cursu, quo ethnici imperio potiti sunt, adeo certum, fixumque Christianis erat, controversias suas ab Ecclesiae magistratibus, esse definiendas, seque, eorum judicio parere oportere, ut nemo adversari, atque ad ethnicos judices adversus illorum sententiam querelas deferre ausus fuerit.

(1) Apostolus *II. ad Corinth. X. 6. seq.*
(2) *II. ad Timoth. IV. 15.*
(3) *II. ad Thessalonic. III, 14.*

§. XVII. Quod si Ecclesiae magistratus formidolosis illis temporibus jus non reddebant ea pompa, & splendore, quo ethnicorum judices, si non erant stipati ministris, qui adversus repugnantes vim adhiberent, si illas Judiciorum ambages, & solemnitates non observabant, non inde certe effici potest, quod ii Christianorum controversias non judicaverint. Quando Christiani non alios habere judices poterant, quam Ecclesiae magistratus, quando hi in Ecclesia imperium, & potestatem habebant, quando ipsis cuncti parere cogebantur, quis neget, eos vera judicia exercuisse, aut saltem, quoties opus fuit, suo jure exercere potuisse? Pompa, ministri, solemnitates nihil

ad judicii naturam pertinent. An non etiam summarium judicium, in quo hae solemnitates omittuntur, verum judicium est?

§. XVIII. Judicium faciunt duo litigantes, quorum alter actor, alter reus est, causa, seu controversia, & magistratus, qui judicat, suaque sententia controversiam dirimit. Quando hæc sunt, verum judicium est; caetera non inhærent in rei natura, atque usu fori extrinsecus accesserunt. Itaque si Christiani controversias, judicia etiam habuerunt, & harum controversiarum judices non alii esse potuerunt, quam qui Christianæ reipublicæ cum imperio præerant, quibus omnes parere debebant, semperque paruerunt.

§. XIX. Atque hæc quidem in Ecclesia judiciorum ratio fuit, donec ethnici rerum potiti sunt. Delato ad Christianos imperio, consequens erat, ut illa inter ecclesiasticam, civilemque rempublicam conciliaretur concordia, quæ inter Christianorum, atque Ethnicorum societatem esse nequiverat. Ecclesiæ Magistratus curam abjecerunt, earum rerum, quas antea administraverant, quod dedeceret ethnicos magistratus miscere se in rebus Christianorum, curamque retinuerunt rerum spiritualium, atque omnem in clericos potestatem. Nam utraque respublica civilis, & ecclesiastica in suo genere perfecta, ac distincta est, utraque suos habet magistratus, & subditos, certasque res suæ potestati subjectas.

§. XX. Ad Ecclesiam pertinet divinarum, sacrarumque rerum administratio, atque in his nulla clericorum, & laicorum distinctio est, sed omnes, qui per Baptismum inter Ecclesiae filios recepti sunt, ejus potestati subjiciuntur. Civilis Potestas curat res temporales, & in his quidem in omnes suos cives imperium exercet, uti etiam Ecclesia imperio utitur in cives suos, qui clerici sunt. Utraque respublica omnem habet potestatem in res, civesque suos utraque imperat pœnisque coercet eos, qui latis ab se legibus non obtemperant.

§. XXI. Sed ecclesiasticae coercitionis summus est gradus ejectio eorum, qui in religionem, vel in societatem peccarunt. Si quis religionem violare ausus fuerit crimine, schismate, haeresi, neque monitus redierit in bonam mentem, eum sive clericus, sive laicus sit, Ecclesia ejicit à sacris, & societate

Christianorum, propter potestatem, & officium, quod habet in omnes Christianos, curandi, regendique cuncta, quae ad religionem pertinent. Qui aliquo crimine societatem laesit, si clericus sit, Ecclesiae judicio subest, non propter rem ipsam, quae propria est civilis reipublicae, sed propter personam, quia scilicet ecclesiasticae reipublicae civis est. Itaque in eum Ecclesia animadvertit carcere, aut alia pœna corporali (1), & si gravius crimen sit, cui non parem habeat pœnam Ecclesiae lenitas, & mansuetudo, eum de gradu dejicit, hoc est non amplius suae reipublicae civem esse sinit, sed ad instar cæterorum laicorum, subjicit civili potestati. Ipsa vero in hunc hominem, qui jam suae reipublicae civis est, imperium exercet, quod habet in reliquos cives suos, eumque coercet morte, cæterisve pœnis, quae sunt à civilibus legibus constitutae.

(1) Agam de his pœnis copiose Lib. IV., ubi de criminali Ecclesiæ potestate disserendum erit. Interim, quoniam carceris feci mentionem, hoc animadvertam, jam inde à IV. sæculo Ecclesiam ad puniendos clericos criminum reos carceres habuisse, qui *Decanica* appellabantur. Patet id ex Arcadii, & Honorii constitutione quæ est *L.* 30. *Cod. Theod. de Hæret.* Hos carceres memorant etiam Justinianus *Novel.* 79. *c.* 2., & Capitularia Carodi M. *l.* 5. *c.* 378. apud Balluzium *t.* 1. *col.* 604. *ed. Ven.* 1772., ubi dicitur *in decanicis*, alii *in catenis*, *Ecclesiæ recludatur*, *competenter pœnas luiturus.* In Græcorum paratitlis apud Henricum Justellum *Biblioth. jur. canon. t.* 2. *p.* 1335. habentur hæc: εἰς τὴν Εκκλησιαστικὴν ἔγκλαστραν ἐμβαλλέτωσαν *in claustrum ecclesiasticum conjiciuntur.* Eorumdem carcerum mentio est apud Basilium Diaconum *in libello ad Thedosium, & Valentinianum in actis Concil. Ephesini part.* 1. *cap.* 30. *n.* 3. *col.* 977. *t.* 3, *concilior. Collect.* Labbæi *ed Ven.*, & apud Gregorioum II. in *Ep. Leonem Isaur. t.* 8. *concilior. col.* 671. *ejusdem Collect.* Consule Du-Fresnium *Comment. in Paul. Silent. p.* 594., & Jacobum Gothofredum *in cit. Leg.* 30. *Cod. Theodos. t.* 6. *p.* 166. *ed. Lipsiæ cit.*, qui tamen vir doctissimus hoc loco deridendum se præbet, cum fatetur "in „decanicis, quæ proculdubio loca conclusa fuere, immorigeros cle„ricos asservati *consuevisse*; *inquit tamen*, *quod* Ecclesia his temporibus „jurisdictionem proprie non haberet, sed audientiam tantum." Sed quomodo sine jurisdictione potuisset Ecclesia clericos in carceres detrudere, in iisque conclusos, & custoditos retinere? An signum esse luculentius, & præclarius jurisdictionis potest? Decanica secretarii partem fuisse putat Binghamus *Orig. eccles. l.* 8. *c.* 7. §. 9. *t.* 3. *p.* 264. *ed. Halæ Magdeburg.* 1758. De verberibus, exilio, mulctis pecuniariis, cæterisque pœnis, quæ ab Ecclesia dabantur, sequenti libro suus erit agendi locus. Confer præterea la Cerdam *Adversar.* c. 39. *n.* 2.

§. XXII. Ita sane postquam ad Christianos Imperatores rerum summa delata est, Ecclesia non solum de rebus spiritualibus (1), sed etiam de civilibus clericorum controversiis (2), adhibitis solemnitatibus, quæ in veris, perfectisque judiciis adhibentur (3), & in suo quidem foro (4) judicavit. Quin etiam ne qui clericus minus ecclesiastico judice contentus ad laicum iret, graves constitutae sunt pœnae, quibus hujusmodi facinus coerceretur (5). Hae autem clericorum controversiae, ut plurimum, in provinciali synodo (6), sed saepe etiam Episcopi judicio dirimebantur (7).

(1) Cunctas de religione controversias à sola Ecclesia definiri posse, ac semper definitas fuisse, inter catholicos omnes constat. Sed in his definiendis judiciariam quoque methodum adversus hæreticos adhibitam fuisse, facile intelliget quisquis ad ea advertat, quæ in conciliis gesta sunt. Nicæni Patres antequam in Arium sententiam ferrent, eum ad synodum vocarunt, tum eum, tum ejus accusatores audiverunt, denique re cognita, expensaque diligenter, cum plane convictus esset, adversus eum sententiam protulerunt, sicuti patet ex Socrate *lib. 1. cap. 6. part. 11. ed. Vales. Cantabr. 1720.* aliisque. A Patribus Ephesinis ter citatus, atque ad synodum vocatus est Nestorius, ut addesset *justa canones* (quorum nemine Beveregius *Cod. Can. Primitiv. Eccles. vindic. l. 1. c. 5. n. 4.* apud Cotelerium *PP. Apost. tom. 2. p. 23.* designari putat Can. Apostolor. 74.), *quoniam nihil*, inquiebant, *ex iis omnibus, quæ ad ecclesiasticum ordinem pertinent, prætermittere par est.* Legatorum, quos postremos misit Concilium, monita fuerunt, *quod nisi coram de omnibus, quæ scripto contra te allata fuerint, sive citra scriptum te expurgaveris*, eum Synodus condemnasset. Vocatus bis, & tertio Nestorius venire noluit, atque incontumacem, et absentem sententia lata est, quæ omnia narrantur in relatione Concilii ad Cælestinum Pontific. *tom. 3. conc.* Labbæi *Ven. ed. col. 1190.* Vide etiam Bossuetum *Remarques sur l'Histoir. des Concil. d'Ephese et de Chalcedoin. de M. Dupin. t. 15. ed. Leod.* & Cl. Card. Gerdilium *Confutatione di due libeli contro il Breve &c. tit. 1. p. 319. seq.*, á quibus ostenditur, quemadmodum totum illum judicium contra Nestorium jussu Cælestini P. actum fuerit. *Trina monitione* Eutyches à Concilio Constantinopolitano, & *trina* item *monitione* Dioscorus vocatus est à Concilio Chalcedonensi, ac denique expensis omnibus contra utrumque lata sententia est, que omnia patent ex relatione ejusdem Concilii ad Leonem apud Labbæum *t. 4. col. 1778. & col. 1811.* Quid aliud hic restat, ut omnes judiciorum solemnitates adhibitæ videantur? Concilii Patres, qui ejus controversiæ judices sunt, reum citari jubent, repetunt bis, & tertio citationem, quæ solemnitas judiciorum est à legibus inducta, ut nonnisi post unam peremptoriam, aut tres simplices citationes adversus con-

tumacem reum sententia proferatur. Emissis tribus citationibus, itemque secundum judiciariam methodum *elapsis terminis* sententia emittitur. Quid aliud egisset judex laicus, si de re sui fori propria judicare debuisset? Atque in omnibus aut Episcoporum depositionibus, aut hæreticorum condemnationibus occurrunt accusationes, citaciones, testes, judices, cætera ad verum perfectumque judicium necessaria.

(2) Concilium Nicænum *can.* 5. *t.* 2. *collect.* Labbæi *ed. Ven. col.* 35., Constantinopolitanum I. *can.* 6. *cit. t.* 2. *col.* 1128., Carthaginense I. *can.* 10. *col.* 1247. *eod. t.* 2., Carthaginense IV. *can.* 23. *eod. t.* 2. *col.* 1439., Andegavense *can.* 1. *col.* 18. *t.* 5. *col.* 526., Agathense *can.* 32. *cit. t.* 5. *col.* 526., Aurelianense III. *can.* 32. *eod. tom.* 5. *col.* 1281., Aurelianense IV., *can.* 20. *cit. tom.* 5., *col.* 1367., Veneticum *can.* 9. *col.* 81. *eod. t.* 5., Matisconense I. *can.* 8. *col.* 662. *t.* 6., Innocentius I. *Ep.* 11. *ad Victric. Rothomag. c.* 3. apud Constantium *Epist. Pontific. Roman. col.* 749., Gelasius P. *can.* 13. *c.* 11. *q.* 1. Joannes VIII. *can.* 11. *dist.* 96.

(3) Ecclesiam in exercendis judiciis adhibuisse methodum judiciariam, ostendunt tum ea, quæ paulo ante diximus præsertim de Nestorio, Eutyche, Dioscoro, tum indoles ipsa rerum, de quibus Ecclesiæ judicio agendum erat. Definiendæ erant controversiæ, quæ fervebant inter duos, pluresve clericos, qui ad laicos judices ire non poterant. Quomodo hæ controversiæ sine vero, perfectoque judicio definiri potuissent. Revera in hoc judicio erat causa, actor, reus, judex, non deerat citatio, testes, probationes, cuncta demum, quæ in judiciis requiruntur. Judex expendebat actoris petitionem, reique exceptionem, ac denique, cum explorata erant omnia, sententiam ferebat, cui clerici, qui judicium illud egerant, parere cogebantur. Quid aliud agebat judex laicus in causis, quæ ad ejus tribunal deferebantur? Fateor, hæc judicia, quæ ab Ecclesiasticis fiebant, cursum, atque exitum habuisse celeriorem, quam ea, quæ à laicis exercebantur, atque ab illis procul fuisse tricas, ambagesque forenses; verum hæc non pertinent ad intimam judicii naturam, neque iis neglectis minus verum, minusque perfectum judicium videri potest. In summa judicia ecclesiastica vera erant judicia, quæ ex litigantium contentione, & judicis potestate, imperioque fiebant, ac judex audito actore, & reo, expensisque probationibus *absolutoriam* vel *condemnatoriam* sententiam proferebat, cui litigantes parere cogebantur. *Jam pars illa*, inquit S. Joannes Chrysostomus *de Sacerd. Lib.* 3. *c.* 17. *t.* 1. *opp. p.* 399. *ed. Paris.* 1718., "quam Episcopum tractare in judiciis convenit, infinita "certe odia, infinitas offensiones parit." Hæc certe in judicem odii, & offensionis causa quem alium attingere potest, præter litigantem, qui condemnatus est, ac sententiæ parere invitus cogitur? Simile est, quod habet Concilium Tarraconense I. *Can.* 4. apud Labbæum *t.* 5. *col.* 698. *ed. Ven.*, quo sancitum est, "ut nullus Episcoporum, aut Presbyte"rorum, vel Clericorum die dominico propositum cujuscumque cau"sæ negotium audeat judicare." Ergo clerici exercent actus vere judiciarios, & contentiosæ jurisdictionis, qui *die dominico* fieri non pos-

sunt. Verum etiam, perfectumque judicium ecclesiasticum memorat Sidonius Appollinaris *l.* 2. *Ep.* 12. *col.* 522., & *l.* 6. *Ep.* 2. & 4. *ed. Sirmondi int. ejus opp. ed. Ven.* 1728. *col.* 575. & 577., Synesius autem *Ep.* 105. *p.* 248. *ed. Petavii* 1633. Episcopum vult esse *legum Doctorem*, ut *quæ legibus consentanea sunt, loquatur.* Sed videndus est in primis Ambrosius, qui graviter reprehendit Syagrium Veronensem Episcopum, quod in judicando non eam adhibuisset methodum, quam adhibere oportebat *Ep.* 5. *opp. t.* 5. *p.* 479. *ed. Maurin. Venet.* 1781.; ex qua quidem epistola manifestum est, qua solemnitate ab Episcopis judicia agerentur, & quemadmodum in iis nihil omitteretur eorum, quæ ad verum, & perfectum judicium requirebantur. Quin & Episcopos non solum judicasse, sed & judices suo arbitrio dedisse, testatur Socrates *Hist. lib.* 7. *c.* 37. *pag.* 381. *ed. Volesii Cantabrig.* 1720., qui narrat. Silvanum Troadis Episcopum, cum suos clericos, quos dirimendis controversiis dare judices solebat, aliquod inde lucrum quærere animadverteret, laicos judices elegisse, qui controversias illas definirent. Hi laici, qui Episcopi jussu, & clericorum loco judicabant, quam in judicando methodum servare debebant? Adde ea, quæ in causa S. Athanasii à Liberio Pontifice dicta sunt adversus Constantium Imperatorem, qui sanctissimum illum virum vehementer condemnari cupiebat apud Constantium *Epistol. Roman. Pontifi. col.* 433. *seq.* Ex quibus intelligitur, quam accurate, diligenterque ab Ecclesia judicia agerentur, diu multumque audito reo, datis ei defensoribus, excussis omnibus probationibus, servatis demum omnibus quibus opus erat, ut verum, perfectumque judicium haberetur.

(4) Qui Ecclesiam vera, & propria judicia exercuisse inficiantur, ii negant, habuisse territorium, & forum, in quo jus diceret, atque ajunt, Episcopale judicium non verum, propriumque judicium, sed *audientiam*, hoc est arbitrium appellari. In primis autem obtrudunt Novelam Valentiniani III. quæ est *Novel.* 12. *de Epist. judic.*, & qua scriptum extat: "Quoniam constat, Episcopos forum legibus non habere, nec de aliis causis, quam de Religione posse cognoscere, ut „Theodosianum corpus ostendit; aliter eos judices esse non patimur, „nisi voluntas jurgantium sub vinculo compromissi procedat; quod si „alteruter nolit, sive laicus, sive clericus sit, agent publicis legibus, „& jure communi." At si territorii nomine intelligimus locum intra certum terminum positum, in quo magistratus jus dicit, & suam jurisdictionem exercet, quis neget, jam ab ipso initio Ecclesiam territorium habuisse? Cum divisæ sunt dioeceses, cum instituta sunt jura metropolitica, quæ sane Titum, & Timotheum habuisse constat, cum item jura patriarchica, quorum initia aut ab Apostolis sunt repetenda, aut certe Nicæno Concilio antiquiora sunt, nonne Episcopis, Metropolitis, Patriarchis datum est territorium, in quo jus dicerent, suamque potestatem exercerent? Concilio Nicæno *Can.* 6. apud Labbæum *t.* 2. *col.* 35. *ed. Ven.* designata sunt certa loca, *quorum omnium* Alexandrinus, & Antiochenus Episcopus *haberent* potestatem. An non

his locis eorum Episcoporum territorium est? Postremo ipsum *territorii* vocabulum expresse memorat Zosimus *P. Ep.* 5. apud Labbæum *Collect. Concil. t.* 3. *col.* 409. *ed. Ven. Omnes sane*, inquit, *admoneantur, ut quique finibus, territoriisque suis contenti sint.* Quod si Episcopi habebant territorium, in quo imperabant, jus dicebant, pœnis coercebant, consequens est, ut etiam forum habere debuerint. Nam forus locus est, in quo inter litigantes jus dicitur. Neque refert, quod non hoc ipsum fori vocabulum occurrat; nam satis est, quod fuerit res ipsa, hoc est potestas, & locus reddendi juris, ut deesse non potuerit forus, quo tandemcumque vocabulo appelletur. Quid quod Constitutiones Apost. *l.* 2. *c.* 47. apud Cotelerium *PP. Apostol. t.* 1. *p.* 257. *ed. Amstelædami*, 1724. expresse memorant δικαστήριον, κριτήριον *forum*? Quod vero *audientiæ* nomine interdum ecclesiastica judicia nuncuparentur, id certe argumento esse non potest, quod vera judicia non essent, sed potius arbitria haberentur, quæ sententia est Cujacii *in Paratit. Cod. de Ep. aud. opp. t.* 2. *col.* 30. Caroli Loysei *de Seigneuries c.* 15., Fevretii in Libro *de Abusu l.* 4. *c.* 1. itemque Van-Espenii *Jure eccles. par.* 3. *tit.* 1. *c.* 3., Jacobi Gothofredi *in Extravag. de Episcopal. judic. Cod. Theodos. t. 6. p.* 340. *ed. Lipsiæ* 1743., aliorumque maxime Protestantium. Principio apud Jurisconsultos in juris civilis voluminibus *audire* causam idem significant, ac *rite cognoscere*, & *judicare* litem *L.* 1. *C. de Lit. contes. L.* 2. *C. Si ex fals. instrum. vel testim. L.* 6. §. *Super his C. de Appellat.* & *auditorium* sæpe pro tribunali, foroque judiciario usurpatur. *L.* 54. *ff. de Re jud. L.* 5. *ff. de Offic. Adsess.* Deinde vero ad ecclesiastica officia designanda utrumque vocabulum & *juditii* & *audientiæ* usurpatum constant; quod evidenter ostendit, veteres inter hæc duo vocabula nullum discrimen posuisse. Certe *judicium* ecclesiasticum, non *audientiam* memorant. S. Leo M. *Ep.* 2. *ad Rustic. Narbonen. opp. t.* 1. *col.* 1424. *ed. Ballerin.* 1753., S. Augustinus *ad Bonif. l.* 3. *c.* 5. *t.* 10. *col.* 456. & *Serm.* 361. *n.* 10. *t.* 5. *col.* 1359. *ed. Venet.* 1731., S. Ambrosius *Ep.* 5. *ad Syagr. Ep. Veron. opp. t.* 5. *p.* 479. *ed. Maurin. Ven.* 1781., Sozomenus *Histor. l.* 1. *c.* 9. *p.* 21. *ed. Valesii Cantabrig.* 1720., Gratianus Imperator *Ep. ad Aquilin.* apud Coustantium *Ep. Rom. Pontif. col.* 530., qui ecclesiastico judicio vim tantam attribuit, ut Imperatorem appellare vetet eos, qui sunt *condemnati judicio recte sentientium Sacerdotum.* Mitto loca alia sexcenta Patrum, & Conciliorum, ac mitto etiam titulum Codicis Theodosiani, qui est *de Episcopali judicio*; quoniam de eo paulo post suus erit agendi locus. Deinde vero titulus ille Codicis Justinianei *de Episcopali audientia* editus est, posteaquam multæ prodierant superiorum Imperatorum Constitutiones, quibus judiciaria Ecclesiæ potestas confimata fuerat, adjectis legibus, ut quod ab Episcopis judicatum fuisset, ab omnibus ratum, firmumque haberetur. An judicia tam solemnia, tam firma, quibus omnes parere coguntur, mera arbitria videri possunt? Extat ea de re Constantini Constitutio *in Extravag. de Episcop. judic. Cod. Theodos. t.* 6. *p.* 339., qua sancitum est, ut *omnes causæ, quæ vel prætorio jure, vel civili tractantur, Episcoporum*

sententiis terminata perpetuo stabilitatis jure firmentur, nec liceat alterius retractari negotium, quod Episcoporum sententia deciderit. Falsam hanc constitutionem putant Gothofredus, Fevretius, Loyseus *l. c.*, sed eam late vindicant Altaserra *de Jurisd. Eccles. l. 1. c. 7.*, Baronius *ad an.* 314. *n. 38. t. 3. p. 572. ed. Lucæ*, Sirmondus *in Append. Cod. Theod. t. 7. p. 5. ed. Gothofredi Lipsiæ 1745.*, Valesius *in Not. ad Euseb. de Vit. Constant. l. 4. c. 27. p. 640. ed. Cantabrig.*, Seldenus *de Synedr. l. 1. c. 10.*, Joan. Antonius Bianchi *della Potesta, è della Pollizia della Chiesa t. 3. p. 704.*, Fr. Floreus *de Jurisdict. eccles. t. 2. p. 35. ed. Norimb.* 1756. Doujat *Prænot. Can. l. 2. c. 2.*, ac Joannes le Gendre *Episcopale judicium advers. calumn. Gothofredi acerrime vindicat.* Atque ad hanc quidem legem spectare videntur Eusebius *de Vit. Constantin. l. 4. c. 27. p. 550. ed. Valessi Cantabrig. 1720.*, & Sozomenus *l. 1. Histor. c. 9. p. 21. ed. ejusdem* cum de Constantino scribit, quod "litigantibus permisit, ut ad Episcoporum judicium provocarent, si magistratus civiles rejicere vellent, eorum autem sententia rata esset, aliorumque judicium sententiis prævaleret, perinde ac si ab Imperatore ipso data fuisset." Patet ex hoc loco, Episcopos habuisse forum, & contentiosam jurisdictionem; secus enim quomodo episcopale judicium, potius quam sæculare litigantes elegissent? Ac patet etiam, sententias Episcoporum exitum, & vim tantam habere debuisse, quantam habere maximam poterant, & ideo non arbitria fuisse, quæ forte despici potuissent. Eamdem Constantini legem, cujus nunc facta mentio est, memorant etiam, atque confirmant Capitularia Caroli M. *l. 6. c. 366. t. 1. col. 658. ed. Baluzii Ven. 1772.* ubi ea *sumpta dicitur ex sextodecimo Theodosii Imperatoris libro cap. XI.*, qui locus nonnullos in eam opinionem adduxit, ut crederent, illam legem à Carolo M. non Constantino, sed Theodosio adscriptam fuisse. Sed falluntur egregie; quoniam, ut observat Baluzius *in Notis. t. 2. col.* 819. iis verbis Theodosianus Codex designatur. Cum Constantino consentiunt Arcadius, & Honorius, quorum est Constitutio in *L. 9. Cod. de Episc. audient.*, qua Imperatores inquiunt: "Episcopale judicium ratum sit omnibus, qui se audiri à sacerdotibus elegerint, eamque illorum judicationi adhibendam esse reverentiam jubemus, quam vestris deferri necesse est potestatibus, à quibus non licet, provocare." Quis, nisi plumbeus in jurisprudentia sit, merum arbitrium dicat episcopalem sententiam, cujus tanta vis est, ut ei cuncti parere debeant, atque ab ea ne provocare quidem liceat? Est etiam de Episcopali judicio lex Marciani Imperatoris, quæ est *Leg. 14. Cod. de Episcop. audient.*, & ex qua similiter patet, Episcopos non meros fuisse arbitros, sed veri judicis partes egisse. Idem etiam ostendit Lex Theodosii, et Valentiniani in *L. 47. Cod. Theodos. de Episc.*, ex qua intelligitur, Episcopalem *audientiam* verum fuisse judicium, et ab eo tantum nomine discrepasse. Quod si episcopale judicium verum erat, propriumque judicium, profecto cum Tribonianus in titulo Codicis *audientiæ* vocabulo usus est, nullum inter audientiam, et judicium discrimen posuit; præsertim cum in ipso titulo *de Episcopali audientia* leges descripserit, in quibus judicia voca-

bulum usurpatur, quæque ad verum judicium pertinent. Cum autem tot præclara habeamus Episcopalis judicii monumenta, nulla prorsus habenda ratio est constitutionis, quam edidit Valentinianus III., ut Episcopis jus suum adimeret, quamque ejus succesor Majoranus abrogavit, uti ostendit Baronius *ad an.* 452. *n.* 52. *tom.* 8. *p.* 134. *ed. Lucæ.*

(5) Conc. Antiochenum *an.* 341. *can.* 5. *tit.* 2. *col.* 590. *Collect.* Labbæi, *ed. Ven.*, Carthaginense III. *can.* 9. *col.* 1401. *eod. tit.* 2., Chalcedonense *can.* 9. *col.* 1686. *tit.* 4., Aurelianense IV. *can.* 20. *col.* 1367. *t.* 5. Matisconense I. *can.* 7. *&* 8. *col.* 659. *&* 660. *tit.* 6, Toletanum III. *can.* 13. *col.* 700. *cit. t.* 6. Parisiense V. *can.* 3. *col.* 1389. *eod. tom.* 6., Cabillonense I. *can.* 11. *col.* 398. *tom.* 7.

(6) Id sane Nicæno Concilio statum est *can.* 5. & à Sardicensi *can.* 3. *tit.* 2. *Collect.* Labbæi *col.* 35. et 659.

(7) Concilium Chalcedonense *can.* 9., Toletanum III. *can.* 13. *l. c.* Eodem se munere sæpe functum testatur Augustinus, qui illud ex Apostolico præcepto repetit, uti demonstratum supra est. Atque in ejus vita *opp. August. tom.* 10. *col.* 270. *c.* 19. Possidius narrat, qua ipse diligentia, ac pietate causas judicaret, *idque*, inquit Possidius, *secundum sententiam, Apostoli dicentis, audet quisquam &c.* Idem quoque Ambrosius præstitisse, testatur ipse Augustinus *Confess. l.* 6. *c.* 3. *tit.* 1. *col.* 121. *cit. ed.*

§. XXIII. Ipsi etiam Christiani Principes non solum sponte sua, sed etiam hortatu sanctissimorum Episcoporum, quibus certum, atque exploratum erat, clericos ad laicos judices non esse trahendos (1), aequissimas tulere leges (2), quibus cautum est, ut clerici suarum controversiarum judices nonnisi ecclesiasticos haberent. Quin etiam dignitas Episcopatus, & praeclara virtus illorum, qui eo fungebantur, diu fecit, ut Episcopi civilium quoque controversiarum, quae inter laicos fervebant, judices constituerentur (3). Verum id fiebat consensu litigantium, qui coram Episcopo litigare malebant, quam coram saeculari magistratu, & concessu Principum, qui ab Episcopis, quorum sapientiam exploratam habebant, civium suorum causas judicari cupiebant.

(1) S. Hilarius Pictaviensis Episcopus *ad Constant. August. l.* 1. *n.* 1. *opp. tom.* 2. *col.* 535. *ed. Veron.* 1730. "Provideat, & decernat clemen-„tia tua, *Constantio Imperatori inquit*, ut omnes se ubique judices, qui-„bus provinciarum administrationes creditæ sunt, ad quos sola cura, „& solicitudo publicorum negotiorum pertinere debet, à religiosa se „abstineant; neque post hac præsumant, atque usurpent, & putent se „causas cognoscere clericorum." Extat autem *in L.* 12. *cod. Theodos. de Epis. & Cler.* Constantii lex, qua cautum est, ut clericorum causæ non-„nisi ab Episcopis judicentur; atque hanc quidem legem Hilarii horta-

tu editam, putat Baronius *ad an.* 355. *n.* 82. *p.* 555. *t.* 4. *ed. Lucæ.* Eadem est Ambrosii sententia *Ep.* 21. *n.* 2. *t.* 6. *p.* 52. *opp. ed. Maurin. Ven.* 1781., qui laudat ea de re Valentiniani legem, qui *sacerdotes de sacerdotibus voluit judicare*; eademque etiam Martini Turonensis, uti testatur Severus *Hist. sac. l.* 2. *c.* 50. *tit.* 2. *p.* 263. *et Veron.* 1754. Abutuntur autem auctoritate Patrum quorumdam ii, qui judiciariam potestatem Ecclesiæ negant, eorumque sententias detorquent, praveque interpretantur. Nam locus Lactantii *de Divin. instit. l.* 5. *c.* 20. *tom.* 1. *p.* 412. *ed. Paris.* 1748. pertinet ad infideles, qui inviti ad fidem compelli non possunt; Chrysostomus *de Sacerdot. l.* 2. *n.* 3. *opp. tit.* 1. *p.* 374. *ed. Montfaucon Paris.* non negat imperium, & potestatem Ecclesiæ, quam imo certam habet, cum illud Apostoli ad *Timot.* 4. *præcipe, ac dote* ita explicat *Homil.* 13. *n.* 1. *p.* 617. *tit.* 11. *vides ut imperare sacerdotum necesse sit*; tantam dicit Ecclesiam non habere potestatem arcendi homines à delictis; & si haberet, eam inutilem futuram, "cum Deus noster »non necessitate submotos à peccato, sed propria sese sponte abstinen»tes sit remuneraturus." Hieronymus *in can.* 23. *caus.* 23. *qu.* 5. inquiens; quod *regum proprium officium est facere judicium, & justitiam*, non id dicit quasi id tantum ad reges, non etiam ad Ecclesiam pertinere statuat; imò *in Jerem. l.* 4. *c.* 22. *opp. tit.* 4. *col.* 987. *ed. Vallarsii Veron.* quidquid regibus in Scriptura, id & Sacerdotibus datum ostendit. Denique Bernardus *de Consider. ad Eug. l.* 1. *c.* 6. *col.* 417. *ed. Paris. Mabillon*, inquit: *stetisse denique lego Apostolos judicandos, sedisse judicantes non lego*; non ut judiciarium Ecclesiæ potestatem adimat, sed ut reprehendat eos, qui neglectis illis, quæ potiora sunt judicandi studio rapiuntur. Atque ad hæc fere revocari omnia possunt Patrum loca, quæ contra judiciariam Ecclesiæ potestatem opponuntur.

(2) Confer ea, quæ paulo ante diximus de legibus à Constantino, Theodosio, & Arcadio, ac Marciano latis. His vero adde leges Constantii ac Theodosii, quæ sunt *L.* 12. *& L.* 47. *cod. Theod. de Episc. & cleric.*, tum Justiniani *Novellam* 76., quæ ad Monachos pertinet, qui tantum Episcopali judicio subduntur, præterea leges, quas à Theoderico licet Gotho, & Arriano editas memorat Cassiodorus *Var. l.* 1. *Ep.* 9. *p.* 7. *tom.* 1. *ed. Rotomag.* 1679. Quod si aliquando clericos ad laicos magistratus ivisse, memoriæ proditum est, id quidem aut per vim, & injuriam factum est, aut factum à clericis audacibus, & protervis, qui se despicere impune putabant posse ecclesiastici judicis imperium, aut interdum etiam ab ipsis Ecclesiæ magistratibus, ut civilis quoque magistratus imperio homines in officio continerentur, eorumque sententiæ exitum haberent faciliorem. Atque huc referenda sunt exempla universa, quæ de hoc rerum genere ex ecclesiastica historia desumi possunt.

(3) Huc spectat lex Constantini, cujus feci paulo ante mentionem, quæque extat in Codice Theodosiano *de Episcopal. jud.*, præterea *L.* 8. *&* 9. *Cod. de Episcopal. audien.* Repete etiam ea, quæ paulo ante de Augustino, deque Ambrosio dicta sunt.

§. XXIV. Nam Ecclesiae potestas, atque judicium tantum pertinet ad res sacras, ac divinas, atque ad personas clericorum, qui nonnisi Ecclesiae imperio subjiciuntur. In controversiis laicorum mere civilibus, atque profanis nullae sunt Ecclesiae partes, sed eae tantum spectant ad judicium, potestatemque laici Magistratus, cujus imperio illi, tamquam reipublicae cives, subesse debent. Quare Ecclesia, cui nulla in his rebus jurisdictio est, eam exercere non potest, nisi acquirat consensu litigantium, & auctoritate Principis, qui civili reipublicae imperat.

§. XXV. Atque intra hos quidem fines, & leges utraque respublica suam semper exercuit potestatem, ecclesiastica in rebus sacris, & divinis, negotiisque clericorum, civilis in omnibus laicorum controversiis, quae spiritualia non attingunt. Initio ecclesiae judicia minoribus solemnitatibus acta fuisse videntur, ut celerius expedirentur. Hinc saepe *ecclesiasticum* judicium *forensi* opponitur (1), quoniam ab illo procul aberant tricae, & ambages, quae forensem concertationem implicabant. Satis erat esse actorem, qui petitionem proponeret, reum, qui excluderet, judicem, qui rem nosceret, & sententiam ferret, ut omnis rei ratio conclusa haberetur. Non deerat quidem, quae ex jure naturae procedit, citatio rei, non deerant legitimi probationum exquirendarum modi, neque cætera opportuna remedia; sed judicium sine tot solemnitatibus, quas civiles leges invexerant, celeriter expediebatur.

(1) Ecclesiasticum judicium à forensi distinguunt S. Augustinus *ad Bonifac. l. 3. c. 5. opp. t. 10. col. 456. ed. Ven. cit.* S. Leo M. *Ep. 2. ad Rustic. Narbonen. Inquis. X. col.* 1424. *tit.* 1. *ed. Ballerin.* 1753. aliique complures. Sed hi omnes distinctionem hanc inter utrumque judicium adhibent, non quod ecclesiasticum verum non esset judicium; sed quod celerius, quam forense expediebatur, neque in eo tricæ, ambagesque forenses obtinebant.

§. XXVI. Denique aucto litium numero, commodius visum est in judiciis ecclesiasticis certum ordinem, formamque constituere, atque in iis quasdam adhibere solemnitates, quae partim à Jure civili desumptae, partim ab Ecclesiasticis primum legibus constitutae sunt. In primis autem Romani Pontifices,

ea de re laborarunt, proposita judiciorum methodo, quae neque importuna brevitate officeret veritati, neque copia multiplici, & operosa solemnitatum, ac formularum litigantes irretiret. Quam hæc methodus apta & concinna sit, & quantum ei præstet, quæ à Jure civili procedit, omnes facile intellexerunt, ideoque illa summo omnium consensu etiam in foro civili ubique recepta est.

TITULUS II.

De judiciis & eorum divisione.

I. Judicium quid? Judex ordinarius, & delegatus.
II. Quis delegatum judicem constituat?
III. Causæ notio, & mixtum imperium.
IV. Jurisdictio contentiosa, & voluntaria.
V. Judicium ecclesiasticum, & sæculare.
VI. Judicium possessorium, & petitorium.
VII. Ordinarium, & summarium.
VIII. Civile, & criminale.
IX. Judiciorum ordo.

§. I.

Judicium vocamus ipsam causæ disceptationem, quæ in jure fit, quæque constare debet quatuor præsertim rebus, actore, reo, judice & causa (1). Actor ille est, qui prior in judicium venit aliquid petiturus; reus, qui ab actore in jus vocatur, & à quo petitur; causa est ipsum quod petitur, & quod materiam judicio præbet; judex autem ille est, coram quo disputamus, & cujus decreto res absolvenda, ac definienda est. Hic si jure sui magistratus cognoscendarum, finiendarumque controversiarum habeat potestatem, Judex ordinarius, si non propriam, ac suam habeat, sed ab alio mandatam & commissam, delegatus appellatur. De utroque duo sunt tituli in Decretalibus.

(1) *Cap. 10. de Verbor. signific.*

§. II. Mandat hanc potestatem ordinarius judex, qui eam suo jure habet, & mandat utiliter, non omnibus sine delec-

tu, sed illis qui judices dari possunt (1). Qui non propriam, & suam habet jurisdictionem, sed ab alio mandatam, is eam alteri mandare non potest (2); nisi procedat ab ipso Principe, cujus delegatus alterum recte delegat (3).

(1) *L.* 2. & 4. *ff. de Offic. ejus cui mandat. jurisdic. L.* 5. *ff. de Jurisd.* Confer Donellum *de Jur. civil. l.* 17. *c.* 8. §. 2. & 5. *opp. t.* 4. *col.* 1117. & 1128. *ed. Lucæ* 1764.

(2) *L. ult. ff. de Offic. ejus, cap.* 62. *de Appellat.*

(3) *L.* 5. *Cod. de Judic.*, *cap.* 28. *de Offic.* & *potest. delegat.*

§. III. Præter judicandi potestatem, quam notionem dicimus, inest etiam in judice jurisdictio, & jus modicæ coercitionis, per quam sui munus officii exsequi, ac tueri possit, atque in eos, qui parere recusant, animadvertat. Modica haec coercitio mixtum imperium dicitur (1), quod semper jurisdictioni, sed non semper judicandi potestati cohaeret (2). Sunt enim Judices, qui solam habent notionem, non item jurisdictionem; & hi tantum rem controversam cognoscunt, atque definiunt, imperium, quo sententiam exequantur adjunctum non habent, ac proprie non jus dicere, sed judicare dicuntur (3).

(1) Mixtum imperium dicitur, quod jurisdictioni admixtum est, ab eaque separari non potest *L.* 1. *in fin. ff. de Offi. ejus cui mand. est jurisd.*, *L.* 3. *ff. de Jurisdict.* Frustra enim Magistratus causam cognosceret, atque aliquid decerneret, si non posset exequi sententiam, suæque jurisdictioni parere recusantes coercere. Itaque verissime Paulus *in L. ult. de Offic. ejus cui mand.* inquit, sine modica coercitione nullam esse jurisdictionem, quoniam hæc sine illa expediri, atque explicari non potest; & huc spectat Innocentius III. *in cap.* 28. *de Offic.* & *potest. delegat.* Consule Averanum *Interp. jur. l.* 1. *c.* 4. *tit.* 1. *p.* 23. *ed. Lugdun. Batav.* 1753. Donellum *de Jur. civil. l.* 17. *cap.* 6. §. 6. *opp. tit.* 4. *p.* 1088. *ed. Lucæ*, & Scipionem Gentilem *de Jurisdict. l.* 1. *c.* 4. & 5. *opp. tit.* 3. *p.* 7. & *seqq. ed. Neapol.* 1764. Varia autem sunt modicæ coercitionis genera, quæ, præter cæteros, diligenter explicat Scipio Gentilis *l. cit. c.* 6. *seq. p.* 11. & *seq.*

(2) *L.* 5. *ff. de Re judic.*

(3) *L.* 4. §. *ult. ff. de Interrogat. action.*, *L.* 57. *ff. de Re judic.* Consule Averanum *l. cit. c.* 5., & Scipionem Gentilem *de Jurisdict. l.* 1. *c.* 28. *opp. t.* 3. *p.* 82. *ed. Neap.* 1764.

§. IV. Est autem jurisdictio vel voluntaria, vel contentio-

sa (1); illa ex re appellata, quae in volentes exercetur, ut fit in adoptionibus in mulierum, minorumve contractibus, in caeteris generis ejusdem. Cuncta haec geruntur extra judicium, atque inter volentes, & à Magistratu confirmantur, ut eorum rata firma auctoritas sit (2). Contentiosa jurisdictio ex re item dicta in invitos, & contendentes exercetur, eique locus est in judiciis, quae in invitos redduntur, & utriusque litigantis contentionem, & disceptationem habent de re controversa.

(1) Hugo Donellus *l. cit. c.* 8. §. 7. *p.* 1124 adjicit etiam mixtam, vel intermediam jurisdictionem, quæ in dandis tutoribus, aut curatoribus versatur; sed tertium hoc jurisdictionis genus inutile esse, observat Scipio Gentilis *l. cit. c.* 18. *p.* 43.

(2) Ex iis vero quædam sunt, quæ solam Magistratus auctoritatem, & approbationem, quædam, quæ permissum causa cognita, et uno verbo Magistratus decretum postulant. Cuncta explicat Donellus *l. c.* §. 9. *p.* 1126.

§. V. Judiciorum summa divisio est, ut alia ecclesiastica, alia sæcularia sint. Ecclesiasticum judicium agitur in foro Ecclesiae, & in eo quaeritur de causis ecclesiasticis, sive quod hae natura sua ecclesiasticae sunt, sive quod sunt causae clericorum. Saeculare judicium est, in quo de rebus mere temporalibus coram laico judice disputatur. Utraque judicia multifariam dividuntur, & primo quidem in possessoria, ac petitoria.

§. VI. Possessorium judicium est, in quo de sola possessione, aut quasi possessione quaeritur, sive adipiscenda, sive retinenda, sive recuperanda. Possessio est rerum corporalium, quasi possessio incorporalium. Petitorium, quod *dominii litem* Jurisconsultus (1) appellat, est, in quo de proprietate, vel de alio jure seorsim à possessione disputamus. Nam proprietas nihil commune habet cum possessione (2); licet interdum majores quidam judices utramque conjungant. Separata autem de possessione quaestio illud efficit, ut eo finito judicio, atque uni *data* possessione, victus debeat in petitorio judicio jus suum ostendere, quod nisi praestiterit, res manebit apud possessorem (3).

(1) *L.* 8. *ff. de Usuris.*

(2) *L. 12. ff. de Acquirend. possess.*
(3) §. 4. *Instit. de Interdict.*

§. VII. Dividuntur etiam judicia in ordinaria, quae & solemnia, atque in summaria, quae & extraordinaria appellantur. Ordinaria sunt, in quibus acta omnia, & solemnia quae in judiciis leges praescribunt, observantur, tum in iis, quae intimam judicii naturam, tum in iis, quae solemnitates attingunt. Summaria judicia sunt in quibus multiplices illae solemnitates omittuntur, eaque tantum servantur, quae sunt ad judicii naturam, hoc est ad noscendam veritatem necessaria (1).

(1) Hæc quidem à Jure Civili, et Canonico Divisio judiciorum traditur. Sed pragmatici in foro judicia dividunt in ordinaria, summaria, summarissima, exsecutiva. Et summaria quidem, atque ordinaria judicia in iis, quæ ad ordinem pertinent, apud nos fori usu fere inter se conveniunt.

§. VIII. Denique judicia alia sunt civilia, alia criminalia, quoniam omnia vel distrahendarum controversiarum, vel maleficiorum puniendorum causa reperta sunt. Civilia pertinent, ad privatorum controversias dijudicandas, criminalia vero crimina persequuntur, pœnasque irrogant vindices sceleris, & violatae publicae tranquillitatis.

§. IX. Judiciales disceptationes ordine noscendae, expediendaeque sunt; quoniam ex inordinata rerum ratione oritur confusio, quae jura potius obscurat, quam explicat litigantium. Ordo hic judicium etiam dicitur, & passim processus appellatur. Est autem compositio rerum aptis, & accomodatis locis, ut procul sit confusio, & perturbatio, noscatur veritas, ac suum cuique tribuatur. Et sane judiciarius ordo à legibus est constitutus, quem judicem ita dirigere, & moderari oportet, ut litigantes in recta justitiae semita insistant (1); qua in re nihil pro arbitro, sed omnia canonum, legumque auctoritate agenda sunt.

(1) *Cap. 19. de Judic., cap. 22. de Accusation.*

TITULUS III.

De procuratoribus.

§. I.

Judicia aut per nosmetipsos, aut per procuratores exercemus. Procurator, quem *alieni juris vicarium* eleganter Cicero appellat (1), ab Ulpiano definitur, qui aliena negotia mandato domini administrat (2). Constituitur vel ut certum negotium expediat, vel ut omnia gerat, & curet; hic generalis, ille autem specialis appellatur. Rursus procurator judicialis est, si alienam litem judicio persequitur; extrajudicialis, si aliena negotia extra judicium conficit. Generalis procurator tum judicialibus, tum extrajudicialibus rebus praepositus intelligitur, non tamen iis, quae speciale mandatum requirunt (3). Datus autem cum libera administratione omnia fere potest, quae ipse dominus, & ideo quamquam donare nequeat (4), tamen res domini alienare potest, non solum cum id necessitas, sed etiam cum utilitas mandantis postulat (5). Sine ac libera administrationis potestate generalis procurator recte distrahit tantum fructus, & caetera, quae facile corrumpuntur (6).

(1) Cicero *pro A. Cæcina n. 20. opp. t. 4. p. 629. ed. Genevæ 1744.*
(2) *L. 1. ff. de Procurat.*
(3) *Cap. 5. de Procurat. in 6.*
(4) Donare enim potius est perdere, quam administrare. *L. 28. §. ult. ff. de Pactis, L. 7. §. 3. ff. de Donation.*
(5) *L. 60. §. Lucius ff. Mandat., L. 58. ff. de Procurat., L. 9. §. 4. ff. de Acquirend. domin., §. 43. Instit. de Rer. divis.*
(6) *L. 63. ff. de Procurator.* Confer Voetium *in Pandect. l. 3. t. 3. §. 7.*

§. II. Procurator interdum unus, interdum plures, iique aut conjunctim, aut in solidum constituuntur. Ubi conjunctim, & eodem tempore omnes constituti sunt, alter sine altero nihil agere potest, exceptis causis electionum, postulationum, provisionum, aliorumque ecclesiasticorum negotiorum, in quibus unus ex pluribus admittitur (1); ubi in solidum, potior habebitur qui litis constestatione negotium occupavit nisi secus mandato cautum sit (2). At procuratore uno primum, deinceps altero constituto prioris mandatum revocatum videtur (3).

(1) *Cap. 6. §. Sane de Procurat. in 6.*
(2) *Cap. 6. mox. laudat.*
(3) *Cap. 14. de Procurat.*

§. III. Omnes autem, qui expresse non prohibentur, procuratores esse possunt. Prohibentur autem expresse eo munere in judicio fungi excommunicati (1); qui etiam in jus vocati per alium respondere debent (2), minores annis vigintiquinque (3), infames (4), mulieres (5), milites (6), fiscus, respublica, caeteri potentiores, qui adversarium, opprimere possunt (7), reus criminis constitutus, nisi se primum purgaverit (8), reipublicae causa abfuturus (9), monachus, nisi qua agatur monasterii causa idque monasterii praefectus probet (10), Episcopus, & Sacerdotes (11), postremo omnes clerici apud saeculares judices, nisi pro Ecclesiae suae, aut propria causa, vel neccessitate coacti pro conjunctis, & miserabilibus personis procuratoris officium gerant (12).

(1) *Cap. 13. §. Credentes de Heretic., cap. 7. de Probat., cap. 1. de Except. in 6.*
(2) *Cap. 7. de Judic.*
(3) *Cap. 5. §. ult. de Procurat. in 6.*
(4) *Can. 1. & 2. c. 3. qu. 7.*; cum tamen jure civili Justiniani infamia, nisi manifesta sit, procuratori non obstet *§. ult. Inst. de Except.* sed jam fori civilis usus jus canonicum recepit. Confer Gaillium *l. 1. obst. 43. n. 7. & 8.*, et Gudelinum *de Jur. novis. l. 4. c. 4. n. ult.*
(5) *L. 18. & 21. cod. de Procurator.* Quidam tamen excipiunt casus *in Leg. 41. ff. de Procurat. & in L. 4. cod. eod.* Consule Donellum *de Jur. civil. l. 18. c. 11. opp. t. 5. ed. Lucae col. 161. & seq.*, ibique Hil-

ligerum *in Not.*, qui omnes enumerant, quos civiles leges à procuratoris munere repellunt.

(6) *L.* 8. §. *Veterani ff. de Procurator.*, 7. *cod. eod.* Quomodo autem nunc nostris moribus à procuratoris officio milites repellantur, explicat Hilligerus *l. c. not.* 3. *col.* 193.

(7) *L.* 1. & *tot. tit. codicis Ne lic. potent. patroc. litig. præst.*, *L.* 3. *tot. tit. codicis Ne fisc. vel respubl.* Consule Cujacium *in cod. l.* 2. *tit.* 13. *opp. t.* 2. *col.* 95. & *seq.* & *observat. l.* 8. *c.* 31. *t.* 3. *col.* 195. & 196. *ed. Ven.* 1578.

(8) *L.* 6. *cod. de Procurat.*

(9) *L.* 8. § *Procuratorem*, & *l.* 54. *ff. de Procurator.*

(10) *Can.* 35. *c.* 16. *qu.* 1.

(11) *Can.* 3. *c.* 5. *qu.* 3. *cap.* 3. & 4. *Ne cleric. vel monach.*

(12) *Cap.* 1. & *ult. de Postulan.*, *cap.* 2. & 4. *Ne cleric. vel monach.* Atque hæc quidem vetus est Ecclesiæ disciplina etiam Justiniano probata *Novel.* 123. *c.* 6.

§. IV. Adhibentur procuratores in causis omnibus, tam saecularibus, quam ecclesiasticis (1), quin etiam criminalibus, in quibus agitur civiliter, non criminaliter (2). Jure civili mandato, quod solo consensu constat (3), procurator constituitur; sed Jure canonico scripto opus est (4). Quae jurisprudentia obtinet etiam in foro civili, neque nunc procurator admittitur sine scripto mandato, quamquam de rato cautionem offerat (5). Servatis mandati finibus, quidquid procurator gessit ratum firmum est, sive domino noceat, sive prosit (6).

(1) *Cap.* 2. *de In integr. restit.*

(2) *Cap.* 5. *de Procurat.*, *cap.* 16. *de Accusatione.* Late hoc argumentum de adhibendis, aut non adhibendis in criminali judicio procuratoribus persequuntur Donellus *de Jur. civil. l.* 18. *c.* 10. §. 8. & *seq.* ibique Hilligerus *Not.* 5. *opp. t.* 5. *col.* 176. & *seq.*, et Voetus *in Pandect. l.* 3. *tit.* 3. § 14. *et* 15.

(3) *Instit. l.* 3. *tit.* 23. Paulus *Recept. sentent. l.* 1. *tit.* 3. apud Schultingium *Jurisprud. vet. Ante-Justinian. t.* 1. *p.* 323. *ed. Lipsiæ* 1737.

(4) *Cap.* 1. *de Procurat.*

(5) Consule Voetum *l. c.* §. 10.

(6) *Cap.* 1. *cit.*

§. V. Expirat procuratoris officium mutuo consensu (1); mandato à domino revocato, si res integra adhuc sit, quia post litem contestatam procurator litis dominus efficitur, ac

nonnisi ex justa causa removeri potest, veluti si sit suspectus, aut impeditus, vel morbo teneatur (2); mortuo mandante, cum res est integra (3), re autem non integra expirare mandatum potest, si prælatus, vel alius pro ecclesia, aut beneficio procuratorem constituerint, posteaque ex hac vita migraverit (4); per renuntiationem procuratoris justas ob causas factam, aut per ejus obitum, quoniam mandatum ad heredes non transit (5), denique si dominus litem per se agere velit (6).

(1) *L. 24. ff. de Procurat.*
(2) *L. 22. C. de Procurat., L. 17. et seq. ff. eod., cap. 2. eod. in 6.*
(3) *L. 23. C. de Procurat.*
(4) *Cap. 1. et ult. Ne sed. vacan., Clem. ult. de Procurat.*
(5) *L. 27. §. Morte ff. Mandat.*
(6) *Cap. 8. de Procurat. in 6.*

§. VI. Procuratores universitatis syndici (1) appellantur; atque hoc inter singulos, interque universitates discrimen est, quod illi regulariter non coguntur procuratorem dare (2), sed universitates, & collegia judicio experiri non possunt, nisi syndicum constituerint (3). Cum enim universitas personæ tantum vices gerat, uti naturaliter consentire nequit (4), ita naturaliter pro se agere, ac semetipsam defendere non potest (5). Accedit quod à cunctis tractata universitatis negotia perpetuo dissensu facile turbarentur, ac supervacaneum visum est, plures à propriis abstrahi negotiis, & communi vacare causæ universitatis, cui tractandæ potuit unus sufficere. Ea de causa cum olim nondum liceret alieno nomine judicio experiri, tamen pro universitate licebat (6).

(1) Extat in decretalibus Gregori IX. titulus *de Syndico*, et ejus quoque mentio est *in L. 6. §. Sed si ita ff. Quod cujusque universit., et in L. 18. §. 13. ff. de Muner. et honor.* Dicitur etiam universitatis actor *in L. 74. ff. de Procurator., et in L. 6. §. Quod si et ult. ff. Quod cujusq. univers.*, et Ecdicus *in L. 30. cod. de Episc. audien.*, et *Novel.* 15. apud Dionysium Gothofredum, cujus Novellæ Græca inscriptio est περὶ τῶν ἐκδίκων, et defensor in *L. 18. §. 13. ff. de Munerib. et honor.*, et procurator universitatis, præcipue si monasterii actor sit *Novel.* 123. c. 27. Apocrisarii etiam appellantur syndici *Novel. 123. c. 25.*, & *Novel. 7. c. 2.*, & responsarii

cit. Novel. 123. *c.* 42. *et Novel.* 133. *c.* 5. Est ergo Syndicus, qui universitatis causam agit mandato ipsius, atque is interdum ab actore distinguitur, quod hic certæ causæ, ille autem universis negotiis tractandis præpositus est. Apud Græcos syndici dicebantur, qui ad leges suadendas à Populo electi erant, ut observat Carolus Sygonius *de Republic. Atheniens. l.* 4. *c.* 6. *fere in princ.* Confer etiam Du-Cangium *Glossar. v. Syndicus.*

(2) *Cap.* 2. *de Procurat.*
(3) *Cap.* 7. *eod.*
(4) *L.* 1. §. 1. *ff. de Libert. universit.*
(5) *Arg. cit. L.* 1. §. 1., & *L.* 1. §. *ult. ff. de Acquir. vel amitt. posses.*
(6) *Inst. de Iis per quos agere possumus in princ.*

§. VII. Quae de procuratoribus dicta sunt, ea generatim ad syndicos quoque pertinent; vero in nonnullis inter se differunt. Nam syndicus ab universitate, aut collegio per suffragia majoris partis eligitur (1), procurator ab uno, alterove, cujus negotium gerendum est, sola nominatione constituitur (2), ille necessario eligendus est (3), etiam criminale judicium exercet pro universitate, si quod ei crimen impingitur (4), suam jurejurando fidem obstringit (5), & cum à collegiis ordinatis, ut plurimum, ad quascumque causas detur, publicum hoc modo officium sustinet (6). Verum procurator non juris necessitate, sed domini arbitrio, ac voluntate constituitur, repellitur, sicuti supra demonstratum est, à criminali judicio, non suam obligat sacramento fidem, sed mandantis, denique privatum officium gerit.

(1) *Cap. de In integr. restitut.*
(2) *Clement.* 1. *de Procurat.*
(3) *Cap. unic. de Syndic.*
(4) Confer Wessembecium *Paratitl. ff. Quod cujusq. univers. num.* 6.
(5) *Cap.* 3. & 4. *de Juram. calumn.*
(6) *Cap. unic. de Syndic.*

TITULUS IV.

De foro competenti.

I. Quid forum competens?
II. Causæ de fide, divino cultu, ecclesiæ disciplina, cæteris ejusmodi.
III. & IV. Causæ matrimoniales.
V. Causæ beneficiariæ.
VI. Causæ decimarum, & funerariæ.
VII. Causæ de immunitate ecclesiæ, de ejus bonis alienandis, de ejus privilegiis, ac juribus, de vita, & institutis clericorum.
VIII. Causæ majores.
IX. Causæ temporales Clericorum.
X. Causæ Episcoporum Summo Pontifici reservatæ.
XI. Causæ viduarum, pupillorum, miserabilium personarum.
XII. Reus vocandus ad judicem, cui subest.
XIII. Judex domicilii.
XIV. Contractus,
XV. Delicti,
XVI. Loci rei controversæ,
XVII. Ex privilegio.
XVIII. Continentia causæ.
XIX. Prorogatio jurisdictionis ex consensu litigantium.

§. I.

Illud in primis, cum aguntur judicia curandum est diligenter, ut ea coram legitimo judice, sive in competenti foro exerceantur. Nam acta in foro non competente nullius momenti sunt, & impune non paretur judici dicenti jus inter eos, in quos jurisdictionem non habet (1). Forum, seu forus (2), & exercendae negotiationis & agendarum litium locus fuit (3). Nobis de judiciis agentibus forus est judiciorum locus, qui sæpe pro ipso judicio sumitur. Competens autem forum est idem ac forum proprium, scilicet ubi judex suam exercere jurisdictionem potest, & in quo reus conveniendus est (4).

(1) *L. ult. ff. de Jurisdict.*, *L. ult. cod. Si à non competen. judic.*, *can. 7. caus. 2. qu. 1.*, *can. penul. caus. 11. qu. 1.*

(2) Forum, & forus latine dicitur, uti loquitur Isidorus *c. 18. de Verb. signific.*, quem immerito reprehendit Poletus *Histor. For. Roman. l. 1. c. 1.*; nam virile ejus nominis genus egregiis Latinorum scriptorum testimoniis ostendit Cujacius *in tit. Decret. de For. compet. opp. t. 6. col. 773. ed. Mutin.*

(3) Confer præ cæteris Poletum *l. c. l. 1. c. 1. & seq.* In eodem foro, in

quo res venales exponebantur, initio jus dictum fuisse, tradit Innocentius Cironius *in Paratitl. Decretal. de For. competen.*

(4) Hinc proprius Judex competens dicitur *in L.* 19. *ff. de Jurisd.* & competens tribunal. *in L.* 35. §. *Non solum ff. de Procur.* Judex autem non competens incongruus appellatur in *L.* 1. *Cod. de Jurisd. omn. jud.*

§. II. Competentem autem forum, & judicem facit in primis natura causae, de qua quaeritur, & persona rei, qui in judicium vocatur. Causa si spiritualis sit, vel conjuncta rebus spiritualibus, tantum ab ecclesiastico judice noscenda, ac definienda est. Quare ad eum in primis pertinent causae de fide, de religione, aut cultu divino, de sacramentis, de sacris ritibus, de Ecclesiae disciplina. Nam eas cognoscendi potestas pendet à jure clavium, quod solis sacerdotibus à Christo concessum est (1).

(1) Præclara ea de re sunt Osii Cordubensis Episcopi verba apud Athanasium *in Histor. Arianorum ad Monachos n.* 44. *opp. t.* 1. *par.* 1. *p.* 293. *ed. Patav.* 1778. "Tibi Deus, *inquit*, imperium commisit, nobis, »quæ sunt Ecclesiæ, concredidit. Et quemadmodum qui tuum impe»rium malignis oculis carpit, contradicit ordinationi divinæ, ita & tu »cave, ne quæ sunt Ecclesiæ ad te trahens magno crimini obnoxius »fias." Sapienter etiam Joannes VIII. in *can.* 11. *dist.* 96. "Si Imperator, »*inquit*, catholicus est, filius est, non præsul ecclesiæ: quod ad reli»gionem competit, discere ei convenit, non docere. . . . Ad sacerdotes »enim Deus voluit, quæ Ecclesiæ disponenda sunt, pertinere, non ad »sæculi Potestates; quas, si fideles sunt, ecclesiæ suæ sacerdotibus vo»luit esse subjectas." Confer Cabassutium *Theor. & prax. jur. can. l.* 1. *c.* 9. *n.* 15. & 16., de Marca *Concord. sacerd. & imper. l.* 2. *c.* 1. *n.* 4. & *seq.*, Doujatum *Prænot. can. l.* 2. *c.* 2.

§. III. Verum ex causis sacramentalibus vix ullæ ad forum contentiosum deferuntur, exceptis causis matrimonialibus, quæ per cursum, ordinemque judicialem expediuntur. Harum autem matrimonialium controversiarum, de quibus constitui solent judicia, triplex est genus. Aliae enim vim ipsam icti fœderis, ac firmitatem attingunt; & hae cum respiciant naturam intimam sacramenti, tantum in ecclesiastico foro tractandae sunt (1). Aliae pertinent, ad vim sponsalium, atque ad jus instituendi divortii quoad torum, ac mutuam habitationem; & hae similiter ecclesiastico judicio noscendae definiendaeque sunt (2). Nam respectum habent ad sacramentum matrimo-

nii, quoniam ad illud contrahendum sponsalibus obligamur, ac per divortium jura utrique conjugi matrimonio quaesita relaxantur.

(1) *Si quis dixerit, causas matrimoniales non spectare ad judices ecclesiasticos, anathema sit*, inquit Synodus Tridentina *sess.* 24. *can.* 12. *de Matrim.* Tum *sess.* 24. *c.* 20. *de Reform.* hujusmodi causas non *Decani, Archidiaconi, aut aliorum inferiorum judicio* committendas, sed ab uno Episcopo cognoscendas esse statuit. Atque hoc quidem perpetuum Ecclesiæ jus fuit. Cum inter Lotharium, & Teuthbergam de vi matrimonii inter eos initi quæreretur, actum ea de re est in Synodo Aquisgranensi *an.* 860. *&* 862. apud Labbæum *t.* 10. *col.* 140. *&* 200., cumque ab ejus sententia Teuthberga provocasset ad Nicolaum I. Summum Pontificem, ipse hanc controversiam *sæculari judicio* submitti non debere respondit, eamque commisit Synodo Metensi *ep.* 23. apud Labbæum *t.* 10. *Concil. col.* 1413. Confer etiam acta Concilii Remensis apud Ordericum Vitalem *l.* 12. *p.* 859., inter *Script. antiq. Hist. Norman. Duchesnii ed. Paris.* 1619.; & Alexandrum II. *can.* 10. *c.* 35. *q.* 6. præterea opusculum Assisii editu an. 1784. *Su l'esenzione d'Regolari &c. è su le cause matrimoniali*, quæque ipse scripsi *l.* 2. *sect.* 9. §. 114. *seq. not.* 1. *p.* 185. *& seq.*

(2) *Cap.* 10. *de Sponsal.*, *Cap.* 3. *de Divort.*

§. IV. Aliae denique sunt causae, quae aliquam quidem habent cum matrimonio affinitatem, sed directo spectant res mere politicas, ac temporales. Hujusmodi sunt causae de dote, de donatione propter nuptias, de hereditaria successione, alimentis, cæteris generis ejusdem; & hae quidem saeculari judici committendae sunt (1). Verum si qua interim, dum haec in laicali foro expenduntur, oriatur controversia de jure connubii, puta de impedimento dirimente, inchoato judicio supersedendum est, cunctaque ecclesiastico judici adscribenda sunt (2). At ecclesiasticos judex ipse etiam cognoscit causas de hereditaria successione, de dote, de similibus, si qua de his rebus incidat disputatio, cum de vi matrimonii, aut jure ad divortium quæritur (3).

(1) Consule Belarminum *l. unic. de Matrim. c.* 32. *p.* 687. *t.* 3. *opp. ed. Venet.* 1721., & Tannerum *t.* 4. *disp.* 8. *n.* 166.

(2) Confer Altasserra *de Jurisd. eccles. l.* 6. *c.* 3. §. *superest*, Renatum Choppinum *de Sacr. polit. l.* 2. *tit.* 1. *n.* 16., Annæum Robertum *Rer. judic. l.* 3. *c.* 5., *& l.* 4. *c.* 10.

(3) *Cap.* 1. *Qui filii sint legit.*, *c.* 3. *&* 7. *de Donat. int. vir. & uxor.*

§. V. Causae quoque beneficiariae, quoniam spiritualibus accensentur, ad ecclesiasticum forum pertinent, sive de ipsa collatione, sive de instituendis, conjungendisve, aut dividendis beneficiis disputetur (1). Eadem est ratio causarum jurispatronatus, quippe quae spiritualibus adnexae sunt (2). Sed in locis quibusdam sive expresso privilegio Apostolico, sive diuturna consuetudine ab Ecclesia tolerata inductum est, ut cum de his rebus possessorio judicio quaeritur, laico judici cum petitorium agitur, ecclesiastico committantur (3).

(1) Alexander III. *in c. 21. de Jurepatr.*, & *in ed. ad Epis.* Galliæ *in append. Concil. Lateran. c. 33. t. 13. col. 626. Collect.* Labbæi.
(2) *Cap. 3. de Jud.*
(3) Consule Barbosam *Jur. Eccles. l. 1. c. 39. n. 161.*, & *seq.* Thomassinum *Vet. & nov. Eccles. disciplin. par. 2. l. 1. c. 36. n. 13.*, & Benedictum XIV. *de Synod. diœces. l. 9. c. 9. n. 7.*

§. VI. Eodem loco sunt causae decimarum; quin imo ecclesiastici judicis est laicos ad earum solutionem cogere (1): sed hae quoque causae, cum de possessione controversia est, alicubi vel privilegio, vel consuetudine à laico judice expenduntur. Par est ratio causarum funerarium, in quibus agitur de concedenda, negandáque ecclesiastica sepultura, de ejus electione, de stabiliendo tempore efferendorum, humandorumque cadaverum, de usu crucis parochialis, de tollendis abusibus, qui forte irrepserunt, de juribus funerariis inter ecclesias, & clericos dividendis (2). Quin etiam laici imperio episcopalis fori coguntur ad praestandas oblationes, quae dari solent, nisi eæ sponte offerantur (3).

(1) *Cap. 5. de Decim.* Concilium Tridentinum *sess. 25. c. 12. de Reform.*
(2) Vetus est regula, ut Ecclesia moderetur, & regat quæ ad fidelium sepultura pertinent, ejusque legibus designetur locus, in quo illorum cadavera sepelienda sunt. Confer Concilium Bracarense I., quod *aliis* est II., *can. 18. tom. 6. col. 522. collect.* Labbæi, Arelatense VI. *can. 21. t. 9. col.* 321., Moguntinum I. *in can. 18 caus. 13. q. 2.*, & Moguntinum II. *in can. 31. et 50. caus. 13. q. 2.*, Agrippinense seu Coloniense *in can. 28. dist. 1. de consecr.* Item Theodolphum Episcopum Aurelian. *in Capitulare ad suæ Parochiæ Sacerdotes c. 9.*, apud Labbæum, *t. 9. col. 186.* Hincmarum Remensem in capitulis, quæ edidit *an.* 852.

c. 12. apud Labbæum *t.* 10. *col.* 3. *ed. Ven.* Attonem Vercellensem *in capitul. can. c.* 23., apud D'Acherium *Spicileg. t.* 8. *p.* 10. *ed. Paris.* 1668., Decretalium titulum *de Sepulturis*, aliaque sexcenta monumenta, ex quibus patet, semper ab Ecclesia de fidelium sepultura leges fuisse constitutas.

(3) *Cap.* 42. *de Simon.*

§. VII. Denique ecclesiastico foro addictae sunt causae, quæ clericorum vitam, & instituta respiciunt, itemque causae de rebus Ecclesiae alienandis, de ejus inmunitate, similibusque juribus, ac privilegiis (1). Jure decretalium etiam profana negotia, quibus jusjurandum adjunctum est, propter religionem, ad ecclesiasticum judicem deferenda sunt (2). Generatim vero non agitur adversus contratum, quem quis jurejurando firmavit, nisi primum ejus laxato vinculo, quod ab Ecclesiastica Potestate justis de causis fieri solet, agendi potestas data sit (3).

(1) Consule Gagliardum *Instit. Jur. canon. l.* 3. *tit.* 7. *n.* 31. *et seq.*

(2) *Cap.* 13. *de Judic.*, *Cap.* 3. *de For. competen. in* 6., Vide Benedictum XIV. *de Synod. diœces. l.* 9. *c.* 9. *n.* 8.

(3) Vide Gonzalez *in cit. Cap. de Jurejur. n.* 10. Olim & contractus stipulatio, quæ sæpe coram ecclesiasticis notariis fiebat, plures laicorum lites ad episcopale judicium deferebat. Notariorum episcopalium usus antiquissimus in Ecclesia est, uti patet ex actis Conciliorum, & ostendit Valesius *in Not. ad Socrat. Histor. Eccles. l.* 5. *c.* 22. *p.* 251. *ed. Taurin.* 1747. Confer etiam S. Gregorium M. *in Sacrament. opp. t.* 3. *col.* 70., & Menardum *in Not.* 300., *col.* 343. *ed. Paris.* 1705. In Capitulare Caroli M. *an.* 805. *c.* 3. apud Baluzium *Capitular. Reg. Franc. t.* 1. *col.* 295. *ed. Ven.* 1772. statutum est, *ut unusquisque Episcopus, et Abbas. et singuli Comites suum Notarium habeant*; quod etiam cautum est in *Capitular. l.* 6. *c.* 256. *ibid. col.* 645. Erant autem Episcopales Notarii ex ordine clericorum, quin etiam erant Subdiaconi, Diaconi, Presbyteri, cujus quidem rei multa collegerunt testimonia, & monumenta Thomassinus *Vet. et nov. Eccl. discipl. par.* 1. *l.* 2. *c.* 106., & Muratorius *Antiq. Ital. dissert.* 12. Innocentius III. *Ep.* 129. *l.* 14. *t.* 2. *p.* 566. *ed. Baluzii* 1682. clericos in sacris ordinibus constitutus notarii munus vetuit exercere, quod cum dedecore ordinis ecclesiastici sæculari curiæ servirent, atque in profanis negotiis versarentur. Sed Thomassinus *l. c. n.* 8. simplicibus clericis numquam notarii officium vetitum fuisse contendit, imo ne ipsis quidem Presbyteris, cum de ecclesiasticis rebus ageretur. Certe in profanis quoque negotiis notarii ecclesiastici, quod plus fidei, & peritiæ haberent, sæpissime adhiberi solebant; & hic plures causæ, quæ propter rem ipsam, aut personas laici tribunalis propriæ fuissent, à Judice ecclesiastico cognoscebantur. Synodus Tridentina *c.* 10. *sess.* 22.

de Reform. cum animadverteret, quod ex notárium imperitia plurima damna, & multarum occasio litium oriatur, statuit, ut "possit Episcopus quoscumque notarios, etiamsi apostolica, imperiali, aut regia auctoritate creati fuerint, etiam tanquam delegatus Sedis Apostolicæ examinatione adhibita, eorum suficientiam scrutari, illisque non idoneis repertis, aut quandocumque in officio delinquentibus, officii ejus in negotiis, litibus, & causis ecclesiasticis, ac spiritualibus exercendi usum perpetuo, aut ad tempus prohibere, neque eorum appellatis interdictionem Ordinarii suspendat." Quod etiam sancivit Benedictus XIV. *Const. Ad militantis* 48. §. 33. *t.* 1. *ejus Bullar. p.* 84. *ed. Roman. seu Ven.* 1754.

§. VIII. Ex his autem, quas descripsi, causis spiritualibus quaedam majores, gravioresque sunt, quarum judicio Summo Pontifici servatum est (1). Hujusmodi sunt controversiae de fide, resque omnes, quae ad disciplinam, rectamque gubernationem, & statum pertinent Ecclesiae universae. Non enim una omnibus fides esse potest sine judicio, & auctoritate ejus, quem Christus unitatis centrum constituit, & à quo disjuncta Ecclesiae membra copulantur; neque alius cogere omnes potest ad eamdem disciplinam, certamque administrationem, nisi qui toti Ecclesiae praepositis est, & in omnes habet jurisdictionem.

(1) De majoribus quidem causis quæ semper Apostolicæ Sedis judicio reservatæ fuerunt, innumera sunt testimonia, & antiquitatis monumenta. Multa ea de re dixi *l.* 1. *tit.* 3. *sect.* 1. *not.* 4. *p.* 172. Addam nunc Petrum Chrysologum *Ep.* 25. *ad Euthych. inter Leonin. t.* 1. *col.* 777. *ed. Vallerin.*, Julium I. *P. Ep.* 1. *ad Eusebian.* apud Constantium *Ep. Pontif. Roman. col.* 386., Innocentium I. *Ep.* 30. *ad Concil. Milevitan. n.* 2. *col.* 896. *ibi* & *Ep.* 37. *ad Felic. Nucerin. n.* 1. *col.* 910., Sixtum III. *Ep.* 10. *ad tot. Illyric. Episc. n.* 3. *ib. col.* 1272., Vigilium *Ep.* 7. *ad Auson. Arelat.* apud Labbæum *t.* 5. *col.* 1300., Gelasium *in Commonitor. ad Faustum in Elem. Jur. can. P. Amort. t.* 1. *p.* 502. *ed. Ferrar.* 1763., Gregorium M. *Ep.* 7. *l.* 3. *col.* 630. *Ep.* 54. *l.* 5. *app. t.* 2. *col.* 784. *ed. Paris.* 1705., Hilarium *Ep.* 8. *ad. Metr. Gall.* apud Labbæum *t.* 5. *col.* 66., Gregorium IV. *Ep. ad Gall. Germ. Episc.* apud Labbæum *t.* 9. *Concil. col.* 682. *Ven. ed.*, Avitum Viennensem *Ep.* 36. *in Biblioth. PP. t.* 9. *p.* 578. *ed. Lugdun.*, Sozomenum *Histor. l.* 6. *c.* 22. *p.* 245. *ed. Cantabrig.* 1720. Ejusdem quoque rei in ecclesiastica historia certissima monumenta sunt. Huc enim spectant, quæ de Irenæo, de Dionysio Alexandrino, de Patribus Concilii Antiocheni, qui propter errores Montani, & Sabellianorum Sedis Apostolicæ judicium postularunt narrat

Eusebius *Histor. l. 5. c. 3. et 4. et l. 7. c. 5. et 26. p. 213. 324. et 356. ed. Cantabrig.* 1720., de proposita ab se contra Arianos legatione ad Damasum P. Basilius *Ep. 69. ad Athanas. Ep. Alex. opp. t. 3. p. 161., et Ep. 70. p. 173. ed. Paris.* 1730., de Alexandro Episcopo Alexandrino Liberius *Ep. 4. ad Constant. n. 4.* apud Coustantium *col.* 426., de Gallorum ac Venetentium relationibus ad Silvestrum, deque legato ad semetipsum ex Oriente misso propter hæresim Apollinarii, Damasus *Ep. 3. ad Orient. et Ep. 14.* apud eumdem Coustantium *col.* 488. *et* 571., de controversia Spiritus Sancti Romanæ Ecclesiæ judicio definita Sozomenus *Histor. l. 6. c. 22. p. 245. ed. Cantab.* 1720. de Joanne Hierosolymitano, Venerio Mediolanensi, Theophilo Alexandrino, Anastasius *Ep. 2. ad Joann. Hierosolym.* apud eumdem Coustantium *col.* 723., & Hieronymus *Ep. 78. ad Pammach. et Marcellam. opp. t. 1. col.* 577. *ed. Vallarsii Veron.* de causa Pelagii Epistola Concilii Carthaginensis *inter epistolas* Innocentii I. *Ep.* 26. apud eumdem Coustantium *col.* 873. & *Ep.* 28. *col.* 875., quæque ipse Innocentius I. scripsit *in Ep. 29. ad Conc. Carthag. col.* 888. & *Ep. 30. col.* 896., & Augustinus *Ep. 186. n. 2. opp. t. 2. col. 664. ed. Maurin. Ven.* 1729., *et Serm.* 131. c. 10. *t. 5. par. 1. col.* 645. ubi ea de re dicit hæc: "Jam enim »de ea causa duo concilia missa sunt ad Sedem Apostolicam, unde etiam »rescripta venerunt: causa finita est; utinam aliquando finiatur error." Similiter orta hæresi Nestorii Cyrillus Alexandrinus epistolam, quæ extat apud Coustantium *col.* 1086., ad Cælestinum Pontificem misit, quod "longa Ecclesiarum consuetudo suadet, ut hujusmodi res cum »Sanctitate tua communicentur;" in quæstione Monachorum Scytarum litteras ad Hormisdam dedit Justinianus Imperator apud Labbæum *Collect. concil. t. 5. col.* 649.: de orta propter libros Fausti controversia ad eumdem Hormisdam Possessor Episcopus Africanus *l. c. col.* 661.; Cæsarius Arelatensis propter eosdem libros ad Felicem IV., ad quem missa legatio est, & cujus successor ea, quæ synodo statuta fuerant, confirmavit *cit. t. 5. concil. col.* 809. Confer etiam Justinianum Imp. *Ep. ad Joann. II. P.*, & ipsius Joannis *ad eumdem Justinianum Ep. 2. t. 5. concil. col.* 888. & 890. *Collect.* Labbæi *ed. Ven.* & Constantinum Pogonatum Imp. *Epist. ad Leonem II.* apud Labbæum *t. 7. conc. col.* 1142. Mitto cætera, ne longus sim; cum præsertim multa, eaque præclara testimonia de Sedis Apostolicæ decissionibus in rebus fidei, ac disciplinæ collegerit Cl. Mamachius *ad Auctorem op. Quid est Papa? Ep. 3. t. 1. p. 237. seq.* Tantum addam litteras, quas ad Innocentium X. P. dedit Clerus Gallicanus, ut de Jansenii propositionibus claram, certamque sententiam ferret, *caliginem omnem*, ut ipsi inquiunt, "discuteret, animos fluctuantes compo»neret, dissidia prohiberet, Ecclesiæ tranquillitatem, splendoremque res»titueret." Extant hæ litteræ in opere, cui titulus *Histoire des Cinq propositions de Jansenius t. 3. Recueil des pieces p. 64. Trevoux* 1702., atque ita exordiuntur: "majores causas ad sedem Apostolicam referre solemnis Ec»clesiæ mos est, quam fides Petri numquam deficiens perpetuo retineri »pro jure suo postulat. Æquissimæ huic legi obsequentes de gravissimo »circa Religionem negotio Sanctitati tuæ scribendum esse censuimus."

Ad majores causas, quæ Sedi Apostolicæ reservatæ sunt, pertinent etiam confirmatio Ordinum Regularium; de qua late disserit Mamachius *l. c.* §. 14. *p.* 272. *seq.*, eorumque exemptio de qua egi *l.* 2. *t.* 10. §. 3. *not.* 1. 4. & 5 *p.* 365., & 366. Sanctorum canonizatio, de qua agit Mamachius *l. c.* §. 13. *p.* 264. *seq.*, ipseque etiam disserui *l.* 1. *tit.* 3. *Sect.* 1. §. 16. *p.* 166., legum ecclesiasticarum relaxatio, de qua dictum est *cit.* §. 15. *p.* 160., et disputat Ballerinius *de Potest. ecc. Summ. Pontif.* *c.* 3. §. 2. *p.* 42. *ed. August. Vindel.* 1770., novarum Ecclesiarum cathedralium erectiones, et antiquarum uniones, ac divisiones, quarum, ne sim nimius, testimonia non colligam. Satis erit indicare Thomassinum *Vet. & nov. Eccles. disciplin.* *t.* 2. *p.* 2. *l.* 1. *c.* 39. & 45. 54. & 58., Zaccariam *Anti-Febron.* *t.* 3. *par.* 2. *l.* 1. *c.* 7., Mamachium *l. c.* *Ep.* 3. §. 7. *p.* 208. *seq.*, à quibus luculentissima harum rerum testimonia collecta sunt. Apte, et egregie S. Bernardus *Ep.* 131. *opp.* *t.* 1. *p.* 118. *ed. Ven.* 1781. "Plenitudo siquidem potestatis super universas Orbis Ecclesias singulari prærogativa Apostolicæ Sedi donata est. Qui igitur huic "potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Potest si utile judicaverit, "novos ordinare Episcopatus, ubi hactenus non fuerunt. Potest inter "eos, qui sunt, alios deprimere, alios sublimare, prout ratio sibi "dictaverit, ita ut de Episcopis, creare Archiepiscopos liceat, et è "converso, si necesse visum fuerit." Confer etiam quæ à me dicta sunt *l.* 1. *t.* 3. *sect.* 1. *p.* 174. *seq.*, ubi exponens exposui, quæ Summo Pontifici ex suprema ejus potestate reservata sunt. Late quoque de majoribus causis agit Altaserra *de Jurisdict.* *l.* 10. *per tot*, et David *des Jugemens canoniques chap.* 15. *art.* 3.

§. IX. Causæ vero temporales, & profanæ ad ecclesiasticum forum pertinent, cum clericus in jus vocatur, quoniam actor rei forum sequi debet (1). Quare in his controversiis si clericus actor est adversus laicum, judex item laicus eligendus est, nisi forte aliud ferat locorum consuetudo (2); contra si clericus à laico in judicium dicitur, totum judicium ab ecclesiastico conficiendum est. Quod fori privilegium ita adhæret personis clericorum, ut eo ne volentes quidem ipsi abdicare se possint (3).

(1) *L.* 3. *Cod. Ubi in rem actio*, *L.* 2. *Cod. de Jurisdict.* *c.* 5. et 8. *de For. competen.* Est hæc vetus quidem Ecclesiæ regula; ac recte Ambrosius *in Actis Concilii Aquilejensis opp. Ambros.* *t.* 5. *p.* 511. *ed. Ven.* 1781. "Sacerdotes, *inquit*, de laicis judicare debent, non laici de Sacerdotibus. *Et paulo post*: erubescemus, ut videatur, qui sacerdotium sibi "vindicat, à laicis esse damnatus; ac per hoc quoque, et in hoc ipso "damnandus est, qui laicorum expectat sententiam, cum magis de laicis sacerdotes debeant judicare." Quo quidem concilio damnatus est

Palladius Episcopus, qui laicorum judicium postulabat. Videndi sunt etiam Athanasius *Histor. Arian. ad Monach. n. 52. opp. t. 1. p. 297. ed. Patav.* 1777.; Hilarius *l. 1. ad Constant. n. 1. et Contr. Constan. n. 16. t. 1. col.* 535. *et* 575. *et Veron.* 1730. Lucifer Calaritanus *pro Athanas. l. 1. p. 61. ed. Ven.* 1778. Concilium Milevitanum *can.* 19. *t.* 3. *col.* 385. *collect.* Labbæi, suo etiam honore privat clericos, qui à Principe petierint, ut sibi in aliqua causa sæculares judices attribuat. Atque hic quidem verus, et germanus esse videtur sensus *can.* 11. *et* 12. Concilii Antiocheni I. *t.* 2. *col.* 580. *cit. collect.* quem Canonem Antonius Augustinus *de emend. Gratian. l.* 1. *dial.* 11. *opp. t.* 3. *p.* 64., *ed. Lucæ*, et Baronius *ad an.* 341. *n.* 28. *t.* 4. *p.* 374. *ed. Lucæ* minus recte putant ab Arianis editum contra S. Athanasium, et eumdem esse canonem, quem Chrysostomo ejus adversarii objecerunt, quemque ipse, ejusque defensores consequenti ætate rejecerunt. Quod recte ostendit Emmanuel Schelestratus *de Concil. Antioch. p.* 541., qui late demonstrat, longe alium esse Arianum canonem contra Athanasium conditum, ac postea Chrysostomo objectum, & hunc Antiochenum canonem plane consentaneum esse receptæ antiquæ Ecclesiæ disciplinæ. Neque solum cum inter clericos controversiæ fervebant, sed etiam cum inter clericum, et laicum lis erat, clericus nonnisi ad ecclesiasticum judicem vocari debebat. Concilium Agathense *can.* 32. *t.* 5. *col.* 526. *cit. collect.* Multa ea de re sunt in *Capitularibus Regum Francorum* apud Baluzium *Capitular. Caroli M. l.* 5. *c.* 378. & *c.* 390. & *l.* 6. *c.* 156. *l.* 7. *c.* 19. *t.* 1. *col.* 604., 606., 634., 702.; *ed. Ven.* 1772., et multa etiam apud Herardum *in capitulis c.* 7. & 8. apud Labbæum *t.* 10. *col.* 61., itemque apud Hincmarum Remensem, qui peculiarem ea de re tractatum edidit, quem misit ad Carolum Calvum, et quo demonstravit, nemini licere ad laicum judicem clericum vocare. Hic tractatus extat *t.* 2. *ejus opp. p.* 316., *et Sirmondi Paris.* 1745., ex eoque patet, eam semper fuisse et antiquæ, et recentioris Ecclesiæ disciplinam, ut nullus clericus ad laicum judicem duceretur. Late hoc argumentum persecutus sum *tit.* 1. *hujus libri.*

(2) Vide Benedictum XIV. *inst. eccles. inst.* 40.

(3) Justiniani constitutione *in L.* 50. *cod. de Episc.* & *cleric.* poterat clericus *in conscribendo instrumento* pacisci *non usurum se fori præscriptione*, ob regulam juris antiqui, *omnes licentiam habere his, quæ pro se indulta sunt, renuntiare*; unde et mulier Vellejano *L. ult. §. pen. ff. ad* L. 21. *cod. ad Vellejan.* et Princeps, qui solutus est legibus *L.* 31. *ff. de leg.*, *et l.* 23. *ff. de l.* 3., suo interdum privilegio renuntiat *l.* 4. *cod. de legib.*, *l.* 4. *cod. ad l. Falcid.*, §. *ult. Inst. Quib. mod. testam.* Verum Innocentii III. rescripto *in c.* 12. *de For. compet.* prohibentur clerici privilegio fori renuntiare, quod sapientissime constitutum est, ut Ordinis dignitati consuleretur. Non enim fori privilegium peculiare privilegium est, quod privatam attingit personam unius, alteriusve clerici, sed ad commodum, decusque pertinet ordinis ecclesiastici universi. Potest sane unusquisque pacisci contra jus peculiare, quod privatam personam respicit, eique renuntiare *c.* 6. *et* 15. *de Privileg.*, *c.* 16. *et* 23.

de Regular., ut optime distinguit Innocentius III, *in cit.* c. 12., atque ita intelligenda est Justiniani constitutio in *l.* 20. *cod. de Pactis.* Verum fori privilegium non peculiare ac privatum est, sed ad totum, pertinet ordinem clericorum, ideoque clericus ei renuntiare non potest in perniciem juris ecclesiastici; ut inquit Honorius III. *cap.* 4. *de Judic.* apud Cironium. V. *Compilat. pag.* 97. *edit. Vindob.* 1761. "Ecclesiasticæ personæ non solum invitæ, sed etiam voluntariæ non possunt, ut judicium subeant sæculare, pacisci, cum non sit personale hoc beneficium, cui renuntiari valeat, sed indultum potius toti collegio ecclesiastico, cui privatorum pacto derogari non potest." Sane quemadmodum laicorum judicia, forumque publicum turbari vetat Ecclesia, ita forum suum turbari non sinit; & hoc non est contra legem agere, sed *legi facere subsidium*, uti dicitur in *c.* 2. *de Privileg.* Late Innocentii rescriptum contra Cujacium tuetur Cironius *in Decretal. paratitl. de Pactis*, & Gonzalez *in cit. c.* 12. *de For. compet.*, & contra Fevretium Altaserra *de Jurisdict. eccles. l.* 3. *c.* 4.

§. X. Ex causis clericorum quædam sunt majores, quæ ad Episcopos pertinent, & hæ Summi Pontificis judicio reservatæ sunt. Non enim decet, ab inferioribus clericis judicari graviora negotia Episcoporum, quorum tanta, ac tam præclara dignitas est. Lex quidem Ecclesiæ supra Episcopos posuit Metropolitas, & Patriarchas; sed ea nihil detraxit de jure, & potestate Summi Pontificis, quem unum lex Christi Episcopis superiorem fecit (1). Quare suo jure, & omnino ex potestate divinitus in Episcopos accepta Romani Pontifices eorum sibi causas reservarunt; & hæc sane antiquissima est, ac perpetua Patrum traditione firmata Ecclesiæ consuetudo. Sunt autem majores hæ causæ confirmationes (2), translationes (3), depositiones (4), restitutiones (5), resignationes (6) Episcoporum.

(1) Agam de re latius in *tit. de Appellationibus* §. XVIII. *ad fin.*

(2) Episcoporum electiones semper confirmari consueverunt à Summis Pontificibus, qui id præstabant aut electi consecratione, aut consensu ante, vel post consecrationem dato. Hoc tamen inter Orientem, & Occidentem discrimen fuisse observat P. Bianchius to. [illegible] pag. [illegible] c. 4. §. 4. p. 251 [illegible], quod in Oriente id fieri [illegible] Patriarchis, quos tamen ipsi Pontifices confirmabant, adeo ut, qui ab iis confirmatus non esset, verus Patriarcha non haberetur. Id patet ex iis, quæ gesta sunt a Theodosio M., qui ad Damasum legationem misit, ut Nectarius Patriarcha Constantinopolitanus ab eo confirmaretur, cujus rei præclarum testimonium extat in *Ep.* 15. S. Bonifacii ad *Rufum* apud Constantium col. 1042. [illegible] S. Leonis [illegible] Anatolium Constantinopolitanum [illegible]

tantinopolitanum, Proterium Alexandrinum, Maximum Antiochenum Patriarchas confirmavit Leo M. *Ep.* 69., 70, 104, 127, 129, 130, *ad Theodos. et Pulchr. opp. t. 1. col.* 1005, 1009, 1151, 1247, 1254, 1256, *ed. Ballerin. Ven.*, & Concilium Chalcedonense *Act.* 10. *t.* 4. *Conc. col.* 1599. *collect.* Labbæi. Simplicius Joannem Alexandrinum, & Calendionem Antiochenum Patriarchas confirmavit, ut constat ex ejus *Ep. 16. ad Acacium: et Ep. 17. t. 5. Conc. col.* 112. *et* 113. *collect.* Labbæi, Flavita Constantinopolitanus *non consensit sine Romano Episcopo intronizari*, ut testantur Liberatus de *Breviar c.* 18. *p.* 127. *ed. Garner. Paris.* 1675., & Felix P. *Ep.* 13. *t.* 5. *Conc. col.* 210. *collect.* Labbæi. Ipse Felix Euphemium Orthodoxum agnovit, sed eum Episcopum haberi noluit, nisi primum ab se confirmatus fuisset, uti narrant Theophanes *Chronograph. p.* 116. *ed. Paris.* 1655., & Nicephorus Calixtus *Histor. l.* 16. *c.* 19. *p.* 685. *t.* 2. *ed. Paris.* 1630., idque etiam educitur ex Felicis *Ep.* 14. *ad Thalassium Archimandr. t.* 5. *Conc. col.* 213. *collect.* Labbæi. Huc etiam refer quod de Agapito P. memoriæ prodidit Liberatus *Breviar. c.* 21. *p.* 147. *cit. ed. Paris.* 1675., quodque Joanne Philadelphiensi scribit Martinus I. *Ep.* 5. *t.* 7. *Conc. col.* 22. *collect.* Labbæi. Ipse Michael Rousselius, qui certe nimii in Sedem Apostolicam studii suspectus haberi non potest, potestatem hanc Summi Pontificis agnoscit; imo *Histor. Pontif. jurisd. l.* 2. *n.* 12. scribit hæc: "Quod si non sæpius, aut absolutius hanc prærogativam exercuit (*Papa*), tribuendum est illius modestiæ, qui non putavit summa sua potestate utendum, nisi ubi necessitas exigeret." Alia ex Oriente exempla collegerunt Hallier *de Sacr. elect. et ord. par.* 3. *sect.* 5. *c.* 4. *art.* 3. *p.* 60. *ed. Rom.* 1741., & P. Bianchius *cit. t.* 5. *par.* 1. *p.* 513. & 518. In Occidente vero non tantum Primatus, sed etiam Patriarchatus jure Episcoporum ordinationes, quæ olim confirmationis loco erant, semper à Sede Apostolica fieri consueverunt. Celebre in primis est ea de re testimonium Innocentii I. *Ep.* 25. *ad Decent. Eugubin.* apud Coustantium *col.* 856. Si quando ab aliis Episcopis in Occidente absolutæ sunt Episcoporum ordinationes, id cum venia, & auctoritate Sedis Apostolicæ factum est. Ita Metropolitis Aquilejensi, & Mediolanensi, quod ob difficultatem itineris incommodum esset, eos *ab Apostolico* ordinari, permissum est, ut ipsi sese invicem ordinarent Pelagius I. *in Fragm. Ep. ad Joannem Patricium in tom. 6. concil.* Labbæi *col.* 482. *ed. Venet.* Quod autem verum est, ut in his quoque Ecclesiis Romanos Pontifices jus suum agnoverint, & Gregorius M., ut patet ex *Ep.* 30. *l.* 3. *opp. t.* 2. *col.* 646. *ed. Paris.* 1705., Joannem Subdiaconum Legatum miserit, qui Mediolanensis Episcopi electioni præesset; & *nostra*, inquit, *auctoritatis assensu à propriis Episcopis facias consecrare.* Similiter Ecclesia Ravennatensis, quæ V. sæculo à Summo Pontifice Metropolis est constituta, illius ordinationi subjiciebatur, uti colligitur ex Joanne Ravennæ Episc. *in Ep. ad Gregorium M. l.* 3. *Ep.* 57. *col.* 670. *cit. ed.*, & Agnello *in Vit. Mariniani par.* 2. *p.* 201. & *in Vit. Theod. p.* 319. *par.* 2. *ed. Mutin.*, quem in locum Bacchinii notæ videndæ sunt.

Episcoporum ordinationes, quæ à Ravennatensi Metropolita fiebant, judicio Sedis Apostolicæ subjectas fuisse, constat ex Simplicio *Ep.* 2. *ad Joannem Raven. t.* 5. *concil. col.* 95. *collect.* Labbæi. In aliis quoque provinciis jus idem fuisse, ut Episcoporum ordinationes à Sedis Apostolicæ auctoritate penderent constat ex Vicariis Apostolicis Thessalonicensibus per Illyrium, itemque ex iisdem vicariis in Galliis, & in Anglia constitutis. Confer Siricii *Ep.* 4. *ad Anysium Thessalon.* apud Coustantium c. 642., atque, ut mittam Innocentii I., Bonifacii, Sixti, Cælestini litteras, Leonem M. *Ep.* 5. *c.* 2. *col.* 618. & *Ep.* 6. *c.* 2. *col.* 621. *opp. t.* 1. *ed. Ballerin.*, Bedam *Histor. Anglic. l.* 2. *c.* 18. *opp. t.* 3. *p.* 67. *ed. Basileæ* 1563. Idem in Africa jus fuisse, docet Siricius *Ep.* 5. *ad. Ep. Afric.* apud Coustantium *col.* 651., in quam epistolam videndus est ipse Coustantius, & videnda in primis sunt quæ graviter, & præclare animadvertit Cl. Zaccaria *Anti-Febron. par.* 2. *l.* 1. *c.* 4. *n.* 13. Ipse de Marca *Concord. sacerd. & imper. l.* 1. *c.* 7. §. 1. 3. & 7. defendit, ordinationes Episcoporum, causasque majores ad jus Patriarchicum pertinere; ideoque ejus etiam concessa omnia hæc uni Pontifici in Occidente adscribi debent. Vide Blascum *de Collect. Isidor.* c. 9. §. 1., Zaccariam *l. c. c.* 3., & Catilium *del Diritto metropolitico opp. t.* 15. *p.* 272. *ed. Mediolani* 1786.

(3) Consulæ quæ supra dixi *l.* 1. *t.* 3. *sect.* 1. §. *XVIII. not.* 2. *p.* 176. & vide etiam Blascum *l. c.* 10. §. 1., Bianchium *t.* 5. *par.* 1. *c.* 4. §. 1. *p.* 390. *seq.*, & Cl. Mamachium *ad Auctor. opp. Quid est Papa?* Ep. 3. *t.* 1. *p.* 212. *seq.*

(4) De Episcoporum depositionibus item egi *citat. sect.* 1. §. *XVIII. not.* 4. *p.* 164. 177. & 178. Adde Mamachium *l. c. p.* 212. *seq.* De Episcoporum translationibus, renunciationibus, depositionibus, electionibus, electionum confirmationibus celebris est Innocentii III. decretalis *in cap.* 2. *de Translat.*, quam scite explicat, & tuetur Carolus Blascus *de Collect. Isidor. Mercator. c.* 10. §. 2. *not.* 1. *p.* 120., & Bianchius *l. c. n.* 4. *p.* 390. & *seq.*

(5) De restitutionibus quoque Episcoporum actum est *cit.* §. *XVIII. not.* 5. *p.* 178. *ad* p. 180. Videndus est etiam Mamachius *l. c. p.* 218. *seq.*

(6) Renuntiationum, quæ ab Episcopis nonnisi cum venia, & auctoritate Sedis Apostolicæ factæ sunt, exempla extant apud Leonem M. *Ep.* 167. *ad Rustic. Narbon. col.* 1417. *t.* 1. *ed. Ballerin.*, Gregorium M. *l.* 11. *Ep.* 47., & *l.* 13. *Ep.* 5. & 6. *opp. t.* 2. *col.* 1135. 1217. 1218. *ed. Paris.* 1705., Joannem Diaconum *in Vit. Gregor. l.* 4. *c.* 39. *opp. S. Greg. t.* 4. *col.* 151. *cit. ed. Maurin. Paris.* Mitto cætera, quæ referunt Zaccaria *Anti-Febron. par.* 2. *l.* 1. *c.* 5. §. 13. *p.* 228. *seq.*, Bianchius *par.* 1. *t.* 5. *l.* 3. *c.* 4. §. 2. *n.* 6. & *seq. p.* 462. *seq.*, Mamachius *l. c. p.* 224. & *seq.* Atque hæc quidem omnia falsis Isidori decretalibus antiquiora sunt, adeo ut se deridendos præbeant Febronius, Eybelius, cæteri similes, qui hanc Pontificiam potestatem repetunt à falsis decretalibus, quæ multo post in manus hominum pervenerunt. Confer etiam Blascum *l. cit. c.* 10. §. 2. *p.* 119.

§. XI. Decretalium jure etiam viduæ, pupilli, cæteræque miserabiles personæ ad ecclesiasticum judicem vocandæ sunt (1); quoniam iis opitulari ab ipsis Ecclesiæ incunabulis non ultimum fuisse constat munus, & curam Episcoporum (2). Quin etiam civiles leges laicorum controversias ecclesiastico judici committunt non solum cum duo litigantes consentiunt (3), sed etiam cum eorum alter dissentit (4).

(1) *Cap. 26. de Verb. S. signific.*, & *cap. 15. de For. competen.*

(2) *Con. 1. & 2. dist. 87.* Duo hi canones, qui certe antiquissimi sunt, et antiquam exhibent Ecclesiæ disciplinam, inscriptum habent nomen Gelasii Pontificis; sed quidam sunt, qui eos ipsi adscribendos negant. Verum, ut recte observat Carolus Sebastianus Berardus *Gratiani canon. genuini par. 2. c. 46.*, stylus à Gelasio non dissentit, imo et sententia rescripti generalibus Gelasii sententiis consentanea est. Nam his canonibus constituitur, ut Episcopi viduarum, ac pupillorum præsertim tuitionem habeant; et vero similia prorsus extant in Gelasii *Ep. 10. ad. Ep. Sicil.* apud Labbæum *t. 5. conc. col.* 321. *ed. Ven.* Eadem disciplina recepta, ac probata est in Concilio Aurelianensi I. *can 16. ibid. col.* 549., ac passim à Gregorio M. præsertim *Ep.* 13. & 59. *l.* 1. *opp. t.* 2. *col.* 499. & 545. *opp. t.* 2. *ed. Paris.* 1705. Consentit Concilium Matisconense II. *can.* 12. *col.* 677. *t.* 6. *collect.* Labbæi. Neque vero illi canones ita explicandi, intelligendique sunt, quasi significent meram tuitionem, ac patrocinium viduarum, et pupillorum, quod in primis Episcopis commissum, et commendatum est. Nam Matisconenses Patres, non rogant, sed lata lege, quo omnes obstringit volunt, constituunt, ut sæculares judices viduas, et pupillos sine Episcopi venia non conveniant, et Episcopo absente ab Archidiacono, vel Presbytero terminos præfiniri volunt ad illorum causas definiendas, pœnamque addunt anathemamatis adversos judices, qui huic Concilii legi non obtemperaverint. Sunt hæc viri judicii, et jurisdictionis propria, non meri patrocinii, ac tuitionis.

(3) *L. 8. & 9. cod. de Episcopal. audient.*

(4) *Extravag. 1. de Episcopal. judic. in appendic. cod. Theodosian. t. 6. p. 339. ed. Lipsiæ* 1743. de qua quidem Constantini lege satis supra dictum est *l. 3. tit. 1. §. 22. not. 43. p. 27.* Atque hæc quidem facultas ab utroque jure laicis concessa deferendi suas causas temporales ad Episcopi judicium in exitu sæculi XIII., seu potius initio XIV. sarta tecta servabatur. Scribit enim Moyerus *Annal. Flandriæ l. 10.*, à Synodo provinciali, quam habuit an. 1301. Remensis Archiepiscopus apud Compendium, anathematis pœnam indictam fuisse adversus laicos Magistratus, "quid non patiebantur, ut laici in foro ecclesiastico convenirentur;" atque id revera colligitur ex ipsius concilii actis apud Labbæum in *collect. concilior. t. 14. col.* 1344.

§. XII. Sed non est satis considerare, quae sit natura causae, de qua quaeritur, & qui status personae, quae in jus vocatur, ut constet, num à laico, an potius ab ecclesiastico judice negotium agendum sit. Non enim omnis ecclesiasticus, aut laicus judex assumi sine delectu potest, sed illud praeterea requiritur, ut proprius judex sit, qui videlicet in reum habeat jurisdictionem. Nam reus invitus in judicium rapitur, & ideo neccesse est eum vocare ad judicem, cui jus est, ejus vocandi, & cogendi.

§. XIII. Reus autem sive in ecclesiasticis, sive in civilibus judiciis ex quatuor praesertim causis apud certum judicem forum habet, nimirum ex domicilio, ex contractu, ex re sita, ex delicto (1). Domicilium si cum naturali origene conjunctum non sit, tale esse debet, ut manifesto constet, illud certo in loco fuisse constitutum. Nam sola habitatio non est satis, ut domicilii jura acquirantur; sed praeterea requiritur, quod quis in certo loco per decennium commoratus sedem posuerit (2), aut ibi fixerit, & locaverit, numquam inde discedendi animo, lares, & summam fortunarum (3). Praeter hoc cujusque proprium domicilium, Jus Romanum aliud etiam agnoscit commune omnibus, idque ipsa Roma erat (4). Quare unusquisque ibi repertus conveniri poterat, nisi jus revocandi domum haberet (5). Simili modo clerici Romae reperti, nisi ad eam venerint ex justa, & necessaria causa, propter quam revocandi domum jus habeant, judicio vocati respondere coguntur, quoniam communis omnium clericorum patria Roma est (6).

(1) *Cap. ult. de For. competen.*
(2) *L. 2. cod. de Incolis lib. 10.*
(3) *L. 7. cod. eod.* Quod si quis plura in diversis diœcesibus habeat domicilia, apud unum ex iis quemlibet Ordinarium rectè in jus vocabitur *L. 29. ff. ad Municip. cap. 15. de For. competen.* Ac "sola domus possessio, quae in aliena civitate comparatur, domicilium" non facit, ut tradit Papinianus *in L. 17. §. 13. ff. Ad Municipal.*
(4) *L. 33. ff. Ad Municipal.*
(5) *L. 2. §. 2. ff. de Judic.*
(6) *Cap. ult. de For. competen.*

§. XIV. Altera causa, propter quam aliquis certum habet forum, & judicem, est contractus. Nam ubi quis contraxit, ibi actione in personam reus praesens convenitur (1). Si for-

mula contractus locum non expressit, quo solvenda pecunia est, is locus intelligitur, in quo res gesta est (2); si expressit, in eo loco, qui designatus est, judicium agere oportet (3). Quod si is, qui certo loco solvere promisit, ad locum non accedat, quod vel data opera facit, vel quod alibi necessario detinetur, composita est in eam rem utilis actio de eo, quod certo loco (4); qua actione actor, cui quid certo loco promissum est, nec tamen datum, alio etiam loco judicium exercet (5); modo idoneus, & legitimus locus sit, is videlicet, in quo non alio designato loco, reus aut contractus, aut domicilii causa conveniri debuisset (6).

(1) *L.* 19. §. 1., *L.* 20. *&* 45. *ff. de Judic.*, *cap.* 1. §. 3. *de For. competen. in* 6.
(2) *Cit. L.* 19. §. 1., *&* *L.* 45. *ff. de Judic.*
(3) *L.* 3. *ff. de Bon. auctor. jud. possid.*, *L.* 19. §. *ult.*, *&* *L.* 20. *ff. de Judic.*, *L.* 20. *ff. de Act. & oblig.*
(4) *L.* 1. *ff. de Eo quod cert. loc.*
(5) Confer titulum Pandectarum *de Eo quod cert. loc.*
(6) In hanc sententiam scripta est *L.* 19. *ff. de Judic.*, atque in hanc eamdem sententiam actionem de eo, quod certo loco, Jus Canonicum recepit *cap.* 17. *de For. competen.*

§. XV. Delicti causa ubi quis deliquit, ibi judicio in personam convenitur. Nam ubi crimen est patratum, ibi facilior est probationum copia, & majus expensarum compendium; praeterea curandum est, ut reus prosit exemplo poenae, ubi obfuit exemplo delicti (1). Quod si reus à loco delicti absit, etiam ubi reperitur ea de re quaeri potest (2); nisi magistratus loci patrati criminis reum ad se mitti petat, ut in loco delicti meritis plectatur pœnis (3). Verum in hoc toto negotio servare oportet locorum consuetudines, & pacta conventa inter supremos Principes; quandoquidem scitum est, neminem extra suum territorium jurisdictionem exercere sive in suos, sive in alienos posse (4).

(1) *L.* 7. *&* 22. *ff. de Accusat.*, *L.* 1. *Cod. Ubi de crim. ager. oport.* *L.* 1. *Cod. Ubi Senator.*, *cap.* 14. *de For. competen.* Vide etiam S. Cyprianum *ep.* 59. *p.* 266. *ed. Amstelædami* 1700.
(2) *L.* 1. *Cod. Ubi de crimin.*
(3) *L.* 7. *&* 11. *ff. de custod. & exhibit. reor.*, *Novell.* 134. *c.* 2., *cap.* 1.

de Raptor., *can.* 4. & 5. *caus.* 6. *q.* 3. In eamdem sententiam est, *can.* 1. *caus.* 3. *q.* 6., quem canonem Gratianus eduxit ex epistola S. Fabiani Pontificis, hoc est, ex falsis decretalibus Isidori Mercatoris.

(4) *Cap.* 2. *de Constit. in* 6.

§. XVI. Locus quoque in quo res, de qua quæritur, sita est, proprium judicem facit. Nam ibi in rem actio adversus possidentem instituitur, quasi actio rem ipsam persequi videatur (1). Neque refert, immobilis ne, an mobilis res controversa sit; quin etiam si possessor absit, actio intenditur (2). Num autem necessarium omnino sit actione in rem cum reo agere in loco, in quo sita res est, an etiam actori liceat exercere judicium in loco domicilii, vetus disputatio est. Sed hoc posterius fori usus recepisse videtur (3). Jure canonico etiam propter beneficium, veluti propter rem sitam, competens forum evadit (4); ideoque in causis beneficiariis recte clerici ad Episcopum beneficii vocantur.

(1) *L.* 3. *Cod. Ubi in rem actio*, *cap.* 3. *de For. competen.*

(2) *L.* 2. *Cod. Ubi in rem actio.*

(3) Consule Hotomanum *l.* 3. *Observ.* 3., Duarenum *ad tit. de Jud. Cod. de For. compet.* Donellum *de Jurisd. civil. l.* 17. *c.* 7. *opp. t.* 4. *p.* 1275. *ed. Lucæ*, Vinnium *Select. jur. q. l.* 1. *c.* 18.

(4) *Cap.* 3. *de Tempor. ordinat. in* 6.

§. XVII. Sunt etiam alii modi, quibus forum competens, & proprium efficitur; quales præcipui sunt privilegium, continentia causæ, & consensus litigantium. Porro jure Romano pupillis, viduis, & cæteris miserabilibus personis fori electio concessa est (1). Similiter jure Decretalium, monachi, regulares (2), ecclesiæ multæ, & multa item capitula canonicorum, Sedis Apostolicæ privilegiis vel omnino, vel ex parte ab Episcoporum jurisdictione subtracta sunt. Itaque horum causæ aut à Sede Apostolica, aut ab eo Judice, cui sunt addictæ, cognoscuntur. Nec prætereunda peculiaria quorumdam privilegia, qualia sunt illa concessa certis corporibus, atque collegiis, pluribusque gymnasiis, & academiis, quibus qui addicti sunt, hi proprium habent judicem, ad quem tantum vocantur (3).

(1) *L. un. cod. Quando Imperator.*

(2) Consule Fagnanum *in cap. Cum dilectus* 8. *de Reliq. domib. n.* 17. & *in cap. Taurum n.* 18. *de Privileg.*, ubi etiam describitur celebris Sixti IV. Constitutio, quam *Mare magnum* appellant. Cæterum de Regularium exemptione late disserui *l.* 2. *tit.* 10. §. 3. *p.* 364., & *in Not. p.* 365. & *seq.* Sed præter auctores eo loco indicatos, vide etiam Gegliardum *Instit. Canon. l.* 3. *tit.* 12. §. 19. & *seq.*, ubi harum exemptionum multa habes antiqua monumenta, quæ à Natali Alexandro, Ughellio, Mabillonio, Muratorio, aliisque viris doctis collecta sunt. Novissime de Regularium exemptione graviter, solideque disseruit Emmanuel Ituriaga Auctor epistolæ editæ Assissii an. 1785. *Su l'esenzione d'Regolari dalla giurisdizione d'Vescovi, è su le cause matrimoniali.*

(3) Late, ac diligenter de hoc privilegio, quo Academiæ fruuntur, disputat Scipio Gentilis *de Jurisd. l.* 3. *c.* 17. *opp. t.* 3. *p.* 276. *ed. Neapol.* 1764.

§. XVIII. Etiam continentia causæ facit, ut judex, qui competens non esset, competens evadat; nimirum si quæstio princeps in cursu judicii incidentem questionem habeat, cujus illi cognitio directo commissa non erat. Tunc enim Judex utramque controversiam noscit, ne res inter se nexæ, & jugatæ dividantur (1). Hinc Decretales foro ecclesiastico addicunt causas de dote, deque alimentis præstandis, quæ matrimonialibus incidunt (2).

(1) *L.* 10. *Cod. de Jud.*
(2) *Cap.* 3. *de Donation. int. vir.* & *uxor.*

§. XIX. Denique litigantium consensu jurisdictio profertur, sive, ut dici solet, prorogatur, & tunc alius judex, quam cujus notio est litigantium voluntate proprius, & competens evadit (1). Licet enim jure Romano litigantibus in alienum judicem consentire, dummodo ipse jurisdictionem habeat (2); nam quæ in privatis viris nulla est, jurisdictio prorogari non potest (3). Clerici cum Episcopi consensu, in alienum judicem ecclesiasticum recte consentiunt (4), in laicum vero consentire nulla ratione possunt (5).

(1) *L.* 1. *Cod. de Jurisd.* Verum si prius quam adiretur alienus judex, mutata voluntas fuerit, procul dubio nemo compellitur huic conventioni stare, inquit Aphricanus *L.* 58. *ff. de Jurisd.*
(2) *L.* 1. & 2. *ff. de Jud.*
(3) *L.* 3. *Cod. de Jurisd.*
(4) *Cap.* 18. *de For. competen.*

(5) *Cap.* 12. *eod.* Hanc Innocentii III. constitutionem minus vere, minusque recte, uti supra animadverti §. *IX. Not.* 3., reprehendit Cujacius, quæm præter Cironium, aliosque ibi laudatos, solide etiam graviterque refellit Carolus Gagliardus *Instit. Canonic. l.* 3. *tit.* 10. §. 5, *& seq.*

TITULUS V.

De libelli oblatione, deque in jus vocando.

I. Libellus quid?
II. Accusatorius, vel conventionalis.
III. Quomodo jus actoris libello exprimendum?
IV. Quid libello comprehendendum?
V. Quibus modis plus petatur?
VI. Pœnæ adversus plus petentes constitutæ.
VII. Emendatio, & mutatio libelli.
VIII. Quid in jus vocatio, & quemadmodum facienda?
IX. Citatio.
X. Judicium à citacione inchoandum.
XI. Ea vel realis, vel verbalis est.
XII. Citatio verbalis, vel simplex, vel peremptoria.
XIII. Quomodo citatio reo significanda?
XIV. Citatio in alieno territorio, ejusque in actis relatio.
XV. ad XIX. Quæ in citatione observanda?
XX. Effectus citationis.

§. I.

Posteaquam consideravit actor, quis proprius & competens judex sit, *in judicio postulationem deponit* (1), hoc est apud acta deponit libellum, quo actio continetur (2). Actio est jus persequendi in judicio, quod sibi debetur (3); brevis scriptura, qua hæc actio, & actoris petitio clare, & distincte proponitur, libellus appellatur (4). Reo post libelli oblationem dantur viginti dierum induciæ, ut deliberet, cedat ne, an resistat, pareat, ne judici, an eum recuset (5).

(1) Ita loquitur Honorius *L.* 3. *Cod. de Præscript.* 30. *ann.* & Justinianus *L. ult Cod. eod.*
(2) *Novell.* 53. *c.* 3.
(3) *L.* 50. *ff. de Act.*, *& princip. Instit. de Action.*
(4) Multa libellorum genera habes apud Brissonium *de Verb. signific.* De S. Cyrillo Hierosolymitano Episcopo, qui à Seleucensi con-

cilio depositus fuerat, narrat Socrates *Histor. l. 2. c. 40. p. 154. ed. Valesii Cantabrig.* 1720.; eum libello provocasse; præterea Sylvanum Troadis Episcopum supplicantium libellos accepisse, eisque judicem dedisse, scribit idem Socrates *l.* 7. *c.* 37. *p.* 388. Unde intelligimus, ea jam ætate in ecclesiasticis judiciis adhibitas fuise solemnitates, quæ in civilibus adhibebantur.

(5) *Novell.* 53. *c.* 3., quam refert Gratianus *can.* 4. *c.* 3. *qu.* 3. §. *Offeratur.* Consule Cujacium *in eamd. Novel.* 53. *opp. t.* 2. *col.* 961. & 962. *ed. cit.*

§. II. Libellus vel conventionalis, vel accusatorius est. Conventionali utimur in civilibus negotiis, accusatorio in causis criminalibus, cum reum criminis apud judicem accusamus. Clarus, & obscuritatis expers libellus uterque esse debet, quodque petitur perspicue significandum est (1). Non enim subobscuro libello respondere reus cogitur, & judex recte potest rejicere libellum, in quo non omnia dilucide, & explicate declarentur.

(1) *Cap.* 2. *de Libell. oblat.*

§. III. Antiquo jure Romanorum certæ, ac solemnes erant constitutæ formulæ, cum quibus actio institui debebat, & eas actor à Praetore impetrabat. Sed postea, sublatis ambagibus, & subtilitatibus formularum (1), placuit libello exprimere genus, speciem, & nomen actionis, quae in judicium deduceretur (2). Verum decretales de exprimendo nomine actionis, qua quis usurus est, non admodum laborant; modo res ipsa ita clare, apteque proponatur, ut ex ea jus petentis manifestum sit (3).

(1) *L.* 1. & 2. *Cod. de Formul. & impetr. act. sublat.*

(2) *L.* 3. *Cod. de Eden.*, *L. ult. Cod. de Interdict.*, Consule Cujacium *in cap.* 6. *de Judic. opp. t.* 6. *col.* 763. & 764. *ed. Mutin. seu Ven.* 1778.

(3) *Cap.* 6. *de Judic.*, Confer Donellum *de Jur. civil. l.* 23. *c.* 4. §. *ult. col.* 64. ibique Hilligerum *in Not. opp. t.* 6. *cit. ed. Lucæ.*

§. IV. Accusatorius libellus complecti debet nomen accusatoris, rei accusati, & judicis, coram quo accusatio instituitur, praeterea tempus locumque criminis. Conventionalis autem contineat oportet nomen actoris, rei, atque judicis, rem

petitam, & petendi causam. Cum agitur actione in rem, satis est exprimere causam actionis proximam, puta dominium; cum exercetur actio in personam, exprimi debet tum proxima, hoc est obligatio, tum remota, hoc est titulus, ex quo obligatio nata est (1).

(1) *Cap. ult. de Libell. oblation.* Consule Donellum *l. c.* §. 3. ibique Hilligerum *in Not. col.* 57. *& seq.*

§. V. In offerendo libello praecipue curandum est, ne plus petatur, quod fit quatuor modis, re, tempore, loco, & causa. Re plus petitur, si ex. gr. petantur triginta, cum viginti deberentur, aut si is, cujus ex parte res est vel eam totam, vel majorem partem suam esse contendat; tempore, si ante statutum diem, vel ante conditionem actio instituatur; loco, si quis quod sibi certo loco dari stipulatus est, alio petat, nulla illius loci facta mentione; causa, si quis certam rem petat, cum debitor posset dare, quod mallet, suo arbitratu (1). Jure veteri plus petens actor causa cadebat (2): sed jure novo civili aliæ adversus plus petentium importunitatem pœnae sunt constitutae (3).

(1) §. 33. *Inst. de Action.*
(2) Paulus *Recep. senten. l.* 1. *tit.* 10. §. 1. apud Schultingium *Jurispr. ver. Ante-Justinian. p.* 241. *ed. Lipsiæ* 1737. §. 33. *Instit. cit.* Hinc illud Plauti *in Mostellar. act.* 3. *scen.* 1. *v.* 123. *p.* 528. *t.* 1. *ed. Lugdun. Batav.* 1669.; *velim quidem hercle, ut uno nummo plus petas.* Num autem id Lege XII. tabularum, an potius edicto Prætoris factum fuerit, non satis compertum est. Consule Rævardum *Varior. l.* 3. *c.* 14. *p.* 69. *t.* 2. *ed. Neapol.* 1779.
(3) Zeno Imperator adversus eum, qui ante tempus petiit, temporis inducias duplicari, atque his finitis reum cogi non posse voluit ad suscipiendam litem, nisi prioris litis impensæ solutæ fuissent. Constitutio hæc desideratur, sed ejus èpitomen ex Basilicis eduxit Cujacius *Observat l.* 12. *c.* 21. *opp. t.* 3. *col.* 319. *ed. cit.* Contra eos, qui re, aut loco, aut causa plus peterent, triplicem pœnam constituit Justinianus *cit.* §. 33. *Instit. de action.*

§. VI. Jure canonico qui re, aut causa plus petunt, in expensas condemnantur, qui loco in id, quod debitoris interest, denique qui tempore plus petierint, duplo majores inducias reo

tribuere debent, neque ipse cogitur judicium suscipere, nisi antea prioris litis expensae solvantur (1). Nunc fere omnes eo jure utuntur, ut reus ante tempus conventus tantum à judicii observatione liberetur, & actor quidem in litis expensas condemnetur; sed ei tamen integrum sit reum in judicium vocare, cum primum obligationis diem venisse constat. In caeteris hujusmodi petitionibus reo licet offerre plus petenti, quod se debere censet; id vero si non accipiat actor, neque aliud revera judex deberi intelligit actor, uti temere litigans, in expensas condemnatur (2).

(1) *Cap. unic. De plus petition.*
(2) Confer Vinnium *in Instit. l.* 4. *tit.* 6. §. 3., & Voetum *in Pandet. l.* 5. *tit.* 1. 25.

§. VII. Emendatur interdum libellus, interdum etiam mutatur, cum videlicet pridem instituta actione retenta, aliquid adjicitur, aut detrahitur, vel cum prima actione repudiata, nova instituitur. Ita qui pro decem, quae sibi ex causa mutui deberi dixit, ex eadem illa causa petit viginti, libellum emendat; mutat autem qui fundum, quem ex testamento petierat, deinceps ex stipulatu petit. Utrumque fieri potest etiam post litem contestatam (1); sed qui contestata lite actionem mutat, prioris judicii expensas solvere debet, & novum dare libellum, novasque ad deliberandum inducias reo. At vero libelli solemnitas in causis summariis non est necessaria.

(1) Consule Donellum *de Jurisd. civil. l.* 23. *c.* 5. *& ad tit. Instit. de Action.* §. 27. *opp. t.* 6. *col.* 6., *& seq. & col.* 839. *& seq. ed. Lucae cit.*, & Voetum *in Pandect. l.* 2. *tit.* 13. §. 9. *& seq.*

§. VIII. Oblato ab actore libello, qui est quasi primus aditus judicii, reus in jus vocatur. Vocare autem in jus nihil est aliud, quam vocare aliquem ad eum, qui jus dicturus est ea de re, de qua quaeritur (1). Nullus olim ritus vocationis fuit; sed licebat privato privatum, cum quo jure agere vellet; per se, & sua auctoritate in jus vocare, & quidem ita, ut vocatus, nisi vadimonium promitteret, hoc est nisi satisdaret judicio

sisti, etiam invitus in jus rapi posset (2). Sed postea mos hujusmodi sublatus est, sive quod absurdum videretur, rem tantam privati arbitrio permittere, sive quod melius aequius videretur hoc negotium transigere, auctoritate ejus, qui juri dicendo praeest (3).

(1) Paulus in *1. L. ff. In jus vocan.* ita rem explicat, ut sit in jus vocare juris experiundi causa vocare. Recte prorsus. Non enim quis vocatur in jus, nisi ut de suo jure experiatur apud eum, apud quem id facere jus est; idest apud eum jure judicioque agat ea de re, quam in judicium vocat. Id enim significant Jurisconsulti, cum dicunt de juro suo, aut de re aliqua experiri, ut *L. 1. ff. Ex quib. caus. major.*, *L. 1. ff. Quand. de pect. act. annal. sit*, vel jus experiri, ut *in L. 1. ff. de In jus vocan.*, vel absolute experiri, ut *in L. 1. ff. de Divers., et temp. præscript., et in L. 1. ff. Quæ in fraud, cred.*, hoc est rem tentare, & sui juris periculum facere.

(2) Consule Duarenum *l. 1. disp. c. 1.* Adversus eos, qui in jus venire recusarent, vim adhiberi, & invitos injecta mau, obtortoque collo in jus rapi consuevisse certum est; idque late ostendunt Goveanus *1. Var. lect. ult.*, Rævardus *ad LL. 12. Tabular. c. 5. et ad L. 108. de Divers. regul. jur. opp. t. 1. p. 7. et 167. ed. Neap.* 1779., Cujacius *Observ. l. 10. c. 10. opp. t. 3. col.* 240. *& seq. ed. Ven.* 1758., Heineccius *Antiquit. l. 4. tit. 6. §. 14. et seq. opp. t. 3. p. 429. et seq. ed. Neap.* 1769., alique complures.

(3) Ulpiani, et Pauli ætate jam illum obtinuisse morem, ut nemo sine magistratus auctoritate in jus vocaretur, ostendit Donellus *de Jur. civil. l. 23. c. 2. §. 6. opp. t. 6. col. 24. et seq. ed. Lucæ.* Vide etiam Hilligerum *in Notis ad eumdem Donellum l. c.*

§. IX. Nunc ipsa libelli oblatio in jus vocatio dici potest; sed quoniam libellus aptus non est ad inducendam litis contestationem, ac tantum continet actoris petitionem, non item probationes, quibus eadem petitio nititur, hae sunt in actis post oblatum libellum exhibendae probationes, quibus exhibitis reus in judicium vocatur, ut respondere possit, atque ita litis contestatio inducatur. Id vero fit per citationem, quae judicialis est actus, per quem reus, actore rogante, judicis auctoritate litis peragendae causa in judicium vocatur. Proprie haec citatio in jus vocatio est, & utraque saepe confunditur; quamquam citatio latius pateat, quippe quae in qualibet judicii parte adhibetur, quoniam singuli judiciarii actibus litigantibus nuntiantur; verum in jus vocatio tantum pertinet ad

primam citationem, unde judicium exorditur (1). Sed veteri jure Romano in jus vocatio, & citatio differebant; quoniam illa privata auctoritate; haec vero mandato judicis per praeconem, & interdum etiam per edictum fiebat; nec tantum reus, verum etiam actor, patroni & testes in judicium citabantur.

(1) Confer Vinnium *Commentar. ad Inst. l. 4. t. 16. §. 3. n. 5.*

§. X. Omnia judicia à citatione inchoanda sunt, neque, ea omissa, ulla judicii vis, & auctoritas est (1). Vetat enim non civilis modo, sed etiam naturalis juris ratio, damnari aliquem, qui auditus, ac defensus non sit. Hinc defectum citationis *insanabilem* pragmatici appellant, quoniam sanari non potest judicium, quod sine citatione gestum est (2).

(1) *Can. 2. et 4. c. 3. qu. 9., Clem. de Senten. et re judic.*
(2) Confer Hilligerum *ad Donellum de Jur civil., l. 23. c. 2. §. 2. not. 2. tit. 6. p. 11. ed. cit.*

§. XI. Est autem citatio vel realis, quae fit injectis in reum publica auctoritate manibus, vel verbalis, quae procedit ab imperio judicis, cujus jussu, verbis, vel litteris quis in judicium vocatur. In civilibus judiciis verbali citatione plerumque utimur; nam in iis citatio realis ante sententiam non emittitur, nisi reus sit fugitivus aut de fuga suspectus, et nisi primum res cognita, & explorata sit.

§. XII. Verbalis citatio alia simplex, alia peremptoria est. Simplex continet merum praeceptum, ut reus in judicium veniat; sed ipse contumax non efficitur, nisi eadem citatio post tres terminos certis dierum intervallis praefinitos tertio repetatur (1). Quae intervala jure veteri decem dies singula continebant (2), jure Novellarum ampliata sunt ad dies triginta (3); sed jure decretalium arbitrio judicis pro temporum, ac locorum ratione statuuntur (4). Peremptoria citatio instar est omnium simul simplicium, atque ita rem perimit, ut si reus praestituta die in judicium non venerit, contumax habeatur. Nam peremptorium praecidit & abscindit omnes adversarii tergiversationes, eoque comminatur judex, sese causam cogni-

turum, etiam absente illo, qui citatus sese judici sistere recusat (5). Edictum peremptorium jure civili emittitur post tres simplices citationes, interdum post duas, interdum etiam statim, quod vocatur *unum pro omnibus*, pendetque ab arbitrio judicis, pro conditione causæ, vel personæ, vel temporis ordinem edictorum (6), & compendium moderari (7).

(1) Trium tantum edictorum mentio est in *L.* 53. *ff. de Re judic.*, & apud Paulum *Recept. sentent. l.* 5. *t.* 5. *n.* 7., ac trium item denuntiationum, aut litterarum in *L.* 8. *cod. Quomod. & quand. judex. senten.* Quare mirum est, Ulpianum in *L.* 70. *ff. de Judic.* tradere, post tertium demum edictum peremptorium emitti. Gerardus Noodtius *Observation. l.* 1. *c.* 8. ita illum Ulpiani locum legendum putat: "quibus »propositis & tertium tunc peremptorium impetret." Ego in ejus sententiam facile descendo, neque de ea dimoveor illis ejusdem Ulpiani verbis, quibus dimotus est Antonius Schultingius *in Paulum Recept. sentent. l.* 5. *tit.* 5. *not.* 32. *Jurispr. vet. Ante-Justinian. p.* 450. *ed. Lipsiæ* 1737. Sunt autem verba Ulpiani in *L.* 72. *ff. de Judic.* omnino hæc: "Nonnumquam hoc edictum post tot numero edicta, quæ processerint, »datur, nonnumquam post unum vel alterum, nonnumquam statim, »quod appellatur unum pro omnibus." Hic quidem Ulpianus etiam post tria edicta denique peremptorium dari statuit, sed loquitur non de ordinaria & usitata edictorum methodo, quæ tribus tantum edictis constat et quam respicit *L.* 70., verum agit de arbitrio judicis, quod extra ordinem est. Nam, ut ipse inquit Ulpianus, totum hoc negotium "æstimare oportet eum, qui jus dixit, & pro conditione causæ, »vel personæ, vel temporis, ita ordinem edictorum, & compendium »moderari." Hinc judici pro suo arbitrio licet tria dare edicta, antequam peremptorium emittat. Itaque Ulpianus in *L.* 70. ordinariam, & usitatam constitui edictorum methodum; in *L.* 72. exceptionem ponit, ut judex possit hanc methodum omittere, ac non tertio, sed quarto loco peremptorium dare.

(2) *L.* 69. *ff. de Judic.*

(3) *Novel.* 112. *c.* 3.

(4) *Cap.* 7. *de Dol. et contumac.*, *Clem.* 1. *de Judic.* Quæ de tribus edictis, aut de uno pro omnibus dato à jure civili sancita sunt, eadem videtur constituisse Innocentius III. in *Cap.* 24. *de Offic. & potest. delegat.* Sed et ante Innocentium III. Parisiense Concilium apud Gratianum *can.* 6. *c.* 24. *qu.* 3. Romanam legem de tribus edictis, aut uno pro tribus approbavit.

(5) *L.* 70. *et* 71. *ff. de Judic. cap.* 6. *de Dol. et contumac.*

(6) Edicta hæc interdum etiam *contestationes*, ab Aniano autem *in Paul. Recept. senten. l.* 5. *tit.* 5. §. 7. apud Schultingium *Jurisp. vet. Ante-Justinian. p.* 450. *ed. Lipsiæ* 1737. & *in can.* 6. *c.* 24. *qu.* 3. *Auctorita-*

tes appellantur. Propriæ à Latinis *denuntiationes* dicuntur, sed corruptæ Latinitatis scriptores *Auctoritates* vocant. Multa ejus rei exempla sunt apud Du-Cangium *Glossar. med. et infim. Latinit.*

(7) *L. 72. ff. de Judic.*

§. XIII. Citatio reo significanda, & demonstranda est, idque apparitoris, sive publici nuntii opera fieri solet. Significatur autem vel denuntiatione, vel litteris, vel edictis (1). Denuntiationes per officia, & exequutores fiunt, litteræ ad reum mittuntur, edicta publico loco affiguntur, unde recte legi possint (2). Nuntius reo denuntiare decretum citationis debet, vel in faciem, vel ad domum (3), & præsenti quidem in faciem absenti ad domum; si rei copia haberi possit, in faciem, si non possit, ad domum in qua reus habitat (4), & si plures domos habuerit, ubi frequentius commoratur, aut commorari debet. Quod si reus absit, neque resciri possit, quo in loco versetur, edicto publico loco affixo evocandus est, ut ita reus absens per propinquos, aut amicos, quibus edictum patet, admoneatur (5).

(1) Tria hæc discriminat Paulus *Recept. senten. l. 5. tit. 5. §. 7.* apud Schultingium *l. c. p.* 450.

(2) Consule Cujacium *in illum Pauli locum not.* 32.

(3) *L. 13. §. 1. ff. de Excusat. tut.* Vide etiam Cujacium *Observ. l. 7. c. 15. opp. t. 3. col. 161. et 162. ed. Ven. seu Mutin.* 1758., ubi multa habes de denuntiatione ad domum.

(4) Argum. *L. 1. §. 1. ff. de Agnoscen. et alen. liber.* Idem etiam non obscure tradit Alexander III. *in cap. 3. de Dol. et contumac.*

(5) *Extravag. unic. de Dol. et contumac. int. commun., Clem. 1. de Jud.*

§. XIV. Et quoniam in alieno territorio jus dicenti impune non paretur (1); adversus eum, qui in alieno territorio versatur, citatio expediri non potest, nisi ab ejus loci magistratu venia petita, atque impetrata sit. Facta vero citatione, nuntius id in acta referre debet, & vero expressis omnibus, quæ scire opus est, nimirum die, loco, modo factæ citationis, cæteris adjunctis, atque ejus relationi creditur propter fidem publicam, qua munitus est.

(1) *C. ult. ff. de Jurisd. omn. judic.*

§. XV. Ut citatio rite, & recte fiat multa sunt observanda. Principio scilicet exprimendum est nomen actoris, quo instante citatio emittitur, quia tantum in causis publicis judex ex officio procedit (1); itemque nomen rei ne quis in ancipiti persona decipiatur. Deinde continere debet nomen judicis, cujus mandato citatio emittitur, tum quod jure novo sine mandato Judicis nemo in jus vocari potest, tum quod citatus scire debet, num proprius, & competens judex sit, ad quem vocatur. Et quoniam delegatus judex alienam jurisdictionem exercet, citationis decreto inserendum est exemplum litterarum, quibus ei causa commissa est (2); nam secus ejus jurisdictio reo comperta, & explorata esse non potest. Si manifestum sit, judicem non esse competentem, reus ad eum ire non cogitur; si id manifesto non constet, reus omnino cogitur sistere se judici, cujus est aestimare, num sua sit jurisdictio (3).

(1) Cap. 9. *de Accusat.*
(2) *Cap. 2. de Dilat.* Quod forte primum jure canonico expresse constitutum videtur, sed tamen alienum non est à juris Romani sententia *unic. Cod. de Mandat. Princ., l. 5. Cod. de Jur. fisc. l. 10.*
(3) L. 2. *ff. Si quis in jus vocat. non. ierit. l. 5. ff. de Judic.*

§. XVI. Exprimenda etiam est causa, propter quam reus vocatur, ut is negotium meditetur suum, & paratus ad judicium veniat, posteaquam re cognita sese contra actorem tueri constituit. Veteri jure Romano actor postulatam impetratamque à Praetore actionem edebat reo, cum in judicium venerat, atque ita ipse vocationis causam noscebat (1). Sed antiquo vocationis ritu sublato, sancitum est à Justiniano (2), ut in ipsa vocatione libellus conventionalis reo tradatur; atque ita in unum judicialem actum in jus vocatio, & actionis editio coaluerunt. Decretales de exprimenda vocationis causa, reoque simul offerendo libello non admodum laborant; sed jam fere ubique gentium moribus, usuque fori receptum est ut decreto ipso citationis causa significetur, vel simul reo libellus offeratur.

(1) Pluribus sane modis id fieri potuisse scribit Ulpianus in *l. 1. ff. de Eden.* Confer Heineccium *Antiq. l. 4. tit. 6.* §. 19. *opp. t. 3. p.* 432 *ed.*

Neap. 1776., Ræ*vardum lib. Protribunal.* c. 4. *opp. t.* 2. *p.* 200. *ed. Neap. cit.*, Cujacium *in cod. l.* 2. *tit.* 1. *opp. t.* 10. *col.* 828. *ed. Mutin.* 1782. Donellum *in cod. l.* 2. *tit.* 1. *opp. t.* 7. *col.* 21. & *seq. ed. Lucæ cit.*, cæteros interpretes ad titulum *de edendo.*

(2) *Novell.* 53. *c.* 4.

§. XVII. Praeterea designandus est judicii locus, ut reus noscat, quo ipse venire, & se judici sistere praesentem debeat, & simul intelligat, num locus ille tutus sit. Praesertim vero si delegatus sit judex, certum in citatoriis litteris indicare locum omnino necesse est; quoniam illi nullus est hujusmodi locus, ad quem reus certo venire possit. Si ordinarius est judex, qui certo loco tribunal habet, nihil attinet hunc locum exprimere, nisi ipse velit alio loco jus reddere, quam quo reddere consuevit (1). Sed & tutus debet esse locus, in quo judicium est agendum, & per quem necessario transitus faciendus est reo (2); adeo ut si manifestum sit, locum tutum non esse, nulla sit citatio ipso jure (3), si non ita sit manifestum, valeat quidem citatio, sed reus demonstrare debeat, eum sibi locum tutum non esse (4).

(1) *L.* 59. *ff de Jud.*

(2) *Clem.* 2. *de Senten.* & *re jud.*, *cap.* 4. *Ut lit. non contest.* in quod vide Gonzalezium.

(3) *Cit. Clem.* 2.

(4) *Cap.* 7. §. 3. *de Senten. excom. in* 6. At enim reus per procuratorem respondere potest, cum tutus non est judicii locus. Est hoc sane verum; sed reo justa excusatio ob hanc eamdem causam est, quod per se ipsum respondere non potest.

§. XVIII. Certus quoque dies, quo reus in jus venire debet, in citatione notandus est, ut ipse intelligat, num die, quo vocatus fuit, exercere judicium liceat. Qui dies arbitrio boni viri à judice constituitur, habita ratione temporum, locorum, personarum. Nam iniquum esset reum vocare ad id tempus, quo ipse sui copiam facere vel omnino non potest, vel saltem cum magno incommodo potest.

§. XIX. Plura efficit citatio, quae rite, & recte facta sit. Nimirum facit, ut reus ad eum judicem, ad quem primum vocatus est, venire debeat, quamquam reus deinceps alteri judici subesse cœperit (1); rumpit praescriptionem (2); perpetuat

judicis delegati jurisdictionem, adeo ut ea delegantis obitu non extinguatur (3); litis pendentiam inducit, si tamen in citatione illa sint expresa, ex quibus reus noscat, omnia, quorum causa in jus vocatur (4). Pendet autem lis post citationem quoad hoc, ut nihil debeat innovari (5); nam alias nonnisi post contestationem lis pendet (6). Ex quo efficitur, ut post citationem, unde reus causae certior fit, res litigiosa evadat (7), ideoque alienari non possit (8).

(1) *L. 7. de Jud., cap. 19. de For. competen.*
(2) *L. ult. cod. de Annal. except. L. 7. cod. de Praescript. 30. annor.*
(3) *Cap. 20. de Offic. et potest. delegat.*
(4) *Clem. 2. Ut lit. penden.* Id vero constitutum est ex sententia juris civilis in *Auth. litigiosa cod. de litigios.*
(5) *Cit. Clem. 2.*
(6) *Cap. 30. de verbi signif.* ibique Gonzalez, *et in c. un. de lit. contest.*
(7) *Clem. et Auth. mox laudatae.*
(8) *L. 18. ff. de Rei vindict., can. ult. c. 11., q. 1., cap. 3. Ut lit. penden.*

TITULUS VI.

De dolo & contumacia.

I. Quis contumax.
II. Pœna propter contumaciam actores.
III. & IV. Missio in possessionem propter rei contumaciam.
V. Aliæ pœnæ in reum contumacem.
VI. Sequestratio rei litigiosæ.

§. I.

Ne dolo, & contumacia litigantium inutile evadat judicium, pœnae indictae sunt adversus eum, qui in jus vocatus non venerit. Dolum malum vocamus omnem calliditatem, fallaciam, machinationem ad circumveniendum, fallendum, decipiendum alterum adhibitam (1). Hoc loco dolus est fraudulentum consilium litigantis, qui contumax est (2), & judicium detrectat. Contumax autem dicitur, qui judicis mandato non obtemperat, hoc est qui tribus edictis, vel uno peremptorio evocatus sui copiam non fecit, cum nullo justo impedimento detinere-

tur (3); vel cum venit, judici parere recusavit (4); vel impedit, quominus ad reum citatio perveniat (5); vel sine judicis venia susceptum judicium deseruit (6).

(1) Ita dolum malum definit Labbeo apud Ulpianum *l. 1. §. 2. ff. de Dol. et contum.* in qua quidem definitione nihil otiosum esse demonstrat Huberus *l. 3. observ. 25.*

(8) Contumax à Græcis αὐθάδης *pervicax*, & *superbus*, dicitur qui alios ita contemnit, ut eorum consortium fugiat; ideo etiam Constitutio Græca φεύγοντα *fugientem* vocat in *l. 1. Cod. de Jud.*

(3) *L. 53. ff. de Re jud.* Idque etiam tradit Paulus *Recep. Senten. l. 5. tit. 5. §. 7.* apud Schultingium *l. cit. p.* 450. Demonstrare autem qui proponit, impedimentum debet; judex autem ex circumstantiis intelligit, justa ne sit excusatio, an secus *cap. 6. de Dol. et contum.* Sæpe etiam à judice constituitur terminus, intra quem citatus venire in judicium debet, eoque non veniente, & elapso termino contumax habetur. Verum antequam Judex de contumacia decernat; adhuc ipse moram purgare potest, ut judex ex æquo, et bono ultra terminum condemnationem differre queat *cit. cap. 6.*

(4) *L. un. ff. Si quis jus dicen. non obtemper.*

(5) *Cap. 5. §. 1. Ut lit. non contest.*

(6) *Cap. de dol. et contum.*

§. II. Tam actor, quam reus contumax esse potest (1), neutrum vero sinunt leges judici jubenti impune non obtemperare. Actor si constituto tempore, quo reus citatus est, in judicium non venerit, in expensas condemnatur, neque alia ei citatio permittitur, nisi de se judici sistendo cautionem praestet (1): Quin etiam non veniente in judicium actore, reus illud à judice petere, & rogare potest, ut sibi detur probationum afferendarum locus, ac sententia proferatur (2). Verum contestata lite (4) si actor contumax evaserit ejus procurator, si quem reliquerit vocandus est, aut si nullum reliquerit, vel relictus in jus non venerit, ipse absens per edictum ejus domui affixum vocatur, & inde contra eum fertur sententia, cum res satis est comperta, aut saltem, actore in expensas condemnato, ab observatione judicii reus absolvitur (5).

(1) Hinc ea pars, quæ in Decretalium libris inscribitur *de dolo, et contumacia*, in antiquis collectionibus inscribitur *de dolo, et contumacia alterius partis punienda*, ubi contumacia, *alterius partis* actoris, vel rei contumacia est.

(2) *Cap. 1. de dol. et contum. in 6.*

(3) *Cap. 3. de dol. et contum.*

(4) Juris interpretes discrimen constituunt inter actorem, qui ante contestatam litem, interque actorem, qui post contestatam litem contumax est. Nituntur *Novel. 112. c. 3. §. 1. et 2.*, ubi de actore agitur, qui actione proposita abesse cœpit cum *apud judicem initium lis non acceperat*, hoc est cum nondum erat contestata, & vero si postea, contumax fieri dicitur. Vulgarem hanc distinctionem ridet Gonzalezius *in c. 3. de dol. et contum.* hoc fretus argumento, quod cum reus ab actore vocatus in judicium venit, lis contestata intelligitur, quoniam canonico saltem jure actoris, ac rei præsentia non requiritur, ut lis contestata habeatur; & ideo fieri non potest, quod actor non contestata lite contumax evadat. Illam autem Novellam, cujus nunc facta mentio est, ita interpretatur Gonzalezius, ex parte tantum actoris, non etiam ex parte rei, litem contestatam fuisse, cum actor abesse cœpit, quæ imperfecta quædam contestatio est; tum in jus veniente, & actoris petitioni respondente reo, cum ipse actor abesset, contestationem fuisse perfectam. Sed nego fieri non posse, quod actor, veniente in judicium reo, ante contestatam litem contumax sit. Nam aliud est vadimonii, & alia litis contestatæ desertio. Actor certa die reum in judicium vocat; venit quidem reus, non item actor; hic quidem deserere vadimonium dicitur, non litem contestatam. Nam desertio vadimonii est desertio promissionis judicio sistendi causa factæ ante litem contestatam *l. 4. §. Quæsitum*, *et l. 5. §. 1. Si quis caut.* Contra litis contestatæ desertio est desertio ipsius judicii, quod jam contestatione litis, hoc est clara actoris petitione, aptaque rei responsione constitutum, firmatumque est. Quæ litis contestatæ desertio eremoditium dicitur, quod & actore, & reo absente contrahitur *l. 10. §. Sin autem reus Cod. de Jud.* En igitur duplicem actoris contumaciam ob desertum vadimonium & ob desertam litem contestatam, & utrique huic contumaciæ dissimilis pœna constituta est.

(5) *Cap. 3. de dol. et contum.*, *l. 10. de Jud.*

§. III. Quod si absit per contumaciam reus, videndum est, num id ante, an post litem contestatam faciat. Lite nondum contestata, in actione reali actor mittitur in possessionem rerum, de quibus controversia est; in actione personali mittitur pro modo, et ratione debiti in possessionem bonorum mobilium ipsius rei vel immobilium, cum nulla mobilia sunt. Quae possessio datur ex primo, et secundo decreto. Primi decreti possessio tantum custodia est (1), quoniam ea conceditur rei servandae, et custodiendae causa, atque actor non dominus, sed tantum custos efficitur. Quare et actor, et reus possident,

hic quidem ut fundum colat, fructusque colligat, ille autem ut fundum, et fructus, sive fructuum pretium observet, atque custodiat (2).

(1) Ita Innocentius III. in *cap. ult. §. In aliis vero casibus Ut lit. non contest.*, controversiam definivit, quæ inter Pilæum, & Bulgarum ex una, interque Joannem, Martinum, & Azonem ex parte altera agebatur, probavitque sententiam Pilæi, ac Bulgari, qui sola missione in possessionem actorem tantum rei custodem non dominum, & possessorem fieri putabant; quæ sententia probabilior est ex jure civili *l. 8. §. Sed & si quis cod. Præscript. 30. an.*

(2) *Cap. 4. de Eo qui mittit. in possess., cap. ult. §. In aliis sunt. Ut lit. non contest.*

§. IV. Hanc vero possessionem actor adipisci censetur, quatumvis eam potentia, doloque adversarii revera non acquisiverit, aut acquisitam amiserit (1); haud tamen si actor ipse nulla justa causa impeditus eam intra annum obtinere neglexit (2). Intra anni spatium si reus in judicium non veniat, solvatque expensas, ac praeterea cautionem non praestet de se judici sistendo, emittitur secundum decretum, cujus ea vis est, ut reus contumax de bonorum possessione dimoveatur, fiatque actor unus, et verus eorum possessor, fructus colligat, suosque faciat (3).

(1) *Cap. 9. de Dol. et contumac.*

(2) *Cap. 2. de Eo qui mittit. in posses.*

(3) Secundum decretum in actione tantum personali, non item in reali, in qua actor post annum ipso jure possessor efficitur, necessarium esse putat Glossa *in cap. 9. verbis constituatur de Dol. et contumac.* atque hanc vulgus interpretum sententiam sequitur. Confer tamen Cujacium *in cap. Ut lit. non contes., et ad tit. de Eo qui mittit. in posses. opp. t. 6. col. 792., et col. 823. ed. Mutin. cit.* & Cironium *Paratitl. in decret. l. 2. tit. 15.*

§. V. Verum si post contestatam litem reus contumax evadat, causaque ex actis satis explorata videatur; judex sententia sua litem definiet; si non satis de causa liqueat, actor in bonorum contumacis rei possessionem mittitur, fitque ipse statim verus possessor, ac reo sola dominii lis integra relinquitur (1). Sed in causis beneficiariis propter rei contumaciam actor in possessionem non mittitur, ne vitiosus in beneficia ingressus detur (2).

(1) *Cap.* 5. §. *In aliis Ut lit. non contest.*, C. 4. *de Dol. et contumac.*
(2) *Cap. un. de Eo qui mittit. in possess. in 6.*

§. VI. Sunt et aliae pœnæ adversus contumaces constitutae, quarum unam, aut alteram, uti rerum ratio postulare videtur, infligit judex suo arbitratu. Interdum enim pecuniaria mulcta aut censuris, cæterisve pœnis contumaces coercentur (1). Ex quibus pœnis, unam, aut alteram, quae plus metus afferat, initio seligat judex, ad alias nihilominus processurus, si contumax, sua adhuc obstinatione sententiae, pergat, judici non obtemperare (2). Verum censuris caute, atque sobrie judices uti debent, neque sunt adhibendæ, nisi cum contumaces re, aut persona coerceri non possunt (3).

(1) *L. 2. ff. Si quis injus vocat.*, *cap.* 2, 5, 8. *de Dol. et contumac.*, *cap.* 3. *Ut lit. non contest.*
(2) *Cap.* 5. §. *In aliis Ut lit. non contest.*
(3) Conc. Trident. *Sess.* 25. *c.* 3. *de Reform.*

§. VII. Saepe etiam actor non mittitur in possessionem rei servandae causa, neque ea penes reum contumacem relinquitur, sed penes tertium deponitur, & committitur alicui, qui finita lite rem, & fructus victori restituat. Quae dicitur sequestratio rei litigiosae, quam judex ex justa causa decernit, puta si metus sit, ne res, vel fructus dilapidentur (2). Si maritus ad inopiam vergat, dos sequestro datur (3); similiter, si persona à quo res mobilis petitur, suspecta sit (4), si de beneficio ecclesiastico agatur contra possessorem, non triennalem; & contra ipsum in possessorio, vel petitorio sit lata sententia, sequestrum constituitur (5). Sed generatim sequestrum revocatur, cum reus in judicium veniens expensas restituit; & cautionem praestat, per quam omne, quod timetur, periculum removeatur (6).

(1) Tertius hic, apud quem res litigiosa deponitur, *sequester* dicitur *l.* 5. §. 1. & 2. *l.* 6. & 7. *ff. Deposit.* Eodem hoc sensu vocabulum usurpat Plautus *in Mercat. act.* 4. *scena* 3. *vers.* 86. & *in Ruden. act.* 4. *sc.* 3. *vers.* 79. *t.* 2. *p.* 748. & 1016. *Lugd. Batav.* 1669. Sequestrem autem à sequendo dictum, quod ejus, qui electus est, utraque pars fidem sequ

quatur, scribit A. Gellius *Noct. Attic. l.* 20. *c.* 11. *p.* 1128. *ed. Lugd. Batav.* 1666. In Glossis Philoxeni sequester explicatur μεσιτης ἢ υπριγος συντυχοφύλαξ similiter in Glossis Cyrili μεσιτης *sequester, arbitrator, mediator.* Quintiliano *Instit. Orator. l.* 12. *c.* 8. *t.* 2. *p.* 673. *ed. Batav.* 1736. sequester est media litium manus; Tullius autem, qui pluries utitur eodem vocabulo, sequestrem appellat, apud quem pecunia corrumpendi judicii, aut tribuum causa deponebatur, ut suffragia obtinerentur.

(2) *L.* 21. *de Appellat.*, *c.* 2. *de Sequestrat. possess. & fruct.*

(3) *L.* 23. §. *Si autem ff. Solut. matrim.*

(4) *L.* 7. §. *ult. ff. Qui satisd. cogan.*

(5) *Clem.* 1. *de Sequestr. possess. et fruct.* Confer Glossam *in c.* 2. *v. Sequestrari de sequestr. possess. et fruct.*, ubi diligenter explicatur, quando sequestrationi locus esse debeat.

(6) *Cap.* 1. *de Sequestr. possess. et fruct.* Quoniam vero sequestri facta mentio est, animadvertere oportet, illud non tantum in res, sed sæpe etiam in ipsas personas cadere. Ita sequestri loco uxores collocantur apud probam, & honestam mulierem ob insigni mariti sævitiam, quæ impedit, quominus uxor, quæ à marito divertit, ei restituatur *c.* 8. *et* 13. *de Rest. spoliat.* Similiter cum de sponsalibus agitur, atque metuitur, ne vis puellæ inferatur, atque impediatur, quominus ea liberum edere consensum possit, eadem puella collocanda est in domo, in qua nihil eam timere oporteat, donec de præcipua causa judicium absolutum fuerit. C. 14. *de Sponsal.* Jus Pontificium hujus sequestri locum potissimum constituit monasterium C. 14. *de Probat.*, quod & ipse Bohemerus homo ex Protestantium numero summopere laudat *l.* 2. *Decretal. tit.* 17. §. 5., cum vix tutior, & commodior locus inveniri possit.

TITULUS VII.

De Litis contestatione.

I. Litis contestatio quid?
II. Quomodo fiat?
III. Ea judicii initium est.
IV. Effectus litis contestationis.

§. I.

Lite per libellum actoris, & citationem præparata, ejus fundamentum jacitur, quod in contestatione positum est. Litis contestatio legitimus est actus, quo actor coram judice proponit petitionem suam, reus autem negat, se cessurum petitioni judicium, & litem in se recipiens (1). Ex quo patet, necessariam esse contradictionem ad litem contestandam, quia nulla lis est, cum reus affirmat id, quod ab actore proponi-

tur (2). Num jure civili ad contestandam litem actoris, & rei praesentia, ac voce sit opus, incertum, controversumque est; sed jus canonicum tantum requirit *petitionem in jure propositam, & responsionem sequutam*, præterea nihil (3).

(1) *Cap. un. de Lit. contest.*
(2) Quare probari non potest, quae multis probata est divisio contestationis litis in negativam, & afirmativam, uti ostendit Joannes Voetus *in Pandect. l. 5. tit. 1. n. 146.* Confer etiam Vinnium *Select. qu. l. 1. c. 17.*
(3) Videndus Gonzalez. *in c. un. n. 8. de lit. contest.*

§. II. Antiquo jure Romanorum lis contestata dicebatur, cum apud Praetorem per mutuam actoris, reique narrationem controversiae statu constituto, datoque judice, litigantes judicium suscipiebant, ac testes, qui rei totius fidem facerent, vocabat his verbis: *testes estote* (1). Inde litis contestatio dicta est; quia scilicet testibus adhibitis res tota declarabatur (2). *Jure* novo quamquam testes non adhibeantur, tamen retentum est vocabulum contestationis ad designandam concertationem verborum inter litigantes, quorum alter petit, alter petitioni adversatur.

(1) Consule Festum *v. Contestari*, quem Festi locum exornant Defensiones pro Salmasio *Obs. ad jus Attic. p. 818. ed. Lugd. Batav. 1645.*, & Cujacius *Observ. l. 9. c. 21. opp. t. 3. col. 214. ed. cit.*
(2) Veterem contestationis formam vel ante sublata formularum solemnia desiisse, ex *L. unic. Cod. de Cit. contest.* ostendit Vinnius *Select. qu. l. 1. c. 17.*

§. III. Contestatio initium est judicii, ut in jus vocatio initium actionis (1); illaque intra viginti post oblatum libellum dies ab actore geri debet. Ante hanc contestationem totum negotium, quod agitur, non lis, aut judicium, sed controversia censetur (2). Quare ut litis initium sit constitutum, omnino requiritur ejus contestatio, neque ante eam emitti sententia (3), aut recipi testes, vel alia probatio admitti potest, nisi aut natura causae (4), aut periculum amittendarum probationum aliud exigat; quia tunc locus est *examini testium ad perpetuam rei memoriam* (5). Interim pœnae causa alterutrius li-

tigantis contumacia contestationis loco habetur, quae etiam ficta litis contestatio dicitur (6); neque expressa, & solemnis contestatio requi itur in causis quibusdam, quales sunt summariae, causae appellationis; quae contra certam personam institutae non sunt, quae item sine libello expediuntur (7).

(1) *L. 15. ff. Rem ratam haberi §. ult. Instit. de Pœn. temer. litigant.*
(2) *L. 28. §. Si ante ff. de Petit. hered.*
(3) *L. 4.*, ibique Glossa *v. Solitum Cod. de Senten. & interloq.*
(4) Consule *c. 20. de Jurejur. c. 4. de Procurat.*, *c. 5. Ut lit. non contest.*
(5) *Cap. 5. cit. Ut lit. non contest. c. 4. de Confes. util. vel inutil.* Edita ea de re est anh. 1776. Heidelbergæ dissertatio, cui titulus est: *de Examine testium ad perpetuam rei memoriam.*
(6) Confer Voetum *ad Pandec. l. 5. tit. 1. n. 145.*
(7) Consule Voetum *l. c. n. 147.*

§. IV. Plura efficit litis contestatio. Nimirum inducit malam fidem (1), quasi contractum perficit inter litigantes, ita ut neuter possit, altero invito, à judicio discedere, sed uterque debeat præstare id, quod judicabitur (2); rem in judicium deductam litigiosam facit, ita ut alienari non possit (3), perpetuat, atque ad heredes transmittit actiones tempore, vel morte perituras (4); mandatam jurisdictionem perpetuam facit (5), exceptionis dilatorias excludit, ac judicis recusandi potestatem adimit (6), nisi postea causa suspicionis emersit; incohatam usucapionem, & praescriptionem interrumpit (7).

(1) *L. 4., ff. Fin. regund.*, *l. 1. cod. de Petit. hered.*, *l. 22. cod. de Rei vindic.*, *l. 10. cod. de Acquir. & retinen. possess.* Sed ante litem contestatam etiam motam controversiam ad inducendam malam fidem satis esse, scriptum est in *l. 28. §. Si ante litem ff. de Petit. hered.*
(2) *L. 3. §. Idem scribit ff. de Pecul.*
(3) *Auth. Litigiosa cod. de Litigios.*, *l. 4. cod. eod. c. 3. & 4. Ut lit. penden.*
(4) *L. 6. §. ult. de Re judic.*, *l. ult. ff. de Fidejus. & nominat. & hered. tut.*, *l. 57. ff. de Action. & obligat.*; *l. 88. ff. de Regul. jur.*, *l. unic. cod. Ex delict. defunct. in quantum hered. ten.*, *§. 2. Instit. de Perpet. & temp. act.*

(5) *Cap. 19. de Offic. delegat.*
(6) *L. ult. cod. de Except.*
(7) *L. 10. cod. de Præscript. longi tempor.* Verum sola conventione, etiam ante litem contestatam, præscriptionem rumpi sancitum est *l. ult. cod. de Annal. except.*, *l. 1. et 2. cod. de Præscript. longi tempor.*, *l. 3. 4. 7. cod. de Præscript. 30. vel 40. annor.*

TITULUS VIII.

De Juramento calumniæ.

I. Juramentum calumniæ quid?
II. Petitum in omnibus causis dandum est.
III. Num & clerici jurent.
IV. Juramentum malitiæ.

§. I.

Lite contestata, ut à calumnia, atque insidiis tuta sint omnia, visum est religione adstringere litigantium fidem, ut omnes divinae ultionis metu ab injusta, & fraudulenta vexatione deterreantur. Ea de causa introductum est juramentum calumniae (1), quod in judicio praestant tum actor, tum reus, tum etiam eorum procuratores cum speciali mandato venientes (2), generatim omnes litigantes, sive suo, sive alieno nomine judicium exerceant (3). Actor juratus confirmat, nullam se adhibere calumniam, sed justam causam agere, reus vero, bona etiam sui juris opinione sese adversario resistere. Hinc uterque pollicetur, sese vera in judicio dicturus, nihil acturos judicii corrumpendi causa, nullam allaturos probationem aut fallacem, aut non necessariam, neque operam daturos, ut judicium calumniose differatur.

(1) Auctorem jurisjurandi propter calumniam aliqui Justinianum faciunt, & moventur §. 1. *Inst. de Pœn. temer. litigant.*, ubi Tribonianus illud inductum tradit constitutione Justiniani, quae extat in *l. 2. cod. de Jurejur. propter calumn.* Sed revera illius origo antiquior est. Nam hoc jusjurandum memorant dissertissime Paulus *Recept. senten. l. 2. tit. 1. §. 2.* apud Schultingium *Jurispr. vet. Ante Justinian. p. 268. ed. Lips. cit.*, itemque ejus mentio est in *l. 45. §. Si familiae ff. Famil. erciscu.* (quam legem à Triboniano confictam esse, aut corruptam perperam quidam putant) *in l. 34. §. Qui jusjurandum, et l. 37. ff. de Jurejur.*, denique apud

Senecam Controv. *l.* 3. *c.* 19. *p.* 257. *t.* 3. *ed. Amstelæd.* 1672. Sed ante Justinianum tantum speciale calumniae juramentum obtinebat, totiesque locum habebat, quoties pendente lite malitiae suspicio aderat, atque ita saepius repetebatur. Solus actor, & in certis tantum causis de calumnia jurabat, uti ostendunt Paulus *l. c.*, & Ulpianus *L.* 13. §. 3. *ff. de Damn. infect.* Nam in plerisque nuda repromission eactor cavebat, se, nisi vicisset, daturum reo decimam partem ejus, quod petebat, unde *repromissionis remedium* in Codice Hermogeniano *tit. de calumniat.* apud Schultingium *l. c. p.* 713. Atque haec erat vetus actio calumniae ex stipulatu, quæ jam ante ætatem Justiniani desueverat. Sed Justinianus in omnibus civilibus causis, & ab utroque litigante jusjurandum de calumnia emitti voluit, præterea veteris calumniæ actionis loco sarciri damnum, & expensas restitui jussit §. 1. *Inst. de Pæn. temer. litigant.* Sed postea *Novel.* 112. *c.* 2. decimariam illam actionem restituit, atque illud addidit, ut decimæ cautio satisdationem habeat. Confer Cujacium *Observ. l.* 7. *c.* 5. *opp. t.* 3. *col.* 156. *ed. cit.* Jamvero cum constet, juramentum calumniæ, quod initio speciale erat à Justiniano factum fuisse generale, ita ut in primordio litis super universa causa à litigantibus emitti deberet, non ita exploratum est, num ipse Justinianus illud etiam speciale juramentum sustulerit. Nihil ipse ea de re constituit in *l.* 2. *c. de Jurejur. propt. calumn.* Sed id demum facisse videtur in *Novel.* 49. *c.* 3., ubi animadvertis, quod olim in uno negotio frequenter jusjurandum emitti solebat: "Sancimus »itaque, *inquit*, hanc perimentes injuriam, & volentes crebro in eodem »negotio jusjurandum præberi. . . non crebro cogi quemquam sacramenta »subire, generaliter semel hujusmodi sacramento prohibito." Quibus ex verbis colligi videtur posse, à Justiniano fuisse sublatum speciale calumniæ juramentum; idque etiam videtur suadere *Auth. Hoc sacram. c. de Jurejur. propt. calumn.*, ubi item generatim statuitur. "Hoc sacramentum »hodie remittitur, cum initio juretur, nihil se calumniose in toto negotio exigere." Inde tamen ortum est dubium, quod Justinianus loqui videatur de juramentis, quæ olim ab iis emittebantur, qui probationes subire volebat; quod in *Novell.* 73. *c.* 7. adhuc speciale juramentum calumniæ desideretur ab eo, qui litterarum comparationem postulavit. Quamvis autem à pluribus animadversum sit, in hac *Novella* contineri exceptionem, cujus ratio specialis in *Novellæ præfatione* data est, ut eo magis coerceatur malitia, quæ tunc frequens erat, eorum, qui documenta vitiare solebant, nihilotamen minus res nondum satis comperta, atque explorata fieri potuit. Sed omnem sustulit dubitationem Bonifacius VIII. *in c.* 2. *de Juram. calumn. in* 6., ubi statuit; quod "in omnibus causis »nedum ante, sed etiam postquam lis fuerit contestata, sive de veritate, »sive de calumnia sit juratum in ipsis, potest judex à partibus exigere »juramentum malitiæ, quoties viderit expedire."

(2) *Cap.* 2. *& ult. de juram. calumn. in* 6.

(3) *Cap.* 3. 4. 6. *de juram. calumn.*

(4) *L. ult. cod. de jurejur. propt. calumn.* Glossa *in c.* 1. *de juram. calumn.*

§. II. **Datur** hoc jusjurandum in omnibus causis (1), etiam spiritualibus, tam in prima, quam in secunda instantia (2). Si non petatur impune omittitur, neque propterea judicium irritum est (3); verum pacto convento remitti non potest (4). At petitum omnino praestandum est, & si illud litigantes subire recusent, actor quidem causa cadet, reus vero pro confesso habebitur (5).

(1) In omnibus quidem causis jusjurandum propter calumniam dari voluit Justinianus in *l. 1. cod. de jurejur. propt. calumn.*; sed tamen multi sunt interpretes juris civilis, qui in criminalibus causis illud locum habere negant. Consule Cujacium in *c. 1. de juram. calumn. opp. t. 6. col.* 794. *ed. cit.* Verum Honorius II. in *c. 1. de juram. calumn.* etiam ad causas criminales hoc jusjurandum videtur pertraxisse.

(2) *Cap. 1. & 2. de Juram. calumn. in 6.* De causis spiritualibus non eadem est sententia Honorii II. *in c. 2. de Juram. calumn.*, & Bonifacii VIII. *in c. 1. §. ult. eod. in 6.*; nam ille in causis spiritualibus juramentum calumniæ emittendum negat, hic autem affirmat. Ut hæc dissidia componerent, multi Juris interpretes otio, & tempore abusi sunt. Mihi certum, exploratumque est, Bonifacium VIII. jus antea constitutum abrogare voluisse. Inquit enim *in causis spiritualibus . . . canones non indicere alicui calumniæ juramentum*, se tamen, quia *frequenter calumniari*, viderat *in ipsis*, juramenti necessitatem in his quoque causis imponere.

(3) Jure civili *in l. 1. §. 4. Cod. de Jurejur. prot. calumn.* hoc juramentum per judicem exigi necessitatis est; eoque omisso irritum esse judicium plerique interpretes docent. Sed jure canonico, quo ubique utimur, *in c. 1. §. 1. de Juram. calumn. in 6.* tacite omitti posse, eoque omisso valere judicium, statuit Bonifacius VIII., quæ Baldi, & aliorum contra Azonem, Martinum, aliosque nonnullos sententia fuit.

(4) Confer Glossam *in c. 1. v. Tacite de Juram. calumn. in 6.*

(5) *Cap. ult. de Juram. calumn.*, *l. ult. Cod. de Jurejur. prop. calumn.*

§. III. Clerici olim laicorum more in judicio jurare non poterant (1), sed nunc & ipsi jurant de calumnia, modo cum venia Summi Pontificis, si episcopi sint, cum venia autem proprii Antistitis, si sint clerici inferiores, jusjurandum emittant (2). Hoc inter laicos, & clericos discrimen est; quod illi tactis, hi vero propositis Evangeliis jurant (3).

(1) *L. 25. §. 1. Cod. de Episc. & Cler.*, qua Marcianus antiquam Ecclesiae disciplinam confirmat. "*ecclesiasticis*, *inquit*, regulis, & cano-

»ne à beatissimis Episcopis antiquitus instituto clerici jurare prohiben»tur." Eadem hæc disciplina est *in can.* 1. & 5. *c.* 2. *qu.* 4., & *can. pen. et ult. c.* 22. *q.* 5., eamque laudat Honorius II. *in c.* 1. *de Juram. calum.*, quo loco Marcianus mendose Marcus dicitur. Tum ipse Honorius describit constitutionem Henrici II. Imperatoris *l.* 2. *leg. Longobard. tit.* 47., qua Marciani constitutio, quæ solus comprehendebat clericos Ecclesiæ Constantinopolitanæ, ad omnes universæ clericos, atque etiam monachos traducta est. An enim clerici jurant in *c.* 5. 6. 7. *de Juram. calumn.* Cujacius in *c.* 1. *de Juram. calumn. opp. t.* 6. *col.* 794. referendum id putat ad procuratorem, adeout clerici & Episcopi per procuratorem jurare possint, per semetipsos v[illegible] non possint, nisi Episcopus cum venia Summi Pontificis, clericus cum venia proprii antistitis jusjurandum emittat. Ita, si licet gentium leges cum Ecclesiastico jure componere, Romæ olim Flamini Diali, & Sacerdoti Vestali jurare fas non erat, quod & A. Gellius *Noct. Attic. l.* 10. *c.* 15. *p.* 534. *ed. Lugd. Batav.* 1666. in edicto Prætoris perpetuo expressum fuisse testatur his verbis: "Sacer»dotem Vestalem, & Flaminem Dialem in omni mea jurisdictione jura»re non cogam." Quod idem confirmasse Caligulam, tradit Dio *l.* 59. *n.* 13. *p.* 915. *t.* 2. *ed. Hamburgi* 1752. Sed his tamen recte per alium jurabant; quod plebiscito comprobatum est apud *Livium l.* 31. *c.* 50. *t.* 4. *p.* 593. *ed. Drakenborhc. Amstel.* 1741. Mihi hæc Decretalium interpretatio minus placet. Nam in *c.* 7. clericus tum per procuratorem, tum per semetipsum jurare cogitur; & in *c.* 5. clerici juramentum calamniæ præstare jubentur, "consuetudine, quæ legi contraria est, non obs»tante." Quod ad clericos per semetipsos jurantes arbitror pertinere. Equidem claram, & perspicuam puto causam, propter quam clerici, qui antea juramentum calumniæ non præstabant, in *c.* 5. & 7. jurare cogantur. Utraque hæc decretalis recentior est decretali Honori II. in *c.* 1., per quam clerici jurant cum venia Summi Pontificis. Itaque Lucius III., & Gregorius IX. harum Decretalium auctores sese referunt ad jus novum ab Honorio II. constitutum; & licet neque Summi Pontificis, neque Prælati veniam exprimant, quam nominatim postulat Honorius II., tamen hujus veniæ necessitas in eorum quoque decretalibus tacite intelligenda est. Atque hæc quidem pertinent ad jusjurandum, quod in judicio emittitur, & quod calumniæ dicitur. Nam extra judicium & clerici ob gravem causam jurare solebant. Ita Episcopos & clericos, ut se purgarent, jurasse constat ex Anastasio Bibliothecario *in Pelag. t.* 3. *p.* 292. *ed. Romæ* 1726. *et ex c.* 10. 18. 19. *c.* 2. *q.* 5. similiter eos interdum jurasse, cum justa urgeret causa, ostendunt Sozomenus *Histor. l.* 6. *c.* 30. *p.* 263. *ed. Valesii Cantabrig* 1720., & Justinianus *Novel* 23. *c.* 1., *et Novel.* 187. *c.* 2.; ac Patres Concilii Constantinopolitani Œcumenici VI. Gregorium Diaconum in singulis propositis quæstionibus jurare coegerunt.

(1) *Cap.* 1. *de Juram. calumn.*

(2) *Cap. ult. de Juram. calumn.* Clericos, ad instar laicorum, Evangelia, aut martyrum reliquias manu tangere canones vetuerunt. Presbyteri, et Episcopi "vice juramenti per sanctam consecrationem interroga-

»bantur" *can.* 4. *c.* 2. *q.* 5. Interdum etiam *ante corpus* alicujus Sancti *tantummodo* quæstiti respondebant *can.* 8. *et* 9. *ead. caus. et qu.* Verum cum gravior aliqua urgere videretur causa, non solum Diaconos, quod de Evagrio Constantinopolitano tradit Sozomenus *l. c.*, sed ipsos etiam Episcopos tactis Evangeliis jurasse constat ex *c.* 4. §. *ult. de Jurejur. et c.* 5. *de Purg. canon.* Ad hunc sane modum Severum Episcopum jusjurandum dare, ac deferre debuisse, non obscure tradit S. Basilius *Ep.* 188. *can.* 1. *ad Amphiloch. c.* 10. *opp. t.* 3. *p.* 275. *ed. Maurin. Paris.* 1730.

§. IV. Differt à juramento calumniæ, quod generale est, et omnia complectitur, quæ in judicio aguntur juramentum speciale, quod datur quoties opus est, in singulis actibus judiciariis, etiamsi generale sacramentum calumniæ emissum fuerit, eoque jurans affirmat, se non ex dolo, aut calumnia certum illum actum expedire. Juramentum hoc à Bonifacio VIII. (1) *malitiæ* juramentum dicitur, ut à generali juramento calumniæ distinguatur.

(1) *Cap.* 2. §. 2. *de Juram. calumn. in* 6.

TITULUS IX.

De probationibus.

I. Causæ disceptatio.
II. Quid probatio; & ad quem probandi onus pertineat?
III. Probatio plena, & semiplena.
IV. Confessio.
V. Positiones.
VI. Positionum effectus.
VII. Testes.
VIII. Unius testimonium.
IX. Qualis testium numerus requiratur?
X. ad XII. Testium qualitates.
XIII. Qui testimonium ferre nequeat in omnibus.
XIV. Qui in certis causis.
XV. Qui pro certis personis.
XVI. Qui contra certas personas.
XVII. & XVIII. Examen testium.
XIX. Examinis publicatio.
XX. Instrumenta.
XXI. Fides publici instrumenti.
XXII. Fides privatæ scripturæ.
XXIII. Juramentum, ejusque divisio.
XXIV. Juramentum voluntarium, & judiciale.
XXV. Juramentum necessarium.
XXVI. Vis juramenti, & quando ei locus sit.
XXVII. Inspectio rei controversæ.
XXVIII. Præsumptio juris, & de jure.
XXIX. Præsumptio juris tantum.
XXX. & XXXI. Præsumptio hominis, ejusque species.

§. I.

Jacto litis fundamento, fit progressus ad causæ disceptationem. Si reus in judicium veniens satius ducat adversario cedere, quam obsistere, & liberaliter coram judice fateatur, veram, ac justam esse actoris petitionem, diutius judicio non contenditur, cum reus ipse suo testimonio, ac sententia in se condemnationem protulisse videatur. Nullum tamen inde oritur impedimentum, quominus judex, audita rei confessione, sententiam proferat. Nam scitum est, judicium semel cœptum sententia esse absolvendum, nisi litigantes ultro, & mutuo consensu liti valedicant.

§. II. At si reus certamen non reformidet, judiciumque suscipiat, adhibendæ sunt probationes, per quas judici rei veritas innotescat. Neque enim ipsi non cognita rei veritate, sententiam, ferre licet (1). Probatio est illus rei, quæ in controversiam venit, legitime judici facta demonstratio. Generatim onus probandi ad actorem pertinet, eoque non probante reus absolvitur, quamquam nihil ipse præstiterit (2). Sed interdum probandi onere tenetur reus, cum nimirum præsto est actori juris præsumptio (3); aut cum reus excipiendo aliquid affirmat quo contraria actio perimi, ac repelli possit, quia tunc ipse in exceptione sua actor efficitur (4). Interdum etiam tam actor, quam reus probare debet, quod pro se quisque asseverat, uti fit in judiciis duplicibus familiæ erciscundæ, communi dividundo, finium regundorum, in quibus uterque litigantium partes actoris sustinet (5).

(1) *Can. 10. cap. 30. q. 5.*
(2) *L. 4. Cod. de Eden., Can. 1. c. 6. q. 5.*
(3) *Cap. 2. de Restit. spol. in 6.*
(4) *L. 9. & 19. ff. de Probat.*
(5) *Cap. 3. & 9. de Probat.*

§. III. Probatio alia plena sive perfecta, alia semiplena, sive imperfecta est (1). Plena est quæ plane, atque evidenter ostendit id quod proponitur, quæque acta est ad finiendam controversiam: semiplena, quæ fidem aliquam facit, sed non

plenam, ac potius injicit opinionem, ut dictum unius testis, compararario scripturarum, cætera similia.

(1) Plerique interpretes hanc tradunt probationum divisionem quæ in foro receptissima est. Quamquam enim actor contra reum plene probare debeat id, quod proponit, tamen despicienda non est ea probatio, quæ conjecturam probabilem affert. Ea quidem satis non est ad condemnandum reum, sed tamen judicis diligentiam excitat ad alias conquirendas probationes, quibus suppleatur id, quod in semiplena probatione deesse videtur. Ita hæc semiplena probatio necessitatem imponit jurisjurandi, per quod aut reus se plane purgat, aut actor probationum inopiam supplet. Sane in *l.* 31. *ff. de Jurejur.* scriptum est: "*solent* sæpe judices in dubiis causis exacto jurejurando judicare." Et in *l.* 3. *Cod. de Reb. credit.* habentur hæc: "Inopia probationum per judicem jurejurando res decidi oportet." Jam vero *το dubiis causis*, & *το inopia probationum*; cujus gratia *res jurejurendo deciditur*, nonnisi ad semiplenas probationes referri potest. Accedit auctoritas Juris Canonici in c. 4. *de integr. rest.*, ubi hæc scripta sunt: *licet non constet ad plenum*; & *c.* 6. *de Frig. & malef.*, ubi hæc occurrunt; *quamvis semiplene nobis expresseris.* Quo utroque loco sine dubio semiplena probatio designatur. Sed receptam hanc divisionem probationum in plenas, & semiplenas vehementer improbant Duarenus *l.* 2. *disp.* 33., Donellus *ad tit. Pandect. de jurejur. c.* 11. *n.* 3. *& seq. opp. t.* 10. *col.* 747. *ed. seq. ed. Lucæ cit.*, Faber *de Error. pragmat. dec.* 19. *er.* 1. Inquiunt enim semiplenam probationem nullam esse, neque probatum haberi potest, quod perfecte probatum non est, quemadmodum vitiose cautum non videtur cautum *l.* 6. *ff. Quid satisd. cogan.*, neque stipulatio, emptio, testamentum valent, nisi perfecta sint omnia *l.* 115. *ff. de Verb. oblig.*, *l.* 19. *ff. de Contrah. empt.* Verum hi actus individui sunt, propterea mirum non est, eos non valere, nisi perfecti sint. Sed probatio dividua est, ideoque eam plus, minusve evidentem sæpe dicimus, & interdum etiam *luce clariorem*, qualem causæ criminales postulant *l. ult. cod. de probat.*

§. IV. Inter plenas probationes principem sibi locum vindicat confessio, cum nulla sit probatio major, ea, quae à proprii oris confessione procedit (1). Fit autem confessio vel in judicio, vel extra judicium; idcirco dividitur in judicialem, & extrajudicialem. Judicialis confessio summam vim habet, ita ut qui eam emisit sua se sententia quodammodo damnase videatur (2). Sed ut ea vires habeat, fieri debet à majore 25 annis coram competentem judice (3), ex certa scientia, sponte, atque libere, procul ab errore facti, quo probato nulla confessio est (4); denique non vaga, & incerta esse debet (5). Extra-

judicialis confessionis non tanta vis est, neque ex ea confessus tamquam judicatus habetur; verum & ea plenam probationem constituit, si coram adversario, & idoneis, rogatisque testibus emissa sit (6).

(1) *L. 1. ff. de Confessis, l. 3. c. de Non numer. pecun.*

(2) *L. 1. ff. de Confessis, l. unic. cod. eod.* Confiteri autem, inquit Paulus *Recept. sentent. l. 5. §. 3.* apud Schultingium *l. c. p.* 448., *quis in judicium non tantum sua voce, sed & litteris, et quocumque modo potest.* Locum hunc Pauli diligenter explicat Cujacius, & Schultingius *ibid.*

(3) Confer Glossam *in c. ult. de Confessis.* Confessio coram incompetente judice emissa extrajudicialis confessionis vim habet.

(4) *Cap. 3. de Confessis, l. 2. ff. eod.* Verum de errore juris aliud est à legibus constitutum. Recte, præter cæteros, hoc argumentum persequuntur Donellus *ad l. 2. ff. de Confess. opp. t. 11. col.* 393. *et seq. ed. Lucæ cit.*, & Cujacius *ad tit. cod. de Confessis opp. t. 9. col.* 132. *ed. Mutin.*

(5) *L. 3., & l. 6. ff. de Confess. l. 6. ff. de Jur. fisci.* Nam confessus incertum declarare debet, ut omnis dubitatio removeatur *L. 12. §. Nihil ff. de interrog. action.*

(6) *Novel. 90. c. 2., Auth. Rogati cod. de Testib.*

§. V. Ad eliciendam hanc confessionem jamdiu receptum est, ut litigantium alter alteri proponat positiones, sive articulos respicientes non causam universam, sed facta quaedam quae ad causam pertinent, ut iis ab adversario constitutis, alteri sit exploratum, quid probare ipse debeat, quid in probatis habere (1). Suffectae sunt positiones, interrogationibus, quæ olim ante contestatem litem fiebant in jure, sive apud Praetorem, cum quis, experi vellet actione reali, puta hereditatis petitione, ac rei vindicatione, ex & nescius, possideretne, aut quo jure possideret reus, ex ejus ore actor exprimebat genus actionis, qua ipsum uti oportebat. Actio descendens ex his interrogationibus actio interrogatoria dicebatur, unde Pandectarum tituli *de interrogationibus in jure factis, & interrogatoriis actionibus.*

(1) *Cap. 1. de Confess. in 6.* Positiones, quales hodie adhibentur, jus civile ignoravit, atque earum primum meminerunt Decretales *c.* 54. *de Elect., & c. un. de Lit. contest.* Quod vero inquit Clemens V. *Clem. Sæpe de Verb. signif.*, eas *longævo usu* in causis admissas ad usum fori ecclesiastici referendum est.

§. VI. Ille cui sunt oblatae positiones, iisdem respondere juratus debet, ac si confessus fuerit, urgebitur testimonio suo, tamquam re satis certa, & probata; si respondere noluerit, aut ne responderet, à judicio discesserit; conscientia sua convictus judicabitur (1). Quod quidem obtinet, cum judex respondere jussit; nam qui à judicio discessit, antequam illud à judice mandaretur, contumax, non convictus existimatur (2). Videre autem in primis judex, & considerare debet, probandae ne, an rejiciendae sint positiones: non enim litigator positionibus obscuris, captiosis, dubiis, aut ad causam non pertinentibus cogitur respondere.

(1) *Cap. 2. de Confessis in 6.*
(2) *Cap. 1. de Confessis in 6.*

§. VII. Ubi confessione nequeat educi veritas, aliae in medium afferendae sunt probationes, & veritas exquirenda vel testibus, vel instrumentis, vel jurejurando, vel oculari inspectione, vel indiciis, & praesumptionibus. Testes sunt personae fide dignae, quae rei controversae veritatem ostendunt, quodque ab iis dictum est, testimonium appellatur. Omnis quaestio de testibus ad tria capita facile redigitur, ad eorum numerum, qualitatem, examen.

§. VIII. Quod attinet ad numerum unius porro testis, quamquam ipse sit omni exceptione major (1), nulla tuta fides est (2), tantum facit, ne temere fiat, quod sine flagitii periculo fieri non potest. Ita cum dubitatur, num quis baptizatus sit (3), num ecclesia sit consecrata (4), cum agitur de impediendo matrimonio, deque avertendo malo, quod ex illo oriretur (5), uni testi credendum est. Sed & notario, qui ea confirmat, quae sui officii sunt (6), nuntio, qui se aliquem citasse testatur (7), Episcopo, qui testimoniales litteras suo sigillo munitas dedit, parocho, qui de suorum vita, & moribus, magistro, qui de studio discipuli testimonium ferunt, omnis habenda fides est.

(1) Sed "testimonium ab uno licet Episcopo perhibitum omnes judices indubitanter accipere oportere", scriptum est *in Extravag. in fin. cod. Theodos. tit. de Episc. jud. p.* 339. *t.* 6. *ed. Gothofredi Lips.* 1743. De hac constitutione, quæ Constantini M. nomen præsefert, & quam

Gothofredus, aliique falsam putant, satis egi loco superiori *tit.* 1. §. 22. *not.* 4. *p.* 27. *& seq.*
(2) *Cap.* 10. *&* 28. *de Testib.*, *l.* 8. *cod. eod.*
(3) *Can.* 110. *de Consecr. dist.* 4.
(4) *Can.* 16. *de Consecr. dist.* 1., ibique Glossa *v. Nec certi.*
(5) *Cap.* 12. *de Sponsal.*, *cap.* 22. *de Testib.*
(6) *Novel.* 73. *c.* 7.
(7) *Cap.* 19. *de Appellat.*

§. IX. Generatim tamen duo saltem, tresve testes requiruntur, ut plena probatio habeatur (1); nisi forte illorum numerus certa aliqua in re à jure sit definitus. Nam sunt certa quædam negotia, quae plures eo numero testes requirunt (2); & in his quidem praescriptus numerus omnino adhibendus est. Ita personae dignitas fecit ut plures, quam duos, tresve, Ecclesia testes postularet, ut Episcopus condemnaretur (3). Expedit autem universe plures afferre testes ut firmior, & luculentior probatio habeatur; modo adversarius non cogatur graves perferre sumptus propter inanem testium multitudinem. Jus civile eam rem permittit arbitrio judicis, cujus est testium numerum moderari (4); sed jure decretalium testes supra quadraginta ex utraque parte in medium afferri non possunt (5).

(1) *Cap.* 23. *de Testib.*, *l.* 12. *ff. eod.*
(2) *L.* 1. §. 2. *ff. de Testib.*, *c.* 23. *mox cit.* Consule Brissonium *Select. q. l.* 2. *c.* 17.
(3) Contra Episcopum testes 72. adhiberi voluisse Zephirinum Pontificem, tradit Liutprandus *in ejus Vit. p.* 183. *ed. Antuerp.* 1640. Eumdem hunc numerum expresserunt Leo IV. *in can.* 3. *c.* 2. *q.* 4. & Capitularia Caroli M. *l.* 1. *c.* 133. *t.* 1. *col.* 491. *edit. Baluzii Ven.* 1772.; ac Macedonium Episcopum Constantinopolitanum ab Episcopis septuaginta duobus de gradu dejectum narrat Auctor *Chronic. Alexand. Olymp.* 285. *in Biblioth. PP. t.* 12. *p.* 951. *ed. Lugdun.* Imperatores Valentinianus, Valens, & Gratianus in *l.* 20. *Cod. Theod. Quor. appellat. non recip.* testes 70. memorant adhibitos in causa Chromatii Episcopi; & Augustinus *in Brevic. collat. diei* 3. *c.* 14. *opp. t.* 9. *col.* 569. *ed. Ven. cit.* mentionem facit Concilii apud Carthaginem à Donatistis habiti, quo Cæcilianus ab Episcopis fere septuaginta condemnatus fuit. Mitto decretum Concilii Romani sub Silvestro Pontifice, quod est apud Gratianum *can.* 2. *c.* 2. *q.* 5., & quo habentur hæc: "Præsul non damnabitur, nisi cum 72. testibus. . . . Presbyter Cardinalis nisi cum 44. . . . Diaconus Cardinalis Urbis Romæ nisi cum 27. . . . Subdiaconus, Acolytus, Exorcista, Lector, Ostiarius 7.;" itemque

mitto acta Concilii Sinuessani, ex quibus constat, adhibitos fuisse testes 72. adversus Marcellinum, qui idolis thus adolevisse ferebatur. Mitto inquam utrumque, quoniam Romanum illud Concilium ab Isidoro Mercatore fuisse confictum, omnes norunt; et similiter omnibus compertum est, fabulam esse Marcellini lapsum, et acta Synodi Sinuessanæ, quod, præter cæteros late ostendit Papebrochius in *Conat. Chronol. Histor. in S. Marcellin. Dissert.* 7. *in Propyl. ad act. SS. Maii p.* 42. *& seq. ed. Antuerpiæ*. Illud in his actis cura, et observatu dignum est, quod dicitur: *hi omnes electi sunt viri libra occidua, qui testimonium perhibent*; constat autem ex iisdem actis *libræ occiduæ* vocabulo testes 72. significari. *De libræ* nomine parum laboro. Nam veteres nominibus ponderum numeros designare solebant, quod præ cæteris ostendunt *libræ* et *unciarum* vocabula usurpata ad significandam integram hereditatem, quæ duodecim partibus constat. Mirum igitur non est, quod in actis Sinuessanis libræ nomine 72. testes intelligantur, quoniam Valentiniani, et Valentis constitutione *in l.* 5. *Cod. de Susceptor. l.* 10. sancitum est, ut libra constaret solidis septuaginta duobus. Neque refert, quod Marcellinus Valentiniano et Valente antiquior fuerit. Nam, ut rectissime est à Baronio ad *an.* 302. *n.* 94. *seq. t.* 3. *p.* 330. *ed. Lucæ* observatum, acta Synodi Sinuessanæ, qualia nunc extant, recentiorem habent auctorem, qui verba secundum sui temporis consuetudinem usurpavit. Itaque de *libræ* nomine expedita res est: sed non ita facile judicari potest, quamobrem Auctor eorum actorum hanc *libram occiduam* appellet. Joannes Dartis *in Decret. Gratian. c.* 2. *q.* 5. non *occiduam*, sed *assiduam* legendum putat, hoc est *veram*, et *expensam*, uti eam vocem explicat testimonio Isidori *Orig. l.* 10. *p.* 65. *ed. Paris. an.* 1580.; sed id quidem est contra omnium codicum fidem, et auctoritatem. Cujacius *Observ. l.* 7. *c.* 9. *opp. t.* 3. *col.* 455. *ed. cit.*, et Baronius *l. mox cit.* libram *occiduam* occidentalem explicat. Nam discrimen constituunt inter libram orientalem, et occidentalem, quarum altera constabat solidis octuagintaquatuor secundum Constantini constitutionem *in L.* 1. *Cod. Theod. de Ponder.* altera ex *cit. l.* 5. *Cod. de Susceptor l.* 10. solidos septuaginta duos continebat. Sed, ut bene monet Cironius *Observ. l.* 4. *c.* 5. *p.* 80. *ed. Vindobonæ* 1761., nulla est hæc orientalis, et occidentalis libræ distinctio; nec quod Constantini lex Antiochiæ, lex autem Valentiniani, et Valentis Romæ lata fuerit, exinde effici potest, quod illa tantum ad Orientem, hæc vero ad solum Occidentem pertineret. Imo vero cum illi utrumque tenerent imperium, sine dubio tulerunt legem, qua totum imperium obstringeretur. Ipse Cironius *occiduam libram* in actis Marcellini interpretatur *stateram*, et paria libramenta accurato examine; sic ut occidua libra sit, quasi vergens, atque ad unam partem inclinans. Rejicit hanc sententiam Jacobus Gothofredus *ad l. unic. Cod. Theod. de Oblat. vot. t.* 2. *p.* 463. *ed. Lipsiæ cit.*, et occiduam libram explicat *imminutam*, quemadmodum à scriptoribus occiduum, imminutum, et quod occidit, passim appellari demonstrat.

(4) *L. 1. §. 2. ff. de Testib.*
(5) *Cap. 37. eod.*

§. X. Multa etiam in testibus requiruntur ut eorum testimonium judicio probetur. Principio citandi, atque etiam inviti cogendi sunt ad ferendum testimonium, & patefaciendam veritatem. Vetus est jus cogendorum testium in causis criminalibus (1); sed postea Justinianus etiam ad civiles causas jus idem produxit (2), atque ita factum est, ut in his quoque causis inviti darentur testes, qui pridem erant tantum voluntarii (3). Nunc igitur jure civili etiam invitis denuntiatur testimonium, exceptis cognatis, affinibus, & quibusdam aliis (4).

(1) *L. 4. 5. et 19. ff. de Testib.*, Plinius *l. 3. Ep. 9. ad Minutian. p. 62. ed. Oxonii* 1703. Confer Cironium *ad tit. Decretal. de Testib. cogen.*
(2) *L. 16. et 19. Cod. de Testib.* Antiquiorem illam constitutionem, qua novum hoc jus induxit Justinianus, ipse memorat *cit. l. 16.*; eam vero ex Basilicis restituit Cujacius *Observ. l. 8. c. 13. opp. t. 3. col. 186. ed. tit.* De testibus ad ferendum testimonium cogendis est etiam decretum in Lege Ripuarorium *c.* 50. apud Baluzium *Capitular. Reg. Franc. t. 1. col. 27. ed. Ven.* 1772., & in Legi Salica *c.* 51. apud eumdem Baluzium *l. cit. col.* 225. "Si quis, *in Lege Salica scriptum est*, tes»tes necessarios habuerit, & fortasse ipsi ad placitum (*judicium*) ve»nire noluerint, ille, qui eos necessarios habet, mannire (*monere*) il»los debet. Si vero venire noluerint, & eos sunnis (*legitimum impedi»mentum*) non detinuerit, unusquisque illorum sexcentis denariis, qui »faciunt solidos quindecim, culpabilis judicetur."
(3) Confer Quintilian. *Inst. Orat. l. 5. c. 7. p. 243. ed. Patavii.* 1736.
(4) *L. 4, 5, 8, 19. ff. de Testib.*

§. XI. Romana Ecclesia testes hortari, & monere, non cogere consuevit (1). Tantum ecclesiasticus judex invito testimonium denuntiat, si iis odio, vel gratia, vel timore se subtrahat (2); atque alia desit probatio, unde veritas nosci possit (3). Et laicum quidem ipse judex cogit ad ferendum testimonium per excommunicationem (4), clericum vero per suspensionem ab oficio, & beneficio, quam, si adhuc pergat obsistere, sequi potest sententia excommunicationis, ac depositionis (5). Quod si quis jurejurando promiserit, se non dicturum testimonium, nulla vis sacramenti est (6).

(1) *Cap. 1. & 3. de Testib. cogen.*
(2) *Cit. cap. 1.*
(3) *Cap. 5. & ult. de Testib. cogen.*
(4) *Cap. 1. 5. 9. ult. eod.*
(5) *Cap. 2. eod.*
(6) *Cap. 18. de Testib., C. ult. de Testib. cogen.*

§. XII. Sed & jurati debent esse testes, quoniam injuratis non creditur, nisi eis adversarius jusjurandum remiserit (1); praeterea non singulares, quales sunt, qui singuli de disjunctis, diversisque actibus testantur, iique, inter quos de eodem actu non convenit (2), neque qui rem ex auditu deprehenderint, quia testes, auriti plenam sibi fidem non vindicant, nisi alia praesto sint adminicula, aut nisi aliud causae natura postulet (3); denique nullo vitio laborare debent, propter quod à testimonio repellantur. Quidam enim ab omnibus judiciis arcentur, quidam ab aliquibus, quorumdam testimonia pro certis personis, quorumdam contra certas personas non recipiuntur.

(1) *L. 8. cod. de Testib., c. 39. et 51. eod.* Vide etiam Capitularia Caroli M. *l. 7. c. 283. t. 1. col. 727. ed. Baluzii Ven.* 1772. Forte hujus sacramenti à testibus emittendi necessitas fecit, ut nonnisi à jejunis testimonium dari deberet. In Capitularibus Caroli M. & Ludovici Pii *l. 5. c. 252. & l. 6. c. 267.* apud Baluzium *t. 1. col.* 584. & 648. *ed. cit.* scriptum est: "Omnino nullus, nisi jejunus, ad juramentum, »vel ad testimonium admittatur." Quod idem constitutum est *in c. 1. de Testib.*, "Nullus testimonium dicat, nisi jejunus." Nam, uti sancitum est in canone, quem Cornelii P. nomine describit Burchardus in *Decret. l. 12. c. 12.*; "honestum, & justum videtur, ut qui in sanctis audet jurare, hoc jejunus faciat cum omni honestate, & timore Dei." Sane vetus hæc est Ecclesiæ disciplina, ut nonnisi à jejunis sacra tractentur *can. 6. et 7. dist. 5. de consecr.* Sed ne despicienda quidem videtur conjectura eorum qui testes jejunos testimonium ferre debuisse putant, ne onusti vino, & cibo perturbatam, aut minus veram attestationem emitterent. Sane in iisdem Capitularibus Caroli M., & Ludovici Pii *c. 103. l. 5. l. cit. col.* 563. cautum est, ut "nullus ebrius suam »causam in mallo possit conquirere, nec testimonium, nec placitum »Comes habeat, nisi jejunus." Illud Episcopis, statutum est *Novel. 123. c. 7.*, eos non ad instar aliorum testium jurejurando, sed fide tantum sua, ut decet Sacerdotes Dei, propositis sanctis Evangeliis, testimonium ferre oportere. Triburiensi autem Concilio *an. 89. can. 21. col. 640. t. 11. collect.* Labbæi sancitum est, "ut Presbyter vicem juramenti per

„sanctam consecrationem interrogetur, quia sacerdotes ex levi causa „jurare non debent." Consule Christianum Lapum *Append. ad Ephesin. Latrocin. c. 2. act. 1. opp. t. 2. p.* 220. *ed. Ven.*, ubi causas habes, propter quas clerici jurant.

(2) *Cap.* 33. *de Testib.*, *c.* 9. *de Probat.*, C. 23. *et* 32. *de Elect.*

(3) *Cap.* 5. 27. & 47. *de Testib.*, *c.* 13. *de Probat.* Tempus, quod hominum memoriam superat, per testes ex auditu, in quibus insnit. omnia, quæ inesse opportet, recte demonstrantur *l.* 28. *ff. de Probat.* Iisdem quoque testibus consanguinitatem probari, traditum est; sed hodie, uti monet Cujacius *ad c.* 47. *de Testib. opp. t. 6. col.* 856. *ed. cit.*, Lateranensis Concilii decreto arctata, ad quartum gradum prohibitione nuptiarum, arctatur etiam de auditu testimonium. Confer ipsum *cap.* 47. *de Testib.*

§. XIII. A judicis omnibus, tamquam minus apti, & idonei ad ferendum testimonium, repelluntur furiosi, amentes (1), idemque impuberes, servi, perjuri, infames, excommunicati (2). Quin jure Decretalium quilibet reus criminis postulatus, etiamsi nondum confessus, convictus, damnatus, & notatus infamia sit, testimonium dicere prohibetur (3); exceptis gravioribus criminibus, qualia sunt simoniæ, & læsæ majestatis (4), in quibus etiam infames testimonium ferunt (5). Nam testes non tantum infamia, sed etiam infamiæ suspicione vacare oportet (6). Cæteri criminosi omnino rejiciuntur, cum adhuc in sceleris contagione versantur (7). Qui crimen perpetrarunt, modo perjuri non sint (8), ac deinceps salva existimatione abjecerent, in judiciis civilibus, non item criminalibus, in quibus de crimine, pœnaque agitur, testes esse possunt (9).

(1) §. *Item furiosi Inst. Quib. non est permiss. fac. test.*, *et l.* 20. §. *Ne furiosus ff. Qui testam. fac. pos.*

(2) *Can.* 1. *et* 3. *c.* 4. *qu.* 3., *c.* 47. *de Testib.*

(3) *Cap.* 54. *et ult. de Testib.*

(4) *Cap.* 7. *de Simon.*, *c.* 1. *de Testib. in* 6. Ivo Carnotensis *Ep.* 27. *opp. t.* 2. *p.* 13. *ed. Paris* 1647. "Cum in aliis accusationibus, *inquit* „accusatorum, & testium innocentia quæratur, ad insimulationum ta„men simoniacorum etiam infames personas admitti.

(5) *Cap.* 31. *de Simon.*

(6) *Cap.* 1. *de Except.*, *can.* 39. *c.* 2. *qu.* 7. *can.* 2. *et* 3. *cap.* 3. *q.* 11.

(7) *Cap.* 54. *de Testib. c.* 32. *de Simon.* Confer etiam Capitularia Caroli M. *l.* 7. *c.* 323. *t.* 1. *col.* 732. *ed. Baluzzii cit.*

(8) Qui in alia causa aliquando pejerasse probantur, etiamsi de

perjurio illo damnati non fuerint, testes esse prohibentur, *c.* 7. *de Testib.* *can.* 18. *c.* 6. *qu.* 1. *c.* 7. *et* 14. *c.* 22. *qu.* 5.

(9) *Cap.* 54. *de Testib.*

§. XIV. In certis causis testimonium ferre nequeunt fœminæ in causis criminalibus (1), nisi plane alius desit veritatis ostendendæ locus, ac nisi agatur de gravioribus criminibus simoniæ, & læsæ majestatis, in quibus etiam minus idonæi testes recipiuntur (2); patronus, & advocatus in causa, quam defendunt (3), judex in causa, quam judicat (4), denique omnes in propria causa testes esse prohibentur (5).

(1) Jure civili à causis criminalibus mulierum testimonium excluditur, si hæ corpore quæstum faciant *l.* 3. §. 5. *ff. de Testib.* Sed decretales omnes universe fœminas repellunt.

(2) *Cap.* 3. *et* 4. *c.* 15. *qu.* 3.

(3) Glossa *in c.* 6. *de Test.*, *et L. fin. ff. eod.*

(4) *Can.* 38. *c.* 2. *q.* 6.

(5) *Can.* 1. *et* 2. *c.* 4. *q.* 4., *l.* 9. *cod. de Testib.*

§. XV. Pro certis personis testimonium ferre nequeunt ii, qui sunt de domo, sive familia nisi sint spectatae fidei, & probitatis (1), vel nisi in controversiam veniat, quod alio modo probari non potest; veluti si quaeratur de cognatione, legitimis natalibus, aetate (2). Similiter neque amici testimonium dicunt in causis amicorum (3), neque ii, qui similem cum aliis habent controversiam; & quorum judicium illud interesse potest (4); itemque monachi, & clerici in profanis rebus coram laico judice testimonium ferre vetantur, nisi aliud postulet necessitas ostendendae veritatis; uno casu sunt testes cum sui antistitis venia, aut eorum testimonia ecclesiasticus judex recipit.

(1) *L.* 1. *cod. de Testib.*, *c.* 24. *de Testib.*

(2) *Cap.* 3. *Qui matrim. accuss. pos.*

(3) *L.* 3. *ff. de Testib.*

(4) *Cap.* 10. *et* 20. *de Testib.*

§. XVI. Postremo adversus certas personas testes esse nequeunt reus contra socios criminis (1), exceptis criminibus laesae majestatis, haeresis & simoniae (2), inimicus contra ini-

micum (3), libertus contra patronum (4), filius contra Patrem, & Pater contra filium; exceptis causis matrimonialibus (2): hæreticus, ethnicus, judaeus contra orthodoxos (6); denique in causis criminalibus Laici à ferendo contra clericos testimonio jure decretalium reppelluntur (7).

(1) *Cap.* 1. *de Confessis*, c. 10. *de Testib.*
(2) *Can.* 2. *dist.* 79., c. 4. *de Hæret. in* 6., c. 1. *de Testib. in* 6.
(3) *Cap.* 32. *de Simon.*
(4) *L.* 4. *ff. de Testib.*, *l.* 11. *cod. de Testib.*
(5) *Can. ult.* c. 4. *q.* 2., *l.* 3. *ff. de Testib.*, *l.* 5. *cod. eod.*
(6) *Can.* 24. *et* 26. c. 2. *q.* 7.
(7) *Cap.* 14. *de Testib.*

§. XVII. Probi, & honesti testes legitime examinandi sunt, ut ipsis in judicio fides habeatur. Ergo qui probare debet, quod est incertum, testes producit, quos inde competens judex advocat, posteaquam eos dignos judicavit, qui in judicio recipiantur. In primis autem citandus est adversarius, contra quem testes afferuntur, ut contra ipsos proponat, si quid forte objiciendum habeat (1). Sic probati testes initio jurant, se procul habere causas omnes gratiae, odii, simultatis, eaque dicturos, quae vere sciunt, non ut cuiquam gratificentur, neque ut spem aliquam propositam habeant, sed quod uno veritatis studio feruntur (2). Deinde à judice clam, & seorsim ab aliis singuli interrogari, & examinari debent (3); nisi ex justa causa ad judicem venire impediantur, quia tunc ad eos mittitur qui interroget (4).

(1) *Cap.* 2. *de Testib.*, quem in locum vide Cujacium *opp. t.* 6. *col.* 837. *ed. cit.*
(2) *L.* 8. *cod. de Test.*, *c.* 31. & 47. *eod.*
(3) *Cap.* 52. *de Testib.*
(4) *L.* 15. *ff. de Jurej.*, c. 8. *de Testib.* Episcopos ad ferendum in judicium testimonium vocari vetuit Justinianus *Novel.* 123. c. 7. & 8.

§. XVIII. Summa in hoc examine diligentia est adhibenda (1), & responsa testium clara esse debent, ita ut si obscura sint, iterum illi interrogari debeant (2). Interrogantur autem de circumstantiis, personis, loco, tempore, credulitate,

fama; in primis autem scientiae causam afferre testes oportet per eum corporis sensum, cui res controversa subjicitur, veluti per fidem oculorum, si de facto, per fidem aurium, si de dicto quaeratur (3). Quae interrogationes plerumque ab adversario proponuntur (4), quo praesente interrogandi sunt testes, quae civilis (5), & canonici juris (6), disciplina est; sed fori usu jamdiu receptum est, ut clam à judice interrogentur, ac tantam vocetur adversarius, ut adsit, cum illi sacramentum emittunt (7).

(1) *Cap.* 52. *de Testib.*
(2) *Cap.* 53. *eod.*
(3) *Cap.* 37. & 47. *eod.*
(4) *Cap.* 2. *de Testib. in* 6.
(5) *L.* 15. *cod. de Testib.*, *Novel.* 90. *c.* 9.
(6) *Cap.* 2. *de Testib.*
(7) Error interpretum, maxime veterum, hunc morem induxit; error autem procesit ex prave intellecta Zenonis constitutione in *L.* 12. *cod. de Testib.* Ea quidem scriptum est *intrare* testes *judicantis secretum*. Verum, ut bene monet Polletus *Histor. for. Rom. l.* 5. *c.* 12., secretum est tribunal, ac judicii locus; non autem hæc verba significant, quod putarunt Interpretes, testes secreto interrogandos, atque examinandos esse. Consule Cujacium *ad c.* 2. *de Testib. t.* 6. *col.* 837. *ed. cit.*

§. XIX. Peracto testium examine publicanda, sive vulganda, ac litigantibus demonstranda sunt omnia, ut intelligant, quid gestum, dictumque sit, ac si quid habent objiciendum proferant (1). At post publicationem neque super propositis articulis, nisi forte aliqui omissi fuerint (2), interrogandi sunt testes (3); neque in eorum personas aliquid opponi potest, nisi qui eos refellit, prius juret, se id non dolo facere, aut nisi ante publicationem protestatus sit, aut nisi ostenderit, se demum post publicationem didicisse exceptionum causas, quas ignoraverat (4). Testes ab actore datos refellere potest reus contrariis ab se productis testibus, quos actor aliis item testibus refutabit; atque hic debet consistere productio testium, ut lites habeant medium quemdam modum (5). Cum inter actoris, reique testes pugna est, plus fide digni, ac verisimiliora affirmantes, cum haec in omnibus paria sunt, plures numero praeferuntur (6). Testimonia vero in uno judicio recepta fidem faciunt in eadem causa, & inter easdem personas coram

alio judice (7); sed in summario recepta in plenario non probant (8).

(1) *Cap.* 15. *et* 41. *de Testib.*
(2) *Cap.* 48. *eod.*
(3) *Cap.* 17. 18. 25. *eod.*
(4) *Cap.* 31. *eod.*
(5) *Cap.* 15. 36. 49. 55. *eod.* Sed interdum, ut his locis explicatur, justis de causis etiam quarta testium productio conceditur. Illud omittendum non est, quod recte observat Cujacius *ad c.* 49. *de Testib. cit. t.* 6. *col* 856., magnum inter refellendos, producendosque testes discrimen intercedere. Nam teste refelli, & refutari etiam post publicationem recte possunt; cum tamen post publicationem idem, vel alii non producantur.
(6) *Cap.* 32. *de Testib.*
(7) *Cap.* 11. *eodem.*
(8) *Cap.* 38. *eod.*

§. XX. Praeter testes, probationes educuntur etiam ex instrumentis, nimirum ex scripturis, quae fidem judici faciunt rei, quam continent. Nam angustiori significatione scripturae instrumenta appellantur; cum latiori significatione, quidquid ad causam instruendam pertinet; ideoque etiam testimonia instrumentorum nomine comprehendantur (1). Instrumentorum quae rite confecta sint, eadem est in judicio, quae testium, fides, & auctoritas (2), eaque vel publica, vel privata sunt. Publica instrumenta, sive scripturae sunt quae publica auctoritate conficiuntur à personis, quibus id munus datum est, uti sunt censuales tabulae, instrumenta à notario rite conscripta, acta judicialia, scripturae ex publicis archivis eductae (3), & à publica persona confectae. Eodem loco sunt scripturae publico, & autentico sigillo obsignatae, veluti Principis, Episcopi, Capituli, Universitatis; itemque libri Parochorum, in quibus baptismata, matrimonia, funera describuntur. Privatae scripturae à privatis nulla publica auctoritate conficiuntur, & huc spectant epistolae, apochae, antapochae, chirographa.

(1) *L.* 1. *ff. de Fid. instrum.* Harmenopolus *l.* 1. *t.* 2. *c.* 12. ἰδικαὶματα vocat tam probationes, quam instrumenta; quia hæc probant illud, quod judicio proponitur; et causarum firmamenta sunt. In Basilicis vero, & apud eumdem Harmenopolum instrumenta proprie dicuntur συμβόλαια

pacta conventa in scripturam redacta, ut actum facilius probari possit. L. 4. *ff. de Fid. instrum.*

(2) L. 15. *cod. de Fid. instrum.*

(3) *Auth. Ad hac cod. de Fid. instrum.*

§. XXI. Publica instrumenta plenam in judicio probationem constituunt; modo authentica ipsa, hoc est autographa proferantur (1). Nam exemplo non facile creditur, nisi ex authentico sumptum legitime sit, & cum eo conferatur, probeque conveniat (2). Fides tamen publicis quoque instrumentis subtrahi potest exceptione falsitatis, quae pluribus testibus evidenter demonstrata sit (3). Praeterea nihil efficit qui inter se contrarias scripturas protulit (4), aut abrasas in loco suspecto (5), aut lectionis ita impeditae, ut legi, & intelligi nequeant (6).

(1) *Cap.* 1. & 16. *de Fid instrum. l.* 16. 17. 19. *cod. eod.*

(2) *Cap.* 1 & 16. *eod.*

(3) *Cap.* 10. *eod.*

(4) *Cap.* 13. *eod.*

(5) *Cap.* 3. *eod.*, *c.* 7. *de Relig. dom. c.* 14. *de Privil.*

(6) *Cap.* 6. *de Fid. instrum.*

§. XXII. Privata scriptura, cujus est comperta veritas, tantum contra scribentem probat, modo causa debiti expressa sit (1); excepta liberatoria confessione in qua creditor sibi solutum debitum profitetur, quaeque, nulla etiam adjecta causa, contra scribentem probationem facit (2). Sed scripturae, quae tribus munitae sunt testibus, vim habent publici instrumenti (3); ac libris mercatorum publicae utilitatis, & comercii ratio tam pro scribentibus, quam contra scribentes fidem tribuit.

(1) L. 25. §. *ult. ff. de Probat.*, *c.* 14. *de Fide instrum.*

(2) L. 40. *ff. de Pactis.*

(3) L. 11. *cod. Qui potior. in pignor. habeant.* Necesse tamen est, uti animadvertit Brunnemannus *in cit. l. n.* 6., quod constet de manu, & subscriptione testium, sive per recognitionem, sive per comparationem, & quod etiam partes ipsæ subscripserint, testesque idonei sint.

§. XXIII. Est & probatio, quae oritur ex jurejurando, quod

definitur affirmatio religiosa, hoc est, advocatio Divini Numinis in testem ejus rei, quae promittitur, aut asseritur. Dividitur Jusjurandum in promissorium, & assertorium. Illud futurum respicit, atque in contractibus non raro adhibetur; hoc ad praesens, aut ad praeteritum tempus pertinet. Assertorium juramentum triplex est, voluntarium, judiciale, & necessarium (1).

(1) Inscriptio illa tituli Pandectarum *de Jurejurando, sive voluntario, sive necessario, sive judiciali* triplicem hanc habent jusjurandi divisionem.

§. XXIV. Voluntarium est, quod alter alteri aut ex conventu, aut sine conventu extra judicium defert, vel refert (1). Deferre jusjurandum est adversario offerre jurisjurandi conditionem; referre autem est non suscipere hanc conditionem eamque in ipsum offerentem rejicere. Judiciale juramentum est, quod in judicio alter litigantium alteri defert, judice non cogente, sed approbante; necessarium est, quod judex vel actori, vel reo defert, ubi plena probatio desit, ut inde veritas innotescat (2).

(1) Recte hoc jusjurandum voluntarium dicitur, quoniam sive illud ex pacto emittatur, hoc quidem ex libera litigantium voluntate procedit, ac præterea qui idem ex pacto deferre debet neque extra judicium ad deferendum cogi, neque item, si deferat, adversarium ad jurandum adigere possit; sive contra sine conventu deferatur, integrum sit deferenti non deferre; integrum ei, cui delatum est, nec præstare, nec referre; integrum denique ei, cui relatum est, nec tunc illud præstare, quoniam semper deest, qui cogat, cum id privatus efficere nequeat. Consule Voetum *in Pandec. l. 12. tit. 2. n. 7.*

(2) De voluntario jurejurando eadem est Latinorum, Græcorumque sententia, sed de necesario, ac judiciali magna dissensio est, quam jam sua ætate fuisse tradit Azo *in Summa cod. de Jurejur. n. 6.* Nam Græci necessarium vocant, quo alter alteri in judicio defert, judice suscipiendi aut referendi juramenti necessitatem imponente; judiciale, quod judex ipse defert sponte sua. Balsamon *in Nomocanon. Photii tit. 13. c. 18.*, apud Justellum *Biblioth. Jur. canon. t. 2. p. 1117. ed. Paris. 1661.* *Voluntarium*, inquit, "quod datur ex voluntate partium extra judicium; »necessarium, quod deferente actore, & ex interloquutione judicis da»tur; judiciale, quod judicis sententia, etiam nolentibus iis, qui litigant, »controversiam decidit." Cujacius in Paulum *Recept. senten. l. 5. tit. 31. opp. t. 1. col. 459.*, & *ad Edict. Paul. l. 18. Leg. 17. t. 5. col. 211.* ita

rem omnem distinxisse videtur, ut voluntarium jusjurandum sit, quod alter alteri extra judicium defert, necessarium, quod alter alteri in judicio, judiciale, quod à judice defertur. Tum *Observ. l.* 18. *c.* 35. *t.* 3. *col.* 494. jusjurandum alteri ab altero delatum *voluntarium*, aut *necessarium* esse inquit, voluntarium, quod extra judicium, necessarium, quod in judicio defertur. Verum *in Paratitl. Digestor. ad tit. de Jurejur. sive voluntar. sive necessar. sive judicial. t.* 10. *col.* 393. voluntarium esse inquit, quod ab altero alteri defertur in judicia, vel extra judicium; necessarium quod refertur; judiciale, quod à judice refertur. Ego communem Latinorum opinionem sequor. Sane Gajus *in l.* 1. *ff. de Jurejur.* "maximum, *inquit*, remedium expediendarum litium in "usum venit jurisjurandi religio, qua vel ex pactione ipsorum litiga"torum, vel ex auctoritate judicis deciduntur controversiæ." Duplex hoc loco Gajus jusjurandum proponit, alterum, quod *ex pactione litigatorum*, alterum, quod *ex judicis auctoritate* emittitur. Juramentum, quod ex litigatorum pactione procedit, necessarium esse omnino non potest; cumque huic pactioni opponatur judicis auctoritas, quæ necessitatem facit, consequens est, ut necessarium juramentum illud prorsus habeatur, quod in dubiis causis à judice pro sua auctoritate defertur. Juramentum autem ex pactione aut in judicio, aut extra judicium datur. Hoc plane voluntarium est, illud judiciale, quoniam coram judice emittitur. Revera Paulus *l.* 17. *de Jurejur.* juramenti ex conventione non unum genus constituit. *Jusjurandum*, inquit, *quod ex conventione extra judicium defertur, referri non potest. To extra judicium* evidenter ostendit, aliud esse jusjurandum ex conventione, quod in judicio defertur; & hoc nonnisi judiciale juramentum esse potest, quod ab alio distinguitur propter conventionem, quæ in judicio facta est. Gajus, qui genus enarrabat juramentorum finiendæ litis causa institutorum, utrumque juramentum, quod nos voluntarium, & judiciale appellamus, complexus est uno verbo *ex conventione*; sed Paulus, qui speciem explicabat conventionalis juramenti, addere debuit *extra judicium*, ut ostenderet, non utriusque conventionalis juramenti vim eamdem esse, sed aliud valere juramentum ex conventione in judicio, aliud juramentum ex conventione extra judicium facta. Communem Latinorum de jurisjurandi distinctione sententiam, præter ceteros, latè exornant Donellus *in tit. Digest. de Jurejur. opp. t.* 10. *col.* 849. *seq.*, & Voetus *in Pandect. l.* 12. *tit.* 2. *n.* 7. Vide etiam Ant. Matthæum *de Judic. Disp.* 10. *th.* 6. & 7.

§. XXV. Juramento necessario locus est in causis dubiis, idque dicitur *suppletorium*, quoniam eo semiplena probatio suppletur (1). Dubiæ causæ ex veriori sententia sunt, in quibus plena probatio data non est, puta, quod graves adsint præsumptiones, quæ non omnem abigunt scrupulum, aut quod allati

sint testes, in quos aliqua exceptio cadere posse videatur. Defertur hoc jusjurandum ei, qui semiplene probavit, modo personarum, & causæ ratio habeatur (2); & si reus æque, atque actor semiplene probaverit, deferendum est reo, cujus in re dubia potior causa est (3).

(1) Qui semiplenam probationem contemnunt, juramenti suppletorii nullam rationem habent. At *in dubiis caussis*, ut inquit Cajus in *l.* 31. *ff. de Jurejur.*, vel, ut loquuntur Diocletianus, & Maximianus *in l.* 3. *cod. de Reb. cred.*, *in probationum inopia* judex delato juramento litem finit. Verum si quærimus, *dubia causa*, & *inopia probationum* nihil est aliud, quam causa, in qua semiplene probatum est. Nam si dubiam causam, & inopiam probationum intelligamus causam, in qua pares ab actore, & reo probationes datæ sunt, par erit utrius que causa, ideoque absolvere oportebit reum, cujus in pari causa potior conditio est *l.* 125. & 128. *ff. de Regul. jur.*, *c.* 6. *de Fid. instrum. c.* 65. *de Verb. signif. in* 6.; tantum abest, ut jusjurandum à judice deferendum sit. Rursus si probationum inopiam, quod placuit, Giphanio *in l.* 3. *de Reb. cred.*, intelligamus causam, in qua nihil ab actore probatum est, erit omnino judicandum pro reo, quem *actore non probante.... & si nihil ipse præstet*, *obtinere* voluit Imperator Antoninus *in l.* 4.; *cod. de Eden.* Restat igitur, ut dubiam causam, & inopiam probationum omnino referamus ad causam, in qua semiplene probatum est.

(2) *Cap. ult.* §. *de Jurejur.*

(3) *L.* 125. & 128. *ff. de Regul. jur.*

§. XXVI. Oblatum juramentum litigantes recusare non possunt, nisi justam habeant recusandi causam; ut si deferatur reo, contra quem nihil probavit actor, aut actori, qui plenam probationem attulit (1). Delato, & emisso juramento secundum eum, qui juravit, ferendum judicium est (2). In omnibus autem causis civilibus huic juramento locus est, non item in criminalibus propter perjurii metum (3).

(1) *Cap.* 2. *de Probat.*

(2) *L.* 31. *ff. de Jurejur.*

(3) Consule Voetum *in Pandect. l.* 12. *tit.* 2. *n.* 10. Juramentum hoc, quo quis se purgat ob infamiam ex crimine contractam, purgatio canonica appellatur, de qua titulus est in Decretalibus *de Purgatione canonica*, & cujus olim frequens usus erat. "Clerici, qui sunt de apostasiæ crimine infamati.... per districtionem ecclesiasticam coercendi

»sunt, donec deficiente probatione ad infamiam abolendam purgatio»nem canonicam curaverint exhibere," inquit Innocentius III. *in cap.* 3. *de Apostat.* Idem de clerico homicidii reo in c. 14. *de Homicid. volunt., vel casual.*, de calumniæ suspecto *in c.* 2. *de calumn.*; de presbytero accusato in c. 10. *de Accusat.*, de clerico concubinatus suspecto in c. 8. *de Cohabit. cleric. & mulier.* statutum est. Memorant quoque hoc sacramentum Augustinus *Ep.* 78. *opp. t.* 2. *col.* 241. *ed. Maurin. Ven.* 1759., Gregorius M. *l.* 2. *Ep.* 33. *l.* 7. *Ep.* 18. *l.* 13. *Ep* 34. *opp. t.* 2. *col.* 597. 864. 1241. *ed. Paris. cit.*, & Gregorius Turonensis *Histor. Francor. l.* 8. *c.* 9. & 40. *col.* 382. & 411. *ed. Paris.* 1699. Jurare olim mos fuit *ad* B. Petri *corpus*, de qua formula, & similibus videndus Du-Cangius *in Glossar.* Veteri consuetudine, institutoque juraturus, tres quinque, aut septem ejusdem prope ordinis vicinos, aut saltem, qui eum plane nossent, ac probatæ fidei essent, sibi socios, tamquam adsertores, adsciscebat *can.* 12. 13. 16. 17. 19. *c.* 2. *qu.* 5., *c.* 7. 9. 11. *de Purgat. canon.*, quo spectant formulæ *tertia*, *quinta*, aut *septima* manu jurare. Interdum plures etiam ad jurandum vocabantur, si aut qui se purgabat, laicus esset, aut gravioris esset infamia criminis, qua clericus laborabat c. 1. & 10. *de Purgat. canon.* Hi porro socii *Compurgatores*, *Conjuratores*, & *Sacramentales* dicebantur; quorum crebra mentio est in Capitularibus Regum Francorum, præsertim in Capitular. Dagoberti *tit.* 1. *n.* 6. & *tit.* 9. *n.* 4., in Capitularibus Caroli M. *l.* 3. *c.* 9. apud Baluzium *t.* 1. *col.* 68. 84. 509. & in L. Salica. *tit.* 50. *ibid. col.* 224. Primum ille, cujus erat negotium, de quo quærebatur, super sancta Evangelia jurabat, deinde compurgatores jurabant similiter super sancta Evangelia, eum vere, ut ipsi credebant, jurasse *can.* 17. *c.* 2. *qu.* 5. Sed nunc purgatio canonica fere ubique desuevit, neque amplius in causis criminalibus jusjurandum emittitur. Confer Giraldum *Exposit. jur. Pontific. l.* 5. *tit.* 34. *Sess.* 894. *p.* 733. Memorat etiam Gratianus *can.* 23. *c.* 2. *qu.* 5. ex Concilio Wormaciensi purgationem *per sacram communionem*, quæ hoc modo fiebat. Cum aliquis accusatus omnem ab se removere cupiebat suspitionem criminis, quod vel non poterat demostrari, vel non satis evidenter excludi, is ante altare, & sanctissimam Eucharistiam ducebatur. Antequam vero Christi corpus acciperet animum suum aliis præsentibus declarabat his, aut similibus verbis: *Corpus Domini sit mihi ad purgationem hodie.* Plures hujusmodi purgatione uti consuevisse testatur Muratorius *Antiq. Italic. dissert.* 38., qui illud etiam animadvertit, quod quamquam hæc purgatio parum defferret ab ea, quæ per juramentum fiebat, tamen posteriori ætate legitima, & canonica purgatio juramentum habitum est. Alias quoque purgationes describit Martenius *de Antiq. Eccles. rit. l.* 3. *c.* 7. §. 3. & 4.

§. XXVII. In probationum ordinem referenda est etiam inspectio rei, quæ à judice adhibetur, ut oculis subjiciat, quæ non

satis certa, & explorata sunt, atque ita oculorum testimonio controversiam expediat. Hanc inspectionem pragmatici *accessum* vocant, quia judex ad rem inspiciendam accedit, eique locus est in iis rebus quæ sub oculos cadunt, veluti in judicio finium regundorum, ac servitutum, in novi operis nuntiatione, in ætate ex habitu corporis definienda, in causis matrimonialibus, in quibus quæritur, num aliquis aptus ad matrimonium sit, num unquam venerem exercuerit. Verum in his causis judex non solus rem ipsam inspicit, sed viros adhibet peritos rei, de qua agitur, aut ipsis judicium committit. Quin in causis matrimonialibus ubi quæritur, num quis liberis operam dare possit, viri à medicis, & chirurgis, mulieres ab honestis matronis, & obstetricibus inspiciuntur (1).

(1) *Cap. 4. & 14. de Probat., c. 6. & seq. de Frigid. & malefic.*

§. XXVIII. Denique vim probationis habent præsumptiones (1), quæ sunt conjecturæ ex aliquo verisimili ad probandum supmtæ (2), eæque vel juris vel hominis sunt. Præsumptio juris, à lege procedit, hoc est certa lege, vel canone comprehenditur, neque à judicis arbitro pendet, eaque duplex est, pro diversa ratione, qua proponitur, alia *juris tantum*, alia *juris, & de jure*. Præsumptio *juris*, & *de jure* est, quam non modo jus probat, sed etiam ita certam, atque exploratam habet, ut omnem contrariam probationem excludat. Itaque jure Decretalium si quis concubit cum muliere, cum qua prius sponsalia contraxerat, inducitur matrimonii præsumptio, quæ labefactari non potest, & qui ea premitur, aliam uxorem accipere prohibetur (3).

(1) *L. 16. cod. de Probat., c. ult. de Præsumpt., c. 7. de Hæret. in 6.*

(2) Hoc in primis habet præsumptio, ut ad veritatem referatur, neque de falsis argumentum accipiat; in eoque differt à fictione, quæ fit de eo, quod non est, nec fuit, veluti fictio legis Corneliæ, quæ postliminio reversos in civitate semper fuisse fingit, non autem præsumit. Huc etiam spectat Publiciana actio, & ficta traditio, cujus in jure civili frequens usus est. Ita siquis sibi rei donatæ, & non traditæ usumfructum retineat, ut in *l. 28. & 35. §. Sed si quidem cod. de Donat.*, vel conducta, ut in *l. 76. ff. de Rei vindic.*, vel precario possidere constituat, ut in *l. 18. ff. de Acquir. posses.*, traditio corporalis

rei donatæ pro facta habetur, quamquam revera facta non fuerit, quia fingitur, quod donans donatario, rem *κατὰ συντομίαν brevi manu* tradiderit. Raro jus canonicum has fictiones admitti; neque ego assentior Cujacio, qui *observat. l. 19. cap. 18. opp. t. 3. col.* 510. fictæ traditionis argumentum sumit à *cap. 2. de Consuet.*, ubi glebæ traditio non fictionem continet, sed signum est datæ possessionis, atque ejus veritatem ostendit. Quæ traditio fit sæpe per glebam, per festucam, per cultellum, per ostium, in formulis antiquis, per panem, per librum. Atque ita annulus signum est fœderis conjugalis, & veri matrimonii, vita conjunctionis *can. 7. c. 30. qu. 5.* Est autem præsumptio diligenter à fictione distinguenda.

(3) *Cap. 30. de Sponsal.* Sed hoc jus antiquatum nunc esse monui *l. 2. tit. 2. sect. 7. §. 105. p. 172.*

§. XXIX. Præsumptio *juris tantum* est ea, quam Jus probat tamquam verisimilem, non tamquam certam, & veram, adeout contraria probatione infirmari non possit. Ita heres, qui inventarium non confecit, hereditaria bona distraxisse censetur; sed hæc præsumptio contraria demonstratione tolli potest. Hujusmodi sunt pleræque præsumptiones, de quibus agunt Decretales *in titulo de Præsumptionibus*; & harum omnium propriæ sunt formulæ *videri*, *existimari*, *intelligi*, *haberi*. Præsumptio *juris* & *de jure* omnem respuit contrariam probationem (1); praesumptio *juris tantum* non eam sane respuit, sed probandi onus in illum transfert, qui habet contra se praesumptionem (2).

(1) *Cap. 30. de Sponsal.*, *c. 4. Qui matrim. accus.*
(2) *L. 24. ff. de Probat.*, *c. 10. de Præsumpt.*

§. XXX. Praesumptio hominis est conjectura ab indiciis nata, quae nulla certa lege continetur, eaque vel est levis, & temeraria, vel probabilis, vel violenta. Levis, & temeraria praesumptio est, quae ex incertis oritur, levibusque argumentis, & quae nihil probat. Ad hoc praesumptionis genus referri possunt antiquae purgationes, quae vulgares dicebantur (1), quasque olim interdum adhibitas fuisse constat per aquam frigidam (2), aut ferventem (3) ferrum candens (4), monomachiam, seu duellum (5), & similia, quae cuncta à Summis Pontificibus merito damnata & improbata sunt (6).

(1) Vulgarium purgationum, quæ etiam appellabantur *judicia Dei*, de quibus videndus Du-Cangius *in Glossar. verb. Judicium Dei*, multæ erant species, quas à Longobardis, aliisque è Germania populis in Italiam invectas exponunt Gonzalez in *c.* 3. *de Purgat. vulgar.*, Cujacius *l.* 1. *Feudor. tit.* 1. §. *Si autem controversia opp. t.* 2. *col.* 1077. *seq. ed. cit.*, Muratorius *Antiq. Italic. dissert.* 38. & 39., Martenius *de Antiq. Eccles. rit. l.* 3. *c.* 7. aliique permulti. Longobardorum Rex Luitprandus *l.* 3. *Longob. de Hom. l. hom.* profitetur, se propter suorum consuetudinem impiam illam legem duelli vetare non potuisse. Canones passim damnant has vulgares purgationes *can.* 7., §. 1. *can.* 20. & 21. *c.* 2. *qu.* 5. *c.* 8. *de Purgat. canonic.*, & titulus Decretalium *de Purgat. vulgar.* Tribuitur autem Gregorio M. *can.* 7., quem mox laudavi; & certe prima ejus pars dessumpta est ex ipsius Gregorii *Ep.* 6. *l.* 13. *ad Brunichildem Franc. Regin. opp. t.* 2. *col.* 1218. *ed. Paris. cit.*, sed pars altera, ubi vulgaris per frigidam aquam, ignitumque ferrum probatio memoratur, pertinet ad epistolam Alexandri II., cujus initium est *in can.* 11. *caus.* & *qu. cit.*, post cujus *can.* 11. extrema verba pars posterior *can.* 7. continenter legenda est. Revera Alexandro II. posteriorem hujus canonis partem tribuit Ivo *par.* 10. *c.* 5., & *Pann. l.* 5. *c.* 8., quod rectissime animadversum est à Romanis Correctoribus, qui diligenter etiam notant apocryphos canones, qui in eam rem à Gratiano laudantur. Verum alicubi ferventis aquæ, aut ferventis ferri judicium permissum fuisse innuit Triburiensis Concilii canon apud Gratianum *can.* 15. *c.* 2. *qu.* 5., cujus canonis sententia est in *c.* 1. *de Purgat. canon.* Sed quoniam hæc judicia semper Romana Ecclesia aversata est, ea verba *ferventi aqua, aut candenti ferro* prudens Raymundus omisit. Vulgarium probationum vestigia usque ad extremam ætatem alicubi superfuisse tradit Van-Espenius *Jus eccles. univers. part.* 3. *tit.* 8. *n.* 37. Vide etiam Ivonem Carnotensem *Ep.* 74. *opp. t.* 2. *p.* 37. *ed. Paris.* 1647., & Cironium *Paratitl. in Decretal. de Purgat. vulgar.*

(2) Aquæ frigidæ judicium unum erat ex vulgaribus probationibus, quas Dei judicia appellabant. Gravioris alicujus criminis suspectus, aut accusatus, in aqua mergebatur, ac si supernataret, nocens, ac reus, contra si in imum delaberetur, innocens judicabatur. "Colligatur autem fune, *inquit Hincmarus* de Divort. Lothar., qui examinandus in aquam demittitur.... qui ob duas causas coligari videtur, scilicet ne aut aliquam possit fraudem in judicio facere, aut si aliqua illum velut innoxium receperit, ne in aqua periclitetur, ad tempus valeat retrahi." Similia habet vetustus Ordo apud Martenium *de Antiq. Eccles. rit. Ord.* 8. *l.* 3. *c.* 7. Judicium hoc aquæ frigidæ etiam à Monachis adhibitum narrat Mabillonius *Annal. Benedic. l.* 54. §. 112. *t.* 4. *p.* 261. *ed. Lucæ* 1739. Quibus autem ritibus, & cæremoniis judicium illud, ac cetera, de quibus mox dicam, perageretur, ostendunt, præter ceteros, Juretus *in Ivon. Carnoten. Ep.* 74. *p.* 154. *seq. ed. Paris.* 1647., Delrius *Disquis. magic. l.* 4. *qu.* 4. *sect.* 4., Pithœus *in Glossar.*

ad *Capitul. Caroli M. verb. Aquæ ferventis &c.*, Baluzius *Formul. Exorcism. post Capitular. Reg. Franc. t. 2. col. 445. seq. ed. Ven.* 1733., Mabillonius *Analect. t. 1.*, Martenius *de Antiq. Eccles. rit. l. 3. c. 7. ord. 8. &* 9., Muratorius *Antiq. Dissert.* 38.

(3) Judicii, aut examinis aquæ ferventis ratio hæc erat. Criminis accusatus, ut se purgaret, manum in aquam ferventem nudato brachio immittebat, ac si illam incolumem educeret, innocens, si contra, reus pronunciabatur.

(4) Criminis accusatus ferrum candens nuda manu tenere debebat, eaque incolumi innocens, combusta vero reus habebatur. Judicium hoc ferri candentis dicebatur. Huic simile erat judicium vomerum ignitorum, per quos gravi criminis suspicione laborans nudis pedibus transire debebat. In vita S. Henrici apud Surium *c. 21. 14. Julii* scriptum est, hoc sibi judicium elegisse sanctissimam fœminam Cunegundem Henrici Imperatoris uxorem; quamquam illud servorum proprium fuisse demonstret Concilium Moguntinum an. 847. *can.* 24. apud Labbæum *t. 9. Conc. col.* 1045. *ed. Ven.* Erat & judicium ignis, per quem transire debebat quisquis rei alicujus veritatem demonstrare cupiebat. Celebre illud, quod de Petro Monacho Vallis Umbrosæ, qui *Igneus* appellatus, atque Albani Episcopus, & Cardinalis fuit, memoriæ proditum est. Is ut ostenderet Florentinum Episcopum simoniace in eam sedem irrepsisse per medios ignes transivit, sicuti narrant Baronius *ad an. 1603. n. 53. t. 17. p. 249. ed. Lucæ.*, & Ughellius *Ital. sacr. in* Episc. *Alban. n. 26. t. 1. col. 251. ed. Ven. an.* 1717.

(5) De Monomachia, seu duello late agit Muratorius *Antiq. Italic. Dissert. 39.* Erat & judicium crucis, ac panis & casei, quæ duo similiter ad vulgares probationes referuntur. Crucis judicium pluries memorant Capitularia Regum Francorum. Du-Cangius *in Glossar. verb. Crucis judicium* multis quærit, quænam esset hujus judicii ratio, ac denique sic statuit, eos, qui hoc judicium subibant, expansis in crucis formam brachiis, ad crucem stare debuisse certo, ac definito tempore, ex. gr. donec Evangelium, aut aliqui psalmi recitarentur, qui si immobiles permanerent, innocui, si vero caderent, aut crimen fateri ultro cogerentur, rei judicabantur. Judicium panis, & casei in eo consistebat, quod alicui panis, & caseum benedictum dabatur, ac si is utrumque ederet, atque in stomachum mitteret innocens, contra vero reus habebatur.

(6) *Can. 20. c. 2. qu. 5., c. 8. de Purgat. canon.*

§. XXXI. Praesumptio probabilis oritur ex probabilibus conjecturis, quae prudentibus etiam viris persuaderi possunt, violenta ex indiciis, argumentisque gravissimis, quae fere claram probationem constituunt. Cunctae hominis praesumptiones pendent ab arbitrio judicis, cujus est pro animi sui religione judi-

care, quanta in singulis vis insit, & quanta iis fides tribuenda videatur. Coacerbantur autem praesumptiones, & conjecturae, quaeque singulae forte inter se non movent, universae tamen connexae, atque conjunctae movere debent. Plus praestant praesumptiones in causis civilibus, quam in criminalibus, in quibus nemo ex solis conjecturis etiam vehementibus, condemnandus est (1); excepto crimine haereseos, cujus suspectus tamquam haereticus condemnatur, nisi omnem suspicionem excusserit (2).

(1) *Cap. 14. de Præsump.*
(2) *Cap. 13. §. Qui autem de Hæret., c. 7. 8. eod. in. 6.*

TITULUS X.

De exceptionibus & replicationibus.

§. I.

Habet & reus arma sua quibus in judicio adversus actorem utitur, eaque sunt exceptiones. Exceptio est actionis, vel intentionis exclusio. Ea si omnino perimit, ac tollit actionem, perpetua, & peremptoria si tantum ad tempus agenti obstat, & causam ad aliud tempus, aut alium judicem, vel locum transfert, temporalis, & dilatoria appellatur.

§. II. Ex peremptoriis exceptionibus quaedam sunt, quae majorem vim habent, & ideo *perentoriæ litis finitæ* dicuntur, ceterae *simpliciter peremptoriæ* appellantur. Primi generis sunt exceptiones jurisjurandi, rei judicatae, transactionis. Hae litem jam compositam, atque è medio sublatam ostendunt, & exordium ipsum impediunt litis, vetantque,

ne frustra nova judicium instituatur (1). Sed ut locum habeant hujusmodi exceptiones, necesse est, quod lis pridem extincta, vel jurejurando, vel transactione, vel re judicata denuo inter easdem personas, de eadem re, atque ex eadem petendi causa instituatur (2).

(1) *Cap. 1. de Lit. contest. in 6.*
(2) *L. 3, 12, 21, 23, 41, ff. de except. rei ju dic.*

§. III. Exceptionum, quas *simpliciter peremptorias* dicimus, longe major est numerus, cum nulla fere sit actio, quae contraria exceptione submoveri, aut tolli aliquando non possit. Ad hoc genus referuntur exceptiones praescriptionis, doli mali, metus, & ceteræ, quare non exiguus est numerus, quæque suis locis in utroque Jure singillatim explicantur. Hae non impediunt quidem ingressum litis, sed tamen perimunt, & evertunt actionem institutam.

§. IV. Peremptoriae exceptiones non modo ante litem contestatam, sed etiam postea in qualibet judicii parte ante rem judicatam (1), quin etiam interdum post rem judicatam in actione judicati, recte opponuntur (2). Par est ratio exceptionum, quae impediunt exitum sententiae, ut si post eam actor acceperit, quod petebat, recte reus exceptionem proponit, per quam ab se latae sententiae executionem avertit.

(1) *L. 4. et 8. cod. de Except., l. 2. cod. senten. rescind. non poss.*
(2) *L. 11. ff. ad S. C. Macedon., l. 1. §. 18. l. 20. §. ult. ff. de Re judic.* Confer Cujacium *in c. 29. de Test. opp. t. 6. col. 846.*

§. V. Dilatoriae exceptiones aut ipsam respiciunt causam, aut actorem, aut judicem. Prioris generis sunt exceptiones illæ, quae proponuntur contra libellum, quod si vel ineptus, vel obscurus, quod non cesserit solutionis dies, quod feriarum tempore sit emissa citatio.

§. VI. Feriati dies sunt illi, quibus lege agere non licet, & omnis judicialis strepitus conquiescit (1). Feriarum quædam civiles, quaedam ecclesiasticae dicuntur; hoc est quaedam hominum, quaedam religionis causa institutae sunt. Illae variae sunt pro more, & legibus populorum, praecipuae tamen pertinent ad commoda messium, & vindemiarum (2), hae

sunt *dies devotionum* & *orationum* (3), seu festi dies, quibus religioni operam dare oportet, & quibus communes dies opponuntur (4). Jure civili judiciales actus feriatis diebus exerceri non possunt (5), nisi litigantes sua sponte ad judicem veniant (6); sed jure canonico, ne ipsis quidem litigantibus consentientibus, eosdem actus festis diebus expedire licet (7).

(1) Eleganter Ovidius *Fast. l. 1. vers. 73. opp. t. 3. p. 15. ed. Amstelædami* 1702. hos dies expressit his versibus.

Lite vacent aures, insanaque protinus absint
Jurgia; differ opus, livida lingua, tuum.

Ideo à clericis dies omnes hebdomadæ feriæ dicuntur, quia clerici nullo die à divinis vacare debent; atque etiam Flaminibus omnes dies feriati erant apud A. Gellium *Noct. Attic. l. 10. c. 15. p. 531. ed. Lugdun. Batav. 1666.*, quod recte observavit Baronius *ad an. 44. n. 88. t. 1. p. 316. ed. Lucæ.* Atque hoc feriæ nomen primum hebdomadæ Paschalis diebus datum fuisse, animadvertit Cironius *in Paratitl. decretal. de Feriis n. 5. p. 147. ed. Vindobon. 1761.*; quibus diebus omnes Christiani sese ab opere servili abstinere, & sacrosancta mysteria percipere debebant. Concilium Matisconense II. *can. 2.* apud Labbæum *t. 6. col. 674.* Paschale hoc tempus feriatum fecisse Constantinum M., tradit Alexander Monachus *de Invent. S. Crucis* apud Cironium *l. c. n. 6.*, & exemplo harum feriarum, reliqui etiam dies dicti sunt feriæ, distinctione tamen habita inter ferias simplices, & solemnes *c. ult. de Feriis.* Sane lex Constantini memoratur apud Josephum Schaligerum *de Emend. tempor. p. 776. ed. Genevæ 1629.*, in qua duæ hebdomadæ paschales, quarum altera Pascha antecedit, altera sequitur, ab opere faciendo excipiuntur. Nam majores nostri Paschali solemnitati integros dabant dies quindecim, hoc est hebdomadam, quæ Pascha antecedebat, & hebdomada, quæ sequebatur; illa πάσχα σταυρώσιμον *pascha crucis*, hæc vero πάσχα ἀναστάσιμον *pascha resurrectionis*, vocabatur. Utriusque generis exempla collegit Joannes Gaspar Svicerus *Thesaur. eccles. t. 1. p. 304. & t. 2. p. 1014. ed. Amstelædam. 1682.* Generale nomen *Pascha*, quod est ex Hebreo *phase*, quod *transitum* significat, utrumque comprehendit. Nam Pascha Christianorum tum passionem, tum resurrectionem includit Christi Servatoris, qui est vere agnus paschalis, qui pro nostrum salute sese præbuit hostiam ad sacrificium. De his quindecim diebus Paschalibus lex est Valentiniani, Theodosii, Archadii *l. 2. cod. Theod. de Feriis*, in qua habentur hæc: *Sanctos quoque Paschæ dies, qui septeno vel præcedunt numero, vel sequuntur, in eadem observatione numeramus.* Consule Gothofredum *in eamd. l. 2. t. 1. cod. Theod. p. 142. ed. Lipsiæ 1736.*, ubi multa habes antiqua testimonia, ex quibus constat, qua reverentia majores nostri quin-

decim hos paschales dies, quos rebus dabant Religionis, prosequerentur. Memorant etiam quindecim hos dies, tamquam ubique feriatos, Papianus *Respons. tit.* 2. apud Schultingium *Jurispr. vet. ante-justin. p.* 835. *ed. cit.*, S. Augustinus *Serm.* 259. *in die domin. oct. Pasch. l.* 6. *col.* 1064. *t.* 5. *p.* 1. *ed. Venet.* 1731. S. Joannes Chrysostomus, S. Epiphanius, cæteri quos laudat Gothofredus *l. c.*

(2) Harum feriarum mentio est apud Statium *Silv. l.* 4. *vers.* 39. *seq. p.* 198. *ed. Lugd. Batav.* 1671.

Certe jam Latiæ non miscent jurgia leges,
Et pacem piger annus habet, messesque reversæ
Dimisere forum.

A. Gellium *Noct. Attic. l.* 9. *c.* 15. *p.* 469. *ed. Lugdun. Batav.* 1666., Plinium *l.* 8. *Ep.* 21. *p.* 212. *ed. Oxonii* 1703., Ulpianum *l.* 1. 2. 3. *ff. de Feriis*, S. Augustinum *Confess. l.* 9. *c.* 2. *opp. t.* 1. *col.* 157. *ed. Ven. cit.* in *can.* 2. c. 15. *qu.* 4., in *l.* 2. *et* 7. *cod. de Feriis.* In *l.* 2. *cod. Theod. de Feriis* omnes dies juridici esse jubentur, exceptis duobus mensibus messium, & vindemiarum, Kalendis Januariis, natalibus urbium maximarum Romæ, & Constantinopolis, natalibus Imperatorum, quibus & editi in lucem, & imperium auspicati erant; quindecim diebus Paschalibus, qui & ecclesiastica, & civili lege feriati erant, & omnibus diebus Solis per integrum annum. Multa de feriis tum civilibus, tum ecclesiasticis habent Bighamus. *Antiquit. eccles. l.* 20. *c.* 1. *& seq. t.* 9. *c.* 1. *& seq. Ed. Halæ Magdeburg.* 1760., Gothofredus *in cit. l.* 2. *cod. Theod. de Feriis t.* 1. *p.* 140. *seq.*, & Selvagius *Antiq. Christian. l.* 2. *c.* 4. *§.* 2.

(3) Ita hi dies appellantur in *l. ult. cod. Theod. de Navicul.*

(4) *L.* 2. *cod. de Stat. & imagin.* De feriatis diebus agit Gregorius IX. *in c. ult. de Feriis*

(5) *L.* 2. *cod. de Feriis.*

(6) *L.* 8. *cod. eod.*

(7) *Cap. ult. de Feriis.* Sed obstare videtur *c.* 6. *de Dol. & contumac.*, ubi habetur hæc: "Ipsi mandavimus, ut usque ad Dominicam . . . per »se, vel procuratorem . . . . . ad præsentiam nostram accederet; *itemque* »cap. 15. de Accusat., *ubi scriptum est*: Episcopum ad festum Dominicæ »peremptorie nos meminimus civitasse." Has decretales quidam ita explicant ajentes, *usque ad*, & *ad* idem sæpe esse quod *infra*, ut in *c.* 9. *de Fide instrum.* Sed aliud ex *cit. c.* 6. non obscure deprehenditur, ut proinde alia earum Decretalium sententia sit. Scilicet utroque loco reus citatus fuerat jussu Summi Pontificis, qui derogaverat legi, quæ festis diebus judicia exerceri vetabat. Ceterum disertissime Gregorius IX. *in cit. c. ult. de Feriis* debere inquit *judicialem strepitum diebus conquiescere feriatis*; idemque jam erat ante Gregorium jure canonico constitutum. Nam Concilio Compendiensi, quod descriptum est in *c.* 1. *de Feriis*, *in eis*, inquit de Dominicis diebus, *mercatum minime fiat*, *neque placitum*,

hoc est *judicium*, quo sensu illud vocabulum sæpe usurpatur in Capitularibus Regum Francorum, in legibus Ripuariorum, Longobardorum, aliorumque gentium, unde ortum est verbum *placitare*, nimirum judicio contendere. Idem habet Concilium Triburiense *an.* 895. *can.* 35. *t.* 11. *Concil. col.* 647., & Aquisgranense II. *can.* 18. *t.* 9. *col.* 840. *colect.* Labbæi *ed. Ven. cit.* Quod autem addit Gregorius, judiciales actus festis diebus gestos plane irritos esse, id forte ante ipsum nullo canone expresse statutum fuerat: quamquam id esset nominatim sancitum à Jure civili *in l.* 1. *ff. de Feriis*, & *in l.* 2. *cod. eod.* Sed quoad dies festos Gregorius Jus civile emendavit, quoniam, ne cum consensu quidem litigatorum, iis diebus judiciales actus fieri permisit.

§. VII. Ad actorem pertinent exceptiones, quibus reus utitur contra personam actoris, aut procuratoris, ut si opponat, alterutrum, vel utrumque esse excommunicatum, proscriptum, pupillum, aut alio juris, vel naturae impedimento in judicio stare prohibitum, procuratorem mandato carere, aut non recte esse constitutum.

§. VIII. Postremo exceptiones contra judicem duobus ex fontibus hauriuntur, aut quia non est competens, sive legitimus, aut quia suspectus est. Judex non competens, sive non legitimus ille dicitur, qui vel extra territorium suum jus dicit, vel inter homines sibi non subjectos, vel suae jurisdictionis modum excedit (1). Suspectus autem judex est, quia cognatus, affinis, conjunctus actori, quia cum reo graves inimicitias gerit, quia juris imperitus, quia eidem causae patronus fuit, quia similem ipse in alio judicio litem habet (2).

(1) Confer titulum Codicis. *Si non à competen. judic.*
(2) *Cap.* 36. *de Appellat.* Vide etiam Capitularia Caroli M. *l.* 7. *c.* 240. *col.* 718. *t.* 1. *ed. Baluzi Ven.* 1772.

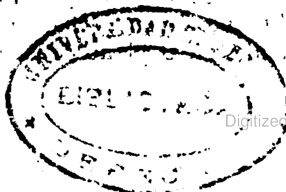
§. IX. Omnes dilatoriae exceptiones inter exordia litis (1), hoc est ante litem contestatam opponendae sunt (2); nisi postea suboriantur, vel postea innotescant (3). Quin etiam ne dolo, & malitia rei judicium in longum trahatur, certus à judice dandus est dies dilatoriis exceptionibus opponendis; quo elapso illae tantum proponi possunt, quas nova obtulit causa, quasque reus tunc sibi primum fuisse cognitas juratus affirmaverit (4), itemque illae, quae irritum, & inane judicium

faciunt (5). Sed praesertim initio litis, atque ante cæteras dilatorias exceptiones opponi debet praescriptio fori, ne quis, ea omissa, si ad aliquem actum in judicio pergat, in judicem consensisse videatur (6): nisi justa recusandi judicis causa deinceps exoriatur (7). Excipitur clericus, qui uti demonstratum supra est, jurisdictionem laici judicis prorogare non potest.

(1) Sic Julianus Imperator *in l. 12. cod. de Except.*
(2) Hæc quidem Canonici, & Civilis Juris regula est *in l. 4. de Jurisd. omn. jud., et in cit. l. 12., et c. 20. de Senten. et re judic.*
(3) *Cap. 4. de Except.*
(4) *Cap. 4. cit. c. 6. Qui matrimon. accuss. pos.*
(5) Huc spectat exceptio falsi Procuratoris, seu mandato carentis, quæ "non solum ante sententiam, verum etiam postea potest objici, utpote qua probata judicium nullum, & nullius momenti controversiæ reputantur," ut inquit Pontifex *in c. 4. de Procurat.* Eadem ratio est exceptionis revocati procuratoris, cum mandatum expiret, posteaquam revocatum est *c. 3. eod.*
(6) *L. 1. et 2. ff. de judic.*
(7) *Cap. 21. et 25. de Offic. judic. delegat.*

§. X. Sola exceptio majoris excommunicationis in qualibet parte litis opponi potest, etiamsi reus eam præfinito tempore omiserit; quod jure singulari cautum est, *ne quisquam in periculum animæ suæ excommunicato communicare cogatur* (1). Tantum post appellationem proposita hæc exceptio judicii cursum non impedit (2); sed antea judex ipse ex officio debet publice excomunicatum à judicio reppellere, quamquam nemo hujusmodi exceptionem objecerit (3). Quoniam vero litigatores exceptione excommunicationis ad vexandos adversarios abutebantur, sapientissime ab Innocentio IV. certus est constitutus ejus opponendæ modus (4). Scilicet reus, qui illa contra actorem exceptione utitur, exprimere speciem excommunicationis nomenque excommunicatoris debet; illamque demonstrare intra dies octo; secus progrediendum judici in causa est, ac reus in expensas condemnandus. Quod si iterum haec exceptio objiciatur, atque probetur, actor à judicio repellitur, sed valent ea quae gesta sunt; post duas vero vices non amplius eadem exceptio, nisi ob justam causam proponi potest.

(1) *Cap. 12. de Except.*

(2) *Cap. 11. de Except.*
(3) *Cap. 12. cit. ; & c. 1. eod. in 6.*
(4) *Cap. 1. de Excep. in 6.*

§. XI. Duo potissimum parit exceptio ; primum , quod ea recte probata actionem excludit , sive ad tempus , sive perpetuo , prout exceptio dilatoria , aut peremptoria est (1); alerum, quod reus exceptione actor efficitur (2). Propterea quemadmodum ad actorem probandi unus pertinet , ita & reus probare debet exceptionem suam (3); quod si ipse non præstet, tamen actor non liberatur ab onere probandi quoniam reus , qui excipit, actoris intentionem non censetur confiteri (4).

(1) *L. 2. ff. de Except.*
(2) *L. 1. ff. eod.*
(3) *L. 19. & 25. ff. de Probat.*
(4) *L. 9. ff. de Except.*

§. XII. Adversus exceptiones comparatæ sunt replicationes , quae sunt adjumenta ; & præsidia , quibus actor utitur adversus reum, ut exceptionem tollat (1). Nam replicatio est exceptionis exclusio (2), quae tametsi à parte actoris veniat, tamen est potius exceptio , quam actio; quia opponitur excipienti reo, qui in exceptione actor est (3). Quemadmodum vero rei exceptionem removet actoris replicatio, ita hanc excludit duplicatio rei , atque hanc rursus actoris triplicatio ; sic *deinceps multiplicantur nomina , dum aut reus, aut actor objicit* (4). Non enim jure civile definitus est modus defensionum , quae ab actore , & à reo proponuntur. Sed in foro ecclesiastico hae duplicationes, triplicationesque non obtinent ; verum judex ex officio iis modum constituit , & causam definit.

(1) *L. 8. cod. de Except.*
(2) *L. 2. §. 1. ff. de Except.*
(3) *L. 1. ff. de eod.*
(4) *L. 2. §. 3. de Except.* Quo loco Ulpianus replicationi non *duplicationem*, ut Tribonianus §. 1. *Instit. de Replicat.* , sed *triplicationem* opponit. In eadem cum Ulpiano causa est Julianus in *l. 7. §. Curator ff. de*

curat. furios. Ne à duobus his Jurisconsultis Tribonianus dissentiat, sunt qui ex ejus auctoritate utrumque illum Ulpiani, & Juliani locum emendandum putant; sed id quidem est contra omnium veterum exemplarium fidem. Meo judicio, nihil est, quod ea de re multo sermone laboremus. Quæ Triboniano est *duplicatio*, eam antiqui Jurisconsulti *replicationem* appellarunt, & certe *replicare* est rursus plicare, idemque prorsus ac *duplicare*. Merito igitur replicationem *triplicatio* excipere debebat.

TITULUS XI.

De ordine cognitionum.

§. I.

Exceptiones, quae à reo proponuntur, plures saepe causas & quaestiones inducunt, quae certo ordine à legibus definito tractandæ sunt, qui *ordo cognitionum* appellatur (1). Causae autem hujusmodi sunt vel *præjudiciales*, in quibus ab unius decisione alterius decisio pendet, vel *incidentes*, quae nimirum incidunt in ipsa lite, cujus gratia judicium exercetur; vel *præparatoriæ*, quarum decisio alterius decisionem faciliorem reddit; vel que quidem *ex eodem negotio* oriuntur, sed tamen *ad diversa* tendunt, neque à se invicem pendent.

(1) Cognitionis nomen proprie ad principem, vel ad magistratus refertur, cum princeps sua sponte cognoscit, vel magistratui cognitionem committit: vel etiam ipsi Magistratus ex suo officio cognoscunt, quæ cognitio legitima, & extraordinaria appellatur; uti patet ex titulo *ff. de Extraord. cognit.* Hinc illud Svetonii *in Claud. c. 15. p. 450. ed. Traj. ad Rhen. 1691.* "Alium interpellatum ab adversario de propria lite, negantemque cognitionis rem, sed ordinarii juris esse, agere causam confestim apud se coegit;" ita intelligendum est, negantem ad principis cognitionem rem pertinere, atque ajentem, ipsum non cognoscere, sed

judicem dare debuisse, apud se causam agere coegit. Scilicet cum ordine, & jure in jurisdictione recepto Prætorii liceret judicem dare, quod est jurisdictionis *l.* 3. *ff. de Jurisdict.*, ac dare etiam pro potestate solitus esset, extraordinariam esse oportuit cognitionem, quam ipse cogente officio suscipiebat, & quam alteri committere non poterat. Atque huc equidem referendum arbitror quod de Nerone narrat Tacitus *Annal. l.* 13. *c.* 51. *t.* 1. *p.* 890. *ed. Amstelæd.* 1673., quem ait edixisse, "ut Romæ »Prætor, per provincias qui pro Prætore, aut Consule essent jura, »adversus Publicanos extra ordinem redderent." Alii extraordinarias cognitiones vocant, de quibus nulla ordinaria, certoque jure actio erat constituta, quæque à Prætore extra ordinem, ex æquitate suscipiebantur, easque opponunt ordinariis cognitionibus, quæ ordinariam habebant actionem, certoque jure nitebantur. Contra, aliis ordinaria cognitio est, quæ judicibus datis competit. Consule Donellum *de jur. civil. l.* 8. *c.* 2. *n.* 4. *opp. t.* 2. *col.* 693., *&* *l.* 17. *c.* 22. *n.* 9. *&* 10. *t.* 4. *col.* 1351. *& seq. ed. Lucæ*, & Scipionem Gentilem *de jurisd. l.* 2. *c.* 20. *opp. t.* 3. *p.* 187. *& seq. ed. Neap.* 1764. Verum facultas judicandi, sive ordinaria, sive extraordinaria, vulgo cognitio dicitur *L. penult. ff. de jurisd. omn. jud.* Quare titulus hic, qui in Gregorianis Decretalibus est *de ordine cognitionum*, in prima compilatione inscribitur *de Ordine judiciorum*, quasi idem *judicium*, *&* *cognitio* sit, ut in *cap.* 1. *& penult. de ordine cognit. Cognitionales sententias memorat l. un. cod. de Senten. Præf. præt.*, *& l.* 3. *cod. de Sent. & interloq.* quæ scilicet causa cognita feruntur; & in *l. ult.* §. *Illud etiam cod. de Temp. & reparat.* occurrit verbum *cognitionaliter*, quod significator id, quod parte utraque præsente, & adhibita causæ cognitione gestum est.

§. II. Praejudiciales quaestiones noscendae, definiendaque sunt, antequam causa altera, quae ex illis pendet, cognoscatur. Ita si qua mulier affirmet, se cum certo homine iniisse matrimonium, isque excipiat, illud consistere non potuisse propter impedimentum cognationis, antea hæc exceptio cognoscenda est; quoniam ea cognita, ac definita matrimonii quaestio dirimitur (1). Similiter exceptio excommunicationis ante causam, de qua praecipue quaeritur, expendenda est (2): & si petenti hereditatem, & successionem jure cognationis opponatur status natalium, primum de natalibus, quoniam haec quaestio præjudicialis est, postea de successione quaeritur (3).

(1) *Cap.* 1. *de Ordin. cognit.* Sed tamen recte est, vereque animadversum à Jacobo Cujacio *in cit. c.* 1. *opp. t.* 6. *col.* 802. *ed. cit.*, id quidem obtinere, cum reus actoris intentionem confitetur, verumtamen

præjudicialem, & peremptoriam exceptionem proponit. Secus enim cum reus non confitetur actoris intentionem, non ante est probanda exceptio, sive dilatoria, sive peremptoria, quam actor probaverit intentionem suam *l. 9. c. de Præscription. long. tempor. l. 9. cod. de Except. seu præscript.*, *l. 19. cod. de Probat.*, nimirum quia actore non probante reus absolvitur, quamquam ipse exceptionem suam non probaverit *l. 4. cod. de Eden.*, *c. 3. de caus. possess.*

(2) *Cap. 19. de Judic.*

(3) *Cap. 3. de Ordin. cognit.*

§. III. Causæ incidentes ab eodem cognoscendæ sunt judice, cujus est de præcipua causa judicare quamquam ipse minus competens esset, si de his præcipue judicium institutum fuisset (1): nisi causa civilis incidens sit ecclesiastica, quam ne incidenter quidem cognoscere laicus judex potest (2), licet contra integrum sit judici ecclesiastico de causa civili incidente judicare (3).

(1) *L. 1. cod. de Ord. judic.*, *l. 3. cod. de Judic.*

(2) *C. 3. de. Ordin. cognit.*, *c. 7. Qui fil. sint legit.*

(3) *Cap. 3. de Donat. inter. vir. & uxor.*

§. IV. Causam quoque *præparatoriam* prius definiri, judiciali ordini aptum, & conveniens est (1). In quæstionibus civilibus, quæ diversæ sunt, neque à se invicem pendent, licet ex eodem negotio oriantur, videndum est, quomodo propositæ sint. Si per modum *actionis* separato judicio, utraque actio in proprio foro expeditur; si per modum *reconventionis* in eodem foro, vicissim tractanda, atque eadem sententia utraque definienda est (2); si per modum *exceptionis peremptoriæ*, illa adhibenda ratio est, quam in his exceptionibus cognoscendis observandam esse, superiori loco demonstravimus.

(1) *L. 35. ff. de Acquir. & amitt. possess.*, *l. 13. cod. de Rei vindic.*

(2) *Cap. 2. de Ordin. cognit.*

§. V. Si civiles, & criminales causæ concurrant, distinguendum est utrum altera præjudicialis sit, an semel invicem non attingant. Si causa præjudicialis sit, ea primum cognoscenda est, sive civilis (1), sive criminalis sit (2). Si altera cau-

sa alteram non attingat, neque ab ea pendeat, criminalis, quæ majoris est momenti, ante civilem definienda est (3).

(1) *L.* 3. 5. & 6. *cod. de Ord. cognit.* Atque huc referenda est *l.* 4. *c. de Ordin. judic.*, ubi Constantinus inquit *sæpe* causam civilem intermitti, ex quo patet, interdum civilem causam prius esse cognoscendam, si causa criminalis inde dependeat, quo spectat *l.* 1. *cod. de Appellat.*

(2) *L.* 14. *cod. de Testib.*

(3) Id quidem generatim est verum, cum semper criminalis quæstio gravior habeatur. Sed interdum judex utramque causam & civilem, & criminalem uno judicio absolvit, cum scilicet actor quæstionem utramque proposuit *l.* 4. §. 4. *ff. Fin. regund. l.* 1. *ff. de Publ. judic. l.* 3. *c. de Ord. judic. l. un. c. Quand. civ. act. crimin. præjud.* Quod si actio criminalis *principaliter* est proposita, & reus civilem quæstionem movèt, primum illa tamquam gravior, noscenda est *l.* 5. §. 1. *ff. ad l. Jul. de Vi publ.*, *l.* 33. *c. ad l. Jul. de Adulter.* Quod etiam dicendum videtur, si quæstio civilis instituta sit, ac reus actorem criminis accusaverit, nam causa civili tamdiu supersedendum est, quamdiu criminalis absoluta fuerit *l.* 4. *c. de Ordin. jud.*

§. VI. Sed & exceptio spolii hoc præcipuum habet, ut ea sit expendenda, antequam proposita actio cognoscatur (1). Est autem spolium facinus indignum, & iniquum, quo quis ex rei suæ possessione, vel quasi dejicitur. Itaque ad spolium utrumque requiritur, quod quis habuerit rei possessionem, vel quasi, & quod ea per injuriam ablata sit (2).

(1) *Cap.* 2. & *ult. de Ord. cognit.* Est autem à jure canonico inductum spolii judicium, ut quis recuperet possessionem, unde injuria dejectus est, eoque latius explicatum est civile interdictum *unde vi*, cui non omnia ea de re satis considerata, & provisa erant. Consule Vicatum *Vocabul. jur. verb. Spolium*, & Voetum *in Pandect. l.* 43. *tit.* 16. *n.* 7.

(2) *Cap.* 10. *de Offic.* & *potest. jud. deleg. c.* 17. *de Restit. spoliat.*

§. VII. Committitur autem spolium in rebus tum immobilibus, tum mobilibus (1), atque etiam in juribus (2); neque vero refert, an vis, dolusve intervenerit, quoniam sola culpa, & bona fide committi potest. Etiam judex spolii reus est, cum neglecto juris ordine alicui possessionem adimit (3), neque à

spolio alienus est, qui illud mandavit, vel ratum habuit (4); imo etiam qui rem spolio ablatam scienter accepit (5), non vero tertius bonæ fidei possessor.

(1) *C. de Restit. spoliat in 6.*, *c. 6. de Sepult. c. 2. 3. 4. 8. 10. & 13. de Restit. spoliat.*, *c. 10. de. Probat.*

(2) *Cap. 3. de caus. pos. & propriet.*, *c. 6. de Sepultur.* Spolium latissime patet, adeo ut qui qualicumque possessione, vel quasi inique est privatus, spoliatus habeatur. Si uxor à marito divertit, maritus spoliatus dicitur *c. 8. de Restit. spoliat.*, modo per legitimum matrimonium in ejus domum traducta fuerit *c. 12. eod.* Mulier spoliata est, quæ à marito expulsa, & domo ejecta est *c. 10. & 12. eod.* qui suo se beneficio, aut jure per vim, vel inique abdicere coactus est *c. 2. & 3. eod.* quibus denegantur pensiones, quas hactenus perceperunt *c. 9. eod.*, qui excluduntur ab electionibus, quibus hactenus interfuerunt *c. 3. de caus. possess. & propriet.*, qui injuria extra parochiam, vel ubi sepultura facienda erat, cadaver intulerunt *c. 6. de Sepult.*, qui propter nullum contractum possessionem amiserunt.

(3) *Cap. 7. de Restit. spoliat.*, *c. 22. de Offic. & potest. judic. delegat.*

(4) *Cap. 15. de Restit. spoliat.*

(5) *Cap. 18. eod.* Jure Civili interdictum *unde vi* datur tantum adversus eum, qui vi adhibita possessorem dejecit, non adversus eum, ad quem res ab alio violenter ablata pervenit *l. 7. ff. de Vi & armat.* Nam hoc interdictum scriptum est in personam hoc modo; *unde tu illum vi dejecisti.* Sed juri civili derogat Cælestinus III. *in cit. c. 18.* ubi interdictum unde vi concedit etiam adversus eum, ad quem non ignarum vitii res ab alio per vim ablata delata est. Fateor equidem Jus civile etiam adversus heredem prædonis hoc idem interdictum tribuere *l. 1. §. ult.*, *& l. 2. ff. de Vi & vi arm.*, quia nimirum heres successor universalis est, ad quem omnem defuncti vitium defertur *l. 11. ff. de Divers. & temporalib. præscript.*, *l. penult. cod. de Acquir. poss.*; sed non item concedit adversus emptorem, aliumve successorem singularem, qui non sucedit in vitium ejus, à quo rem obtinuit. At jure canonico malæ fidei emptor succedit etiam in vitium venditoris; & ideo nihil refert, sive quis rem per vim abstulerit, sive ab alio ablatam sciens prudens retinuerit. Errant autem vehementer qui hanc Cælestini constitutionem non pertinere existimant ad interdictum unde vi, sed potius ad beneficium editum *in can. Redintegranda c. 3. qu. 1.*, quod quidem beneficium perpetuum est. Nam si id verum haberetur, nullum esset inter jus canonicum, & civile discrimen, quoniam ea in re eadem esset juris utriusque regula; at vero Cælestinus *cit. c. 18.* expresse profitetur, sese jure civili derogaret, uti patet ex verbis *non obstante juris civilis rigore sancimus &c.*

Non ignoro, quam multæ sint turbæ de interpretatione *can. Redintegranda c.* 3. *qu.* 1. Sed mihi perspicuum videtur, eum Canonem id velle, quod etiam jure civili sancitum est, ut quamquam interdictum unde vi annale sit *l.* 1. *ff. de Vi & vi arm.*, tamen perpetua sit persequutio rerum vi ablatarum *l. penult. ff. de Interd.* Nihil dico de fide, & auctoritate ejusdem canonis quem Gratianus adscribit Joanni I. P. in *Ep. ad Zaccariam Archiepisc.*, sed Joannis revera non est. Consule Berardum *Gratiani canones genuini &c. part.* 2. *t.* 1. *c.* 50.

§. VIII. Spolium vel exceptionis, vel actionis loco proponitur. Exceptio pertinet ad repellendam intentionem actoris (1), qui non auditur; nisi primum rem injuria ablatam restituat (2), eaque spolianti contra spoliatum ex quacumque causa agenti opponi potest, nisi de causa ecclesiastica egerit (3). De tertii spolio excipere nequit reus, nisi in criminalibus, si demonstraverit, sibi violenter rem universam suam, vel majorem ejus partem ademptam fuisse (4). Exceptio autem probari debet intra dies quindecim, posteaquam proposita est, ne forte vertatur in fraudem, & judicii cursus retardetur (5).

(1) *Cap.* 2. *de Ordin. cognit.*
(2) *Cap.* 16. *de Restit. spoliat.*
(3) *Cap.* 1. *de Restit. spoliat. in* 6.
(4) *Cap.* 1. *cit.*
(5) *Cit. c.* 1. *de Restit. spoliat. in* 6.

§. IX. Actio spolii eo spectat, ut spoliato res ablata ante omnia restituatur. Itaque nulla contra eum opponi potest, exceptio, quæ ad petitorium pertineat, veluti dominii (1), renunciationis (2), quod canonice non sit institutus (3), quod crimen commiserit (4). Adeo sane leges odio habent, improbantque spolium, ut, *prædo etiam secundum rigorem juris sit restituendus* (5); quia nec exceptionis spolii antea commissi habenda ratio est, sed tantum vis inspicitur, quæ postremo illata fuit. Quinimo non tantum res ablata spoliato restituitur, aut ejus loco æstimatio datur, sed etiam sarcienda sunt damna, ac restituendi fructus à spoliante percepti, quin etiam percipiendi, si spolium vi, aut dolo malo patratum sit (6). Quorum

probationem, atque æstimationem spoliatus jurejurando peragere potest (7).

(1) Cap. 1. *de Restit. spoliat.*
(2) Cap. 2. *et* 3. *eod.*
(3) Cap. 5. *eod.*
(4) Cap. 1. *et* 6. *eod.* Atque hoc est, quod dici solet spoliatum ante omnia restituendum esse, hoc est nulla audita exceptione, vel objectione; satis est, quod actor spoliatus fuerit *l.* 1. §. 30. *ff. de Vi et vi arm.*
(5) Cap. 5. *eod. l.* 12. *et* 18. *ff. de Acquir. vel amitt. possess.*
(6) Cap. 51. *de Apellat.*, *c.* 11. *de Restit. spoliat.* Verum gravis inopia spoliantis, qui alienum restituere nequit, nisi primum ipse suum recuperet, impedimento est, quominus spoliatus statim rei suæ fructus obtineat *cap.* 16. *de Restit. spoliat.*
(7) Cap. 7. *de His quæ vi met. causa fiunt.*

§. X. Atque hæc quidem regula juris est, ut nulla exceptio agenti de spolio opponi possit. Verum extra ordinem exceptiones admittuntur. Sic audienda est exceptio proprietatis, vel quæ petitorium respicit, ubi actor consentit (1). Contra spolii actionem admittitur exceptio spolii, si actor in alia causa reum spoliavit, adeout probationes super hac exceptione primum noscendæ sint, quibus absolutis, reus actori de spolio agenti respondere non cogitur, nisi ab ipso restitutus fuerit, quoniam exceptio spolii ex earum numero est, quæ litis ingressum impediunt (2). Exceptio consanguinitatis opponi potest marito, à quo uxor discessit, si illico demonstrari queat (3), si graviorem indagationem postulat, rejicitur, & restitutio decernitur (4). Si actor possessorium, & petitorium cumulat, recusare nequit exceptiones, quæ petitorium respiciunt (5).

(1) Cap. 1. *de Restit. spoliat.*
(2) Cap. 2. *de Ordin. cognit.*
(3) Cap. 13. *de Restit. spoliat.*
(4) Cap. 10. *eod.*
(5) Cap. 2. *de caus. possess. et propriet.*

§. XI. Simili modo audienda est exceptio deficientis pos-

sessionis (1), vel etiam quod quis ad possidendum minime aptus, & idoneus fuit, propterea restituendus non est laicus, qui ex spiritualium possessione dejectus est. Idem sit judicium de exceptione vitiosæ possessionis, cui Jus commune aperte adversatur. Ita qui spoliatus est decimis, quas se in aliena paræcia habuisse contendit, non restituitur, nisi primum evidenter ostendat, jure se earum possessionem obtinuisse (2). Neque dissimilis ratio est exceptionis privatæ occupationis in jure permissæ, ac justae defensionis. Licet enim statim vim vi repellere, nec vis illata dicitur ab eo, qui illico rejicientem rursus dejicit (3). Eodem loco est exceptio damni irreparabilis. Ita mulier non statim viro restituenda, si insidias suae vitae factas opponat, sed interim in loco tuto commorari debet, (4), nisi maritus idoneam praestet cautionem, per quam illi consulatur (5). Scandali quoque exceptio admittenda, si evidens est; quoniam ut publica offensio, seu scandalum removeatur juris regulæ negliguntur.

(1) *Cap. 2. de Restit. spoliat. in 6.*
(2) *Cit. cap. 2.*
(3) *Cap. 12. de Restit. spoliat. l. 3. §. cum igitur ff. de Vi et vi arm. l. 12. § 1. ff. Quod met. caus.*
(4) *Cap. 8. de Restit. spoliat.*
(5) *Cap. 13. eod.*

TITULUS XII.

De mutuis petitionibus.

I. Mutua petitio quid?
II. Quomodo fiat?
III. Ejus finis compensatio.
IV. A quibus recte proponatur?
V. Ejus effectus.

§. I.

Deductus in judicium reus non solum armis defenditur exceptionum, sed etiam petere à judice potest, ut sibi ex actore justitia exhibeatur; quod fit mutuis petitionibus. Mutua petitio est mutua actio, seu reconventio (1), per quam reus cognito actoris libello, eumdem convenit, & vicissim aliquid ab eo

petit. Ita si actor petat decem ex causa mutui, reus vicissim ex testamento petat alia decem, vel amplius, mutua petitio est.

(1) Mutua petitio actio est, non exceptio, ut quibusdam visum, qui tamen à *cap.* 2. §. 2. *de Ordin. cogn.* aperte refutantur.

§. II. Si quid igitur causæ sit, cur possit reus cum actore agere, eumdem potest reconvenire, sive eadem, sive alia sit causa (1), aut in personam, aut in rem actio instituta sit (2). Id vero fit coram eodem judice, ad quem reus vocatus est, quemque actor repudiare non potest, sive ordinarius sit, sive delegatus (3). Uni reo facultas est proponendæ mutuæ petitionis, non item actori, ut lites habeant medium quemdam modum; quaeque in judicio conventionis data est agendi ratio, eadem etiam in reconventione servanda est. Nam una eademque actoris, & rei conditio esse debet (4).

(1) *Auth. Consequenter Cod. de Senten. et interloq. c.* 1. *de Ord. cognit.* Errat autem Antonius Faber *Conject. l.* 20. *c.* 5. contendens, non licere reo actorem ex diversa causa reconvenire.

(2) Ab omnibus generatim rejecta est opinio Antonii Fabri *Conject. l.* 20. *c.* 8., qui subtiliter more suo, sed minus vere demonstrare conatur, eum, cum quo actione in rem actum est, reconvenire non posse.

(3) *Cap.* 3. *de Rescript. in* 6. Id vero locum habet, si postulanter reconvento datus fuerit delegatus *cap. de Mut. pet.*, quia hic demum obtinet ratio allata in *L.* 14. *c. de sent. et interloq.* repetita in *Can.* 1. *c.* 3. *q.* 8. Si delegatus motu proprio fuerit constitutus, locus reconventioni non est, cum actor judicem illum non elegerit. Vide Gonzalez *in cit. c.* 1. *de Mut. pet. n.* 10.

(4) C. 2. *de Mutuis petit.*

§. III. Mutuae petitionis finis est compensatio (1). Itaque in causis, in quibus compensatio locum non habet, ne reconventio quidem proponi potest. Hujusmodi sunt causae criminales, in quibus agitur criminaliter (2), quoniam *innocentia, non relatione criminum reus purgatur* (3), praejudiciales (4), depositi (5), spolii, in quibus, uti demonstratum supra est, spoliatus respondere non cogitur, nisi antea restituatur (6), causae

momentaneae possessionis, quaeque celerem exitum postulant (7), denique in negotiis ecclesiasticis coram laico judice reconventio fieri non potest (8).

(1) Tertulianus *Contr. Marcion. l. 2. c. 20. p. 392. ed. Rigaltii Paris.* 1675. inquit, Hebreos Ægiptiis ab se vasa aurea, & argentea petentibus opposuisse mutuas petitiones, ajentes, sibi etiam deberi mercedem pro labore, atque opera, quam impenderant in ducendis lateribus, in civitatibus, atque in villis ædificandis, quod postea *compensationem* rectissime appellat. Quæ compensatio vel fit ipso jure, vel per exceptionem doli inducitur, vel per mutuam actionem. Nam mutua hac actione alia actio tollitur, & debitum compensatur, ut est in Capitularibus Caroli M. *l. 7. c. 303. col. 730. t. 1. ed. Baluzii Ven.* 1772. Ita per *recautionem* ut inquit Augustinus *lib. de Cur. pro mortuis c. 11. opp. t. 6. col. 524. ed. cit.*, *cautio evacuatur*, hoc est dissolvitur; & ita per *evacuatoriam*, quam memorat Marculphus *Formul. l. 2. c. 27. et 35.* apud Baluzium *Capitular. Reg. Franc. t. 2. col. 289. et 291. ed. cit.* (hoc est per syngrapham, quam creditor confitebatur, suam sibi pecuniam fuisse solutam) *vacua, et inanis permanet* obligatio.

(2) *Can. 1. 2. et 4. c. 3. qu. 1., l. 1. et 19. Cod. de His qui accus.*

(3) *L. 5. ff. de Publ. jud.*

(4) *Cap. 1. de Ordin. cognit.*

(5) *Cap. 2. et ult. de Deposit.*

(6) *Cap. 1. de Restit. spoliat. in 6.*

(7) Glossa *in cap. ult. de Ordin. cognit.*

(8) Confer Glossam *in Can. 1. c. 3. q. 8. verb. Judicem, et in c. 4. de Jud. verb. non tenet.*

§. IV. Cui jus agendi, ei reconveniendi jus est; quoniam reconvenire est agere, ideoque inutiliter reconvenit excommunicatus, quod inutiliter agit (1). Coram arbitris reconventio fieri non potest, quoniam eorum tantum est iis de rebus judicare, quae compromissi lege continentur (2).

(1) *Cap. 5. de Except.*

(2) *Cap. 6. de Arbitris.*

§. V. Duo parit mutua petitio, seu reconventio; primum est, ut jurisdictio prorogetur, adeout qui coram judice reconvenit, eumdem amplius recusare non possit (1), alterum, ut res utraque, actio scilicet, et reconventio simul uno, eodemque judicio cognoscantur (2). Sed ut haec

duo efficiat mutua petitio, initio ipso litis proponenda est, antequam litigantes ad alios judiciales actus progrediantur (3). Nam si reconventio fiat in progressu, aut in exitu litis, prorogabit quidem jurisdictionem (4), sed non etiam efficiet, ut reconventio una cum actione eodem judicio absolvatur.

(1) *Cap.* 1. *de Mutuis petit.* Confer quæ dixi §. 2. not. 3.
(2) *Cap.* 1. *cit.*
(3) Reum *statim* mutuo agere debere, scriptum est in *Auth.* & *consequenter. Cod. de Sent.* & *interloq.*, & *in Clem.* 2. §. 1. *de Verb. signific.* dicitur *in ipso litis exordio.* Neque aliud suadet *cap.* 3. §. 1. *de Rescript. in 6.*, ubi verba *eodem durante judicio* ita sunt intelligenda, ut *apud eumdem judicem* reconventio fieri debeat, non autem ad reconventionis tempus *referenda* sunt.
(4) *Cap.* 3. *de Rescript. in 6.*

TITULUS XIII.

De dilationibus.

I. Dilatio quid?
II. Dilationum distinctio.
III. Quando eæ dentur?
IV. Omnes judicii partes suas habent dilationes.
V. Quomodo dandæ sint?

§. I.

Nihil in foro & judiciis usitatius est dilationibus. Nam eas sæpe reus ad parandas exceptiones, sæpe etiam actor ad probationes confirmandas à judice petit; idque non initio solum, sed etiam in progressu litis. Dilationem vocamus justum aliquod temporis intervallum, quod litigantibus conceditur ad actum aliquem judicialem commodius expediendum.

§. II. Dilationes vel à lege dantur (1), vel mutua litigantium voluntate constituuntur, vel à judice conceduntur. Sed Jus Canonicum tribuendarum dilationum omne fere arbitrium judici commisit (2). Quod non ita intelligendum est, quasi judici integrum sit, quas velit, dilationes concedere suo arbitratu. Nam ut dilationes concedantur, justa causa opus est, eaque rite demonstrata, denegari non possunt. Hinc si nimis breves datæ

sint dilationes, quæ pares non sint rei præsertim gravi, & implicatæ, justa est appellandi causa (3).

(1) De his agitur in titulo Codicis *de Dilationibus.*
(2) *Cap. 24. de Offic. & potest. deleg.*
(3) *Cap. 1. & 4. de Dilation.*

§. III. Dantur dilationes ad inducendos testes (1), ad exceptiones peremptorias proponendas (2), ad proferenda instrumenta, ad se purgandum (3), ad accusandum, & agendum (5), ad cursum appellationis prosequendum (5).

(1) *Cap. 9. de Probat.*
(2) *Can. 1. & 3. c. 3. q. 3.*
(3) *Cap. 33. de Testib. et attestat.*
(4) *Cap. 14. de Accusat.*
(5) *Cap. 13. de Offic. jud. ordin.*

§. IV. Quemadmodum in judicio sunt partes tres, ita singulæ suas habent dilationes. Hinc triplex earum genus distinguitur. Nam aliæ dantur in prima litis parte videlicet à citatione usque ad litis contestationem, & hæ vel citatoriæ, vel deliberatoriæ vocantur Citatoriæ dantur ad comparendum, dilatoriæ ad deliberandum, num ille, qui in judicium vocatus est, litem suspicere debeat. Quædam autem conceduntur à litis contestatione usque ad sententiam, quæ probatoriae dicuntur, quia dantur ad parandas, afferendasque probationes. Denique in tertia litis parte dilationes conceduntur ad audiendam sententiam, vel mandatum exequendum, quae difinitoriae nuncupantur.

§. V. Dilationum tempore judicis officium conquiescit. Et quia arbitrarias tribuere dilationes, actus est judicialis, idcirco concedendae sunt à judice pro tribunali sedente, causaque cognita (1). In dilationibus, quae à jure dantur, nulla causae cognitione opus est.

(1) *Can. ult. c. 3. q. 3.*

TITULUS XIV.

De sententia, & Re Judicata.

§. I.

Judiciaria disceptatione absoluta, oritur *conclusio in causa* (1), & à judice ferenda sententia est. Definitur sententia judicis pronuntiatio super re à litigantibus proposita condemnationem, vel absolutionem continens, & controversiam definiens (2). Justiniani legibus cautum erat, ut judex sententiam non ferret, nisi primum juratus declarasset, se procul habuisse studia partium, atque una ante oculos habita justitia, & veritate causam judicasse (3). Sed hodie hoc juramentum emittunt judices, cum munus judicandi suscipiunt.

(1) Formula hæc à Decretalibus Pontificiis in forum civile defluxit *c. 5. §. 3. de caus. possess. et prop., c. 9. de Fid. instrum.*

(2) *L. 1. ff. de Re judic.* Multa de hac sententiæ definitione habes à Cujacio *in Cod. tit. de Sentent. et interloq. opp. t. 9. col. 996. ed. cit.* recte & sapienter animadversa: ubi etiam multæ sunt leges, quæ ad hunc locum pertinent, diligenter explicatæ. Vide etiam Donellum in *L. 1. ff.*

de Re judic. opp. t. 11. col. 117. et seq. ed. cit., qui de illa Modestini definitione *in dict. L. 1.* accurate disputat, & Philippum Vicatum *Vocabul. jur. verb. Sententia.*

(3) *L. 12. Cod. de Judic.*

§. II. Sententia vel est interloquutoria, vel definitiva (1). Interloquutoria est, quæ non dirimit controversiam, de qua præcipue quæritur, neque super ea fertur, sed super quæstione inter judicii cursum incidente (2). Interloquutoria dicitur, quia judex, dum de primaria causa quæritur, interea loquitur, neque definitive pronuntiat, sed ea tantum dicit, quæ ad causam promovendam pertinent, ut judicium ad propositum fidem perducatur (3). Definitiva autem est, quæ totum negotium definit, planeque dirimit controversiam.

(1) Jus civile sententiæ nomine proprie definitivam intelligebat, mandata, jussa, aliaque decreta, quæ parabant quidem ad præcipuam causam definiendam viam, non tamen eam definiebant, interloquutiones dicebantur, nec vim habebant sententiæ neque in rem judicatam transibant *L. 17. & 9. C. Ex quib. caus. infam. tot. tit. cod. de Senten. & interloq. l. 2. ff. de Appellat. recip.* Sed Jus canonicum promiscue hoc vocabulum usurpat, quod etiam in praxi receptum est, unde nata est vulgata distinctio inter sententiam interloquutoriam, & definitivam.

(2) Vox hæc *interloquutio* juris auctoribus usitata est, eaque pluries in civilis, & canonici juris libris occurrit. Verum antiquiores *interloquutionem* vocarunt *præjudicium*; quoniam *interloquutorium* vix latine dici, & eleganter posse. Vossius *de Vit. Serm. l. 3. c. 16.* monet.

(3) Consule Donellum *in tit. ff. de judic. & de Effect. sentent. & de Interloq. opp. t. 11. col. 115. et 116. ed cit.*

§. III. Magnum inter utramque sententiam discrimen est. Nam interloquutoria sententia ab eodem judice revocari potest (1), definitiva non potest (2), hæc in scriptis ferri debet, illa non scribitur; à definitiva apellatur, ab interloquutoria appellare non licet, nisi vim habeat definitivae, aut magnum inferat detrimentum, quod alio modo removeri non possit (3).

(1) *L. 14. ff. de Re judic., c. 60 de Appellat.*

(2) *L. 9. cod. de sent. & interloq. l. 55. ff. de re judic.*

(3) Jus civile ab interloquutoria appellationem negat *l. 16. cod. de*

Judic., l. 36. c. de Appellat., quam legem restituit Cujacius Observat. l. 12. c. 3. opp. t. 3. col. 306. ed Ven. 1758. Confer etiam l. 3. c. Theod. Quare appellat., & l. 65. c. Theod. de Appellat. Erant tamen etiam apud Romanos interloquutiones vel *simplices*, quæ directo præcipuam causam non attingebant, sed quibus Judex vetabat, vel jubebat, ea quæ ad ordinem in judicio servandum pertinebant *l. 14. ff. de Re judic.*, vel *vim sententiæ* habentes, quibus judex rem aliquam incidentem definiebat, quæ tamen præcipuam causam respiciebat, parabatque simul ad eam definiendam viam, qualis etiam sententiæ nomine comprehendebatur *l. 39. ff. de Minor.*, ubi hæc quæstio proponitur. Minores intra quadriennium in integrum restitutionem petierant. Dubitabatur, utrum minores essent, cum gestum est negotium, et ita ætatem demonstrare oportebat. Lata est pro ætate sententia, quæ quamvis interloquutoria esset, vim tamen definitivæ habebat, cum causa cognita rem incidentem definiret, ex qua judicium præcipuæ causæ pendebat, num danda esset restitutio? Ab hac sententia emissa, & accepta appellatio est. Concedit etiam Jus civile appellationem ab interloquutoria, quæ insigne damnum affert, quod alio modo removeri non potest *l. 2. c. Si penden. appellat. l. 2. ff. de Appell. recip. l. 18. c. Theod. Quar. appell. non recip.* Jus Canonicum à quavis interloquutoria, & à quovis gravamine appellationem permittebat, *c. 11. et 12. de Appellat. et c. 1. cod. in 6.* Sed Concilium Tridentinum *sess. 13. c. 1. sess. 24. c. 20. de Reform.* jus hoc antiquavit, neque ab interloquutoria appellationem permissit, nisi ea vim habeat definitivæ, aut grave inferat detrimentum, quod alio modo tolli, avertique nequeat. Quæ etiam Juris civilis disciplina est.

§. IV. Ut definitiva sententia vim habeat, plura desiderat. Principio à competente judice, qui in litigantes, aut saltem in reum jurisdictionem habeat (1), eoque pro tribunali sedente, ac juris ordine servato (2) ferenda est. Tribunal erat locus sublimis, & editus, fere ad instar hemicycli introrsum curvatus, ad quem per gradus ascendebatur, & in quo magistratus jus redebat (3); ideo legum auctores saepe magistratum designant, iis verbis, *qui tribunali præest*, *qui pro tribunali cognoscit* (4). Cui loco à Latinis opponitur *locus planus* (5): unde *de plano cognoscere*, videlicet ex aequo loco cognoscere, non ex superiore, neque pro tribunali, sed in via, in transitu, cum vel lavandi, vel gestandi, vel ludorum gratia magistratus prodierit (6).

(1) *Cap. 4. de Judic. c. 3. de consuet.*
(2) *Cap. 19. de sentent. et re judic. c. 1. seq. Ut lit. non contest.*
(3) Vitruvius *Architet. l. 5. c. 1. p. 168. ed. Galiani Neap.* 1758. Item

»tribunal, *inquit*, ut in ea æde, hemicycli schematis, minore curvatu»ra formatum. Ejus autem hemicycli in fronte est intervallum pedum »XLVI. introrsus corvatura pedum XV. uti eos, qui apud magistra»tus starent, negotiantes in basilica ne impedirent." Extrema hujus curvaturæ latera à Tacito *Annal. l.* 1. *c.* 75. *t.* 1. *p.* 132. *ed. Amstelæd.* 1673. cornua appellantur. Prætor ex hoc tribunali in sella curuli jus reddebat, quo spectat Martialis *Epigr.* 98. *l.* 11. *vers.* 17. *et* 18. *p.* 655. *ed. Lugd. Batav.* 1670. Atque adeo proprium erat tribunal majorum Magistratuum Romanorum ut eo uti non possent Magistratus Municipiorum, quin etiam minores Magistratus Romanorum, veluti, Tribuni plebis, & triumviri, qui tantum in subselliis jus dicere solebant. Hinc & municipales Magistratus pedanei judices à Paulo vocantur *l.* 38. *§. Qui se ff. de Pœn.*

(4) *L.* 2. *§. pen. ff. de Judic.*, *l.* 2. *ff. de Re judic.* Cujus jurisdictio non est, ejus nullum est tribunal. Consule Polletum *Histor. for. Roman. l.* 1. *c.* 6. & Brissonium *de Verb. significat verb. Tribunal.*

(5) Paulus *Recept. sentent. l.* 5. *c.* 16. *§.* 14. apud Schultingium *Jurisprud. vet. ante justinian. p.* 495. *ed. Lipsiæ* 1637. "Custodie, *inquit*, non »solum pro tribunali, sed & de plano audiri possunt, atque damnari." Locum plano *locum æquum* appellat Cicero, & eum loco superiori, hoc est tribunali opponit. *Ep. ad familiar. l.* 3. *Ep.* 8. *opp. t.* 7. *p.* 79. *ed. Oliveti Genevæ* 1746. Confer Gerardum Noodtium *de Jurisdict. et imper. l.* 1. *c.* 10. Hinc edictalis formula, quo edicta proponi jubebantur *apud forum palam, unde de plano recte legi possint.* Ita enim illam in tabula ænea Bibliothecæ Regiæ repetit Cujacius *Observ. l.* 7. *c.* 30. *opp. t.* 3. *col.* 170. *ed. cit.*

(6) *L.* 7. *ff. de Manum. vind.*, *l.* 1. *ff. de constit. Princip.*, *l.* 9. *§. de Plano. ff. de Offic. Procons.*, *l.* 6. *ff. de Accusat. §. Servi vero Instit. de Libertin.* Et hujusmodi quidem est *plenaria* cognitio, cujus occurrit mentio in *l.* 4. *cod. de Dilat.*, licet in vulgatis editionibus mendose prorsus legatur *plenaria.* Qui de plano postulabant Magistratum per libellum adhibant, & Prætor per subscriptionem postulanti respondebat *l.* 15. *ff. de In jus vocan.*, *l.* 29. *ff. ad l. Coronel. de Fals.* Verum quæ decretum, causæque cognitionem requirebant, non per libellum, ac tantum pro tribunali expediri poterant *l.* 9. *§. Ubi decretum ff. de Offic. Procons.*, *l.* 1. *§. Suspecti ff. ad C. Turpil.* Ne quis tamen putet, Romanis idem fuisse *de plano*, & *summatim* cognoscere, animadvertendum est, multa fuisse, quæ summatim, sed tamen pro tribunali expedire oportebat. Ita decretalis bonorum possessio ex Carboniano edicto, vel ejus exemplo data summaria erat *l.* 3. *de Carbonian. edict.*, & tamen alibi, quam pro tribunali dari non poterat *l.* 3. *ff. de Bon. possess.*, *l.* 2. *ff. Quis ordo in bon. possess. serv.*

§. V. Sedere judicem leges jubent, cum profert sententiam (1), sive ut suam ostendat auctoritatem, sive quod mens acrius intendit, quo magis corpus quiescit (2). Sed nusquam jure civili cautum est, ut sententia à non sedente judice pro

lata irrita habeatur; id à solo Jure Canonico constitutum est (3). In judiciis sumariis nulla est sedendi necessitas (4). Sedere vero debet judex sententiam dicturus publice, non in secreto adeout, nulla sit vis sententiae, si in secreto dicatur (5).

(1) *L. 6. §. ult. cod. de Postulando, Novel. 71. c. 1.* Hinc *sessiones* judicum, quorum mentio est in *l. 2. §. 1. ff. Quis ord. in possess.* Consule Polletum *l. c. lib. 1. c. 5.*

(2) Hinc Tranio apud Plautum *in Mostell. act. 5. sc. 1. vers. 54. t. 1. p. 551. ed. Lugd. Batav. 1669.*

Nimio plus sapio sedens.

(3) *Cap. 5. de Sentent. & Re judic. in 6.*

(4) *Clement. 2. de Verb. signific.*

(5) *L. 6. cod. de Senten. & interloq.*

§. VI. Deinde vero sententia ferenda est in scripto, & quæ sine scripto lata est, ne nomen quidem sententiæ meretur (1). Nam sæpe verba ori pronuntiata menti illudunt, non item ea, quæ litteris consignata sunt; periculosum est autem in proferenda sententia judicem labi, quoniam sententiam semel latam mutare, aut emendare non potest. Hinc judex diligenti primum de negotio deliberatione, & consultatione habita sententiam concipit, conceptamque in libellum, sive brevem chartam referre debet (2). Sed in causis brevioribus, & maxime vilium personarum necessaria non est scriptura (3), quæ etiam omittitur in interloquutionibus; quas judici ore proferre licet, inde vero notarius scripto mandat.

(1) *L. 3. cod. de Senten. ex peric. recit., can. 7. caus. 2. qu. 1. c. 5. de Senten. & re judic. in 6.*

(2) *L. 2. cod. de Senten. ex peric. recit.*

(3) *Auth. nisi breves cod. eod.*, ubi etiam scripturæ necessitate solvitur sententia Episcopi, qui inter suos subditos causas cognoscit, quod retulit Gratianus in decretum suum *can. 45. c. 11. qu. 1.* Quod autem de Episcopo, idem etiam de capitulo sede vacante sancitum est in *c. 43 de testib.* Sed hodie etiam Episcopi inter suos subditos judicantes sententia in scripto ferenda est. Cujacius *ad c. 43. de Testib. opp. t. 6. col 853. ed. cit.* ideo tum Episcopo, tum vacante sede Capitulo definitivam sententiam ex non scripto ferre licere arbitratur, quot sint illustres judices,

qui ejus solemnitatis necessitate soluti sunt in *l. 2. cod. de senten. ex peric. recit.* Verum in ea lege id tantum illustribus judicibus datur, "ut etiam per officium suum, & eos, qui ministerium suum eis accomodant, "sententias difinitivas recitent." Ex tabella cum alii debeant eas suo ipsi ore "scriptas ex libello partibus legere"; quod generatim Canonico quoque jure de Episcopo constitutum est "propter dignitatis prærogati-"vam;" ut inquit Bonifacius VIII. in *cit. c. 5. de sentent. & re jud. in 6.* Ego id jure singulari de Episcopo sancitum arbitror, ut cum causam cognosceret inter clericos, scripturæ solemnitatem servare non cogeretur. Simile jus singulare de Præfecto Prætorio, qui *verbo sententiam dicebat*, constitutum fuisse, scribit Casiodorus *Var. l. 6. n. 3. seu Formul. Præfect. Præt. p. 97. ed. Rotomag.* 1679. sed cæteri illustres judices, de quibus simile jus editum non fuerat, definitivas sententias scripto mandare debebant, neque certe *laudata lex 2.* eos hac necessitate solvit.

§. VII. Collata in libellum sententia ab ipso judice recitanda est, & vero praesentibus, aut saltem in eam rem vocatis litigantibus (1). Tantum Praefectis Praetorio, caeterisque illustribus magistratibus Juri Civili concessum est, ut per ministros suos sententias ex tabella recitent (2); & exemplo illustrium magistratuum Bonifacius VIII. sancivit, ut etiam Episcopi sententias suas per alios proferant (3). Sed jam ubique receptum est, ut judicum sententiae per alios recitentur (4); imo apud nos à nemine sententia legitur, sed eam *latam & publicatam* notarius peculiari libro scribit, eaque tunc incipit vim suam exserere.

(1) *L. 2. cod. de Senten. ex peric. recitan. c. ult. de Senten. & Re jud. in 6.* Sententiam ex tabella, seu ex scripto pronuntiare in jure civili dicitur *ex periculo recitare*; unde titulus Codicis de *Sententiis ex periculo recitandis.* Extat hic idem titulus in Codice Theodosiano *l. 4. tit. 17.* De illo autem verbo *periculi*, ex quo sententiæ recitantur, multæ sunt, interque se discrepantes doctorum hominum opiniones. Plures sunt, qui utrumque locum in Codice Theodosiano, & Justinianeo corruptum putant, ac legendum contendunt *de Sententiis ex breviculo recitandis*, atque ita sentiunt Alciatus *Dispunct.* 20. Perrenon. *Animadvers.* 2. 17., Ferrandus Adduensis *Expl. l.* 3. apud Everardum Ottonem *Thes. jur. civ. tit. 2. p.* 575., aliique, atque hæc etiam lectio probabilis videtur Donello *de Jur. civil. l. 28. c. 3. n. 10. opp. t. 6. col.* 403. *cit. ed. Lucæ.* Sed vera lectio est *ex periculo* quam solide tuentur Sirmondus *Antirreth.* 2.

c. 11. "Desiderius Heraldus *Observ. c.* 50. & *Animadvers. ad jus Attic.* 2. 7. 4., Grotius *in Flor. spars. ad cod. Justinian.* 7. 34., Cujacius *Observ. l.* 5. *c.* 25. *opp. t.* 3. *col.* 121. & *in cod. de Senten. ex peric. recitan. t.* 9. *col.* 995. *ed. cit.* De hujus autem vocabuli interpretatione magnum est sententiarum divortium. Mitto quorumdam explanationes plane ridiculas, & mitto illos, qui *recitare ex periculo* interpretantur *recitare ex memoria*, cum revera sit recitare *ex scripto*, uti titulum illum in utroque codice legenti facile patebit. Fere inter omnes constat, *periculum* esse libellum ex quo sententia recitatur; sed male hujus nominis causam reddunt, quia scilicet ex sententia semper aliquis periculum subeat, aut reus, aut judex si male judicavit, quæ etiam Cujacii sententia est. Ego assentior Jacobo Gothofredo *in l.* 2. *cod. Theod. de Senten. ex peric. recitan. t.* 1. *p.* 435. *ed. Lipsiæ cit.*, qui *periculum* interpretatur experimentum, & tentamen, quemadmodum *periculum facere* nihil est aliud, quam rem antea tentare, ne quid per errorem fiat. Est igitur *periculum* tabella, seu libellus, in quo judex scribit quod sentit, ac sedulo legens, atque relegens, quæ scripto mandavit, cuncta emendat, quæ emendanda putat, ut in hisce scripturis fieri solet, denique conficit sententiam, quam recitare debet. Uno verbo quod à nobis *minuta*, id in Codicibus Theodosiano, & Justinianeo *periculum* appellatur.

(2) *L.* 2. *cod. de Senten. ex peric. recitan.*

(3) *Cap. ult. de Senten. & re jud. in* 6.

(4) Consule Gudelinum *de Jur. novis. l.* 4. *c.* 12.

§. VIII. Quod attinet ad idioma, quo sententiam concipere oportet, id jure Romano tantum Latinum erat, quod in ferendis sententiis, atque in publicis actibus adhibebatur (1). Quod quidem jus non in urbe solum, sed etiam in provinciis; licet alio sermone uteretur populus, obtinuisse videtur (2). Sed Arcadii, & Honorii lege sancitum est, ut magistratus provinciarum tam latina, quam græca lingua sententias proferre possint (3). Ecclesia semper usa videtur græco aut latino sermone, qualem videlicet populi usus postulabat; quin etiam posteaquam sermo latinus popularis esse desiit, eum in dicendis sententiis Occidentalis Ecclesia retinuit. Nunc etiam forum saeculare multis in locis latina lingua, barbara tamen, & incondita utitur.

(1) *L.* 48. *ff. de Re judic.*

(2) S. Augustinus *de Civit. Dei l.* 19. *c.* 7. *opp. t.* 7. *col.* 551. *cit. ed. Ven.*

(3) *L.* 12. *cod. de Sentent. & interloq.* Quam legem quidam pugnare existimant cum *dict. l.* 48., sed revera nulla inter utramque pugna est.

§. IX. Noctu quoque judicia exerceri aut sententias ferri vetant leges Romanorum (1), quod jus profluit à legibus XII. Tabularum (2). Nam quidquid judex agit, non in tenebris, sed palam, atque in omnium luce agere debet. A Jure Civili Canonicum non abludit (3); sed tamen exempla non desunt judiciorum, quae noctu gesta vim, & exitum habuerunt (4). Certo etiam in loco, in quo jus dici solet, sententia ferenda est (5); sed his in rebus spectare decet locorum consuetudinem; & jam plerisque in locis subtiliores hæ solemnitates fori usu sublatæ sunt.

(1) *L.* 1. §. 8. *ff. Quand. appell.*, *Novel.* 82. *c.* 3. Consule Petrum *Semestr. l.* 2. *c.* 9.

(2) A. Gellius *Noct. Attic. l.* 17. *c.* 2. *p.* 923. *ed. Lugd. Batav.* 1666. Seneca *de Ira l.* 3. *c.* 18. & 19. *p.* 124. & 126. *ed. Amstelæd.* 1672. Confer Rævardum *ad. ll.* 12. *Tabul. c.* 7. *p.* 14. *ed. Neap.* 1779., & Scipionem Gentilem *de Jurisdict. l.* 2. *c.* 29. *opp. t.* 3. *p.* 221. *ed. Neap.* 1764.

(3) *Cap.* 24. *de Offic. & potest. deleg.*

(4) Suetonius *in Augusto c.* 33. *p.* 233. *t.* 1. *ed. Pitisci Leovardiæ* 1714. Areopagitas noctu judicasse constat, & multa sunt exempla judiciorum noctu gestorum aut ex consensu litigantium, aut ex locorum consuetudine.

(5) *L. penult. ff. de Just. & jur.*, *l.* 6. *cod. de Senten. & interloq.*, ibique Glossa.

§. X. Porro sententia debet esse cum Jure consentiens, actisque, & probatis congruens (1), ut si juri expresso repugnet, nulla sit (2); si vero litigantis juri adversetur, valet quidem, etsi iniqua sit, sed per appellationem suspenditur, novoque judicio revocatur (3). Debet etiam esse certa, & quae definite absolvat, aut condemnet; quamquam necesse non sit in ea decidendi rationes enarrare, nisi id gravis causa postulet (4); postremo controversiam per omnes ejus partes expedire debet. Hinc non tantum super præcipuo negotio ferenda est, sed etiam super iis, quae negotio accedunt, cum eoque sunt connexa, & conjuncta, uti sunt expensae litis, & fructus percepti; dedecet enim, absoluto judicio, litem alteram ex prima litis materia exoriri (5).

(1) Si aliud ex actis constet, & aliud judici ex privata conscientia exploratum sit, multi putant, judicem non secundum acta, et probata,

sed secundum conscientiam judicare oportere. Verum hæc sententia longiorem faciet judicii cursum, & graviori sumptu utrumque litigantem afficiet, neutri tamen proderit. Nemo enim judici extra acta credere cogitur, illaque statim novo judicio secundum acta revocabitur. Tutius esset judicem sese prorsus ab eo judicio abstinere, causamque deferre ad judicem superiorem, vel de componendo negotio loborare. Quod si nihil horum facere judex possit, & omnino sententiam ferre cogatur, eum "non secundum, id quod ipse novit tam„quam privata persona, sed secundum id, quod sibi innotescit tam„quam personæ publicæ," hoc est secundum acta, & probata judicare debere tradit S. Thomas 2. 2. *qu.* 67. *art.* 2. Ex iis tamen, quæ judex privatim novit, "adjuvari potest, *pergit ipse Thomas*, ut dis„strictius discutiat probationes inductas, ut possit earum defectum „investigare. Quod si eas non possit de jure repellere, debet eas in judicando sequi." Late ea de re disputat. Cobarruvias *Var. resol. l.* 1. *c.* 1.

(2) *L.* 19. *ff. de Appellat.*, *c.* 1. *de Sentent. et re jud.*, *c.* 64. *de Regul. jur. in* 6.

(3) *L.* 2. *cod. Quand. provoc. non est necas.*, *c.* 5. *et* 6. *de In integr. restit.* c. 13. *et* 21. *de Senten. et de re jud.*

(4) *Cap.* 16. *et* 18. *de Senten. et re jud.*

(5) *L.* 3. *cod. de Fructib. et lit. expens.*

§. XI. Et quia litem injuste videtur instituisse, qui causa cecidit, ubique victus in expensas victori condemnatur (1); praesertim si constet, eum temere, ac per calumniam litem intullisse (2). Fructus vero, quos victus cogitur restituere, ii praecipue sunt, qui post litem contestatam fuere percepti, aut saltem percipi potuissent, quoniam, re in judicium deducta, statim in possessore mala fides oritur (3). Quin etiam si quis ante litem contestatam in dolo, malave fide versatus est, etiam fructus antea perceptos restituere debet.

(1) *L.* 5. *cod. de Fructib. et lit. expens.*

(2) Confer Donellum *de Jur. l.* 16. *c.* 3. *n.* 6. *et seq. t.* 6. *col.* 309. *et seq. ed. cit.*

(3) *L.* 2. *cod. eod.*

§. XII. Lata, & publicata sententia, nisi ab ea intra decem dies appellatum fuerit, vim acquirit rei judicatae (1), quæ finem controversiarum pronuntiatione judicis accipit (2). Nam qui intra legitimum tempus non provocavit, cum pro-

vocare posset, is in sententiam consensisse videtur. Proprie res judicata, non sententia, controversiae finem imponit, quoniam haec non ita rem expedit, ut totum negotium plane finitum habeatur. Res judicata actionem, & exceptionem parit (3); jus facit inter litigantes, quin & tertium obligat, si ex ejus consensu lis acta sit, aut is causam ab alterutra parte habeat (4), veritatis habetur loco (5); & quamquam postea nova prodierint monumenta, tamen lis per rem judicatam extincta, nonnisi ope restitutionis in integrum, redintegrari potest (6).

(1) *Cap. 13. & 15. de Sentent. et de re jud.*
(2) *L. 1. ff. de Re jud.*
(3) *Cap. 13. de Senten. & re jud.*
(4) *Cap. 25. eod., c. 25. in fin. de Præben.*
(5) *L. 25. ff. de Stat. homin.* Eleganter Cicero *pro Sylla n. 22. t. 5. p. 383. ed. Genov. 1744. Status*, inquit, *reipublicæ maxime judicatis rebus continetur.*
(6) *L. 4. cod. de Re jud., c. 21. de Sentent. et re jud.*

§. XIII. Multae tamen causae sunt, in quibus sententiae vim numquam obtinent rei judicatae, quamquam appellatum non fuerit, eaeque idcirco recte revocantur. Hujusmodi sunt causae, in quibus agitur de vi matrimonii (1); item sententiae latae à judice excommunicato (2), vel incompetente, aut competente quidem, sed contra jus expressum (3), aut contra priorem rem judicatam (4), aut neglecto juris ordine, aut ex falsis instrumentis, & testibus, à quibus judex deceptus est (5); aut quae legitime publicatae non sunt (6), aut quae dictae à judice pecunia corrupto (7); denique numquam transeunt in rem judicatam, sententiae criminales, in quibus rei condemnati sunt, praesertim cum subjecti sunt pœnae, quae restitutionem admittit (8).

(1) *Cap. 10. et 11. de Sentent. et re jud., c. 5. et 6. de Frigid. et malefic.*
(2) *Cap. 24. de Sentent. et re judic., c. 13. de Hæret.*
(3) *L. 1. §. 2. ff. Quæ senten. sine appellat. rescind.*
(4) *L. 1. cod. Quand. provocar. non est necess.*
(5) *L. 3. cod. Si ex fals. instrumen., c. 22. de Sentent. et re judic., c. 9. de Testib., c. 6. de Except.*

(6) *Cap. ult. de Sentent. et re judic. in. 6.*
(7) *L. 7. cod. Quand. provocar. non est necess.*
(8) Argum. *l. 6. ff. de Appellat.* Cæterum sententia nulla esse potest modis compluribus, quos late recenset Blasius Altimarus *de Nullit. sent.*

§. XIV. Rei judicatae finis est executio, per quam ad exitum, actumque perducitur, quod re judicata definitum, & mandatum est (1). Nam vana, & inanis esset sententia, nisi exitum haberet; qui finis est, quo referri omnem judiciariam disceptationem oportet. Haec autem executio fit statim in actione reali, si res ipsa, quae extat, tradi possit; in actione personali dantur induciae quatuor mensium, qui à die, quo edita, vel si provocatum fuerit, à die, quo confirmata sententia est, numerantur (2). Sed judex praescriptum tempus vel producere, vel contrahere potest, uti rerum ratio postulare videbitur (3). Nunc fori usu, & consuetudine receptum est, ut vel statim post emissam sententiam, vel post aliquot dies, vel etiam post longum tempus arbitrio judicis constitutum expediantur litterae executoriales; quarum vi apparitores, aliique inferiores ministri sententiam exequantur.

(1) Fit executio post rem judicatam; quoniam judicii initium ab executione sumere non licet *l. 58. ff. de Re jud.*, *l. 1. cod. de Execut. re jud.* Ac recte monet Cujacius *in cod. tit. de Execut. rei jud. opp. t. 9. col.* 1023. *ed. cit.*, esse contra jus, quod profitemur, illa instrumenta, per quæ debitor non adito judice, neque edita re judicata in carceres detrudi potest.

(2) *L. 68. ff. de Rei vindic.*, *c. 5. de Sentent. et re jud.*, *c. 26. de Offic. et potest. jud. delegat.* Tempus hoc humanitatis gratia, ut ait Papinianus in *l. 16. in fin. ff. de Compensat.*, debitore à lege conceditur, ut tempus habeat conquirendæ pecuniæ, quam adversario persolvat. Et olim quidem ex jure XII. Tabularum tempus illud erat triginta dierum, qui in iisdem tabulis justi dies appellantur, quo eodem vocabulo utitur Cicero *de legibus l. 2. §. 9. opp. t. 3. p. 198. ed. Oliveti Genev.* 1743. *Præter Idææ matris*, inquit, *famulos*, *eosque justis diebus*, *ne quis stipem cogito*; hoc est diebus certis, quibus fas stipem cogere. Illud vero triginta dierum spatium, quod datur, ut judicator satisfiat, modicum tempus dicitur in *l. 84. §. in pecunia ff. de leg. 1.*, *et in l. 1. ff. de Itin. actuq.* Itaque ex lege XII. Tabularum recte dici poterat modicum tempus, quo judicato satisfieret; sed immodicum factum est ex constitutione Justiniani, qui illud ad menses quatuor prorogavit.

(3) *L. 2. ff. de Re judic.*, *c. 15. de Sentent. et re judic.*

§. XV. Jamvero sententiam exequitur ipse judex, qui eam dixit, modo jurisdictionem habeat; quoniam per executionem quis ad parendum sententiae cogitur, nemo autem aliquem cogere sine jurisdictione potest. Hinc judex ordinarius, atque judex à Summo Pontifice, aut à Principe delegatus, quod plenam habent jurisdictionem, sententiam ipsi suam exequuntur (1); eodemque jure potitur judex, cui à magistratu jurisdictio mandata est (2). Quin delegati à Summo Pontifice, ut facilius sententiam exequantur, acceptam potestatem & jurisdictionem per annum retinent (3). Verum datus judex, & arbiter, quorum tantum propria est rei cognitio, sententiam non exequuntur, sed ejus executio pertinet ad magistratum (4), unde jus cognoscendi profectum est.

(1) *Cap. 7. et 11. de Offic. et potest. delegat.*
(2) *L. 5. ff. de Offic. ejus cui mandat. est jurisdic.*
(3) *Cap. 7. et 6. de Offic. et potest. delegat.*
(4) *L. 15. ff. de Re jud., c. 4. de For. competen.*

§. XVI. Cum autem fit executio, certus est observandus ordo, quem Jus constituit. Nimirum si res ipsa extat, quae restitui debet, ea, vi quoque, ubi opus fuerit, adhibita, auferenda est (1); si nulla ea sit, aut propter pecuniae debitum facienda sit executio, primum capienda sunt bona mobilia, deinde immobilia, postremo, si illa non extent, vel satis non sint, jura, & nomina debitorum, semper tamen pro modo debiti, creditori addicenda sunt (2). Tantum speciali jure cautum est, ut nonnisi in subsidium executio fiat in stipendia, arma, & equos militum (3); itemque instrumenta ad agriculturam necessaria executioni non subjiciantur (4).

(1) *L. 68. ff. de Rei vind.*
(2) *L. 15. ff. de Re jud.* Sed nunc fori usu receptum est, ut creditor indiscriminatim tum mobilia, tum immobilia capiat debitoris bona, præsertim cum creditum hypothecarium est.
(3) *L. 4. cod. de Execut. rei jud.*
(4) *L. 7. cod. Quæ res pignor. oblig. pos.* Ad similitudinem autem instrumentorum, quæ ad agriculturam sunt necessaria, etiam instrumenta

artis, quam quis exercet, executione non subsunt. Similiter executio non fit in vestes, quibus quis indutus est.

§. XVII. Cum executio pertinet ad bona mobilia, ea perficitur ab apparitoribus, qui se in locum conferunt, ubi sunt bona, quorum partem capiunt, eamque inferunt in locum publicum, ubi servanda est, donec auctione constituta vendatur aut à debitore recuperetur. Quod si bona haec ad publicum locum deferri commode nequeant, ubi sunt, retinentur; sed clauso, obsignatoque ostio, & edicto proposito, ne quis ostium effringat, locumque ingrediatur (1). Verum cum executio de bonis immobilibus est, in ea perficienda, praeter apparitores, aut nuncium, sive cursorem, etiam notarius adhibetur, qui factae executionis publicum testimonium perhibet.

(1) A pragmaticis pagina illa superimposita transverso ligno, quæ fores occludit, & qua cautum est, ne quis eas reseret, *biffa* appellatur.

§. XVIII. Peracta executione pignus distrahitur, nisi quod interim debitor impedimentum inferat, cujus gratia ea pignoris venditio expediri non possit. Pignora autem distrahuntur in foro, hasta posita (1); non quidem statim, sed post certum temporis intervallum, quod Jure Civili complectitur duos menses, postquam pignora capta sunt (2). Verum fori mos est, ut decreto judicis, quod rogante creditore emittitur, intra dies decem hastae subjiciantur, veneantque bona mobilia, at in bonis immobilibus primum instat creditor, ut hasta ponatur, tum proponuntur edicta, quibus licitatores ad auctionem vocantur; postremo exhibitis, apertisque chirographis auctionariis singulorum, rogatu creditoris, bona intra mensem largiori oblatori adjudicantur; eoque elapso adhuc debitor habet mensem unum, quo pignus luat, hoc est recuperet bona, pretiumque restituat, quod ab emptore solutum est. Cum nemo ad hastam accessit auctionem facturus, tertio minoris, quam aestimata sunt, bona creditori addicuntur (3).

(1) Hastam hanc *dominam* Juvenalis *Sat.* 3. *vers.* 33. *p.* 61. *ed.* *Lug-*

dun. Batav. 1664. vocat, quia scilicet hastæ potestati, & imperio omnia in venditione subjiciuntur.

(1) *Et præbere caput domina venale sub hasta.*

Propertium autem *l.* 4. *Eleg.* 1. *vers.* 139. *p.* 570. *ed. Patavii* 1710. eamdem hastam *tristem perticam* appellat.

Abstulit excultas pertica tristis opes.

Confer Brissonium *de Formulis l.* 6. *c.* 59. *p.* 486. *ed. Halæ* 1731., & Heineccium *Antiq. Roman. l.* 2. *tit.* 1. §. 25. *&* *tit.* 18. *et* 19. §. 11. *opp. t.* 3. *p.* 242. *et* 296. *ed. Neap.* 1769. Extat etiam *de Fide et jure hastæ fiscalis* egregia dissertatio Cl. V. Januarii Franconii Archiepiscopi Consentiæ edita Romæ an. 1767.

(2) *L.* 1. *ff. de Re judic.*, *l.* 1. *cod. Theod. de Distrahen. pign.* Consule Cujacium *in cod. tit. de Execut. rei judic. opp. t.* 9. *col.* 1023. *seq. ed. cit.*, & Donellum *de Jure civil. l.* 23. *c.* 13. *et* 14. *opp. t.* 6. *col.* 141. *et seq. ed. Lucæ cit.*

(3) Confer quæ scripsi in libro *de Notissimis in jure legibus l.* 2. *p.* 190. *ed. Romæ* 1766.

§. XIX. Extremum denique, cum desunt caetera, contra eos, qui rei judicatae executionem ferre debent, remedium est, ut in carceres detrudantur. Tantum autem custodiae causa detrusus in carceribus retinetur, donec judicato satisfecerit (1). Mulieres jure novissimo Justiniani propter civile negotium in carceres conjici nequeunt, ut faciant judicato satis (2); eodem jure à Decretalibus donati sunt clerici (3), & huc etiam spectant certa quibusdam in pluribus locis concessa privilegia, quae non eadem ubique sunt.

(1) Lege XII. Tabularum, sicuti narrat A. Gellius *Noct. attic. l.* 20. *c.* 1. *p.* 1101. *ed. Lugduni Batav.* 1666., nisi debitor intra triginta dies post editum judicatum creditori satisfecisset, et in servitutem addicebatur. Jus hoc vel aliis legibus, vel tacito populi consensu abrogatum jam erat, cum Diocletianus, & Maximianus tulerunt *l.* 12. *cod. de Obligat. et action.*, qua scriptum est: *ob æs alienum servire liberos creditoribus jura compelli non patiuntur.* Quidam sunt, qui hac lege sancitum putant, ut debitores propter pecuniæ debitum in carceres detrudi nequeant, atque hanc eamdem esse ajunt Juris Canonici sententiam *in c.* 2. *de Pignor.* Sed errant vehementer. Nam lex illa Diocletiani, & Maximiani hoc tantum constituit, ut liberi creditoribus servire non cogantur, secundum

jus ea ætate receptum, nihil vero habet de conjiciendis in carceres debitoribus. Quin eos, nisi bonorum cessionem emitterent in carceres esse conjiciendos, edixit Alexander in *l. 1. cod. Qui bon. ceder. poss.* A jure civili nulla in re discrepat Jus Canonicum, quod in *cit. c.* 2. expresse memorat, atque confirmat civilem legem his verbis: "Lex habet, ut »homo liber pro debito non teneatur; si res defuerint, quæ possint »pro debito addici." Jus hoc expressit S. Gregorius M. *l.* 4. *Ep.* 45. *ad Fantin. opp. t.* 2. *ed. Maurin. Paris.* 1705., unde forte dessumptum est *c.* 2., licet Gregorio III. vulgo tribuatur.

(2) *Novell.* 134. *c.* 9.

(3) Cap. *Odoardus de Solut.*

§. XX. Ad effugiendam tamen carceris injuriam, præsto est debitoribus miserabile beneficium inductum à L. Julia, per quam sua omnia bona cedunt creditoribus, ut ea vendant eorumque pretium obtineant (1); atque ita illi à carceris molestia, & squalore liberantur (2). Quod beneficium iis tantum conceditur, qui propter casus adversos in egestate sunt; non decoctoribus, neque iis, qui patrimonium suum cum fraude effuderunt, quique cum creditoribus dolo sunt usi, cum scirent, sese solvendo non esse (3). Hoc autem efficit cessio bonorum, ut debitor in carceres non conjiciatur, sed à debito liber, & solutus evadit, si cessis bonis satisfieri nequeat creditoribus; & ideo si deinceps alia bona adipiscatur, æs alienum dissolvere debet modo ipse non careat quotidianis alimentis (4).

(1) Bona ipsa à creditoribus retineri non posse, sed ea esse vendenda, ut pretium secundum antiquiorem, & potiorem, quem unusquisque obtinet locum singulis tribuatur, præter cæteros, docet Voetus *ad Pandect. l.* 42. *tit.* 3. *n.* 8.

(2) *L.* 4. *cod. Qui bon. ceder. poss.*

(3) Consule Hilligerum *in Donellum ad l.* 16. & 17. *ff. de Re judic. not.* 18. *col.* 261. *t.* 11. *ed. cit.*

(4) *L.* 6. *ff. de cession. bonor.*

§. XXI. Cessio bonorum ex Theodosii constitutione sola voluntatis professione, & nuda voce peragitur (1); sed in locis compluribus solemniter impetranda est (2), in eaque emittenda contumeliosi quidam ritus adhibentur (3). Differt à cessione bonorum dilatio, seu justitium quinquennii, quod tantum Prin-

cipis beneficio, non à jure scripto conceditur. Dat Princeps hanc dilationem, cum plerique creditores consentiunt (4), quique eam impetravit, amplius post quinquennium bona cedere non potest (5). Imo ne quis Principis beneficio abutatur, dilatio non conceditur, nisi quis caveat, sese, exactis quinquennii induciis, creditoribus satisfacturum (6).

(1) *L. 6. cod. Qui bon. ceder. poss.*
(2) Confer Voetum *in Pandect. l. 42. tit. 3. n. 6.*
(3) Verum cessionem bonorum infamiam non irrogare, statutum est ab Alexandro Imp. *in l. 11. cod. Ex quibi caus. infam. irrog.*, quod & innuit Justinianus *l. ult. cod. Qui bon. ceder. pos.* Confer Contium *lect. subseciv. l. 2. c. 18. p. 34. ed. Neap.* 1725. & Hilligerum ad *Donellum in l. 16 & 17. tit. ff. de Re judic. opp. t. 11. not. 22. col. 265. ed. cit.*
(4) Major pars creditorum non ex personarum numero, sed ex debiti quantitate æstimatur *l. ult. cod. Qui bon. ceder. poss.*
(5) Consule Cujacium *in cod. l. 7. tit. 71. opp. t. 9. col. 1058. ed. cit.*
(6) *L. 4. cod. de Precib. Imperat. offeren.*

§. XXII. Sunt nonnulli, qui bonorum cessione non indigent, ut à carceribus liberentur, quoniam habent beneficium *competentiæ*, ut vocant, quod in eo positum est, ut id tantum, quod facere possunt, præstare cogantur. Eo beneficio à jure civili donati sunt parentes, patroni, socius, maritus ad dotis restitutionem ab uxore, donator à donatario conventus (1), filii familias in jus vocati pro contractibus gestis, cum in patria potestate essent, si patris hereditatem non obtinuerunt (2). Idem hoc beneficium jure canonico concessum est clericis (3), qui clericalibus induti vestibus incedunt, ac tonsuram gerunt (4).

(1) §. 37. & *seq. Inst. de Action.*
(2) *L. 2. ff. Quod cum eo qui in alien. potest.*, *l. 49. ff. de Re judic.*, *l. 3. §. 4. ff. de Minor. 25. an.* Imo & filium, qui ex minima tantum parte patri heres extitit, eodem beneficio frui, scriptum est *in cit. l. 2. ff. Quod cum eo qui alien. potest.* Quæsitum autem est, quæ sit hæc minima pars, & multi quidem legitimam intelligunt. Sed ego assentior iis, qui hanc partem existimant, quæ minima est, si cum æris alieni mole comparetur.
(3) *Cap. Odoardus 3. de Solut.*
(4) Consule Fagnanum *in cit. cap. 3. de Solut. n. 58.*, & consule etiam librum meum *de Notissimis in jure legibus l. 2. p. 231 ed. Romæ 1766.*

TITULUS XV.

De Appellationibus.

§. I.

Ne sententia transeat in rem judicatam, neve victo spes omnis eripiatur, inventum est remedium appellationis, cujus ope vis editæ sententiæ suspenditur. Est autem appellatio ab inferiore judice ad superiorem facta provocatio, ut hujus sententia id, quod inique factum est, tollatur, vel emendetur (1). Jure

decretalium alia judicialis, & alia extrajudicialis appellatio est (2); illa emittitur adversus actum judicialem, postquam judicium, citata parte, inchoactum est; hæc adversus quoscumque extrajudiciales actus, sive illatum gravamen, sive inferendum sit, interponitur. Ita contra electiones, postulationes, provisiones (3), & ita etiam si judex de facto, non causa cognita judicet, appellatio permittitur. Quæ extra judicium appellationes fiunt, magis provocationes ad causam sunt (4).

(1) *L. 7. ff. de Minor., L. 1. ff. de Appellat. c. 15. eod. Liceat Appellatori,* inquiunt Capitularia Caroli M. *l. 7. c. 333.* apud Baluzium *Capitular. Reg. Franc. t. 1. col. 733. ed. Ven. cit., vitiatam causam appellationis remedio sublevare.* Quoniam appellatio ab inferiori ad superiorem interponenda est, quæri potest, num à judicis dati sententia appellari possit, qui eum dedit; & num à sententia judicis, cui mandata est jurisdictio, recte appelletur, qui eam mandavit. Sed dantem appellari posse demonstrant Ulpianus in *l. 1. §. Si quis ff. de Appellat.*, & Modestinus in *l. 3. ff. Quis à quo appellet*, mandantem vero non posse, respondit Ulpianus in *l. 1. §. Ab eo ff. Quis à quo appellet.* Discriminis ratio est, quod qui judicem dedit, censetur retinuisse, non alienasse jurisdictionem; verum ea se abdicasse videtur, qui jurisdictionem suam alteri mandavit. Ea de causa à judicio vicarii generalis Episcopus appellari non potest; quoniam illi omnis ab hoc mandata est jurisdictio, & utriusque tribunal unum idemque est. Consule Cornelium Binkershoek *Obser. Jur. Rom. l. 6. c. 23. opp. t. 2. p. 254. ed. Lugdun. Batav. 1750.*

(2) *Cap. 5. de Apellat., c. 8. eod. in 6. Clem. 3. eod.*

(3) *Cap. 21. de elect., c. 1. 19. & 20. eod. in 6. c. 8. de Appellat. in 6.*

(4) *Cap. 5. de Appellat.* Cujus observationis utilitas in eo est posita, quod non statim ad superiorem confugere oporteat, sed ad eum judicem, qui de illato damno in prima instantia cognoscere potest, quod minime fieri posset, si proprie dicta esset appellatio.

§. II. Judicialis appellatio duplex est, alia, quæ contra interloquutionem, alia, quæ contra sententiam definitivam emittitur. Appellationem ab interloquutione Jus civile non probat (1); nisi ei vis definitivæ sententiæ sit, aut nisi ab ea illato gravamini nullum aliud adhiberi remedium possit (2). Sed canones ante Tridentinam Synodum editi appellationem permittunt tum à sententia, tum à quavis etiam simplici interlo-

quutione, qua judicialia acta ordinantur (3). Verum cum Patres Tridentini plane intelligerent, sæpe ad vexandos longa frustratione litigantes appellationes interponi, sapienter statuerunt, ut his appellationibus tantum detur locus, cum interloquutio vim habet sententiæ definitivæ, aut cum magnum attulit gravamen, quod per appellationem à definitiva removeri non potest (4).

(1) L. 7. *cod. Quor. appellat. non recip.*
(2) L. 7. & 40. *ff. de Minor.* xxv. *an.*, *l.* 2. *ff. de Appellat. recip.*
(3) *Cap.* 1. *de Dilat.*, *c.* 9. *c.* 15. *c.* 20. *de Appellat.*, *c.* 1. *eod. in* 6.
(4) Concilium Tridentinum *Sess.* 13. *c.* 1. & *Sess.* 24. *c.* 20 *de Reform.*

§. III. Inter appellationem, quæ à definitiva, & quæ ab interloquutione fit, magnum discrimen intercedit. Principio appellatio à definitiva jurisdictionem suspendit judicis, unde appellatum est (1); sed non idem efficit appellatio ab interloquutione, nisi ea irreparabile damnum afferat, aut inferior judex appellationi detulerit, aut judex superior dederit inhibitionis litteras (2), quas minime dat, nisi primum justam appellationis causam deprehenderit (3). Imo exspirat hæc appellatio, si ipse judex inferior damnum per simplicem interloquutionem ab se illatum corrigat (4).

(1) L. 3. *Cod. de Appellat. c.* 7. *eod. in* 6.
(2) *Cap.* 10. *de Appellat.*, *c.* 5. & 7. *eod. in* 6., *c.* 2. *de dol. & contum. in* 6.
(3) *Cap.* 3. & 7. *de Appellat. in* 6.
(4) *Cap.* 60. *de Appellat.*

§. IV. Item appellatio ab interloquutione scripto comprehenditur, eoque exprimenda est appellationis causa (1). Cum enim definitivam mutare judex non possit (2), interloquutoriam possit (3), patefacienda est causa, propter quam hæc emendari possit, ac debeat. Contra à definitiva si illico (4) apud acta appellemus, etiam viva voce appellamus (5); quamquam libello opus sit, cum ex intervallo appellatio interponitur (6);

neque necesse est apellationis causas exprimere (7). Denique cum à definitiva appellatur, jus est litiganti novis uti probationibus, & causas etiam non expressas judicio persequi (8); sed qui appellat ab interloquutoria non alias causas prosequitur, quam nominatim dumtaxat expressas (9), neque novis utitur probationibus.

(1) *Cap.* 1. *&* 9. *de Appell. in* 6. Emmanuel Gonzalez *in c.* 59. *n.* 12. *de Appellat.* tria distinguit tempora, nimirum tempus Anacleti, tempus Innocentii III., tempus Innocentii IV. Anacletus *can.* 3. *c.* 2. *q.* 6. *omnis oppressus*, inquit, *libere sacerdotum, si voluerit, appellet judicium.* Ex verbo *libere* colligit Gonzalezius, olim tum à definitiva, tum ab interloquutoria, nulla expressa causa, appellari potuisse. Deinde Innocentius III. in *c.* 61. §. 1. *de Appellat.* ab interloquutione appellari *probabili causa* verbo etiam *exposita* voluit. Denique Innocentius IV. causam scripto proponi jussit in *cit. c.* 1. Verum Anacleti epistola in *cit. can.* 3. Isidori Mercatoris figmentum est.
(2) *L.* 55. *ff. de Re judic.*
(3) *Cap.* 60. *de Appellat.*
(4) *L.* 14. *Cod. de Appellat., l.* 2. *ff. eod.*
(5) *Satis erit, si dicatur appello*, inquit, *cit. l.* 2.
(6) *L.* 1. §. *ult. ff. de Appellat.*
(7) *L.* 2. *ff. eod.*
(8) *L.* 4. *Cod. de Tempor., & reparat. appellat.*
(9) *Clem.* 5. *de Appellat.*

§. V. Appellare possunt non tantum ii, qui damnati judicis sententia damnum pertulerunt, sed etiam omnes, quorum interest, sententiam infirmari (1). Ita recte provocat fidejussor, si debitor victus judicium deserat, itemque venditor, contra quem regressum habet emptor, si hic, postquam causa cecidit, ab ea desistat. In communi causa, unius appellatio, quæque eam sequitur, victoria caeteris etiam prodest litis consortibus, qui non appellarunt (2).

(1) *L.* 4. *ff. de Appellat., can.* 30. *c.* 2. *q.* 6., *c.* 16. §. 1. *de Elect.*
(2) *L.* 1. *&* 2. *Cod. Si unus ex plurib. appellav., c.* 72. *de Appellat.*

§. VI. Nec solum nostro, sed & procuratorio nomine appellamus (1); quin alium etiam ab eo, per quem judicium egimus procuratorem ad appellandum constituere possumus (2).

Nihil autem attinet appellare cum sententia nulla est, quoniam appellatio pertinet ad sententiam, quæ iniqua quidem est, sed tamen valet, ideoque infirmanda, ut iniquitas corrigatur; verum sententiam per se nullam infirmare supervacaneum est. Ergo inutilis est appellatio, si ab incompetente judice (3), aut à competente quidem, sed neglecto juris ordine (4), aut contra expressam legem (5) sententia lata sit. Atque ita contra has sententias satis est nullitates proponere, ut iis expensis, atque probatis, nulla earum ratio habeatur. Usu fori hæ sententiæ, quæ nullæ sunt, *circumscribi* dicuntur, hoc est è medio tolli, & abrogari; id vero fit imperio Principis, qui nisi primum extinxerit, ac deleverit sententiam ea semper in judicio rata firma censetur.

(1) *L. 2. ff. Quando appellat.*
(2) *L. 4. in fin. ff. de appellat.*
(3) *L. ult. Cod. si à non competen. jud.*
(4) *L. 4. Cod. de senten. & interloq.*
(5) *L. 1. §. 2. ff. Quæ sentent. sine appellat.* Capitularia Caroli M. *l. 7. c. 249. t. 1. col. 720. ed. Baluzii Ven.* 1772. in carcerem detruri jubent judicem, qui *oblatas sibi in judicio leges, vel juris species audire noluerit, & contra eas judicaverit*, atque hujus facinoris convictus fuerit. His autem capitularibus antiquior Chlotharii Regis constitutio edita circa annum 560: *n.* 60: apud Baluzium *cap. Reg. Fran. t. 1. col. 7. cit. ed.* jubet, Episcoporum imperio castigari judicem, qui aliquem contra legem injuste damnaverit. Huc etiam referenda est Græca constitutio Justiniani apud Contium *prætermis. clas. 1. p. 295. ed. Neap.* 1725.

§. VII. Quædam vero causae sunt, quae omnem appellationem rejiciunt, vel quod celeriter expediendae sunt vel quod appellatio potius ad retardandum judicium, quam ob justam causam interposita videtur. Ergo frustra provocant qui sententiam quoquo modo probarunt (1), vel se non appellaturos jurati promisserunt (2), qui testibus, & argumentis convicti crimen confessi sunt (3), qui ob veram, non fictam contumaciam damnati sunt (4), denique illi contra quos tres conformes sententiae latae sunt (5). Similiter non datur appellatio in manifestis, sive notoriis (6), in judiciis remota appellatione actis (7), in causis modicae summae (8), à sententiae executione, nisi ille, quem tenere oportebat modus superatus fue-

rit (9), in causis disciplinae, & emendationis morum (10), nisi ea res praeter modum acta sit (11).

(1) *Cap. 20. de Offic. & potest. deleg.*, ibique Glossa *verb. Recessum.*
(2) *Cap. 20. & 21. de appellat.*
(3) *Cap. 3. §. Si autem de appellat. in 6.*, ibique Glossa *v. In jure can. 41. §. Nullus etiam c. 2. q. 6. L. 2. Cod. Quor. appellat. non recip.*
(4) *L. 23. §. ult. de appellat.* ibique Glossa *v. Non recte*, *l. 53. ff. de Re judic.*, ibique Glossa *v. Litis damna.*
(5) Ante Justinianum semel tantum provocare licebat; post Justinianum etiam vis provocare licet *l. un. cod. Ne liceat in una ead. caus.* Eamdem hanc regulam proponit Clemens III. *in c. 39. de appellat.* Sed statuta plurimarum gentium redierunt ad jus antiquum, ideoque apud eas nunc semel tantum appellatio permittitur, quoniam non tres, uti fert Jus Commune, sed duæ sententiæ rem judicatam efficiunt. Atque hoc quidem jus est, quo Romæ utimur.
(6) *Cap. 5. §. ult. & c. 61. §. Porro de appellat.*, *c. 3. §. Si autem eod. in 6.*
(7) *Cap. 53. de appellat. c. 1. de Rescript. c. 15. de Offic. & potest. Jud. deleg.*
(8) Consule Cornelium Bynkershoek *Observ. jur. Rom. l. 5. c. 4. opp. t. 2. p. 17. et seq. ed. Lugd. Bat.* 1750. Apud nos in causis, quæ pertinent ad Urbem Romam, ejusque terminos, et territorium, sive, ut vocant, *districtum*, quæque summam non superant scutorum 50., *recursus*, ut vulgo loquimur, non appellatio conceditur. Extra Urbis terminos appellatio tantum datur in causis scutorum centum, *recursus* in cæteris; in iis vero causis, quæ non superant scuta quinque, neque appellatio, neque *recursus* datur, sed victus in una sententia, acquiescat necesse est.
(9) *L. 5. cod. Quor. appellat. non recip.*, *c. 15. de Sentent. & Re judic. c. 43. de appellat.*
(10) *Cap. 3. 26. 32. eod.*
(11) *Cap. 13. de Offic. judic. ordin.*, *c. 3. de appellat.*

§. VIII. Appellatio proponenda est intra legitima tempora, quae vulgo *fatales dies* (1) appellantur quoniam eorum lapsu, quasi facto quodam appellatio perimitur. Ea tempora quatuor numero sunt. Primum est tempus interponendi appellationem; alterum petendi, atque accipiendi libellos dimissorios; tertium introducendae appellationis apud judicem superiorem; quartum denique tempus est, intra quod litigator prosequi, ac finire appellationem debet.

(1) Fatalium dierum mentio est in *l. 32. cod. de Appellat.*, & *in l. 2.*

et ult. cod. de Temp. et repar. appellat. Fallitur autem egregie Bodinus *de Republ. l. 3. c. 6. n. 324.*, qui nullum veterum ea tempora appellationi præfinita *fatales dies* vocasse putat, eaque potius *status dies*, *statum tempus* appellanda esse contendit. Errorem inde ortum esse arbitratur, quod qui leges Codicis, et Novellarum in Latinum sermonem verterunt pro χυρίας χύριες legerint χυρίας Bodinum refellit, et exagitat Cujacius *ad tit. 63. cod. l. 7. opp. t. 9. col. 1044. ed. cit.*, ubi præclarum habes doctissimi viri de hoc homine judicium. Fatalis dies etiam *temporalis* dicitur in *l. 32. c. de App.* Consule Cujacium *Observ. l. 12. c. 4. opp. t. 3. col. 307. ejusd. ed.*

§. IX. Jure Digestorum, & Codicis appellationis interponendae tempus biduum erat in causa propria, in aliena triduum (1); sed postea Justinianus cuilibet, qui appellare vellet, decem dierum spatium concessit (2). Justinianeum jus Innocentio III. probatum est (3), idque tum in judiciali, tum in extrajudiciali appellatione servandum esse, Bonifacius VIII. constituit (4). Hoc tempus in sententiis labi incipit à die latae sententiae, in aliis actibus ex ipso actu, unde appellatur (5). Quod ita accipiendum est, si adversus praesentem fuerit pronunciatum. Nam si adversus absentem, hujus temporis initium repetitur non à die, quo lata est sententia, sed à die quo quis ejus rei certior factus est (6).

(1) *L. 1. §. 5. 6. & 11. l. 2. ff. Quand. appellat., l. 6. §. 5. cod. de Appell.*

(2) *Novel. 23. c. 1. de Auth. hod. cod. de Appell.*

(3) *Cap. 15. de Sentent. & re jud.*

(4) *Cap. 8. de Appellat. in 6.*

(5) *L. 1. §. Biduum, & §. Quod in sententiis ff. Quand. appellat.*

(6) *Cit. l. 1. §. ult. & c. 8. de Appell. in 6.*, ubi cum dicat Bonifacius *infra decem dies, postquam sciveris*, perspicuum est, quod recte vulgo dicitur, appellationis interponendæ tempus initio utile, deinceps vero continuum esse.

§. X. Post appellationem interpositam litterae dandae sunt ab eo à quo appellatum est, ad eum, qui de appellatione cogniturus est (1). Quae litterae dicuntur Apostoli à graeco verbo ἀπολυτικά latine dimitto. Sunt enim litterae datae à judice, qui sententiam edidit, per quas causa dimittitur ad eum, qui appellatus est (2). Harum litterarum non unum genus. Nam si

appellationem interpositam, & admissam fuisse testentur, dimissoriae dicuntur, reverentiales autem, si ob superioris reverentiam probatam appellationem ostendant, non quod eam causa postulare videatur, postremo si testentur, eam esse rejectam, refutatoriae appellantur. Interdum Judex non satis intelligit, num concedenda sit appellatio, an secus; & tunc concedit testimoniales, quæ vim accipiunt à jure, ideoque suspendunt causam, si danda appellatio erat, rejiciunt autem, si erat deneganda. Quin etiam litigantium alter sæpe interpositæ appellationi assentitur; & tunc, quia partes ipsæ de appellatione conveniunt, dicuntur apostoli conventionales.

(1) Verba hæc sunt Marciani in *l. un. ff. de Libel. dimiss.* eaque descripsit Gratianus in Decreto *can.* 31. *c.* 2. *qu.* 6. Tum ipse Gratianus formulam proposuit Apostolorum his verbis: "Ego ille Sanctæ Bononien. Ecclesiæ Episcopus te Presbyterum Rolandum Capellanum S. »Apollinaris ad Apostolicam Sedem, quam appellasti, ab observatio»ne mei judicii his apostolis dimitto."

(2) *L.* 106. *ff. de Verb. signif.*

§. XI. Antiquo jure petebantur, accipiebantur, & reddebantur Apostoli intra diem quintum post interpositam appellationem (1); jure novo intra dies triginta à lata sententia petendi, & à judice à quo appellatur litigantibus exhibendi sunt (2). Quin judex etiam non petenti Apostolos dare debet (3): verum hi sunt petendi, si ille officii sui partibus non satisfaciat. Petuntur autem *instanter*, *&* *sæpius*, ne quis se appellationis beneficio abdicase videatur (4). Nam qui intra tempora præstituta Apostolos non petiit, accepit, reddidit, præscriptione repellitur (5); hoc autem tempus judex contrahere potest, producere vero non potest (6). Sed nunc fere nullus in foro est Apostolorum usus (7), ac per libellum appellationis intra decennium in actis exhibito appellatio interponitur.

(1) Paulus *Recept. sentent. l.* 5. *tit.* 34. §. 1. apud Schultingium *Jurisprud. vet. ante-Justinian. p.* 533. *ed. Lipsiæ* 1737., quem Pauli locum descripsit Gratianus *can.* 24. *c.* 2. *qu.* 6.

(2) *L.* 24. *cod. de Appellat.*, *c.* 6. *eod. in* 6. Verba illa *Ex die sententiæ*, quæ occurrunt in *cit. l.* 24. forte à Triboniano addita sunt; certe non extant in *l.* 32. *cod. Theodos. de appellat.*, unde *l.* 24. desumpta est. Eodem tamen modo tempus illud æstimatur in *l.* 29. *cod. Theodos.*

eod. Atque ea quidem verba. *Ex die sententiæ* multi ita accipiunt, quasi scriptum sit *à die scientiæ latæ sententiæ*, quæ opinio verior esse videtur. Consule Schultingium in *Paul. l. c.* & Cujacium in *l.* 5. *cod. de appellat. opp. t.* 9. *col.* 1036. *seq. ed. cit.*

(3) *L.* 6. §. *ult. cod. de appellat.*

(4) *Cap.* 6 *de appellat. in* 6., *Clem.* 2. *eod.*

(5) Paulus *l. c.* §. 2. Atque hæc causa est, propter quam Modestinus in libro singulari *de præscriptionibus* egerit de Apostolis *l.* 106. *ff. de Verb. signif.* Tantum præscriptione ab egendo submoveri vult Paulus *l. cit.* eum, qui intra tempora præstituta Apostolos non petiit, accepit, reddidit, sed in libris quibusdam postremo additur, quod iis & *pœnam appellationis inferre cogitur*, quæ verba Gratianus etiam descripsit in *cit. can.* 24. *caus.* 2. *q.* 6. Sed Cujacius *in Paul. l. c. opp. t.* 1. *col.* 461. *ed. cit.* & Schultingius *eod. l.* hanc lectionem improbant.

(6) *Cap.* 5. *de Appellat.*

(7) Confer Voetum *in Pandect. l.* 49. *tit.* 6. *n.* 2.

§. XII. Acceptis litteris dimissoriis, qui appellavit majori judici sistere se præsentem debet, eique litteras offerre quod jure civili non eodem temporis spatio pro varia locorum, & judicum ratione, faciendum est (1). Varium hoc jus gentium moribus servari vix potuit; nihil autem certi de eo tempore à Decretalibus constitutum est. Quare tota res pendet ab arbitrio judicis, à quo provocatur (2), & alicubi hoc tempus municipali jure definitum est. Exhibitis vero superiori judici litteris dimissoriis appellans instat, ut appellatio recipiatur, adversarius ad certum terminum citetur, inhibeaturque judex, à quo provocatum est (3).

(1) *L.* 1. 2. *et ult. cod. de Tempor. appellat.*

(2) *Cap.* 5. & 33. *de appellat.*, *Clem.* 4. *eod.*

(3) Citationes typis Cameræ impressæ, que vulgo camerales dicimus, quamquam eæ à nullo Romanæ Curiæ judice subscriptæ sint, vim inhibendi habere sancivit Benedictus XIV. *Constit. Romanæ Curiæ* 115. §. 5. *t.* 1. *ejus Bullar. p.* 285. *ed. Rom. seu Ven.* 1754.

§. XIII. Denique prosequendæ, ac finiendæ appellationis tempus est annus unus, atque ex justa causa etiam alter (1). Qua in re juris civilis, & canonici magna consensio est. Verum unde id tempus ex jure civili initium sumat, non satis constat; sed jus canonicum hoc initium ab interposita appellatione repetit (2), quod etiam civilis fori usu receptum est.

(1) *Auth. ei qui ei l. ult.* §. 4. *cod. de Tempor. appellat. Clem.* 3. *eod.*
(2) *Cap.* 8. *de appellat. Clem.* 3. *cit.*

§. XIV. Nostris moribus intra biennium appellationis negotium expedire oportet. Primo anno causa committitur judici, quem quis appellavit, altero *transportanda* sunt acta, ut pragmatici loquuntur, nimirum exemplum actorum, & documentorum, quæ priori judicio gesta dataque sunt, exhibendum est coram altero judice, ad quem postremo itum est. Qui intra primum annum alteri judici causam committere neglexit, is ne alterius quidem anni beneficium habet ad acta exhibenda; verum id præstare debet intra tempus à judice definitum. Quare curandum est, ut suo anno utrumque fiat, quique id ob justam causam præstare non potest, ampliandi facultatem à judice petit, antequam constitutum tempus elabatur.

§. XV. Appellatio legitime interposita (1) jurisdictionem suspendit judicis inferioris, causamque defert ad superiorem, qui appellatus est (2). Quare interim, dum appellatio pendet, nihil amplius in causa inferior judex agere potest, & si quid egerit, cuncta à majore judice ad pristinum statum rediguntur (3). Verum cum hæc suspensio sententiæ, ejusque executionis in causis quibusdam minus congruens, & apta videretur ad rectum ordinem rerum, merito receptum est, ut sententiis quibusdam suspensiva vis adimatur, propterea fit interdum, ut quamquam sit appellatum, tamen sententia exitum obtineat, & postea causæ cognitio ad superiorem deferatur. Tunc autem sententiæ non *suspensivum*, sed *devolutivum effectum* habere dicuntur.

(1) Appellationes autem non recipiuntur, neque in earum vim inhibitiones conceduntur, nisi primum constiterit, intra legitima tempora, atque à legitima persona, item à definitiva, vel habente vim definitivæ, aut gravamine, quod per definitivam reparari non possit, appellatum fuisse, idque patere debet ex publicis monumentis, quæ in actis exhibentur. Confer Benedictum XIV. *Const. ad militantis* 48. §. 43. *p.* 86. *t.* 1. *ejus Bullar. ed. Ven.* 1754., qua quidem constitutione multa de appellationibus, deque inhibitionibus comprehensa sunt.
(2) *L.* 32. §. 4. *cod. de appellat.*, *cap.* 55. *eod.*
(3) *L. un. ff. Nihil innovar. appellat. interpos.*, *c.* 7. *de appellat. in* 6.

§. XVI. Plures vero sunt causae in quibus interposita appellatio impedimento non est, quominus lata sententia vim, & exitum habeat. Jure communi appellatione non suspenduntur decreta de alimentis praestandis; neque datur suspensiva appellatio in causis de restitutione spolii, ac momentaneae possessionis (1), in judiciis arbitrorum ex compromisso, in causis, ut ajunt, executivis, quae ex populorum moribus, & legibus privilegium habent paratae executionis. Apud nos provocatio nullam affert moram; & tarditatem causis in quibus duo continua, eaque concordia judicata edita sunt; itemque causis de menstrua diurnave mercede, de alimentis futuris, de restituendo deposito, de explenda solutione, quam quis singrapha (2) se facturum promisit, de oneribus cameralibus, vel communitatis, de canonibus, pensionibusque domus, de obligationibus cameralibus, cæteris demum, quae à Benedicto XIV. expressae sunt (3).

(1) *L. 27. ff. de Inoffic., l. un. c. Si de moment.*
(2) Hæ sunt singraphæ, quas vulgo appellamus *Pagarò per altrettanti.*
(3) Confer Benedictum XIV. *Const. Romanæ Curiæ* 115. §. 10. & *seq. t. 1. ejus Bullarii p.* 287. *ed. Rom. seu Ven.* 1754. Vide etiam.

§. XVII. Sed & executionem sententiae irrogatarum censurarum minime appellatio retardat (1); quod etiam obtinet in causis emendationis morum, nisi antistes, uti supra dictum est, rem egerit supra modum, quem observare oportebat (2): itemque in causis, quarum executio à Concilio Tridentino *remota appellatione* mandata est (3).

(1) *Cap.* 53. *de Appellat.*
(2) *Cap.* 3. *de Appellat.*
(3) Consule Benedictum XIV. *cit. const.* 48. §. 5. & *seq. p.* 82., ubi omnes hæ causæ, in quibus suspensiva appellatio non conceditur, accurate recensetur. Vide etiam, quæ *l. 1. tit. 6. §. 3. p.* 325. dixi de appellatione interposita ab Episcopi judicio in beneficiis curatis, quæ per concursum collata sunt.

§. XVIII. Ab omnibus judicibus provocare fas est, praeterquam à supremis Principibus (1), & à Summo Pontifice, cujus judicium soli Deo subjicitur (2). Nam absurdum esset inferiorem judicem delere, aut emendare sententiam ejus, cui ipse subest, & cui summa in republica potestas est. Ea de causa inducta est appellatio, ut ex inferiore judice gradatim provocetur ad superiorem, ac denique causa deferatur ad eum, qui reipublicae cum imperio praeest. Is cum in omnes, qui in republica continentur, & imperium habeat, & potestatem, omnium tollere, delere, emendare sententias potest; ejus vero sententiae ab iis, qui subjecti sunt, emendari, abrogarique non possunt.

(1) L. 1. *ff. A quib. appell. non lic.*

(2) *Can. 16. & 17. c. 9. qu. 3. Quid adhuc quaris examen*, inquit Augustinus *oper. imperf. contra Julianum l. 2. opp. t. 10. col. 99. ed. Maurin. Ven.* 1733., *quod apud Sedem Apostolicam factum est?* Sane appellantes à Summi Pontificis judicio futurum Concilium damnantur à Martino V. apud Guerram *Epitom. Pontific. constitut. t. 1. p. 173. Ven.* 1772., à Pio II. *const. Execrabilis 5. t. 3. par. 3. Bullarii Roman. p. 97.*, Julio II. *const. Suscepti 27. p. 312. ibid.* (Benedicto XIV. *const. Altissimo 132. p. 324. t. 1. ejus Bullar. ed. Ven.* 1754.), Bulla in Cœna Domini, aliisque Summorum Pontificum Constitutionibus. l'Histoire de l'Eglise, inquit Cardinalis de Byssy Meldensis Episcopus *in Docum pastor. an.* 1723. *p.* 59. "nous apprend, qu'elle à rejetté tous les appels faits contre les Bulles »dogmatiques, & qu'elle à regardè comme heretiques, & chismatiques »ceux, qui les ont formée." Idem ipse habet *Ep. ad Episc. Ebroicens.*, idemque Senonensis Archiepiscopus Languet. *Docum. pastor. advers. consult. Advocat. p. 9., & Ep. 1. ad Episc. Bononien. p. 26.*, & Cardinalis de Mailly Archiepiscopus Remensis *Instruct. Pastor. au sujet de la Constitution Unigenitus an.* 1719. *p.* 8., & idem quoque docet Thomassinus *Diss. 12. in synod. Chalced. n. 26., & Diss. 18. n. 96.* Ipse Petrus de Marca *concord. sacerdot. & imper. l. 2. c. 17. n. 1.* testatur, quod "nunquam »in Ecclesia admissa fuit provocatio à Papa ad Concilium." Recte S. Bernardus *Ep. 239. opp. t. 1. p. 198. ed. Horstii, & Mabillonii Ven.* 1731., Summi Pontificis sententiam *peremptoriam* vocat, & *Ep. 213. p. 166.* Innocentio II. dicit hæc: "Quis mihi faciet justitiam de vobis? Si haberem »judicem, ad quem vos trahere possem, jam nunc ostenderem.... Ex»tat quidem tribunal Christi, sed absit, ut ad illud apellem vos.... Ita»que recurro ad eum, cui in præsenti datum est judicare de universis, »hoc est, ad vos: vos appello ad vos; vos judicate inter me & vos." Consule, inter cæteros, librum, cui titulus *Trattato dello scisma c. 18.*, Du-

Valium *de Supr. Rom. Pontif. in eccles. potest. p. 4. q. ult.*, Serryum *de Rom. Pontif. Diss. 2. c. 9.*, Roncagliam *Animadvers. in Natal. Alexand. Histor. eccles. sæc. 13. & 14. Diss. 9. t. 8. p. 419. et seq. ed. Ven, 1776.* Gasparem de Bocken *Dissert.* Salisburgi edita an. 1723., qua ostenditur. "Soli Summo Pontifici Romano supremam in universam Ecclesiam po„testatem, & de fide definiendi jus competere, nec ab illo ad Concilium „generale appellari posse." Zaccariam *Anti-Febron. t. 4. c. 5. & 6. p. 163., seq. ult. ed.*, *et Anti-Febron. vind. t. 4. Diss. 12. c. 4. p. 387.*, Cl. Gerbertum *Ecclessia militans &c., c. ult. t. 2. p. 358.*, & Bolgenium *Risposta al quæsito ¿cosa è un apellante?* quo quidem opere graviter, nervoseque refutatur quidquid ab Appellantibus; novissime autem ab eorum gregali Petro Tamburinio proponitur. Illud postremo addam, quod est ab ipso Joanne Ludovico Moshemio., hæretico quidem homine, sed docto, & erudito, animadversum "de Gallorum appellationibus ad Con„cilium universæ Ecclesiæ unitatem Ecclesiæ spectabilem tollentibus," scilicet pugnantia loqui illos catholicos, qui ex Primatu Divini juris Romanum Pontificem totius Ecclesiæ, & Catholicæ unitatis centrum profitentur; & simul ab ejus judicio generale concilium appellari posse contendunt. Placuit laudare hoc testimonium, ut omnes intelligant, quod ipsi hæretici agnoscunt, & confitentur, appellationes ad futurum Concilium cum catholica veritate de Primatu Summi Pontificis convenire non posse. Consule Ballerinium de *Vi ac ration. Prim. Pont. fere per tot., & de Potest. Eccles. Sum. Pontif. &. conc. Genes. c. 5. p. 66. & seq.; & c. 9. §. 5. p. 139. & seq. ed. Augustæ Vindelic.* 1770.

§. XIX. In civili republica summa haec potestas est penes Principem, cui subjecti sunt omnes, qui ad illam pertinent. Quare ipse in cunctis negotiis, quae civilis reipublicae propria sunt ab omnibus appellatur, omnium infirmat confirmative sententias; quodque ab eo gestum est subditorum judicio, & potestati subesse non potest (1). Hoc autem jus appellationis non solum pars est intima summae potestatis (2), sed etiam est necessaria pars officii, quo tenetur quisquis rempublicam cum imperio regit, qui in ejus custodia tamquam in specula, collocatus omnia circumspicere, atque observare debet, quemadmodum se unusquisque gerat in judiciis exercendis (3).

(1) Vid. Montesquieum *Esprit des loix liv. 28. chap. 27.*

(2) Confer Grotium *de Jure belli, & pacis l. 2. c. 4. §. 13.*, & Heineccium *de Jur. natur. & gent. l. 2. c. 8. §. 157. opp. t. 8. p. 213. ed. cit.*

(3) Consule Puffendorfium *de Jur. natur. et gent. l. 7. c. 9.*, & Heineccium *l. c.* §. 150. *et seq. p.* 210. *et seq.*

§. XX. Quod in civili republica Princeps, id in ecclesiastica Summus Pontifex est; quoniam eum à Christo toti Ecclesiae propositum fuisse cum dignitate, & jurisdictione certum est. Quare ut Princeps in civili republica omnium, quos sibi subjectos habet, appellationes recipit, & ex jure summi imperii, quod habet in republica, & ex officio, quod est annexum curae, & solicitudini omnium rerum, quae in republica geruntur; ita Summus Pontifex pari jure, & officio in republica ecclesiastica omnes recipit appellationes; quae propter res, vel propter personas hujus reipublicae propriae sunt. Itaque jus appellationum non extrinsecus accessit Summo Pontifici, sed affixum, & insitum est in ipso Primatu, atque in jurisdictione, quae hujus Primatus Divina institutione propria est (1); quemadmodum qui civili reipublicae cum imperio praeest, omnium accipit appellationes subditorum, jure potestatis, & imperii sui.

(1) Eusebiani IV. sæculo, cum iniquam tulissent sententiam in S. Athanasium, atque his ad Julium I. Summum Pontificem confugisset, hanc appellationem ægre tulerunt, sicuti constat ex Julii I. *Ep. ad Eusebian.* apud Coustantium *Ep. Pontific. Roman. col.* 353. *et seq.* & Sozomeno *Histor. l.* 3. *c.* 7. *p.* 101. *ed. Cantabrig.* 1720. Photius IX. sæculo jus appellationum in discrimen revocavit, cum eoque consentiunt Zaccarias Episcopus Chalcedonensis, Joannes Zonaras, Theodorus Balsamon, Marcus Ephesius, & Meletius Alexandrinus. In eodem luto hæsitarunt Calvinus *Instit. l.* 4. *c.* 7., Marcus Antonius de Dominis Apostata *de Rep. Christ. l.* 1. *c.* 3., Melchior Leydekerus *in Dissert. de Lib. Eccles. Afr. et transmarin. appellat.* aliique similes. Hicmarus Remensis IX. sæculo contendit, jus appellationum tantum à Sardicensi Concilio Summo Pontifici fuisse tributum, & eum posse quidem novos dare judices in provincia, in qua Episcopi judicati sunt, ipsum vero causam Romæ judicare non posse. Eadem est sententia Petri de Marca. *Concord. sacerd. et imper. l.* 7. *c.* 3. Quesnelii *Dissert.* 5. *et* 8. *in opp. S. Leonis M.* Du-Pinii *de Antiq. eccles. disciplin. Dissert.* 2. *c.* 1. §. 3., Bohemerus etiam *Dissert. de Causis arduis, et majoribus* multa cumulat tum adversus jus judicandi in causis majoribus, tum adversus jus appellationum, & multa item, ut cæteros mittam, habent Basnagius *Annal. polit. eccles. ad an.* 347. *n.* 11. *seq.*, Febronius *de Eccles. stat. c.* 5. §. 6. *n.* 2., Van-Espenius *Jur. eccles. par.* 2. *tit.* 10. *c.* 1., Fleuryus *Disc.* 4. *n.* 5., Eybelius *in libello Quid est Papa?* Sed jus ipsum

appellationum, quod in Primatu hæret, solide, copioseque, præter cæteros, tuentur Baronius ad *an.* 347. *n.* 52. *t.* 4. *p.* 440. ibique Pagius *in Not. n.* 6. *seq. p.* 438. *seq.*, *&* *ad an.* 419. *n.* 75. *t.* 7. *p.* 179. *ed. Lucæ*, Bellarminus *De Rom. Pont. l.* 2. *c.* 21. *seq. opp. t.* 1. *p.* 530. *seq. ed. Ven.* 1731. Franciscus de Simeonibus *de Jud. Summ. Pont. potestat. l.* 2. *c.* 20. Natalis Alexander *Histor. eccles. Dissert.* 28. *in sæc. IV. t.* 4. *p.* 462. *& seq. ed. Ven.* 1776., ibique notarum Auctores *p.* 481. *seq.*, Christianus Lupus peculiari opere *de Appellationibus* Zalwenius *Instit. Canon. t.* 2. *q.* 1. *c.* 4. §. 5., Benedictus XIV. *de Synod. diœc. l.* 4. *c.* 5. *n.* 2., Archiepiscopus Senonensis *Instruction Pastorale contenante une troisieme letre à un Conseiller du Parlament de Paris. an.* 1753., David in opere *Des jugemens canoniques chap.* 8. *art.* 1., Gerardus Casteel *Controv. hist. eccles. controv.* 31., Auctor dissertationis Romæ editæ *an.* 1768. *d. Appellationibus*, Fratres Ballerinii *in ed. opp. S. Leonis M. Observ. ad dissert.* 5. *Quesnelli t.* 2. *col.* 927. *& seq.*, ac VV. CCL. Mamachius *ad Auctorem opp. Quid est Papa? Ep.* 3. *p.* 234. *& seq. t.* 1., & Zaccaria *Anti-Febron. t.* 3. *l.* 3. *per tot. & in Anti-Febron. vind. t.* 3. *Diss.* 7. *c.* 5. *&* 6. *p.* 441. *seq.*

§. XXI. Certe Christus non alios constituit Magistratus qui ecclesiam regerent, quam Episcopos, & unum omnium caput, ac principem Summum Pontificem, qui & Episcopis, & cunctis Christianæ reipublicæ civibus dignitate, ac jurisdictione præesset. Si secundum hanc Christi institutionem alicujus Episcopi judicium emendari, abrogarique debuisset (& vero nemo non fatebitur, omnes homines errare posse, ideoque inventum est remedium appellationis, ut judicis error corrigatur) quis id præstare, & quem judicio injuria damnatus appellare potuisset? Haud sane alius Episcopus Episcopi sententiam infirmare potuisset; quoniam Christus nullam uni Episcopo supra cæteros Episcopos potestatem, & jurisdictionem attribuit. Atqui Appellatio provocatio est ab inferiore judice ad superiorem. Ergo cum omnium hominum sententiæ errori subsint, cum æquum ac necessarium sit emendare errorem, qui alteri perniciem affert, cum hic error à superiore magistratu per appellationem sit emendandus, cum Christi institutione omnes Episcopi pares potestate sint, ac nemo in alium habeat jurisdictionem; consequens est, ut tantum Pontifex, cui uni hæc jurisdictio, & potestas in omnes data est, aliorum Episcoporum sententias è medio tollere, atque abrogare possit. Id vero est, quod jus appellationis vocamus.

§. XXII. Post Christi mortem visum est alios etiam constituere magistratus, qui Summo Pontifici subessent, præessent tamen Episcopis; sed id sola hominum lege factum est. Nimirum cum Petrus, ejusque succesores Romani Pontifices nec ubique præsto esse, nec omnibus omnium Episcoporum negotiis ubique opportune consulere possent, ecclesiastica institutione provisum est, ut unaquæque provincia haberet Antistitem, qui ejus Episcopis, & in quavis majori diœcesi unus item esset Antistes, qui & illi, & ei subjectis Episcopis præsideret. Ita Metropolitæ, & Patriarchæ instituti sunt, omnino ex lege Ecclesiastica, non Divina; & utrisque data sunt jura eorum præfecturæ, & jurisdictionis propria. Inter cætera vero datum est jus appellationis, quod adversus Episcopi sententiam Metropolitæ, adversus sententiam Metropolitæ Patriarchæ competit, quod ille Episcopis, hic vero & Episcopis, & Metropolitis superior est (1).

(1) Huc sane spectat communis regula, quæ est in Concilio Carthaginensi III. *an.* 397. *can.* 10. apud Labbæum *col.* 1401. *t.* 2. "Ut à "quibuscumque judicibus ecclesiasticis ad alios judices ecclesiasticos, "ubi est major auctoritas," provocare liceat.

§. XXIII. Quidquid vero auctoritatis in Episcopos, Patriarchis, & Metropolitis Ecclesiastica lege concessum est, tantum cum consensu saltem tacito, & præsumpto Summi Pontificis concedi potuit. Cum enim ipse unus ex divino instituto in Episcopos haberet potestatem, ejus sane pars ad alios transferri non poterat, nisi assentiretur ille, qui eam totam à Christo potestatem, & jurisdictionem acceperat. Sed cum Concilia in Patriarchas, & Metropolitas contulerunt partem jurisdictionis, & potestatis, quae Christi instituto unius Summi Pontificis propria erat, cumque Pontifices id fieri siverunt, neque hi se abdicarunt potestate sua: quam à Christo habebant, neque eam Concilia ipsis eripere potuerunt.

§. XXIV. Quare Metropolitis, & Patriarchis datum quidem est jus appellationum à sententiis Episcoporum, quoniam illos his superiores fecerat lex Ecclesiastica, hoc est ipsis atribuerat partem jurisdictionis, & potestatis, quam in Episcopos tantum Summi Pontifices Divina lege obtinebant; sed hi semper potes-

tatem, quam habebant initio, retinuerunt. Christi instituto, ab Episcopi sententia unus Pontifex appellari potuisset, lege ecclesiastica appellantur etiam Metropolitae, & Patriarchae, sed semper integrum est jus appellationum quod in Primatu haeret.

§. XXV. Et quoniam prima à Christo procedens institutio Primatus erat, ut solus Pontifex confirmaret, infirmaretve sententias Episcoporum, in quos ipse unus jurisdictionem habebat; Ecclesia autem hujus potestatis participes fecit Patriarchas, & Metropolitas, sed non eam ademit, illi cui Christus dederat; profecto Summus Pontifex non tantum à sententiis Patriarcharum, & Metropolitarum, sed etiam illico à sententiis Episcoporum appellari potest. Illae quidem appellationes pertinent ad summam, & supremam potestatem in omnes Episcopos, Metropolitas, Patriarchas, quam nemo communem habet cum Capite, & Principe Ecclesiae; hae procedunt ex eadem potestate, quae hac in parte communis facta est etiam Patriarchis, & Metropolitis, non tamen Summo Pontifici erepta.

§. XXVI. Itaque si Pontifex statim velit cognoscere sententias Episcoporum, omissis mediis, hoc est Metropolitis, & Patriarchis quos inter Pontificem Episcopos lex ecclesiae medios possuit; utitur jure, quod à Christo habuit, & quod ei integrum est relictum, etiam postquam Patriarchis, & Metropolitis commune factum est. Lex Ecclesiae quae sola Patriarchas supra Episcopos constituit, eos appellandi facultatem dedit, omisso judice, quem recta appellandi ratio medium interponebat (1). An quod ex lege ecclesiastica Patriarchis licet non licebit Summo Pontifici; quem unum lex divina Episcopis superiorem fecit, & cui lex Ecclesiae semper integram reliquit eam quoque potestatis partem, quam Patriarchis, & Metropolitis communem fecit?

(1) Confer quæ dixi *l. 1. tit. 3. Sect. 3. §. 38. not. 1. p. 209., et 210.*

§. XXVII. Fieri quidem interdum potest, ut non expediat omittere medios judices, atque ad Sedem Apostolicam statim confugere; quin etiam interdum locorum distantia, fraudis metus, rerum dificultas, periculum ne resciri accurate possint,

quae procul gesta sunt, facere potest; ut non videatur interponenda ad Summum Pontificem appellatio. Tunc autem ipse suo jure non utitur, sed non ideo quia peculiaribus de causis interdum non expedit, Summum Pontificem suo jure uti, exinde eficitur, ut ipse revera non habeat potestatem (1). Ea de causa Africani Patres, qui Episcoporum appellationes ad Sedem Apostolicam plus semel aequissimo animo probaverant (2), Apiarii Presbyteri appellationi modeste restiterunt (3); quoniam haec appellatio temporis, locorum, personae rationi minus congruere videbatur (4).

(1) Simili modo S. Bernardus *l.* 3. *de consid. c.* 4. *p.* 374. *t.* 2. *ed. Mabil. Ven.* 1781. aliquas reprehendit exemptiones, quæ mala afferebant, ab iisque concedendis deterrere conatur Eugenium III., sed tamen non ideo negat Pontificis auctoritatem. "Sic factitando, *inquit*, »probatis vos habere plenitudinem potestatis, sed justitiæ forte non »ita. Facitis hoc, quia potestatis; sed utrum et debeatis, quæstio »est." Sardicenses quoque canones cum innuunt, per causas appellationum Episcoporum Romano à Pontifice delegatos in provincia judices, vel per legatum in eam missum esse cognoscendas, pertinent ad illud, quod magis expedire videbatur, non Pontificiam auctoritatem in discrimen revocant; imo *can.* 4. *t.* 2. *col.* 659. *collect.* Labbæi *ed. Ven.* diserte memorantur causæ episcopales agendæ "in urbe Roma, et in judicio Romani Episcopi determinandæ."

(2) Plurium appellationum Episcopalium exempla, quæ consuetudinem ostendunt, ultro confessi sunt Africani Patres, uti constat ex Augustini epistola, quam Coustantius descripsit inter epistolas Cælestini *Ep.* 1. *n.* 8. *col.* 1056. Tum antiqua ac recentia hujusmodi exempla indicans Augustinus inquit: "quæ ut à nostris temporibus remotis»sima non requiram, recentia memorabo;" ac tria profert exempla, eaque ex una provincia Cæsariensi, et in particulari tantum judiciorum specie, quæ Augustini causæ congruebat; unde facilis est de aliis quoque provinciis, aliisque judiciis conjectura. Recte in hunc locum monet Coustantius: "Apostolicæ Sedis in Afrorum judiciis po»testas *addenda etiam consuetudo* hic aperte prædicatur." Ipsa causa Antonii Episcopi Fussalensis, de qua Augustinus in eadem epistola loquitur, appellatio fuit primum ad Bonifacium Pontificem, cui ipse Numidiæ Primas assensus est, traditis ei commendatitiis ad eumdem Bonifacium litteris, deinde ad Cælestinum, cujus judicio Augustinus obsequutus est cum ad eum gesta transmisit.

(3) Recte observat Cardinalis Orsius *His. eccles. l.* 27. *n.* 36. *p.* 130. *t.* 12. *ed. Rom.*, synodicam epistolam Concilii Africani ad Cælestinum non præcipientium, atque audacter obsistentium esse, sed Afros tantum adhibere præces, quibus Pontificem rogant, ut repellat, coer-

ceatque auctoritate sua licentiam Presbyterorum, aliorumque clericorum, qui appellationis beneficio abutebantur; eos præterea non rogare, ut omnes rejiciantur, sed ut "ad aures venientes non facilius ad»mittatis, ne præpopere, vel indebite videantur restituit."

(4) Sane ut animadvertunt Fratres Ballerinii *Observ. in 1. part. Diss. 5. Quesnelli num. 30. opp. S. Leonis t. 2. col. 791.*, sive inspiciantur acta Synodi an. 419. sive litteræ in causa Apiarii ad Bonifacium, & Cælestinum datæ, manifestum est, nulla unquam ex parte ejus Sedis Apostolicæ recipiendi appellationes in discrimen fuisse vocatum. Omnis rei ratio petitur ex fraudis periculo, ex temporum dilationibus, ex testium, locorumque dificultatibus. Accedit, quod Apiarius simplex erat Presbyter, neque Africani Patres ob illas, quas memoravi, causas, expedire putabant, quod Presbyteris, cæterisque clericis transmarinæ appellationes permitterentur. Nam cuivis facile concessa appellandi facultate, fere quotidie redissent pericula, & dificultates, quarum causa illam Apiarii provocationem ægre ferebant. His incommodis hactenus obviam ierat Africanæ Ecclesiæ consuetudo, per quam receptum erat, ut clericorum causæ in ea regione finirentur; quare Africani Patres illa incommoda, & pericula objiciebant, illamque urgebant consuetudinem, ne Apiarii provocatio admitteretur. Neque vero cum illi consuetudinem proponebat, quidquam detrahebant de jure Primatus, quod numquam in discrimen revocarunt. Nam eo firmo, & immoto, per legitimam consuetudinem, quæ scilicet cum expreso, aut tacito Summi Pontificis consensu fuisset inducta, potuissent Africani jus acquirere finiendi in sua regione, sine ullo appellationis beneficio, suorum clericorum controversias. Simili modo quamquam jus confugiendi ad Principem semper integrum esse debeat, tamen populus ei subditus per consuetudinem acquirere potest privilegium judicandi suorum causas sine appellatione, ut docet Grotius *de Jur. bell. & pac. l. 2. c. 4. §. 23.*; neque ideo quis dicat, Principem in civili republica non habere potestatem, quæ summo imperio affixa est. Hanc igitur consuetudinem Africani Patres urgebant, ignorantes, eam à Sardicensi Concilio rumptam, sublatamque fuisse, eamque ut firmarent consuetudinem, an. 418. novum illum edidere canonem, ne Presbyteri, & clerici ad transmarina judicia confugerent. Sane Pontifex in ea controversia proponebat canones Sardicenses, quos Nicænos vocabat, quod hi illis confirmati fuerant, et quod fuerant conditi à pluribus Episcopis, qui Nicænæ Synodo interfuerant, ut observat Amortius *Elem. jur. canonic. t. 1. p. 5. seq.* Responderunt Afri, se hos canones ignorare ajentes *in Ep. ad Cælestinum* apud Coustantium *Ep. Pontific. Roman. n. 4. col. 1061., & 1062.* "Nam ut aliqui, tamquam à tuæ sanctitatis latere, mittantur, »in nulla invenimus Patrum synodo constitutum; quia illud, quod »pridem per eumdem Corepiscopum nostrum Faustinum tamquam ex »parte Nicæni concilii exinde transmisisti in conciliis verioribus. . . . »tale aliquid non potuimus reperire." Quibus ex verbis manifestum est, eos sine cunctatione paruisse, si canones novissent Sardicen-

cis Concilii, cui, præter cæteros, etiam Gratus Chartaginensis Episcopus interfuerat, uti observant Coustantius *in Not. lit. E. l. c.*, & Tilemontius *art.* 324. *in Vit. Augustin. t.* 13. *p.* 864., qui de cætero his appellationibus minus favent. Revera ipsi Africani Patres an. 419. ad Zosimum dedere litteras, quarum mentio est *in Ep. 2. ad Bonifacium I.* apud Coustantium *col.* 1013., & 1014., & quibus ipsi dicunt hæc: "curavimus, ut ea (*Sardicensia decreta*) servari sine ulla injuria paulisper sineremus usque ad inquisitionem statutorum Nicæni Concilii." Ipsa hæc temporis concilia demonstrat, Afros, repertis canonibus, de quibus quærebatur, statim Summo Pontifici obsequuturos. Late hoc argumentum persequuntur Fratres Ballerinii *cit. Observ. in 1. part. Dissert.* 5. *Quesnelli col.* 955. *et seq.* Atque hæc quidem de Presbyteri appellatione disputatio fuit; verum de Episcoporum ad Sedem Apostolicam appellationibus minime actum est, neque iis unquam Africani Patres restiterunt. Imo & *remotissima*, & *recentia*, uti loquitur Augustinus *loc. cit.* erant exempla appellationum; & vero ipse Augustinus appellationes memorat Prisci Victoris, Laurentii, Antonii Fussalensis, qui omnes Africani Episcopi erant. In eadem causa sunt Cæcilianus, & Lupicinus, similiter Africani Episcopi; ex quibus intelligitur consuetudinem quam Afri de Presbyteris, minoribusque clericis urgebant, numquam ad Episcopos fuisse traductam. Revera de appellationibus clericorum erat Africanus Canon, quem in illo controversiæ æstu Afri condiderant, ut firmarent consuetudinem, quam proponebant; sed de Episcopis nusquam cautum fuerat, ut ipsi Apostolicam Sedem non appellarent. Neque scrupulum aliquem injicere potest id, quod Carthaginensi Concilio an. 419. *can.* 28. apud Dionysium *cod. can. Eccl. Afric.* in *Biblioth. Jur. can. Justelli t.* 1. *p.* 344. *ed. Paris* 1661. constitutum est; quo quidem canone confirmatur id, quod de vetitis Presbyterorum, aliorumque clericorum appellationibus superiori anno sancitum fuerat, atque additur *sicut et de Episcopis sæpius constitutum est.* Verba hæc quibusdam viris doctis, præsertim Natali Alexandro *Histor. Ecclesiast. dissert.* 28. *in sæc. IV. prop.* 3. *t.* 4. *p.* 479. *ed. cit.*, & Orsio Cardinali *Histor. ecclesiast. l.* 27. *n.* 36. *t.* 12. *p.* 134. *ed. Rom.* falsa, ac per fraudem adjecta videntur. Sed utut vera, & germana habeantur, certe eo canone prohiberi non possunt Episcoporum appellationes, quæ *sæpius* vetitæ dicuntur, & tamen numquam eas vetitas fuisse constat, quin earum & *remotissima*, & *recentia* exempla sunt, ut loquitur Augustinus. Adde, quod Africani Patres in Apiarii causa *usque ad inquisitionem Nicænorum curarant servanda à Zosimo prolata statuta*, ut ipsi loquuntur *in cit. Ep. 2. ad Bonifacium I.*, ac denique cuncta sunt composita, uti patet ex epistola ad Bonifacium, quam describunt Mansius *t.* 4. *Concilior. p.* 481., & Amortius *Elem. jur. canon. t.* 1. *in Append. p.* 438. *ed. Ven.* 1763. Quis credat, eo ipso anno, quo omnia sunt composita, contra jus hactenus observatum, contra consuetudinem tum antiquioris, tum recentioris temporis, Episcopos appellare Summum Pontificem fuisse prohibitos? Itaque longe alius hujus canonis sensus est, quod solide,

nervoseque ostendunt Fratres Ballerinii *l. c. col. 966.* & Cl. Zaccaria *Anti-Febron. t. 3. l. 3. c. 4. n. 12.* Scilicet eo canone id constituitur, ut Presbyteri ad trasmarina judicia non confugiant; sed Primates, aut ad universale concilium appellent; quæ appellatio ad Primates, aut de universale concilium sæpius de Episcopis constituta est. Id vero non excludit transmarinas appellationes Episcoporum; sed sicuti Episcopi in appellationibus, quas in provinciis interposuerant, judices habebant Primates, aut universale concilium, ita etiam Presbyteri, ac Diaconi iisdem judicibus in posterum uti jubentur.

§. XXVIII. Lapsu temporum jus hoc appellationum ad Summum Pontificem etiam Ecclesiae lege (1), & consuetudine (2) firmatum est. Verum utraque non novum jus constituit, sed jam constitutum, & haerens in Primatu confirmavit (3). Quare qui jus quarumdam appellationum Summo Pontifici tantum esse putant ex jure Patriarchico, ii faciunt, ut quod ex jure Divino Pontifex habet, id ex jure Ecclesiastico habere videatur. Sed Patriarchas supra Episcopos posuit sola lex Ecclesiae, Summum Pontificem ipse Christus. Itaque illi opus habent Ecclesiae lege, sine qua Episcopis superiores non sunt, ut appellationes recipiant à sententiis Episcoporum; sed hac lege Ecclesiae, & hoc jure Patriarchico opus non habet Summus Pontifex qui à Christo supra Episcopos jurisdictionem accepit.

(1) Jus appellationum ad Sedem Apostolicam confirmatum fuisse Sardicensi Concilio ita compertum, exploratumque est, ut se plane ecclesiasticæ historiæ rudes, & ignaros fateantur, qui huc etiam pertrahunt Isidorianas Decretales, quæ post quinque fere sæcula in manus hominum pervenerunt. Nolo in horum ineptiis refutandis frustra operam terere; quia si jam an. 347., quo Synodus Sardicensis habita est, jus appellationum ad Sedem Apostolicam probatum, confirmatumque fuerat, plane se deridendos præbent, quia ea de re initium juris positivi à falsis Isidori Decretalibus ducendum esse arbitrantur. Sunt autem in Sardicensi Concilio canones tres, qui ad hunc locum pertinent, nimirum *can.* 3. 4. 7. seu 5. *t.* 2. *Concil. col.* 659. *collect.* Labbæi *con.* 3., ut ostendunt Fratres Ballerinii *l. c. col.* 947., non pertinet ad appellationes, quæ post omnia gradatim excusa judicia postremo loco ad Sedem Apostolicam interponuntur; sed pertinet ad secundum judicium, quod statim post primum judicium à Summo Pontifice constitueretur. Novum id quidem erat ex eorum temporum consuetudine, ut qui primo judicio damnatus fuerat, non statim iret ad Episcopos finitimæ provinciæ, ut cautum erat Concilio Antiocheno *can.* 14. *Concil. t.* 2. *col.* 591. *collect.* Labbæi; propterea dictum est: "Si vobis placet, S. Petri

»Apostoli memoriam honoremus, ut scribatur ab his, qui causam exa»minarunt, Julio Romano Episcopo, & si judicaverit renovandum esse »judicium, renovetur, & det judices." Sed ratio Primatus, et studium coercendi audaciam Eusebianorum, qui Romano Pontifici in causis Orientis jus suum eripere conabantur, fecit, ut novum illud jus constitueretur. De appellationibus diserte agunt Canones 4. et 7. seu 5., iisque constitutum est, quod Summus Pontifex appellationes recipiat, ac det judices appellantibus, vel ipse *causa cognita sententiam ferat.* Quod clarius explicat interpretatio Dionysii Exigui *cit. can.* 4. quæ his est concepta verbis: "Cum aliquis Episcopus depositus fuerit eorum Episco»porum judicio, et proclamaverit, agendum sibi negotium in Urbe Ro»ma; alter Episcopus in ejus cathedra, post appellationem ejus, qui »videtur esse depositus, omnino non ordinetur, nisi causa fuerit in ju»dicio Episcopi Romani determinata." Basnagius, Du-Pinius, Quesnellus, et cæteri, qui Sardicenses Canones in Oriente receptos negant, refutantur certissimis testimoniis, et monumentis, quæ, præter cæteros, collegerunt Fratres Ballerinii *cit. t.* 2. *opp. S. Leon. col.* 95. *et. t.* 3. *p.* xxxiv. *et seq.*, ac Josephus Sim. Assemanius *Biblioth. jur. Orien. t.* 1. *l.* 1. *c.* 5. *p.* 110. Recte Græcorum canonum interpres Theodorus Prodromus Senior apud Papadopolum *Prænot. mystag. p.* 367. de his canonibus Sardicensibus dicit hæc: "Damnatis in omni judicio semper licet appella»re ad Romanum Episcopum, et hujus imperio iterum judicari, aut ab »eo, aut à suis legatis." De Sardicensibus canonibus, præter Ballerinios, accurate, et copiose egerunt Natalis Alexander *Hist. eccles. Diss.* 28. *in sæc.* 4. *t.* 4. *p.* 462. *et seq. cit. ed. Ven.* Zaccaria *Anti-Febronio t.* 3. *l.* 3. *c.* 3. *p.* 478. *ed. Cæsenæ et Anti-Feb. vind. Diss.* 8. *c.* 5. *n.* 5. *p.* 456. *et seq., t.* 3. et Marchettus *dei Canoni del Concilio di Sardica par.* 2. *§.* 2. *p.* 111., à quibus omnia, quæ contra jus appellationum ex his canonibus peti solent, graviter, ac solide refutantur.

(2) Appellationum, quæ ad Sedem Apostolicam ex omnibus mundi partibus interpositæ sunt, tum ante, tum post Sardicense Concilium, magnus numerus est. Anno 142, à judicio Synopensis Episcopi, à quo ob stuprum de gradu dimotus fuerat, Marcio Romam venit, ut à Sede Apostolica pacem, et communionem obtineret. Negant Launojus, de Marca, Du-Pinius, pluresque Protestantes, Marcionis appellationem veram esse appellationem, sed aliud ostendunt Bellarminus *De Rom. Pon. l.* 2. *c.* 21. *opp. t.* 1. *p.* 331. *ed. Ven.* 1721. Christianus Lopus *de Appellat. Diss.* 1. *c.* 18. Mansius, & Roncaglia *in Natal. Alexandr. Histor. eccles. sæc.* 4. *Diss.* 28. *t.* 4. *p.* 481. *seq. ed. Ven.* 1776., Zaccaria *Anti-Febron. par.* 2. *l.* 2. *c.* 2. *n.* 2. Anno 250. Privatus Lambesitanus damnatus à synodo 90. Episcoporum litteras communionis à S. Cornelio Pontifice fraudulenter impetrare conatus est; quod sane, nonnisi cognita, & revocata synodi sententia fieri poterat. Unde veram appellationem ipse Coustantius educit *Ep. Pontif. Roman. in notit. Ep. Non extant. Steph. I. §.* 2. *n.* 4. *col.* 233. Biennio post Fortunatus, aliique Africanæ Ecclesiæ Presbyteri, anno autem 262. Basilides Asturicensis, & Martialis Emeritensis Episcopus

Apostolicam Sedem appellarunt. Cyprianus *Ep.* 68. *col.* 253. *ed. Baluzii, Ven.* 1728. nullam adversus hanc appellationem querelam proponit; tantum dicit eam obreptitiam, & ita jus appellationis agnoscit. Exemplum hoc vetusto juri appellationum confirmando aptissimum esse, animadvertunt Baluzius *Not.* 27. *in cit. Ep.* 68. *col.* 260., & Fratres Ballerinii *cit. t.* 2. *Opp. S. Leonis col.* 931. Eodem anno Paulus Samosatenus ab Antiocheno Concilio depositus suam iterum causam apud Felicem Pontificem agendam curavit; qua de re copiose agit Cl. Zaccaria *Anti-Febron. part.* 2. *l.* 3. *c.* 2. §. 6. Anno 313. Cæcilianus Carthaginensis Episcopus judicatus, & ejectus à Synodo Carthaginensi multarum provinciarum Melchiadem Pontificem appellavit, ab eoque, causa cognita, absolutus est. Denique an. 341. celebris est Athanasii appellatio, de qua agit Sozomenus *Hist. l.* 3. *c.* 8. *p.* 102. *ed. Cantabrig.*, ac Gelasius I. *Ep.* 13. *ad Dardan.* apud Labbæum *t.* 5. *col.* 329. *ed. Ven.* habet hæc: "Sanctæ memoriæ quippe Athanasium Synodus Orientalis addixerat, quem tamen exceptum Sedes »Apostolica, quia damnationi Græcorum non consensit, absolvit." Atque hanc quidem appellationem in discrimen revocare ausus non est Constantius Arianus Imperator, sed tantum apud Liberium egit, ut ejus quoque judicio Athanasius damnaretur, sicuti patet ex *Dialog. int. Liberium & Constantium* apud Coustantium *Ep. Pontif. Roman. col.* 433. *& seq.* Sunt & alia harum appellationum Sardicensi Concilio antiquiorum exempla, quæ omnia, præter cæteros, collegit Auctor dissertationis Romæ editæ 1768. *de Appellationibus ad Romanum Pontificem.* Post Sardicense Concilium plura etiam sunt de his appellationibus monumenta. Nam sæculo IV. Eusthatius Sebastenus Episcopus cum in Concilio Melitinensi Arianorum depositus fuisset, Liberium Pontificem appellavit, à quo restitutus est; qua de re confer ea, quæ diximus *l.* 1. *t.* 3. *sect.* 1. §. 18. *not.* 5. *p.* 179. Eodem sæculo Petrus Alexandrinæ Ecclesiæ Sacerdos; itemque Instantius, Salvianus, Priscilianus Apostolicam Sedem appellarunt. Initio V. sæculi appellatio occurrit S. Joan. Chrysostomi, de qua multa à me dicta sunt *cit. p.* 179., & quam adversus Launojum, Du-pinium, Quesnellium, Giannonium, Petrum de Marca, & cæteros late vindicat David *Jugemens canon. chap.* 7. *art.* 5., Natalis Alexander *l. c. p.* 466. ibique Mansius *in Not.*, Pagius *in Baronium ad an.* 404. *n.* 16. *t.* 6. *p.* 433. *ed. Lucæ*, Christianus Lupus *de Appellation. Disc.* 1. *c.* 27.; Bianchius *dell' Esterna Polizia de la Chiesa t.* 5. *par.* 2. *p.* 81. Zaccaria *Anti-Febronio t.* 3. *p.* 503. *& seq.* Atque hæc quidem Chrysostomi appellatio non fidei, sed meræ disciplinæ causam respiciebat; unde educitur, ut recte monet Natalis Alexander *p.* 467., jus appellationum ad Sedem Apostolicam non tantum in rebus fidei, sed etiam disciplinæ. Pertinent ad idem sæculum V. appellationes Bubalii, & Tauriani ad Innocentium I., uti patet ex ejus *Ep. ad Episcop. Macedon.* apud Coustantium *col.* 841., Cælesti Presbyteri, & Patrocii Arelatensis ad Zosimum, qui utramque memorat *Ep.* 2. *ad Aurel. & ep.* 5. apud eumdem Coustantium *col.* 994. *&* 959.; item quatuor illæ ex Africa appellationes, quas ab Augustino recenseri diximus, Pereyii Episcopi, de quo loquitur Bonifacius I. *ep. ad Rufum* 13. apud

Coustantium *col.* 1036., Eutherii Thyanensis, & Helladii Carsensis, qui nomine Episcoporum Euphratesiæ, utriusque Ciliciæ, Cappadocciæ secundæ, Bithyniæ, Tessaliæ, & Mœsiæ ad Sixtum III. confugerunt, uti constat ex eorum epistola apud Coustantium *col.* 1245. *& seq.*, Idduæ Smirnensis Episcopi ad eumdem Sixtum III., qui eam memorat. *ep.* 9. *n.* 3. *col.* 1266. apud Coustantium. De Gallicanis appellationibus celebre est testimonium S. Leonis M., qui *ep.* 10. *ed. Ballerin. t.* 1. *col.* 634. inquit, à "Gallicanis innumeris relationibus esse consultam Sedem Apostolicam, & »quemadmodum vetus consuetudo poscebat, per diversarum appellatio»nem causarum, aut retractata ab ea, aut confirmata fuisse judicia." Mitto appellationes Cheledonii, Lupicini, Eutychetis, S. Flaviani, Theodoriti, Salomonis Presbyteri, Stephani Larissæi, Contumeliosi Episcopi Rejensis, cæteras, quarum magnus est numerus, quæque ab iis, quos supra indicavi scriptoribus accurate describuntur. Consistam in appellationibus Honorati Archidiaconi Salonensis, Felicissimi, & Vicentii Diaconorum, Hadriani Episcopi Thebani, Joannis Presbyteri Isauriæ, Joannis Presbyteri Chalcedonensis, & Athanasii Monachi, Claudii Abbatis, Pauli Episcopi Africani, Florentii Episcopi Epidauri, Donadei Diaconi Numidiæ, Januarii Malacæ, Alcisonis Corcyrensis, quarum appellationum omnium testis, est S. Gregorius M. *l.* 1. *Ep.* 19. *opp.* 20. *t.* 2. *col.* 503. 504. 566., *l.* 3. *Ep.* 6. 7. 8. 9. *&* 53. *col.* 627. *seq. & col.* 662. *l.* 6. *Ep.* 14. 15. 16. 24. 63. *col.* 803. 804. 809. 838., *l.* 12. *Ep.* 8. *col.* 2186. *l.* 13. *Ep.* 45. *c.* 1250. *seq.*, *l.* 14. *Ep.* 7. *&* 8. *col.* 1264. *&* 1266. *ed. Paris.* 1705. Vide etiam Ferrandum *can.* 59. apud Justellum *Biblioth. jur. can. t.* 1. *p.* 450. *ed. Paris.*, & Capitularia Caroli M. *l.* 7. *c.* 315. apud Baluzium *Capitular. Rege Fran. t.* 1. *col.* 731. *et c.* 412. *col.* 745. *ed. Ven.* 1772. Postremo rem concludam Gelasii I. verbis *Ep.* 4. *seu in Commonitor. ad Faustum Magistrum t.* 5. *Concil. col.* 295. *Collect.* Labbæi *cit. ed. Ven.* "nobis, *inquit*, op»ponunt canones, dum nesciunt, quid loquantur, contra quos hoc ipso »venire se produnt, quod primæ sedi sana, rectaque suadenti parere »fugiunt. Ipsi sunt canones, qui appellationes totius Ecclesiæ ad hu»jus Sedis examen voluere deferri; ab ipsa vero nusquam prorsus appellari debere sanxerunt."

(3) Quæ de Primatus jure dicta sunt, ostendunt, ei prorsus hærere jus appellationum; idque etiam confirmant exempla appellationum Sardicensi Concilio antiquiorum. Nam si jus hoc primum his canonibus statutum fuisset, nullæ ante eos occurrerent ad Apostolicam sedem appellationes. Hinc eas ex ipso jure Primatus repetunt S. Bonifacius I. *Ep.* 14. *ad Thesal. Epis. col.* 1038. apud Coustantinum, Agapitus *ep.* 4. *ad Justinianum Imperat.* apud Labbæum *Collect. Conc. t.* 5. *col.* 942. *ed. Ven.* Agatho in Concilio Romano *ibid. t.* 7. *col.* 606., Gelasius I. *in cit. Commun. ad Faustum* apud Labbæum *t.* 5. *Conc. col.* 297., Valentinianus III. *ep. ad Theodos. opp. S. Leon. p.* 201. *ed. Rom.*, & S. Bernardus *de considerat. ad Eugen. l.* 3. *c.* 2. *opp. t.* 2. *p.* 370. *ed. Ven.* 1781. *Appellatur*; inquit, *de toto mundo ad te. Id quidem in testimonium singularis Primatus tui* Reliqui Patres, quos intersunt S. Innocentius I. *ep.* 2. *ad Victric. n.* 6. apud

Coustantium *col.* 749. Julius I. *Ep. I. ad Eusebian. n.* 22. apud eumdem Coustantium *col.* 386., Leo M. *ep.* 10. *ad Viennens. episc. c.* 2. *opp. t.* 1. *col.* 634. *ed. Ballerin.*, cæteri, quos mitto, nec nimius sim, hanc ajunt, perpetuo fuisse Ecclesiæ consuetudinem, ut ab omnibus Summus Pontifex appellaretur; quæ perpetua consuetudo tantum ad jus primatus referri potest. Ipse Quesnellus, qui tanto studio appellationibus adversatur *Diss.* 16. *in S. Leon.* §. 14. *n.* 4. fateri vel invitus debuit; Gallicanus, "cum appellationes receperunt, respexisse ad Primatus Pontificis dignitatem, ac potentiorem, ut Irænæus vocat, principalitatem."

§. XXIX. Jus Patriarchicum inesse dicimus in Summo Pontifice, propterea quod lex Ecclesiæ quæ in Oriente inter ipsum, & Episcopos esse voluit Patriarchas, medium hunc gradum in Occidente non constituit; ideoque Pontifex Occidentis Patriarcha appellatur, quoniam eum quoque occupat in Occidente locum, qui in Oriente datus est certis Episcopis, quos Ecclesia cæteris in ea regione superiores fecit. Sed tum in Oriente, tum in Occidente Primas, & caput Ecclesiæ est; & jus annexum Potestati superiori, qualis est Primatus, ad inferiorem, quæ in illa inest; hoc est ad Patriarchatum, referri non potest. Simili modo si Princeps, qui summo potitur imperio, aut Ducis in bello, aut Judicis civilium controversiarum partes velit sustinere, quidquid in utroque munere gerit, non ex mera judicis, ducisve potestate gerit, sed ex potestate summi imperii, in qua utraque illa potestas insita & affixa est (1).

(1) Confer Heineccium *Elem. jur. natur. et gent. l.* 2. *c.* 8. §. 156. *et* 157. *et c.* 9. §. 192. *opp. t.* 8. *p.* 213. *et* 229. *ed. Neap. cit.*

§. XXX. Inter appellationes, quæ ex Oriente, quæque ex Occidente ad Summum Pontificem interponuntur, hoc discrimen est, quod illæ, cum gradatim fiunt judicium postulant Patriarcharum antequam Capitis, & Primatis judicium subeant; hae vero à Metropolitis statim ad hunc Primatem, & caput deferuntur. Sed utroque loco Primas est, qui appellatur, & qui judicat. Si quid Pontifex ageret annexum soli Patriarchatui, non Primatui, id quidem ageret tamquam Patriarcha, non tamquam Primas; sed cum ipse habeat jus appellationum ex Primatu, non ex Patriarchatu, semper tamquam

Primas appellationes recipit, quocumque ex loco procedant.

§. XXXI. Quod si jus appellationum oritur ex potestate, & jurisdictione, quae in Primatum haeret, consequens est, ut Pontifex, cum ex ea potestate, & jurisdictione appellationes recepit, possit suo lubitu vel causas ipse cognoscere, vel judices, qui eas cognoscant, constituere in loco unde appellatur. Ita in civili republica alterutrum facit Princeps arbitratu suo; quoniam jus appellationum adhaeret in summa potestate, cum qua reipublicae praepositus est. Alicubi quidem lex Ecclesiae, aut consuetudo potest efficere, ut propter locorum longinquitatem, dificultatem rerum, aliasve causas ejusmodi dentur judices in provincia, unde appellatio interposita est; verum neque Ecclesiae lex, neque consuetudo potuit eripere Summo Pontifici potestatem, & jurisdictionem, quam à Christo accepit (1).

(1) Sane maxima pars appellationum, quas supra descripsi, pertinent ad judicia, quæ à Summo Pontifice Romæ acta sunt; & Sardicensibus canonibus, uti ostendi loco superiore, diserte cautum est, ut Romæ causæ agerentur. Argumentum hoc, præter cæteros, solide, copioseque persequuntur Fratres Ballerinii *cit. t. 2. Opp. S. Leonis col.* 683., & Cl. Zaccaria *Anti-Febron. vindic. par.* 3. *Diss.* 8. *c.* 6. *p.* 495. *et seq.* Illud ridiculum, quod habet Dominicus Cavallarius *Instit. Jur. canon. par.* 3. *c.* 28. Is enim §. 4. "libens agnoscit, jus appellandi Romanam Sedem à "synodorum inferiorum judiciis, tanquam consectaneum Primatus Ro- "mani Pontificis in universam Ecclesiam haberi posse; est enim Roma- "nus Pontifex cæteris Episcopis superior; naturalis vero ratio dictat, "ab inferioribus ad superiorem appellandum." Tum §. 5. & *seq.* conatur ostendere, Romanos Pontifices eo jure usos non fuisse; postea Sardicensi Concilio eis dandi judices facultatem fuisse concessam, hos canones serius fuisse receptos, denique per falsas Isidori decretales Summos Pontifices non tantum dandi judices, sed etiam in judicandi causis appellationum potestatem obtinuisse. Mitto omnia, quæ supra dixi, ac suis ipsis principiis Cavallarium urgeo. Si jus appellationum "consec- "taneum est Primatus Romani Pontificis in universam Ecclesiam, *si ipse* "*appellatur*, *quia* cæteris Episcopis superior *est*, & naturalis ratio dictat, "ab inferioribus ad superiorem appellandum," hoc est si jus appellationum originem habet à Jure Divino à quo certe Primatus oritur, quid Summus Pontifex opus habuit canonibus Sardicensibus, aut falsis Isidori decretalibus? Non hæ decretales, neque illi canones dederunt jus appellationum, sed dedit ipse Christus, qui Primatum instituit. Mitto cætera, quæ Cavallarius cumulat contra jus appellationum, quod in ipso

Primatu inesse demonstravimus. Nam ipsa sunt argumenta Bohemeri, Van-Espenii, Febronii, cæterorum, quos supra refutavimus, ut proinde eadem omnia quadrent etiam in Cavallarium, qui aliorum errores litteris consignavit. Simili plane de causa "in notis ad titulum de Judi»ciaria Ecclesiæ potestate" separatim non refutavimus Cavallarium, qui *Inst. canon. par.* 3. *c.* 2. & 3. adversus judiciariam in causis civilibus Ecclesiæ potestatem multa habet, quæ à Du-Pinio, Fevretio, Van-Es-penio, cæterisque similibus desumpta sunt. Nam eorum ineptiis, explosiis, atque rejectis, etiam Cavallario, cujus par omnino causa est, satisfactum arbitramur. Liceat mihi hoc loco, quoniam memoravi Isidori Mercatoris collectionem, cujus sæpe in his Institutionibus mentio occurrit, aliquid animadvertere, quod post editum tomum I. earumdem Institutionum, ubi de hac collectione disserui *p.* 67. *et seq.* intellexi ex Miss. epistola P. Burrielii data ad Franciscum Ravagum die 22. Decembris an. 1752., quam mihi legendum dedit V. Cl Laurentius Hervas, qui etiam illius partem descripsit in opere, cui titulus *Storia della vita dell'Uomo t.* 2. *l.* 4. *c.* 11. *p.* 191. Tradit nimirum Burrielius, Isidorum usum præsertim fuisse Hispanica collectione canonum, cui multa addidit ingenio suo, multaque emendavit, atque detraxit, ut suum illud figmentum componeret, quod & ego observavi *prolegomenis t.* 1. *c.* 5. §. 6. *p.* 68. *et seq.* Illud in primis monet ipse Burrielius, sese omnia Hispaniarum archiva diligentissime lustrasse, neque ullum unquam manuscriptum codicem ejus collectionis reperire potuisse; quod argumento est plane maximo, Hispanos, qui Isidorum conferentes cum ea collectione, quæ in omnium manibus versabatur, nullo negotio fraude detegere potuissent, Isidori figmenta penitus ignorasse. Illam autem collectionem Gotico-Hispanicam describit Burrielius litteris ad Canonicum Petrum de Castro datis die 30. Decembris an. 1754., quas equidem litteras apud eumdem eruditum virum Laurentium Hervas legi. Scilicet ea continet canones XX. Nicænus; quos continuo sequuntur aliarum Græcarum Synodorum Canones in latinum sermonem conversi; sed hæc versio diversa est à Dionysiana, atque eadem magna ex parte est, quam dedit Isidorus Mercator, cujus nomine eam Harduinus edidit. Atque hæc causa est, propter quam multi in Galliis putaverint, Isidori collectionem in Hispaniis fuisse absolutam, quia nimirum Isidorus ex collectione Gotico-Hispanica fere integram Græcorum canonum versionem arripuit. Novum hinc argumentum educitur, ex quo patet, non modo nullas fuisse in hac Isidori collectione Pontificum Romanorum partes, sed ipsos etiam nullam ejus rationem habuisse; quam si habuissent, illam certe misissent ad Ecclesiam Hispanicam, quæ semper magnam habuit cum Romana Ecclesia conjunctione. Sane pars altera collectionis Gotico-Hispanicæ constat ex Decretalibus Summorum Pontificum centum, ac duabus, iisque omnibus certæ fidei, quas sequitur Decretalis *de libris recipiendis*, & non recipiendis, unde Gratianus desumpsit *Can. Sancta Romana* 3. *Dist.* 15., qui canon, uti testatur Burrielius *cit. Ep. ad Canon. de Castro*, in omnibus Codicibus, non Gelasio, sed Hormisdæ tribuitur. Optandum maxime

esset, ut præclara Hispanorum natio, quæ viris abundat ingenio, ac doctrina plenis, in lucem emitteret collectionem Gotico-Hispanicam, quam duabus illis litteris Burrielius memorat, quamque ipse illustravit; magnum exinde lumen acciperet ecclesiastica jurisprudentia, & multa forte occurrerent emendanda in operibus eorum, qui antiquas canonum colectiones ediderunt. Certe testatur Burrielius, multa se animadvertisse minus vere, & minus accurate scripta à Card. Aguirrio, & à Cajetano Cennio, qui hactenus visi sunt Hispanicas Canonum collectiones omnium diligentissime expendisse.

TITULUS XVI.

De in integrum restitutione.

§. I.

Qui appellationis remedio uti non potest, beneficium habet restitutionis in integrum, per quam omnia in antiquum statum restituuntur. Definitur autem in integrum restitutio à Paulo IC. (1) redintegrandae rei, vel causae actio (2). Datur hoc remedium extra ordinem, ut subsidio sit iis, quibus aliae desunt actiones per quas jus suum consequantur. Quare cum actus ipso jure irritus est, aut cum aliud suppetit ordinarium civile remedium, in integrum restitutio dari non solet (3).

(1) *Recept. sentent. l. 1. tit. 7.* § 1. apud Schultingium *Jurisprud. vet. Ante-Justinian. p. 233. ed. Lipsiæ.* 1737.

(2) Actionis vocabulum generatim hic accipitur pro quovis juris remedio, quod quis vel intendit, vel à Magistratu conceditur, ut *in l. 37. ff. de obligat. & action.* Ab Isidoro *Origin. l. 5. c. 25.* in integrum restitutio definitur, *causæ, vel rei reparatio.*

(3) *L. 17. ff. de Minor.*

§. II. Non temere, ac sine delectu, sed tantum justis de

causis in integrum restitutio conceditur. Majores XXV. annis non restituuntur, nisi demonstrata causa laesionis, quae culpa vacat: qualis est dolus alterius (1) causa metus, alienatio judicii mutandi causa facta (2), absentia, aut justus error (3); denique si qua alia judici juxta causa videatur (4). Minores annis XXV. propter lubricam aetatem, probata læsione, restituuntur (5); modo restitutio petatur intra quadriennium à tempore, quo minores esse desinunt.

(1) *Cap.* 4. *de In integr. restit.*, *cap.* 6. *de his quæ vi metusve.*

(2) *L.* 1. *ff. de Alien. jud.*, *c.* 1. *eod.*, *c.* 11. *de jud.* Extat in Pandectis, atque in Decretalibus titulus *de Alienatione judicii mutandi causa facta.* Fit autem hæc alienatio, quoties pars altera, quæ litem habet, dolo malo jus suum in aliquem transfert, *& facit commutationem*, ut loquitur *c.* 1. *de Alienat. jud. mutand. caus.*, veluti si vendat, aut cedat potentioribus, ut adversario gravius negotium ingerat, atque ejus conditionem deteriorem faciat.

(3) *L.* 2. *ff. de Restit. in integr.*, *c.* 4. *eod.* Vide etiam Paulum *Recept. sentent. l.* 1. *tit.* 7. §. 1. apud Schultingium *l. & ed. cit. p.* 233.

(4) *L.* 1. *ff. Ex quibus caus. major.*, *c.* 4. *de In integr. restit.*

(5) *L.* 2. *cod. de Filiofam. min.*, *c.* 4. *de In integr. restit.* Concessa autem in integrum restitutione minori, etiam ejus fidejussori succurritur, ut inquit Ulpianus in *l.* 51. *ff. de Procurat.* Consule Edmundum Merilium *Observ. l.* 4. *c.* 10. *p.* 128. *ed. Neap.* 1720.

§. III. Exemplo Minorum, etiam Universitates habent in integrum restitutionem (1): similiter, & Ecclesia eodem beneficio fruitur. Nomine autem Ecclesiae Jurisconsultorum sententia, & usu fori omnia corpora ecclesiastica, monasteria, domus religiosae, academiae, hospitalia comprehenduntur. Restituitur Ecclesia, si detrimentum accepit, eaque restitutionem petat intra quadriennium, postquam illud pertulit; modo ab initio propter dolum, vim, metum, aut aliud justum impedimentum jus suum persequi non potuerit (3); & vero restituitur ubicumque sit læsa, etiam propter negligentiam Procuratoris, qui ejus jura, & documenta non protulit (4); contra confessionem sibi noxiam (5); contra lapsum fatalium (6); non solum contra laicum, sed etiam contra aliam Ecclesiam, quæ intulit detrimentum (7).

(1) *L.* 4. *cod. Ex quib. caus. major. in Integr. restit.*, *l.* 3. *cod. de Jur. reipubl.*, *l.* 9. *ff. de Appellat.*

(2) *Cap. 1. de In integr. restit.*, *c. 2. eod. in 6. Clem. unic. eod.*
(3) *Cap. 1. de In integr. in 6.*
(4) *Cap. 2. de In integr. restit.*
(5) *Cap. 2. eod. in 6.*
(6) *Cap. 3. de In integr. restit.*
(7) *Cap. 3. eod.* At enim qui privilegium habet, eo uti non potest adversus illum, cui par est privilegium *l. 12. §. 1. cod. Qui potior. in pignor.* Verum id quidem est, si utraque Ecclesia de damno vitando agat; at si altera de damno vitando, altera de lucro captando agat, illam contra hanc restitui æquum est, uti similiter minor contra minorem restituitur *l. 12. §. Item quæritur ff. de Minor.*

§. IV. Datur in integrum restitutio etiam contra sententiam Principis (1), aut summi Pontificis (2), sed tantum uterque contra propriam sententiam, aut sui delegati restituit (3); datur praeterea tam in judicio, quam extra judicium cum quis ex aliquo facto, aut contractu laesus est. Semel non delegata amplius conceditur, praeterquam ad appellationem omissam; nisi deinceps nova prodierint monumenta, quorum gratia tribuenda videatur (4).

(1) *L. 1. et 2 cod. Si sæp. restit. in integr. postul.*
(2) *Cap. 5. de In integr. restit.*
(3) *L. 18. ff. de Minor. 25. an.*, *l. 3. cod. Si advers. rem jud.*
(4) *Cap. ult. de Integr. restit.*

§. V. Restituit autem Magistratus urbanus, vel provincialis, vel judex in eam rem à Principe, vel à Magistratu datus (1). Municipalis Magistratus sine Principis mandato neminem restituere potest (2), quoniam non habet mixtum imperium, cujus præsertim est propria in integrum restitutio. Atque hi quidem concedunt in integrum restitutionem, quam ordinariam dicimus, quae scilicet ab ipsa lege, atque intra certum tempus, puta intra quadriennium tribuitur. Nam extra ordinem, hoc est praeter scripti Juris imperium, uti fit in transactionibus, & similibus, lapsoque tempore à lege constituto, solus Princeps restituit.

(1) Confer Cujacium *in cod. l. 4. tit. 46. opp. t. 10. col. 862. ed. cit.*

(2) *L. 26. ff. ad Municipal.* Vide Scipionem Gentilem *de Jurisdict. l. 1. c. 32. opp. t. 3. p. 96. seq. ed. Neap.* 1764. Verum jure Codicis etiam Municipales Magistratus in integrum restituere posse, censet Oddus *de Restit. in integr. par. 1. qu. 34. art. 4.*

§. VI. Magistratus adversus suam, aut judicis inferioris, parisve potestatis sententiam restituit; inferior autem Magistratus contra superioris sententiam restituere non potest (1). Nostris moribus Judex ordinarius, qui in Urbe principe jus reddit, quique ex omnibus provinciis appellatur, in integrum restituit adversus judicata Magistratuum provincialium, & municipalium; sed contra ipsius judicatum à Principe in integrum restitutio conceditur. Alicubi mos est, ut propter incidentia in lite à judice ordinario, cum vero agitur de præcipuo negotio, veluti de contractibus, transactionibus, hæreditatum aditionibus, aut repudiationibus, præscriptionibus, rebus judicatis, cæterisque similibus, non nisi à Principe, vel ab eo, cui data hæc potestas à Principe est, restitutio tribuatur (2).

(1) Consule Cujacium *l. c. & in l. 16. ff. de Minor. 25. ann. opp. t. 1. col. 688. ed. cit.*, & Donellum *de Jur. civil. l. 11. c. 14. §. 3. opp. t. 5. col. 1243. seq. ed. Lucæ cit.*
(2) Vide Vœtum *in Pandect. l. 4. tit. 1. n. 3. & 4.*

§. VII. Petita in integrum restitutione omnia in suo statu manere debent, donec res finita fuerit (1); & ideo latæ sententiæ executio suspenditur, perinde ac appellatio interposita fuisset (2). Ea vero inde impetrata omnia ad pristinum statum vocantur, læsio removetur, & quæ sua sunt unusquisque recuperat (3). Nam restitutio prodest non tantum illi, qui eam impetrat, sed etiam illi, contra quem conceditur, quoniam utrique suum tribuendum est. Sed qui rem recuperat, solvere debet impensas quas alter in rem fecit (4).

(1) *L. un. cod. in Integr. restit. postul. ne quid novi fiat.*
(2) *Cap. 6. de In integr. restit.*
(3) *L. 25. §. Restitutio ff. de Minor.*
(4) *Cap. 1. de In integr. restit.*, C. 11. *de reb. eccles. alien.*

§. VIII. Etiam à supplicatione Principi oblata, quam, & *revisionem* appellamus (1), adjuvantur ii, qui appellationis remedio uti nequeunt. Quæ supplicatio dici potest querela adversus molestiam, sive gravamen judicis, à cujus sententia propter ejus excellentiam statuto, aut Principis constitutione appellare non licet (2). Ea vero si proponatur intra decem dies post latam sententiam; efficit, ut eadem sententia non aliter exitum habeat, nisi victor fidejussionem præbuerit tantum restituendi cum ultimis augmentis, quantum fuerit in condemnatione, si sententia revocetur (3). Elapso quoque decendio recte intra biennium haec suplicatio proponitur; sed tunc nulla cautione opus est, ac sententia statim vim, & exitum habet (4).

(1) Multi supplicationem à revisione distinguunt, & hanc illi quidem affinem, non omnino similem faciunt. Confer Benderum *de Revision. in proœm. n.* 18. *&* *seq.*, & Hilligerum *ad Donellum de Jur. civil. l.* 28. *c.* 6. §. 15. *not.* 22. *t.* 6. *col.* 418. *&* 419. *ed. Lucæ cit.*

(2) *L. unic. cod. de Sentent. præfect. prætor.*

(3) *Auth. Quæ supplicatio cod. de Precib. imper. oferen.*, quæ Authentica sumpta est ex *Novell.* 119. *c.* 5. Vide Cujacium *in cod. de Sentent. Præfect. Prætor. opp. t.* 9. *col.* 989. *ed. cit.* Sed jam plerisque in locis fori usu receptum est, ut supplicacio intra dies decem Principi oblata sententiæ executionem suspendat, neque ulla habeatur ratio cautionis *de restituendo*, quam forte victor emittere velit.

(4) Consule Voetum *ad Pandect. l.* 49. *tit.* 2., qui ea de re copiose disputat.

§. IX. Quemadmodum vero qui causa cecidit, judicium antea gestum infirmari postulat, ita qui superior discessit, illi vim majorem saepe addendam curat, quod fit potissimum Apostolicae Sedis confirmatione. Agunt ea de re Decretales in titulo *de Confirmatione utili, vel inutili.* Apostolica haec confirmatio, cum facta est causa cognita, praecedit omnem controversiam; adeo ut res à Summo Pontifice confirmata amplius in discrimen revocari non possit. Contra vero si edita est re non cognita, atque *in forma communi*, ut ajunt, ea quidem impedimento non est, quominus judex rem noscat; quia confirmatio conditionem habet, modo justa sit sententia, de qua quaerebatur (1).

(1) *Cap.* 1. ibique Glossa, *v. Confirmationem*, & *c.* 2., & *c.* 7. *de Confirmat. util. vel inutil.*, *c.* 5. *de Concess. præben.*, *c.* 14. *de Offic. & potest. delegat.*

§. X. In primis autem curandum est, ut à Pontificia confirmatione procul absit omne obreptionis, aut subreptionis vitium; scilicet ea non est impetranda aut falsa narrando aut vera malitiose reticendo (1). Quod merito transfertur etiam ad caetera Apostolicæ Sedis mandata, decreta, confirmationes, quæ cum in iis obreptio, aut subreptio inest, vim nullam habent. Hodie de vi, aut justitia privilegii, mandati, aut confirmationis Sedis Apostolicæ disputari non solet, nisi primum ab ipso Pontifice *oris*, ut vocant, *aperitio* fuerit impetrata.

(1) *Cap.* 1. & 2. *de Confirmat. util. vel inutil.*

TITULUS XVII.

De arbitris.

I. Per arbitros, & transactiones lites tolluntur.
II. Qui arbiter?
III. Arbiter vel necessarius, vel voluntarius.
IV. Quibus in rebus necessarii arbitri assumantur?
V. Arbitri voluntarii nullam habent jurisdictionem.
VI. Sententia ab arbitro lata quam vim habeat?
VII. Qui arbitri esse possint?
VIII. Unus ne, an plures arbitri eligendi.
IX. Quomodo plures arbitri judicare debeant; & quid agendum si inter se dissentiant?
X. Quando arbitri cogendi ad ferendum judicium?
XI. Quomodo ab arbitris judicandum?
XII. Quæ causæ rejiciant arbitrium?
XIII. Arbitri judicium ad boni viri arbitrium quando redigatur?
XIV. Quis arbitri executionem decernat?
XV. Quomodo exspirent arbitria?

§. I.

Forensem strepitum longasque, ac periculosas judiciorum ambages declinaturi non raro controversias omnes arbitro-

rum fidei dijudicandas committimus, aut initis mutuo consensu pactis, & transactionibus sedamus, atque componimus. Itaque posteaquam de judiciis actum est, aliqua etiam de arbitriis, & aliqua item de pactis, & transactionibus addenda sunt.

§. II. Arbiter in libris juris civilis sæpe est judex à Prætore datus (1); sed tamen distinguitur ab eo, quem proprie judicem appellamus (2). Qui bonæ fidei judiciis datur, arbiter, qui stricti juris, judex est, uterque constituitur à Magistratu, qui dati ab se judicis, aut arbitri sententiam exequitur (3). Nobis hoc loco arbiter est judex ad cognoscendam, finiendamque controversiam litigantium voluntate constitutus, sive id ipsi legis imperio fecerint, sive sponte sua (4).

(1) *L.* 3. *cod. Commun. divid.*
(2) *L.* 7. *ff. ad l. Jul. repert., l.* 15. *ff. de Re jud.* §. 1. *Inst. de Act.*
(3) *L.* 15. *cit. ff. de Re jud.* Confer Brisonium *de Verb. signific. v. Arbiter.*
(4) Arbiter ab eo distinguitur, quem nos arbitratorem vocamus, quod quidem vocabulum Jus Civile ignoravit, rem tamen ipsam recte novit. Arbitrator autem dicitur, qui sine ulla judicii forma ex æquo, & bono lites suo consilio, & auctoritate studet componere *l.* 14. §. *Recepisse ff. de Recept. qui arbitr. recep.*, vel conventiones, aliaque ad finem bonum perducit, adhibeturque in contractibus, ut rerum pretia, mercedem operarum, lucrum, aut damnum, cæteraque similia boni viri arbitrio constituat *l.* 70. §. *Gener. ff. de Jur. dot., l.* 76. 77. 78. 79. *ff. Pro socio*, §. 1. *Inst. de Locat.*, §. 2. *Inst. de Empt., l. ult. cod. de Contrahen. empt.* Confer Cujacium *in l.* 4. *qu. Pauli l.* 77. opp. *t.* 5. *col.* 966. *seq.*

§. III. Nam alii sunt arbitri, quod ipsi quidem litigantes sumunt, sed legis jussu, & alii sunt, quos ipsi suo arbitrio, ac libera voluntate constituunt; & hi *voluntarii*, illi vero *necessarii* appellantur (1). Arbitri necessarii veri judices sunt, quoniam dantur à lege, vel Principe, vel Magistratu, qui eos eligere cogunt; ideoque habent jurisdictionem, eorumque sententia vim accipit rei judicatæ, ab eaque appellatur (2). Retinent tamen nomen arbitrorum, quoniam mutuo partium consensu eliguntur, ut arbiter pro socio, tutelæ (3).

(1) Arbitri libera litigantium voluntate electi proprie *compromissarii*, legis autem imperio constituti *juris* arbitri dicuntur. Atque hi quidem originem ducunt à judicibus, qui olim dabantur in negotiis bonæ fidei partium voluntate electi *l.* 17. *ff. de Jud.*, qui ex æquo, & bono arbitrari de lite poterant, et quorum in Jure Romano sæpe mentio est *l.* 7. *ff. de Negot. gest. l.* 1. *ff. de Pact. dotal. l.* 47. *ff. Famil. ercisc.* Quin etiam hi dabantur ad articulos incidentes definiendos, veluti ad probandos fidejussores, à quibus etiam appellari poterat, cum instar judicium pedaneorum essent *l.* 9. *ff. Quid satisd. cogan.*

(2) *L.* 9. *ff. Qui satisd. cogan.*, *l.* 23. *ff. de Appellat.*, *c.* 11. *de Offic. deleg. in* 6.

(3) Consule Cujacium *in l.* 16. *cod. de Jud. opp. t.* 9. *col.* 138. *ed. cit.*

§. IV. Plura autem negotia sunt, quæ leges ab his arbitris expediri volunt. Ita jure civili si delegati judices suspecti habeantur, eligendi sunt arbitri, qui ipsam principem causam dijudicent (1); itemque jure canonico cum judices super revocatione Literarum Apostolicarum inter se non consentiunt (2), aut cum datus judex suspectus est, arbitri constituuntur (3). In Africana Ecclesia eligi debebant arbitri, qui noscerent appellationes à sententia synodi provincialis (4), & nunc jure municipali quarumdam regionum sancitum est, ut eorum, qui inter se certo cognationis gradu conjunguntur, lites arbitrorum judicio committantur.

(1) *L.* 16. *cod. de Jud.*

(2) *Cap.* 11. *de Offic. & potest. delegat. in* 6.

(3) *Cap.* 39. *de Offic. & potest. deleg.*, *c.* 14. *de Rescript.*, *c.* 41. §. 2. & *c.* 61. *de Appellat*, *c.* 4. *de For. competen.*

(4) *Can.* 96. *cod. African.* apud Dionysium Exiguum *in Biblioth. Justelli t.* 1. *p.* 382.

§. V. Arbitri voluntarii nullam habent jurisdictionem, sed tantum notionem, nec proprie judices sunt, quos privatorum consensus facere non potest (1); sed tantum ex compromisso judicis partes suscipiunt (2). Compromissum est conventio, qua litigantes controversiam alicujus judicio subjiciunt, spondentque, se arbitri sententiæ parituros (3). Accepta ab arbitro conventio *receptum* dicitur (4). Hoc autem promittunt litigantes, vel mutua stipulatione, vel nudo pacto, & interdum etiam

rum fidei dijudicandas committimus, aut initis mutuo consensu pactis, & transactionibus sedamus, atque componimus. Itaque posteaquam de judiciis actum est, aliqua etiam de arbitris, & aliqua item de pactis, & transactionibus addenda sunt.

§. II. Arbiter in libris juris civilis sæpe est judex à Prætore datus (1); sed tamen distinguitur ab eo, quem proprie judicem appellamus (2). Qui bonæ fidei judiciis datur, arbiter, qui stricti juris, judex est, uterque constituitur à Magistratu, qui dati ab se judicis, aut arbitri sententiam exequitur (3). Nobis hoc loco arbiter est judex ad cognoscendam, finiendamque controversiam litigantium voluntate constitutus, sive id ipsi legis imperio fecerint, sive sponte sua (4).

(1) *L.* 3. *cod. Commun. divid.*

(2) *L.* 7. *ff. ad l. Jul. repert.*, *l.* 15. *ff. de Re jud.* §. 1. *Inst. de Act.*

(3) *L.* 15. *cit. ff. de Re jud.* Confer Brisonium *de Verb. signific. v. Arbiter.*

(4) Arbiter ab eo distinguitur, quem nos arbitratorem vocamus, quod quidem vocabulum Jus Civile ignoravit, rem tamen ipsam recte novit. Arbitrator autem dicitur, qui sine ulla judicii forma ex æquo, & bono lites suo consilio, & auctoritate studet componere *l.* 14. §. *Recepisse ff. de Recept. qui arbitr. recep.*, vel conventiones, aliaque ad finem bonum perducit, adhibeturque in contractibus, ut rerum pretia, mercedem operarum, lucrum, aut damnum, cæteraque similia boni viri arbitrio constituat *l.* 70. §. *Gener. ff. de Jur. dot.*, *l.* 76. 77. 78. 79. *ff. Pro socio*, §. 1. *Inst. de Locat.*, §. 2. *Inst. de Empt.*, *l. ult. cod. de Contrahen. empt.* Confer Cujacium *in l.* 4. *qu. Pauli l.* 77. opp. t. 5. *col.* 966. *seq.*

§. III. Nam alii sunt arbitri, quod ipsi quidem litigantes sumunt, sed legis jussu, & alii sunt, quos ipsi suo arbitrio, ac libera voluntate constituunt; & hi *voluntarii*, illi vero *necessarii* appellantur (1). Arbitri necessarii veri judices sunt, quoniam dantur à lege, vel Principe, vel Magistratu, qui eos eligere cogunt; ideoque habent jurisdictionem, eorumque sententia vim accipit rei judicatæ, ab eaque appellatur (2). Retinent tamen nomen arbitrorum, quoniam mutuo partium consensu eliguntur, ut arbiter pro socio, tutelæ (3).

(1) Arbitri libera litigantium voluntate electi proprie *compromissarii*, legis autem imperio constituti *juris* arbitri dicuntur. Atque hi quidem originem ducunt à judicibus, qui olim dabantur in negotiis bonæ fidei partium voluntate electi *l. 17. ff. de Jud.*, qui ex æquo, & bono arbitrari de lite poterant, et quorum in Jure Romano sæpe mentio est *l. 7. ff. de Negot. gest. l. 1. ff. de Pact. dotal. l. 47. ff. Famil. ercisc.* Quin etiam hi dabantur ad articulos incidentes definiendos, veluti ad probandos fidejussores, à quibus etiam appellari poterat, cum instar judicium pedaneorum essent *l. 9. ff. Quid satisd. cogan.*

(2) *L. 9. ff. Qui satisd. cogan.*, *l. 23. ff. de Appellat.*, *c. 11. de Offic. deleg. in 6.*

(3) Consule Cujacium *in l. 16. cod. de Jud. opp. t. 9. col.* 138. *ed. cit.*

§. IV. Plura autem negotia sunt, quæ leges ab his arbitris expediri volunt. Ita jure civili si delegati judices suspecti habeantur, eligendi sunt arbitri, qui ipsam principem causam dijudicent (1); itemque jure canonico cum judices super revocatione Literarum Apostolicarum inter se non consentiunt (2), aut cum datus judex suspectus est, arbitri constituuntur (3). In Africana Ecclesia eligi debebant arbitri, qui noscerent appellationes à sententia synodi provincialis (4), & nunc jure municipali quarumdam regionum sancitum est, ut eorum, qui inter se certo cognationis gradu conjunguntur, lites arbitrorum judicio committantur.

(1) *L. 16. cod. de Jud.*

(2) *Cap. 11. de Offic. & potest. delegat. in 6.*

(3) *Cap. 39. de Offic. & potest. deleg.*, *c. 14. de Rescript.*, *c. 41. §. 2. & c. 61. de Appellat*, *c. 4. de For. competen.*

(4) *Can. 96. cod. African.* apud Dionysium Exiguum *in Biblioth. Justelli t. 1. p.* 382.

§. V. Arbitri voluntarii nullam habent jurisdictionem, sed tantum notionem, nec proprie judices sunt, quos privatorum consensus facere non potest (1); sed tantum ex compromisso judicis partes suscipiunt (2). Compromissum est conventio, qua litigantes controversiam alicujus judicio subjiciunt, spondentque, se arbitri sententiæ pariturос (3). Accepta ab arbitro conventio *receptum* dicitur (4). Hoc autem promittunt litigantes, vel mutua stipulatione, vel nudo pacto, & interdum etiam

pro eorum arbitrio adjecta pœna per quam ipsi firmiori vinculo obstringuntur.

(1) *L. 3. cod. de Jurisdict.*
(2) *L. 14. §. 2. ff. de Recept. arbitr. qui arbit. recep.*
(3) *L. 11. §. 2. ff. eod., c. 10. de Arbitr.*
(4) *L. 23. §. 2. ff. eod., c. 4. de Arbit.*

§. VI. Antiquo jure etiam jusjurandi religione compromittentes suam obligabant fidem; tum id vetuit Justinianus (1); sed jure canonico recte emittitur jusjurandum, & emissum valet (2). Cum compromisso adjecta pœna est, quæ adjicitur, & omittitur arbitrio litigantium (3), tum civili, tum canonico jure locus est petitioni pœnae, non exceptioni rei judicatae, quam arbitrio minime parit (4); cum pœna est omissa, *incerti actio* à jure civili comparata est (5). Justiniani lege (6) si pactum sine pœna est *arbitri sententiæ stari*, & litigantes aut sententiam subscripserint, aut decem dierum silentio confirmaverint, reo pacti exceptio, actori in factum actio conceditur. Sed hodie sublatis jam civilis juris subtilitatibus, quodvis compromissum, etiam nudo pacto initum, actionem, & exceptionem parit. Nam passim recepta sententia est, etiam ex nudo pacto actionem, & exceptionem oriri; sive id ex jure canonico, aut potius ex ejus interpretatione in mores traductum fuerit, sive quod labentibus annis grave, & absurdum visum fuerit, etiam in nudis pactis fidem fallere (7).

(1) *Auth. Decernit cod. de Recept. & arbitr. Novell. 82. c. 11. §. 1.*
(2) *Cap. 2. de Arbitr.*
(3) *L. 32. §. ult. ff. de Recep., c. 9. de Arbitr.*
(4) *L. 2. ff. de Recep., c. 9. de Arbitr.*
(5) *L. 32. §. ult. ff. de Recep.*
(6) *L. 5. cod. de Recept. & arbitr.*
(7) Confer Gudelinum *de Jur. novissim. l. 3. c. 5. n. 8. & seq.*, Vinium *de Pactis c. 7.*, Voetum *ad Pandect. l. 2. tit. 14. n. 9.*, Grotium *Manud. ad Jurispr. Holland. l. 3. c. 1.*

§. VII. Omnes, qui judices, ii ferme arbitri esse possunt,

sive sint privati homines, sive magistratus (1), judicesve ordinarii, aut delegati (2). Quin etiam ab hoc officio non repelluntur infames, et libertini (3), filii quoque causam patris cognoscere non prohibentur (4). Haud tamen arbitri constitui possunt servi, pupilli, furiosi, amentes, & similes (5), minores annis viginti (6), itemque ex jure civili mulieres (7); quamquam eis jus canonicum arbitrium permittat, si lege, aut moribus ordinariam habeant jurisdictionem (8). Laici quoque in rebus spiritualibus arbitri esse nequeunt (9), nisi cum Episcopi auctoritate clericis sint adjuncti, aut jussi à Summo Pontifice arbitrium susceperint (10); denique excommunicati vitandi, quorum societatem refugimus, arbitri munere fungi non possunt.

(1) *L.* 3. & 4. *ff. de Recept. arbit. qui arbitr.*

(2) Inquit Ulpianus in *L.* 9. *ff. eod.* non posse judicem *arbitrium recipere ejus rei, de qua judex est.* Sed civili juri à Canonico derogatum plerique sentiunt. Utut sit, certe jure Canonico tum ordinarii, tum delegati judices arbitri esse possunt, uti patet ex C. 5. 7. 10. *de Arbitris,* & c. 14. *de Præsumpt.*

(3) *L.* 7. *ff. de Recep. arbit. qui arbitr., can.* 2. §. *cognitores* c. 3. q. 3.

(4) *L.* 6. *ff. eod.*

(5) *L.* 9. *ff. de Recept. arbit. qui arbit. recep.*

(6) *L.* 46. *ff. eod.* Late ea de re disputat Voetus *ad Pandect. l.* 4. *tit.* 8. *n.* 7.

(7) *L. ult. Cod. de Recept. & arbitr.*

(8) *Cap.* 4. *de Arbitr.* Cujus historiam tradit Manrique *Annal. Cisterc. t.* 3. *an.* 204. *c.* 5. Confer etiam Cujacium *Observ. l.* 13. *c.* 23. *opp. t.* 3. *col.* 348. *ed. cit.*

(9) *Cap.* 8. *de Arbitris.*

(10) *Cap.* 9. *eod.*

§. VIII. Tam unus, quam plures arbitri constitui possunt, iique tum pares, tum impares numero; licet satius sit impares numero eligere, ut hoc modo, si dissentiant, ratum firmum habeatur quod à pluribus definitum fuerit (1). Nam scitum est, quod cum omnium, qui judices dati sunt, sententiæ inter se non conveniunt, litem finit judicium, quod plures numero ediderunt; cum autem cuncti sunt opinione discordes, præfertur sententia ejus, qui minorem summam constituit, quoniam summam minor in majori continetur, ideoque omnes in eam consenserunt (2).

(1) *Cap. 1. de Arbitris.*
(2) *Cap. 1. eod. in 6., L. 32. §. Si plures ff. de Recep. arbit. qui arbit.*

§. IX. Jure civili, cum plures arbitri electi sunt, omnes conjunctim judicare debent; nisi cautum nominatim sit ut uno absente, reliqui negotium expediant (1). At jure canonico si unus citatus, nec impeditus adesse nolit recte præsentes controversiam finiunt (2); quod rectissime sancitum est, ut lites exitum habeant celeriorem. Quod si duo arbitri constituti sint, iique inter se in judicando dissentiant, secundum jus civile tertius sumitur in compromisso designato, sed eo non designato solvitur compromissum, quoniam in hoc tertio eligendo arbitrii dissentire possunt (3). Sed hodie semper duobus arbitris, quorum est dissimile judicium, integrum est tertium, etiam non nominatum, sumere, qui litem finiat; modo litigantes expresse non contradicant (4); quod juris canonici disciplinæ consentaneum est (5).

(1) L. 19. §. *Item*, & L. 20. & 21. *ff. de Recept. arbitr.*
(2) *Cap. 2. de Arbitris in 6.*
(3) L. 19. §. *Si in duos ff. de Recept. arbit.*
(4) Arbitris dissentientibus posse litigantes à compromisso resilire certum est, cum id eis à lege permittatur. Itaque si litigantes testationibus suis denuncient, ne tertius eligatur, aut ne sententiam dicat, non intelligo, quomodo hic tertius, in quem nunquam litigantes consenserunt, arbiter efficiatur; cum nemo sine partium voluntate satis idoneus arbiter esse possit. Consule Voetum *ad Pandect. l. 4. tit. 8. n. 13.*
(5) *Cap. 61. de Appellat.*

§. X. Arbitri judicium sponte suscipiunt, quoniam, ut eleganter inquit Ulpianus (1), hæc res libera, & soluta est, & extra necessitatem jurisdictionis posita. Sed quod initio voluntarium erat, fit postea necessarium; quoniam qui arbitrium susceperunt, videntur suam obligasse fidem, quam eos liberare oportet. Itaque arbitri semel suscepto munere omnino fungi debent, & repugnantes coguntur imperio magistratus (2); nisi justam habeant causam, propter quam sui officii partibus non satisfacere impune possint. Ita si litigantes arbitrium infamaverint, aut eo spreto & contempto ad alium arbitrium iverint,

si graves inter ipsos inimicitiae ortæ sint, impune arbitrium adjicitur; similiter adversa valetudo, necessaria profectio, munus reipublicæ, aliaque similia justam præbent abjiciendi, aut saltem differendi arbitrii causam (3).

(1) *L.* 3. 1. §. *de Recept. arbitr.*
(2) *L.* 3. §. 1. *cit.*, & *L.* 21. *ff. eod.*
(3) Confer Huberum *Prælect. ad pand. l.* 4. *tit.* 8, *n.* 7., & Heineccium *eod. loc.* §. 540. *opp. t.* 2. *p.* 135. *ed. Neap.* 1769.

§. XI. Pendet autem ex indole præsertim, & ratione compromissi, quo modo, quove ordine procedere, quam potestatem habere, quam contra non habere, quot numero esse, intra quod tempus, & quibus de rebus arbitri judicare debeant (1). Generatim ferenda est ab arbitris sententia loco, in quem compromissum fuit (2); die non feriato (3); tempore convento, nisi litigantes nullum tempus definiverint; vel ejus prorogandi arbitris dederint facultatem, vel arbitri jurent, sibi nondum liquere (4); partibus præsentibus publicanda est (5), nisi aliud populorum moribus receptum sit; denique ferenda est de negotio, quod datum fuit, non de alio (6); & si plura negotia commissa sunt, de omnibus est judicandum (7). Possunt quoque arbitri alios eligere, qui controversiam definiant cum hanc potestatem à litigantibus acceperunt (8), non item cum ea de re nihil actum est (9).

(1) Confer *Cap.* 1. & 12. *de Arbitris.*
(2) *L.* 27. §. *Si arbiter ff. de Recept. qui arbitr. recepen.*
(3) *L.* 2. & 7. *Cod.*, & *L.* 41. *ff. de Recept. qui arbitr.*
(4) *L.* 14. *l.* 30. *l.* 38. *l.* 55. *ff. de Recept. qui arbitr. recep.*
(5) *L.* 32. §. *Si quis ff. eod.*
(6) *L.* 37. §. *de Officio ff. eod.*
(7) Id vero plenum compromissum appellatur *L.* 25. & *l.* 27. §. *Plenum ff. eod.*
(8) *Cap.* 13. *de arbitris.*
(9) *L.* 37. §. *Quæsitum ff. de Recep. qui arbit. recepet.*

§. XII. Non in omnibus tamen causis arbitrii adhiberi possunt, sed in iis tantum, quae privati sunt; quoniam per simplicem arbitri notionem expediri non possunt, quae ad jus publicum pertinent, & publicam auctoritatem desiderant. Ergo rejiciunt arbitrium causae restitutionis in integrum, criminales, in quibus criminaliter agitur, item causae status, scilicet ingenuitatis, natalium, libertatis (1), actiones populares, & famosae (2), similiter causae matrimoniales (3); quippe quae omnes vires superant privatae potestatis. Etiam causae exemptionum, quod in iis agitur, de jure Summi Pontificis, per compromissum nosci, expedirique non possunt (4).

(1) L. 37. §. *Julianus de Recept. qui arbit. recept.*, *l. ult. cod. Ubi et apud quem cognosc. restit. in integr.*, *c. 9. de In Integr. restit.*

(2) L. 37. §. *Julianus ff. de Recept. qui arbitr. recep.*

(3) *Cap. penult. de In Integr. restit.* Verum *sponsalia de futuro* non rejiciunt compromissum, quoniam ea mutuo consensu dissolvuntur *Cap. 2. de Sponsal.*

(4) *Cap. 5. de Arbitris.*

§. XIII. Arbitri pronunciatio sententia proprie non est, sed à jurisconsultis arbitrium (1), passim vero fori usu laudum vocatur (2). Ab eo non datur appellatio, quoniam absurdum esset diuturna lite vexare eos, qui ad arbitros iverunt, ut se à litium ambagibus, et impensis liberarent; arguere vero semetipsum debet qui compromissit, si minus aequum judicem elegit (3). Verum ut sententiae ab arbitro prolatae iniquitas, atque error emendetur, passim in foro receptum est, ut illa ad arbitrium boni viri redigatur. Quam *reductionem* intra decem dies postulat, qui causa cecidit, atque ita vim, & cursum sententiae suspendit (4). Magnam autem haec *reductio* cum appellatione affinitatem habet, ac per ea negotia arbitris antea commissa ad ordinarium judicem deferuntur.

(1) *L. 9. ff. Qui satisd. cog.*

(2) Inferiori latinatis ævo *judicare* dictum est *laudare*. In *l.* 2. *de Feudis c.* 20. scriptum est: *laudatum sæpe scio*, hoc est *judicatum*. Consule Hotomannum *de verb. Feudal.* Turnebus *Advers. l.* 14. *c.* 12. vehementer objurgat jurisconsultos, quod barbaro *laudi* vocabulo utantur, cum arbitri sententia *arbitrium* latine dicantur. Verum hoc quidem est, quod Turnebus dicit de barbarie vocabuli *laudi* sed elegantiores jurisconsulti *arbitrii* verbo usi sunt, & ita sane loquitur Cajus *cit. L.* 9. *ff. Qui satisd. cog.*

(3) *L.* 32. §. *Stari ff. de Recept. qui arbitr.*

(4) Confer Vœtum *in Pandect. l.* 4. *t.* 8. *n.* 25. *et seq.*

§. XIV. Cæterum cum arbitri voluntarii nullam habeant jurisdictionem, eorum arbitrium vim, & exitum non habet nisi præsto sit auctoritas Magistratus, seu Judicis ordinarii, cujus imperio arbitri executio perficitur. Hoc autem imperium ad illud exequendum non accomodat Magistratus, nisi primum re cognita intelligat, dignum revera esse arbitri judicium, quod à litigantibus observetur.

§. XV. Expirant arbitria mutuo consensu, morte compromittentium, nisi etiam hæredum facta sit mentio (1), uno alterove ex arbitris mortuo (2), nisi cautum compromisso sit, ut uno ex arbitris vita functo reliqui judicent (3), lata sententia, interitu rei de qua litigatur lapso tempore constituto, nisi illud justis de causis, uti demonstratum supra est, prorogatum fuerit.

(1) *Cap.* 10. *et ult. de Arbitr.*, *L.* 32. §. *Si hæredis ff. de Recept. arbitr.*

(2) *Cap.* 50. *de Testibus.*

(3) *Cap.* 42. *de Offic. et potest. delegat.*

TITULUS XVIII.

De pactis & transactionibus.

I. Quid pactum?
II. Pacti liberatori exempla.
III. Pacta Sacris Canonibus non probata.
IV. Pacta observanda.
V. Transactio quid?
VI. Ut ea valeat, quæ requirantur.
VII. Effectus transactionis.
VIII. Qui transigere possint?
IX. Quibus de rebus transactio fieri nequeant?

§. I.

Non solum arbitris, sed etiam pacto, & transactione lites finiri possunt. Pactum ab Ulpiano definitur (1) duorum, vel plurium in idem placitum consensus, patetque latissime in jure de pactis disputatio. Nos hoc titulo non de pactis universe agimus, sed illud tantum persequimur genus pactorum, quibus, lis extinguitur, & quae vulgo *liberatoria pacta* appellantur.

(1) *L. 1. ff. de Pactis.*

§. II. Pacti liberatorii in jure civili multa exempla sunt (1); atque illud prodest ad exceptionem, quae vel pacti conventi exceptio, vel exceptio doli dicitur, quoniam dolo agit, qui contra pacti fidem agit (2). Jure quoque canonico cautum, & provissum est, ut pacta diligenter observentur, adhibita etiam, ubi opus fuerit, judicis auctoritate (3); modo pactum honestum, licitum, possibile sit (4), jus tertii non laedat (5), fiatque ab iis, qui paciscendi obtinent potestatem.

(1) "Si paciscar, ne judicati, vel incesarum ædium agatur, pactum »valet. Si paciscar, ne operis novi nunciationem exequar... si ex re »familiari operis novi nunciatio sit facta, liceat pacisci." Sunt hæc liberatorii pacti exempla, quæ proponit Ulpianus in *L. Jurisgentium. 7. §. Si paciscar ff. de Pactis.* Simile est exemplum Pauli in *L. 27. §. Si cum mihi ff. eod.* cujus hæc verba sunt: "si cum mihi decem deberes, pepi»gero, ne à te viginti petam, in decem tibi prodesse pacti conventi »vel doli exceptionem placet."

(2) *Doli exceptionem subsidium esse pacti exceptionis* inquit Ulpianus *L. 10. §. Plerumque ff. de Pactis.*

(3) *Cap. 1. & 3. de Pactis.*

(4) *Cap. 4. 5. ult. eod.*

(5) *Cap. 7. eod., c. 2. eod. in 6.*

§. III. Pacta quae sacris canonibus nominatim improbantur,

sunt pactum de beneficio ecclesiastico pecunia, aut alia re pretio aestimari solita resignando (1); de concedenda ecclesia ea lege, ut post obitum provisi alius succedat (2); de solvenda graviori pensione, ut quis facilius ecclesiam obtineat (3); pactum quo monachi aliis sua bona locant, ut hi aut decimas sibi solvant, aut apud eosdem eligant sepulturam in perniciem ecclesiae parochialis (4).

(1) *Cap. 4. de Pactis.*
(2) *Cap. 5. eod.*
(3) *Cap. 6. eod.*
(4) *Cap. 7. eod.*

§. IV. Cætera pacta, quae non bonis moribus adversantur, non res imposibiles, turpesve continent, non in animae detrimentum vergunt, postremo, quibus nihil jure obstat, custodienda, observandaque diligenter sunt. Hinc privilegiis etiam quae privatim sua, et propria sunt, abdicare se unusquisque potest (1); valetque pactum juratum, quo mulier, cum nubit, accepta dote promittit, se nihil amplius ex paterna hereditate petituram (2).

(1) *Cap. 1. de Pactis in 6.*
(2) *Cap. 2. de Pactis in 6.*

§. V. Sed litium dirimendarum causa plerumque utimur transactione, quae species quaedam est pacti, & interdum etiam pacti nomine appellatur (1). Proprie transactio initur de re dubia, ac licet incerta (2); atque aliquid datur, aut promittitur, ut litigantium alter litem deserat (3). Pactum autem pertinet ad res certas, atque, ut plurimum, nihil accepto, aut promisso conficitur.

(1) *L. 28. §. 2. ff. de Pactis, l. 1. cod. eod., l. 4. ff. de Jur. fisc.*
(2) Transactionis, et pacti discrimen eleganter expressit Ulpianus *in l. 1. ff. de Transact.* his verbis: "Qui transigit quasi de re dubia, & »lite incerta, neque finita transigit; qui vero paciscitur donationis cau»sa, rem certam, & indubitatam liberalitate remitti."

(3) *L. 38. Cod. de Transact.* Atque id quidem adeo late patere complures putant, ut eam statuant interpretationis regulam, si quando in libris juris pactum re aliqua data, aut promissa, aut retenta fieri dicitur, ut in *L. 28. ff. de Pactis*, *l. 1. cod. de Pactis*, *l. 4. ff. de Jur. fisc.* semper pactum pro transactione accipiendum esse. Sed qui ita sentiunt, vehementer errant. Transactio quidem numquam est gratuita, sed pactum, et gratuito fit, ut in *L. 1. ff. de Transact.*, & cum pretio, atque aliquo dato, ut in *L. 41. ff. de Fact.*, *&c in l. 6. §. Si quis*, *&c §. Qui jussu ff. de His qui notan. infam.* Non igitur in *l. 1. ff. de Transact.* illa est adhibenda, quæ vulgo adhibetur, verbor. interpunctio, *qui paciscitur donationis causa, rem certam &c.*, sed legendum est, ut Græci, & horum exemplo Dionysius Gothofredus legunt: *qui paciscitur donationis causa, rem certam &c.*, quemadmodum in *l. 28. §. Si filius ff. de Pactis* scriptum est: *si donandi causa pactus sit.*

§. VI. Porro haec duo in transactione omnino sunt necessaria, ut scilicet detur aliquid, aut aliquid promittatur, utque de re dubia fiat. Nam promisso, datove nihil, itemque de re certa transanctio fieri non potest (1). Hinc etiam post sententiam recte transigimus, quia adhuc incertus est litis exitus, sed non etiam post rem judicatam, et cum procul est omnis litis redintegrandæ metus (2). Sed quemadmodum jure Romano transactio super re judicata firmabatur, cum per Aquilianam stipulationem, & acceptilationem jus ex re judicata quæsitum ipso jure perimebatur (3), & gratuitum probabatur super re judicata pactum, tamquam liberatorium, & donationis causa conceptum (4), ita moribus receptum est, valere transactiones, quae super negotio ex re judicata certo initae sunt (5).

(1) *L. 38. cod. de Trans.*
(2) *L. 32. cod. eod.* Verum ad transactionem recte ineundam satis esse litis metum, scriptum est in *l. 2. cod. eod.*
(3) *L. 32. Cod. de Trans.*
(4) *L. 7. §. Si paciscar ff. de Pactis*, Paulus *Recept. sentent. l. 1. tit. 1. §. 5.* ibique Schultingius *in not. n. 13. p. 220. ed. Lips. 1737.*
(5) Videndus Grœnewegen *ad l. 7. §. 1. ff. de Trans. n. 2.*

§. VII. Transactionis magnus in jure favor, & auctoritas est. Nam ea mutuae transigentium renunciationis vim habet; quo fit, ut omnia eorum jura tollantur (1), pariatque litis fi-

nitae exceptionem (2), initaque bona fide, atque ex non falsis instrumentis, ne si nova quidem deinceps prodeant monumenta, è medio tollenda sit, nisi primum in integrum restitutio impetrata fuerit (3). Jure civili tum *nudo pacto*, tum subjecta pacto convento *Aquiliana stipulatione* transactio perficitur (4). Cum pacto facta est, actio exceptione submovetur (5), cum Aquiliana stipulatio est adhibita, actio ipso jure tollitur (6). Sed canones non laborant de ista nimis attenuata diligentia juris civilis, & Aquiliana etiam stipulatione neglecta, obligationes quoquo modo contractas transactione omnino perimi volunt (7).

(1) *Cap. 1. de Trans.*
(2) *Cap. 1. de Litis contes. in 6.*
(3) *L. 10, 19, 42. Cod. de Trans.*
(4) *L. 2. & 15. ff. de Trans.*
(5) *L. 15. cod. eod.*
(6) *L. 3. et 4. cod. eod.*
(7) *Cap. 1. de Trans.* ibique Gonzalez *n. 15.*

§. VIII. Transigere omnes possunt, qui pacisci, & alienare; nam transactio alienatio est. Hinc minores, pupilli, amentes, cæteri similes, qui res suas alienare nequeunt, etiam transigere prohibentur; & Praelati, qui sine certis solemnitatibus res Ecclesiae alienare non possunt, easdem quoque solemnitates in transactione servare debent (1). Quod dicendum generatim est de omnibus, qui res habent ad Ecclesiae patrimonium pertinentes, uti sunt beneficia (2), decimae (3), cætera similia, de quibus si fiat transactio sine debitis solemnitatibus, obligare quidem poterit, qui eam absolvit (4), successores vero non obligat, neque aliquid Ecclesiae rebus infert detrimenti (5).

(1) *Cap. 2. & 3. de Trans.*
(2) *Cap. 7. eod.*
(3) *Cap. 2. eod.*
(4) *Cap. 5. eod.*
(5) *Cap. 8. eod.*

§. IX. Sed neque de rebus omnibus transigere fas est. Nam Jus Canonicum transactionem fieri vetat de Ecclesiasticis beneficiis, in quibus omnis non gratuita pactio turpis habetur, planeque rejicitur (1), sed tamen in iis admittitur amicabilis compositio (2); item de jurepatronatus, quod accepta pecunia in alium conferri non potest (3). Sponsalia de futuro transactionem non respuunt; quoniam mutuo consensu dissolvi possunt (4); sed de matrimonii sacramento omnis plane transactio, aut pactio irrita est (5).

(1) *Cap. 4. de Pactis, cap. 4. de Trans.*
(2) Ita si duo inter se de beneficio litigent, recte fit amicabilis compositio, per quam alter nullo accepto pretio, vel re temporali suo se jure sponte abdicat *cap. 7. de Trans.*
(3) *Cap. 9. eod.*
(4) *Cap. 2. de Sponsal.*
(5) *Cap. ult. de Trans.*

RECENSIO TITULORUM TOMI TERTII.

TITULUS XII.

TITULUS XIII.

TITULUS XIV.

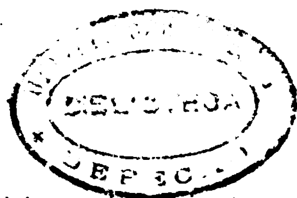
TITULUS XV.

TITULUS XVI.

TITULUS XVII.

TITULUS XVIII.

FINIS TOMI TERTII.

JOANNIS DEVOTI,

DEI ET APOSTOLICÆ SEDIS GRATIA

EPISCOPUS ANANIENSIS,

INSTITUTIONUM

CANONICARUM.

LIBRI IV.

TOMUS QUARTUS.

EDITIO NOVA, ETIAM IPSIS ROMANIS EDITIONIBUS REVERA CORRECTIOR, ATQUE EMENDATIOR.

TERTIA EDITIO.

APUD D. JOSEPHUM MARTINEZ.

MATRITI MDCCCXIX.
EXCUDEBAT JOSEPHUS COLLADO.
Superiorum facultate.

Se hallará en las librerías de Martinez, frente San Felipe el Real, y de Calleja, calle de Carretas.

PIO SEXTO,

P. O. M.

JOANNES EPISCOPUS ANANIENSIS,

FELICITATEM.

Quartus hic liber, PIE PONTIFEX OPTIME MAXIME, *finem faciet Canonicarum Institutionum. Est autem liber hic de judiciis criminalibus; quoniam civilia persequutus sum libro superiore. Initio paulo accuratius agendum putavi de Ecclesiæ in coercendis criminibus potestate; quo loco refutavi non modo Bohemerum, Thomasium, Pfaffium, cæteros Protestantes, sed etiam Van-Espenium, & refractarios quosdam scriptores, qui illam in discrimen revocare conati sunt inanibus quibusdam ratiunculis, quas non quærendæ, sed opprimendæ veritatis gratia excogitare potuerunt. Ego facile intelligo, quamobrem aliqui Protestantes (non enim omnium ex eo grege hominum eadem sententia est) qui Ecclesiam merum collegium esse arbitrantur, omnem ei adimant criminalem potestatem, quam totam adscribunt civili Reipublicæ, cui subjiciunt Ecclesiam; sed certe intelligere non possum, quomodo ii, qui se catholicos profitentur, & Ecclesiam veram, perfectamque rempublicam agnoscunt, potestatem detrahant, quæ in primis est hujus veræ, & perfectæ reipublicæ propria. An Paulus, cum* virgam *minatur Corinthiis, cum negat se* parciturum *repugnantibus imperio suo, si ad eos venire cogatur, cum acceptam à Christo potestatem ostendit, per quam ulcisci possit omnem inobedientiam, & se durius acturum profitetur adversus eos, qui sibi non pareant, cum accusationes contra Presbyterum Episcopi judicio committi, non declarat aperte, quæ à Christo in puniendis maleficiis Ecclesiæ rectoribus potestas data sit? Apostolorum successores Episcopi, cum de criminibus judicarunt, eorumque reos vinculis, verberibus, exilio, cæterisque pœnis coercuerunt, an alienam exercuerunt jurisdic-*

tionem, non propriam, & affixam magistratui, quem in Ecclesia gerebant? His ego, ac similibus monumentis, quæ in notis collegi, ne textum producerem ultra fines Institutionum, filumque orationis rumperem, demonstravi potestatatem Ecclesiæ in criminibus coercendis; adjecique præterea testimonia non modo Patrum, & Conciliorum, sed etiam Principum, qui plus semel hanc eamdem potestatem agnoverunt, suisque legibus comprobarunt. Hac autem probe stabilita, & fixa potestate, consequens est, ut recte Ecclesia judicet, semperque judicarit de criminibus, quorum ejus est proprium judicium, sive ob rem ipsam, sive ob personas, à quibus ea patrata sunt, quæque ecclesiasticæ potestati subsunt, recteque pœnas aptas, & idoneas cuique crimini constituerit. Quare titulis, qui sequuntur, universum genus criminum, quæ ecclesiastica, quæque mixta dicuntur (nam civilium criminum tractatio propria est eorum, qui scribunt de juri civili) pœnasque omnes, quibus puniuntur sontes, explicavi. Singulis quibusque locis legentium oculis subjecta esse volui jura Sedis Apostolicæ: quod in primis faciendum intellexi, non tam pro Episcopi munere, quo tuo beneficio fungor, quam pro fide Catholica, in qua Dei beneficio perpetuo vixi, & in qua omnem quæ jam mihi restat, vitam acturum confido. Quid enim Catholico Scriptori, in primis autem Episcopo, magis conveniens esse potest, quam jura ostendere, atque tueri Summi Pontificis, hoc est Capitis sui, per quod efficitur Ecclesiæ unitas, sine qua vera Christi Ecclesia haberi non potest? Qua in re mihi bilem, & stomachum movent aliqui, qui priores quidem libros Institutionum mearum laude dignos existimarunt, sed reprehenderunt studium in Sedem Apostolicam; ac mihi Romæ scribenti ignoscendum putarunt, quod multa, ut ajunt, præter animi sententiam scripto mandaverim. Ego procul absum à laudibus, quibus ipsi me ornare voluerunt, & nihil omnino in me inesse sentio doctrinæ, ingenii, nitoris; sed certe in omnium conspectu profiteor, me unam sequutum fuisse veritatem, & nihil dedisse Sedi Apostolicæ, quod non ei jure debitum esse intelligerem. Tute ipse, Sapientissime Pontifex, cui propter exquisitam doctrinam, & excellens ingenium explorata sunt omnia, mihi judex, & testis es, me nihil ingenio meo litteris consignasse, sed omnia sumpsisse ex Patribus, ex Conciliis, ex perpetua Ecclesiæ disciplina. Quid igitur meam imminuere conantur, fidem malevole vitu-

peratores, quasi aliud scripserim, aliud animo firmum habeam? Mearum sententiarum reprehensores convellant monumenta, quibus eæ nituntur, ostendant me Sedi Apostolicæ dedisse, quæ non dabant Patres, Concilia, totius Ecclesiæ consensus, cætera suis quæque locis indicata; quod si præstare non possunt, comprimant inanes voces, quibus non meam, sed suam ipsi produnt causam, juraque Sedis Apostolicæ mecum agnoscant, & fateantur.

Sed jam his missis, quorum ego rationem plane nullam habeo, ad eos venio pietate, ac doctrina præstantes viros, cum quibus vera mihi in his, quæ scripsi, sententiarum conspiratio, consensusque est, quique hos labores meos non tam verbis, quam facto probare voluerunt. Ex eorum genere sunt complures doctissimi Episcopi, qui adolescentibus, quos in seminariis educant in spem Cleri, Institutiones meas publice tradendas curarunt; ac præterea Vir Clarissimus, cujus plura sunt scripta, quæ in manibus hominum versantur, quique in optima, quam evulgavit, studiorum methodo tantum tribuit Institutionibus meis, gratia, & benevolentia in me sua, non merito aliquo meo, ut eas docendæ, erudiendæque juventuti omnium aptissimas judicet. Quibus ego viris tantas habeo gratias, quantas habere maximas possum; non tam quod tenues labores meos gravissimo judicio probarunt; quam quod excitatis adolescentibus ad studia Canonicæ Jurisprudentiæ, quod ego scribendo conatus sum, eorum opera, & auctoritate jam videor efficere, atque assequi potuisse.

Tibi vero quas agam, & habebo gratias, ò decus, tutela, columen, laborum, studiorumque meorum, Optime, Sapientissimeque Pontifex, quo auspice, & approbatore hæ Institutiones initium, cursum, exitum habuerunt, iterumque in vulgus eduntur? Tu omnes earum libros in amplissimo tuo nomine apparere sivisti; quo quidem beneficio quid ego majus, atque præstantius desiderare potuissem? Effecisti tu tamen excellenti hac, & præclara natura tua, ut in eo esset augendi locus, quod mihi jampridem cumulatum esse videbatur. Nam in maximis occupationibus, quibus à sacro, & civili, quod utrumque incredibili sapientia, & virtute, ac summo omnium bono regis, imperio distineris, honore affecisti: maximo ac singulari Institutiones meas, ut eas legeres, atque etiam non improbares. Quibus ego immortalibus beneficiis tuis quam parem reperire orationem potero? Et tamen tantis his beneficiis affectus alia adhuc postulare audeo: tu vero

pro benignitate tua singulari, ac prope divina efficies, ut non frustra postulaverim, & simul dabis hanc veniam, ut quoniam tibi referri gratia non potest, quanta debetur, habeatur tamen quantam maximam animus meus capere potest. Scilicet absolutis Institutionibus rem canonicam universam fusius, & uberius pertractandam agrediar; qua de re multa jam retuli in commentarium meum, teque rogavi, ut ex archivis educi juberes vetusta quædam, quæ num in tenebris latent, monumenta, quibus historia præsertim Canonicæ Jurisprudentiæ quam maxime illustrari, ornarique videtur posse. Hoc quoque opus ut in tuo nomine apparere patiaris rogo; nam nihil mihi gloriosius, nihil illustrius potest accidere, quam mea scripta commendare nomine Pii Sexti, cujus in omnium oculis, atque ore sunt laudes, & cujus memoriam excipient omnes anni consequentes. Interim pedibus advolutus tuis oro, obtestorque te, ut me patrocinio, cui me totum commendo, summo, & excelso digneris tuo, mihique Apostolicam benedictionem impartias.

APPROBATIONES

secundæ edictione reddita.

Prodit tandem in lucem volumen quartum, idemque ultimum Institutionum Canonicarum Joannis Devoti Episcopi Ananiensis multo auctius, atque emmendatius. Innumerae profecto in dies exeunt Juris Ecclesiastici Institutiones, nec deerit fortasse qui supervacaneum à viro clarissimo laborem in hisce libris conscribendis, nedum poliendis, fuisse susceptum putet: at si innumera illa volumina excutias, ex iisque secernas, vel imperitorum hominum ineptias, vel plena veneno, fallaciisque delitescentium Ecclesiae hostium deliramenta, vix aliqua invenies, ex quibus nonnullam rei canonicae notitiam sine periculo haurire fas sit. Gratiae itaque maximae praestantissimo Praesuli habendae sunt, qui quatuor hisce voluminibus ea cumulatissime praestitit adolescentibus adjumenta, quibus in Ecclesiastici Juris penetralia deduci tutissime, expediteque possint. Quod ad me attinet, expendi diligenter novissima celebratissimi operis additamenta; eaque mihi, si quidquam in istis rebus intelligo, digna plane auctore suo, studiosaeque juventuti perutilia visa sunt, ideoque quamcitius evulganda.

Dabam Romæ IV. Nonas Januarias anni MDCCXCVI.

D. Coppola Proton. Apostolicus, & S. Rit. C. Secretarius.

Judicio, quod secundo, ac tertio de opere Canonicarum Institutionum Cl. V. Joannis Devoti Episcopi Ananiensis tuli nunc quarto confirmo: praeclarum illud, egregiumque ita esse, ut si eorum venia, quorum potestas est, denuo auctore ab ipso emendatum vulgetur typis, & rerum Ecclesiasticarum studiosis utile, & tenebricosis hisce temporibus futurum quam maxime opportunum existimem.

Dabam Romae ex Collegio Germanico 11. Nonas Januarias 1794:

J. Castillioneus Proton. Apost. Pœnit. Litterarum Corrector, Congr. Immunit. Ecclesiast. & Indicis Consult. atque Boni Regiminis à Secretis.

Superiori anno tertius prodit è typis Institutionum Canonicarum Reverendissimi Episcopi Ananiensis liber de civilibus judiciis. Quartum de judiciis criminalibus, si per eos, ad quos pertinet, potestas fiat, quantotius evulgari, nihil est, quod prohibeat; & quarto hoc volumine aureum institutionum opus absolutum est. Id igitur unum nunc optandum restat, ut Cl. Vir majus illud opus, quo fusius res canonica universa, & uberius illustranda est, patiatur exire in lucem; quod si fecerit, & is fidem suam, quam jamdiu obstrinxit, liberavit; & nihil nobis erit amplius, quod in hoc studiorum genere desideremus.

Romæ ex Ædibus Magnæ Curiæ Inocentianæ Kalendis Februarii MDCCXCIV.

N. Riganti Majoris Præsidentiæ Abbr. & AC. in Civilibus Locumtenens.

Antequam dicant boni filii: concupiscentiam habemus dissolvi, & esse cum Christo: multi prius, tamquam mali servi, & quodammodo improbi fugitivi, ad Dominum suum temporalium flagellorum verbere revocantur. *S. Augustinus Ep.* 185. *ad Bonifacium c.* 6. *opp. t.* 2. *col.* 652. *ed. Maurin. Venet.* 1729.

Si vult hæreticus non esse, neque audire, non isti, aut illi satisfaciat.... Festinet pro omnibus Sedi Romanæ satisfacere; hac enim satisfacta communiter ubique omnes pium, & ortodoxum praedicabunt. *S. Maximus Martyr. Ep. ad Petrum Illustr. opp. t.* 2. *pag.* 76. *edit. Combefis. Paris* 1675.

LIBER IV.

TITULUS I.

De Ecclesiae in coercendis criminibus potestate.

§. I.

Malos male habendos, & eum, qui malum fecit, malum ferre debere, non solum civilis, sed etiam divini, ac naturalis juris docet auctoritas. Nam hoc modo, & caeteri à crimine deterrentur, & civium incolumitati consulitur, & damnum, atque injuriam, quam quis suo scelere naturae intulit, religioni, reipublicae, quantum fieri potest, ipse emendat, & corrigit. Quare crimina sequuntur poenae, quibus improbi coercentur, salusque, & tranquillitas reipublicae conservatur, easque infligit, cui publicae salutis, & tranquillitatis cura, ac summa potestas commissa est. Non enim par in parem habet imperium, & jurisdictionem, per quam poenam irroget; ac si laedens à laeso punitur, non poena haec est, sed vindicta, si à tertio, non poena, sed alia laesio, & injuria est. Neutrum vero fieri sinunt leges, quibus civiles hominum societates gubernantur (1).

(1) Puffendorfius *de Jur. nat. & gent. l. 8. c. 3. §. 4. n. 3.*, et Heineccius *Elem. jur. nat. & gent. l. 2. c. 8. §. 159. opp. t. 8. p. 214. ed. Neap.* 1775.

§. II. Utraque potestas civilis, & ecclesiastica propriam habet, atque ab altera distinctam rempublicam, utraque suum habet imperium, & jurisdictionem, subditos, ex quibus respublica efficitur, res, quae ad eam pertinent, magistratus, quorum cura, administratione, auctoritate cuncta geruntur (1). Quare utraque punit maleficia; sed civili potestati unum est forum, idque exterius, ecclesiasticae duplex, alterum interius, exterius alterum (2). Interioris fori potestatem Christus Ecclesiae dedit his verbis (3): *quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: quorum retinueritis, retenta sunt*; potestatem fori exterioris his verbis expressit (4): *si peccaverit in te frater tuus &c. dic Ecclesiæ, si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus, & publicanus.* Quibus quidem verbi sacri interdicti, sive anathematis pœnam, qua nulla gravior in Ecclesia coercitio est, contineri Patres docent.

(1) Confer quæ dixi *in Prolegomenis c. 1. §. 6., & c. 2. t. 1. p. 6. & 16., & l. 3. tit. 1. t. 2. p. 2. et seq.*

(2) *Nihil dubitandum est*, inquit Synodus Camerecensis *tit. 14. c. 1.* apud Labbæum *t. 20. Conc. ed. Ven. col.* 1411., "duplex esse forum »ecclesiasticum à Christo nomine clavium nobis insinuatum; alterum »sacramenti pœnitentiæ, quod ad conscientiam spectat, in quo reus »nonnisi ex propria confessione solvitur, et ligatur; alterum vero »jurisdictionis, et regiminis externi, in quo reus non solum ex pro»pria confessione, sed etiam per testes convincitur, et judicatur." Mitto cætera testimonia quæ superiori loco descripsi.

(3) Joannes XX. 23.

(4) Matth. XVIII. 15. *et seq.* Huc etiam spectat illud Christi apud Lucam X. 16. *qui vos audit, me audit, qui vos spernit, me spernit*, quibus verbis jubendi, & coercendi potestas Apostolis tribuitur, atque in ipsum Christum contumax pronunciatur, qui illorum mandatis non obtemperaverit. Pertinet etiam ad hunc locum potestas pascendi, hoc est regendi, ut ostendit *in Prolegomenis c. 2. §. 18. not. 3. t. 1. p. 18.*, agnos, & oves, nimirum & pastores, & oves, ut observat S. Ambrosius *l. 10. in Lucam n. 175. & seq. opp. t. 4. 265. seq. ed. Venet.* 1781., & S. Bernardus *de Consider. l. 2. c. 8. opp. t. 1. col. 428. ed. Mabillonii Paris* 1719.; quam Christus contulit in Petrum, quem Ecclesiæ caput constituit, quemque omnibus dignitate, & jurisdictione præesse voluit.

Præclare Bossuetius in sermone, quem *de Veritate Ecclesiæ* V. Idus Novembris *anno* 1681. ad Collegas habuit, qui ad Comitia convenerant *opp. t. 7. p.* 473. *ed. Argentinæ* 1752. "C'est à Pièrre, *inquit*, qu'il est ordonnè.... de paitre, & de gouverner tout, et les brebis, et les petites, et les meres, et les pasteurs mèmes: Pasteurs à l'egard des peuples, et brebis à l'egard de Pièrre." Par est ratio potestatis clavium, quæ primum uni Petro, cui omnes Christus subesse jussit, data est, Matthæus XVI. 18. et 19., deinde et Petro, et cæteris Apostolis, Matthæus XVIII. 18. Nihilotamen minus Ecclesiæ in coercendis criminibus potestati adversantur recentiores Protestantes, qui cum Ecclesiam non veram, perfectamque rempublicam, sive, ut inquiunt, *statum*, sed Collegium esse defendant, ei licere negant in reos criminum pœnis animadvertere. Ex eorum numero Bohemerus *Jur. Eccles. Protest. l.* 5. *tit.* 37. §. 16., Pfaffius *de Orig. jur. eccles. p.* 205. Ecclesiam nullam propriam habere censent potestatem criminum constitutis pœnis coercendorum, quod si qua ei facultas est animadvertendi in illos, qui societatem perturbant, eam totam repetunt ex pacto vel expreso, vel tacito, quo quis in Collegium receptus est. Hinc si quid vitii in pœnarum *conventionalium* irrogatione inesse videatur, rem omnem subjiciendam esse putant judicio civilis potestatis, cui collegium subest. Eadem est sententia Christiani Thomasii in *Dissert. de For. compet. cler.*, Moshemii, cæterorum Protestantium, qui Puffendorfii errorem sequuti Ecclesiam merum collegium faciunt; quem quidem errorem refutavi in *Prolegomenis c.* 1. §. 6. *& seq. t.* 1. *p.* 6. *& seq.*, et ante me multo uberius, et luculentius refutavit doctissimus Mamachius *Ep. 2. ad Febronium* §. 6. *&* 7. *p.* 207. *& seq. t.* 1. Protestantibus præivit vetusta, eaque deterrima secta Catharorum, seu Puritanorum, qui ipsa Apostolorum ætate omni non solum ecclesiasticæ, sed etiam civili potestati obsistebant. Horum errores, ut observat Petavius *de Hierarch. eccles. in Præf. n.* 3. *p.* 52. *t.* 6. *ed Ven.* 1757., instaurare visus est Salmasius, qui cum laicos omnes sacerdotes faciat, consequens est, ut nulla ab Episcopo pœna infligi possit, neque ejus jurisdictio in coercendis criminibus sita sit. Inquit enim, Episcopos initio non fuisse magistratus, neque eos habere potestatem, et jurisdictionem, qua imperant, et invitos, ac repugnantes ad parendum cogant. Catharos sequuti sunt alii hæretici, in primis vero Marsillius Patavinus, et Joannes Jandunus, qui sine Principis venia Ecclesiam pœnis coercere neminem posse existimabant. Horum errores condemnavit Joannes XXII. in *Const. Licet juxta doctrinam* apud Raynaldum *ad an.* 1327. *n.* 28. *& seq. t.* 24. *Annal. p.* 347. *ed. Lucæ*. Sed eos tamen in medium revocare ausus est Spalatensis Apostata *de Republ. l.* 5. *c.* 1. 2. 3. Joannes Morinus *de Admin. sacram. pænit. l.* 1. *c.* 10. Ecclesiam usque ad XI. aut XII. sæculum tantum interioris fori judicio, et potestate crimina coercuisse putat, atque ad hoc tantum forum universam ipsius jurisdictionem referendam esse contendit. Cum

Morino sentiunt Van-Espenius *Jur. eccles. univ. par.* 3. *t.* 4. *c.* 1., Giannonius *Histor. civil. t.* 1. *l.* 2. *c. ult.*, Auctor libelli Ticini editi *an.* 1783. "Del diritto d'imporre gl'impedimenti dirimenti nel matrimonio, è di dispensarne *t.* 2. *p.* 121." Cavallarius *Inst. Jur. can. par.* 3. *c.* 4. Verum non his omnibus eadem prorsus sententia est. Sunt enim qui sæculo XI., sunt qui serius, aut citius interius forum ab exteriori distingui cœpisse arbitrantur; adeo incertum, controversumque est his magistris, et effectoribus epocharum, quod ipsis certum, atque exploratum esse deberet. Sed potestatem, quam habet Ecclesia, cogendi invitos, et repugnantes, late explicarunt, ac vindicarunt Gersonius *de Potest. Eccles. consid.* 4. *t.* 2. *opp. col.* 230. *ed. Antuerp.* 1706., Hervæus, Petrus de Alliaco, Joannes Major, qui omnes *de Potestate Ecclesiæ* tractatus ediderunt; item Almaynus *de Auctor. Eccles. cap.* 2. *coroll.* 3. *et de Potest. eccles. & laic. q.* 3. *cap.* 2. Adversus Salmasium solide, graviterque disputat Petavius *de Hierarch. Eccles. l.* 3. *c.* 8. *et seqq. opp. t.* 6. *pag.* 150. *et seq. ed. Ven.* 1757. Quæ Morinus falso statuit, quæque ejus exemplo litteris consignarunt Van-Espenius, Litta, cæteri, refutata sunt *l.* 3. *tit.* 1. *fere per tot.* Denique, ne omnes singillatim enumerem, de Ecclesiæ potestate copiose egerunt Dadinus Altasserra *Eccles. jurisd. vind. adver. Febret.*, Hallier *de Hierarch. Eccles. l.* 4. *art.* 7. *§.* 1. *et. seq. p.* 419. *ed. Paris.* 1656., Franciscus à Victoria in duabus relectionibus *de Potest. Eccles.*, Zacharias Boverius *Adversus de Dominis censur. parenet. de Rep. Eccles. par.* 2. *cens. in l.* 1. *c.* 2. *p.* 127. *et seq. ed. Mediolan.* 1621. Et novissime Cl. Franciscus Antonius Zaccaria in dissertatione 3. *de Disciplina*, cui titulus "Comandi chi può, ubbidisca chi dee" Faventiæ edita *p.* 152. *seq.* Videndus est etiam Petit-Piedus "Traitè du droit, et des prerogatives des Ecclesiastiques dans l'administration de la justice seculiere." Quin saniores quoque Protestantes Ecclesiam in coercendis criminibus potestatem habere non inficiantur; atque eorum è numero sunt Basnagius *Annal. Eccles. t.* 2. *Dissert.* 4. *de Eccles. tribun. §.* 1. *p.* 491. *ed. Roterdam.* 1706., Beveregius *Prolegom. ad synod. seu Pandectas Canonum n.* 2. *seq. t.* 1. *p.* 1. *seq. ed. Oxonii* 1672.

§. III. Atque hanc quidem à Christo acceptam potestatem infligendi pœnas tum in interiori, tum in exteriori foro Apostoli &, verbis, & factis ostenderunt. Praesertim Paulus, cujus plura extant scripta, quam aliorum Apostolorum, in Paulum, atque Alexandrum (1), itemque in Corinthium incestus in novercam reum animadvertit (2), quem postea, cum resipuisset, pœna solvit, atque ecclesiae communioni restituit; *Virgam* minatur (3), negat se parciturum, si venire cogatur (4), acceptam à Christo *potestatem* ostendit, per quam *ulcisci* possit *omnem inobedientiam*, & se *durius* acturum profitetur adversus

eos, qui sibi non obediant (5). Ipse Paulus Episcopum docet, quemadmodum accipere debeat accusationes, quae contra Presbyterum deferuntur (6).

(1) I. ad Timot. I. 20; et II. ad Timot. IV. 14.
(2) I. ad Corinth. I. 5. et seq. et II. ad Corinth. II. 6. et seq.
(3) I. ad Corinth. IV. 21.
(4) II. ad Corinth. XIII. 2.
(5) II. ad Corinth. X. 6. et seq. II. ad Thessalonic. III. 14. Confer quæ dixi l. 3. tit. 1. §. 10. et seq. t. 3. p. 11. et seq.
(6) I. ad Timoth. V. 10.

§. IV. Exemplo Apostolorum Episcopi eamdem semper quoties opus fuit, potestatem exercuerunt. Quod non solum Constantino Imperatore, & quarto post Christum natum saeculo, quo tempore Christiana religio in Imperio dominari cœpit, sed etiam prioribus saeculis factum est. Nam eo temporis intervallo Victor Summus Pontifex in Theodorum Byzantinum Coriarium animadvertit, & coercuit Asianos, qui ipsa luna XIV., Hebraeorum more, pascha celebrabant. Similiter a Presbyteratus gradu dejectus, ac censurarum pœnis affectus est Marcio; Paulus Samosatenus de Episcopatu dimotus, atque ab Ecclesia ejectus: sumpta pœna de Novato, & Felicissimo, de Basilide Asturicensi, & Martiale Emeritensi, de Origine, de caeteris, qui in religionem peccaverant. Atque hi quidem omnes non pœnas sua sponte susceperunt, sed eas Ecclesiae lege, & imperio sustinere coacti sunt (1).

(1) Quam ægre tulerit depositionis sententiam Martio, et quantum laborarit; ut gradum suum recuperare posset, narrat S. Epiphanius *Hæres. 22. vel 42. n. 1. p.* 302. *t.* 1. *ed. Coloniæ.* 1682. Paulus Samosatenus tam audacter, et pertinaciter restitit sententiæ depositionis, quæ adversus eum lata fuerat, ut Christiani Antistites rogarint ipsum Aurelianum Imperatorem, qui eum ex domo Episcopali per vim expelleret. Imperator autem licet ethnicus, sententiam tulit, qualem Christianus Imperator ferre potuisset; nam legem dixit ut domus traderetur iis, quibus illam Christianæ Religionis Antistites, et Romanus Episcopus concedendam indicarent; quæ cuncta constant ex Eusebio *Histor. Eccles. l.* 7. *c.* 30. *p.* 364. *ed. Valersi Cantabrig.* 1720. Theodoreto *Hæret. fabul. l.* 2. *c.* 8. *p.* 223. *t.* 4. *opp. ed. Paris.* 1642. Similiter quam ægre Novatus, et Felicissimus, itemque Basilides Asturicensis, et Martialis Emeritensis, contra se latam sententiam tulerint, quantumcumque laborarint, ut ejus vim declinare possent ostendunt S. Cornelius *Ep. ad S. Cyprianum*, quæ inter Cypriani

epistolas est 50., ac Cyprianus *Ep.* 52. *ad Cornel.* & *ep.* 59. *p.* 236. 237. & 265. *ed. Amstelodami* 1700. Origines autem de se ipso demonstrat, quam ægro, et invito animo Demetrii Episcopi sententiæ parere debuerit *in Præfat. t.* 6. *Joan. t.* 4. *opp. p.* 101. *ed. Paris.* 1759. quæ de re vide etiam Coustantium *in Ep. Roman. Pontif. col.* 115. & *seq.*, Confer præterea eumdem Cyprianum *ep.* 3. *ad Rogation. p.* 172., *et ep.* 43. *ad Plebem. p.* 227. unde intelligis, quemadmodum Episcopi punire sontes possint. Mitto cætera, ne longus sim.

§. V. Data Christianis pace, non solum suo jure, sed etiam legibus Imperatorum (1), Ecclesia de criminibus judicavit. Atque haec quidem judicia non tantum erant de criminibus in religionem (2), sed & omnes comprehendebant causas, in quibus Clerici aliquo in rempublicam crimine arguebantur (3). Potestatem illam cognoscendi puniendique crimina in religionem à Christo nominatim accepit Ecclesia, in quam ipse contulit clavium potestatem, & cujus unius esse voluit curare omnia, quae ad res sacras, aut divinas pertinent. Quare quisquis inter Ecclesiae filios per Baptismum cooptatus in ea peccat, quæ unius Ecclesiae gubernio, curae, judicio commissa sunt, is omnino illius potestatem, & animadversionem subire debet, ac si ejus decreto non steterit, Christi jussu, tamquam ethnicus, & publicanus habendus est (4): nimirum ei sacris est interdicendum, & communione Christianorum.

(1) Vide Constantini constitutionem *Extravag. cod. Theod. de episc. judic.* de qua late egi *l.* 3. *t.* 1. §. 22. *not.* 4. *t.* 3. *p.* 29. & *seq.*, Item *L.* 12. 41. *cod. Theod. episc. Eccles.* & *Cleric.* Justiniani Novellam 83., Capitularia Caroli M. *l.* 5. *cap.* 398. *et* 390. *l.* 7. *C.* 347. *et* 436. *t.* 1. *col.* 604. 606. 735. 750. *ed. Baluzii Ven.* 1772., et alibi passim.

(2) De rebus, quæ ad religionem pertinent, omne judicium unius Ecclesiæ esse, nulla est, et nulla unquam fuit inter catholicos controversia. Nam tota hæc potestas, et gubernatio uni Ecclesiæ à Christo data nominatim est; et huc spectant Concilia quavis ætate habita ad fidem, ac disciplinam stabiliendam, hæreticosque condemnandos, huc similiter constitutiones, quas Romani Pontifices, quoties opus fuit, ediderunt. Confer doctissimum Mamachium *ad Auctorem op. Quid est Papa? ep.* 3. *t.* 1. *p.* 237. *seq.* et confer etiam quæ ipse scripsi *l.* 3. *tit.* 1. §. 8. *tom.* 3. *p.* 55. & *seq.*

(3) Auctor *constit. Apostolic. l.* 2. *c.* 47., Canon Apostolorum 66. apud Cotelerium *PP. Apostolic. tit.* 1. *par.* 257. & 451. *ed. Amstelodam.* 1724., Concilium Eliberitanum *can.* 74., ibique Albaspinæus *in Not. p.* 484. *ed. Neap.* 1770., Antiochenum *can.* 12. 14. 15. apud

Labbæum *concil. t. 2. col.* 595. *ed. Ven.* Carthaginense III. *can.* 9., & Carthaginense III. *can.* 2. *eod. t.* 2. *col.* 1401. *et* 1454. Toletanum III. *can.* 13. *t.* 6. *col.* 700., Matisconense an. 580. *can.* 8. & 32. *t.* 6. *col.* 662. & *seq. ejusd. collect.* Labbæi. Confer etiam Optatum Milevitanum *l.* 1. *contr. Parmenian. n.* 22. & 23. *p.* 22. 23. *ed. Antuerp.* 1702., Ruffinum *Histor. l.* 10. *seu* 1. C. 2. *col.* 217. *ed. Vallarsii Veron.* 1745., qui refert ea de re præclaram Constantini Imperatoris sententiam; Luciferum Calaritanum *l.* 1. *pro S. Athanas. adv. Constantium in Biblioth. PP. t.* 4. *p.* 184. *lit. G. ed. Lugdun.* 1677. Constantinum Imp. *ep. ad Pop. Alexandr.* apud Athanasium *Apol.* 2. *contr. Arian. n.* 62. *opp.* 1. *t.* 1. *p.* 142. *ed. Patavii* 1777., Ambrosium *in Act. conc. Aquilejen. opp. Ambros. t.* 5. *p.* 511. *ed. Ven.* 1781., & *ep.* 21. *ad Valentinian.*; *ep.* 56. *ad Theophil. t.* 6. *p.* 52. & *p.* 184. Martinum apud Sulpitium *Histor. l.* 2. C. 50. *t.* 2. *p.* 263. *ed. Veron.* 1754. Gregorium M. *ep.* 56. *ad Joannem ep. l.* 2. *opp. t.* 2. *c.* 667. *ed. Paris* 1705., & *in can.* 39. & 40. *caus.* 11. *q.* 1., Hilarium *ad Constant. l.* 1. *n.* 1. *col.* 535. *t.* 2. *opp. ed. Veron.* 1730. Athanasium *in Hist. Arianor. ad Mon. n.* 52. *opp. t.* 1. *p.* 297. *ed. Patavii* 1777., Osium *ad Imper. Constant.* apud Athanasium *Histor. Arian. ad Monach. t.* 1. *p.* 293. *ed. Patav. cit.* Liberium *ep. ad Euseb.* apud Constantium *epist. Pont. Roman. col.* 431., & *in Dialog. cum Constantio* apud eumdem, *n.* 1. *col.* 434., Ipsi etiam Ariani Principes hanc Ecclesiæ jurisdictionem in causis civilibus & criminalibus agnoverunt. Nam Theodoricus Gothorum Rex calumniatores Augustini Episcopi, quoniam erant clerici ad Mediolanensem Episcopum judicandos misit, apud Cassiodorum *l.* 1. *t.* 1. *ep.* 9. *p.* 7. *ed. Rotomagi* 1679. Romanosque clericos actione tum civili tum criminali apud Romanum Pontificem, vel judicem ab eo datum pulsari voluit Athalaricus apud eumdem Cassiodorum *l.* 8. *t.* 1. *ep.* 24. *p.* 136. *ed. cit.* Quod si aliquando clerici apud laicos judices propter crimen accusati sunt, id quidem injuria, ac per vim factum est; qui etiam interdum clerici à laica potestate auxilium petierunt, non ut ipsa judicium ferret, sed ut alienam temeritatem vi adhibita coerceret; atque ut repugnantes ad parendum Ecclesiæ sententiis cogeret. Constantinus Imperator exilio mulctavit S. Athanasium propterea quod eum ecclesiastico judicio damnatum putavit, cui se parere oportere intellexit, sicuti testatur Sozomenus *Histor. Eccles. l.* 2. *c.* 28. *p.* 84. *ed. Valessii Cantabrig.* 1720. Verum ipse ecclesiastico judicio habito Antiochiæ, Romæ, Sardicæ absolutus fuit, quod ipse Athanasius *Apolog. contr. Arian. in princ. opp. t.* 1. *p.* 97. & 98. *ed. Patavii cit.* satis esse docet, ut omnis controversia plane finita habeatur. Crimen autem Athanasio objectum non ecclesiasticum, sed læsæ majestatis erat, in quod præ ceteris Imperator animadvertendum putarat. Non esse longus in recensendis exemplis, quorum ecclesiasticæ historiæ plenæ sunt. Tantum indicabo judicium, quod sanctissimi Episcopi dederunt de Itacio, qui accussationes adversus Priscilianum, & Instantium ad laicum Principem detulerunt. Porro eum gravissime improbarunt S. Martinus Turonensis qui cum eo, ejusque sociis numquam communicare voluit, ut testatur Severus Sulpi-

cius *l.* 2. *n.* 50. *t.* 2. *p.* 263. & *Dial.* 3. *n.* 12. *t.* 1. *opp. p.* 140. *ed. Veron.* 1754. Similiter Theognostus, aliique sanctissimi Episcopi ea de causa ab ejus communioni divisi sunt, uti patet ex eodem Sulpicio *t.* 1. *l. c.*, & Sancto Ambrosio *Ep.* 24. *n.* 12. *opp. t.* 6. *p.* 80. *ed. Maurin. Ven.* 1781., qui sese abstinuisse testatur à communione Episcoporum, qui cum Itacianis communicabant; idem quoque judicium fuit S. Siricii Pontificis, uti patet ex Concilio Taurinensi *can.* 6. *t.* 2. *col.* 1386. *collect.* Labbæi.; & vero Itacius, quod Priscilianum accusaverat, exul, & ecclesiasticæ communiones expers decessit, sicuti narrat S. Isidorus *de Vir. illutr. c.* 15. *p.* 781. *ed. Paris.* 1601.

(4) Matthæus XVIII. 15. & *seq.* Ceterum Ecclesiæ in coercendis criminibus tum interioris, tum exterioris fori potestatem testatissimam faciunt Patres universi, præter ceteros autem Auctor *Const. Apostolic. l.* 2. *cap.* 11. 12. 37. 42. 47. *seq.* apud Cotelerium *PP. Apostol. t.* 1. *p.* 220. 222. 250. 254. 257. *ed. Amstelædami* 1724., Cyprianus *ep.* 52. *ad Cornel.*, & *ep.* 3. *ad Rogatian. p.* 238. & 172. *ed. Amstelædami* 1700., Gregorius Thaumaturgus *ep. canon. can.* 5. 8. & 9. *p.* 49. & *seq. ed. Paris.* 1621.; unde patet, alias de iis, qui sponte crimen essent confessi, & alias de iis, qui essent convicti pœnas sumptas fuisse: Innocentius I. *ep.* 6. *ad Exuper. Tolosan. n.* 10. apud Constantium *ep. Roman. Pontif. col.* 794., qui pœnas constituit adversum adulterum, " cujus flagitium dete-»gatur, *qui* probatione cessante, vindictæ rationem *jubet* conquiescere, »*qui conceptis verbis nominat* uxores adulteras apud Sacerdotes delatas, »*hoc est accusatas.*" Omnia hæc, ut quisquis facile intelligit, nonnisi ad exterioris fori judicium referri possunt. Idem quoque confirmant Augustinus *Serm.* 351. *de Pœnitent. c.* 3. *opp. t.* 5. *col.* 1359. *ed. Maurin. Ven.* 1731., Cæsarius Arelatensis *in Append. serm. Augustin. serm.* 289. *De castitate n.* 5. *opp. t.* 5. *par.* 2. *col.* 482. *ed. cit.*, Joannes Chrysostomus *Hom.* 22. *in* 2. *ad Corinth. opp. t.* 10. *p.* 589. *ed. Montfauconii Paris.*, Theophylactus *Comment. in Ep. II. ad Corint. c.* 10. *v.* 8. *p.* 402. *ed. Londini* 1636., Œcumenius *eod. loc. t.* 7. *p.* 710. *ed. Paris.* 1631. Id postremo addam, criminalia judicia in foro exteriori apud Episcopos eodem fere ritu, quem Lex Romana constituerat, expediri consuevisse. Generatim in omnibus judiciis ecclesiasticis, uti supra animadverti, cunctæ non adhibebantur solemnitates civilium judiciorum; sed sæpe etiam hæ solemnitates, saltem quæ præcipuæ erant, observatæ diligenter sunt. Id ex collatione Juris civilis cum ecclesiastica historia manifestum est. Jure civili accusatio instituitur libello, cujus formula extat in *l.* 3. *ff. de Accusat.*, quique actis inseritur. Accusatorium libellum Eusebius Dorilæi Episcopus adversus Eutychem Presbyterum, & Archimandritam proponit, ut eum hæreseos accuset, eumque *relegi* vult, & *inferri monumentis actorum*, sicuti patet ex Concilio Constantinopolitano S. Flaviani Patriarchæ *Act.* 1. & 2. *t.* 4. *concil. col.* 930. & 935. *collect.* Labbæi. Quod etiam in Concilio Chalcedonensi *Act.* 3. *dict. t.* 4. *col.* 1267. adversus Dioscorum Theodorus præstat: quin, & alia ecclesiastica judicia per libellum institutam demonstravi *l.* 3. *tit.* 5. §. 1. *not.* 4. *p.* 73. Jus

civile accusatoris inscriptionem, & subscriptionem postulat. Inscriptione accusator ostendit, se Titium ex gr. ex una, alterave lege reum deferre, eumque se reum demonstraturum profitetur. *d. l. 3. & l. 2. cod. de Exhib. reis.*, subscriptione vel ipse per se, vel per alium, cum litteras nescit; declarat, suas se implevisse partes, seque obstringit reciproci pœna, si falso ab se hominem accusatum pateat *cit. l. 2.* Eusebius *cit. act. 1. & 2. col. 931. 934. & 935.* paratum sese exhibet *convincere* Eutychem *falso habere catholicum nomen*, libellum sua manu subscribit, & *act. 5. & 7. col. 991. & 1010.* non obscure significat, vereri se, ne per fraudem Eutychis pœnam talionis perferat, quem metum Flavianus depellit. Ita in Chalcedonensi Concil. *act. 3. t. 4. col. 1267.* Paschasinus S. Leonis Papæ Legatus de Theodoro Diacono Dioscori accusatore dicit hæc: "Si confidit probare ea, quæ ingerit.... propio ore confiteatur, si non »vult regularem adversus se converti sententiam." Ex Jure civili reo libellus est offerendus, ut rem omnem noscat, eique ad deliberandum temporis spatium conceditur *Novel. 53. c. 3.* Idipsum cum Eutyche factum est *act. 1. & 3., aliisque actionibus col. 935. 979. seq.* Jus Civile in judiciis notarios adhiberi, cunctaque in acta referri jubet. Utrumque in causa Eutychis Constantinopolitani Concilii Patres fecisse, constat ex *act. 2. & 3. col. 938. 974. 978. 979. 982.*, idque etiam in Chalcedonensi Concilio gestum est *act. 3. col. 1290. & 1294.* Quæ de interrogandis testibus à Jure civili sunt constituta, ea fere omnia in eadem synodo Flavianus observavit *act. 3. col. 978.* Jure civili reus per apparitorem ter in judicium vocatur, atque in eum etiam manus injiciuntur, cum gravior est causa, quæ pœnam postulet asperiorem *arg. l. 1. ff. An per al. caus. appell. red. pos.* Dioscorum, Eutychem, atque alios semel, iterum, ac tertio vocatos constat ex actis Concilii Constantinopolitani S. Flaviani, Chalcedonensis, aliorumque complurium, ex quibus etiam patet, Episcopos per Episcopos saltem duos, clericum per clericos, laicum per laicos vocari consuevisse. Vide Christianum Lupum *Diss. in Conc. Ephes. cap. 3. & Append. ad Ephesin. latrocin. act. 3. opp. t. 2. p. 9. & 213. ed. Ven.* 1724. Interdum, quod ecclesiasticæ lenitatis est proprium, quartam etiam citationem Synodi emitti voluerunt, & vero eamdem in causa Nestorii emisit Synodus Ephesina *act. 1. t. 3. Concil. col. 1006. collect. cit.* Eusebius accusatum reum ad Concilium invitum duci postulat *act 3. col. 986.*, quamquam eam vim adhiberi tunc Flavianus nolit. Jure Romano cum nuntius rei copiam habere nequit, decretum citationis denunciare in faciem debet; atque id revera cum Eutyche factum patet ex *act. 3. col. 983.* Secundum Jus civile regulariter in causa criminali frustra procurator constituitur *l. pen. §. ult. ff. de Publ. jud. l. 1. ff. an per alium.* Eutyches ad synodum vocatus Abrahamium, aliosque misit, qui suam agerent causam, ac pro se responderent; at S. Flavianius *act. 4. col. 990.* his Abrahamium verbis alloquitur: *quomodo, rogo te, est possibile, altero accusato, pro eo alterum dicere?* Romanorum legibus statutum erat, ut reus ab accusatore, & judice interrogaretur *l. 6. §. 1. ff. de Cust. reor.* Eutychem in Concilio Constantinopolitano Eusebius accusator, & Fla-

vianus Concilii Præses interrogant *act. 7. col. 1010. seq. Loqui nisi interrogato testi non licebat* ex jure civili Romanorum, uti tradit Asconius Pedianus *in Verrin.* 3. Theophilus, & Memas Presbyteri, qui Eutychem ad synodum vocaverant, instante Eusebio, ac jubente Flaviano, multa contra Eutychem testantur; interroganti autem Flaviano, cur non ea pridem in medium protulissent, respondent *act. 6. col. 1902, minime interrogati superfluum putavimus hæc dicere.* Antequam sententia feratur ex jure Romanorum proponitur terminus peremptorius, intra quem reus venire in judicium debet, eoque non veniente, sententia in contumacem emittitur. Similem Eutychi terminum proposuerunt Constantinopolitani Concilii Patres, eoque elapso, *privabitur omnino*, inquiunt *act. 5. col. 998.*, *& Presbyteri dignitate, & alienabitur præesse monasterio.* Accusationem deserere ex jure civili crimen est, quod extra ordinem punitur *l. 2. cod. ad S. C. Turpil.* S. Gregorius M. *in can. 6. caus. 2. qu.* 3. Paulum Diaconum, quod ab Episcopi accusatione destiterat, criminis reum judicat, quamquam ei peculiares ob causas, quas memorant Romani Correctores, veniam tribuat. Damnari absentem leges Romanorum vetant *l. 5. ff. de pœn.*, *l. 1. ff. de Requir. vel abs.*, *l. 6. cod. de Accusat.* Judicium, quod à synodo Tyria contra S. Athanasium latum fuerat, multis quidem de causis irritum habitum est, sed ea præsertim de causa, quod contra absentem jus dictum fuerat, uti patet ex rescripto Julii I. nomine evulgatum, quod extat in Athanasii operibus *t. 2. p. 603, ed. Patav. 1777.*, atque ex epistola synodica PP. Alexandrinorum *t. 2. Concil. col. 575. Colect. cit.* Contumaces etiam absentes recte damnari statutum est *l. 5. ff. de Pœnis*, *& l. 10. ff. de Public. judic.* Nestorium, qui ad Synodum vocatus non venerat, depositionis pœnæ ab Ephesinis Patribus subjectum fuisse, tradit S. Cyrillus *Ep. ad Cler. & Pop. Alexandr. in t. 1. Conc. col. 1102. cit. collect.* Similiter Dioscorus à Chalcedonensi Concilio *Act. 3. t. 4. Concil. col. 1302.* absens damnatus est, postquam tertio inutiliter vocatus fuerat. Juris civilis disciplina ita fert, ut reo insinuetur sententia, qua cognita ipse appellare possit. Sententia in Ephesino Concilio adversus Nestorium lata insinuata ei est per litteras Synodales, quarum epigraphe hæc est: *Synodus Nestorio novo Judæ.* Postremo quæ à Jure civili de probationibus ab actore, de exceptionibus à reo proponendis, de concedendis utrique idoneis dilationibus sunt constituta, ea fere omnia in ecclesiasticis quoque judiciis observata fuisse, ex Conciliorum actis manifestum est. Placuit conferre Jus civile cum ecclesiasticis judiciis, ut clarior sit error illorum, qui Ecclesiam exterius forum habuisse inficiantur.

§. VI. Potestas animadvertendi in crimina clericorum oritur ex imperio, & jurisdictione, quam Ecclesia, tamquam perfecta, ac distincta respublica in suos subditos habet. Nam cui summa potestas, & jurisdictio comissa est, cui jus est imperandi, legesque ferendi, ei quoque jus com-

petit puniendi sontes, qui legibus non obtemperant, statumque reipublicæ pervertunt (1). Omnes, qui baptismum susceperunt, proprie Ecclesiæ subditi sunt; sed tamen ita fert imperii, & sacerdoti concordia; ut laici tantum in rebus sacris, atque divinis, clerici autem in rebus omnibus Ecclesiæ subjiciantur; quoniam hi magistratus habent, & officia ecclesiastica, & proprie conficiunt ecclesiasticam rempublicam, sive administrationem, & potestatem quam à civile distinguimus (2).

(1) Puffendorfius, & Heineccius *l. c.*

(2) Laicos aliquot jam usque ab antiquis temporibus clericis infestos fuisse, tradit Bonifacius VIII. in *c.* 3. *de Immunit. Eccles.* Eum reprehendit Cavallarius *Inst. Jur. Canon. par.* 3. *c.* 25. §. 2. *not.* 2., quasi id minus vere dictum sit, quoniam ait initio magnam inter clericos, & laicos fuisse concordiam, ac tantum post editas Isidori decretales dissidia erupisse. Sed falso, & immerito Cavallarius Bonifacium accusat. Nolo longus esse in recensendis exemplis, quorum historiæ plenæ sunt. Tantum indicabo, quod Hilarius Pictaviensis Episcopus narrat evenisse ætate sua, quæ in IV. sæculum incidit. Ipse scilicet *ad Constant. August. l.* 1. *n.* 1. *opp. t.* 2. *p.* 535. *ed. Veron.* 1730. Constantium rogat, ut suis quoque legibus personalem Clericorum immunitatem confirmet; "neque »posthac (*laici*), præsumant, atque usurpent, & putent se causas cog»noscere clericorum, & innocentes homines variis afflictationibus, mi»nis, violentia, terroribus frangere, atque vexare."

§. VII. Jamvero civilium, & ecclesiasticarum pœnarum non idem plane finis neque eadem prorsus ratio est. Ecclesia, quam charitas exercet, duo tantum habet proposita, primum ut peccator redeat ad bonam frugem, alterum, ut ceteri exemplo pœnæ à crimine deterreantur (1). Civilis potestas in irrogandis pœnis læsi quoque dignitatem tuetur, & publicam ultionem persequitur. Ecclesiasticarum pœnarum summus est gradus eos, qui gravissime peccarunt, è republica expellere; civilis potestas progreditur etiam ad pœnas, per quas sanguis effunditur, aut sontes morte multantur.

(1) Præclare Augustinus *Epist.* 185. *ad Bonifac. n.* 7. *opp. t.* 2. *col.* 653. *ed. Ven. cit.*, "Multi, *inquit*, per illas correcti sunt, & quoti»die corriguntur; & se esse correctos, atque ab illa furiosa pernicie

»liberatos gratias agunt. Et qui oderant, diligunt, molestasque sibi fuis»se saluberrimas leges, quantum in insania detestabantur, tantum recep»ta sanitate gratulantur, & in residuos, cum quibus fuerant perituri, »jam simili dilectione nobiscum, ut pariter instemus, ne illi pareant, »excitantur." Deinde multis ostendit, utile prorsus esse homines pœnarum metu ad veritatem ducere, ac quasi compellere: "multis enim, »*ait*, profuit prius timore, vel dolore cogi, ut postea possent doceri, »aut quod jam verbis didicerant, opere sectari. *Denique habet hæc*: An»tequam dicant boni filii; concupiscentiam habemus dissolvi, & esse »cum Christo; multi prius, tamquam mali servi, & quodammodo im»probi fugitivi ad Dominum suum temporalium flagellorum verbere re»vocantur." Ad hæc postrema Augustini verba diligenter advertant velim, qui Ecclesiam temporales infligendi pœnas potestatem habere inficiantur.

§. VIII. Et quoniam Ecclesiæ potestas duplex est, altera tota spiritualis à Christo separatim data, quæ tum in interiori, tum in exteriori foro exercetur, altera, quam ipsa habet communem cum omni perfecta, ac distincta republica, & quæ temporalis dicitur; sequitur, ut duplex etiam sit genus pœnarum, quæ ab ipsa irrogantur. Aliæ scilicet *spirituales* sunt, quæ animum afligunt, & aliæ temporales, quæ corpus castigant. Spirituales pœnas infligendi jus est in omnes, qui per baptismum inter Ecclesiæ filios cooptati sunt, quique in religionem peccant; temporales quoque pœnas in omnes constituit Ecclesia, sed in laicos, & clericos ratione dispari.

§. IX. Laici, qui tamquam Christiani, Ecclesiæ, tamquam civilis reipublicæ cives, hujus imperio parere debent, Ecclesiae coercitioni subsunt in iis criminibus, quorum judicium ad Ecclesiam pertinet; in ceteris à civilibus magistratibus judicandi sunt. In hos quoque utitur Ecclesia pœnis temporalibus, ut eam habeat, quam habere opus est, rationem criminum, & reus resipiscat, neque omnes indiscriminatim subjiciantur pœnis spiritualibus, quae gravissimae sunt. Clericorum crimina omnia coercet Ecclesia, sive ecclesiastica, sive civilia sint. Haec quidem propter rem ipsam non sebessent Ecclesiae potestati; sed ei tamen subjecta fiunt propter jus in personas, quarum crimina coercenda sunt á republica, in qua versantur, & cui subjiciuntur.

§. X. At clerici civilis quoque reipublicae cives habendi sunt, neque eos Ecclesia ita in rempublicam suam cooptavit, ut ipsi impune contemnerent, ac perverterent, jura civitatis. Ergo Ecclesia curat, ut haec jura sarta tecta serventur, pœnasque repetit à clerico, qui ea violare ausus est. In quibus sane pœnis suam quoque, cum est opus, partem, & potestatem civili reipublicae relinquit. Scilicet quamdiu ipsa habet pœnas delicto pares, easdem ipsa imponit eo jure, quod omnis respublica habet in cives suos, & clericum criminosum plectit exilio (1), verberibus (2), mulcta pecuniaria (3), carceribus (4), ceterisque pœnis, quibus hoc agitur, ut peccator emendetur, ac ceteri exemplo pœnae sese à crimine abstineat (5).

(1) *Hi qui adversa eis molliuntur*, inquit Concilium Romanum sub Symmacho P. an. 503. apud Labbæum *t. 5. concil. col.* 504. "sicut à »SS. PP. statutum est (*quibus ex verbis constat vetustam tunc fuisse tam »disciplinam*), & hodie Synodali, & Apostolica auctoritate firmatur, »penitus abjiciantur, & exilio, suis omnibus sublatis, perpetuo tradan»tur." Ante hanc Romanam Synodum eamdem exilii pœnam ab Ecclesiastico Magistratu irrogatam memorat Eusebius Dorilæi Episcopus in concilio Constantinopolitano sancti Faviani *act. 7. col.* 1010. *t. 4. ejusd. collect.*, & ejus quoque mentio est in Concilio Aurelianensi IV. *can.* 29. *t. 5. concil. col.* 1369., & Toletano XII. *can.* 10. *t. 7. col.* 1443., itemque apud S. Gregorium M. *ep.* 71. *lib.* 11. *ad Artemium Subdiacon. opp. t. 2. col.* 1172. *ed. Maurin. Paris.* 1706., & *in can.* 23. *dist.* 63. *in can.* 9. *c.* 3. *q.* 4., & *in can.* 3. *c.* 3. *q.* 5.

(2) "Tantorum scelerum, *inquit S. Augustinus ep.* 133. *n.* 2. *ad Mar»cellin. Tribun. opp. t. 2. col.* 396. *ed. Maurin. Ven.* 1729. confessio»nem . . . virgarum verberibus eruisti, qui modus coercitionis, & à ma»gistris liberalium artium, & ab ipsis parentibus, & sæpe etiam in ju»diciis solet ab Episcopis adhiberi." De S. Cæsario Arelatensi narrat Cyprianus ejus discipulus in ejus vita apud Surium *ad diem* 27. *August. t.* 4. *p.* 927. *ed. Coloniæ Agrippinæ*, 1583. eum diligenter observasse: "ut »nemo ex illis, qui ipsi parebant, si pro sua culpa flagellandi essent, »amplius triginta novem ictibus ferirentur, ita tamen ut si quis in gravi »culpa esset deprehensus, permitteret, ut post dies paucos vapularet »iterum." Idem pœnæ genus memorant etiam S. Gregorius M. *l.* 4. *ep.* 27. *ad Januar.* & *l.* 9. *ep.* 65. *ad eumd. opp. t.* 2. *col.* 707. & 982. *ed. cit.* & *l.* 11. *ep.* 71. *ad Anthem. Subdiacon. col.* 1177. Cassanius *l.* 4. *Instit. c.* 16. *p.* 58. *ed. Francof.* 1622., Palladius *Histor. Lausiac. c.* 6. *p.* 908. *in Bibl. PP. Græco-Lat. t.* 2. *ed. Ducæi Paris* 1624. Concilium Agathense *can.* 38. & 41. apud Labbæum *t.* 5. *concil. col.* 527. &

528. Narbonense sub Recaredo *can.* 13. *t.* 6. *col.* 728., Epaonense *can.* 13. *t.* 5. *col.* 713., Matisconense I. *can.* 8. *t.* 6. *col.* 660.

(3) Mulctas pecuniarias ab Ecclesia constitutas fuisse, ostendit concilium Carthaginense V. *an.* 399. *vel* 400. *can.* 2. apud Labbæum *t.* 2. *concil.* *col.* 1454. & S. Gregorius M. *ep.* 26. *l.* 4. *ad Januar.* *t.* 2. *col.* 704. *ed.* *cit.* Eadem quoque mulcta paganos Calamenses plectendos censebat Augustinus *ep.* 104. *opp.* *t.* 2. *col.* 379. *ed.* *Maurin.* *Ven.* 1759.

(4) De Ecclesiæ decanicis, sive carceribus egi *l.* 3. *t.* 1. §. 21. *not.* 1. *p.* 23. Carceris autem loco sæpe clericus in monasterium detrudebatur. *Si Episcopus*, inquit Concilium Agathense, (aliis autem Epaonense) *can.* 50. apud Labbæum *t.* 5. *Conc.* *col.* 529. "Presbyter, vel Diaconus capitale "crimen commiserit, aut chartam falsaverit, aut testimonium falsum dixe"rit, ab officii honore depositus in monasterium retrudatur, & ibi, quam"diu vixerit, laicam communionem accipiat." Confer etiam Concilium Matisconense I. *c.* 5. apud Labbæum *t.* 6. *col.* 659., Hispalense *can.* 3. *eod.* *loc.* *t.* 6. *col.* 1314., & Epaonense *can.* 22. *t.* 5. *col.* 714. S. Gregorius M. *ep.* 4. *l.* 10. *ad Sabin.* *Subdiacon.* *t.* 2. *col.* 1044. "*reum* in districtam cus"todiam *redigi jubet*; & ideo, *inquit*, quia tanti facinoris iniquitas dis"tricta, atque subtili investigatione quærenda, atque plectenda est, hac "tibi auctoritate præcipimus, ut vigilanti studio, & diligenti omnino curæ "perquiras, & si quæ indicia apprehendere hujus rei potueris, eum in cus"todiam districtam, quousque nobis renunties, redigas, ut qualiter im"manissimum facinus discuti debeat, ac puniri, deliberare possimus."

(5) Quid sibi velit Ecclesia in corporalibus infligendis pœnis, egregie, præter ceteros explicat S. Gregorius M. *ep.* 27. *l.* 4. *ad Januar.* *t.* 2. *col.* 707. "Paulum vero clericum, *inquit*, qui sæpe dicitur in maleficiis de"prehensus, qui despecto habitu suo ad laicam reversus vitam in Africam "fugerat, si ita est, corporali prius proveniente vindicta, providimus in "pœnitentiam dari, quatenus, & secundum Apostolicam sententiam, ex car"nis afflictione spiritus salvus fiat." Quo loco Gregorius memorat & *corporalem vindictam* & *pœnitentiam*, quam utramque distinguit, & utramque adversus criminosum illum clericum constitui jubet. Ad corporales pœnas referendæ sunt etiam publicæ pœnitentiæ, jam ab initio Ecclesiæ institutæ uti constat ex Tertulliano *Apolog.* *c.* 39. & *l.* *de Pudicit.* *c.* 5. & *l.* *de Pœnit.* *c.* 9. *p.* 31. 558. 127. *ed.* *Paris.* 1675. & S. Iræneo *Contr.* *hæres.* *l.* 1. *c.* 13. *n.* 5. & 6. *p.* 63. & 65. *t.* 1. *opp.* *ed.* *Venet.* 1734. lateque ostendunt Massuetus *in Irenæ.* *Diss.* 3. *art.* 7. *n.* 74. & 75. *p.* 126. *seq.* *t.* 1. *opp.* *Irenæ.*, & Albaspinæus *Observ.* *l.* 2. *Observ.* 22. *p.* 113. *ed.* *Neap.* 1770. quamquam serius constitutæ videantur solemnes illæ Stationes, de quibus disserui *l.* 2. *t.* 2. *sect.* 3. §. 72. *p.* 129. *seq.* Nam pœnitentes cilicio operiebantur, sibi crines tondebant, jejuniis corpus cruciabant, flexis genibus stabant, sese à balneis, conviviis, matrimonii usu abstinebant, aliisque subjiciebantur pœnis, quas nemo inficiabitur fuisse, pœnas, quæ corpus, castigabant. Hæ quidem omnes eo spectabant, ut criminosus emendaretur, atque ad bonam frugem rediret, sed hic idem omnium Ecclesiasticarum pœnarum finis est. Atque in his quidem pœnis, ut

inquit Augustinus *ep. 185. ad Bonif. c. 6. opp. t. 2. col. 652. ed. Venet.* 1730. "cur non cogeret Ecclesia perditos filios, ut redirent, si "perditi filii coegerunt alios, ut perirent?" Porro si Ecclesia semper constituit pœnas, quæ corpus castigarent, manifestum est, ei jus esse corporales pœnas infligendi. Si eas ipsa constituit tum in interiori, tum in exteriori foro, dubitari non potest, quin ejus potestas exterius quoque forum attingat. Denique si eadem Ecclesia his pœnis animadvertit, etiam ethnicis dominantibus, cum scilicet à laico Principe nulla hujusmodi facultas concedi potuit, facile intelligitur, eam suo jure hanc potestatem, non cujusquam beneficio, ac privilegio obtinuisse. Certe quod à Petro gestum est adversus Ananiam, & Saphiram, à Paulo adversus Elimam magum, & adversus blasphemum, est quidem contra ordinem factum, sed tamen ostendit Ecclesiæ potestatem corporales quoque pœnas infligendi. Apposite Auctor incertus, sed antiquus sub nomine Augustini *in l. Contr. Fulgent. Donatist. c. 23. t. 9. col. 11. in Append. opp. S. Aug. ed. Venet.* 1733. "Non enim, *inquit*, malos persequi peccatum est; nam & sanctos, & sanctum sanctorum "Dominum malos legimus persecutos. Dœmones namque persecutionem Domini non ferentes clamabant: quis nobis, & tibi; fili Dei, "venisti perdere nos? Et Paulus Elimam magum ultus est cæcitate, & "blasphemum hominem tradidit Satanæ, & Petrus Ananiam, & Saphiram "ejus uxorem mendaces occidit, & Simonem magum tamdiu persecutus "est, donec morte perimeret. Sed & David in persona Christi clamat, "& dicit: persequar inimicos meos, & comprehendam illos, & non "convertar, donec deficiant. Affligam illos, nec poterunt stare."

§. XI. Sed cum criminis magnitudo pœnas postulat asperiores, quæ modum superant ecclesiasticæ coercitionis, Ecclesia non illud suscipit rei patrocinium, quod in civilis reipublicæ detrimentum redundaret. Quare clericum flagitiosum de gradu dimovet, atque ab se ejicit, & subdit civili potestati, quæ de eo pœnas sumit, quas aptas, & idoneas judicat. Verum non pro quovis crimine clericus de gradu dimovendus, atque ex ecclesiastica republica expellendus est. Non enim omnia crimina paria sunt, & iniquum atque absurdum esset parem levioribus, & parem item immanioribus criminibus pœnam constituere. Si ejectio clerici è republica ecclesiastica pœna est gravissima omnium, quas Ecclesia adhibet, ac tantum atrocioribus criminibus reservata, non eadem certe pœna plectendus est clericus, qui levius deliquit. Quare is quidem afficiendus est pœna; sed cum crimen tam grave non sit, ut pœna perducenda vi-

deatur ad summum gradum, qui ei jus eripit civis reipublicæ ecclesiasticæ, puniendus est à republica, ad quam pertinent, & cujus imperio subjicitur.

§. XII. Atque hæc semper fuit ecclesiasticæ, & civilis reipublicæ concordia; utraque suam semper habuit in coercendis criminibus potestatem, neque unquam altera alteram perturbavit, aut fecit, quod crimen aliquod inultum impunitumque dimitteretur. Civilis respublica habet res, ac personas suas; & suas item res, ac personas habet respublica ecclesiastica, quæ sine illis vera, ac perfecta respublica haberi non posset. Laici omnes pertinent ad civilem rempublicam, clerici ad ecclesiasticam, quoniam hi sunt cives, ex quibus hæ duæ respublicæ efficiuntur. Civilis reipublicæ propria sunt omnia civilia negotia; quidquid res sacras, aut divinas respicit tantum ecclesiæ subest potestati.

§. XIII. Verum negotia, quæ sua indole, & natura propria essent civilis reipublicæ, sæpe fiunt subjecta reipublicæ ecclesiasticæ, quoniam ei subsunt personæ, quarum ea negotia sunt. Nemo enim alicujus negotium expedire cum imperio, & jurisdictione potest, nisi in personam habeat potestatem. Ita crimina, quæ propter naturam suam à civili republica noscenda, puniendaque essent, Ecclesiæ animadversioni subjiciuntur, quia patrata sunt à clericis, qui ecclesiæ potestati, imperioque subsunt. At quod facit Ecclesia, ut propter jus in personas animadvertat etiam in crimina, quorum sua non esset coercitio, id civilis respublica efficere non potest, ut propter jus in personas laicorum judicet etiam de criminibus, quæ ab iis in sacra, divinaque admissa sunt. Nam harum rerum cognitio, & animadversio est supra jura meræ reipublicæ, earumque judicium, & potestas à Christo tam in Clericos, quam in laicos uni Ecclesiæ data est.

TITULUS II.

De delictis, & eorum divisione.

I. Quid delictum, quid peccatum?
II. Peccatum unius Ecclesiæ potestati subjectum.
III. Delicta ecclesiastica.
IV. Civilia.
V. Mixta.
VI. Cui mixtorum criminum judicium competat?

§. I.

Criminalium judiciorum materia in delictis est posita. Est autem delictum, seu crimen (1) libera, & voluntaria actio, vel omisso contraria legibus, pœnaque coercenda. In omni delicto inest etiam peccatum, quod est quaevis improba divini, aut humani juris violatio; quoniam Deus homines parere jussit non tantum legibus ab se, aut ab ecclesia latis, sed etiam legibus, quas civilis potestas constitueret, quæque divinis, aut ecclesiasticis mandatis non adversarentur. Contra non omnia peccata sunt item crimina, quia non omnia redundant in detrimentum societatis, ideoque divinæ ultioni reservantur, neque humanis legibus coercentur (2).

(1) Romani Jurisconsulti privata delicta à publicis criminibus distinguebant; horum accusationes cuivis è populo à lege commitebantur; illa autem nonnisi privatis partium querelis in judicium deferebantur. Sed jam ab omnibus utrumque vocabulum promiscue usurpatur. Alia quibus item delicta apellantur nomina, describit Renazzius. *Inst. crim. l.* 1. c. 1. §. 4.

(2) S. Augustinus *in Can.* 1. *dist.* 81. peccatum à crimine ita distinguit exponens illud Apostoli, oportet Episcopum ordinandum sine crimine esse: "Non ait enim Apostolus, *inquit*, si quis sine peccato „est; hoc enim si diceret, omnis homo reprobaretur, nullus ordinare„tur. Sed ait: si quis sine crimine est, sicut est homicidium, adulte„rium, aliqua immunditia fornicationis, furtum, fraus, sacrilegium, „& cetera hujusmodi. Crimen est peccatum grave accusatione, & dam„natione dignissimum. *Et S. Thomas* lect. 2. comm. in Ep. ad Titum: „Aliud, *inquit*, est crimen, & aliud est peccatum. Peccatum dicitur „quodcumque sive magnum, sive parvum, sive occultum. Crimen „autem magnum, & infame."

§. II. Quidquid in crimine peccatum est, cujusvis illud naturæ sit, unius Ecclesiæ potestati subjicitur, quoniam ei tantum Christus retinendi, ac remittendi peccata facultatem attribuit. Quare crimina, quorum coercitio pertinet ad civilem rempublicam, subsunt Ecclesiæ judicio propter peccatum; & hoc quidem judicium exercet Ecclesia in foro pœnitentiæ, in quo pœnæ sacerdotis arbitrio imponuntur. Quin etiam publica peccata publicis quoque afficiuntur ab Ecclesia pœnis,

ut ita publicæ offensioni satisfiat (1). Multa tamen scelera sunt, in quibus Ecclesia tam de crimine, quam de peccato judicat, & in quæ tum exterioris, tum interioris fori potestatem exercet.

(1) Concilium Tridentinum *Ses.* 24. *de Reform.*.*c.* 28.

§. III. Nam crimina vel mere ecclesiastica, vel civilia, vel mixta dicuntur. Ecclesiastica sunt, quæ directe contra fidem, & religionem, resque omnes divinas, & sacras admituntur. Hujusmodi sunt apostasia, hæresis, schisma, simonia, profanatio sacramentorum, fractio sigilli sacramentalis, omisso paschalis communionis, aliaque præterea, si quæ sunt generis ejusdem. Omnia hæc crimina subsunt Ecclesiæ coercitioni, sive à clericis, sive à laicis patrata fuerint.

§. IV. Civilia sunt, quæ directe lædunt civilem rempublicam, neque aliquid habent spirituale, præter criminis in foro interno absolutionem, & pœnitentiam, qualia sunt homicidium, furtum, rapina, falsum, calumnia, cetera similia. Horum facinorum coercitio pertinet ad civilem rempublicam, eaque tantum cum à clericis admissa sunt, propter jus, quod ecclesia habet in personas, ad ecclesiasticum forum deferuntur. Nos de his criminibus non agemus, quoniam eorum tractatio propria est eorum, qui jus civilis reipublicæ persequuntur.

§. V. Mixta demum crimina sunt, quæ simul & religionem lædunt, & civili reipublicæ damnum, atque injuriam inferunt. Huc spectant sacrilegium, perjurium, blasphemia non hæreticalis, sortilegium, delicta venerea, crimen usurarum, similia. Obnoxia sunt hæc crimina tum Ecclesiæ, tum civilis reipublicæ coercitioni, quoniam jura utriusque violant, & utraque in his criminibus partem suam curare, & tueri debet. Quare Ecclesia pœnas sumit de iis, quæ ad religionem, civilis Respublica de is quæ ad læsam hominum societatem pertinet. Ita sane hæc crimina mixta dicenda sunt, quia subsunt utriusque animadversioni; non quod sine discrimine ad alterutrum forum deferri possint, ab eoque noscantur, cui primum res omnis commissa fuit. Nam si tantum alterutra potestas in hæc crimina inquireret, jus alienum invaderet, eaque cognosceret, quæ suæ potestati, & imperio subjecta non sunt.

§. VI. Sed alicubi in hæc crimina animadversio committitur mixtis tribunalibus, quæ scilicet ex Magistratibus ecclesiasticis, laicisque constat; alicubi mos est, ut mixtas has causas definiat unus judex, sive ille laicus, sive ecclesiasticus sit, qui scilicet prior negotium occupavit. Verum id factum fuit tacito, aut expresso convento, & cum legitima auctoritate; ne qua rerum confusio oriretur, si reus unius criminis duplex judicium, et duplicem pœnam perferre cogeretur. Ecclesia igitur sibi uni reservavit interioris fori judicium, potestatem autem fori exterioris etiam civili reipublicæ permissit, si ipsa primum de his criminibus judicium institueret.

TITULUS III.

De Apostasia.

§. I.

Apostasia græcum est nomen, quod latine significat defectionem, & apostatæ sunt, qui penitus à christiana religione per baptismum suscepta defecerunt. Ut vero quis apostata habeatur, sufficit, quod Christianam religionem deseruerit, quamquam ad aliam non transierit. Nam & ii, qui abjecta christiana religione athei facti sunt; apostatæ habentur, quamquam nulla ipsis religio sit, quam sequantur. Latiore sensu inter apostatas recensebantur etiam Catechumeni, qui catechesim deserentes ad Deorum templa transibant (1), quamquam baptizatorum apostasia deterior, quam catechumenorum haberetur. Certe ii, quos manuum impositione, certisque precibus inter catechumenos Ecclesia retulerat, generale Christia-

norum nomen obtinebant (2), & in multis quidem rebus tamquam christiani censebantur.

(1) *L. 2. Cod. Theod. de Apostas.*
(2) Confer *Canonem* 39. Concilii Eliberitani, *can.* 7. Concilii Constantinopolitani I., & *can.* 95. Concilii Trullani, quorum omnium feci mentionem *lib.* 2. *tit.* 2. *sect.* 1. §. 30. *not.* 2. *p.* 48.

§. II. Prioribus Ecclesiæ sæculis, ex apostatis alii erant, qui Judæorum, & alii, qui ethnicorum sacra amplectebantur. Illorum triplex erat genus. Unum eorum, qui prorsus abjecta christiana religione ad Judaicam accedebant, & hi proprie apostatæ erant, ex quorum numero fuit Aquila, interpres Bibliorum, qui cum ab Ecclesia ejectus fuisset propter studium astrologiæ, ad Hebræos migravit, & novam Bibliorum versionem Christianis infensissimam evulgavit (1). Plures quoque hujusmodi erant ætate Barchochabæ, qui multos Christianos Christum ejurare, & maledictis insectari coegit (2).

(1) Epiphanius *de Pond. & mens. n.* 15. *t.* 2. *p.* 171. *ed. Coloniæ* 1682.
(2) Justinus Mar. *Apolog.* 1. *n.* 31. *p.* 62. *ed Paris.* 1742.

§. III. Alterum genus erat eorum, qui Christianam religionem non penitus abjiciebant, sed cum ea Judaicam commiscebant, atque ita novam quamdam religionem efficiebant. Hujusmodi erant Cælicolae, qui circumcisionem cum baptismo conjungebant, in quos gravissime civilibus quoque legibus animadvertitur (1). Alii denique erant, qui non prorsus ad Judaicam religionem transibant, neque aliquod ejus dogma amplectebantur, sed in remotioribus quibusdam ritibus, & consuetudinibus Judæis adhærebant, atque ita, horum more, in Sabbato otiabantur, cum iis cibum sumebant, vel jejunabant, eosque consulebant ad recipienda philacteria, & amuleta pro morbis depellendis (2), quam artem Judæi sese ex commentitiis quibusdam Salomonis accepisse ferebant.

(1) *L. 43. Cod. Theodos. de Hæret.* Ad genus horum apostatarum spectant Cerinthiani, Ebionæi, Nazaræi, Ecclesæi, Samsæi, quos memorat Augustinus *de Hæres. c.* 8, 9, 10, 32. *opp. t.* 8. *col.* 7. & 11. *ed. Venet.* 1733., similiter ii, qui se Hypsistatios vocabant, de quibus agit

Gregorius Nazianzenus *Orat.* 19. *in Funer. patr. n.* 5. *opp. t.* 1. *p.* 289. *ed. Coloniæ* 1690.

(2) Canon Apostolorum 62. ad 70. apud Cotelerium *PP. Apostolic. t.* 1. *p.* 451. *ed. Amstelædami* 1724. Concilium Laodicenum *can.* 29. & 37. apud Labbæum *t.* 1. *Conc. col.* 1535. & 1538. Eliberitanum *can.* 49. & 50. *t.* 1. *col.* 998., Agathense *can.* 40. *t.* 5. *col.* 528., Veneticum *can.* 12. *t.* 5. *col.* 81., Epaonense *can.* 15. *t.* 5. *col.* 713. Matisconense I. *can.* 15. *t.* 6. *col.* 66., Arvernense *can.* 6. *t.* 5. *col.* 950., Aurelianense III. *can.* 13. *t.* 5. *col.* 278. *ed. Ven.*, Chrysostomus *Orat.* 1. *contra Judæos n.* 1. *opp. t.* 1. *p.* 588., *Orat.* 3. *In eos qui pascha jejun. per totum pag.* 606. & *Orat.* 2. *In eos qui cum Judæis jejun. p.* 601. *ed Montfauconii Paris.*

(3) Confer Josephum *Antiquit. l.* 8. *c.* 2. *p.* 410. *ed. Havercampi Amstelædam.* 1726., & Originem *Tract.* 17. *in Matth. opp. t.* 3. *p.* 767. *ed. Paris.* 1740.

§. IV. Ex illis, qui ad ethnicos abibant, alii sponte sua, & alii vi, ac pœnarum metu perterriti Christianam religionem deserebant. Hi proprie *lapsi* dicebantur, & eorum alii erant *Thurificati*, alii *Sacrificati*, alii *Libellatici* (1). *Thurificati* dicebantur, qui thus idolis adoleverant; *sacrificati*, qui inmundis sacrificiis *ora maculaverant* (2), hoc est in templo præsertim carnes comederant hostiarum, quæ Diis immolatæ fuerant, quod idololatriæ argumentum erat. Sed non eadem prorsus erat omnium *thurificatorum*, & *sacrificatorum* ratio. Nam gravius censebatur crimen eorum, qui læti, ac pretiosis induti vestibus, primoque impetu fracti, quam eorum, qui mœsti, ac longioribus victi tormentis Christum deseruissent.

(1) Horum crebra mentio est apud Cyprianum ut *in ep.* 20. *ad* 15. *ad Cler. Roman.* & *ep.* 55. *ad* 52. *ad Antonian. p.* 199. & 241. *ed. Amstelædami* 1700.

(2) Ita loquitur Cyprianus *cit. ep. ad Cler. Roman.*

§. V. *Libellatici* erant, qui nec thure, nec sacrificio à Christo deficiebant, sed tamen religionem ejurabant libellis, quos vel ethnicis magistratibus dabant, vel ab iis accipiebant, ne publice sacrificia facere cogerentur. Triplex eorum genus fuisse, plerique sentiunt (1). Alii nimirum magistratibus se non esse Christianos diserte affirmabant, religionem suam verbis, scriptove negantes, atque ajentes, se paratos esse ad sa-

crificium faciendum, cum à magistratu vocarentur (2). Alii nec Christum ejurabant, neque ipsi libellum dabant, sed vel amicum ethnicum, vel servum mittebant, ut idolis hostiam immolaret, vel fidem abnegaret, atque ita libellum à magistratu impetrarent; quasi ipsi fecissent, quod ab aliis factum fuerat. Hos Ecclesia comparabat prioribus libellaticis, qui per se ipsos crimen admiserant (3).

(1) Baronius *ad an.* 253. *n.* 18. *&* *seq. t.* 2. *p.* 580. *ed. Lucæ* unum tantum libellaticorum genus facit; sed alia plerisque viris doctis, qui triplex illorum genus distinguunt, sententia est. Confer Albaspinæum *Observ. l.* 1. *cap.* 21. *p.* 54. *ed. Neap.* 1770., & Binghamum *Origin. eccles. l.* 16. *c.* 4. §. 6. *t.* 7. *p.* 202. *&* *seq. ed. Halæ Magdeburg.* 1761.

(2) Cyprianus *de Lapsis p.* 95. *ed. cit.* hos eodem loco habet, atque illos, qui revera sacrificium fecerant. Vide etiam *Epistolam Cleri Romani* ad Cyprianum *inter Cyprian. Ep.* 30. *p.* 210.

(3) Confer *laudatam epistolam Cleri Romani ad Cyprianum.* Canones Petri Alexandrini *can.* 6. apud Beveregium *Pandect. canon. t.* 2. *p* 12. *edit. Oxonii* hos quoque libellaticos memorant, iisque pœnam imponunt; sed tamen discrimen constituunt inter dominum, qui servum *miserat,* interque ipsum servum, qui jussus rem illam egerat.

§. VI. Denique alii erant, qui cum magistratus iram pecunia, & muneribus extingui posse intelligerent, ipsum adibant, & se Christianos esse, neque idolis thus adolere, aut hostiam immolare posse aperte profitebantur, sed tamen data pecunia libellum immunitatis impetrabant. Hi non erant proprie apostasiæ rei, sed culpa non vacabant, quod in libello diceretur, eos jussu magistratus sacrificium feccisse (1). Ab his non procul aberant, qui se amentes fingebant, ut sacrificium declinarent, quique ad aram ipsam accedentes sese epilepticos esse simulabant, ne sacrificare cogerentur. Hujus criminis rei pœnam ferebant simulationis indignæ homine Christiano, qui turpi animi abjectione videtur prodere religionem, quam præseferre debet (2).

(1) Confer Cyprianum *Ep.* 55. *ad Anton. p.* 245. *ed. cit.*

(2) Vide Petrum Alexandrinum *can.* 5. *p.* 12. *l. c.* Ad hunc autem locum referenda est Constitutio *Inter omnigenas* 89. Benedicti XIV. *t.* 1. *ejus Bullar. p.* 183. *ed. Ven.* edita adversus eos, qui Christia-

nam fidem in corde retinent sed tamen eam prodere videntur externis quibusdam ritibus, per quos infideles distinguuntur. Plures enim Christiani in Turcarum imperio vitam agentes religionem simulabant, atque ut Turcæ viderentur, eorumque juribus ac privilegiis frui possent, eorum templa frequentabant, ecclesiasticum jejunium cum esu carnium violabant, matrimonia coram eorum judice, quem apellant *Cadi*, celebrabant. Sancivit Pontifex, ne quis tale aliquit faciat, ut Turca habeatur; secus ei tum in vita, tum in morte sacramenta denegari voluit. Similiter in regionibus Albaniæ aliqui Christiani, ut multa onera, & incomoda declinarent, nomen aliquod suscipiebant, quod proprium Turcarum est, & quo Turcæ à ceteris distinguuntur. Id etiam fieri vetuit ipse Benedictus XIV. *Const. Quod provinciale concilium* 37. *p.* 135. *t.* 4. *ejus Bullar.*, quia tametsi fides animo retineatur, illa tamen "fieri nequeunt sine Mahumetis errorum simu»latione, sinceritate Christianæ contrariæ, quæ mendacium in re gra»vissima continet, & virtualem fidei negationem, maxima cum Dei »injuria, proximique scandalo includit." Quæsitum quoque est, num ii, qui ad Turcas desciverunt, ac postea redierunt ad Christianam religionem, non solum Christianis, sed etiam Turcis præsentibus publice, & expresse apostasiam ejurare debeant; & responsum est à Congregatione Sac. Inquisitionis apud Card. Albitium *de Inconstant. in fid. c.* 8. *n.* 29. eos "non teneri ad abjurandam apostasiam publice »coram infidelibus, sed sufficere, ut eam abjurent in balneo coram »fidelibus abstinendo ab actibus infidelitatis, ac deponendo habitum »infidelium, quatenus sit protestativus falsæ religionis." Confer Benedictum XVI. *de Synod. diœces. c.* 20. *n.* 8. *et seq.*

§. VII. Proxime ad apostatas accedebant, et tamquam religionis proditores habebantur, qui superstitiosos ethnicorum ritus adjuvabant, vel imitabantur. Hujusmodi erant ii, qui sacrificantium coronam gestabant (1), & qui Flaminis, hoc est, ethnici sacerdotis munus suscepissent; quoniam Flaminis erat populo exhibire ludos, & spectacula, quæ plena superstitionis erant, atque in honorem Deorum edebantur. Similiter scenici, histriones, aurigæ, qui currus in publicis spectaculis agitabant, qui victimas aut thus pro sacrificio vendebant, idolorum artifices, qui Deorum aras ædificabant, vel ornabant, idololatriæ favere, adjutoresque esse videbantur (2).

(1) Confer Concilium Eliberitanum *can.* 55. ibique Albaspinæum *in Not. p.* 180. *ed. Neap.* 1770.

(2) Late de his omnibus agunt Binghamus *Orig. eccles. l.* 16. *c.* 4. §. 8. *et seq. t.* 7. *p.* 206. *et seq. ed. cit.*, & Selvagius *Antiq. Christiani l.* 4. *c.* 3. §. 3. *seq.*

§. VIII. Ex veteri disciplina apostatæ, qui vere idololatriæ rei erant, non solum ab Ecclesia ejiciebantur, sed etiam in quibusdam Ecclesiis excludebantur à venia, & absolutione, quam tantum in vitæ exitu impetrabant (1). Quin alicubi ea erat disciplinæ severitas, ut etiam in exitu vitæ reconciliatio denegaretur idololatriæ reis, quibus spes omnis in una Dei misericordia relinquebatur. Sed postea dari cœpit venia, etiam antequam mortis periculum inmineret; atque iis imposita pœnitentia, quæ brevior, aut longior erat pro gravitate criminis, & adjunctis, quæ illud comitebantur.

(1) Confer quæ ea de re dixi *l.* 2. *sect.* 4. §. 87. *et not.* 6. 7. 8. *p.* 151. *et seq.*

§. IX. Apostatæ dicuntur etiam Regulares, qui temere deserunt institutum, cui se solemnibus emissis votis addixerant, & clerici, qui à clericali statu deficiunt (1). Qui regulare institutum deseruerunt statim arcentur à sacris, & communione Christianorum (2), præsertim si habitum etiam dimiserint (3), amittunt privilegia instituti, unde discesserunt (4), susceptorum ordinum munera exercere prohibentur (5). Sunt & aliæ pœnæ adversus apostatas inductæ peculiaribus institutis, & legibus Ordinum Regularium, quales sunt carceris, jejunii, similes; præterea neque ipsi alios eligere ad prælaturas, neque ab aliis eligi possunt.

(1) Concilium Chalcedonense *can.* 7. apud Labbæum, *t.* 4. *col.* 1683. *ed. Ven.* "Eos, *inquit*, qui in clero semel ordinati sunt, & itidem mo„nachos, statuimus nec ad militarem expeditionem, nec ad sæcularem „dignitatem posse venire. Qui autem hoc audent, & non pœnitentia „ducti ad id revertuntur, quod propter Deum prius elegerant, ana„thematizari." Similia habent S. Leo M. *ep.* 167. *ad Rustic. resp.* 14. *opp. t.* 1. *col.* 1426. *ed. Ballerin. Ven.* S. Augustinus *in Psal.* 83. *n.* 4. *col.* 101. *&* *in Psal.* 99. *n.* 12. *col.* 383. *opp. t.* 6. *ed. Ven.* 1761. Concilium Arelatense II. *in can. ult. dist.* 50. Toletanum VI. *in can.* 2. *c.* 20. *q.* 3. Turonense *in cap.* 3. *Ne clericos, vel monach.*, & Alexander III. *in cap.* 1. *de Apostat.* Ille autem revera apostata habetur, qui regulare institutum temere deserit, certoque, ac deliberato animo ab eo discedendi; non item qui cum legitima venia discedit, aut qui non prorsus regularis vitæ propositum abjecit. Plures hinc oriuntur quæstiones de iis, qui à religione discesserunt, sed tamen habitum adhuc retinent, itemque de iis, qui sine venia superioris institutum suum

deseruerunt, ut laxiorem, arctioremve regulam amplectantur. De his omnibus agit Theophilus Raynaudus *de Apostas. à relig. ordin. opp. t. 17. p. 5. & seq.* Verum congregatio Cardinalium Concilii Tridentini Interpretum an. 1624. sancivit: "ut fugitivi, & apostatæ, sive habitum regularem deferant, sive non; possint, ac debeant ab Episco» po loci, ubi moram trahunt, in carceres conjici, ac superioribus » regularibus consignari, secundum regularia instituta puniendi." Ex quo patet apostatas habendos esse regulares, qui venia à superiore non impetrata à claustris discesserunt, atque extra ea temere vagantur, sive habitum gerant, sive deseruerint, sive redeundi ad religionem animum habeant, sive prorsus abjecerint. Quin etiam, ut animadverti *l. 1. tit. 9. §. 15. p. 415.* à Concilio Tridentino *c. 4. & 19. de Regular. sess. 25.*, & à Benedicto XIV. *Const. Si datam 47. p. 237. t. 1. ejus Bullar. ed. Ven.* 1754. sancitum est, ut tamquam apostatæ habeantur Regulares, qui suo arbitrio habitum deserunt, atque à claustris monasterii discedunt, ut professionis nullitatem proponant, aut eant ad sui Ordinis superiores. Eodemque habentur loco, qui post unicam de nullitate professionis latam sententiam, etiam non interposita appellatione, habitum abjecerunt, quoniam hoc negotium duabus saltem sententiis expediendum est. Benedictus XIV. *Const. Si datam 47. §. Quemadmodum, t. 2. ejus Bullar. p. 238. et Rom. seu Ven.* 1754. Pertinet etiam ad hunc locum Constitutio *Licet sacra* 112. Benedicti XIII. *t. 12. Bullar. p.* 70. & Constitutio *Pastor bonus* 95. §. 33. Benedicti XIV. *t. 1. ejus Bullar. p. 198. ed. Ven.* Consule Benedictum XIV. *de Synod. diœces. l. 13. c. 11. n. 14.* & Girardum *Expos. jur. pontif. p. 2. sect. 157. p. 1029.*, ubi etiam habes constitutiones eadem de re editas à Sixto V., & à Clemente VIII.

(2) *Cap. 2. Ne cleric. vel monach. in 6.*

(3) Regularem, qui religionem deseruit, non tamen habitum dimisit, haberi quidem ut apostatam, et fugitivum, sed non ipso facto in pœnam excommunicationis incidere, præter ceteros, tradit Pirhingius *Jur. canon. l. 3. tit. 50. §. 7.*

(4) Concilium Tridentinum *sess. 25. de Regul. c. 19.*

(5) *C. 6. de Apost.*

§. X. Episcopus in carceres conjiciendos curat apostatas, qui in sua diœcesi commorantur, eosque, ut meritis plectantur pœnis, tradit regularibus superioribus (1); sed hi quoque debent eosdem perquirere, ac dare operam diligentem, ut redeant ad bonam frugem, ac per canonicas pœnitentias crimen expiare possint (2). At illud in primis Episcopi est apostatam monere, ut sua sponte redeat ad religionem, unde discessit; quod cum ipse præstiterit, & apostata monitis obtemperavit, Regulares superiores ab Episcopo rogati, jussique à Sede Apos-

tolica abstinere se debent à pœnis asperioribus, quæ sunt in apostatas constitutæ (3). Sæpe etiam Sedes Apostolica spatium temporis elargitur, quo apostatæ resipiscant, & eos à se ultro venientes recipit, pœnasque temperat, quibus in illos jure animadvertere oportere (4).

(1) Confer decretum editum à Congregatione Concilii *die* 21. *Septembr. an.* 1624., & approbatum ab Urbano VIII. §. 4. ac vide etiam Giraldum *Exposit. Jur. Pontific. par.* 1. *l.* 3. *tit.* 31. *sect.* 536. *p.* 348.

(2) *Cap.* 24. *de Regular.* Vetus autem hæc est regula, & Gregorio IX. antiquior, sicuti ostendit Hæftenus *Disquisit. monastic. par.* 2. *l.* 8. *tract.* 4. *disp.* 8.

(3) Consule Benedictum XIV. *de Synod. diœces. l.* 13. *c.* 11. *n.* 11. & 12. Quin etiam anno jubilæi Regulares apostatæ, qui sponte redeunt ad Religionem, quam deseruerunt cunctis soluti pœnis à Sede Apostolica veniam impetrant, modo à Regulari Superiore absolutionem petant, & culpam fateantur suam, atque emendationem polliceantur. Benedictus XIV. *Const. Pastoris* 26. §. 1. *c.* 3. *ejus Bullar. p.* 150. *ed. cit.*

(4) Benedictus XIV. *Const. Pastor bonus* 95. §. 33. *t.* 1. *ejus Bullar. p.* 198. *ed. cit.*

§. XI. Clerici etiam, qui suo relicto ordine, & habito à clericalis vitæ instituto deficiunt, & quod laicorum est proprium, vitæ genus suscipiunt, inter apostatas recensentur (1). Hi plectuntur pœna excommunicationis (2), fiunt infames (3), & irregulares (4), amittunt privilegia clericatus (5), & frustra moniti ab Episcopo in carceres conjiciendi sunt (6).

(1) Minores clerici, qui beneficium non habent, apostatæ non fiunt, ut omnes sentiunt; quoniam suo lubitu clericalis vitæ institutum deserere, & nuptias inire possunt. Sed num clerici minores, qui beneficium habent, incidant in apostasiam saltem latius acceptam, disputant Pirhingius *Jus canon. l.* 5. *tit.* 9. *n.* 4. & Schemier *par.* 2. *de Delict. c.* 3. *n.* 73.

(2) Quæ excommunicatio latæ sententiæ est, si clericus apostata matrimonium contraxerit *Clem. unic. de consanguinit.* Atque hæc quidem pœna contra apostatas, qui clericatum, aut regulare institutum deseruerunt, sane vetus est, eaque jam constituta à Concilio Chalcedonensi, *can.* 7., quem describit Gratianus *can.* 3. *caus.* 20. *q.* 3.

(3) *Can.* 23. *caus.* 2. *q.* 7., *et can.* 2. *caus.* 3. *q.* 4.

(4) Irregularitas hæc oritur ex infamia, nisi apostata matrimonium

contraxerit, quia tunc ob bigamiam similitudinariam irregularis fieret c. 4. & 7. *de Bigam. non ordin.*

(5) C. 3. & 25. *de Sentent. excom.*

(6) C. 5. *de Apostat.*

TITULUS IV.

De hæresi.

§. I.

Hæresis Græcis, Latinis est *secta*, atque apud eos hoc vocabulum, tam in bonam, quam in malam partem accipitur. Sed antiquisima ecclesiasticorum scriptorum consuetudine vox hæc male sonat, & significat voluntarium errorem intellectus Christiani hominis in fide cum pertinacia voluntatis. Ergo non omnis error statim aliquem hæreticum facit; sed tantum qui in fide, & qui cum voluntatis pertinacia conjunctus est (1).

(1) Hunc sane spectat illud Augustini: "errore possum, sed hære„ticus non ero;" quia scilicet pertinax in errore non ero, sed eum cognitum statim abjiciam, meque in ecclesiæ sinum conjiciam.

§. II. Fides, quam omnes sequi debemus, est fides, quam sequitur Ecclesia catholica, quamque ipsa omnibus credendam proponit. Nam ei creditum est doctrinæ depositum, & ideo quidquid ipsa probat probandum omnibus est, rejiciendum vero quidquid eadem rejicit (1). Sæpe novi exoriuntur errores, qui fidem infuscare, atque homines abstrahere à veritate possent, nisi præsto esset certum, fixumque judicium, quod fallere, & falli nequit, & cui tuto adhærere possumus. Quare hoc

judicium reddit Ecclesia, quæ cum errorem aliquem tamquam hæreticum condemnavit, quisquis ejus sententiæ obfirmato in errore animo resistit, hæreticus est (2).

(1) Ut quis hæreticus sit, necesse est, quod resistat fidei dogmati ab Ecclesia recepto. Ex quo efficitur, ut hæreticus haberi non possit, qui opiniones sequitur, de quibus nondum ab Ecclesia judicium latum est.

(2) Judicium Ecclesiæ intelligitur judicium Episcoporum, qui cum unitatis centro, hoc est, cum Summo Pontifice consentiunt. Nam hi Ecclesiam efficiunt, quam *docentem* aut *regentem* appellamus, & quidquid ab ipsis aut de fide, aut de moribus definitum est, apud omnes veritatis loco esse debet. Sed qui ægre ferunt Ecclesiæ judicium, quod suis erroribus adversarium maxime esse sentiunt, eo rem adducere conantur, ut vix unquam certum, atque exploratum Ecclesiæ judicium esse possit. Mitto antiquiores hæreticos Montanum, Donatistas, Nestorium, Iconomachos, Wiclefum, Lutherum, aliosque similes. Nostræ ætatis sectarii potissimum sequuntur Joanhem du Verger, hominem satis notum nomine Abbatis S. Cyrani; quem ex testimonio S. Vicenti à Paulo, & Cisterciensis Abbatis Joannis Jovaud de prieres Ecclesiæ defectum, & contemptum Concilii Tridentini, quod ipse Scholasticorum cœtum appellabat, pietatis simulatione omnibus persuadere voluisse constat. Hi nimirum sunt verissimi hostes Ecclesiæ, licet in externa ejus communione vivant, quorum animis alte hærent errores, quos litteris mandarunt Jansenius, & Quesnellus, quosque Sedes Apostolica, & consensus totius Catholicæ Ecclesiæ condemnavit. Audent hi homines ab hoc judicio provocare, sed ne Ecclesiæ auctoritate, & doctrinæ impudenter obsistere videantur, ea diverticula quærunt, ut non illud esse videatur certum, fallique nesciunt Ecclesiæ judicium quod catholicis omnibus revera est. Primum igitur Romanæ Ecclesiæ auctoritatem in discrimen revocant; deinde vero sic statum, Ecclesiam quidem in Synodo congregatam errori haut subesse, non item Ecclesiam per totum orbem diffusam, atque dispersam, nisi unanimis omnium consensus, idemque absolute sit. De his duobus paulo post dicam; nunc cetera prosequar, quæ sunt hujusmodi. Inquiunt videlicet in paucis, si ipsi opprimantur, residere veritatem, eosque hæreticos haberi non posse quamquam numero pauci obsistant ceteris, qui cum Summo Pontifice conjuncti sunt; audiendam esse vocem plebis, quæ cum Pastoris voce consentiat, ut Ecclesiæ judicium sit; uniuscujusque examini, si præsertim vitæ integer sit, definitiones esse subjiciendas, ut inde veritas elucescat; denique inferiorum clericorum cum Episcopis judicium esse necessarium. De his omnibus dicam pro instituto meo pauca. Sane quod ajunt, in paucis inesse veritatem, cum opprimuntur, id commune est, semperque fuit hæreticis universis, qui semper sese opprimi

conquesti sunt, atque hanc fuisse Donatistarum, & Pelagianorum cantilenam, testatur Augustinus *Cont. lit. Petilian. l. 2. C. 45. opp. t. 8. col. 251. ed. Ven. Maurin. 1733. & t. 10. col. 858.* De Pelagianis id tradit Nestorius *ad Cælestinum Pont.* apud Labbæum *t. 3. conc. col. 199. ed. Ven.* "Julianus, & Florus, & Orentius, & Fabius . . . sæpe . . . » suas causas defleverunt tamquam ortodoxi temporibus ortodoxis per» sequutionem passi . . . insistunt per singulos dies implentes aures » omnium vocibus lacrimosis." Idem constat ex libello, quem Julianus nomine 18. Episcoporum dedit ad Zosimum P., & *l. de Bon. constant.* apud la Fontaine *in constit. Unigenitus t. 4. col. 1241.* Ipse Nestorius rescribens Cælestio Pelagiano apud Marium Mercatorem *p. 71. ed. Paris. 1673.* "Nolli ægre fere, *inquit*, venerabilis perferens ea, quæ in» feruntur asserentibus veritatem, & refugientibus pollutorum com» munionem; quia & Sanctis, qui ante nostram ætatem extiterunt, » gratæ fuerunt ærumnæ, & ipsæ quidem temporales erant, veritas » autem æterna . . . . Paulus hoc modo quoque, & Petrus interfecti » sunt. Et quid amplius dici opus est? Ita actum est semper per di» versas tentationes pietate currente. Nolli igitur à veritate deficiens » eam prodere." Eadem querela fuit Petri Abailardi adversus S. Bernardum, ac Sedem Apostolicam, & eadem Calvini *in Præfat. antidot.* adversus Concilium Tridentinum. Verum querelam & errorem hæreticorum integravit Quesnellus *prop. 66. ad. 100.* quem sequitur Labordius P. *Temoignage de l' verité*: omnino contra omnem veri speciem, & contra omnium Patrum auctoritatem. Quis enim caput, & partem fere totam Ecclesiæ, cui Christus semper se adfuturum promisit, veritatem in uno, aut altero membro sitam oprimere posse arbitrabitur: *Contra divinam legem*, inquit Liberius P. *Epist. 4. ad Constantium* apud Constantium *Epist. Roman. Pontif. col. 424.*, "visum est, » cum Episcoporum numerus pro Athanasio major existeret, in parte » aliqua commodare consensum;" ipseque Athanasius *Ep. ad Jovian. Imperat. de Fid. n. 2. opp. t. 1. par. 2. p. 623. ed. Patavii 1777.* "Quæ » enim sit, *inquit*, omnium illarum Ecclesiarum sententia, & expe» rientia novimus, & earum habemus litteras. Nec vero te fugit, » Piissime Auguste, tametsi pauci quidam huic fidei adversantur, » præjudicium tamen facere non posse, quippe cum Orbis universus » Apostolicam fidem retineat." Basilius quoque *Ep. 204. ad Neocæsar. n. 7. opp. t. 3. p. 307. ed. Maurin. Paris. 1730.* "Justius, *inquit*, est » autem res nostras judicari non ex uno, aut altero non recte in ve» ritate ambulantibus, sed ex multitudine Episcoporum, qui nobis in » toto terrarum orbe per domini gratiam conjuncti sunt." Augustinus *cont. Crescon. l. 3. c. 3. opp. t. 9. col. 437. ed. Maurin. Ven. 1733.* "Si » omnino credendum sit, *ait*, quinquaginta Episcopis Orientalium . . . » contra tot millia Episcoporum, quibus hic error in toto orbe dis» plicuit." Confer eumdem Augustinum *Advers. Parmenian. l. 3. c. 6. t. 9. col. 75.*, Concilium Ephesinum *in Relat. Synodi ad Impp. act. 5.* apud Labbæum *t. 3. col. 1178. ed. Ven.*, cujus hæc verba sunt: Sed

»rabsurdum enim est 200. & 10. SS. Episcoporum synodo, quibus & »universa Occidentalium SS. Episcoporum multitudo, & per ipsos »reliquus totus terrarum orbis consensit, triginta tantum numero se»se opponere;" præterea S. Bernardum *Ep.* 126. *n.* 11. *opp. t.* 1. *p.* 57. *ed. Ven.* 1765. Vere ac sapienter Clerus Gallicanus "*Lettre écrite* »au Roy par l'assamblée Générale du Clerge de France tenue à Pa»ris l'année 1731." *t.* 12. *Act. Cler. Gall. p.* 1671. absurdam opinionem illorum, qui in paucis veritatem residere inquiunt, perstringit his verbis: "Le grand objet des Sectaires est de combattre, & de rendre »odieuse l'autoritée du corps des Pasteurs unis à leur Chef pour y »substituer celle de quatre, ou cinq Evêques Refractaires, Systems »monstrueux, qui sappe les fondemens de la Religion, qui detruit l' »universalitè, & la visibilitè de l' Eglise; & reduit les fideles comme »les Protestans, à n'avoir plus de regle fixe de leur creance." Certe quis non intelligit, nullam jam hæresim, & neminem futurum hæreticum, si paucis liceat Ecclesiæ judicio resistere? Omnes enim, qui propter errores ab Ecclesia condemnantur, sese opprimi quererentur, & penes se veritatem esse contenderent. Ergo Ecclesia, quæ ab ipsis dissentit, in errore versaretur, atque ita satis esset, quod ipsa hæreticos condemnaret, ut desineret esse Ecclesia catholica, hoc est columna, & firmamentum veritatis. Nam quibus hæreticis non illud præsto esset diverticulum, ut Ecclesiæ judicium impune despicerent, erroremque suum probare, ac tueri possent? Ergo Lutherani, Calviniani, ceteri non amplius erunt hæretici, quoniam omnibus idem patet effugium, & omnes pari jure cum Quesnello veritatem penes se esse arbitrantur. Quos vero ex multiplici illo numero hæreticorum, quibus omnibus dissimiles, interque se pugnantes sententiæ sunt, ceteris præferendos putabimus? Omnes penes se veritatem habere censent, & tamen si qua secta veritatem haberet, eam certe habere non possent reliquæ sectæ, quæ ab aliis quam maxime discrepant. Ergo ut intelligatur, qui veritatem sequantur quique in errore versentur, oportet adesse judicem, qui certo definiat, quis insistat in veritate, & quis ab ea procul absit. Hic autem judex non alius esse potest, quam Ecclesia, cui Christus fidei depositum commisit, hoc est Ecclesia Catholica Romana ad quam tantum pertinent ea signa, quæ veram Christi Ecclesiam distinguunt, uti demonstratum est in *Prolegomenis c.* 1. §. 13. *& seq. t.* 1. Hæc una penes se habet veritatem, quam à Christo accepit perpetuo custodiendam, hæc hæreticos pronuntiat Zuinglianos, Anabaptistas, Lutheranos, Calvinianos, ceteros, quoniam cum hi omnes ab ea discrepent, discrepant à veritate, quæ extra eam esse non potest. Neminem ipsa opprimit, sed curat ut veritas, quam integram custodire debet, hominum erroribus non opprimatur, eique semper adest spiritus veritatis usque ad consummationem sæculi, sive peccata, & tranquila sint tempora, sive adversitatibus affligatur. Confer quæ ea de re scripsit Franciscus Simonis Belga *de Fraudibus hæret. par.* 3. *fr.* 19. At cum judicio Supremi Pasto-

ris, & Episcoporum cum eo morali unanimitate consentientium necessarius est plebis consensus, sive, ut alii scribunt, vox testimonii traditionis, ita ut illud sine plebis consensu, ac testimonio vim nullam habeat? Hoc quoque Appellantes à Calvino, & Protestantibus arripere non dubitarunt. Nam id expresse litteris mandavit Calvinus *Inst. l.* 4. *c.* 1. *n.* 22. eademque est sententia Lutheri *de Captivit. Babilon. tit. de Ordine* §. *Quid si cogerentur opp. t.* 2. *p.* 85. *ed. Viterberg.* 1562., & Apostatæ M. Antonii de Dominis *l.* 1. *c.* 12. *n.* 42. Eodem quoque spectat Richerius *de Potest. eccles.* & *civ.*, cujus doctrinam duo concilia provincialia an. 1612. habita gravissima inusta nota confixerunt, quippe quæ contineret. "multas propositiones, expositiones, & allegationes erroneas, »scandalosas, schismaticas, & ut sonant hæreticas." Hos duces, & auctores sequuntur Quesnellus *pr.* 73., & *in Memor.*, Auctor libri *Renversement de liberté*, Labbordius "Temoignage de l'averité," Auctor epistolæ *à M. l'Evêque d'Autun*, Auctor operis apologiæ *de Curez de Paris*, Auctor operis *Nouveaux memoires sus l'appel*, Auctor libri *De la droit & canonicité de l'appel*, Febronius, aliique similes. Horum commenta egregie refutarunt plures viri docti, præsertim Melchior Canus *de loc. Theolog. l.* 4. *c.* 4. *concl.* 4., Bossuetius *Histor. variat. l.* 14. *n.* 14. & in *Conference de M. Bossuet*, Auctor libri *Reflexion sur non ecrit.* Niccolius *Les pretendus Reformez convaincus de Schisme l.* 3. *c.* 9. & *de l'Unité de l'Eglise l.* 3. *c.* 14. Scheffmacher *lit.* 6. Tournelius *Tract. de Ecclesia p.* 2. *art.* 9. Card. Gottus *in Vera Eccl. Christ. t.* 1. *c.* 15. *seq.* & *in Colloq. adv. Picenin. par.* 3. *colloq.* 4. *n.* 4. & *seq.* Fenelonius Archiepiscopus Cameracensis *Instruction Pastorale an.* 1728. Card. de Bissy *Instruction Pastorale an.* 1725. Languetus Episcopus Svessonensis *Instruction* 2. *an.* 1718. *n.* 27. & *seq.* Denique hæc doctrina tamquam hæretica in M. Antonio de Dominis à Sorbona damnata est. Revera plura sunt, ut ostendi in *Prolegomenis c.* 2. §. 18. *p.* 17. & 18. *t.* 1., sacrarum Scripturarum loca, in quibus omnis docendi, pascendi, regendi potestas non plebi, sed tantum Apostolis, omnibus, aut nominatim Petro data est, atque absurdum esset ea, quæ Apostolis, hoc est, Præfectis dicta sunt, ad Plebem detorquere. Hujus vero ab Apostolis, eorumque successoribus exercitæ potestatis pleni sunt Sacrarum Scripturarum, & ecclesiasticæ historiæ libri, eamque testassimam faciunt Patres universi, præsertim Ignatius M. *Ep. ad Trallian. n.* 70. apud Cotelerium *PP. Apostol. t.* 2. *p.* 63. *ed. Amstelædami* 1724., Cyprianus *de Unit. eccles. p.* 78. *ed. Amstelædami* 1700., Gregorius Nazianzenus *Orat.* 9. *p.* 154. *ed. Coloniæ* 1690. Ambrosius, Augustinus, Chrysostomus Hilarius, Gregorius, ceteri Patres, quos laudat Niccolius *de l'Unité de l'Eglise liv.* 3. *Chap.* 14. ubi omnes diluuntur Appellantium objectiones, quæ eædem ac Protestatium sunt. Ac non modo sacris litteris, & traditioni adversantur, qui populi consensum, & suffragium necessarium putant, ut Ecclesiæ judicium existat, sed etiam prorsus ridicule certum, ac falli nescium, judicium spectant à multitudine imperita, levi, inconstanti, cujus, ut plurimum, diversæ sunt sententiæ, quæ partium studiis rapitur, quæ facile in errorem in-

ducitur. Omnia hæc enucleate, copioseque persequitur doctissimus Mamachius *Orig. & antiq. Christian. l. 4. par. 2. c. 1. §. 4. t. 5. p. 256. seq.* Quod vero dicitur de subjiciendis uniuscujusque examini definitionibus, id, ut recte observat Cl. Bolgenius in opere, cui titulus *Risposta al quesito Cosa è un appellante? n. 328. seq. p. 516. seq.* recidit in examen, & spiritum privatum Protestantium, quem errorem late refutarunt Bellarminus *Controv. l. 3. de Verbo Dei c. 3. t. 1. opp. p. 68. ed. Ven.* 1721. Bossuetius *Histor. variat. l. 10. c. 15. seq.* & *Instruct. sur l'Eglise & conférance avec le Ministre*; Arnaldus *Perpetuité de la foi t. 1. chap. 3.*, Niccolius *Prejugez legit. chap. 14.*; & *Pretendu reformè convaincu de schisme lib. 2. chap. 7.*, Scheffmecher *lit. 2.* aliique, quos longum est recensere. Principio quomodo hoc examen in tanta hominum multitudine fieri potest, & quem demum exitum consequetur? Deinde si rem uniuscujusque examini permittimus, ecquod jam erit judicium omnibus unum, certum, fixum, stabile, errori non subjectum; quis jam erit hæreticus, qui cum privato examine errorem suum tueri, & probare non possit? Denique qui consensu secundi ordinis Presbyterorum requirunt, ut Ecclesiæ judicium ratum firmum sit, ii revocant errorem Ætii, de quo loquitur Sanctus Epiphanius *Hæres. 75. num. 3. t. 1. pag. 906. & seq. ed. Coloniæ* 1682, quem antea revocarunt Valdenses, Wiclefitæ, Calviniani, Angli Presbyteriani Richerius, quemque inter ceteros late refutarunt Bellarminus *de Eccles. milit. l. 3. c. 16. p. 75. opp. t. 2. ed. Venet.* 1721., Petavius *de Hierar. Eccl. l. 4. c. 2. n. 5. t. 6. p. 178. ed. Ven.* 1757., N. Alexander *Histor. Eccles. ad sæc. 4. Dissert. 44. t. 4. p. 618. ed. Ven.* 1776., Niccolius *Pretend. reform. convainc. de schism. liv. 3. chap. 10.*, Veith *Richerii system. confut. sect. 2. §. 54. n. 46. & seq. p. 299. & seq.* & Bolgenius *Esame della vera idea della S. Sede n. 1. & seq. p. 8. & seq.*, & *in cit. libr. Risposta al quesito Cosa è un appellante n. 279. p. 437.* Sane docendi, pascendi, regendi potestas non Presbyteris, sed Apostolis, eorumque successoribus à Christo data est semper Ecclesiarum regimini, & administrationi Episcopi sunt præpositi, non Presbyteri; in conciliis œcumenicis ab Episcopis editum est judicium, quod christianis omnibus veritatis loco esse deberet. Atque id adeo verum est, ut semper Ecclesia generalia Concilia designaverit tantum expresso numero Episcoporum, qui iis interfuerant. Ita cum memorat Episcopos 318. aut Episcopos 600., intelligit Concilium Nicænum, aut Chalcedonense, quoniam à totidem Episcopis duo illa Concilia constituuntur. Quod si aliquibus conciliis etiam Presbyteros interfuisse constat, id factum est vel ex consensu Episcoporum, quibus certos Presbyteros vocare placuit, qui sapientia præstarent, vel ut absentium Episcoporum vices agerent, ut ostendi *in Prolegomen. c. 3. §. 40. p. 36. t. 1.* Hinc Episcopi subscribebant hac formula: *N. Episcopus judicans subscripsi*: sed à subscriptionibus Presbyterorum aberat τo judicans, ut pateret, in Conciliis Eoiscopos proprie judices esse, & in Concilio Chalcedonensi *act. 1. col. 886. t. 4. Collect.* Labbæi habentur hæc *foras mittite superfluos, concilium Episcoporum est.* Rem concludam egregiis verbis Cleri Gallicani *Harangue faite au Roy à Versailles le 17. Sept.* 1730.

pour la Cloture de l'Assemblée Générale du Clergé de France t. 12. Actor. Eccles. Gallic. p. 1760. ed. Paris. an. 1740., quae verba sunt haec: "Le calme près »nous soupirons, ne sçauroit se trouver, que dans la soumission aux De- »crets de la Foi, & dans l'obeissance à ceux, qui en sont les juges. Ce »son les Evêques, & les Evêques seuls. C'est à eux qu'il appartient d'en »decider les dogmes, de les en sciegner, de les expliquer, de les garantir, »d'en établir également la certitude, et l'écumenicité, et d'y soumettre »les peuples, *et p.* 1674., *ubi extat* la Lettre écrite au Roy par l'Assam- »blée Générale du Clergé de France tenue à Paris en l'année 1731., »Nous le disons, *inquiunt*, avec douleur, la subordination s'affoiblit. »Le simple Prêtre se met au rang des premiers Pasteurs, et prend la »place des juges de la Foi. Des Curés de la Capitale de votre Royaume »osent dans un Mémoire imprimé attaquer ouvertement un Ordonan- »ce, et une Instruction Pastorale de leur Archevêque, que sont hors »de toute atteinte &c." Paucis ab hinc annis Bergomi prodiit egregius liber Marii Lupi *de Parochiis ante annum Christi millessimum*, quo in libro evidenter ostenditur, quam sero Parochi instituti in Ecclesia fuerint, ut proinde audiri nequeant, qui divinam eorum institutionem jactant.

§. III. Sed hoc judium certum, & falli nescium extare semper in Ecclesia debet ut semper integra sit fides, & cum novus erupit error, statim condemnari possit, ne reliquos inficiat. Si illud ab Episcopis expectamus aut in toto orbe dispersis (1), aut in concilio congregatis, quam longum erit, ac saepe etiam difficile hoc omnium Episcoporum judicium, quae sententiarum divortia esse poterunt, quod tempus requiretur, ut expressus, quod item, & inquidem multo longius, ut tacitus omnium Episcoporum consensus habeatur! Interim Christiani homines in summo errore, & in maximarum rerum ignoratione versarentur, ac saepe malum, quod illico erat avertendum, serperet, & manaret in dies latius, nisi esset in promptu judex certus, & falli nescius, qui omnem errorem sua sententia depelleret.

(1) Congregatam in oecumenico Concilio, non item per orbem diffusam, & dispersam Ecclesiam erroris expertem esse contendit Jurius quem Bossuetius *Histor. variat. t. 2. l. 15. n.* 99. solide accurateque refutavit. In eodem luto hæsitavit Theophilus Besguin de la Cuilletiere, Auctor operis *Temoignage de l'Univers. de Paris. t. 1. p.* 28., itemque Auctor alterius operis *de la necessité de Appel p.* 665. Errorem hunc Sacra Facultas Parisiensis an. 1644. apud Languetum Episcopum Svessonensem *Avertis. 2. an.* 1718. *n.* 22. damnavit his verbis: "Hæ propositiones in »quantum infallibilitati Ecclesiæ universalis in nullo alio statu, quam in

„solo Concilio Œcumenico congregatæ tribuunt, temerariæ sunt, ipsi Ec„clesiæ injuriosæ, & hæreticæ." Nihilotamen minus multi ex Appellantibus hunc errorem revocare ausi sunt; inepte sane, & ridicule Christus enim se Ecclesiæ adfuturum pollicitus est, *omnibus diebus usque ad consummationem seculi*, eamque semper esse voluit columnam, & firmamentum veritatis, ne fideles *fluctuantes sint, sicut parvuli, & circumferantur omni vento doctrinæ*. Si eam tantum in Concilio congregatam erroris expertem dicimus, ei non semper præsto erit Christus, neque semper damnare errores poterit, & proponere veritatem, quam omnes tuto, certoque sequantur. Ergo, ut recte observat, Cl. Mamachius *l. 1. de Animab. Justor. in sinu Abrahæ ante Christi mortem expertibus beatæ visionis Dei ed. Rom. an. 1766. c. 2. §. 1. p. 114. seq. & §. 2. p. 189. & 190. seq., & §. 3. p. 203. seq.*, usque ad annum 325., quo primum œcumenicum concilium habitum est; omnia incerta, & erroris plena esse debuerunt; eademque erit ratio ceterorum temporum, quibus Ecclesia caruit œcumenicis conciliis, quæ raro habentur. Quo quid magis falsum, & magis absurdum dici, fingique potest? Non utar exemplis Pauli Samosateni, Montani, Novatiani, Pelagii, & aliorum, qui extra œcumenicum Concilium dispersæ Ecclesiæ consensu damnati sunt; neque item afferam, quæ sunt prope innumera, Patrum testimonia. Sunt hæc nota omnibus. Illud non omittam, quod ex Augustino observat Bossuetius, cujus fidem Appellantes repudiare non possunt. Inquit autem ipse *I. Instruct. sur l'Eglise num. 21. S. August. donne toujours l'sentiment* (consensum) *de l'Eglise pour une entière conviction de la verité.* Alii vero sunt ex Appellantibus, qui dispersæ Ecclesiæ auctoritatem in discrimen non revocant, sed tamen, ut ea rata firma sit, omnium consensum postulant unanimem, & eum quidem non moralem, sed physicum, & absolutum, adeout certum Ecclesiæ judicium haberi non possit, cui aliquis Episcopus, aut aliqua insignis Ecclesia adversetur, quin absolutam hanc unanimitatem etiam ad œcumenicum concilium transferunt. Hi nimirum faciunt, ut unius Episcopi sententia plus valeat, quam universæ Ecclesiæ consensus, quoniam illi Ecclesiæ decretis intercedendi facultatem attribuunt; ut unus aliquis Episcopus errare numquam possit; ut vix umquam haberi queat certum Ecclesiæ, judicium, quoniam difficile est, in magno numero Episcoporum, qui in Ecclesia sunt, non aliquem reperiri, qui à ceteris dissentiat. Quid si Episcopus aliquis hæreticus fiat, cujus quidem rei non pauca in historiis exempla sunt? Eum Ecclesia damnare non posset; & interim Christianis incerta esset fides, atque in errore versari liceret; quoniam unius Episcopi sententia impedimento esset, quominus certum ea de re judicium ab Ecclesia emitteretur. Imo quis unquam hæreticus condemnaretur? Ipse quidem decipere non posset universam Ecclesiam, sed facile posset in suam partem transferre unum, aut alterum Episcopum, quod sane pluries evenisse constat; id vero satis esset, ut ipse impune sequi, docereque errorem posset. Quot Arius erroris socios habuit Episcopos, quot Donatistæ, quot ceteri hæretici. An, quod de iis latum est ab Ecclesia judicium catholi-

cus homo in discrimen revocabit? Quam illustris erat Anglicana Ecclesia, antequam in schisma, atque in hæresim delaberetur? An ab ea procul esse debuit schisma, & hæresis, quod tot Episcopi contra sententiam Catholicæ Ecclesiæ utrumque tuebantur? Mitto reliquas Ecclesias, quæ initio catholicæ erant, & nunc schismaticæ, aut hæreticæ sunt. Certe Christus *surrecturos* prævidit *lupos rapaces ex vobis ipsis* (senioribus) *non parcentes gregi, & loquentes prava*, sed Christianos procul ab iis esse, & firme in Ecclesiæ fide stare voluit, seque ad futurum promisit, ut recte observat Bossuetius *II. Instruction sur l'Eglise n.* 28., corpori totius Ecclesiæ, non cuivis membro, ipsamque Ecclesiam semper erroris expertem futuram, non singulos Episcopos pollicitum est. Confer, inter ceteros, Cl. Bolgenium in laudato libro *Risposta al quæsito Cosa è un'Appellante num.* 249. *et seq. p.* 393. *et seq. et n.* 282. *et seq. p.* 441. *et seq.*

§. IV. Hic autem judex, quem in promptu habere debet Ecclesia, ut semper sit expers erroris, non alius esse potest, quam Summos Pontifex, quem Christus Ecclesiae caput, & omnium magistrum, & unitatis centrum constituit. Qui tantum Ecclesiae accedente consensu eum errare non posse affirmant, sine hoc consensu negant, ii tollunt certum illum judicium, quod semper extare in Ecclesia debet, ut statim error depellatur. Nam antequam compertum, exploratumque sit judicium omnium Episcoporum, quibus pontificia decreta probanda esse putant, incerta erunt omnia, & malum radices aget altiores, atque impune dominabitur (1).

(1) *L'Eglise*, inquit, S. Franciscus Salesius in ms. opere, quod extat in Bibliotheca Chisiana C. 10. *plut. A. n.* 71. *p.* 42, "a toujurs »boison d'un confirmateur infaillible, en quel on puisse, s'adresser, »d'un fondement, que les portes d'enfer, & principalement l'erreur »ne puisse renvenser, & que son pasteur ne puise conduire a l'erreur »ses enfans. Les successeurs donc de S. Pierre ont tous ses mêmes pri»vileges, qui ne suivent pas la persone, mais la dignité, & la char»ge publique." Late hoc argumento persequitur auctor libelli, qui nuper ex Gallico in Italicum sermonem conversus editus est Firmi, & cui titulus: "L'infallibilitá del Papa probata coll'esame del quarto »articolo della dichiarazione del clero di Francia radunato nel 1682." Confer etiam Veith *Richer. sistem. confunt. sect.* 2. §. 42. *n.* 16. *p.* 243.

§. V. Quin etiam, ne cognita quidem Episcoporum sententia, iisque inter se consentientibus, sed tamen á

Summo Pontifice dissentientibus, omnis erroris causa removebitur. Nam si Episcopi à Summo Pontifice dissentiant, (quod illi quidem evenire posse existimant, nos autem negamus), ecquod erit judicium, quod omnes tuto sequi possint? Episcopi sine capite, centroque unitatis, à quo cuncti copulentur, Ecclesiam repraesentare nequeunt (1). Ergo eorum judicium esse non poterit exploratae veritatis loco. Ergo non habebit Ecclesia judicium illud certum, ac falli nescium quod in ea Christus semper esse voluit.

(1) Confer quæ dixi *in prolegomenis* C. 2. §. 21. *& seq.* t. 1. p. 20. *& seq.*, quæque item collegi *l.* 1. *t.* 3. *sect.* 1. §. 13. *p.* 165., *& seq.* & quæ *l.* 3. *tit.* 15. §. 18. *not.* 2. *p.* 203. *& seq.* animadverti contra Appellantes, quorum huc redit sententia.

§. VI. Sed Primatus indoles, & ratio in primis efficit, ut judicium Summi Pontificis in fidei morumque regulis definiendis certum omnibus esse debeat; adeout qui ab eo damnatos errores sequitur, haereticus habeatur. Nam Christus Primatum instituit ad unitatem Ecclesiae conservandam, & Pontifex omnes ad eamdem secum, praesertim in fide, unitatem jure Primatus cogit. Si ejus judicium in rebus fidei errori subesset, Ecclesia, quae ratione Primatus, ad eamdem fidem cogitur, ad assentiendum errori cogeretur, quod certe, fieri non potest. Quare aut verum non est, quod nemo catholicus inficiari potest, totius Ecclesiae praesertim in fide unitatem cum Petri successoribus Primatus instituendi causam fuisse, aut erroris expers esse debet quidquid à Summo Pontifice propter unitatis bonum definitur, & quidquid ab Ecclesia universa, quae ad hanc unitatem cogitur, tenendum est (1). Atque ita sane perpetua Ecclesiae disciplina, & Patrum consensus docet (2).

(1) Præclare S. Thomas *Sum. Eccles. l.* 2. *c.* 109, 111, 112. *Una fides*, inquit, *debet esse totius Ecclesiæ, secundum illud* 1. *Corinth.* 1. id ipsum dicatis omnes, ut non sint in verbis schismata: "quod servari »non posset, nisi quæstio fidei de fide exorta determinetur per eum, qui »toti Ecclesiæ præest, ut sic ejus sententia à tota Ecclesia firmiter te»neatur; & ideo ad solam auctoritatem Summi Pontificis pertinet nova

»editio Symboli, sicut & omnia alia, quæ pertinent ad totam Eccle»siam, ut congregare synodum generalem, & alia hujusmodi." Consule Mamachium *Antiq. Christian. t. 5. par. 1. p. 93. seq. & 134. seq.*, & *Ep. 1. ad Auctor. oper. Quid est Papa? §. 14. t. 1. p. 57.*, Card. Orsium *de Irreformab. Rom. Pontif. in difin. fid. controv. jud.* Auctorem operis Avenione editi an. 1747. "De suprema Romani Pontificis aucto»ritate hodierna Ecclesiæ Gallicanæ doctrina," Ballerinium *de Vi ac ration. Primat. Romani Pontif. c. 15. p. 260. seq. ed. August. Vindel. an.* 1770., Zaccariam *Anti-Febron. vind. par. 2. Dissert. 5. c. 3. seq.* Bolgenium *Esame della Vera Idea della S. Sede n. 88. & seq. p. 35. & seq. ed. Maceratæ* 1788.

(2) Nota est ea Christi promissio apud Mathæum XXI. 16. & *seq.* qua postquam ipse affirmavit, se edificaturum Ecclesia supra S. Petri confessionem, seu fidem, quam *petræ* nomine designavit, spopondit, & *portæ inferi non prævalebunt adversus eam.* Ipsum *petræ* vocabulum firmitatem, ac numquam defuturam soliditatem ejusdem fidei designat; ex quo plures Patres eamdem soliditatem, quæ in Petri fide fuit, ad ejus successores transiisse affirmarunt. Hinc S. Leo M. *Serm. 3. ad 2. c. 2. t. 1. col. 12. ed. Ballerin.* "Soliditas illius fidei, *inquit*, quæ in »Apostolorum Principe est laudata, perpetua est; & sicut permanet »quod in Christo Petrus credidit, ita permanet, quod in Petro Chris»tus instituit." *Et serm. 3. c. 3. t. eod. col. 12.* recitato Evangelii loco *super hanc petram &c. concludit*: "manet ergo dispositio veritatis, & »B. Petrus in accepta fortitudine petræ perseverans, suscepta Eccle»siæ gubernacula non reliquit." *Et serm. 5. c. 4. t. eod. col. 22.* "So»liditas enim, *inquit*, illa quam de petra Christo etiam ipse (*Petrus*) »petra factus accepit, in suos quoque se trastulit hæredes." Sane quomodo errori obnoxius esse potest ille, super quem Ecclesia fundata est? Locum hunc Evangelii solide expendunt Ballerinius *l. c. cap. 12. §. 2. p. 66. & seq.*, & Cl. Bolgenius *in cit. libro Risposta al quasito &c. n. 129. & seq. p. 207. & seq.* Confer S. Iræneum *de Hæres. l. 3. c. 3. n. 2. opp. t. 1. p. 175. ed. Ven.* 1734., Tertulianum *cap. 23. de Præscript. p. 210. ed. Paris.* 1675., Optatum Milevitanum *contr. Donat. l. 2. cap. 5. p. 35. ed. Antuerp.* 1702., S. Cyprianum *ep. 55. ad Antonian. p. 243. ed. cit.* 1700., S. Hilarium *de Trinit. l. 6. c. 37. opp. t. 2. p. 160. ed. Veronæ* 1730., S. Ambrosium *de Incarnat. c. 5. n. 34. opp. t. 6. p. 494. ed. Maurin. Ven.* 1781., S. Augustinum *in Psalm. contr. part. Donat. opp. t. 9. col. 4. ed. Maurin. Ven.* 1733., & *l. 2. Oper. imperf. contr. Julian. n. 103. t. 10. col. 993.*, S. Leonem M. *ep. 10. ad Episc. Gallican. provinc. Viennen. c. 1. opp. t. 1. col. 633. ed. Ballerin. Ven.*, & *serm. 83. c. 2. t. 1. col. 331.*, Simplicium P. *ep. 4. ad Zenon. August.* apud Labbæum *t. 5. Concil. col. 98. ed. Ven.* S. Gelasium *In commonit. ad Faust. eod. loc. col. 297.*, S. Theodorum Studitam *l. 2. ep. 129. p. 462. t. 5. oper. Sirmondi ed. Ven. an.* 1728., S. Innocentium I. *ep. ad Synod. Carthag. n. 1.* apud Constantium *ep. Romani Pontific. col.* 888., cætera Patrum, et Conciliorum loca, quæ collegerunt Mamachius, Balleri-

nius, Bolgenius *l. c.* Vulgatus est etiam alter Evangelii locus apud Lucam XXV. 32., quo Christus ita Petrum alloquitur: "Simon, Simon, »ecce Satanas expetivit vos, ut cribraret, sicut triticum; ego autem ora»vi pro te, ut non deficiat fides tua, & tu aliquando conversus confirma »fratres tuos." Quo ex loco patet, à Petro, ejusque successoribus fratres in fide esse confirmandos, quod sane ipsi recte præstare non possent, si in fidei definitionibus errori subessent. *Commune erat omnibus Apostolis,* inquit S. Leo M. *Serm.* 4. *ad* 3. *c.* 3. *t.* 1. *col.* 18. *ed. cit.* illum explicans Evangelii locum, "periculum de tentatione formidinis, & divinæ pro»tectionis auxilio pariter indigebant, quoniam diabolus omnes exagita»te omnes, cupiebat elidere: & tamen specialis à Domino Petri cura sus»cipitur, & pro fide Petri proprie supplicatur, tamquam aliorum status »certior sit futurus, si mens Principis victa non fuerit." Quæ ratio petita ex ratione Primatus, ut indicat vox illa *Principis*, cum etiam Petri successoribus sit communis, dubitari non potest, quin ad eos quoque transierit vis orationis Christi, qui pro Petri fide numquam defectura Patrem exoravit. Consentit etiam Bossuetius, qui *in Meditation. sup. evang. die* 70. ita ea Christi verba explicat: "Satan expetivit, ut criberet vos: ego au»tem, Petre, oravi pro te speciatim, pro te distincte, non quod alios ne»glexerit, sed, ut, explicant SS. Patres, quia firmato capite impedire »volebat, ne membra nutarent." Quem in finem paulo post declarat, "S. Petrum ob rationem Christi recepisse fidem constantem, invincibi»lem, inconcussam, & ita abundantem, ut ipsa apta fuerit ad confir»mandum non solum alios fideles, sed etiam fratres suos Apostolos, & »pastores gregis." Atque hæc quidem ad Primatum pertinere, qui ad Petri successores transivit, & exinde Apostolicæ Sedis fidem vinci, & errare non posse, ostendit *in Meditation. diei* 72. Confer Gelasium P. *Ep.* 14. apud Labbæum *tom.* 5. *Concil. col.* 341. *ed. Ven.*, Pelagium II. *Ep.* 5. *ad Eliam. t.* 6. *Conc. col.* 426., S. Bernardum *Ep.* 190. *c.* 1. *seu Tract. contra Abailard. ad Innoc. II. opp. t.* 2. *p.* 283. *ed. Ven.* 1765., S. Thomam *in cap.* 6. *Matthæi*, & *in* 2. 2. *q.* 1. *ar.* 10., ceteros à Ballerinio collectos *l. c.* §. 3. *p.* 270. & *seq.* Mitto reliqua, quæ ab eodem, Ballerinio, Mamachio, Osio, Bolgenio exposita graviter, accurateque sunt.

§. VII. Jam vero haereticus est habendus non tantum, qui pervicax in errore perseverat, quem Ecclesia, aut Summus Pontifex tamquam haereticum condemnavit, sed etiam qui sciens prudens in fide dubitat (1). Nam quisquis dubius est in fide Ecclesiae catholicae, hoc ipso in fidem obstinare peccat; quoniam, dubium, & incertum esse non potest, quod à catholica Ecclesia veluti fide divina credendum proponitur. Dubius autem in fide censetur, non tantum qui de universa dubitat Ecclesiae doctrina, verum etiam qui

qui aliquem fidei articulum obfirmate in discrimen revocat.

(1) *Cap.* 1. *de Hæret.*

§. VIII. Praeter haereticos, sunt etiam de haeresi suspecti, qui nimirum ex indiciis, & conjecturis errare in fide cum sententiae obstinatione censentur. Est autem suspicio de haeresi levis, vehemens, & violenta. Levis suspicio est, quae oritur ex signis externis operum, vel verborum quae minus tuta, certaque sunt, & quae raro admodum haeresis praesumptionem afferunt; ut si quis semel haereticorum conventibus interfuerit. Vehemens educitur ex argumentis, quae saepe certa firmaque sunt, & ideo juris afferunt praesumptionem quae contraria probatione tollenda, evertendaque est; ut si quis in rebus fidei errores fuderit, aut die vetito carnes manducaverit. Denique violenta suspicio inducit praesumptionem juris & de jure, quae nulla contraria probatione labefactari potest, quaeque satis est, ut quis tamquam haereticus condemnetur; veluti si quis frequens haereticorum cœtibus interfuerit, vel de haeresi suspectus sacramento se purgare noluerit, vel haeresim ejurare, & inde excommunicatus per annum in excommunicatione perseveret (1).

(1) *C.* 13. §. 2. *de Hæret.*, *c.* 7. *eod. in* 6., Concilium Tridentinum *Sess.* 25. *de Reform. cap.* 3.

§. IX. Multae in haereticos pœnae tum ecclesiasticis, tum civilibus legibus constitutae sunt. Et Ecclesia quidem eos plectit excommunicationis pœna, atque ecclesiastica communione privat (1); quoniam in Ecclesia retinendi non sunt, qui ab ea divortium fecerunt, neque cum fidelibus sunt commiscendi, qui alios depravare opinionum monstris, & exemplo possunt (2). Eidem pœnae subjiciuntur etiam, qui scientes in loco sacro haereticos sepeliverint, eorumque fautores, hospites, defensores, praeterea qui cum iis in sacris communicaverint (3).

(1) *Can.* 13. *caus.* 24. *q.* 3., *C.* 8. 9. 15. *de Hæret.* Confer etiam Bullam *in Cœna Domini.*

(2) "Secandæ, *inquit Hieronymus Comment. in Ep. ad Galatas c.* 5.

»vers. 8. *opp. t. 7. col.* 489. *ed. Vallarsi Veronæ*, putridæ carnes, & »scabiosum animal à caulis ovium repellendum, ne tota domus, masa, »& pecora ardeat, corrumpatur, putrescat, intereat. Arius in Ale-»xandria una scintilla fuit; sed quia non statim oppressa est, totum »orbem ejus flamma populata est.”

(3) Canon Apostolorum 37. *al.* 45. apud Cotelerium *PP. Apostolic. t.* 1. *p.* 448. *ed. Amstelædami* 1724., Concilium Laodicenum *can.* 9. apud Labbæum *Concil. t.* 1. *col.* 1531. *ed. Ven. cit.*

§. X. Praeterea si clerici sint haeretici, omnibus ecclesiasticis officiis privantur, ac perpetuo deponuntur (1), & generatim haeretici irregulares sunt, sive in haeresi baptizati fuerint, sive in eam inciderint post acceptum in chatolica fide baptismum; nam reversi ad ecclesiam catholicam tamquam laici recipiuntur, ac perpetuo à sacro ministerio repelluntur (2). Eadem haec pœna pertinet etiam ad eos, qui haereticos recipiunt, iisve favent, aut eos defendunt, item ad eorum liberos ex paterna linea ad primum, & alterum gradum, ex materna usque ad primum tantum, si eorum parentes in haeresi deceserint (3); denique in haeresi perseverantes cum pertinatia saeculari Curiae traduntur, ut meritis plectantur pœnis (4), atque in errore morientes ecclesiastica sepultura privantur (5).

(1) C. 9. *de Hæret.* Vide etiam Cyprianum *Ep.* 59. *ad Magnum p.* 296. *ed. Amstelædami* 1700.

(2) *Can.* 21. *caus.* 1. *q.* 7. *can.* 17. *caus.* 6. *q.* 1., *c.* 2. §. 2., *de Hæret. in* 6.

(3) C. 25. *de Hæret. in* 6.

(4) C. 9. *de Hæret.*

(5) C. 8. *eod.*

§. XI. Civilibus quoque legibus multae in haereticos pœnae indictae sunt, quae tamen in cujusvis sectae haereticos non omnes cadunt. Cuncti generatim infamia notantur, & in quemvis hominem sivi criminis societate conjunctum testamentum condere, aut donationem conferre, atque ipsi aliquid ex alieno testamento, aut donatione capere prohibentur. Praeterea eorum bona publicantur (1), ipsique pecuniariae (2), aliisque similibus pœnis subsunt; quin etiam jus Romanum haereticos nonnullos ultimo supplicio afficit, quales sunt Encratitae,

Saccophori, & Hydroparastatae, qui omnes Manichaeorum erroribus inquinati erant (3); item qui aliquem rebaptizaberit; & qui rebaptizatus fuerit, modo per aetatem criminis capax sit, morte mulctantur (4). Denique à Federico II. aliae quoque contra haereticos pœnae statutae sunt (5).

(1) Confer Codicem Theodosianum *tit. de Hæret.*, ubi omnes fere habes pœnas, quæ à Jure civili in hæreticos sunt constitutæ.

(2) Ipse Augustinus, qui initio æquum non putaverat contra Donatistas ob errorem vim adhiberi, deinceps experiundo novit, utiles esse contra hæreticos pœnas pecuniarias. Augustinus *Ep.* 185. *ad Bonif. c.* 7. *opp. t.* 2. *col.* 851. *ed. Maur. Ven.* 1759. Nimirum ipsi pœnarum metu perterriti in rem diligentius inquirunt, ac doctiores facti ad catholicam Ecclesiam revertuntur. Sane multos hæreticos inter angustias & afflictiones in bonam mentem rediisse constat, quoniam his malis veluti excitati de rebus suis diligentius cogitare cœperunt, atque ita noverunt, & abjecerunt errorem, in quo pridem hæsitabant.

(3) C. 9. *cod. Theodos. de Hæret.*

(4) C. 2. *cod. Ne sanct. baptism. iter.*

(5) Ejus constitutionis fragmenta extant *in Auth. Si vero, et Auth. credentes cod. de Hæret.*

§. XII. Haeretici, qui pœnitentia ducti redire ad catholicam Ecclesiam velint, recipiuntur, sed primum errorem detestari, atque ejurare, fidemque catholicam profiteri debent. Atque hi quidem ab asperioribus liberantur pœnis, sed saepe, cum ita rerum ratio postulat, perpetuo carceri addicuntur (1). At eorum, quos *delapsos* vocamus, qui scilicet plus semel in haeresim lapsi sunt, tamquam ficta habetur pœnitentia, ideoque ipsi saeculari judici traduntur, ut debitis pœnis afficiantur (2). Iis tamen Pœnitentiae, & Eucharistiae sacramenta non denegantur, si manifesta dederint pœnitentiae argumenta.

(1) *Cap.* 15. *de Hæret.* Confer etiam Benedictum XIV. *Const. Eo quamvis* 129. §. 11. *t.* 1. *ejus Bullar. p.* 313. *ed. Rom. seu Ven.* 1754.

(2) *Cap.* 4. *eod. in* 6.

§. XIII. Vetus disciplina haereticos, qui ad Catholicam Ecclesiam veniebant, cum in haeresi nati, baptizatique fuissent, ab illis distinguebat qui ad eam redibant cum baptizati,

et educati in fide catholica fuissent, ac postea descivissent (1). Illi enim non per pœnitentiam solum, sed per manuum etiam impositionem, ac si in haeresi uncti non fuissent, etiam per sacri chrismatis unctionem recipiebantur (2). Quamquam enim baptismus valide collatus haberetur, tamen suspensa videbatur manere charitas; quae in sola Ecclesiae unitate habetur, donec ad catholicae matris sinum accederent. Contra qui primum catholici, deinceps haeretici fuerant, excipiebantur per pœnitentiam, quae brevior, longiorve erat pro ratione rerum, ac temporum disciplina (3).

(1) Confer S. August. *Ep. 93. ad Vincent. Episc. C. 13. opp. t. 2. col.* 253. *ed. Maurin. Ven.* 1729., *et l.* 2. *contra Crescon. Donat. c.* 16. *t.* 9. *col.* 419. *cit. ed.*

(2) Vide Petrum de Marca *in can.* 28. *Conc. Claromont.*

(3) Concilium Eliberitanum *can.* 12. apud Labbæum *conc. t.* 1. *col.* 995. hos hæreticos decem annos agere pœnitentiam voluit: Concilium Agathense *can.* 60. *t.* 5. *col.* 530. tempus hoc contraxit ad annos tres; Concilium Epaonense *can.* 29. *t.* 5. *col.* 718. etiam tertio anno pœnitentiam mitigavit. Plura ea de re habet Binghamus *Orig. eccles. l.* 16. *c.* 6. §. 16. *et* 17. *t.* 7. *p.* 302. *et seq. ed. Halæ Magdeburg.* 1761.

TITULUS V.

De schismate.

I. Schisma quid?
II. An schismatici sint hæretici?
III. Quotuplex schisma?
IV. Schismaticorum pœnæ.

§. I.

Schisma etiam Graecum nomen est, quod latine scissuram, ac divisionem significat. Schismatici sunt, qui se ab unitate separant Ecclesiae Catholicae, quae in eo est posita, ut plures, Ecclesiae particulares, tamquam plura membra, sub uno omnium capite unum corpus efficiant. Cum autem hujus unitatis centrum sit summus Pontifex, nec sine hoc centro, in quo omnes particulares Ecclesiae copulantur, una ex cunctis Ecclesia effici possit, facile intelligitur, Ecclesiae unitatem abrumpere, ideoque esse schismaticos, qui à Romano Pontifi-

ce discessionem faciunt (1). Nam qui discedunt à centro, in quo unitas existit, ii profecto ab unitate discedunt; nec cum Ecclesia conjuncti esse possunt, qui ab ejus capite disjuncti ac dissociati sunt. Itaque Schismatici sunt Graeci, qui sub Patriarcha Constantinopolitano in Turcarum imperio vitam agunt (2); Ultrajectenses (3), ceteri; qui divisi sunt à Sede Romana, & à capite Ecclesiae, centroque unitatis.

(1) Diserte Cyprianus *de Unit. Eccles. p.* 397. *ed. Baluzzi Ven.* 1728. (qui locus corruptus est in textu Filii) *p.* 78. *ed. Amstelædami* 1700. "Qui cathedram Petri, *inquit*, super quam fundata est Ecclesia, de-„serit, in Ecclesia se esse confidit?" Hieronymus *ep.* 15. *n.* 2. *ad Damas. P. de Hispost. opp. t.* 1. *col.* 2. *edit. Vallarsii Veron.* "Beatitudini „tuæ, *inquit*, idest cathedræ Petri communione consocior.... quicum-„que extra hanc domum agnum comederit, profanus est." Ambrosius *Orat. de Obit. Satyr. fr. n.* 47. *p.* 527. *t.* 6. *ed. Ven.* 1781. "percontus-„que ex eo est, *inquit*, utrum nam cum Episcopis catholicis, h. e. „cum Romana Ecclesia conveniret." Eadem est sententia Irenæi *contra hæres. l.* 3. *c.* 3. *opp. t.* 1. *p.* 175. *ed. Massueti Ven.* 1734. qui de Ecclesia Romana dicit hæc: "Ad hanc enim Ecclesiam propter potiorem „principalitatem necesse est omnem convenire Ecclesiam, hoc est eos, „qui sunt undique fideles." Quem clarrissimum Irenæi locum frustra convellere, ac detorquere conantur Protestantes, præsertim Fellus, Grabbius, Salmasius, quos solide refellunt Massuetus *Dissert.* 3. *in Irenæum art.* 4. *n.* 31. *& seq. t.* 2. *p.* 108. *& seq. cit. ed. Ven.*, Valsecchius *La verità della Chiesa Catholica Romana c.* 6., & Mamachius *ep.* 4. *ad. Febron. p.* 322. *seq. & p.* 419. *seq.* Possem & alia afferre Patrum & Conciliorum quoque testimonia, quæ prope innumera sunt, nisi Institutionum brevitas impedimento esset. Nolo tamen omittere præclara quædam ea de re Gallicanæ Ecclesiæ testimonia. *Il ne faut*, inquit Bossuetius, *Instruct. sur les promesses faites à l' Eglise p.* 96. *Paris* 1700. "que un peu de bon sens, & de bone foi, pour avouer, „que l'Eglise Chretienne à eu dès son origine, pour une marque de „son unité, la commu nion avec la Chaire de S. Pièrre, dans la„quelle tous les autres Sièges ont gardé l' unité." In qua sola unitas ab omnibus servaretur: "en sorte qu' en y demeurant, comme nous „faisons, nous sommes le corps, qui a vû tomber a droit, & agau-„che ceux, qui sont separez eux mêmes." Episcopus Bononiensis *Docum. pastor.* 1724. "Il ne me reste, *inquit*, mes très chères freres, qu' „à vous exhorter de ne vous ecarter jamais de la foi de l'Eglise de „Rome. C'es par l'union au Sainte Siège Apostolique, que l'Egli-„se est une." Et Cardinalis de Bissy *in Docum. pastor.* 14 *Juin* 1728. "L'Eglise de Rome, *inquit*, que Jesus-Christ à établie la tête d'un „corps, qui doit toujours être un, & qui ne peut toutefois conser-

„ver son unité, que en demeurant uni avec elle." Alia bene multa ea de re Gallicanæ Ecclesiæ testimonia collegit Auctor operis, cui titulus *de Romani Pontificis auctoritate Ecclesiæ Gallicanæ doctrina l. 1. c. 3. §. 2. & 3.* Egregie totum hoc argumentum persequitur Auctor tractatus *de schismate*, qui primum Gallice editus est, deinde Italice redditus prodit anno 1718. sine loco. Illud postremo animadvertam, adeo necessariam semper habitam fuisse omnium Ecclesiarum cum Romana Ecclesia communionem, & conjunctionem, ut cuncti Episcopi eam præseferre, atque omnibus testatam facere voluerint. Ea de causa in Concilio Nicæno statutum est, ut in litteris formatis, quæ catholicam communionem ostendebant, non solum describeretur prima littera nominis trium Personarum Sanctissimæ Trinitatis, sed etiam prima littera nominis Petri, ut ita communio cum unitatis centro Romana Ecclesia designaretur, uti ostendit Baronius *ad an. 325. p. 143. t. 4. ed. Lucæ.* Hinc etiam, ut recte est observatum à Cl. Zaccaria *de Reb. ad Histor. atque antiq. eccles. pert. Diss. 12. c. 3. §. 5. p. 251. ed. Fulgin.* 1681., sæculo XI. catholici Episcopi, ut à schismaticis distinguerentur, sese *Apostolicæ Sedis gratia* Episcopos appellabant. Hæc quidem formula his concepta verbis qua nunc etiam Catholici Episcopi utuntur, haud usurpari primum cœpit sæculo XIII., ut Thomassinus *Vet. & nov. Eccles. disciplin. par. 1. l. 1. c. 60. n. 9.* Patres Maurini *de arte diplomatica t. 4. p. 592. not. 1.* aliique existimat, sed etiam sæculis XI., & XII. in usu erat, quod certissimis allatis monumentis ostendit Zaccaria *l. c. c. 3. p. 235. & seq.* Quin etiam multo ante hoc tempus S. Leo M. Anatolium sua, hoc est *Apostolicæ Sedis gratia* Constantinopolitanum Episcopum constitutum affirmat, uti sapienter est animadversum à Cl. Mamachio *ad autor. oper. Quid est Papa? ep. 3. §. 1. t. 1. p. 251. ad 256.* quo loco graviter, nervoseque ostenditur, quam merito ab Episcopis, præsertim Occidentis, ea formula adhibenda sit.

(2) Adversus schisma Græcorum late scripserunt Emanuel Coleca *l. 4. contra Græcos*, Jos. Stegmannus "Refutatio errorum Photianorum, „Michael Nau Ecclesiæ Romanæ Græcæque vera effigies &c." *Paris* 1680. Stephanus de Altimura, quo nomine latet P. Le-Quienius, *Panoplia contra schisma Græc. Paris.* 1718.

(3) Confer "Historiam de Rebus Ecclesiæ Ultrajectensis à tempo„re mutatæ religionis in Fæd. Belgio monumentis authenticis robo„ratam variisque dissertationibus illustratam Coloniæ Agripinæ 1725." Cornelium Paulum Hoynck van Papendrecth "Historia Ecclesiæ Ul„trajectinæ à tempore mutatæ Religionis in Fœderato Belgio, in qua „ostenditur ordinaria Sedis Archiepiscopalis, & Capituli jura inter„cidisse. Mechliniæ 1727." & Aloysum Mozzium "*Storia delle rivolu„zioni della Chiessa di Utrech Venezia* 1787." Hoc quoque argumentum pari cum laude tractavit Laurentius Veith in libro *de Gemina delectatione* edito *Augustæ Vindelic.* 1785. *sect. 2. art. 2. p. 100. seq.* Videndæ autem in primis sunt litteræ tres plenæ gravitatis, veritatis, auc-

toritatis, dignitatis, quas Optimus, Sapientissimusque Pontifex PIUS VI an. 1778. & 1779. dedit ad Fœderati Belgii Catholicos adversus schismaticos Episcopos Ultrajectenses, quasque describit Mozzius *cit. histor. p.* 203. *& seq. t.* 3.

§. II. Schismatici propriae haeretici non sunt, quoniam integram relinquunt Ecclesiae doctrinam (1); at nullum schisma est, si diu stet, quod in haeresim non recidat, quoniam qui in illo pervicaci animo perseverat, Ecclesiae auctoritatem contemnit, ipsaque pertinacia schismatici profitentur, quod catholicae Ecclesiae doctrina non patitur, extra Ecclesiae unitatem salutem dari (2). Quin omnes schismatici sibi aliquod dogma confingere solent, ut justas suae discessionis causas habere videantur (3).

(1) *Can.* 43. *caus.* 23. *qu.* 5.
(2) Nostro hoc sæculo Tillotsonus, Saurinus, Bolingbrokius, Juricus, Marchio de Argens, ceteri similes ausi sunt defendere, quod hæretici, & schismatici extra Ecclesiæ unitatem non sint, atque æternam salutem consequi possint. Institutionum brevitas haud patitur, me longo sermone immorari in eorum commentis refutandis quod post Bossuetium, aliosque complures catholicos Scriptores egregie præstitit Valsecchius *L'verita della Chiesa Catholica Romana c.* 8. Vide etiam Lupolum *Prælect. jur. Eccles. c.* 6. §. 8. *& seq.*
(3) S. Hyeronimus *in c.* 3. *Ep. ad. Titum opp. t.* 7. *col.* 738. *ed. Vallarsii Veronæ.*

§. III. Est autem schisma vel internum, vel externum. Interni schismatis reus est, qui à propria Ecclesia injuste discedit, in eaque turbas excitat, & cœtus conflat, qui in diversa studia rapiantur. Externum schisma est, ubi particulares Ecclesiae, quae mutuis fœderibus nexae, & jugatae sunt, exortis dissidiis dissociantur, neque amplius unam majorem ecclesiam conficiunt, sed tot existunt particulares cœtus, quot sunt ecclesiae inter se dissidentes. Atque hoc quidem schisma particulare est, cum particulares Ecclesiae inter se tantum dissociatae sunt, sed tamen cum universali Ecclesia communionem, ac societatem retinent. Nam universale schisma est, cum aliqua Ecclesia, vel aliqui Christiani à catholicae Ecclesiae universitate discedunt.

§. IV. Schismatici qui ab universali Ecclesia discessionem

faciunt, iisdem prope pœnis, quibus haeretici, afficiuntur. Quamquam enim schisma sine haeresi esse possit, tamen eam plerumque conjunctam habet, in eamdem erumpit. At qui à sua Ecclesia, suoque Episcopo injuste separantur, si clerici sint, deponuntur, si laici, extra Ecclesiam projiciuntur (1). Quod si Episcopus in pietate peccet, atque haeresis, apostasiae, schismaticis reus sit, recte se Christiani à peccatore praeposito separabunt (2).

(1) Canon Apostolorum 32. apud Cotelerium *PP. Apostolic. t.* 1. *p.* 440. *ed. cit.* Clericus schismatis reus etiam pœna excommunicationis plectitur in *can.* 43. *caus.* 23. *qu.* 5.

(2) (*Plebs*, inquit Cyprianus *Ep.* 67. *al.* 68. *p.* 288. *ed. Amstelædami* 1700., obsequens Prelatis Dominicis, & Deum metuens à peccatore "Præposito separare se debet, nec se ad sacrilegi sacerdotis sa»crificia miscere.")

TITULUS VI.

De Vetita Tolerantia Hostium Religionis.

I. Omnes à catholica veritate dissentientes inter catholicos non tolerandi.
II. ad IV. Quid Ecclesia, quid Princeps sæcularis in hoc genus hominum agere debeat?
V. Ne recta quidem ratio sinit inter catholicos versari hos homines, qui à veritate abhorrent.
VI. Nulla his hominibus justa erroris excusatio est.
VII. Quando, & quomodo hi homines tolerari possint?

§. I.

Ne catholicorum animi inficiantur erroribus, pravisque opinionibus, & factis eorum, quibus aliena à veritate sententia & religio est, recte & sapienter Ecclesia constituit, ut hi homines procul à catholicorum societate, & consortio expellantur (1). Horum autem multiplex genus est. Nam alii sunt, qui Deum prorsus tollunt, aut qui ociosum fingunt, & nihil solicitum rerum humanarum Deum: alii, qui rerum omnium effectorem faciunt, quod creatum est; sunt denique Apostatae, Haeretici, Schismatici. Hi ut inter Catholicos maneant, ferendum non est.

(1) Vetus est error Apellis, ut testatur Eusebius *Histor. l. 5. c. 13. p. 226. ed. Valesii Cantabrig.* 1720. ajentis fidei rationem non esse quærendam, quia si omnes in Christum credunt, atque in eo spem suam ponunt, ad eamdem Ecclesiam pertinent, etiamsi fortasse in aliis rebus dissentiant; quem errorem & Georgius Cassander Bellarmini ætate, ut ipse testatur *de Laicis l. 3. c. 19. opp. t. 2. p. 272. ed. Ven.* 1721., excitavit, Donatistæ Augustini ætate adversus catholicos contendebant hæreticos esse tolerandos, non autem coercendos pœnis sive temporalibus, sive spiritualibus, quod ipse Augustinus ostendit *contr. op. Parmenian. l. 1. c. 8. opp. t. 9. col 19.*, & *contr. ep. Petilian. l. 2. c. 10. t. 9. col. 223. ed. Ven.* 1733. Errorem hunc integrarunt Joannes Wicleffus, Joannes Hussius, Lutherus, Raymundus Lullus, Lælins Soccinus, Gerardus Titius, Zimmermannus, Claudius Jurieus, & omnes fere Protestantes. In eodem luto hæsitarunt Auctor litterarum Judaicarum, Persarum, Turcicarum, Peruvianarum Auctor operis *Essai sur la liberté de produire ses sentimens*, Auctor *de Meurs*, Auctor *de l'Esprit*, Voltairius *Tratiè sur la tolerance*, Montesquieux *Esprit des loix liv. 25. Chap. 9. & 10.*, Alembertus *Defénse de l'ésprit des loix v. tolerance.* Novissime hæreticos & theologicæ, & civiliter tolerandos esse contendunt Bartholinus à S. Paulo Heremita Monachus, Leopoldus ab Hay Episcopus Gradecii Reginæ vulgo *Konisgratz*, quem solide Josephus M. Isotta opusculo Vercellis edito an. 1728. *Della tolleranza Cristiana*, Tamburinius, quem Bartolomeus Cuccagnius peculiari opere refutavit. Ex ipsis Protestantibus, qui saniores sunt, ultro fatentur, atque ostendunt, nullo modo tollerandos esse, sed pœnis esse coercendos, atque expellendos illos, qui Deum negant, aut qui eum nullam omnino habere censent rerum humanarum procurationem, quæ monstra opinionum ipsi quoque civili reipublicæ maxime perniciosa esse docet Cicero *de Natur. Deor. l. 1. n. 2. & seq. opp. t. 2. p. 501. & seq. ed. Genevæ* 1743. Ex eorum numeros sunt Grotius *de Jur. bel. & pac. l. 2. c. 20. §. 46.*, Puffendorfius *de Offic. homin. & civ. l. 1. c. 4. §. 2.*, & *de Jur. natur. & gent. l. 3. cap. 4. §. 4.*, Wolfius, Thomasius, Bohemerus, Schmidius, aliique complures, quos Jo. Albertus Fabricius laudat, & sequitur duobus operibus, quorum alteri titulus est "Delectus argumentorum, & syllabus scriptorum, qui veritatem religionis Christianæ asseruerunt" *cap.* 14. alteri vero *salutaris lux Evangelii cap.* 26., item auctor Epistolæ *super tolerantia*, quæ Lockio tribuitur, quamque describit Clericus *Bibliot. univers. t. 15.* Nostris vero Catholicis certum, fixumque est, tolerandos non esse homines à catholica veritate alienos, eosque meritis quoque pœnis esse coercendos; atque id late demonstrant Suarezius *de Fide Sess. 3. disp. 20. per tot.*, Bellarminus *de Laicis l. 3. cap. 21. & 22. opp. tom. 2. pag. 276. ed. Ven.* 1721., Roffensis *art.* 33. *contr. Luther.*, de Castro *de Just. haeret. punit. l. 2.*, Jacobus Pamelius *de Religion. diversitatibus non admittendis.* Valsechius *Dei fondamenti della religione e dei fonti dell'empietà l. 3. par. 1. c. 6.* & *La verità della Chiesa Cattolica Romana c. 8. §. 11. seq.*

Papinus *Du tollerantissime*, Gouchatus *Lettr. critiq. let. 126. ad. 146.*, Nounottus, *L'ésprit de Voltaire dans ses écrits Chap. 10. Observ. sur la tollerance*, Lupolus *Prælect. jur. eccles. l. 3. c. 5. §. 19.*, Emmanuel de Iturriaga *Lettra di M. . . al Vescova di Kovisgratz*, & *in ejus apologia*, cui titulus *Il sistema della tolleranza*, Joannes Damianus Vaccensis Archidiaconus *justa religionis coactio*, auctor operis Friburgi editi an. 1785., cui titulus: "La tollerance Chrètienne opposee au tolerantisime phi»losophique, ou lettres d'un patriotè se soi disant curé sur son dia»logue au soujet des protestans." Videnda est etiam *apologie de Louis XIV.* "& de son conseil sur la revocation de l'édit de Nantes pour »servir de responose à la lettre d'un patriotè sur la tolerance civ. des »protestans de France;" præterea videndum est diarium ecclesiasticum Romæ *t. 1. p.* 131, & 147, & *t. 2. p.* 53, 57, 61, 65. Præclare Bossuetus, qui totum hoc argumentum late persequitur contra Jurieum *Histoir. de variat. sixiem avertissim. dernière part. t. 5. p. 555. seq. ed. Paris.* 1770. inquit, *n.* 115. *p.* 311. "On voi clairement, que ce qui rend »cette Eglise si odieuse aux Protestans, c'est est principalement, & »plus que tous les autres dogmes, sa sainte, & inflexible incompati»bilitè, si on peut parler de cette sorte; c'est q'elle veut être seule, »parce q'elle se croit l'epouse: titre, qui ne souffre point de par»tage.... Car c'est en effet ce qui la rend si sévere, si insociable, & »ensuite si odiense à toutes les sectes separées, qui la plupart au com»mencement ne demandoient autre chose, si non qu'elle voulût bien »les tollerer, ou du moins ne le pas frapper de ses anathémes. Mais »sa sainte sévérité, & la sainte délicatesse de ses sentimens ne lui per»mettoit pas cette indulgence, ou plutôt cette mollesse: & son infle»xibilité, qui la fait hair par les sectes schismatiques, la rend chère, »& venérable aux enfans de Dieu."

§. II. Porro Ecclesiæ est curare diligenter, ut fidei depositum integrum conservetur ut unitas fidei, & charitatis, ideoque et veritatis à nemine abrumpatur, ut procul sit omnis error, & cuncta removeantur, quæ veritati obesse, atque ab ea Christianos abstrahere possunt (1). Quare ejus omnino proprium est officium, atque munus tum procul ejicere, tum pœnis coercere omnes (2), qui cum à catholica veritate dissentiant, alios corrumpere, fidemque infuscare possunt exemplo, impunitate, licentia, mali contagione, quæ ab uno profecta manat latius. Imo hæc agendi ratio non iis tantum prodest, qui integra fide sunt, à quibus omne removetur periculum depravationis, sed etiam iis, qui in errore versantur, quibus sæpe Ecclesiæ judicium, & justa coercitio salutem attulit (3).

(1) *Igitur scintilla statim ut apparuerit*, inquit Hieronymus, *Comment. in ep. ad Galatas c. 5. vers. 9. opp. t. 7. col. 489. ed. Vallarsii Veron.*, "extinguenda est, & frumentum à massæ vicinia semovendum secan»dæ putridæ carnes, & scabiosum animal à caulis ovium repellendum, »ne tota domus massa, corpus, pecora ardeat, corrumpatur, putres»cat, intereat. Arius una scintilla fuit, sed quia non statim oppressa »est, totum orbem ejus flamma populata est." S. Ambrosius *de Fide ad Gratian. c. 6. opp. t. 5. p. 311. ed. Ven.* 1781. dicit hæc: "hæresis »velut quædam hydra fabularum, vulneribus suis crevit, & dum »sæpe reciditur, pullulat, igni debita, incendioque peritura."

(2) "Cur ergo non cogeret Ecclesia, *inquit Augustinus ep.* 185. *ad »Bonifac. c. 6. opp. t. 2. col. 652. ed. Ven. cit.* perditos filios, ut re»dirent, si perditi filii coegerunt alios, ut perirent?" Hieronymus *ad Ripar. contr. Vigilant. ep. 109. n. 3. col. 721. t. 1. ed. Veron. cit.* "Non »est crudelitas, *inquit*, (crimina pro Deo puniri) sed pietas."

(3) Confer Augustinum *cit. ep. ad Bonifac.*, ubi late hæreticos repellendos, coercendosque esse demonstrat; & si aliud aliquando senserat, sic scribit *in Retract. l. 2. c. 5. opp. t. 1. col. 43. ed. cit.*, "sunt »duo libri mei contra partem Donati, in quorum primo dixi, non »mihi placere, ullius sæcularis potestatis impetu schismaticos ad com»munionem violenter arctari. Et vere tunc mihi non placebat, quia »nondum expertus fueram, vel quantum mali auderet impunitas, »vel quantum eis in melius mutandis conferre potest diligentia disciplinæ."

§. III. Atque ita semper Ecclesia, Patresque omnes (1) devitari voluerunt, & cum catholicis conjunctos & consociatos esse vetuerunt omnes, qui à fidei veritate aberrarent; exemplo scilicet, & auctoritate eorum, quæ sacris libris continentur (2), quæque ab Apostolis gesta sunt (3). Neque vero alicui vim infert Ecclesia, aut aliquem ad fidem violenter adducit, cum eos homines procul à catholicorum consociatione esse jubet, & pœnis etiam coercet. Tantum ea curat, ut erroribus non inficiantur, qui fide integra sunt, atque ut pœnis moniti errorem noscant, & ad fidem redeant, qui ab ea discesserunt.

(1) Confer Polycarpum *Ep. ad Philippen. n. 6. & 7.*, & Ignatium M. *Ep. ad Smyrnen. n. 4. & 7.* utrumque apud Cotelerium *PP. Apostolic. t. 2. p. 188. & 84. & 86. ed. Amstelædami* 1724., Justinum M. *Dialog. cum Tryphon. Jud. n. 35. p. 132. ed. Paris.* 1742., Irenæum *Contr. hæres. l. 4. c. 26. n. 4. opp. t. 2. p. 262. ed. Ven.* 1734., Cyprianum *Ep. 39. ad popul. Cartag. p. 226. & 227. ed. Amstelædami* 1700. Optatum Milevitanum *Contr. Parmenian. l. 3. c. 7. p. 64. ed. Antuerp.* 1702., Hieronym. in *Ep. ad Galat. c. 5. vers. 9. opp. t. 7. col. 738. ed. Vallarsii Veron.*, Augusti-

num *Ep.* 93. *ad Vincent.* & *Ep.* 185. *opp. t.* 2. *col.* 230. & 643. *Tract.* 11. *sup. Joan. n.* 14. *t.* 3. *par.* 2. *col.* 382. & *Cont. Ep. Parmn. l.* 3. *c.* 6. *t.* 9. *col.* 75. *ed. Ven.* 1730., Ambrosium paulo ante laudatum, Leonem M. *ep.* 15. *ad Turib. in princ. opp. t.* 1. *col.* 696. & *Sermoni* 69. *de Passion. Dominic. c.* 5. *col.* 271. *t.* 1. *opp. ed. Ballerin. Ven.*, Gregor. M. *l.* 1. *ep.* 74. *ad Gennadium Patrit.* & *Exarch. Afric. opp. t.* 2. *col.* 558. *ed. Paris.* 1705. Isidorum Hispal. *Sent. l.* 3. *c.* 13. *p.* 670. *ed. Paris* 1601., Pelagium I. *ep.* 2. 3. & 4. *ad Narset.* apud Labbæum *Conc. t.* 6. *col.* 468. *ed. Ven.* Bernardum *serm.* 66. *in Cantic. n.* 12. *opp. t.* 4. *p.* 341. *ed. Ven.* 1765. *Thomam Aquin.* 2. 2. *qu.* 10. *art.* 8., & *q.* 11. *art.* 3. Vide etiam quæ de Samosatensi, deque Alexandrina Ecclesia adversus Arianos gesta memorant Theodoretus *Histor. lib.* 4. *c.* 15. *p.* 165. *ed. Valesii Cantabrig.* 1720., quæque Athanasius *in Vita n.* 68. *p.* 677. *opp. t.* 2. *ed. Patav.* tradit de Antonio, qui scilicet "neque cum Meletianis schismaticis quid-»quam habuit commercii.... neque cum Manichæis, aliisque hæreti-»cis amice contulit umquam.... Existimabat enim, & adserebat, ami-»citiam horum, & consuetudinem animæ perniciem, atque interitum esse;" quæ denique ab omnibus generatim Episcopis contra hæreticos fieri consuevisse testatur Eusebius *Histor. l.* 4. *c.* 24. *p.* 160. *ed. Thurin.* 1746. Similia pene sunt, quæ de Paphnutio memoriæ prodidit Sozomenus *Hist. l.* 2. *c.* 25. *p.* 81. *ed. Cantabrig.* 1720.

(2) Joannes *ep.* 2. *vers.* 10. & 11. "Si quis venit ad vos, *inquit*, & »hanc doctrinam (*Christi*) non habet, nolite recipere eum in domum, »nec ave ei dixeritis, qui enim dicit illi ave, communicat operibus »ejus malignis." Paulus ad Titum III. 10. "Hæreticum hominem post »unam, vel secundam correptionem devita, sciens quia perversus est, »& *ad Romanos XIV.* 17. Rogo vos, fratres, *ait*, ut observetis eos, »qui dissensiones, & offendicula præter doctrinam, quam vos didicis-»tis, faciunt, & declinate ab illis; per dulces enim sermones, & be-»nedictiones seducunt corda innocentium." Idem habet ipse Paulus II. *ad Timoth. II.* 17., & *seq.*, *II. ad Thesalonic. III.* 6. & 14., & Matthæus VII. 15.

(3) Joannes Evangelista Cerinthum videns sese in balneo lavantem, statim fugit; sicuti narrat Irenæus *Contr. hæres. l.* 3. *c.* 3. *t.* 1. *p.* 177. *ed. Ven. cit.*, qui & hæc addit momentosa verba: "tan-»tum Apostoli, & eorum discipuli habuerunt timorem, ut ne verbo-»tenus communicarent alicui eorum, qui adulteraverant veritatem." quod etiam scriptum reliquit Eusebius *Hist. l.* 4. *c.* 14. *p.* 161. *ed. Cantabrig.* 1720. Confer etiam quæ de Policarpo Joannis discipulo scribit Hieronymus *de Vir. illust. c.* 17. *opp. t.* 2. *col.* 843. *cit. ed. Veron.*

§. IV. Sed & Princeps civili reipublicæ præpositus catholicae religionis hostes expellere, pœnisque coercere debet (1). Nam ejus est tueri veritatem, curare diligenter, ut ea semper

integra sit, removere omnia, quae alios abstrahere ab hac veritate possunt, quaeque hominum erga Deum officiis adversantur. Quare cum quis ab Ecclesia verae religioni inimicus judicatus est, debet omnino Princeps omni ope, & opera eniti, ut arceatur contagio sceleris, quo tota respublica corrumpi, & contaminari potest (2). Accedunt dissidia, seditionis, confusio, & perturbatio rerum, cetera mala, quae, ut plurimum, existunt propter consociationem eorum, quibus in odio veritas est (3); horum vero malorum, vel ipse metus, atque periculum ad omnem eorum causam removendam solicitat eum, cui publica salus, atque tranquilitas commissa est.

(1) Duplex distinguitur tolerantia, altera, quæ ecclesiastica, altera, quæ civilis dicitur. Ecclesiastica tolerantia est, cum quis omnes hæreticos vera Ecclesiæ membra, & veros filios agnoscit, civilis autem, cum omnibus sectis libere suæ religionis cultus, impunitasque conceditur. Recte autem est animadversum à Bossueto *Histoire des Variat: awertissemem. sixiem, sur les let. de M. Jurieu dern. part. n. 11. t. 5. p. 165. ed. Paris. 1770.*, quod eorum, qui civilem tolerantiam defendunt, hoc consilium, hoc propositum est, ut ecclesiasticam quoque tolerantiam confirment, interque catholicam, cæterasque religiones nullum discrimen faciant. "Si on se déclaroit, »*inquit ille*, ouvertement pour la tollerance eclesiastique, c'est-a di»re, qu'on reconnut tous les heretiques pour vrais membres, & »vrais enfans de l'Eglise, on marqueroit trop evidemment l'indi»ference des Religions. On fait donc semblant de se renfermer dans »la tollerance civile.... leur dessein veritable est de cacher l'indi»ference des religions sous l'apparence misericordieuse de la tolerance eivile."

(2) Egregie S. Augustinus *Tract. 11. in Joan. ad n. 14. opp. t. 3. par. 2. col 382. cit. ed. Ven.* "Mirantur autem, *inquit*, quia commo»ventur Potestates Christianæ adversus detestandos dissipatores Eccle»siæ. Si non ergo moverentur quomodo redderent rationem de im»perio suo Deo? Intendat charitas vestra, quid dicam, quia hoc »pertinet ad Reges sæculi Christianos, ut temporibus suis pacatam »velint matrem suam Ecclesiam habere, unde spiritualiter nati sunt.... »Talia facere volunt (*hæretici*) & saltem talia pati nolunt. Nam vide»te, qualia faciunt, & qualia patiuntur; occidunt animas, affligun»tur in corpore, sempiternas mortes faciunt, & temporales se per»peti conqueruntur." S. Leo M. *ad Turrib. Ep. 15. in princ. t. 1. col. 696. ed. Ballerin.* dicit hæc: "Merito Patres nostri, sub quorum tem»poribus hæresis hæc nefanda prorupit, per totum mundum instan»ter egere, ut impius furor ab universa Ecclesia pelleretur, quan»do etiam Principes mundi hanc sacrilegam amentiam ita detestati sunt,

»ut auctorem ejus, & plerosque discipulos legum publicarum ense »prosternerent, & profuit diu ista districtio ecclesiasticæ lenitati, quæ, »etsi sacerdotali contenta judicio, cruentas refugit ultiones, severis »tamen Christianorum Principum constitutionibus adjuvatur, dum ad »spirituale nonnumquam recurrunt remedium, qui timent corporale »supplicium." Idem habet S. Isidorus Hispalensis *de Summo bono seu Sentent. l.* 3. *c.* 51. *p.* 686. *ed. Paris* 1601., cujus hæc verba sunt: "Sepe per regnum terrenum cœleste regnum proficit, ut qui intra »Ecclesiam positi contra fidem, disciplinam Ecclesiæ agunt, rigore »principum conterantur, ipsamque disciplinam, quam Ecclesiæ hu»militas exercere non prævalet, cervicibus superborum potestas prin»cipalis imponat & ut venerationem mereatur, virtutem potestatis im»pertiat," S. Gregorius M. *l.* 1. *ep.* 74. *opp. t.* 2. *col.* 558. *ed. Paris* 1705. vehementer laudat Gennadium Patritium, & Exarcham Africæ, quod magno studio hæreticos armis persequeretur. "Cognovimus, *in»quit*, eos contra catholicam Ecclesiam, Domino eis adversante, colla »subrigere, & fidem velle Christiani nominis inclinare; sed Eminen»tia vestra conatus eorum comprimat, & superbas eorum cervices ju»go rectitudinis premat." Mitto cetera Patrum testimonia, quæ multa sunt; tantum seligam quædam ex iis à civili potestate adversus hæreticos gesta sunt. Constantinus M. in exilium pepulit Arium à Nicæno Concilio damnatum, teste Sozomeno *Histor. l.* 1. *c.* 20. *p.* 38. *ed. Cantabrig.* 1720. idem Donatistas in campum educi, ac trucidari mandavit, ut testatur Augustinus *contr. ep. Parmen. l.* 1. *c.* 8. *opp. t.* 9. *col.* 19. *ed. cit.* qui recte id factum affirmat, eumdemque adversus hæreticos severissimas tulisse leges, scribit Eusebius *in ejus vit. l.* 3. c. 64. *p.* 620. *ed. Cantabrig.* 1720. Justinianus omnes hæreticos procul ab imperio expelli voluit, ut tradit Auctor *Histor. Miscellæ l.* 16. apud Muratorium *Rer. Ital. Script. t.* 1. *p.* 104. *Mediolan.* 1723. Priscilianus hæreticus cum sociis ab Evodio Præfecto jussu Maximi Imperatoris interfectus est, probante Hieronymo *ad Ctesiphont. Ep.* 133. *c.* 3. *opp. t.* 1. *col.* 1023. *ed. Vallarsii Veron.*, & Leone M. *Ep.* 15. *ad Turib. opp. t.* 1. *col.* 696. *ed. Ballerin.* Michaelem Imperatorem hæreticos capite mulctatos voluisse, scribit laudatus Auctor *Histor. Miscel. l.* 24. *p.* 176. Basilium magum, & hæreticum Romæ à catholico populo combustum fuisse, testatur Gregorius M. *Dialog. l.* 1. *c.* 4. *t.* 2. *col.* 165. *ed. cit.* Confer etiam *l.* 4. 5. 8. *cod. de Hæret.*, *l.* 1. *&* 2. *de Sum. Trinit.*, *l.* 1. *& seq. de Apostat.*; item constitutionem Friderici II. Imp., quæ integra describitur ab Innocentio Cironio *in V. Comp. Decretal.*, & cujus fragmenta extant in *Auth. Si vero & Auth. Credentes c. eod.*, præterea quæ de Alexio Commeno Imp. memoriæ prodidit Zonaras in ejus vita *n.* 23. *in Byzantina Hist. collect. ed. Paris.* 1687. *p.* 301., de sui vero temporis disciplina S. Bernardus *in Cantic. serm.* 66. *opp. t.* 4. *ed. Ven.* 1765. *p.* 341.

(2) Quantum mali civili reipublicæ attulerint Ariani, Donatistæ, Manichæi, Viclephitæ, Hussitæ Anabaptistæ, Lutherani, Calviniani, generatim omnes hæretici, satis ex historiis compertum est. Quod e-

tiam ostendit Auctor libri editi an. 1787., cui titulus *Discours à lire au conseil en présence du Roy par un ministre patriote sur le projet d'accorder l'état civil aux Protestans*. Ipse Petrus Bayleus multa dat argumenta in *Commentar. Philos. ad illa verba, Compelle intrare*, ut conficiat, puniendos esse atheos, & hæreticos, qui morum regulas corrumpunt, qui turbas in republica excitant, qui ministris injuriam irrogant, qui malæ fidei sunt; qui societati inferunt detrimentum. Ex quibus omnes pœnas à catholicis contra hæreticos constitutas vindicari, late, ac nervose ostendit Gauchatus *loc. cit. let.* 144. Confer etiam Bossuetium *Hist. var. l.* 10. *c.* 56.

§. V. Quin etiam recta ratio non sinit, nobiscum versari homines, qui abhorrentes à veritate sententias sequuntur. Nam ex ea cognitum, comprehensumque animis habemus, esse dominatorem, & effectorem omnium, cuncta nutu regentem, praesentem, immortalem, ac praepotentem Deum, quem eo, quo decet, cultu prosequi debemus, & à quo quidquid credendum accepimus, veritatis habendum loco est. Non enim ipse falli, aut fallere quemquam potest. Quisquis igitur ab iis dissidet, quae à Deo tradita, & patefacta hominibus sunt, impius est, & veritati resistit; nec recta ratio errorem cum veritate confundi sinit, & cum iis, qui veritati adhaerent, turmatim, atque commixtim vivere, qui alios deducere à veritate possunt (1).

(1) Pulcre Victorius Maria Costa de Arignano Cardinalis, & Archiepiscopus Taurinensis in egregia *Synodo Diœcesana*, quam nuper evulgavit, *c.* 2. *p.* 33. "Neque enim hominum societati, *inquit*; bene esse »potest, nisi homines secundum rectam rationem vivant. Quid autem »est rectam rationem sequi, nisi Dei voluntati, qui æterna, & sum»ma ratio est obtemperare, & juxta eam vivere?"

§. VI. Neque alicui justa erroris excusatio est, aut quod in veritate haeret, aut quod eam non satis exploratam habet. Nam Deus, qui homines veritatem agnoscere, & sequi voluit, certa dedit signa, quibus eadem innotesceret. Quisquis haec signa despicit, neque sedulo in veritatem inquirit, culpa non vacat; cum iis vero, qui prave sentiunt voluntate, & pervicacia sua, quae potest esse recte sentientibus consuetudo, societas, similitudo religionis, morum, sententiarum, ex qua conjunctio societatis existit?

§. VII. Quod si interdum mali gravioris metus, atque periculum expelli non sinit à civitate haereticos, ceterosque si-

miles, licet exlegi necessitati morem gerere, & obtemperare. Tunc autem hi homines in civitate retinentur; sed ita tamen retinendi sunt, ut eorum error latius manare non possit, neque caeteri ex eorum societate detrimenti aliquid accipiant.

TITULUS VII.

De libris improbatæ lectionis.

I. Quam grave ex pravorum librorum lectione malum.
II. Horum librorum lectio merito ab Ecclesia vetita.
III. Cautio in ea re Hebræorum, Ethnicorum, Sectarum omnium.
IV. Pravorum lectio librorum ab Ecclesia vetanda est.
V. Ab Ecclesia speciatim notandi sunt libri, qui legi neque sunt.
VI. Doctrina in aliquo libro ab Ecclesia damnata ab omnibus damnanda est.
VII. Quomodo Summus Pontifex pravos libros condemnet?

§. I.

Non societas tantum, & consuetudo haereticorum, eorumque omnium, qui male de religione sentiunt, atque à veritate discrepant, sed etiam pravorum lectio librorum nobis vehementer obest, moresque vitiat, & à rectis vivendi, atque credendi regulis abducit. Itaque ut à perniciosa refugimus societate, ita nobis abstinendum est à pravis libris, quorum praeceptis imbui legendo possumus, atque ad eorum mores, consuetudinemque deduci (1). Imo gravius est, quod ex pravis libris, quam quod ex pravo sermone accipimus, detrimentum. Nam quae legimus altius, quam quae loquendo audivimus; haerent impressa animo, & difficilius è memoria elabuntur.

(1) Adversus vetitam pravorum librorum lectionem multa scripsere Protestantes, aliique complures, quibus nulla religio est, quique ægre ferunt, eripi ex manibus hominum libros, à quibus ipsi in errorem deducantur, eorumque mores depraventur. Jacobus Laurentius an. 1719. Amstelædami dissertationem edidit. "De Libris Gentilium, Judæorum, »Turcarum, Patrum, Pontificiorum tolerandis, Protestantium vero »prohibendis." Daniel Francus sub disciplina Jacobi Thomassi an. 1666. exercitationem evulgavit *de Indicibus Papistarum expurgatoriis*, quam valde auctam anno 1684. iterum edidit Lipsiæ cum titulo "Disquisitio »academica de Papistarum indicibus librorum prohibitorum, & expur-

„gatorium ; in qua de numero, auctoribus, occasione, contentis, fine, „& jure indicum illorum disseritur." In eodem argumenti genere versati sunt Bernardus Von Sanden, cujus est: "Exercitatio Theologica de „indicibus librorum prohibitoriis, & expurgatoriis apud Pontificios, *Joannes Conradus Schramm, à quo edita est disputatio* de Librorum prohi„bitorum indicibus, horumque utilitate, & abusu." Justus Henningius Bohemerus, cujus dissertatio *de Jure circa libros improbatæ lectionis ad l. 4. §. 1. ff. Famil. ercisc.* prodiit an. 1724. Halæ Magdeburgicæ, quam deinceps ipse Bohemerus inseruit *Juri Ecclesiastico t. 4. l. 5. tit. de Hæret. §. 67. ad 124.*, Christophorus Schoettgenius, qui Dresdæ evulgavit commendatarios quinque, quorum tres sunt "de Indicibus librorum prohibitorum, & expurgandorum, *quartus* „de Nævis litterariis", *quintus*, de Nævis politicis Indicum prohibito„rum, & expurgatoriorum, *præterea tractatum* de Expurgatione Pon„tificia librorum prohibitorum." Est etiam Arnaldi opus, quod anno 1771. in Italicum sermonem conversum Venetiis prodiit *delle Prohibizioni d'libri*. In eodem luto hæsitant Voltairius, Auctor litterarum Judaicarum; itemque Auctor libelli, cui titulus *Essai sur la liberté de produire ses sentimens*, aliique similes, qui bellum religioni, bonisque moribus indixerunt. Ecclesiæ potestatem vetandi lectionem pravorum librorum, præter duos Protestantes Danielem Colberum, & Andræam Kunadium, in discrimen revocare ausi sunt Paulus Sarpius, Febronius, & paucis ab hinc annis Camillus Nanettus Antecessor Patavinus, cujus anno 1767., Venetiis editi "Avvertimenti politici istorici-cano„nico legali ai Principi Christiani intorno all' uso della loro potestà sulle „cose ecclesiastiche, e sacre, *item auctor operis* La Chiesa, e la repub„blica dentro i loro limiti." Sed de pravorum librorum merito vetita lectione, deque Ecclesiæ, & Romani Pontificis in eo negotio potestate solide, graviterque desseruerunt Gabriel Putherbeus. "Theoti„mum sive libri tres de Expurgandis malis libris, *Jacobus Gretserus* „de Jure, & modo prohibendi expurgandi, et abolendi libros hære„ticos, et noxios, *qui deinceps scripsit etiam hujus operis* Supplementum, „*ac denique* Epimetrum seu Auctarium ad opus, et supplementum de „Jure, et modo," quæ omnia extant *tom.* 13. operum ipsius Gretseri, quæ anno 1734. edita sunt Ratisbonæ; Theophilus Rainaudus "Ero„temata de malis, ac bonis libris, deque justa, aut injusta eorumdem „confixione," quod opus descriptum est inter cetera Rainaudi opera Lugduni edita an. 1665. *tom.* 11. Multa etiam, et præclara eadem de re collegit Joannes Baptista Braschius in egregio opere *de Libertate Ecclesiæ t. 3. c. 26*; multa item in medium allata sunt à Mariano Ruelio Carmelita, qui Arcadio nomine Gilasci Eutelidensis edidit "Sag„gio dell' Istoria dell' Indice Romano de' libri prohibiti, *atque ab Al„phonso de Liguoro Episcopo* de Justa prohitione et abolitione libro„rum nocuæ lectionis" Sed omnium copiosissime, accuratissimeque totum hoc argumentum pertractavit Cl. Zaccaria, qui primum edidit dissertationem, quæ extat *t. 3. Annal. liter. Ital. l. 1. c. 13.*,

deinceps vero anno 1777. peculiare opus, cui titulus *Storia polemica delle prohibizioni de' libri*. Habes hoc opere uno in conspectu positum quidquid ad justam nocuorum librorum prohibitionem, Ecclesiæque, et Romani Pontificis in ea re potestatem ostendendam, atque ad hæreticorum, aliorumque similium commenta refutanda pertinet. Videndi sunt etiam Gauchatus *Let. crit. t.* 4. *let.* 41., Valsechius *dei Fondamenti della Religione è dei fonti dell' empietà l.* 3. *par.* 3. *c.* 3. & 4., et Cl. Mamachius *ad auctor. opp. Quid est Papa?* §. 22. *t.* 1. *p.* 304. & *seq.*, à quibus ea de re multa sunt præclare, ac solide animadversa.

§. II. Recte igitur, & sapienter Ecclesia, cujus est curare, ut cunctis sana religio, moresque integri sint, & omnis mali, atque erroris auferatur occasio, lectionem vetat librorum, quos rectis moribus, ac fidei integritati noxios esse animadvertit. Quin etiam ut omnis in re tam gravi damni suspicio, & periculum arceatur, ne retineri quidem sinit eos libros, quos aliquis legere curiosus, atque imprudens, & à quibus infici errore potest. Qua in re Ecclesia non tantum prospicit, & consulit saluti, atque utilitati Christianorum, sed etiam ab impetu, & furore perditorum hominum virtutes vindicat, & veritatem sanctissimæ religionis, quam si Dei filii esse volumus, venerari, diligere, vereri debemus. An non Ecclesiæ testimonio, & auctoritate tueri oportet sanctitatem, ac veritatem Religionis; an non merito censura notantur, qui eam odio habent, contemnunt, irrident (1)?

(1) Utrumque hoc argumentum latè, et egregie persequitur Zaccaria *l. c. l.* 2. *Dissert.* 1. *c.* 1. 2. 3., ubi etiam recensentur libri, quorum lectio merito improbatur.

§. III. Atque hic sane mos fuit Hebræorum (1). Ethnicorum (2), sectarum omnium (3), è medio tollere, atque etiam comburere libros, qui eorum religioni, bonisve moribus adversarentur. Nimirum recte omnes intelligebant, quantum religio, quantum mores, atque ita respublica caperet, detrimenti ex lectione librorum, qui in omnium manibus impune, ac sine delectu versarentur. An non catholicis adhibenda erit cautio tam salutaris, tam necessaria, probata consensu Patrum (4), & Ecclesiae disciplina (5), ne quis eorum abstrahatur á veritate, quae tantum in Catholica Ecclesia est?

(1) Narrat Michael Glica 2. *p. ann. p.* 182. *ed. Paris* 1660. *in Byzant. histor. collect.*, qui Eusebium laudat, quod Ezechias Rex libros aliquot, qui Salomoni tribuebantur, comburi jussit, ne forte populus ex eorum lectione in idolatriam reparetur. Sed quanta in librorum lectione cautio esset, et provisio Hebræorum, ostendit in primis agendi ratio, quæ in ipsis sacris Bibliis adhibebatur. Nimirum adolescentes, qui nondum trigesimum ætatis annum attingerant, uti scribit Hieronymus *Proœm. in Comment. ad Ezech. opp. t.* 5. *col.* 3. *ed. cit.*, aut potius ex vigesimo anno non excesserant, uti tradit Gregorius Nazianzenus *Apol. opp. t.* 1. *p.* 21. *ed. fol.* 1690., legere non sinebant Genesim, quædam Ezechielis capita, et librum Canticorum, quod etiam memoriæ prodidit Origenes *Prologo in Cant. opp. t.* 3. *p.* 26. *ed. Paris* 1740. *ne forte*, ut inquit Auctor librorum *de Vit. contemplat.*, qui olim Prospero tribuebantur, nunc Juliano Pomerio adscribuntur, *l.* 3. *c.* 6. *n.* 6. *in append. opp. S. Prosperi p.* 55 *ed. Paris* 1711., "hæc spiritualia secundum »carnem adhuc carnales acciperent, nec virtutes cogitarent, quas mu»lieres illæ (*quarum scilicet in iis libris mentio est*) significant, sed ipsas co»gitando carnaliter deperirent; *propterea* consulto juniores legere sunt »illa prohibiti, quæ sicut spiritualiter accepta vivificant, ita carnali»ter intelligentibus ipsa carnalis intelligentia occasiones carnalis con»cupiscentiæ subministrat."

(2) Abderitem Protagoram, quod in principio libri sui sic posuerat: *de Diis neque ut sint, neque ut non sint, habeo dicere*, Atheniensium jussu urbe, atque agro exterminatum fuisse, librosque ejus in concione combustos, scribunt Cicero *de Natur. Deor. l.* 1. *n.* 23. *opp. t.* 2. *p.* 525. *ed. Oliveti Genovæ* 1743., et Lactantius *de Ira c.* 9. *p.* 142. *t.* 2. *ed. Paris* 1748. Sed Romanorum in primis magna fuit cura, et solicitudo removendi, tollendique libros, et cætera, quæ mores hominum depravare, eosque à religione avocare possunt. Multa ejus rei monumenta sunt apud Livium *lib.* 25. *c.* 1. *t.* 3. *p.* 939. *l.* 39. *c.* 16. *l.* 40. *c.* 29. *t.* 5. *p.* 330. & 490. *ed. Drakenborchii Lud. Bat.* 1743., Valerium Maximum *lib.* 1. *c.* 1. *t.* 1. *p.* 23. *ed. Torrenii Leidæ* 1726., Svetonium *in August. c.* 31. *n.* 1. *p.* 225. *t.* 1. *ed. Leovardiæ* 1714., Senecam *Controv. procem. l.* 5. *t.* 3. *opp. p.* 348. *ed. Amstel.* 1682., Tacitum *Annal. l.* 4. *n.* 35. & *l.* 14. *n.* 50. *p.* 597. *t.* 1. & *p.* 735. *t.* 2. *ed. Ven.* 1708.

(3) Catholicorum libros ab Arianis, ac præsertim Gregorio Cappadoce Patriarca Alexandrino, Genserico, et Unnerico Vandalorum Rege, ab Iconoclastis crematos fuisse testantur Athanasius *Encyclica ad Episcop. ab Ep. ad Orthodox. de perseq. excit. n.* 3. *opp. t.* 1. *p.* 90. *ed. Pat.* 1777. Victor Vitensis *de Perseq. Vandal. l.* 2. *n.* 12. *p.* 16. & *l.* 4. *n.* 2. *p.* 66. *ap. Ruinart. Histor. Pers. Vand. ed. Paris* 1694., Theodorus Studites *Ep. ad Patriarch. Alex.* Apud Baronium *ad ann.* 817. *n.* 27. *t.* 13. *Annal. p.* 599. *ed. Lucæ.* Notum est, Lutherum corpus Juris Canonici igni tradidisse: quid actum ab Anabaptistis fuerit, narrat Sleidanus *lib.* 10., quid à Calvinianis, patet ex eorum synodo apud Schultingium *lib.* 9. *Anacris. pag.* 31. Quin etiam Hæretici tollendos, removendosque curarunt libros

aliorum hæreticorum; qui ex diversis sectis essent. Gaspar Radecherus Lutheranus ea de re libellum Vitembergæ edidit anno 1556., ut conficeret, à Magis ratu tollendos esse libros eorum omnium, qui Lutherani non esset, quem librum memorat Gretserus *in Epim.* seu *Ductor. ad opus de Libr. nox. prohiben. c.* 1. Revera Lutherani magnopere restiterunt Sacramentariorum libris, uti narrat Hospinianus *Hist. sacram. p.* 11., itemque libris Zuinglianorum, et Calvinianorum, qua de re cum Calviniani quererentur, responsum ab illis est *in Refut. ortodox. consens. p.* 14. "jam quod conqueruntur aliquibus in locis, libris Zuinglianorum, et Calvinistarum locum datum non esse, vel Theodosii, Valentiniani, et Marciani piisimorum Imperatorum exempla, qui ne quis Nestorii, Eutychetis, et Apollinistarum libros describeret, aut legeret, edixerunt... nostrorum Principum pia mandata excussant." Idem à Calvinianis adversus Lutheranorum libros factum est, quod multis collectis exemplis ostendit Zaccaria *l. c. Dissert.* 1. *c.* 7.

(4) Confer S. Dionisium Alexandrinum apud Eusebium *Histor. l.* 7. *c.* 7. *p.* 326. *ed. Valesii Cantabrig.* 1720. S. Hyeronimum *Ep.* 84. & 107. *vol.* 287. & 682. *t.* 1. *ed. Valarsii Veronæ*, Theodorum Studitam *lib.* 11. *ep.* 167. *p.* 658. *edit. Paris. Sirmondi* 1696.

(5) Cum Paulus divinum verbum Ephesi nuntiaret, *multi ex eis*, qui fuerant curiosa sectati, contulerunt libros, et combusserunt coram omnibus uti scriptum est in *Act. Apostol. XIX.* Insigne hoc monumentum esse monet Gretserus *de Jur. & mor. prohib. l.* 1, *c.* 5. moris Ecclesiæ pravos eripiendi libros ex manibus Christianorum. Canon Apostolorum 52. 59. 60., apud Coteleriurn *PP. Apostol. t.* 1. *p.* 450. *ed. Amsteledami* 1724. divulgari vetat *falso inscriptos impiorum libros*, itemque libros schismaticorum à S. Cypriano vetitos fuisse, constat ex ejus *ep.* 45. *p.* 231. *ed. Amstelædami* 1700. *p.* 128., Arii Thaliam à Patribus Concilii Nicæni condemnatam fuisse, scribunt Socrates *Hist. lib.* 1. *c.* 21. *p.* 40. *ed. Valesii Cantabrig.* 1720., & Nicephorus *lib.* 8. *c.* 18. *p.* 569. *t.* 1. *ed. Paris* 1630, quod Patrum decretum ab omnibus observari jussit Constantinus edicto, quod memorat Sozomenus *loc. cit.*; describit autem Socrates similiter *laudato loco*. Concilio Cartaginensi IV. apud Gratianum *can.* 1. *dist.* 37. cautum est, *ut Episcopus Gentilium libros non legat; hæreticorum autem pro necessitate, & tempore.* Quid dicam de Originis libris? Eos sane pluries damnatos, lectionemque eorum vetitam fuisse testantur Sozomenus *Histor. l.* 8. *c.* 14. *p.* 343., Socrates *lib.* 6. *cap.* 9. *p.* 324. *ed. cit.*, & Hieronymus *l.* 2. *Contr. Rufin. n.* 22. *t.* 2. *col.* 515. *ed. cit.*, Confer etiam Africæ Episcoporum litteras contra Pelagii libros ad Innocentium I. apud Constantium *Epist. Rom. Pont. col.* 884., itemque litteras PP. Concilii Ephesinii contra libros Nestorii ad Theodosium, & Valentinianum Imperator. *Act. I. t.* 3. *concil. col.* 1102. *collect.* Labbæi, præterea S. Leonem M. *Ep.* 15. *ad Turibium c.* 15. & 16. *opp. t.* 1. *col.* 706. *ed. Ballerin.* ubi in Hispaniis *in usu lectionis usu haberi* jubet Priscillianistarum libros, atque apocrypha scripturas *non solum interdicendas* esse pronuntiat, *sed etiam penitus auferendas, atque ignibus concremandas*;

quod idem ipsæ Romæ fecerat adversus Manichæorum libros, sicuti narrat Prosper *in Chronic. col.* 749. *ed. Paris.* 1711. Mitto cætera, ne nimius sim. Tantum indicabo celebre decretum Gelasii Pontificis, quod pertinet ad exitum sæculi V., & quod vel unum ostendit, quanta jam esset ea ætate cura, & solicitudo Sedis Apostolicæ, ne in Christianorum manibus versarentur libri, ex quibus ipsi damni aliquid accipere possent. De hoc decreto copiose disserit Zaccaria *l. c. l.* 1. *ep.* 2., ubi etiam plura habes monumenta, quæ ad rem nostram pertinent. Videndi sunt etiam Binghamus *Orig. eccles. l.* 16. *c.* 2. §. 14. *p.* 103. *seq. t.* 7. *ed. Halæ Magdeburg.* 1761., & Mamachius *ad auctor. op. Quid est Papa? ep.* 3. §. 22. *t.* 1. *p.* 304. *seq.*

§. IV. Jamvero quemadmodum leges, quibus pravorum lectio librorum interdicitur, huc spectant, ut omnibus sancta, integra, inviolata Religio sit, damnumque arceatur, & periculum animarum, ita totum hoc negotium pertinet ad Ecclesiasticam potestatem, cujus curam, diligentiamque desiderant sanctitas religionis, atque animarum salus. Et quoniam religioni infertur injuria, animi imbuuntur erroribus, sive publicae, sive privatim hi libri legantur, imo privata lectio, quae fieri diligentius solet, plus affert detrimenti; idcirco utraque lectio vetanda est ab ea potestate, quae homines deterreat ab iis, quae in aperto, ac propatulo, quaeque in occulto fiunt. Atqui tantum ecclesiastica potestas, quae animis imperat, & eos poena constringit, efficere potest, ut se homines ab iis abstineant, quae non solum in luce, & conspectu omnium, sed etiam in abdito, atque in tenebris fugienda sunt.

§. V. Cunctos generatim libros, qui religioni, & moribus officiunt, procul à nobis esse oportere, omnes facile intelligunt, quibus cordi religio, & integritas morum est. Sed nisi Ecclesiæ judicio constaret, quos speciatim libros legere, sine periculo liceat, quos contra fugere oporteat, cuncta essent incerta, & unius, alteriusve libidini commissa; ac sæpe quis imprudens, & ignarus libros legeret perniciosos, quos salutares putabat, erroresque combiberet, qui semel infixi animo sæpe numquam deponuntur. Quare Ecclesia designat libros religioni, bonisque moribus inimicos; hos legi, atque etiam retineri vetat, & pœnas etiam addit, quæ animum affligunt, ut timor non ex hominum judicio, quod facinoris occultatio fallit, sed ex peccati conscientia exoriatur (1).

(1) Atque ita sane omni ætate observatum est, scilicet pravorum lectio librorum semper ab Ecclesia vetita est, uti paulo ante demonstravi *not.* 5. & latius ostendit Zaccaria *l. c. Epoc.* 1. *ad* 7. & *Dissert.* 2. Quæ dum disputo, haud equidem inficior, etiam laicos Principes cavere suis legibus posse, ne quis legat, retineatve libros, qui adversantur iis rebus, quæ eorum curæ, potestati, administrationi commisæ sunt. Verum hæ leges sunt ad instar reliquarum legum civilium, quæ tantum pœnis temporalibus repugnantes coercent, quæque vim exserunt sua in ea regione, in qua conditæ sunt. Ecclesiæ tantum est vetare libros, qui religioni, bonoque spirituali adversantur, ejusque leges pœnas quoque irrogant, spirituales, & ubique Christianos obstringunt. Quod si interdum à laico Principe vetiti sunt Hæreticorum libri, id quidem factum est, posteaquam illi Ecclesiæ judicio vetiti jam, damnatique fuerant. Arii libros jam igni tradiderant Nicæni Patres, antequam eos Constantinus edicto proscriberet. Theodosius Jun., et Valentinianus Nestorii libros improbarunt; sed hi Synodo Ephesina *anathematizante fuerunt condemnati*, ut inquit Liberatus Diaconus *in Breviar. c.* 10. *p.* 44. *ed. Garnerii Paris* 1765. Confer S. Cælestinum *Ep.* 13. *ad Nestorium n.* 2. *seq. col.* 1115. *seq.* apud Constantium *Epistolar. Roman. Pontific.*, & *Epist.* Joan. Antiocheni, quæ est 3. *inter Cælestinianas* 3. *n.* 2. *ibid. c.* 1283. Similiter in Capitularibus Caroli M. *l.* 1. *c.* 73. apud Baluzium *t.* 1. *col.* 482. *ed. Ven.* 1772. quidam libri improbantur; sed antea simile Zaccaria Pontifice decretum emissum fuerat, uti observat Phithoeus *Glosar. ad Capitular. verb. Tractatus catholici t.* 2. *col.* 512. Ac ne omnia prosequar, nonne Leo X. Lutheri libros condemnavit? Idem postea factum est à Carolo V., sed his primum edicto monuit, ea *scripta esse à Summo Pontifice auctoritate sua Apostolica, ut præmittitur, damnata* Theodosius primus cum seductus à Chrysaphio Monothelita fuisset (vide 3. *P. Concil. Chalced. c.* 10. *t.* 4. *Concilior.* Labbæi *ed. Ven. col.* 1807.) Theodoreti scripta nondum ab Ecclesia improbata damnavit. Verum Chalcedonense Concilium, uti constat ex *Act.* 8. *t.* 4. *Concil. col.* 1522. *collect.* Labbæi, nulla Imperatoriæ leges habita ratione Theodoretum absolvit, suæque Sedi restituit; deincepsque eamdem legem Valentinianus, & Marcianus abrogarunt declarantes, "quod injusta sententia nihil obsit Eusebio quoque, „& Theodoreto religiosis Episcopis, qui eadem lege continentur, quo„niam non possunt sacerdotes constitutione damnari, quos synodicum or„dinat de conservata religione decretum *Concilium Chalcedonense* part. 3. „c. 11. col. 1510. t. 4. cit. colect." Quid? Enoticon Zenonis, Ectesim Heracli, ac Typum Constantis nonne semper Ecclesia despexit, atque rejecit? Sæpe etiam laici Principes gravissimas contra hæreticos edidere leges, verum rogatu Ecclesiæ, quæ civilibus quoque pœnis in hæreticos animadverti curavit, ut facilius eorum audacia coerceretur. Ita *Imperatorum* (Arcadii, & Honorii) *scripta, quæ de Alexandria, & Egypto Origenistas pelli jubent*, Hieronymo, ut ipse inquit *contr. Rufin.* 2. *l. c.* 2. *opp. t.* 2. *col.* 468. *ed. Vallarsii Veronæ, suggerente dictata sunt.* Hieronymus autem sine dubio hoc mandatum acceperat ab Anastasio I. P.,

qui illud Imperatorum edictum *responsa* tantum appellat *Ep*. 3. apud Labbæum *t*. 2. *Concil. col*. 1432. Ephesini Patres ad Theodosium, & Valentinianum Imperatores dedere litteras, ut cunctos Nestorii libros comburi curaret. Concilium Ephesinum *Act*. 1. *t*. 3. *cit. collect. col*. 1102, atque Orientales Episcopi Ortodoxi, & Archimandritæ Constantinopolitani, uti patet ex Concilio Constantinopolitano sub Menna habito *ann*. 536. *t*. 5. *Concil. col*. 1006. *cit. collect*., Agapitum P. rogarunt, ut à Justiniano contra Severi libros edictum impetraret.

§. VI. Ecclesiastica autem potestas, à qua damnantur improbanturque libri, ex quibus religio & mores detrimentum capiunt, est ipsa Ecclesia, & Summus Pontifex Ecclesiæ caput (1). Alterutrius judicio, & auctoritate opus est, ut omnes per totum Christianum orbem lege obstringantur, quodque ab iis editum est judicium neque falli, neque fallere quemquam potest. Quare sive aliquis damnatus error fuerit (2), sive definitum in libro errorem inesse (3), sive speciatim, sive generatim, atque, ut ajunt, *in globo* proscripti errores fuerint (4); quidquid à Summo Pontifice, aut ab Ecclesia sive sparsa per terrarum orbem universum, sive in Synodum, congregata pronunciatum, sancitumque est, apud omnes veritatis loco esse debet Episcopus etiam, ac provinciale Concilium damnat, legique vetat libros, quos noxios esse animadvertit, sed ejus leges circumscribuntur terminis diœceseos, aut provinciæ, in qua latæ sunt, & errori subesse possunt.

(1) Ne omnia colligam monumenta pontificiæ potestatis in damnandis, vetandisque libris religioni, bonisque moribus inimicis, quod operæ esset, scriptionesque longioris, quodque egregie præstitit Cl. Zacearia *libro indic*., pauca tantum indicabo, quibus cognitis facile erit de cæteris judicare. III. sæc. ad Pontianum Pontificem libri Origenis missi fuerunt, ut damnarentur. Confer Constantium *in Pontian*. §. *unic*. *n*. 1. *col*. 116. & *in Fabian*. §. 1. *n*. 1. *col*. 117. Confer etiam Anastasium I. *ep*. *ad* *Joann*. *Hierosolymit*. apud eumdem Constantium *ep*. *Roman*. *Pontific*. *col*. 726. Ad Innocentium I. Summum Pontificem præstantissimi quinque Africæ Episcopi dedere litteras, ut Pelagii librum condemnaret. " Anathemet ergo (inquit illi apud Constantium *epist*. *Roman*. *Pontific*. *col*. 884.) Pelagius scripta sua... Aut si sua esse negat, aut scriptis suis ab inimicis suis dicit immissa, quæ sua esset negat, anathemet ea tamen, & damnet paterna exhortatione, & auctoritate Sanctimoniæ tuæ... Si enim cognoverint (Pelagii socii) eumdem librum, quem illius vel

"putant esset, vel norunt, Episcoporum catholicorum auctoritate, & "maxime sanctitatis tuæ, quam apud eum esse majoris ponderis non du- "bitamus," &c. Librum Innocentius legit, et eum à quovis *damnandum*, atque *calcandum* Africanis Episcopis respondit apud Constantium *l. c. col.* 905. Leo I. Priscialliniistarum libros non modo legi vetuit, sed etiam flammis tradi voluit *ep.* 15. *t.* 2. *opp. p.* 694. *ed. Ballerin. Ven.* Plura quoque hæreticorum opera jussu Gelasii I. apud Anastasium Bibliothec. *in Gelas. t.* 1. *p.* 167. *n.* 2. *ed. Romæ* 1724., et Symmachi apud eumdem *in Symmach. n.* 5. *p.* 175. incendio conflagrarunt. Similia habes apud Gregorium M. *l.* 6. *ep.* 66. *opp.* 1. *t.* 2. *col.* 842. *ed. Paris.* 1705., quem in locum Monachi, è Congregatione S. Mauri rectissime adnotarunt, "agnoscendum esse scilicet in Romanis Pontificibus li- "bros aliquos prohibendi potestatem, et consuetudinem, cui parere te- "nebantur etiam orientalis Ecclesiæ alumni Constantinopolitano Patriar- "chæ, aut alteri alioqui subditi." Huc etiam spectat Concilium Turo- "nense an. 567. *can.* 20. apud Labbæum *t.* 6. *Concil. col.* 541., cujus hæc verba sunt. "Et quorum auctorum valere possit prædicatio, nisi quos "Sedes Apostolica aut semper intromisit, aut apocryphos fecit? et Pa- "tres nostri hoc semper custodierunt, quod, eorum præcepit auctori- "tas." Adde curam et solicitudinem, quam semper præstantissimi, sanctissimique viri habuerunt, ut eorum scripta Summi Pontificis judicio probarentur. Dionysius Alexandrinus ad Dionysium alterum Summum Pontificem libros quatuor misit, ut ipse judicaret, num ejus recta esset de Trinitate fides, de quo aliqui dubitaverant. Libros item quatuor contra duas Pelagianorum litteras ad Bonifacium P. misit Augustinus significans, sese ea scripta mittere "non tam discenda, quam examinanda, et "ubi forsitan aliquid displicuerit, emendanda." Augustinus *opp. tom.* 10. *col.* 433. *ed. Venet.* 1733. De Cæsario Arelatensi scribit Gennadius *de Script. eccles. c.* 86. *in t.* 2. *opp. S. Hieron. ed. Veron. col.* 984., "quod "ipse de gratia quoque, et libero arbitrio edidit testimonia Divinarum "Scripturarum, et Sanctorum Patrum judiciis munita.... Quod opus "etiam Papa Felix per suam epistolam roboravit, et in latius promul- "gavit." Ipse Gennadius *c.* 99. & 100. *ibid. col.* 989. & 990. testatur, suum se de fide librum Gelasii P. judicio subjecisse, eumdemque Gelasium Honorati Massiliensis scripta approbasse. Sunt etiam Nicolai I. Pontificis celebres responsiones *ad consult. Bulgarorum*, atque in his *n.* 103. apud Labbæum *concil. t.* 9. *col.* 1566. retineri vetantur, et cremari jubentur Sarracenorum libri, quos Bulgari abstulerant. Quid adversus Photii libros, quibus homo schismaticus Summum Pontificem Sedemque Apostolicam audacissime insectabatur, ab Hadriano II. Pontifice actum fuerit; constat ex Concilio Romano an. 868. apud Labbæum *t.* 10. *col.* 447., atque hoc quidem factum VIII. Œcumenico Concilio probatum est *act.* 7. apud Labbæum, *t.* 10. *col.* 847., Joannes Diaconus ad Joannem VIII. Pontificem sæculo eodem IX. scribens *de S. Gregor. Magni vita t.* 4. *Oper. S. Gregor. ed. Paris. col.* 20. "Romano *inquit*, Pontifici, Deus omnipotens probandorum, seu expellendorum

„scriptorum omnium specialem dedit procul dubio potestatem." Quid dicam de libro Joannis Scoti à Leone IX. primum in Romana, deinceps autem in Varcellensi Synodo damnato, apud Labbæum *t.* 11. *col.* 1431. *ed. Ven. cit.* de Petri Abælardi scriptis, quæ Innocentius II. condemnavit, uti patet ex ejus *ep. ad Archiepiscopus Remens. & Senonen. & ad Bernard. Abbatem*, apud Labbæum *t.* 12. *col.* 1415. & 1420., quid de alio opere Joannis Scoti, quod Honorius III., uti ostendit Mabillonius *Præfat. ad sæc.* 4. *Benedictin.* §. 8. *n.* 135. *p.* 66. *ed. Paris.* 1680. quid de libris Talmudicis Hebræorum, quos Innocentius IV. apud Raynaldum *ad an.* 1244. *n.* 42. *t.* 21. *p.* 312. *ed. Lucæ* ab omnibus improbari voluit, quid de libris Aristotelis, quos Gregorius IX., uti patet ex ejus Constitutione apud Raynaldum, *Ant. t.* 21. *ad an.* 1231. *n.* 48. *p.* 50. *ed. Lucæ*, in Parisiensi Universitate legi vetuit, "quousque examinati fuerint, „& ab omni errorum suspicione purgati" de Marsilii Patavini, & Joannis Janduni libris, quos exterminari jussit Joannes XXII. apud Raynaldum *ad an.* 1327. *n.* 28. *seq. t.* 24. *Annal. p.* 347. *ed. Lucæ*, de aliis hæreticorum, ac de Raymundi Lulliis libris, quos Gregorius XI. apud Raynaldum *ad an.* 1374. *n.* 12. *t.* 26. *p.* 252. & *ad anno* 1372. *n.* 35. *p.* 229. *ib.*, atque apud Natalem Alexandrum *Histor. eccles. sæc.* 13. & 14. *c.* 3. *art.* 20. *t.* 8. *p.* 90. *ed. Ven.* 1776., de scriptis Wiclefi, quæ primum ipse Gregorius XI., deinde Alexander V. exterminari voluit apud Raynaldum *ad an.* 1409. *n.* 89. *t.* 27. *p.* 305. de erroribus, atque operibus Lutheri, quæ à Leone X. damnata sunt, *Constit. Exurge Domine* 44. *p.* 487. *t.* 3. *Bullar. par.* 3. *Romani?* Nimius essem, si cætera hujusmodi monumenta recensere scribendo vellem.

(2) Ecclesia ejusque caput Romanus Pontifex proponere potest modis omnino tribus alicujus falsi dogmatis, aut doctrinæ judicium. Aut enim propositionem generatim damnat, nullo habito respectu ad illum, qui eam protulit, ex. gr. Propos. Christus non habet animam, aut ut prolatam ab aliquo ex. gr. Socino, aut ut aliquo libro comprehensam, ex eoque decerptam, vel simul cum eo damnatam. Primum illud Ecclesiæ judicium errori subesse non posse, inter catholicos omnes constat, quoniam hujusmodi quæstiones juris quæstiones dicuntur, in quibus definiendis Ecclesia errare non potest. Cetera judicia, quæ non ipsam in se doctrinam attingunt, sed ut prolatam ab homine, vel scriptis expressam, vocantur judicia circa quæstiones facti, in quibus non eadem omnium ratio est. Nam quæri potest, num Apollinaris ex. gr., aut alter aliquis certam illam propositionem docuerit, vel certum illud damnatum scriptum exaraverit. Atque hæc quidem facti quæstio dicitur *de facto mere personali*. Quæri etiam potest, num sensus propositionis, vel libri, quam certo moraliter prolatam, aut quem scriptum ab aliquo constat, ex. gr. Nestorio, Jansenio, quamque, aut quem Ecclesia tamquam hæreticam, hæreticumve damnavit, hæreticus revera sit, prout ab iis Auctoribus explicatur, aut in eorum libris continetur, secundum communem intelligentiam, & verborum significationem. Atque hæc facti quæstio dicitur *de*

facto dogmatico. De facto *mere personali* minime solicita est Ecclesia, quæ suum in eo negotio judicium minime interponit. Itaque si quis ex. gr. diceret auctorem libri *Augustinus*, qui Jansenii nomine circumfertur, non esse revera Cornelium Jansenium Iprensem Episcopum, is quidem pugnaret contra omnium fidem, ac testimonium, sed tamen Ecclesiæ, quæ ea de re minime laborat, decretis non adversaretur. De *facto dogmatico* magna ab Apellantibus, Jansenianis, Quesnellianis controversia excitatur. Nam qui Jansenii propositiones quinque traditas in libro *Augustinus* tamquam catholicas omni ope, et opera defenderant, antequam eæ damnarentur, uti ostendunt Du Mas, *Histoir. de 5. Proposit. t.* 2. Et Auctor libri Romæ editi an. 1745., cui titulus *Breve Istoria delle variazioni del Giansienismo*, postquam Jansenii doctrina quinque illis propositionibus comprehensa damnata est, stilum repente verterunt, ac negare cœperunt, errores illos Jansenii libro contineri, hæreticum esse sensum propositionum, uti eæ sunt in illo libro descriptæ, Romanum Pontificem, et Ecclesiam id hoc judicio librorum errare posse, eique silentio obsequi satis esse, licere autem cuivis animo fovere sententiam, quæ magis placeat. Id præsertim Antonius Arnaldus cœpit contendere; atque hæc celebris est *juris*, & *facti* distinctio. Hæc, ut verbis utar præclarissimi Fenelonii Cameracensis Archiepiscopi *Doctr. pastor. adv. lib. cas. conscient. an.* 1704. *p.* 7. "scriptorum infinito prope numero defenditur, Ecclessiam, nihil obstantibus Christi promissis, posse ope divina usque eo destitui, ut et fallatur ipsa, et ipsos fallat, si quando denunciet, eo, quem legit, textu sententiam hæreticam, hoc est dogmati revelato adversam proprie significari. Adeo doctrina hæc non offendi animos, ut contra unusquisque sic statuere assuescat, eam, adhibita jus inter, et factum distinctionis beneficio certam, et inexpugnabilem fieri." Defensores hujus tam falsæ tamque ineptæ sententiæ gravissime exagitat ipse Fenelonius pluribus documentis Pastoralibus editis an. 1704. et 1705. Videantur etiam Jacobus Benignus Bossuetius Episcopus Meldensis *Lettre à la R. M. Abesse, & religieuses de Port Royal n.* 1. *seq. t.* 12. *oper. p.* 360. *seq. ed. Leod. an.* 1767., Honoratus Tournelyus *in Theolog. tract. de Eccles. par.* 2. *art.* 3. *qu.* 5. *p.* 344. *ed. Ven.* 1765., Simonet *Theolog. tr.* 9. *de Reg. fid. disp.* 9. *art.* 11., Bertius *de Theolog. discipl. l.* 17. *c.* 5. *opp. t.* 2. *p.* 100. *ed. Ven.* 1765. Præceteris autem videndus est Cl. Bolgenius, qui egregio opere Brixiæ edito an. 1788., cui titulus "Fatti dommatici, ossia della infallibilità della Chiesa nel decidere sulla dottrina buona, o cattiva de' libri" totum hoc argumentum copiose, accurateque explicavit. Ceterum distinctionem illam inter jus, et factum, quam in primis Arnaldum defendisse monui, non ipse primus reperit, sed ab Arianis arripuit. Nam Eusebius Nicomediensis, et Theognis Nicænus, ut testatur Socrates *Histor. l.* 1. *c.* 14. *p.* 42. *ed. Vallesii Cantabrig.* 1720. fidei subscripserunt, sed anathematici adversus Arium subscribere noluerunt, negantes eum hæreticum habendum esse. Similiter religiosi silentii in rebus dogmaticis vestigia sunt apud Nestorianos, qui per

illud Alexandrum Episcopum tueri conabantur, quod damnationi Nestorii subcribere noluerat. Sic enim ipsum excusat Theodoretus *Ep. ad Jo. Antiochenum.* quæ est *c.* 172. *Synodici adv. Tragædiam Irenæi.*, extatque apud Baluzium *Nov. Collect. conc. col.* 871. *ed. Paris.* 1683., et apud Labbæum *t.* 4. *conc. col.* 43. *ed. Ven.* "Primo quia, quæ docet, sunt orthodoxa, secundo, quoniam silentium servat, Ecclesiæ pacem in nullo contaminans."

(3) Ecclesiam, ejusque caput Romanum Pontificem in definiendis factis dogmaticis, uti rem paulo ante explicavi, errare non posse, catholicis omnibus plane persuasum est. Nam Christus Ecclesiæ adest in munere docendi; atque in facto dogmatico munus est docendi, per quod discimus "formam habere sanorum verborum, custodire depositum fidei, et simul devitare profanas vocum novitates," ut inquit Apostolus II. *ad Timot.* I. 13. & 14., & I. *ad Timot.* VI. 20. Præterea quomodo Ecclesiæ pastores *pascere* gregem poterunt, *exhortari in doctrina sana*, & *eos*, *qui contradicunt*, *arguere*, nisi noxia pascua, quæ vitanda sunt, hoc est pravos libros indicent, deque iis comprehensa doctrina, bona ne, an mala sit, judicium ferant? Quomodo Ecclesia erit *templum Dei vivi*, *columna*, & *firmamentum veritatis*, nisi certo judicet de doctrina, quam quis aut sermone, aut scripto proponit? Sane de veritate, aut errore alicujus propositionis separatim sumptæ certum, ac falli nescium esse Ecclesiæ judicium, inter omnes constat. Atqui ut noscatur, vera ne, et catholica, an falsa, et hæretica sit aliqua propositio, videndum est, quo sensu usurpata fuerit, et hic porro sensus nonnisi ex toto sermonis, aut libri contextu educi potest. Ita ex. gr. ea propositio *filius Dei est consubstantialis Patri*, tamquam hæretica damnata est adversus Paulum Samosatenum, qui iis verbis utebatur, ut Patrem, ac filium unam solum personam cum Sabellio faceret; contra vero tamquam fidei dogma firmata est adversus Arium, qui filium secundum Divinitatem Patri æqualem esse negabat. Itaque si totus sermonis, aut libri contextus præsertim facit, ut aliqua propositio catholica, aut hæretica habeatur, consequens est, ut Ecclesia in expendenda, noscendaque doctrina, quæ aliquo libro comprehensa est, nimirum in definiendo facto dogmatico errare non possit. Similiter de vero sensu Sacrarum Scripturarum Ecclesia judicat ex toto contextu, nixa testimoniis Patrum, hoc est sententiis, quæ ex toto eorum operum contextu educuntur. Adde quod ad factum dogmaticum pertinet decretum Concilii Tridentini *Sess.* 4. *decr.* 2., quo Vulgata authentica declaratur; ad factum item dogmaticum traditio, quam Ecclesia ex Patrum scriptis educit. Quid dictam de Conciliis œcumenicis, quæ sæpe damnant hæreticorum sententias ex eorum operibus eductas, quæque num legitime congregata, et approbata fuerint, ex facto quærendum est? His accedit consensus Patrum, et constans, atque perpetua Ecclesiæ disciplina. S. Joannes Chrysostomus œcumenici Concilii auctoritatem appellat, ut sibi exploratum sit, num Origenis doctrina damnari debeat, sicuti scribit Socrates

Histor. l. 6. c. 14. p. 329. ed. Cantabrig. 1720. S. Augustinus *de Cathechiz. rud. c. 8. opp. tom. 6. col. 270. ed. Ven. 1731,* mittit ad Ecclesiæ judicium cupientem scire, qui libri hæretici sint, atque huic judicio obsistere quemquam posse negat, *de Util. creden. cap. 17. tom. 8. col. 69.*, S Hieronymus *Ep. ad Pammach. 84. opp. tom. 1. col. 522. ed. Veron. cit.* aut *subscribendum* facto dogmatico de Origenistis, aut *de Ecclesia exeundum* clamat. S. Leo Ep. I. *ad Aquilejen. Episc. c. 1. opp. t. 1 col. 591. ed. Balleris.* Pelagii discipulus *apertis professionibus* damnare juvet "superbi erroris »auctores, nihilque sit in verbis eorum obscurum, nihil inveniantur ambiguum;" et *ep. 93. ad Synod. Chalced. c. 3. col. 1073. t. 1. ed. cit.*, ait "pertinere ad puritatem fidei, atque doctrinæ damnare hæreses cum »suis auctoribus." Confer etiam Gregorium M. *ep. 25. ad Jo. Episc. Constantinopol. l. 1. opp. t. 2. col. 515. ed. Paris. 1705.*, librum diurnum Rom. Pontific. *tit. 9. c. 2. pag. 29. ed. Garnerii Paris. 1680.*, Concilium Turonense II. *can. 20.* apud Labbæum *t. 6. Conc. col. 541. ed. Ven.*, Lateranense an. 649. sub Martino I. *can. 18. sect. 5. t. 7. col. 363.*, Constantiense *sess. ult. t. 16. col. 760. ejusd. collect.* Eadem Ecclesiæ disciplinæ ratio est. Porro Concilium Nicænum non tantum errorem Arii condemnavit, sed ejus quoque personam, & librum, quem Thaliam inscripserat, ut patet ex *ep. synod. PP. Concilii ad Eccles. Alexand.* apud Labbæeum *Conc. t. 2. col. 259.*; omnesque compulit ad subscribendum damnationi, Theodoretus *Hist. l. 1. c. 8. p. 31. ed. Cantabrig. 1720.*, & Eusebius Nicomediensis, ac Theognis Nicænus subscribere nolentes à Concilio sunt depositi, neque restituti, nisi antea probassent omnia, quæ à Patribus decreta fuerant, Socrates *Hist. l. 1. c. 8. & 14. p. 22. & 42. ed. Cantabrig.*, quem in locum videndus est Valesius *in Notis.* In Concilio Ephesino tamquam Catholica probata est S. Cyrilli epistola ad Nestorium, ipsius autem Nestorii epistola ad Cyrillum tamquam hæretica ab omnibus damnata est, proscriptique sunt Nestorii errores desumpti *ex libris, commentariisque ipsius t. 3. Concil. Act. 1. col. 1007. & 1078.* In Concilio Chalcedonensi probata est epistola S. Leonis M. *Act. 4. t. 4. col. 1382. seq.*, "& qui non subscribit epistolæ, cui omnis sancta synodus consentit, hæreticus est," inquiunt Concilii Patres *Act. 4. col. 1403.* In Concilio œcumenico V. damnatus est Origenes, ejusque doctrina, & scripta uti constat *ex can. 11. ejusd. Conc.* apud Labbæum *t. 6. col. 211.*, & ejus discipuli aut damnationi subscribere, aut de Ecclesia exigere coacti sunt, teste Hieronymo *ep. 84. ad Pammach. & Oceant. opp. t. 1. col. 522. cit. ed.* Qua eadem synodo damnata quoque sunt tria capitula, hoc est scripta Theodori Mopsuesteni, ac Theodoreti adversus S. Cyrillum, & epistola Ibæ Edesseni ad Marim Persam, de quibus magna animorum contentione quærebatur, num in iis Nestorii errores continerentur. Synodus hæc tria capitula damnavit, atque omnes, qui catholici haberi vellent, damnationi subscribere coegit, uti constat ex Facundo Hermianensi *l. 3. c. 1. p. 35. ed. Paris. 1686.*, & S. Gregorio M. *Ep. 2. & 39. l. 4. opp. t. 2. col. 682. & 719. cit. ed. Paris.* Idem adversus Pelagium factum est, uti ostendunt Augustinus *de Pec-*

cat. origin. c. 9. opp. t. 10. col. 256. & de Gest. Pelag. c. 6. t. 10. col. 200. ed. cit. Innocentius I. *ep.* 31. *ad.* 5. *Episc.* apud Constantium *ep. Pontif. Roman.* 5. *col.* 903., Leo M. *ep.* 1. *ad Episc. Aquil.*, & *ep.* 2. *ad Septim. opp. t.* 1. *col.* 591. & 594. Jure igitur, ac merito catholicis omnibus certum debet esse judicium, quod de Jansenii libro *Augustinus*, deque ejus propositionibus, ac *de Moralibus observationibus.* Quesnelli latum est ab Innocentio X. *Const. Cum occassione* 167. *Bullar. Roman. t.* 6. *part.* 3. *p.* 248., Alexandro VII. *Const. Ad sanctam* 136. *t.* 6. *part.* 4. *p.* 150., Clemente XI. *Const. Vineam Domini* 16. *et Const. Unigenitus t.* 10. *p.* 145. *et* 340. De qua quidem *Const. Unigenitus* perlegendæ sunt egregiæ litteræ, quas Summus Pontifex PIUS VI. dies 13. Septembris anno 1781. dedit ad Episcopum Brixinensem, quibus sane litteris Pontifex Sapientissimus pro ea, qua præstat, singulari, exquisitaque doctrina, flagrantique studio, quo ardet, custodiendæ, propugnandæ, propagandæ catholicæ religionis invicte, ac perspicue demonstravit, *Constitutionem Unigenitus* irreformabile Sedis Apostolicæ judicium continere. Idque etiam antea definiverant Patres omnino centum in Concilio Romano Benedicto XIII. Pontifice congregati, qui in authentico decreto *tit.* 1. *c.* 2. Constitutionem ipsam *fidei regulam* agnoscunt, atque *ab omnibus cujuscumque conditionis, & gradus, omnimoda, ac debita obedientia, & executione* observari volunt. Judicium idem plus semel dedit Sac. Facultas Parisiensis, præsertim die 15. Decembris an. 1729., cum declaravit, eam se Constitutionem amplecti *tamquam dogmaticum Ecclesiæ universalis judicium*, & idem etiam à Parisiensibus Episcoporum comitiis an. 1755. latum est. Cum enim inter Episcopos orta esset controversia de Eucharistia illis denegauda, qui Bullæ *Unigenitus* adversarentur, factum est inter eos divortium sententiarum; neque tamen ex Episcopis ullus fuit, qui Bullam *Unigenitus* tamquam dogmaticum universalis Ecclesiæ decretum non prædicaret. Nam qui sententiam unam sequebantur ita inquiunt in 1. & 2. *art.* "Cum igitur accesserit Ecclesiæ consensus, decretum illud merito »vocatur tum judicium dogmaticum, & irreformabile Ecclesiæ univer»salis, tum judicium ejusdem ad doctrinam pertinens. Huic judicio de»betur sincerum mentis & cordis obsequium. Qui contra illud obsequium »peccant, peccant in materia gravi." Qui vero in alteram sententiam descenderunt in 1. *art.* dicunt hæc: "Constitutio Clementis XI., quæ »incipit Unigenitus Dei filius, dogmaticum est, & irreformabile Ec»clesiæ judicium, cui sincerum mentis, & cordis obsequium sine pec»cato mortali denegari non potest. *Vide* Lettre circulaire de l'Asamblée »générale du Clergé aux Archevêques, & Evêques de France an. 1755. »p. 2. & 4." Neque omittenda est recentior, eaque luculentissima Cleri Gallicani declaratio edita in Comitiis an. 1765. quæ extat *in Act. ejusd. an. p.* 46., atque his est concepta verbis: "Eas ob causas agnoscunt, ut »nos semper agnovimus, Constitutionem Unigenitus tamquam judicium »dogmaticum Universalis Ecclesiæ, aut (quod eodem recidit) tamquam »judicium irreformabile hujus ipsius Ecclesiæ in materia doctrinæ, *cui »judicio debemus*, quam illa exigit, sinceram cordis, & spiritus submis-

„sionem." Confer VV. CCl. Zaccariam *Anti-Febron. vind. par. 2. Dissert. 5. cap. 6.*, & Laurentium Veith *de Gemin. delect. sect. 2. art. 2. §. 20. n. 69. seq.*, à quibus & alia plura ejusdem rei monumenta describuntur.

(4) Cum Ecclesia propositiones aliquas, uti hæreticas, aut etiam erroneas, vel temerarias, scandalosas &c., sive speciatim, sive generatim, et *in globo* damnat, judicia hæc vere dogmatica sunt, atque omnibus certum esse debet, nullam esse ex iis notam, quæ non merito in illas propositiones cadat; præterea si agatur de censura generali, et *in globo*, nullam esse ex damnatis propositionibus, quæ non aliqua ex enumeratis notis digna sit. Secus neque dogmaticum esset decretum Concilii Constantiensis *Sess.* 45. contra articulos Wiclefii, et Hussi, neque dogmatica Bulla Leonis X. contra articulos Lutheri, nec Constitutio S. Pii contra Bajum, neque item dogmaticarum rerum loco habenda essent, que ab Innocentio XI. contra Michaelem Molinos ab Innocentio XII. in propositiones 23. excerptas ex libro, cui titulus *Lex Maximes des Sainte &c.* sancita sunt. Cuncta hæc decreta, et constitutiones propositiones *in globo* damnant; et tamen cuncta catholicis omnibus dogmatica sunt. Ac Martinus V. in Bulla, qua Constantiense Concilium approbavit, expresse decrevit, ut *specialiter litteratus* (si de hæresi sit suspectus) inter cetera "interrogetur, utrum „credat, sententiam sacri Constantiensis Concilii supra quadraginta „quinque Joannis Wiclef, et Joannis Hus triginta articulis superius „descriptis latam fore veram, et catholicam, scilicet quod quadragin„ta quinque articulis Joannis Wiclef, et Joannis Hus triginta non sunt „catholici, sed quidam ex eis sunt notorie hæretici; quidam erronei, „alii temerarii, et perniciosi, alii piarum aurium offensivi." Atque hæc quidem plurium propositionum condemnatio *in globo* recte, et sapienter emittitur, ne qua illarum defendatur, aut animo retineatur, licet non singulæ eamdem censuram mereantur, eo fere modo, quo prudens medicus ægroto sapienter vetat, ne ulla utatur ex dapibus, quæ in opiparo convivio paratæ sunt, quoniam omnes ægroto sunt noxiæ, licet medicus non definiat, quomodo singulæ, aut quæ plus minusve noceant. Confer Pallavicinium *Histor. Conc. Trident. l. 1. c. 22.* Tournelyum *Prælect. theolog. de censur. art. 1. t. 3.*, ubi multa habes ea de re testimonia. Sunt qui has condemnationes generales, et *in globo* recentioris disciplinæ esse putant; at idipsum satis esse deberet homini Catholico, ut hanc Ecclesiæ disciplinam eo, quo decet, obsequio veneretur. Verum falsum est, quod illi ajunt. Sane cum in Concilio Nicæno damnata sunt Arii scripta, ac nominatim ejus Thalia, non eodem prorsus loco habita sunt omnia, quæ iisdem scriptis continebantur. Cum Origenis opera Alexandriæ à Theophilo damnata fuerunt, ac vetita eorum lectio à S. Epiphanio Cypri, à S. Anastasio P. Romæ, an quidquid Origenes scripserat pari modo improbatum est? Cum in Concilio V. œcumenico tria capitula damnata fuerunt, an omnia, quæ Epistola Ibæ Edesseni ad Marim Persam, atque scripta Theodori Mopsuesteni, ac Theodoreti adversus S. Cyrillum comprehendebant, simili-

bus infecta erroribus, et pari digna nota judicata sunt? In eodem Concilio damnatæ fuerunt litteræ Honorii ad Sergium, et Pirri Constantinopolitani ad Joannem IV. P., quis credat, damnatum, proscriptumque similiter fuisse quidquid duabus illis litteris scriptum fuerat?

§. VII. Summus Pontifex libros damnat, quos noxios esse deprehendit, aut per Breve, Bullamve suam, aut per Congregationes Indicis (1), Sacræve Inquisitionis; olim etiam per S. P. Apostolici Magistrum interdum pravi libri damnabantur. Ab his quoque Congregationibus vetitorum lectio librorum his permittitur (2), qui nihil ex ea detrimenti capere possunt. Improbantur autem libri, postquam à doctis viris cogniti, expensique diligentissime sunt, neque eadem est omnium improbandorum ratio. Sunt enim qui plus religioni, bonisve moribus adversantur, atque horum magis fugienda lectio est; alii sunt, qui ita scatent erroribus, ut non modo legi, sed ne castigari quidem possint, & alii, quorum est improbata lectio, donec corrigantur (3).

(1) Primus Paulus IV. Sac. Inquisitionis Congregationi negotium commissit, ut vetitorum librorum indicem conficiendum curaret. Re perfecta adhuc Tridentini Patres ea de re in Concilio agendum putarunt, cum inventa arte typographica facile ubique divulgarentur hæreticorum libri, qui ne ad fidelium manus pervenirent, diligentissime cavendum erat. Sed ne Concilii Patres sua auctoritate opus susciperent, quod jam Sedes Apostolica absolvendum curaverat, impetratæ sunt litteræ à Summo Pontifice, qui eos ad hoc opus hortaretur. Re quæsita, et expensa diligenter, uti narrat Cardinalis Pallavicinus *Histor. Conc. Trident. l. 15. c. 19.* denique à doctis viris quos Tridentina Synodus elegerat absolutus est index, missusque ad Pium IV. Pontificem, qui eum ipse expendit; atque à peritis viris expendi jussit, ac denique indicem ipsum edidit, eumque speciali Bulla die 34. Martii anni 1564. confirmavit. Mortuo Pio IV. Summus Pontifex renuntiatus est S. Pius V., qui Sac. Indicis Congregationem intituit, cujus esse voluit vetitorum librorum indicem conficere, et curare, atque ita fungi munere, quod pridem Tridentini Concilii Patribus commissum fuerat. Errant enim, qui Indicis Congregationem primum à Sixto V. institutam putant, uti ostendit Roellius *Saggio dell' istoria dell' Indice Romano de Libri proibiti.* Atque hujus quidem Congregationis, quæ constat ex Cardinalibus, pluribusque viris doctis est curare indicem librorum vetitorum, qui ejus jussu in lucem emittitur, quique post annos, cum ei novis interdictis plures factæ sunt accessiones, renovari solet. Anno superiori nova Indicis librorum prohibitorum editio perfecta est jussu optimi sapientissimique Pontificis Pii VI., cujus in Religionis, morumque integritatem singulare studium, ac magnæ, præclaræque in

omni genere virtutes sunt, quas nulla unquam obscuravit oblivio.

(2) Hodie Sac. Inquisitionis Congregatio libros permittit, quorum lectio difficilius conceditur, quales sunt hæreticorum de religione agentium libri. Sac. Indicis Congregatio veniam tribuit legendi libros, in quibus levius inest periculum. Certi quidam libri pro Urbe Roma etiam à P. Magistro S. P. Apostolici permittuntur.

(3) S. Eusebius Varcellensis, uti testatur S. Hieronymus *Ep. 61. opp. t. 1. col. 346. ed. cit.*, "omnium psalmorum commentarios hæretici hominis vertit in nostrum eloquium licet hæretica prætermittens, optima quæque transtulerit." Ipse Hieronymus eamdem hanc methodum in quibusdam Origenis libris adhibuit, uti ipse testatur *Contr. Ruffinum l. 2. n. 12. col. 542. opp. t. 2.* Quantos in hoc eodem opere labores exantlarit Cassiodorus, ignorat nemo, idque Cassiodorus ipse confirmat *de Instit. divin. Litter., l. unic. c. 1. p. 540. ed. Rotomag. 1679.* Præclara hæc exempla sunt, quæ os obturare deberent maledicis vituperatoribus Sedis Apostolicæ, quæ similiter emendari jubet libros, in quibus mali aliquid inesse deprehendit; et qui hos libros ita emendatos legent merito in Romanos Correctores usurpare poterunt ea Hieronymi verba *ep. 84. t. 1. col. 525. ed. cit.* "cum hæc rejeceritis, et quasi censoria virgula separaveritis à fide Ecclesiæ, tuto legam cetera, nec venena jam timebo, cum antidotum præbibero." Late in hoc toto argumento versatur Zaccaria *cit. libro Storia polemica delle proibitioni de' libri*, ubi etiam *Dissert.* 3. ab hæreticorum calumniis solide vindicat Sedem Apostolicam, cujus in vetandis libris plena sapientiæ, prudentiæ, æquitatis ratio est.

TITULUS VIII.

De Hæreticæ parvitatis inquisitoribus.

I. Fidei, morumque integritas custodienda diligenter est.
II. Ejus rei curandæ causa Tribunal Inquisitionis institutum est.
III. Hujus origo.
IV. Congregatio Inquisitionis Romæ, cui præest Summus Pontifex.
V. Ad eam graviora ex toto christiano orbe negotia referenda.
VI. Inquisitoris munus nihil detrahit Episcopi officio, & potestati.
VII. X. Vindicatur Tribunal Inquisitionis.
XI. Omnes hæreses deferre, et hæreticos accusare debent.
XII. Etiam infames testimonium dicere, atque accusare possunt.
XIII. Juramentum de observando secreto.
XIV. Summa æquitas, ac diligentia judicii.
XV. et XVI. Contra quos judicet Tribunal Inquisitionis.

§. I.

Non satis fidei, morumque integritati consultum videretur, si tantum esset exclusa societas illorum, qui à ca-

tholica veritate discrepant, amotique illorum libri à manibus catholicorum; nisi etiam essent magistratus, qui in fidei corruptores inquirerent, pœnisque coercerent, & ea statim removerent mala, quæ universæ societati detrimentum inferre possunt. In omni bene constituta republica suprema lex est ejus salus, & incolumitas, eamque curare maximum est officium ejus, qui reipublicæ præest. An non etiam incolumnitas, salusque ecclesiasticæ reipublicæ, quæ presertim in fidei, morumque integritate posita est, custodienda erit diligenter, eaque cura, & solicitudo ad eum pertinebit, qui huic reipublicæ præpositus est.?

§. II. Ergo Summus Pontifex, cui tota commissa est Catholica Ecclesia, curare in primis debet, ut integra sit fides, ut errores removeantur, ut inquiratur, in eos, qui fidem corrumpunt, statumque ecclesiasticæ reipublicæ pervertunt. Hæc causa fuit instituendi tribunal, quod Inquisitionis vocatur, quoniam ejus est inquirere in errores, qui contaminare animos catholicorum possunt, eosque à salutaribus doctrinæ pascuis abducere. Initio unusquisque Episcopus in diœcesi sua, vel plures Episcopi in provinciali Concilio congregati, in eos, qui in diœcesi, aut provincia orirentur, errores inquirebant (1); semper tamen graviora negotia ad Sedem Apostolicam referebantur atque ita Episcopus, vel Concilium provinciale ad exitum perducendum curabat, quod à Sede Apostolica decretum fuerat (2).

(1) Vide Dadinum Altaserra *de Jurisd. Eccl. l. 4. c. 3.*, et Bianchium *Dell'esterior polizia della Chiesa t. 3. c. 3. §. 10. n. 2. & 3.*

(2) Confer quæ dixi *in Prolegomenis §. 39. & in not. t. 1. p. 30. & seq.*, *& l. 3. tit. 4. §. 8. & in not. 1. p. 55. seq.*

§. III. Lapsu temporum, cum gravius malum urgere videretur, oportuit Summos Pontifices in eas regiones, in quibus hæresis longe lateque serpebat, Legatos mittere, qui suam Episcopis opem adjungerent, ut ita facilius perditorum hominum audacia coerceri, & Christiani deterreri á peregrinis, pravisque doctrinis possent (1). Sed cum novi quotidie errores erumperent, & numerus augeretur hæreticorum, Legati autem neque præsentes essent, neque semper satis aptum malo reme-

dium adhiberent, visum est perpetuos instituere magistratus, qui semper præsentes essent, ac semper in unaquaque regione ad fidei integritatem animum intenderet, erroresque omnes vix natos comprimerent, & repellerent (2). Ita instituti sunt Inquisitores; nimirum probatæ pietatis, & doctrinæ viri, præsertim ex Dominicanorum (3), aut Franciscanorum familia, qui vicaria funguntur opera Sedis Apostolicæ in avertendis, tollendisque erroribus, atque in fidi integra, & incolumi conservanda.

(1) Innocentium III. ante exitum sæculi XII., hoc est anno 1198, Rainerium, & Guidonem in Narbonensem provinciam ad retundendos hæreticos Legatos misisse constat *ex ejus ep.* 122. & 123. *l.* 2. *t.* 2. *ed. Baluzii. p.* 420. Quam autem ob causam hujusmodi homines cum delegata auctoritate in regiones mitteret Sedes Apostolica, ut socii accidereat Episcopis, qui ordinaria auctoritate potiebantur, ostendunt Innocentii III. litteræ ad Cistercienses apud Manriquesium *Annal. Cisterciens. t.* 3. *p.* 420. & *seq.*; quibus quidem consonant historiarum monumenta.

(2) Quantum boni attulerit, & mali averterit institutio quæsitorum fidei, compertum omnibus est. Nam eorum cura, & diligentia factum est, ut sensim post annum 1300. decreverit in Italia comprimis sectatum pestilentia, neque ulla amplius aut nova aut vetusta hæresis apud Italos radices egerit, uti observat Muratorius *Antiq. Italic. Dissert.* 60. Mirum hinc videri non debet, quod hoc tribunal adeo, sit invisum hæreticis, quorum errores, & audaciam comprimit. Vide Richinum *in Ven. Monetam Diss.* 1. *c.* 7. §. 5. *seq. p.* XXXI. *ed. Romæ* 1743.

(3) Qui primus Inquisitor fuerit à Summo Pontifice constitutus, incertum, controversumque est. Alii cum Manriquesio *Cisterciensum Annalium* Scriptore, munus hoc commissum fuisse primum existimant monachis quibusdam ejus Ordinis, præsertim vero Arnaldo, B. Petro de Castronovo, & Rodulfo *an.* 1204. Innocentii III. auctoritate. Contra alii sunt, qui cum Jacobo Echardo *de Script. Ord. Prædic. t.* 1. *p.* 88. *ed. Paris.* 1719. tantum à Gregorio IX. an. 1231. munus, & nomem Inquisitoris institutum, ac primum ad Fratres Ord. Præd. delatum fuisse arbitrantur. Bollandiani item hoc modo dirimere voluerunt, ajentes nimirum, veriorem esse Echardi sententiam, si de nomine ipso Inquisitoris, quæratur, contra vero si quæstio sit de potestate inquirendi in hæreticos in qua totum est positum officium, ac dignitas Inquisitoris, dubitari non posse, quin primum Cistercienses, posteaque S. Dominicus eo numere functi sint. Verum eruditi Annalium Ord. Præd. Scriptores *ad an.* 1207. *n.* 19. *seq.* certamen integrarunt defendentes, primum Inquisitorem fuisse S. Dominicum,

laudantque testimonium Petri Cali nobilis, ac vetusti scriptoris, graviterque, & copiose contraria argumenta refutanda susceperunt. Meum non est in hac tanta, quæ inter doctissimos viros agitur, controversia judicium interponere. Hoc tantum dicam, non satis exploratum videri, quod propter hæresim Albigensium Inquisitionis Tribunal primum constitutum, quale nunc est, ac plane firmatum fuerit. Res fere, ut in cæteris evenire solet, à quibusdam veluti rudimentis profecta denique omnino stabilita, absolutaque est. Itaque jam ab anno 1227. Conrado Marpurgensi ex Ord. Præd. à Gregorio IX. munus Inquisitoris ad capiendos, condemnandos, ac postremo judici sæculari tradendos hæreticos commissum fuit, uti patet ex Bullario Ord. Præd. *t.* 1. *p.* 20. *Const.* 7. Eodem anno Joanni Salernitano ex Ord. Præd. officium inquirendi in hæreticos datum est, uti patet ex Bulla Gregorii IX. *apud Annal. Ord. Præd. p.* 203. *in Not.*, deincepsque annis consequentibus in pluribus regionibus Inquisitio constituta est, qua de re videndi sunt laudati Annales Ord. Prædic. *p.* 20. 37. 38. 45. 47. Spondanus *ad anno* 1228. *n.* 11. *t.* 1. *p.* 101. *&* *ann.* 1234. *n.* 3. *p.* 116. *& ann.* 1256. *n.* 17. *p.* 200. *ed. Lugdun.* 1678., Paramus *de Orig. Inquisit. l.* 2. *t.* 2. *c.* 2. *n.* 7. *& seq. & c.* 51. *n.* 10. Albitius *Rispota all'istoriæ dell'Inquisitione* pluribus locis. Qui his Tribunalibus per totum orbem diffusis præpositi erant in gravioribus quibusque negotiis aut litteras dabant ad Summum Pontificem, aut ad eum veniebant, ut ejus consilio, & auctoritate rem omnem expedirent. Licet enim initio nondum ea, quæ nunc est, Supremæ Inquisitionis Congregatio instituta esset tamen aut ipse Pontifex rebus præerat auctoritate, & judicio suo, aut Cardinalem aliquem eligebat, qui rerum omnium curam gereret. Ita Urbanus IV. an. 1263. Cardinalem S. Nicolai in carcere Tulliano generalem Inquisitorem constituit, ut ex vetusto Bononiensi authographo deprehendit Pegna *in Direct. inquis. par.* 3. *comm.* 11.; similiter Nicolaus III. Cardinalem Latinum Ursinum consanguineum suum, Clemens IV. Cardinalem Guillelmum Tholosanum Inquisitorem creavit, ut testatur Paramus *Decret. inquisit. t.* 2. *c.* 2. *n.* 11., atque id quidem à ceteris quoque Summis Pontificibus factum fuisse, credibile est. Decessorum suorum consuetudinem sequutus Paulus III., & Inquisitionis utilitati consulens an. 1542. edita Constitutione *Licet ab initio* 41. *in Bullar. Rom. t.* 4. *part.* 1. *p.* 211., sex Cardinales elegit, qui in universa christiana Republica super negotiis fidei Comisarii essent, ac generales Inquisitores, atque hunc Cardinalium cœtum, seu Congregationem præesse voluit cæteris Tribunalibus ea de re institutis, ad eamque ardua quæque referri, ut ita singula membra cum suo unitatis centro copulentur. Quam Pauli constitutionem PIUS IV. & V. confirmarunt, quorum alter duos addidit Cardinales, idque deinceps SIXTO V. probatum est in *Const. Immensa* 118. *Bullar. Roman. t.* 4. *par.* 4. *p.* 392. Atque hi sunt octo Cardinales, qui Præside ipso Romano Pontifice, ac pluribus spectatæ fidei, & doctrinæ ministris stipati Congregationem

conficiunt, quam S. Officii, aut Supremæ Inquisitionis vocamus, & cujus munera, partesque describit Cardinalis de Luca *in Relat. Cur. Roman.*

§. IV. Sed ut his Inquisitoribus in re tam gravi, qualis est integritas fidei, ea sit copulatio, conjunctioque animorum, ac sententiarum, quæ cum Sede Apostolica, centroque unitatis esse debe, Romæ à Summis Pontificibus institutus est cœtus, seu Congregatio Cardinalium, cui ipse Pontifex præest, & quæ præter ministros, plures habet consultores spectatæ integritatis, atque doctrinæ, quorum opera, atque consilio utuntur Cardinales, ut enucleatius, & diligentius difficiliora quæque expediantur. Hæc Congregatio præest omnibus Inquisitoribus, qui per totum orbem diffusi sunt, atque ad eam cuncti deferunt difficiliora quæque negotia, ut ejus auctoritate, & judicio finiantur. Quod recte, atque sapienter constitutum est, cohæretque muneri, & Potestati Summi Pontificis.

§. V. Nam eum esse unitatis centrum, & caput Ecclesiæ, eique à Christo Domino datam fuisse Christianos omnes pascendi, docendi, regendi, gubernandi, plenam (1) potestatem; & ad Romanam Ecclesiam *propter potiorem principalitatem* Ecclesias omnes convenire oportere (2), inter catholicos constat. Quare in unum commune centrum convenire debent ii, ad quos in singulis regionibus fidei custodia pertinet, & quorum est errores in fidem avertere.

(1) Joannes XXV. 15. Synodus Florentina *in Definit. t.* 18. *Concil. col.* 126. *collect.* Labbæi.
(2) S. Irenæus *l.* 3. *contra Heres. c.* 3. *t.* 4. *ed. Ven. p.* 175.

§. VI. Haud tamen Inquisitoris munus quidquam detrahit Episcopi officio, & potestati. Nam ejus in primis est curam gerere particularis Ecclesiæ, quam regendam accepit. Ergo & ipse fidei integritati consulere debet, atque in errores inquirere, & dare operam diligenter, ne quis è populo sibi commisso à vera, & catholicæ Ecclesiæ probata doctrina abducatur. Officium hoc, hæc potestas Episcopo non adimitur per Inquisitores (1), sed hi instituti sunt, ut ei opem ferant, ut quas ipse neglexit partes expleant, ut pluribus subjecta oculis tutior sit

integritas fidei, ut qui unam particularem, & qui totam universalum Ecclesiam regit simul collatis consiliis, & opibus custodiant Religionem, qua nihil Christiano homini antiquius esse debet.

(1) Illud in primis Episcopi est curare diligenter, ne qui contra orthodoxam doctrinam in diœcesim irrepat error, quod disserte scripsit Apostollus I. *ad Timoth. c.* 3. & *ad Titum c.* 1. Itaque nemo dubitat, quin præsertim ad Episcopum pertineat in hæreticos inquirere, atque in eos, qui obfirmato animo in errore perseverant, meritis pœnis animadvertere. Hoc Episcopi officium expressit Auctor epistolæ *ad Episc. Gall. atque Hispan.* Apud Labbæum *Concil. t.* 1. *col.* 745. *ed. Ven.*, quæ Lucii P. nomen præsefert, revera tamen alium habet auctorem, uti ostendit Berardus *Gratiani canones genuini &c. par.* 2. *c.* 20. Idem statuit Concilium Remense an. 625., vel 630. *Can.* 4. apud Labbæum *tom.* 6. *Concil. col.* 1453.; ac ne multis utar in re satis nota, Concilium Lateranense IV. *c.* 3. apud eumdem Labbæum *t.* 13. *col.* 938. decrevit, ut Episcopi singulis annis vel per se, vel per Archidiaconos diœçesim lustrent, quærantque diligenter, num in ea latitet aliquis hæretica contagione infectus; qui vero hoc officium neglexerint tamquam gravioris flagitii rei ac minus digni Episcopatu è gradu dejiciuntur. Lapsu temporum à Sede Apostolica institutum est Tribunal Inquisitionis, sed non ideo Episcopi soluti sunt onere, aut iis adempta facultas est in hæreticos inquirendi, sicuti declaravit Bonifacius VIII. *in c.* 17. *de hæret. in* 6. Nam quivis Episcopus omni ope, & opera initi debet, ut pestis hæreseos à sua diœcesi arceatur, idque unum cavere, ut ubi sunt fidei Quæsitores ab Apostolica Sede constituti, nullum ipsis impedimentum inferat, quominus suum munus exercere possint, sed pari studio, & animorum consentione uterque debet in tam salutare opus incumbere, servata lege, quæ datur in *cit. c.* 17. & in *Clement.* 1. *eod. tit.* & in *Extravag.* 1. *de Hæret. int. commun.* Porro tam Inquisitor, quam Episcopus potest resipiscenti hæretico aut ad se sponte venienti, aut ad suum forum adducto veniam attribuere, & pro utroque foro laxare censuram in quam propter hæresim incidit: et potest etiam eumdem hæreticum, postquam suos ejuravit errores, mittere ad simplicem Confessarium, à quo in foro pœnitentiæ absolvatur, quæ absolutio etiam in foro externo prodest. Id ostendit Benedictus XIV. *de Synod. diœces. l.* 9. *c.* 4. *n.* 3., qui deinceps *num.* 5. *seq.* illam expendit controversiam, num Episcopus in foro pœnitentiæ absolvere possit reum hæreseos externæ occultæ, quæ nondum ad ejus forum delata est.

§. VII. Fuere semper, & nunc sunt, qui Tribunal Inquisitionis ægre ferant. Nam iis, quibus nulla, aut erroribus in-

fuscata religio est, qui libere genio indulgere cupiunt, vitæque licentia delectantur, nonnisi grave, & molestum esse potest tribunal, quod religionem, ejusque sanctitatem, integritatemque custodit, quod errores habertit, quod improbam licentiam coercet (1). Atque hi crudelitatis accusant Inquisitionem, quasi plures ejus jussu dirum in modum necati fuerint. Verum ab judicibus sæculi ex legibus Principium, non à ministris sacrorum reis hæreseos supplicium fuit constitutum (2). Quod quidem merito factum est, tum ut Principes tueantur religionem, quam imperio potiorem habere debent, tum ut comprimam audaciam eorum, qui in civili republica turbas excitant, ejusque statum pervertunt.

(1) Mitto generatim hæreticos omnes, quorum in tribunal Inquisitionis magnæ sunt, semperque erunt querelæ, atque calumniæ, & his quidem non parcunt etiam aliqui, qui se catholicos profitentur. Præsertim vero ægrege ferunt, atque reprehendunt Tribunal Inquisitionis Voltairius, Rousseus, Bullangerus, Sarpius, Giannonius, Montesquieus. *Esprit des loix liv. 25. chap. 13. & liv. 26. chap. 11.* Auctor libelli, cui titulus *Le manuel des Inquisiteurs*, Scriptores Encicoplediæ *verb. Inquisition*, Cavallarius *Inst. Can. par. 3. c. 13.*, Eybelius *libello. Quid est Papa?* quem postremum contra tribunal Inquisitionis impudenter garrientem gravissime exagitat Cl. Mamachius *ep. 3. §. 22. t. 1. p. 304. & seq.*

(2) Concilium Lateranense *can. 3. t. 13. Concil. col. 996. Collect.* Labbæi: "Damnati, *inquit*, hæretici sæcularibus potestatibus, aut eorum balivis relinquantur animadversione debita puniendi." Eodemque recidit, quod à Gregorio IX. contra Patarenos constitutum est, *t. 7. Concil. p. 163. Collect.* Harduini. Leges autem Imperatorum, quibus contra hæreticos capitales pœnæ inducuntur, multæ sunt, & huc porro spectant leges Constantini M. apud Socratem *Hist. l. 1. c. 9. p. 31.* & Sozomenum *l. 1. c. 21. p. 40. cit. ed. Cantabrig.*, Theodosii M. quæ est *l. 9. cod. Theod. de hæret.*, Arcadii quæ est *l. 34. cod. eod.* Theodosii Jun. *p. 3. Auctor. Synod. Ephesinæ, t. 3. Concil. col. 1603. Collect.* Labbæi Marciani *par. 3. Actor. Synod. Chalced. c. 6. t. 4. col. 1786.* Istis quidem legibus contra hæreticos, eorumque fautores capitales pœnæ constituuntur. Erunt igitur crudelitatis accusandi Imperatores, quæ leges illas tulerunt, & quorum omnium historiæ monumentis celebrata pietas, mansuetudoque est: sed nulla hujusmodi accusatio cadere potest in Inquisitores, qui numquam tale aliquid commiserunt. Quod de cæteris pœnis, nimirum de gravissimis jejuniis, de flagellationibus, de aliquot precum formulis ad recitandum propositis jactant Limborchius homo de Remonstrantium secta *Histor. Inquisit. l. 1. c. 10. p. 40. ed. Amstelod.* 1602., aliique similes, id certe

nihil immanitatis habet. Sunt enim omnia multo leviora iis, quæ prioribus, Ecclesiæ sæculis ob multo minora crimina pœnitentibus imponi consueverunt: neque aliquis qui recte sentiat, immanes, dirosque prædicet antiquos Patres, qui eas pœnas constituerunt. Quod si etiam interdum alicui videatur paulo severius actum ab Inquisitoribus, id quidem pietati, curandæque communis salutis sollicitudini, non crudelitati tribuendum est. S. Augustinus *ep. 91. ad Sixtum E. R. Præsbyterum in fine opp. t. 2. col. 709. ed. Ven.* 1729., "Profui diu ista dis»trictio, *inquit S. Leo M. ep. 15. ad Turribium Asturicen. præf. col. 696. nt. 1. opp. ed. Vallerin. Ven.* 1753. Ecclesiasticæ lenitati, quæ etsi sa»cerdotali contenta judicio, cruentas refugit ultiones, severis tamen »Christianorum Principum constitutionibus adjubatur, dum ad spiri»tuale nonnumquam recurrunt remedium, qui timent corporale sup»plicium.... Ex quo autem inter Sacerdotes Dei difficiles commeatus, »& rari cœperunt esse conventus, invenit ob publicam perturbatio»nem secreta perfidia libertatem, & ad multarum mentium subversio»nem his malis est incitato, quibus debuit esse correcta." Ac Synodus incerti loci in Gallia habita anno circiter 860. *t.* 5. *Concil. pag. 672. Collect.* Harduini. "Lege, *inquit*, *l. 16.* Legis Romanæ, lege Decreta »Damasi, percurre Leonis epistolas, & cœterorum Pontificum de di»versis Conciliis ad Imperatores transmissas: revolve Augustorum »edicta de hæreticis ad petitionem Pontificum promulgata: scrutare »Cæsarum nostrorum capitula, & invenies, quantum profuerit, at»que prosit legum severitas non solum ecclesiasticæ lenitati, verum »totius christianitatis optandæ paci, & colendæ tranquillitati." Quod si in eos, qui monetam adulterant, aut aliorum graviorum criminum rei sunt, licet Principi capitis pœnam constituere, cur non eadem pœna constitui poterit adversus eos, qui adulterant, atque corrumpunt sanctissimam religionem, extra quam nemo æternam salutem consequi potest?

§. VIII. Ministri sacrorum tantum quærunt integritatem fidei, & salutem animarum; & ideo suis pœnis hoc tantum propositum habent, ut pravæ unius, alteriusve hominis opiniones aliis minime noceant, atque ut ii, qui in errorem delapsi sunt, eum agnoscant, ac detestentur. Qua in re quis reprehendat Inquisitores, quod omni ope, & opera enituntur, ut arceatur error ab iis, qui integra fide sunt? Qui vero in errore sunt, non vi coguntur amplecti religionem, sed potius metu pœnæ ab errore deterrentur, ut divino præsidio adducantur ad colendam amore veritatem, quam in discrimen revocaverant (1).

(1) Vetus hæc est conquestio Donatianorum ajentium, pœnas in

hæreticos non esse constituendas, quoniam amore, non vi colenda religio est. Sed horum ineptiis satisfecit Augustinus *Ep.* 89. *ad Festum* & *Ep.* 185. *ad Bonifac. opp. t.* 2. *col.* 219. & *seq.* & *col.* 643. & *seq. ed. Ven.* 1729. Valdensium quoque, præterea Catharorum, Beguardorum, Wicleffitarum, Hussitarum opinio erat, quod "Deus non vult »pseudo-apostolos, & hæresiarchas extingui, sed tolerari, si forte »resipiscant, & è zizaniis vertantur in triticum. Quod si non resipis»cant serventur suo judici, cui pœnas dabunt aliquando." Quem errorem damnavit Synodus Senonensis an. 1528. *t.* 19. *Conc. col.* 1178. *cit. coll.* extatque hic error *n.* 35. in eo, quem Synodus ipsa exhibet *ibidem*, indiculo. Confer etiam ejusdem Synodi *exhortationem ad Principes Christianos de elaborando pro hæreticis exterminandis col.* 1180. *ibid.*

§. IX. Quod si aliqui Inquisitores fuerunt aliquando, qui aut decepti, aut auctoritate sua abusi sunt, id quidem unius alteriusve hominis, non Tribunalis vitium est. Fuere pluries ex Magistratibus; qui in civium perniciem converterunt potestatem, quam in eorum utilitatem acceperant. An ideo Magistratus omnes abrogandos putabis? Munus Inquisitoris semper committitur viris, quorum spectata habetur integritas, atque doctrina; si quis forte eorum, qui tam gravi funguntur munere, huic deest, superior extat, cujus imperio, & auctoritate omnis mali causa removetur, et qui pares noxæ pœnas repetit ab Inquisitoribus, qui suo muneri defuerunt (1). Alicubi cum auctoritate Sedis Apostolicæ Assessores etiam adstant è numero laicorum, per quos eorum quoque, quæ ad civilem rempublicam pertinent, ratio habetur.

(1) Vide Eymericum *Direct. par.* 2. *c.* 1. *p.* 112. *ed. Rom.* 1587. et pluribus aliis locis, ibique Pegnam, et Albitium in *cit.* *Risposta all' Istoria dell' Inquis. di F. Paolo p.* 77. *seq.*

§. X. Est etiam reprehensionis causa injusta, & inanis, quod Inquisitores sunt Regulares, qui forte partium studiis abripi posse videntur. Principio quid vetat Summum Pontificem, qui omnium Ecclesiarum curam, & solicitudinem gerit, ex Regularibus familiis, quæ optime de re Christiana meritæ sunt, ac sæpe functæ cum magna laude sua, & aliorum utilitate, amplissimis, difficilimisque legationibus, eligere viros doctos, et probos, quorum consilio, auctoritate, sapientia ubique integra Religio conservetur? Deinde ab Hispanica Inquisitione Regulares absunt, ubi autem

hi sunt, haud ipsis quilibet audere licet, cum subsint Supremæ Inquisitioni, cui Pontifex ipse præest, pœnisque gravissimis provissum sit, ne quis eorum à recta judiciorum methodo, à legibus, à veritate, & æquitate discedat.

§. XI. Jam ad tribunal Inquisitionis, omnes, quibus nota res est, hæreses, atque hæreticos aut suspectos hæreseos deferre atque accusare debent. Quod quidem consentaneum est Apostoli præcepto, & legibus, cum quibus omnis bene constituta respublica administratur. Nam Apostoli præceptum est (1), ut omnes *attendant iis, qui dissensiones faciunt, & deppositum fidei pervertunt*, & hinc merito in causa Religionis unumquemque Christianum militem esse oportet, ut in reos majestatis, & publicos hostes omnis homo miles est (2). Leges autem cujusque reipublicae bene constitutae sunt, ut omnis civis Magistratui significare debeat, si quis studeat rebus novis, si in republica turbas excitet; si quid in publicam salutem, tranquilitatemque moliatur, si qui patriae proditor sit. An quod in civili republica sapientissimis legibus sancitum est, non etiam faciendum erit in republica ecclesiastica, quam suis erroribus haeretici perturbant, & in extremum pene discrimen adducunt?

(1) *Epist. ad Rom. XVI. 17. seq.*
(2) Tertulianus *Apologetici c. 2. p. 3. ed. Ven. 1744.*

§. XII. Admittuntur ad accusandum, atque ad ferendum testimonium etiam infames quoniam omni ope enitendum est, ut tam grave crimen, quod Deum ipsum, ejusque religionem oppugnat, coerceatur. Ob lesam majestatem humanam infames quoque accusant, dicuntque testimonium; an non idem adversus reos læsæ majestatis divinæ jus recte constituetur? Nihil vero metuendum est ex vitio accusatoris, aut testium; primum quia pœnarum severitate provisum est, ne quis falso accuset, aut testimonium ferat (1), deinde quia nemo accusatoris, ac testium minus idoneorum fide condemnatur. Haec testimonia, & accusatio faciunt, ut Inquisitores in denuntiatum intentos habeant oculos, atque ut quaerant diligenter, qui ejus mores, quae vita, doctrinaque sit, & cum re diu multumque quaesita, ex certis monumentis evidenter constat, aliquem talem revera esse; qualis accusatus

est; tum demum contra eum, non propter vitiosos testes, aut accusatorem, sed propter certissimas probationes judicium emittitur.

(1) Adversus falsos accusatores, aut testes, præter spirituales temporales etiam, eæque gravissimæ pœnæ sunt constitutæ. Celebris in primis ea de re est Constitutio *Intelligimus* 32. Leonis X. data ad Hispaniæ Quæsitores anno 1518. *in Bullar. Roman. t.* 3. *par.* 3. *p.* 465. Neque vero has pœnas declinare potest quisquis falsam detulit accusationem aut falsum testimonium dixit. Nam quævis accusatio, et quodvis testimonium Inquisitoris excitat diligentiam, ut magno studio, atque cura veritatem quærat. Necessario autem invenienda veritas quærendo est. Unum autem de duobus effici debet, aut verum constet esse crimen et tunc vera accusatio, itemque vera testimonia sunt, aut contra crimen est falsum, et tunc de falso accusatore, falsisque testibus pœna sumitur. Si ad hæc advertisset Cavallarius *Inst. Canonic. par.* 3. *c.* 13. §. 8., haud certe exagitasset Tribunal Inquisitionis, quod omnes ad accusandum, atque ad dicendum testimonium admittat. Nemo enim propter hanc accusationem, aut testimonium condemnatur, et sunt inanitatis plenissima illa ejus verba. "Quæ enim æquitas, quæ justitia esse potest, ubi indiscri»minatim omnes ad accusandum, ubi omnes ad dicendum testimonium admittuntur"?

§. XIII Accusatoris autem, ac testium nomina non divulgantur, atque omnibus arcani sacramentum impositum est. Id vero sapienter est constitutum, ut omnis accusatorum, ac testium invidia, metusque arceatur, ut procul absit gratia, favor, seductio; ut liberius judices sententiam ferant, & magis tutum judicium sit. Accedit, quod rerum bene gerendarum anima arcanum est; & ideo in civilibus quoque negotiis, quae graviora, & difficiliora sunt, arcani lex observatur.

§. XIV. In expendendis causis, judicandisque personis nihil est, quod non plane consonum aequitati sit. Nam mentiuntur, qui etiam hominum cogitationes ab Inquisitione judicari inquiunt (1), qui reos per fraudem, & dolum adduci existimat, ad confitendum crimen, quod nunquam admiserunt; qui eos habere negant defensiones, & beneficium appellationis, per quam editæ sententiæ error emendetur. Tantum qui exteriori actu religionem violarunt, pœnas luunt, nulla contra ipsos vis, fraus, dolus adhibetur, suas iidem habent defensiones, & eas sane accuratas, habentque

beneficium appellationis ad Supremam Inquisitionem, per quam omne, si quod immerito illatum est, damnum removetur. Imo ea inquisitionis mansuetudo, & lenitas est, ut qui sponte denunciat crimen suum & qui illud ab alio accusatus confitetur, ac detestatur, non alias sufferat poenas, quam quæ sunt ad salutem animæ comparatæ (2).

(1) Atque adeo falsum est, ab Inquisitoribus etiam hominum cogitationes judicari, ut quivis Confessarius facultatem habeat absolvendi ab hæresi tantum interna, ac sola mente concepta, quæ nullo exteriori signo patefacta est. Nam in hæresi Summo Pontifici reservatum est jus dandæ veniæ propter censuram, quæ hæresi adjuncta est. Verum Ecclesia sicuti non potest per se directe, et inmediate præcipere, aut prohibere actum mere internum, quæ communis est Theologorum sententia, uti docet S. Thomas 1. 2. *q.* 91. *art.* 4. *q.* 100. *art.* 9. ita non potest censuram constituere in hæresim, quæ exteriori actu manifeste deprehensa non sit. Consule Benedictum XIV. *de Synod. diœces. l.* 9. *c.* 4. *n.* 4.

(2) Confer Pasqualonium *Pract. del S. Offic.*

§. XV. Inquiritur in omnes Catholicos, qui in religionem criminis rei facti sunt; exceptis Principibus, Cardinalibus, Episcopis quorum ea de re crimina ad Summum Pontificem ab Inquisitoribus referuntur. Judæi, & omnes, qui in hæresi, aut in schismate nati, educatique sunt, & in ea regione tolerantur, dummodo contra catholicam religionem nihil agant, Inquisitorum judicio non subjiciuntur. Qui aliquid contra catholicam religionem moliuntur, ii tantum propter hoc crimen non propter nativam hæresim, aut schisma meritis plectuntur poenis. Non enim ferendi sunt, qui principis beneficium, propter quod in ea regione vitam traducere possunt, convertunt in perniciem populi, & religionis, quæ in civitate dominatur (1).

(1) Confer S. Thomam 2. 2. *q.* 10. *art.* 9. *ad.* 2. ac vide etiam Cardinalem Albitium *cit. Rispost. p.* 143. *& seq.*; qui solide contra Sarpium tuetur, quæ à Gregorio XIII. ea de re constituta.

§. XVI. Sed non contra hæreticos, & omnes, qui à fide defecerunt, judicium exercet Tribunal Inquisitionis, verum etiam contra illos, qui facinus aliquod, quod manifestam hæresim sapiat, admiserunt. Huc sane spectant divinationes, sor-

tilegium, blasphemia hæreticalis, poligamia simultanea, abusus sacramentorum, sacrarum imaginum injuria; quæ crimina Deum oppugnant, & catholicam veritatem, gravemque afferunt hæreseos suspicionem. Similiter qui libros damnatos legunt, aut vendunt, qui contra Ecclesiæ præcepta vetitis vescuntur cibis erroris, aut pravæ voluntatis suspicionem ingerunt; & ideo judicium inquisitionis subeunt (1). Quo judicio tenentur etiam Sacerdotes, qui aliquem in Sacramentali confessione ad turpia sollicitant (2), quique à pœnitentibus exquirunt nomina eorum, quos criminis socios habuerunt (3); quoniam hi sacramenti dignitate, ac sanctitate abutuntur.

(1) Consule Cardinalem Albitium *l. c. p.* 125, *& seq. p.* 131. *& seq. p.* 218. *& seq. & p.* 246., ubi de his omnibus præsertim contra Paulum Sarpium solide disputatur.

(2) Benedictus XIV. *Const. Sacr. Pœnit.* 20. *t.* 1. *ejus Bullar. p.* 30. *ed. Ven.* 1754.

(3) Benedictus XIV. *Const. Ubi primum* 8. *p.* 33. *& const. Ad eradicandum.* 20. *p.* 87. *t.* 2.

TITULUS IX.

De Simonia.

I. Simonia quid?
II. Ejus divisio.
III. Quomodò committitur?
IV. An ei sit locus semper, cum data pecunia est?
V. Res spirituales, quæ prætio dari nequeunt.
VI. Sponte oblata simoniam non inducunt.
VII. Cautio in his oblationibus adhibenda.
VIII. Simonia palliata.
IX. Redemptio vexationis.
X. ad XII. Pœnæ in simoniacos.
XIII. & XIV. An propter ingressum in religionem, & professionem religiosam quidquam dari possit?
XV. Pœnæ propter simoniam confidentialem.

§. I.

Proximum hæresi crimen ecclesiasticum est simonia, quam passim canones *simoniacam hæresim* appellant (1). Nomen accepit à Simone Mago, qui primus in lege Evangelica hujus sceleris auctor fuit; eaque committitur, cum quis pecunia, vel re alia, quæ prætio æstimatur, dat, vel accipit rem spiritualem, aut spirituali annexam. Quin etiam animo contrahitur simo-

nia, quæ *mentalis* dicitur, cum quis per simulationem officii aliqui offert collatori, spe beneficii ab eo impetrandi; sed hæc simonia cum intus lateat, non mortalem judicem, sed solum Deum habet ultorem (2).

(1) *Can.* 3, 11, 13, 20, 21, 28, 105, 117, *c.* 1. *qu.* 1. *c.* 32. *de Simon.* Tertulianus *Apolog.* c. 13. *p.* 13. *ed. Ven.* 1744. ethnicos Deorum quos se colere profitebantur, revera contemptores, & irrisores fuisse demonstrat, quia nimirum illos vendebant.

(2) *Cap.* 33. & 34. *de Simonia.*

§. II. Est igitur, quæ humanis punitur legibus, simonia vel conventionalis, vel realis, vel confidentialis. Conventionalis est, quæ tantum pacto constat, sed tamen nulla, vel ex una solum parte rei traditio accessit. Realis est, quando ad pacta factum ipsum accessit, hoc est numerata pecunia, ac per eam spiritualia sunt data, atque hujus criminis rei sunt non modo contrahentes, sed etiam interpretes, quos *mediatores* vocamus, sponsores, depositarii. Denique confidentialis simonia contrahitur, cum quis beneficium recipit, ut ejus fructus alteri reddat, aut certo post tempore titulum restituat; aut cum usque ad certam infantis ætatem alicui beneficium tribuitur, ut illud ipse deinceps in adultum transferant. Item reservatio pensionis sine superioris auctoritate, & beneficii renuntiatio, servato ad idem regressu, cæteraque hujusmodi pacta, quæ *fiduciaria*, vocamus, ad simoniam confidentialem pertinent (1).

(1) Concilium Tridentinum *Sess.* 25. *c.* 7. *Reform.* Pius IV. *Const. Romanum Pontificem tom.* 4. *par.* 2. *p.* 191. *Bullar. Roman.*, S. Pius V. *Const. Intolerabilis* 117. *t.* 4. *par.* 3. *p.* 67.

§. III. Tribus modis committitur simonia munere à *manu* ab *obsequio*, à *lingua* (1); nam his omnibus modis datur pecunia, vel res, quæ prætio æstimatur. Munere *à manu* simoniacus est, qui res sacras emit, aut vendit pecunia, cujus nemine continetur quidquid homines in terra possident (2). Numero *ab obsequio* simoniacus habetur, qui subjectione, vel servitute indebite impensa res sacras obtinet (3); nam hujusmodi obsequium prætio æstimatur. Denique munere *à lingua* admittitur simonia, cum quid spiritualis, aut quasi, iis detur, pro quibus *majorum quispiam rogaverit* (4). Quod adeo verum est, ut simoniacus apud Deum sit, qui digno quidem viro rem

spiritualem attribuit, sed tamen gratia, aut metu rogantis non pro illius merito; contra simoniae vitium abest, cum preces potentiorum tantum movent antistitem ad inquirendum in viri merita, & inde non ob preces, sed ob vera merita accipientis beneficium confert (5).

(1) *Can.* 114. *c.* 1. *qu.* 1., & *can.* 8. *c.* 1, *qu.* 3. Eamdem hanc sententiam expressit Concilium Aquisgranense an. 816. *can.* 38. apud Labbæum *t.* 9. *concil. col.* 446.; et multo ante divisionem ipsam non obscure innuit S. Hieronymus *in Ep. ad Tit. c.* 1. *vers.* 5. *opp. t.* 7. *par.* 1. *col.* 694. *ed. Valarsii Ven.* 1769., cujus locum describit Gratianus *can.* 6. *cap.* 8. *qu.* 1. Confer etiam S. Thomam *in* 4. *Sent. dist.* 25. *qu.* 3. *art.* 3., et 2. 2. *qu.* 100. *art.* 5.

(2) Ita loquitur Augustinus *can.* 6. *caus.* 1. *qu.* 3. Ad hoc quidem simoniæ genus pertinent *c.* 11. *et* 20. *de Simon. et c.* 6. *de Pactis.*

(3) Sic Gregorius M. *cit. can.* 114. Aulici quidam clerici Petro Damiano suppares, licet indebitis obsequiis beneficia inhiarent, se tamen simoniacos non existimabant, quod pecuniam non darent. Eos ita reprehendit Petrus Damianus *Ep. ad Episcop. Card. Ep.* 1. *p.* 26. *opp. ed. Paris* 1664. "Dic mihi, ô clerice, quisquis es, si redempto quolibet aureo »vase, vel prædio, distractor exigeret, ut retenti apud te vice pretii, »hujusmodi sibi sedulitatis impendium exhiberes, numquid non postmo»dum constanter assereres, te, quod acceptum est, justo pretio com»parasse?" Vide etiam S. Anselmum *Ep.* 44. *p.* 383. *ed. Paris.* 1675. Recte igitur, atque sapienter S. Carolus Borromeus *in Concil. Mediolanen. II. Const. advers. simoniacos n.* 13. monet, rogatque Episcopos, ut certam familiaribus suis mercedem constituant, ne quis eorum tamquam suæ pretium operæ ecclesiastica beneficia quærat.

(4) *Can.* 6. *caus.* 8. *qu.* 1. S. Thomas 2. 2. *qu.* 100. *art.* 5. "Si aliquis »principaliter, *inquit*, ad hoc intendit, simoniam committit. Videtur »autem ad hoc principaliter intendere, qui preces pro indigno porrec»tas exaudit: Unde ipsum factum est simoniacum. Si autem præces pro »digno porriguntur, ipsum factum non est Simoniacum; quia subest »debita causa ex qua illi, pro quo preces prorriguntur, spirituale ali»quid conferetur; tamen potest esse simonia in intentione: si non atten»datur ad dignitatem personæ, sed ad favorem humanum."

(5) S. Thomas *cit. qu.* 100. *art.* 5.

§. IV. Cum autem simoniace acta res est, nihil refert, num ille, qui rem spiritualem, aut quasi spiritualem accepit, improbum contractum noverit, an potius ignoraverit. Quare si beneficii collator revera pecuniam acceperit, admittitur simonia, quamquam beneficiario compertum non sit vitium, cum quo beneficium accepit (1). Semper enim verum est, praetio

data fuisse Ecclesiae ministeria, quicumque tandem sit, qui pretium dederit (2). Verum si quis pretium fraudulenter solvit eo consilio, ut alteri detrimentum inferret, ejusque electionem irritam faceret; valet electio, quoniam hominum malitiae indulgere non decet (3); sed tamen qui dedit, accepitque pecuniam simoniae reus est.

(1) *Cap.* 27. *de Simon.*
(2) *Can.* 3. *caus.* 2. *q.* 5.
(3) *Cap.* 3. *de Simon.*

§. V. Jam vero res spirituales, aut quasi spirituales, quae pretio comparari nequeunt, sunt potestates spirituales, puta potestas imponendi manus, quam à Petro emere volebat Simon, gratia Spiritus Sancti, Sacramenta; absolutio à censuris, voti relaxatio, ordinationes, consecratio Ecclesiarum, benedictiones Abbatum, sacrarum virginum, similia, ecclesiastica beneficia, officia, dignitates, cetera generis ejusdem. Horum quaedam Divino jure spiritualia sunt, et quaedam ob Ecclesiae bonum in spiritualium censum jure ecclesiastico relata sunt; ideoque alia juris Divini simonia, & alia ecclesiastici juris est. In his tamen omnibus distinguenda sunt diligenter sponte oblata ab iis, quae ideo dantur, ut spiritualia accipiantur. Sponte oblata sine vitio simoniae in rerum spiritualium administratione recipi possunt (1). Non enim dantur tamquam pretium rerum spiritualium, sed potius dantur, ut eorum ope Ecclesiae ministri vitam traducant.

(1) Consule Thomassinum *Vet. et nov. Eccles. disciplin. par.* 3. *l.* 1. *c.* 69. *et seq.*, itemque consule, quae ego scripsi *l.* 2. *tit.* 2. *sect.* 3. §. 64. *p.* 117., *et tit.* 17. §. 6. *p.* 458.

§. VI. Sane Christus Dominus Apostolos mittens in orbem terrarum eos vivere voluit de Evangelio, quod nuntiabant. Ex qua doctrina sive in administrandis sacramentis, sive in aliis ecclesiasticis officiis exercendis semper Ecclesia recte, ac merito sponte oblata recepit. Eodemque jure censentur reditus ecclesiastici, quos clerici accipiunt, non tamquam pretium rerum spiritualium, quas administrant, sed ut ex iis habeant, quae sunt ad vitam necessaria (1).

(1) Consule S. Thomam 2. 2. *q.* 100. *art.* 2. *et* 3.

§. VII. At quamquam sponte oblata recte accipiantur, ta-

men cavendum est diligenter, ut in his quoque rebus ab Ecclesiae ministris omnis procul absit turpis quaestus, & avaritiae suspicio. Quare Synodus Eliberitana sancivit, ut cathecumeni baptismum suscepturi de more nummos in concham non mitterent, *ne sacerdos, quod gratis accepit, pretio distrahere videatur* (1). Hinc etiam à Tridentinis Patribus (2) Episcopi, eorumque ministri quidquam in sacris ordinationibus, quamquam sponte sit oblatum, accipere vetiti sunt; & S. Carolus Borromeus Sacerdotem sacramenta administrantem nihil etiam eleemosinae loco datum accipere voluit (3).

(1) Concilium Eliberitanum *can.* 48. apud Labbæum *Concil. t.* 1. *col.* 598. Quo loco observandum est verbum illud *videatur*, quo Eliberitani Patres utuntur, quodque ostendit, non malum, sed mali speciem canoni causam dedisse. Verum non eadem ubique obtinuit disciplina. Nam eam consuetudinem sua ætate apud Græcos fuisse tradit Gregorius Nazianzenus *Orat.* 40. *opp. t.* 1. *p.* 55. *ed. Coloniæ* 1690., qui eam non reprehendit, et idem etiam scriptum reliquit Paulinus *ep.* 32. *n.* 3. *col.* 195. *ed. Veron.* 1736. Quin etiam in Hispaniis Eliberitanus Canon non diu observatus est. Nam Concilium Bracarense II. aliis III. *ann.* 572. *can.* 7. apud Labbæum *t.* 6. *Conc. col.* 580. sponte oblata accipi permisit; quæ generatim totius Ecclesiæ disciplina fuit.

(2) Concilium Tridentinum *sess.* 24. *c.* 1. *de Reform.*

(3) Confer Jussanum *in Vit. S. Caroli l.* 8. *c.* 4.

§. VIII. Sed quoniam nihil est tam sanctum, quod non hominum malitia violetur, inventa sunt à quibusdam involucra, & effugia quaedam, quibus se ipsos excusare, & simoniam, ut vulgo loquimur *palliare*, conantur. Nam alii sese temporalia dare inquiunt, non propter ipsa sacra ministeria, sed propter opes, & reditus qui ex iis percipiuntur; & alii solvere se pecuniam dicunt non tamquam pretium rei spiritualis, sed tamquam honorarium, & tamquam causam impellentem, per quam aliquis ad rem spiritualem concedendam impellitur. Sed larvae hae sunt, quibus frustra simoniaci tegunt scelus suum. Nam reditus ecclesiastici sacro ministerio adhaerent, & de eo qui pecuniam dedit, pro utroque dedisse censetur (1); illa autem species, & simulatio honorarii nullam in Ecclesia simoniam relinqueret; praeterea non lucrum temporale, sed personarum merita, & Ecclesiae utilitas impellentes tantum causae esse debent, propter quas beneficia concedantur (2).

(1) Recte Paschalis P. *Can. 7. c. 1. q. 3.* "Quisquis horum, *inquit*, "alterum vendit, sine quo nec alterum provenit, neutrum invendi- "tum derelinquit."

(2) Confer Decretum Innocentii XI. apud Schmalzgrueber *Jus eccl. c. 5. par. 1. tit. 3. num. 72.* Hinc merito damnatæ sunt tum ab Alexandro VII., tum ab Innocentio XI. propositiones quædam, quæ ad excusandam quodammodo, aut obtegendam simoniam pertinebant, quasque describit Natalis Alexander *Theolog. dogm. et moral. l. 2. c. 7. art. 2.*

§. IX. Est etiam simoniæ tegumentum redemptio vexationis, quæ fit, cum temporalia dantur, ne quis impedimento sit, quominus alter rem spiritualem, aut quasi, consequatur. Qua in re videndum est, num ille, qui impedimentum infert, jus in re habeat, & num alter, qui illud removere conatur, rei possessionem obtinuerit, an secus. Cum illi jus est, atque alter nondum rei possessionem acquisivit, simonia contrahitur (1); contra nulla simonia est, si nullum ipse jus habeat, atque alter jus perfectum acquisiverit, quia revera nihil spirituale pretio comparatur, licet injuste agat, qui pecuniam accipit, ne alteri impedimento sit (2). Sed quoniam hic etiam latere simonia potest, neque nos in rebus nostris judices esse decet, recte à S. Carolo Borromeo sancitum est, ut nemini liceat, ad redimendam vexationem, *ne in casibus quidem jure permissis pecuniam dare, quidquamve pacisci, aut transigere, nisi Episcopi consensus accesserit* (3).

(1) *Cap. 23. de Simonia.*

(2) *Cap. 28. eod.* ibique Glossa. Vide S. Thomam 2. 2. *qu.* 100. *art. 2. ad.* 5. Verum si agatur de obtinenda gratia, vel justitia apud Sedem Apostolicam, etiam super jure quæsito, sive petitio sit de re spirituali, sive de temporali, & mixta ex *const. Ab ipso* 39. Gregorii XIII. *in Bullar. Rom. t. 4. p. 3. p.* 293., & *const. Inter gravissimas* 100. Alexandri VII. *t. 6. p. 4. Bullar. p.* 104. vetitum plane est aliquid dando vexationem redimere.

(3) S. Carolus Borromeus *conc. 1. Mediolanen. tit. Quæ pertin. ad col. lat. benef. par. 1. t. 1. p. 13. ed. Patav.* 1754.

§. X. Improbum simoniæ crimen semper Ecclesia detestata est; & ideo semper contra hujus criminis reos gravissimis pœnis animadvertit. Ex veteri disciplina pœna clericorum erat depositio, laicorum excomunicatio (1). Illa autem clerici de-

positio perpetua erat, adeo ut ipse, numquam gradum suum recuperaret, & pœnitentiam, quamdiu viveret, in monasterio agere cogeretur (2). Perpetua depositio ab antiquis canonibus constituta proprie ad simoniacas ordinationes pertinebat. Non enim beneficia sejuncta erant ab ordinatione; sed clericus, cum ordinabatur, certæ adscribebatur Ecclesiæ, cui servire debebat, & cujus redditibus alebatur.

(1) Concilium Toletanum VIII. an. 653. *can.* 3. apud Labbæum *t.* 7. *Concil. col.* 419. "Si clerici fuerint, *inquit*, honoris amissione mulctentur; si vero laici, anathemate perpetuo condemnentur." Idem antea decreverat Concilium Chalcedonense *can.* 2. apud Labbæum *t.* 4. *col.* 1682. Bracarense an. 572. *can.* 3. *t.* 6. *col.* 579., & Aurelianense II. *c.* 4. *t.* 5. *col.* 927. Confer etiam Gelasium *Ep.* 9. *ad Episc. Lucan. c.* 24. apud eumdem Labbæum *t.* 5. *col.* 319. Hormisdam *Ep.* 25. *ad Episc. Hisp. c.* 2. *t. eod. col.* 604., Symmachum *Ep.* 5. *ad Cæsar. Arel. c.* 2. *t. eod. col.* 425., Gregorium M. *Ep.* 13. *l.* 4. *opp. t.* 2. *col.* 694. *ed. Paris.* 1705. Verum Canon Apostolorum 30. *al.* 22. apud Cotelerium *PP. Apostol. t.* 1. *p.* 446. *ed. Amsteledami* 1724. adversus clericum simoniace ordinatum utramque pœnam tum depositionis, tum excommunicationis constituit.

(2) *Can.* 7. *caus.* 1. *qu.* 1., & *can.* 4. *caus.* 1. *qu.* 7.

§. XI. Cum beneficia ab ordinatione sejungi cœperunt, vetusti canones de simoniacis ordinationibus ad simoniacas beneficiorum collationes traducti sunt (1). Quin hujusmodi collationes plane irritæ, inanesque sunt (2); idque obtinet sive ab utraque parte simonia perfecta sit, sive conventione nitatur (3), tam si ipse electus, quam si eo ignaro ejus amici, & consanguinei pecuniam dederint, aut promisserint (4). Itaque simoniaci abdicare se beneficio debent, neque suos faciunt fructus; si quos interim percipiant, perceptosque omnes restituere coguntur (5). Simonia tamen mente concepta beneficiarium non cogit ad beneficium dimittendum, sed ea tantum per pœnitentiam apud Deum eluitur (6).

(1) *Can.* 9. *caus.* 1. *qu.* 3.
(2) *Extrav.* 2. *de Simon. inter. commun.*
(3) *Can.* 5. *caus.* 1. *qu.* 4.
(4) *Cap.* 27. *de Simonia.*
(5) *Extrav.* 2. *cit.* S. Pius V. *const. Cum primum* 9. §. 8. *Bullar. Roman. t.* 4. *p.* 2. *pag.* 285. Vide etiam S. Thomam 2. 2. *qu.* 100. *art.* 6. & *in Respons. ad* 3.

(6) *Cap. ult. eod.* Confer Fagnanum in *c. ex parte* 12. *de Offic. delegat. n.* 19.

§. XII. Jure novo depositionis pœnæ, qua simoniace ordinantes, & ordinati plectebantur, suspensio suffecta est. Et ordinantes quidem ab omnium ordinum, etiam primæ tonsuræ, collatione suspenduntur, eamque suspensionem, quæ antea triennalis erat (1), Sixtus V. perpetuam fecit (2), illosque etiam Ecclesiæ ingressu, & Pontificalium usu prohibuit. Ordinati autem per simoniam à susceptorum ordinum usu suspenduntur, donec à Summo Pontifice veniam impetraverint. Præterea tam ordinantes, quam ordinati afficiuntur excommunicatione latæ sententiæ Romano Pontifici reservatæ, eidemque pœnæ subsunt, qui tanti criminis sequestres fuerunt (3). Quod etiam dictum volo de iis, qui simoniace contulerunt, aut acceperunt beneficium; nam & hi simili excommunicationi subjecti sunt (4).

(1) *Cap.* 45. *de Simonia.*
(2) Sixtus V. *Const. Sanctum & salutare* 140. *p.* 40. *t.* 5. *par.* 1. *Bullar. Roman.* quam quidem constitutionem in iis, quæ pertinent ad pœnas contra simoniacos stabilitas, integram esse voluit Clemens VIII. *const. Romanum Pontificem* 121. §. 2. *p.* 97. *t.* 5. *par.* 2. *Bullar. Roman.* Vide etiam Concilium Tridentinum *Sess.* 21. *de Reform. c.* 1.
(3) *Extravag.* 2. *de Simon. inter commun.*
(4) *Cit. Extrav.* 2.

§. XIII. Similes fere pœnæ indictæ sunt adversus eos, qui propter ingressum in Religionem, aut propter regularem professionem simoniæ crimen admittunt. Scilicet qui ob eam rem dederunt, acceperuntve pecuniam, afficiuntur excommunicatione latæ sententiæ Summo Pontifici reservatæ; præterea collegium, aut monasterium monachorum, à quo aliquis simoniace receptus est, ab officiis capitularibus, atque ab omni jurisdictionis actu suspenditur (1). Sunt autem hujus criminis rei, qui dant, aut accipiunt pecuniam tamquam pretium ingressus in religionem, aut professionis religiosæ; eidemque sceleri locus est etiam, cum monasterium abundat opibus, quibus plures alat, & tamen propter alimenta pecuniam exigit ab eo, qui sese in Religionem recipit.

(1) *Extravag.* 1. *de Simon. inter commun.*

§. XIV. Verum cum tenues sunt opes monasterii, quibus plures ali nequeunt, licet aliquid pro victu accipere ab eo, qui regulare institutum amplectitur, atque inde omne simoniæ vitium prorsus habet (1). Ea de causa lege, & usu receptum est, ut mulieres, quæ moniales fiunt, dotale subsidium attribuant, cujus ope monasterium sumptus sustineat, quos pro victu, & cultu monialium facere oportet (2). Nam experientia compertum est, nullum esse monialium cœnobium, ut opulentum habeatur, quod novis non egeat dotium accessionibus; ac sæpe inopinati casus eveniunt, quorum præcavenda sunt damna, & incommoda, ne serum, remedium frustra quæratur, si quando subito existant (3).

(1) Vide S. Thomam 2. 2. *qu.* 100. *art.* 3. *ad* 4., S. Bonaventuram *Apologet. contr. advers. Fr. Minor. qu.* 18., S. Raymundum *l.* 1. *tit.* 1. §. 22. S. Antoninum *par.* 2. *c.* 5. §. 18., Dionysium Carthusianum *de Simon. l.* 2.

(2) Sac. Congregatio Concilii *in Bononien.* 14. *Apr.* 1725. *t.* 3. *Thesaur. resolut. p.* 153. *et seq.*, Consule Fragnanum *in cap.* Non *amplius de Instit. n.* 24.

(3) Hanc quidem consuetudinem, quæ fere ubique viget, quamque probarunt Romæ Congregationes, & S. Carolus Borromeus *in Concil. Mediolan.* 1. *tit. de Novit. ad profess. recipien.* & *Conc. II. inter capita quædam ad Monial. pertinen. c.* 2. *Act. Eccles. Mediolan. part.* 1. *p.* 41. *et* 65. *ed. Patavii* 1754., improbat Van-Espenius *de Vitio simon. circ. ingress. Religion. c.* 2. *et c.* 3. §. 3., atque ait contra jus Divinum, & naturale peccare monasteria, quæ cum idoneos habeant reditus, neminem gratis accipiunt. Sed nullum est, ut observat Benedictus XIV. *de Synod. diœces. l.* 11. *c.* 6. *n.* 5., ita opibus abundans monialium cœnobium, quod nobis non ageat dotium accessionibus, ut remedium adhibeat jacturæ rei familiaris, quam quotidie facit Confer Christianum Lupum *in Not. ad Can.* 19. *Concilii Nicæni II. opp. t.* 3. *p.* 300 *ed. Ven. an.* 1724., & Cabassutium *in Theor. & prax. jur. canon l.* 5. *c.* 5. *n.* 13.

§. XV. Contra simoniam confidentialem alia quoque sunt à Summis Pontificibus Pio IV. (1), & S. Pio V. (2) constituta. Nimirum, qui eam admisit, privatur etiam beneficiis, quæ antea legitime obtinuerat, & collatio beneficiorum, quæ contracta fiducia impetrata sunt, Sedi Apostolicæ reservantur. Præterea simoniaci collatores ab Ecclesia interdicuntur; atque

ut his poenis locus sit, satis est, quod simoniacus contractus ex una tantum parte absolutus sit.

(1) Pius IV. *Const. Romanum Pontificem* 99. *p.* 190. *t.* 4. *part.* 2. *Bullar. Roman.*

(2) S. Pius V. *Const. Intolerabilis* 117. *p.* 67. *t.* 4. *part.* 3. *Bullar. Roman.*

TITULUS X.

De maledicto sive blasphemia.

I. Blasphemia quid? Ejus species. III. Poenae in blasphemos.
II. Blasphemia imprecativa.

§. I.

Maledictum, sive blasphemia, qua Deo ore injuria irrogatur, duplex distingui solet alia nimirum *enunciativa*, alia *imprecativa* est. Enunciativa blasphemia committitur, cum Deo negatur, quod ipsi convenit, ut si quis neget, eum esse omnipotentem, justum, immensum &c. vel cum ei tribuitur, quod ab ipso alienum est, ut si quis eum non providum, injustum, insipientem &c. dicat, vel denique cum creaturae, quod unius Dei proprium est, adscribitur. Hujusmodi blasphemiae, cum manifestum errorem contineant, haereticales appellantur, ideoque blasphemi habentur instar haereticorum licet revera haeretici non sint, si illis, quos ore evomunt erroribus non assentiantur.

§. II. Imprecativa blasphemia est, cum quis in Deum malum aliquod imprecatur, vel cum eum conviciis, & maledictis insectatur. Olim ethnicis nihil erat antiquius, quam Christianos ad blasphemias in Deum ore promendas adigere (1); atque haec communis erat Christianae religionis abjiciendae ratio (2). Est etiam blasphemia in Deiparam Virginem, vel in Sanctos, quae in ipsius Dei convicium & injuriam redundat, ideoque blasphemia dicitur (3).

(1) De Christianis, qui à religione defecerant, scribit Plinius ad Trajanum *l.* 10. *Ep.* 97. *n.* 6. *p.* 629. *ed. Cellarii Lypsiae* 1711. "omnes & imagenem tuam, deorumque simulacra venerati sunt, iique & Christo maledixerunt."

(2) Id ex iis constat, quae de Polycarpo narrat Eusebius *l.* 4. *His-*

tor. c. 15. p. 167. ed. cit. Cum enim Asiæ Proconsul juberet, eum in Christum convicia proferre, ut ita ab se abjectam Christianam religionem ostenderet, ipse respondit: "tres ex octuaginta continuos an»nos ei ministravi, nec ulla me unquam affecit injuria; & quomodo »possum impie loqui adversus Dominum meum, auctoremque salutis »meæ?" Idem quoque constat ex Dionysii Alexandrini epistola apud eumdem Eusebium *l. 6. c. 41. p.* 304. *ed. Cantabrig. cit.*, & ex Justino Mart. *Apol. 2. n. 31. p. 62. ed. Paris.* 1742.

(3) S. Thomas 2. 2. *qu.* 23. *art.* : *Sicut Deus, inquit*, "in sanctis »suis laudatur, in quantum laudantur opera, quæ in sanctis suis »efficit; ita & blasphemia, quæ fit in Sanctos, ex consequenti in »Deum redundat."

§. III. Utrumque genus blasphemiae, sive enunciativae, sive imprecativae, semper actrocissimum habitum est crimen, planeque dignum, quod gravioribus pœnis coerceatur (1). Antiquo jure canonico blasphemi, maxime si haereticalem blasphemiam effudissent, iisdem, quibus haeretici, pœnis plectebantur. Quare clerici depositioni, laici excommunicationi suberant; civilibus legibus erat etiam pœna mortis constituta (2). In veteri lege blasphemi lapidibus obruebantur (3). Nunc variae contra blasphemos pœnae sunt, sed tamen omnes judicis arbitrio, habita ratione criminis, & personarum infliguntur (4). In haereticalem blasphemiam tantum Judex ecclesiasticus (5), in blasphemiam non haereticalem, quod crimen est mixti fori, etiam laicus inquirit (6).

(1) Hinc Synesius Episcopus, cum ei multa, & gravia nunciata fuissent crimina ab Andronico Ptolemaidis Præside admissa, eum monendum, & mitius corripiendum censuit; verum cum rescivit, eo Præsidem impudentiam processisse, ut diceret, neminem sibi è manibus elabi permissurum, ne si ipsius quidem Christi pedes amplecteretur, ipsum non amplius admonendum, sed de Ecclesia solemni ritu ejiciendum duxit Synesius *ep. 58. p. 201. ed. Paris. 1633.* Omnium autem deterrima est blasphemia in Spiritum S., de qua ipse Christus apud Matthæum XII. 32. dicit hæc: "Quicumque dixerit verbum »contra filium hominis, remittetur ei; qui autem dixerit contra Spi»ritum S., non remittetur ei; neque in hoc sæculo, neque in futu»ro." Verum de blasphemia in Spiritum S. non eadem Patrum sententia est. Cyprianus *ep. 16. p. 195. ed. Amstelodami* 1700. grande hoc peccatum ad eos refert, qui in apostasiam, & idolatriam lapsi essent, Christumque abnegassent; Hilarius *in Matth. c. 15. opp. t. 1. col.* 730. *ed. Veron.* 1730., & Athanasius *in illud quicumque dixerit verbum opp. t. 1. p. 358. & 519. & 570. & 783. ed. Patav.* 1777. ad eos, qui Chris-

tum Deum esse negant; Ambrosius *de Spiritu S. l. 1. c. 3. opp. t. 6. p. 405. ed. Ven.* 1781. scelus hoc Pneumatomachorum proprium fuisse credit, atque eadem sententia est Epiphanii *Hæres.* 74. *Pneumat. n.* 14. *t.* 1. *p.* 903. *ed. Coloniæ* 1682. & Philastri *de Hæres. c.* 67. *p.* 49. *in collect. PP. Brixianæ Ecclesiæ ed. Brixiæ an.* 1738. Et idem etiam sentire videtur Chrysostomus *Homil* 41. *in Matth. n.* 3. *t.* 7. *p.* 448. *ed. Paris. Montfauconii*; Basilius *ep.* 188. *can.* 1. *opp. t.* 3. *p.* 269. *ed. Paris.* 1730. illud attribuit Pepuzenis, qui "in Spiritum S., *inquit*, blasphemave„runt, Montano, et Priscilliæ Paracleti appellationem nefarie, im„pudenterque attribuentes." Sed Augustinus, quem Fulgentius, atque alii sequuntur, eum in Spiritum S. peccare existimat, qui perdita voluntate scelus sceleri addit, divineque misericordiæ incitamenta aut desperans, aut etiam negligens usque ad vitæ exitum flagitiosum animum obfirmate retinet, atque in scelere perseverat. *Ille peccat*, inquit Augustinus in *ep.* 1. *ad Roman. n.* 14. *opp. t.* 3. *part.* 2. *col.* 933. *ed. Ven.* 1730. "in Spiritum S. qui desperans, vel irridens, vel con„temnens prædicationem gratiæ, per quam peccata diluuntur, et pa„cis, per quam reconciliamur Deo, detrectat agere pœnitentiam in „peccatis suis, et in eorum impia, atque mortifera quadam suavitate „perdurandum sibi esse decernit, et in finem usque perdurat." Tum paulo post ostendit, Hebræos, quos Christus hujus sceleris arguit, in id incidisse, propterea quod Belzebubo Spiritus S. miracula tribuentes, ejusdem Spiritus gratiam, qua ad vitam redirent, recusabant, et ideo, si in ea voluntate permansissent, merito nullam iis spem veniæ futuram affirmat. Eodem fere redit sententia Hieronymi *in Matth. l.* 2. *c.* 12. *opp. t.* 7. *col.* 81. *ed. Vallarsii Ven.* 1769. Confer Calmetum *Diss. de Peccat. in Spirit. S.*

(2) *Novell.* 77.; idemque jus etiam in Capitularibus Regum Francorum constitutum est *c.* 101. *l.* 6. *Addit.* 3. *c.* 84. *t.* 1. *col.* 585. *ed. Baluzii Ven.* 1772.

(3) *Levit.* XXIV. 16.

(4) Adversus blasphemos alias indixit pœnas Leo X. *Constit. Supernæ dispositionis* apud Giraldum *Expos. jur. Pontif. l.* 5. *tit.* 26. *sect.* 860. *p.* 697., et alias Julius III. *Const. In multis* 31. *p.* 308. *t.* 4. *part.* 1. *Bullar. Roman.* His recentior S. Pius V. *const. cum primum* 9. §. 10. *p.* 284. *t.* 4. *par.* 2. *Bullar Roman.* sancivit, ut laicus, "qui Deum, „et Dominum nostrum Jesum Christum, vel Gloriosam Virginem Ma„riam ejus Genitricem expresse blasphemaverit, pro prima vice pœ„nam vigintiquinque ducatorum incurrat, pro secunda pœna dupli„cabitur, pro tertia autem centum ducatus solvet, et ignominia no„tatus exilio mulctabitur." Plebeyus, qui solvendo non sit, "pro pri„ma vice manibus post tergum ligatis ante fores Ecclesiæ constitue„tur per diem integrum, pro secunda fustigabitur per urbem, pro „tertia ei perforabitur lingua, et mittetur ad triremes." Clericus vero blasphemus ex eadem Pii constitutione pro prima vice privandus est frutibus unius anni omnium beneficiorum, pro secunda ipsis

beneficiis, pro tertia demum omnibus etiam Dignitatibus privatus deponendus, atque in exilium mittendus est. Clericus vero, qui beneficium non habet, pro prima vice pecuniaria, vel corporali pœna plectendus est, pro altera in carceres detrudendus, pro tertia demum verbaliter degradandus, atque ad triremes mittendus. Qui in Sanctos blasphemias effuderit eum S. Pius V. Judicis arbitrio, ratione criminis ac personarum habita, puniri voluit. Verum, uti monet Cardinalis Albitius de *Inconstant. in Fid. c.* 31. *n.* 139. *& seq.*, nunc à Tribunali Sac. Inquisitionis contra blasphemos, respectu habito ad crimen, atque ad personas arbitrariæ pœnæ constituuntur.

(5) *Cap.* 18. *de Hæret. in* 6.

(6) *Cap.* 2. *de Maledic.* ibique Gonzalez *n.* 7.

TITULUS XI.

De Sacrilegio.

I. Sacrilegium quid, et quotuplex? II. Quomodo personale, aut locale sacrilegium admittitur? III. Quomodo sacrilegium reale? IV. Pœnæ in sacrilegos.

§. I.

Ut blasphemia verbis, ita sacrilegium facto injuriam Deo irrogat. Est autem sacrilegium violatio rei sacrae, quae scilicet cultui divino addita est, ac triplex ejus genus distinguitur (1). Aliud nimirum est sacrilegium personale, per quod injuria personae sacrae, clerico, regulari, moniali infertur; aliud locale, per quod debitus sacro loco honor, & reverentia denegatur; denique aliud reale, quod admittitur contra res sacras, quae speciatim ad cultum divinum pertinent, uti sunt sacramenta, calices, Sanctorum imagines, reliquiae.

(1) Confer S. Thomam 2. 2. *qu.* 99. *art.* 1.

§. II. Personale sacrilegium committunt, qui ecclesiasticam clericorum immunitatem violant, aut in eos violentas manus injiciunt, quique cum personis coeunt Deo dicatis. Localis sacrilegii reus est; qui localem violat ecclesiasticam immunitatem, aut in loco sacro vetitos exercet actus, qui speciatim Ecclesiae lege loci sanctitati adversantur. Hujusmodi sunt homicidium, humani sanguinis, aut seminis effu-

sio, sepultura infidelis, aut excommunicati vitandi per quæ omnia locum sacrum pollui, superiore loco demonstratum est.

§. III. Sacrilegium reale pluribus modis admittitur. Graviora hujusmodi sacrilegia sunt, cum in profanos & multo magis cum in pravos, turpesque usus convertuntur Ecclesiæ, altaria, sacra vasa, vestes altaris ministerio addictæ, sacri codices, cetera generis ejusdem (1). Furtum quoque sacrilegium est, si res sacra, aut non sacra, sed tamen Ecclesiae tutelae, & custodiae commendata, auferatur (2). Eodem recidunt, qui fidelium oblationes aut negant Ecclesiis, aut cum dificultate reddunt, quos *tamquam egentium necatores* antiqua concilia execrantur (3).

(1) Adversus eos, qui audent: "convertere, & torquere sententias »Sac. Scripturæ ad scurrilia, scilicet fabulosa, vana, adulationes, de»tractiones, superstitiones impias, & diabolicas incantationes, divina»tiones, sortes, libellos etiam famosos," gravissimum decretum est Concilii Tridentini *Sess.* 4. *in Decret. de Edit. & usus sacr. libr.*

(2) Non desunt, qui semper sacrilegium admitti putant, cum res aliqua ex loco sacro aufertur, licet ea sacra non sit. Sed plerique distinguunt res non sacras, quæ Ecclesiæ tutelæ, & custodiæ sunt creditæ, à rebus non sacris, quæ nullam habent hujusmodi tutelam, quæque casu in Ecclesia reperiuntur. Tantum cum illæ, non item cum hæ auferuntur, sacrilegium committitur. Confer Gonzalezium *in c.* 8. *de For. competen. n.* 4. Canon Apostolorum 72 *al* 64. apud Cotelerium *PP. Apostolic. t.* 1. *p.* 451. *ed. Amstelæd.* 1724. *segregari* jubet clericum, aut laicum qui abstulerit *ex Sancta Ecclesia ceram, vel oleum.* Huc etiam referendi sunt *Traditores* vel *Proditores*, qui scilicet persecutionis tempore sacros codices, vel sacra vasa, ethnicis tradidissent, & de quibus agit Concilium Arelatense I. *can.* 13. *t.* 1. *col.* 1452. *Collect.* Labbæi. Hujus criminis rerum Cæcilianum accusabant Donatistæ; quibus respondet Augustinus *Epist.* 185. *n.* 4. *ad Bonifac. opp. t.* 2. *col.* 644. *ed. Venet.* 1729. *Si vera essent, quæ ab eis Cæciliano objecta sunt... ipsum jam mortuum anathematizaremus.* Revera qui hæc Cæciliano objiciebant, ipsi Traditores erant, uti ex actis Concilii Cirtensis ostendunt Optatus Milevitanus *l.* 1. *de Schism. Don. c.* 13., & 14. *p.* 14., & 15. *ed. cit.*, & Augustinus *Ep.* 75. *al* 171. *ad Donatistas n.* 2. *opp. t.* 2. *col.* 180. *ed. cit.*

(3) Ita loquitur Concilium Carthaginense IV. *can.* 95. *t.* 2. *concil. col.* 1444. *collect.* Labbæi, cum quo consentiunt Vasense II. *can.* 4. *t.* 4. *col.* 718., & Turonense II. *can.* 25. *t.* 6. *col.* 546. Videndis quoque Ambrosius *de Pœniten. l.* 2. *c.* 9. *opp. t.* 5. *p.* 261. *ed. Maurin. Ven.* 1781.

§. IV. Pœnae in sacrilegos partim legibus constitutae sunt

& partim judicis arbitrio infliguntur. Pœna legibus constituta est excommunicatio, in quam incidunt, ipso facto, ut ajunt, qui in clericum, aut monachum violentas manus injecerunt, qui Ecclesiasticam immunitatem violarunt, qui ecclesiam violenter confringere, ac spoliare ausi sunt (1), qui eam incenderunt (2). Reliquae pœnae sunt carceres, triremes, & qui gravius deliquerunt, etiam capitis pœna plectuntur.

(1) *Cap.* 22. *de Sentent. excom.*
(2) *Cap.* 19. *eod.*

TITULUS XII.

De Perjurio.

I. Jusjurandum ab Ecclesia approbatum. II. Pœnæ in perjuros.

§. I.

Nullum vinculum ad stringendam fidem jurejurando arctius esse, omnes semper intellexerunt. Vix enim credibile est, esse hominem tam impudentem, ac perditum, qui non totis artubus contremiscat, cum audet fidem fallere ab se datam, Deo interposito, tum judice, tum teste. Quare Ecclesia probat, semperque probavit jusjurandum, ut homines firmius teneant, quod Deo teste affirmate dixerunt; & plane disipiunt, qui commune jusjurandum improbant, quod justis de causis emittitur (1). Vetat quidem Ecclesia aliquem temere, & inconsiderate, atque ex levi, & inani causa jurare (2); sed fides, & religio jurisjurandi, quae justas habet causas, merito recepta, & probata est (3).

(1) Paschasius Quesnellus *Obser. moral. Matth. c.* 5. *vers.* 37. "nihil Spiritui Dei, & doctrinæ Jesu Christi magis opponi *arbitratur*, »quam communia facere juramenta in Ecclesia, quia hoc est multipli»care occasiones pejerandi, laqueos tendere infirmis, & idiotis, & effi»cere, ut nomen, & veritas Dei aliquando deserviat consilio impio»rum." Quæ est propositio 101. damnata *in Const. Unigenitus.* Sed, quod bene animadverterunt 40. Galliæ Præsules *in Instruct. Pastoral. accept. Const. Unigenitus*, sua hac sententia Quesnellus hoc sibi unum

propositum habuit, ut vituperaret commune juramentum, quod ex formula Alexandri VII. exigitur, licet deinceps ejus asseclæ hanc sententiam traduxerint, ad omnia juramenta quæ à legitimis Potestatibus requiruntur. Ante Quesnellum Pelagiani, ut testatur Augustinus *Ep.* 157. *n.* 40. *&* 41. *opp. t.* 2. *col.* 559. *ed. Ven. cit.*, commune jusjurandum improbarunt. Errorem hunc, cui nunc adhærent, qui sunt de secta Quackerorum, & Anabaptistarum, integrarunt Cathari, & Valdenses, quos refutavit Ven. Moneta peculiari opere *adversus Catharos*, *& Valdenses l.* 5. *c.* 9. *p.* 462. *& seq. ed. Rom.* 1743. In Synodo Constatiensi damnatus hic error Wiclefi est *Sess.* 8. *art.* 43. *t.* 16. *concil. col.* 936. *Collect.* Labbæi. *Juramenta illicita sunt, quæ fiunt ad roborandos humanos contractus, & commercia civilia.* Est autem distinguenda, quod perperam aliqui non faciunt, invocatio Dei in testem, ab imprecatione, seu execratione, qua sibi jurans, si fallat, imprecatur, ut sibi ex. gr. Deus iratus sit. Sane utrumque esse distinguendum, constat ex juramenti formula, quæ extat apud Plautum *in Ruden. act.* 5. *scen.* 2. *vers.* 51. *& seq. p.* 1033. *ed. Lugduni Batav.* 1669., atque ex aliis formulis quas collegit Barnabas Brissonius *de Formulis.* Consule Sigonium *l.* 3. *de Republ. Atheniens.*, ubi refertur jusjurandum, quo se Heliastæ Atheniensium judices obstringebant. Pulcre S. Thomas duplex jusjurandum distinguit 2. 2. *qu.* 89. *art.* 1. *ad* 3. *arg.* "Alterum quidem est, *inquit*, per simplicem contes»tationem, sicut cum aliquis dicit: Est mihi Deus testis, vel coram »Deo loquor, vel per Deum, quod idem est; aliud est per execra»tionem &c."

(2) Deum vocare testem in re ludicra, & inani est *in vanum Dei nomem assumere.* Confer S. Joannem Chrysostomum *Hom.* 9. *n.* 5. *in Act. Apostolor. t.* 9. *p.* 76. *ed. Montfauconii Paris.* S. Augustinum *Serm.* 180. *al* 28. *de Verb. Apostol. c.* 9. *opp. t.* 7. *col.* 864. *ed. Maurin. Ven.* 1762. Catechismum Romanum *de Secund. præcept. par.* 3. *c.* 3. *n.* 7. *et* 13. Quod si peccat, qui Deum testem appellat in re, quæ parvi interest, multo magis peccat, qui se peccatum aliquod sive lethale, sive veniale facturum jurat. Peccat autem lethaliter. Adi-sis. S. Ambrosium *de Offic. ministr. l.* 3. *c.* 12. *t.* 4. *p.* 471. *ed. Ven.* 1781., Salvianum *l.* 4. *de Gubernal. Dei n.* 15. 16. *p.* 83. *ed. Pedepont.* 1743., Concilium Toletanum VIII. *c.* 2. *t.* 7. *Concil. col.* 414. *Collect.* Labbæi, Ilerdense *can.* 7. *t.* 5. *col.* 752., & S. Thomam 2. 2. *qu.* 98. *art.* 2. *ad* 1. *argum.* Hinc merito ab Innocentio XI. an. 1679. damnata est hæc propositio: "Vocare Deum in testem »mendacii levis, non est tanta irreverentia, propter quam velit, aut »possit damnare hominem."

(3) Juramenti auctoritatem, religionem, fidem probant Sacræ Litteræ, in quibus ea occurrunt. "Vivit Dominus: per memetipsum juravi: »sicut juravit Dominus, & non pœnitebit eum," & alia similia. Imo passim Theologi observant, omnem Dei promissionem, atque assertionem juramentum esse Jeremias IV. 2. *jurabitis*, inquit *in veritate*, *& judicio*, *& justitia*, quæ sunt tres conditiones, quas & Ecclesia in juramento requirit, quibusque servatis recte commune jusjurandum emitti-

tur. Paulus etiam non semel in epistolis jurat, ut *I. ad Corinth. XV.* 31. *Roman. I. 9. Philipp. I. 8.*, *&* *ad Hebræos VI. 12.* *&* *seq.* ubi Apostolus à Deum emissum jusjurandum memorat. Idemque quoque confirmant Patres in primis vero Athanasius *Apolog. ad Constant. n. 8. opp. t. 1. p. 238.*, *et Exposit. in Psalm. 62. p.* 881. *ed. Patavii* 1777., Hilarius *in Psalm. 62. opp. t. 1. col. 176.*, *& de Trinit. l. 5. n.* 30. *t. 2. col. 123. ed. Veronæ* 1730., Liberius *ep.* 4. *ad Constant. n.* 3. apud Constantium *ep. Rom. Pontific. col.* 425. Augustinus *Serm.* 180. *al* 28. *de Verb. Apostolic. c. 4. t. 5. col. 861. ed. cit. Si peccatum*, inquit, *esse juratio*, *nec in veteri Lege diceretur*, non perjurabis, redes autem Domino jusjurandum tuum. "Nom enim peccatum præciperetur nobis... & c. 5. ut noveritis verum jurare non esse peccatum, invenimus et Apostolum Paulum jurasse, *&c. &c.* 2. *col.* 859. Invenimus jurasse primitus ipsum Dominum, in quo non est omnino peccatum. *Juravit Dominus*, *& non pœnitebit eum &c.* Æternitatem Sacerdotii filio cum juramento promisit. Habet etiam, *per memetipsum juro dicit Dominus*: et illud juratio est: *vigo ego dicit Dominus*: Quomodo homo per Deum, ita Deus per seipsum. Non est ergo peccatum jurare... jurat Deus, qui peccatum non habet. Non ergo est peccatum jurare; sed magis peccatum est perjurare." Vide etiam S. Thomam 2. 2. *q.* 89. *art.* 2., et Innocentium III. *in c. 26. de Jurejur.* Eadem est perpetua Ecclesiæ disciplina. Evagrium Constantinopolitanum Diaconum lectis Evangeliis jurasse, scribit Sozomenus *Histor. l. 6. cap.* 30. *p.* 263. *ed. Cantabrig.* 1720.; Concilium Toletanum VIII. *can. 2. t. 7. col.* 414. *Collect. ejusd.* justas jurandi causas describit. Patres Concilii Constantinopolitani Œcumenici VI. *Act.* 14. *t.* 7. *col.* 1011. Georgium Diaconum in singulis propositis quæstionibus jurare coegerunt; de jurejurando à Marcellino Comite interposito in collatione inter Catholicos, ac Donastistas testimonium perhibet Augustinus *Collat. Carthag. die* 1. *c.* 5. *opp. t.* 9. *col.* 546. *ed. cit.* Constantinus M. Arii juramentum accepit, ipseque *L.* 4. *cod. Theod. de Accusat.* jurejurando concludit. Similiter jurisjurandi mentionem facit Arcadius *L.* 8. *Theod. de Pactis.*, atque illud ad dirimendas lites precidendas quæ calumnias interponi vult Justinianus *L. 2. Cod. de Juram. propt. calumn.* Ne omnia persequar, quæ prope innumera sunt, Concilium Constantiense reconciliandos singulis propositis articulis jurejurando respondere jussit: ac Synodus Tridentina à Magistris, à novis Canonicis, atque ab aliis sacramentum emitti voluit. Quæ ex sacris Litteris contra jusjurandum educi solet, præclare diluuntur à S. Augustino *Serm.* 180. *cit. col.* 859. *seq.*, S. Hieronymo *Comment. in Matth. c. 5. vers.* 34. *t.* 7. *col.* 30. *ed. Vallarsii Veronæ.* S. Thoma *cit. qu.* 89. *art.* 2. *ad arg.* 1. *&* 2. Pilichdorfio *contr. Valdens. c.* 36. *t.* 25. *Biblioth. PP. p.* 298. *ed. Lugdun.*, Ebardo in Antihæresi *advers. Valdens. c.* 14. *t.* 24. *ejusd. Biblioth. p.* 1555., Ven. Moneta *l. cit. par.* 1. §. 1. *& seq. p.* 463. *& seq.*, Innocentio III. *cit. cap.* 26. *de Jurejur.* S. Joannem Chrysostomum ab ea, quam illi Anabaptistæ impingunt, calumnia egregie liberat doctus Auctor notationum in Ven. Monetam *l. c. not.* 36. *p.* 475. Consule Catechismum Romanum *de 2. Præ-*

cept. p. 3. *c.* 3. *n.* 15. & 16. Interpretes Sac. Scripturæ *in Eccles. c.* 23., & *in Matth. c.* 5. præterea PP. Maurinos *in Hilarium in Matth. c.* 4. *n.* 23. *lit. g. col.* 687. *t.* 1. *ed. Veronæ* 1730. , Paulum la Fontaine *t.* 3. *const. Unig. prop. ult.*, Paulum à Lugduno *t.* 2. *Antiexapl. prop. ult.*, Vivam *prop. damnat. Quesnelli* 101.

§. II. Cum autem jurisjurandi fides sancta esse debeat, facile intelligitur, quam grave sit scelus eorum, qui hanc fidem fallunt, hoc est perjurium admittunt. Nam hi non tantum fidem, sed etiam graviter negligunt reverentiam debitam Deo, quem fidei testem advocarunt (1). Hinc plures adversos perjuros pœnae sunt constitutae. Eos non secus ac fures, & adulteros sese ab altari rejecturum minatur Chrysostomus (2); per undecim vero annos communionis expertes esse Basilius jubet (3). Jure civili, & canonico perjuri infames sunt (4), arceantur à ferendo testimonio (5), atque ecclesiasticis beneficiis (6); & aliis etiam pro rerum, criminisque ratione pœnis subjiciuntur.

(1) Confer S. Augustinum *Serm.* 180. *al* 28. *c.* 6. & 7. *opp. t.* 7. *col.* 862. *ed. Ven.* 1762. , S. Joannem Damascenum *Sacr. parallel. lit. o. tit.* 12. *opp. t.* 2. *p.* 631. *ed. Lequienii Ven.* 1748. , S. Thomam 2. 2. *qu.* 98. *art.* 2. , Cathechismum Romanum *p.* 3. *c.* 3. *n.* 20.

(2) S. Joannes Chrysostomus *Homil.* 17. *in Matth. n.* 5. *opp. t.* 7. *col.* 228. *ed. Paris.* 1727.

(3) S. Basilius *Epist. can.* 64. apud Labbæum *conc. t.* 2. *col.* 1536. *ed. Ven.*

(4) *L.* 8. *cod. Theod. de Pactis*, *can.* 9. *caus.* 3. *qu.* 5. *can.* 17. *caus.* 6. *qu.* 1. , *can.* 7. *caus.* 22. *qu.* 5.

(5) *Cap.* 7. & 54. *de Testibus.*

(6) Confer Gonzalezium *in c.* 11. *de Jurejur. n.* 8.

TITULUS XIII.

De Divinatione.

I. Divinatio quid, & quotuplex?
II. Augurium.
III. Sortilegium.
IV. Pactum cum Satana.
V. Pœnæ in eos, qui divinationi, & sortilegio student.

§. I.

Divinatio significat præsensionem, & scientiam rerum futurarum. Hæc autem ars non solum vana, & futilis, sed etiam impia, comprehendit astrologiam, augurium, sortilegium, divinationem per pactum, quod cum Satana conventum dicitur. Astrologia pertinet ad trajectiones, motusque stellarum, & qui ex earum rerum observatione significari, praedicique putant, quid cuique eventurum, & quo quisque fato natus sit, Astrologi dicuntur; olim & Mathematici vulgo dicebantur. Genus hominum ineptissimorum vehementer improbant non ecclesiasticae solum (1), sed etiam civiles leges (2).

(1) Vide Tertulianum *de Idololatr. c. 9. p. 89. ed. Paris. Rigaltii 1675.*, Auctorem *Constit. Apostol. l.* 8. *c.* 32. apud Cotelerium *PP. Apostol. t.* 1. *p.* 417. *ed. cit.*, S. Leonem M. *Serm.* 27. *c.* 3. *&* 4. *opp. t.* 1. *col.* 94. *& Serm.* 57. *c.* 5. *col.* 217. *ed. Ballerin. Ven.* 1753., S. Augustinum *de Doctrina Christ. l.* 2. *c.* 23. *opp. t.* 3. *col.* 43. *& Serm.* 9. *c.* 3. *t.* 7. *col.* 50. *ed. Ven.* 1762. S. Hieronymum *in Isaiam l.* 13. *c.* 48. *opp. t.* 4. *col.* 453. *&* 454. *ed. Valarsii Ven.* 1767., præterea Concilium Toletanum I. *in Regul. fidei contr. Priscillianist. t.* 2. *Concil. col.* 1477. *Collect.* Labbæi, quod ob hoc potissimum crimen anathematis pœnam in Priscillianistas constituit. Hi enim, ut testantur Leo M. *ep.* 25. *ad Turibium c.* 11. *opp. t.* 1. *col.* 703. *ed. Vallerin. Ven.* 1753., S. Augustinus *de Hæres. c.* 70. *opp. t.* 10. *col.* 25. *ed. cit.* omnia fato, ac syderum conversioni adscribebant. Eadem ars dicta etiam fuit Astrologia *Apotelesmatica*; quoniam occulti effectus, & potestates astrorum in conjuctione, & oppositione *Apotelesmata* vocabantur. Hinc qui eam artem exercebant *Apotelesmatici* appellati sunt, atque etiam *Mathematici*, & *Chaldæi*, eaque ars eadem fuit, ac *Astrologia judiciaria*, quam vocamus. Eusebium Emissenum accusatum fuisse, quod hanc artem tractaret, eaque de causa relicto Episcopatu fugam arripuisse, scribit Sozomenus *Histor. l.* 3. *c.* 6. *p.* 99.

ed. Cantabrig.; & Aquilam Ponticum, quod nimium Mathematicorum artibus tribueret ab Ecclesia ejectum fuisse, narrat Epiphanius *de Mensur. & pond.* §. 15. *opp. t.* 2. *p.* 171. *ed. Coloniæ* 1682. Aliud simile de Astrologo exemplum habet Augustinus *de Mathemat. ad calc. Tract. in ps.* 61. *opp. t.* 5. *col.* 803. *ed. cit.*

(2) Consule utrumque Codicem Theodosianum, & Justinianeum *tit. de Mathem. & Malefic.*

§. II. Augurium comprehendit *Haruspicium* & *Aruspicinam*, quibus signa, & indicia quæruntur in extis victimarum; & *augurium* angustiori significatione acceptum, quod volatibus avium, cantibusque, ut certissimis signis, declarari res futuras docet, & *omen*, per quod ex hominis voce, atque etiam ex sternutamento indicia capiuntur; & *chiromantiam*, *metoposcopiam*, & *notomantiam*, quibus aliquis ex manibus, ex vultu, ac fronte, vel ex dorso res occultas, & latentes indagare conatur. Quantam Romani inanissimis hisce artibus operam dederint, res est nota cunctis, & mandata monumentis; sed eas semper Ecclesia gravissime improbavit (1).

(1) Consule Auctorem *Const. Apostol. l.* 8. *c.* 32. apud Cotelerium *PP. Apost. t.* 1. *p.* 417. *ed. cit.*, S. Cyrillum Hierosol. *Cath.* 19. *mistag.* 1. *n.* 8. *p.* 309. *ed. Ven.* 1763., S. Augustinum *de Doctr. Christ. l.* 2. *c.* 20. *seq. opp. t.* 3. *col.* 40. *ed. Ven.* 1759., S. Thomam 2. 2. *q.* 95. *art.* 2. Concilium Eliberitanum *can.* 62. *t.* 1. *Conc. col.* 999. *Collect.* Labbæi, Agathense *can.* 42. *t.* 5. *col.* 528. Veneticum *can.* 16. *t.* 5. *col.* 82. Aurelianense I. *can.* 30. *t. eod. col.* 547.

§. III. Sortilegium, sive divinatio per sortes fit, cum per sortes quæritur, quid agendum quidve vitandum sit, Ethnici divinabant per sortes, quas *Virgilianas* vocabant; cum scilicet temere arrepto Virgilii Poetæ libro, quicumque versus primum occurreret pro sorte, & oraculi loco habebatur. Ita Hadrianum, & Alexandrum Severum Virgilianas sortes de Imperio consuluisse Spartianus (1), & Lampridius (2) memoriæ prodiderunt. Eodem prorsus modo superstitiosi quidam Christiani sacris Biblis abutebantur, quod *sacras sortes* appellabant, quodque complurium Synodorum canonibus damnatus est (3). Haud tamen vetitum est adhi-

bere sortes, quas *politicas* vocamus (4), ut si agri sortibus dividantur, aut in exercitu definiatur, quis primus impetum in hostem facere debeat. Verum Ecclesiastica officia, & canonicæ erectiones sortibus committi non debent (5); nisi ea de re peculiare Christi mandatum sit, uti in electione Matthiæ Apostoli factum est (6).

(1) Spartianus *in Vit. Hadrian. p.* 19. *&* 20. *inter Histor. August. Script. tit.* 1. *ed. Lugdun. Batav.* 1671.
(2) Lampridius *in Vit. Alex. Sever. p.* 899. *eod. loc. t.* 1.
(3) Confer Concilium Agathense, Veneticum, Aurelianense I. *loc. mox cit.*, et vide etiam S. Augustinum *ep.* 55. *c.* 20. *opp. t.* 2. *col.* 189. *ed. Ven.* 1759.
(4) Consule Augustinum *ep.* 228. *ad Honorat. num.* 12. *opp. t.* 2. *col.* 1086. *ed. cit. & de Doctrin. Christian. l.* 1. *c.* 28. *t.* 3. *col.* 17.
(5) *Cap. ult. de Sortileg.*
(6) De hac Matthiæ per sortes facta electione Hieronymus in *Jonam c.* 1. *ver.* 7. *opp. t.* 6. *col.* 398. *ed. Vallar. Veron.* habet hæc: "Nec statim debemus sub hoc exemplo sortibus credere, vel illud de actibus Apostolorum huic testimonio copulare, ubi sorte in Apostolatum Mathias eligitur; cum privilegia singulorum non possint facere legem communem." Confer N. Alexandrum *Histor. eccles. I. sæc. c.* 1. *t.* 3. *d.* 7. *ed. Ven.* 1776.

§. IV. Deterior est divinatio per explicitum pactum cum Satana; nimirum cum ipse Satanas dat responsa consulenti aut per imagines, & idola, quae *oracula* dicebantur; aut per suos vates, quos *Pythones*, aut *Pythonisas* vocabant, hoc est genio familiari, sive spiritu fatidico agitatos; aut per somnia, quod appellabant, νεκρομαντειαν, hoc est *vaticinationem per somnia*; aut per spectra, & visiones mortuorum, quod proprie dicebant νεκρομαντέιαν, hoc est *vaticinationem*, quae fiebat evocatis mortuis, aut per cranium hominis mortui, quod κρανιομαντέιαν dicebatur; aut per certa signa, & figuras factas in terra, vel aqua, aere, igne, vitro, cibro, & sexcentis aliis fallaciarum modis (1). Gravissimum hoc crimen quod aliquid in se admixtum habet ex idololatria, hæresi, incredulitate, apostasia, sacrilegio, hypocrisi, curiositate & ambitione, semper asperioribus pœnis non ecclesiasticae solum (2), sed etiam civiles leges (3) coercuerunt.

(1) Late de his omnibus agunt, præter ceteros, Martinus Delrio *Disquis. magic. l. 4. c. 2.*, & Leonardus Lessius *de Justit. & jur. l. 2. c. 43. dub. 5.*

(2) Confer Auctorem *Const. Apostol. l. 8. c. 32. cit.*, & Concilium Ancyranum *can. 23. t. 1. Concil. col. 1500. Collect.* Labbæi.

(3) *L. 4. cod. Theodos. de Malefic. & mathem.*, quam in legem vide Gothofredum.

§. V. Romani Pontifices pro cura, & solicitudine, quam habent, totius Ecclesiæ, saluberrimas edidere leges, quibus antiquiora ecclesiastica decreta confirmata sunt, & provisum est diligentius, ut Christiani homines ab inani, & improba divinationis studio deterreantur. Huc sane spectant Decretales à Gregorio IX. descriptæ (1), & his recentiores Constitutiones Leonis X. (2), Sixti V. (3), Gregorii XV. (4), Urbani VIII. (5), quibus sortilegiorum rei pœnitentiæ subjiciuntur, & infamia notantur, perseverantes autem in scelere, laici excommunicationis, clerici depositionis pœna plectuntur, atque ecclesiasticis beneficiis privantur, aliisque etiam tam clerici, quam laici pro criminis immanitate pœnis afficiuntur. Non tantum autem his pœnis subsunt, sed etiam à sacrificio Missæ celebrando perpetuo repelluntur Sacerdotes, qui ipso sacrificio abuti ad sortilegia ausi sunt (6).

(1) *Cap. 1. & 2. de Sortileg.*

(2) Leo X. *const. supernæ 8. §. 41. in Bullar. Roman. ult. ed. t. 3. part. 3. p. 400.*

(3) Sixtus V. *const. cœli & terræ 26. t. 4. par. 4. p. 176. Bullar. Roman.*

(4) Gregorio XV. *const. omnipotentis Dei 101. t. 5. part. 5. Bullar. Roman. p. 97.*

(5) Urbanus VIII. *const. Inscrutabiles 362. t. par. 1. Bullar. p. 268.* qua quidem constitutione præsertim gravissimis afficiuntur pœnis Astrologi, qui de statu Christianæ Reipublicæ, vel Sedis Apostolicæ, aut de vita Summi Pontificis, ejusque consanguineorum, judicium ferunt.

(6) Decretum Sac. Romanæ Inquisitionis *die 5. Augusti* 1745., quod à Benedicto XIV. comprobatum est.

TITULUS XIV.

De Magia.

I. Magia quid? II. Pœnæ in magos.

§. I.

Divinationi affinis est magia superstitiosa, quæ propriè à rei Canonicæ Scriptoribus magia nuncupatur, per quam scilicet ope dœmonis magna, & mirabilia fieri videntur (1); eaque sic distinguitur à magia naturali, per quam à philosophis per causas naturales sæpe mira patrantur. Sed magia à divinatione differt, quod per illam fiunt, quæ mirabilia apparent, per hanc autem occulta quæruntur. Magi sæpe *benefici*, & *malefici* appellantur, quoniam aliis veneno, atque præstigiis mala afferre conantur. Hos morte mulctari jubet Constantinus (2), atque ipsis etiam spem prorsus adimit veniæ, quæ in Paschate criminum reis concedebatur (3).

(1) Confer Mamachium, qui *Origin. & antiquit. Cristian. l. 3. c. 4.* §. 8. *t.* 3. *p.* 128. *& seq.* copiose refellit opinionem eorum, qui magos unquam vixisse inficiantur.

(2) *L.* 3. *&* 5. *cod. Theod. de Malefic.*

(3) *L.* 1. 3. 4. 6. 7. 8. *cod. Theod. de Indulgent. crimin.*

§. II. Ecclesiæ legibus magi iisdem, quibus sortilegi, pœnis afficiuntur, nimirum excommunicatione, & si clerici fuerint, depositione (1). Qui sortilegio, aut maleficio suo alienæ mortis causa fuit, seculari curiæ tradendus est, ut meritis plectatur pœnis; qui maleficio, & sortilegio mortis causam non dedit, in perpetuum carcerem detruditur (2). Etiam consulentes magos, atque sortilegos in excommunicationem incidunt, & si clerici fuerint, gradu, ac dignitate moti perpetuæ pœnitentiæ subjiciuntur (3). Sed his in rebus, ut plurimum, locus est arbitrio judicis, qui pro criminis, & rerum ratione modo leviores; & modo asperiores pœnas infligit.

(1) Consule Decretum *caus.* 26. *qu.* 5., & Decretales *in tit. de Sor-*

tileg. Item Concilium Laodicenum can. 36. t. 1. Concil. col. 1538. Collect. Labbaei, Ancyranum can. 23. t. 1. col. 1500.; Carthaginense IV. can. 89. t. 2. col. 1444, ut mittam quae Auctor Recognitionum l. 4. n. 26. & seq. apud Cotelerium PP. Apostol., t. 1. p. 543. ed. Amstelodi cit., Tertullianus de Idololatr. c. 9. p. 89. edi Paris. 1675. Origenes contr. Cels. l. 1. n. 24. p. 342. & l. 4. n. 34. opp. t. 1. p. 527. seq. ed. Paris. 1733. adversus hoc crimen scriptum reliquerunt.

(2) Gregorius XV. cit. const. Omnipotentis Dei.

(3) Concilium Toletanum IV. can. 29. Concil. t. 6. col. 1460. Collect. Labbaei. Confer etiam paulo ante laudatam Urbani VIII. Constitut.

TITULUS XV.

De delictis venereis.

§. I.

Venereorum criminum species sunt fornicatio simplex, concubinatus, stuprum, adulterium, incestus, sacrilegium, raptus, sodomia, conjunctio cum bestiis, quæ vulgo *bestialitas* appellatur. Fornicatio est voluntarius concubitus viri cum muliere, qui duo inter se inire matrimonium possent, quoniam neuter alio vinculo obstrictus est. Concubinatus est conjunctio, seu consuetudo viri soluti, hoc est matrimonio non obligati, cum soluta item fœmina, quæ uxoris loco non est: stuprum vetita compressio virginis; adulterium alieni thori violatio (1); incestus conjunctio affinium, aut consanguineorum; sacrilegium concubitus cum persona, quæ se Deo vovit; raptus violenta abductio honestæ personæ libidinis explendæ causa (2). Sodomia est conjunctio duarum personarum ejusdem sexus, quæ sodomia *perfecta* dicitur eam vero proxime sequitur sodomia *imperfecta*, quam admittunt duæ personæ dissimilis sexus, quæ corporum copulatione violarunt ordinem, quem liberorum procreandorum causa natura constituit. Denique est *bestialitas* cum quis libidine sua bestias appetivit.

(1) Adulterium jure civili tantum in alienam conjugem *l.* 34. *ff. ad l. Jul. de Adulter.*; jure vero canonico à marito alieno in quamlibet etiam innuptam fœminam committitur *can.* 13. 15. *caus.* 32. *qu.* 5. Falso autem Cujacius *in Decretal. c.* 4. *tit.* 1. *l.* 1. *opp. t.* 6. *col.* 762. *ed. Ven.* reprehendit Alexandrum III., quod, ut ipse inquit, *in c.* 4. *de jud.* adulterium inter leviora crimina recensuit. Cujacium sequuntur hæretici complures, quorum in Romanos Pontifices insigne odium est, atque inter eos Antonius Matthæus *de crim. proleg. c.* 6. eo usque impudentiæ progreditur, ut ad hoc vitium proclivem audacissime dicat sanctissimum Pontificem, cujus continentia omnibus monumentis testata est, ac ne in suspicionem quidem adducta in eo diro, ac diuturno schismate, quo ipse vexatus fuit, opera præsertim Friderici I. Imperatoris, qui contra eum tres, aut quatuor, ut alii putant, Anti-Papas impense fovit. Sed impudentissimam calumniam invicte refutavit Carolus Blaschus *Diatrib.* 2. *ad c.* 4. *de jud. inter ejus opuscul. canonic. Neapoli edita an.* 1758. *t.* 1. *p.* 163. *seq.*

(2) De his, cæterisque criminibus, quorum hoc loco mentio est, copiose agit Renazzius *Instit. crimin. l.* 4. *per tot.*

§. II. Simplex fornicatio praesertim clericorum, antiquis canonibus variis puniebatur pœnis (1); nunc fere omnes judicis arbitrio relictae sunt. De concubinatu multa jure novo Concilii Tridentini (2) sapienter sunt constituta. Nimirum qui in ejus sceleris contagione versantur; ter ab Episcopo monendi, & si monitis non obediant, excommunicandi, aliisque etiam plectendi sunt pœnis, cum per annum censuras neglexerunt. Concubinae vero ab episcopis ex officio graviter puniendae sunt, atque extra oppidum, vel diœcesim relegandae.

(1) Canon Apostolicus 53. apud Cotelerium *l. c. p.* 450., et Concilium Neocæsariense *can.* 9. *t.* 1. *Concil. col.* 1511. *Collect.* Labbæi hujus criminis reos nunquam inter clericos cooptari, et cooptatos per ignorantiam offerendi munere privari voluerunt. Virginibus, quæ virginitatem suam non custodierint, pœnitentiam imponit Concilium Eleberitanum *can.* 14. *col.* 994. *t.* 1. *Concil. Collect.* Labbæi.

(2) Concilium Tridentinum *sess.* 24. *cap.* 8. *de Reform. matrim.*

§. III. Clerici concubinarii, si nullum habeant beneficium, in carceres detruduntur, suspenduntur ab ordine, ab obtinendis in posterum beneficiis repelluntur, aliisque etiam pro Episcopi arbitrio, & prudentia, criminisque natura pœnis subjiciuntur. Clericus autem beneficiarius semel monitus, & in sce-

lere perseverans privatur tertia parte fructuum beneficiorum, qui ab Episcopo Ecclesiæ, vel alteri pio loco adscribuntur. Si iterum monitus non resipiscat, cunctis privatur fructibus, atque etiam Episcopi arbitrio à beneficii administratione suspenditur; si neque his monitis pareat, cuncta ei beneficia, & officia adimuntur; spesque omnes præciditur aliorum in posterum obtinendorum; denique si nondum deserat pravum vitæ institutum, pœna excommunicationis pelctitur. Episcopus hujus criminis reus à provinciali Synodo monendus est, monita despiciens suspenditur, & adhuc flagitiose vivens à Summo Pontifice Episcopatu privatur (1).

(1) Concilium Tridentinum *Sess. 25. c. 14. de Reform.*

§. IV. Stuprum à Clerico illatum Ecclesiæ leges mulctant pœna depositionis ab officio, & onere dotandi puellam, quæ vim passa est (1). Hodie præter dotationem, suspensio, multa pecuniaria, carcer etiam perpetuus, aliæque pœnæ Episcopi arbitrio infliguntur. Laicus, qui hujusmodi crimen patravit, aut dotare, aut uxorem ducere debet mulierem, cum qua concubuit (2); nisi aliud status personarum, aut rerum conditio postulet, quia tunc pecunia dotis loco danda est. Verum qui mulierem compressit, data matrimonii fide, is eamdem fidem liberare omnino debet (3). Civiles leges capitis etiam condemnant hominem, qui mulierem per vim stupravit, præsertim valde honestam, aut puellam nondum maturam viro (4). Qui vim intulit, sed stuprum perficere non potuit, subest pœnis, quæ judicis arbitrio infliguntur.

(1) *C. 1. de Adulter. et stupr.*
(2) In *c. 1. cit.* statuitur, ut qui stuprum intulit, utrumque præstet, scilicet & dotet, & uxorem ducat mulierem, cum qua concubuit. Verum Juris Canonici Interpretes conjuctivam particulam & disjunctive accipiunt, ut scilicet criminis reus alterutrum tantum præstare cogatur. Confer Fagnanum *in c. 2. de Adulter. et stupr. n. 2. et 3.*, & Maschat. *Instit. Canonic. l. 5. tit. 16. n. 12.*
(3) Consule Giraldum *Exposit. jur. pontific. l. 5. tit. 16. sect. 834.*
(4) *L. 1. §. ult. ff. de Extraord. crim.*

§. V. Adulterium à Jure Civili gladio (1), à Jure Canonico in laico excommunicatione, in clerico depositione punitur (2), aut uterque certae pœnitentiae subjicitur (3). Mulieres autem in monasterium, ad perpetuam pœnitentiam, si eas viri recipere noluerint, detruduntur (4). Hodie adulteri in carceres conjiciuntur, atque aliis subsunt pœnis, quae legibus, moribusque populorum receptae sunt; & alicubi adulterium etiam morte multatur (5). Ubique tamen receptum est, ut propter adulterium perpetuum inter conjuges divortium fiat, ut demonstratum supra est.

(1) *L.* 30. *Cod. ad L. Jul. de Adulter.*, §. 4. *Instit. de Publ. judic.*
(2) C. 6. *de Adulter. et stupr.*
(3) Confer Basilium *ep. canon.* 1. *ad Amphiloch. canon.* 3., apud Labbæum *t.* 2. *Concil. col.* 1509. *ed. Ven.* Concilium Ancyranum *can.* 20. *t.* 1. *col.* 1494., Eliberitanum *can.* 64. & 69. *t. eod. col.* 998. & 1000. *Collect.* Labbæi.
(4) *Cap.* 19. *de Convers. conjug. Auth. Sed hodie*, *Cod. ad L. Jul. de Adulter.*
(5) Confer Maschatum *Inst. Jur. canon. l.* 5. *tit.* 16. *n.* 15. Huc etiam spectat Constitutio *ad compescendam* 70. *in Bullar. t.* 4. *par.* 4. *p.* 267, quam contra adulteros, & adulteras. Itemque contra lenones & lenas Sixtus V. evulgavit.

§. VI. Adulterorum quoque pœnis, aliisque gravioribus, aut levioribus, uti fert ratio criminis, & prudentia judicis, plectuntur incesti, qui scilicet cum consanguineis, aut affinibus usque ad gradus prohibitos concubuerunt. Eodemque jure censentur, qui liberis dedere operam cum ea, quam de sacro fonte susceperunt, vel in chrismate tenuerunt. Illud praesertim est proprium incestus, quod qui eum sciens commisit cum conjugis consanguineis, conjugale debitum petere non potest (1).

(1) *Cap.* 1. & 4. *De eo qui cognov. consanguin. uxor.* In Urbe, atque in ecclesiastica ditione etiam ultimi supplicii pœna in casibus quibusdam constituta est à Sixto V. *Const. Volentes* 80. *t.* 4. *p.* 4. *Bullar. Roman. p.* 294.

§. VI Fornicatio clerici, qui in sacris ordinibus versatur, quamquam verum sit sacrilegium, tamen ut simplex fornicatio punitur. At sacrilegium cum moniali commissum graviori pœnæ subjicitur. Num Jus civile hujus criminis reum morte multat, ejusque bona monasterio adscribit (1). Jure canonico laicus, qui monialem compressit, excommunicatur, clericus privatur beneficio, & depositus ab ordine in monasterium, seu potius in carcerem detruditur; ipsa vero monialis, quæ se violari passa est, aut in arctius monasterium, aut in carcerem conjicitur (2). Concubitus Christiani hominis cum Judæa, vel ethnica muliere, licet à simplici fornicatione non differat, plerumque tamen gravius punitur ob injuriam Christiano nomini illatam; ac si promissio acceserit matrimonii, etiam adulterii, non tamen capitis pœna à Jure civile coercetur (3).

(1) *L. 5. cod. de Episc. et cleric.*, *Nov. 123. c. 43.* Sed hodie criminosi bona heredibus relinqui solent *Author. Bona cod. de Bon. proscript.*
(2) *Can. 6. 11. 25. 28. caus. 27. q. 1.*
(3) *L. 6. cod. de Judæis.*

§. VIII. Raptores virginum, nisi assentiente puella crimen matrimonio purgetur, excommunicatione puniuntur; aut depositione, si clericus raptor fuerit (1). Raptores mulieris, quæ virum habet, subsunt pœnis adulterorum, ac cæteris, quæ singularum gentium moribus receptæ sunt (2), sacrarum autem virginum, sive monialium raptores pœnas perferunt, quæ à sacris Canonibus contra raptores simul, & sacrilegos sunt constitutæ (3). Jus civile pœna capitis animadvertit in raptorem mulieris, praesertim nuptae, & illius bona addicit ipsi mulieri, quae rapta est, modo ingenua, non ancilla, aut libertina sit (4).

(1) *Can. 1. caus. 36. q. 2.*
(2) Concilium Tridentinum *sess. 24. c. 6. de Reform. matrim.* plures constituit pœnas contra eos, qui matrimonii ineundi causa mulierem rapiunt. Verum hoc decretum non pertinere ad eos, qui ut suam expleant libidinem, raptum committunt, fere omnes sentiunt. Quare adversus eos obtinere debent pœnæ, quæ gentium moribus, & legibus

sunt constitutæ, quod recte observat Maschatus *Instit. Jur. canon. l. 5. tit. 17. n. 4.*

(3) *Can. 2. et seq. caus. 36. q. 2.*

(4) *L. un. cod. de Raptor. virg.*

§. IX. Sodomia, & conjuctio cum bestiis non delicta sed monstra, & prodigia sunt. Olim quisquis tam fœda, & immania patrasset crimina, quæ contra naturam dicuntur, non solum à limine, verum etiam ab omni Ecclesiæ tecto removebatur (1). Hodie *sodomia perfecta* à Jure civili morte punitur, quae pœna ipsa exasperatur, ut infandi criminis rei vivi, vel saltem eorum cadavera igne comburantur (2). Jure canonico excommunicatio in laicum, in clericum vero depositio ab officio, beneficio, ordine clericali, & in monasterio detrusio constituta est (3). Eodem quoque modo puniuntur, qui sua cum bestiis corpora commiscuerunt.

(1) Tertulianus *de Pudicit. c. 4. p. 517. ed. Rigaltii Paris. 1675.* "Reliquas autem, *inquit*, libidinum furias & in corpora, et in sexus »ultra jure naturæ, non modo limine, verum omni Ecclesiæ tecto »submovemus, quia non sunt delicta, sed monstra." Atque hi sunt, quos *hyemantes* appellat Synodus Ancyrana, quique ob criminis immanitatem ne digni quidem habebantur, qui locum obtinerent inter *flentes*, qui primus erat pœnitentiæ gradus. Vide quæ scripsi *l. 2. tit. 2. §. 74. not. 1. p. 130.*

(2) *L. 31. cod. ad L. Jul. de Adulter., §. 4. Instit. de Public. judic. Novell. 77. c. 1. l. 6. cod. Theod. ad L. Jul. de Adulter.* quam legem integram describit Auctor *Collat. Mosaic. et Roman. leg. tit. 5. de Stupratoribus* apud Schultingium *Jurispr. vet. ante justinian. p. 753. ed. Lipsiæ 1737.*

(3) *Cap. 4. de Exces. Prelat.* Clerici, qui se spurcissimo crimine pluries inquinarunt, degradari, & curiæ sæculari tradi debent, sicut demonstravi *l. 1. tit. 8. §. 23. p. 392.*

TITULUS XVI.

De usuris.

§. I.

Criminis loco est etiam usura, cujus nomine intelligimus lucrum, quod ex mero mutuo percipitur, cum scilicet post statutum tempus plus exigitur, quam mutuo datum est (1). Ethnicis permittebat usuras jus devium à veritate, quo ipsi utebantur (2), & antiquo errore, falsaque opinione decepti ipsi etiam Christiani Imperatores suis legibus usuras ferendas putarunt (3). Verum hi omnes in illis quoque tenebris erroris malum in usuris inesse intellexerunt; easque propterea certis coercuere legibus, modumque constituerunt, quem in exercendis usuris tenere oportebat (4).

(1) Usuræ nomen etiam rei usum, partamque ex re utilitatem significat; sed proprie Theologi, et Canonistæ comprehendunt lucrum, quod ex mutuo percipitur. Videlicet usuram, aut fœnus committit, qui *ex ipsomet mutuo*, ut inquit Benedictus XIV. *in Encyclic. Vix pervenit* 143. *ad Episcop. Ital. t.* 1. *ejus Bullarii p.* 353. *ed. Ven.*, "quod

»suapte natura tandumdem reddi postulat, quantum receptum est: »plus sibi reddi velit, quam est receptum; ideoque ultra sortem lu»crum aliquod ratione mutui sibi deberi contendat."

(2) *L.* 1. *ff. de Pignor.*, *l.* 29. *ff. de Usur.* Apud Athenienses frequentes erant usuræ, ut ostendit Samuel Petitus *l. Attic. l.* 5. *c.* 4.; eas tamen vehementer improbant Plato, Aristoteles, Plutarchus, aliique antiqui scriptores. Usitatissimæ apud Romanos erant usuræ *centesimæ*, quæ scilicet centesimam sortis partem quoque mense redebant, ac duodecim ex cententis per annum conficiebant. Nam Romani usuras per menses, nimirum ipsis Kalendis, seu primo cujusque mensis die accipiebant, ut late demonstrat Heineccius *Antiquit. Roman. ad Instit. l.* 3. *tit.* 15. §. 4. *opp. t.* 3. *p.* 348. *ed. Neap.* 1769., unde orta est actio Kalendarii *l. pen. ff. Si cert. pet.*, *&* *l. ult. ff. de Pecul.*, quam etiam memorat Seneca *de Benefic. l.* 7. *c.* 10. *opp. t.* 1. *p.* 846. *ed. Amstelædami* 1672. "quid fœnus, *inquit*, & Kalendarium, & usuræ, nisi »humanæ cupiditatis extra naturam quæsita nomina?" Hinc Basilius *in Psalm.* 14. *n.* 2. *opp. t.* 1. *p.* 108. *ed. Paris.* 1721. menses *usurarum parentes* vocat: & Ambrosius, *de Tobia c.* 12. *opp. t.* 1. *p.* 14. *ed. Ven. cit.* habet hæc: " τοκυσ Græci appellaverunt usuras, eo quod doloris »partus animi debitoris excitare videantur. Veniunt Kalendæ, parit »sors centesimam. Veniunt menses singuli, generantur usuræ." Hæ usuræ *legitimæ* appellantur in *l.* 8. *cod. Theod. de Usur.*, ut observant Cironius *Observ. lib.* 4. *c.* 5. *n.* 3. *p.* 81. *ed. Vindobon.* 1761., & Brissonius *Select. antiquit. l.* 3. *c.* 1. *p.* 64. *& seq. ed. Lugduni Batav.* 1749., ac dicuntur etiam *unciariæ*, quod singulis mensibus *unciam* darent, quæ postea, uti testatur Tacitus *Annal. l.* 6. *n.* 16. *opp. t.* 2. *p.* 30. *ed. Ven.* 1708., rogatione tribunitia ad *semuncias* redactæ sunt. Scilicet cautum est, ut ex centenis non amplius duodecim, sed tantum sex quoquo anno solverentur. Non enim eadem semper usurarum ratio fuit. Theodosio M. Imperatore centesima aucta erat uno semisse, & aliæ etiam aliis temporibus fuerunt centesimæ usuræ vices, quas narrat Gothofredus in *l.* 1. *cod. Theod. de Usur. t.* 1. *p.* 270. *& seq. ed. Lipsiæ* 1736. A Græcis centesima usura dicitur *τόκος δραχμη*, cum pro mina singulis mensibus drachma solvebatur, quod drachma esset, centesima pars minæ. Genus omne usurarum, quibus Romani utebantur, præter cæteros, explicat Binghamus *Origin. eccles. l.* 6. *c.* 2. §. 6. *t.* 2. *p.* 318. *seq. ed. Halæ Magdeburg.* 1751.

(3) *L.* 1. *cod. Theod. de Usur.*, *l.* 16. *cod. de Usur.* Usuras vetuit Basilius Macedo Imperator, uti constat ex ejus constitutione apud Harmenopolum *in Promp. l.* 3. *tit.* 7. *in fin.*, sed Patris constitutione abrogata, eas restituit Leo filius *Novell.* 34. Anatocismus vero, sive usuræ usurarum civilibus quoque legibus vetitæ sunt, & solutæ conditione indebiti repetuntur *l.* 26. §. 1. *ff. de Condict. indebit.*, *l. ult. cod. de Usur. rei judic.*

(4) Constantinus M. *in cit. l.* 1. *cod. Theod. de Usur.* usurarum modum definivit, statuitque, ut ex pecunia tantum una centissima, ex

frugibus vero usura exigeretur, quæ dimidiam partem sortis æquaret, quod postremum usuræ genus describit, & nominatim damnat Hieronymus *in Ezechiel. l. 6. c. 18. opp. t. 5. col. 210. ed. Vallarsii Veronæ.* Atque hæ quidem sunt, uti animadvertit Contius *Lection. subsecin. l. 2. c. 2. p. 26. ed. Neapol.* 1724., usuræ *sescuplæ*, quas una cum centessimis à clericis exerceri vetat Synodus Nicæna *can.* 17. *t.* 2. *conc. col.* 47. *Collect.* Labbæi. Hemioliæ scilicet usuræ sunt, cum tertia pars sorti usurarum nomine accedit, sive, ut inquit Dionysius Exiguus, *cum ad summam capitis dimidium summæ accedit.* A Gellius *Noct. Attic. l.* 18. *c.* 14. *p.* 1049. *ed. Lugduni Batav. 1666.* inter Græca numerorum vocabula, quibus Latina lingua carebat, hemiolion ponit, atque ita definit: "est autem hemiolios, qui numerum aliquem totum »in se habet, dimidiumque ejus, ut tres ad duo, quindecim ad de»cem, triginta ad viginti." De hemioliis, deque centessimis usuris copiose disputat Jacobus Gothofredus *in l.* 1. *cod. Theod. de Usur. t.* 1. *p.* 268. *& seq. ed. Lipsiæ* 1736.

§. II. Hebraeis cum exteris gentibus usuras exercere licebat, vel quod ipsis Deus jure belli earum bona addixerat, vel ut à fœnore cum suis fratribus arcerentur (1); verum usuras accipere non poterant à *proximo* suo, quo nomine tantum Hebraicus populus comprehendebatur. Sed postquam à Christiana charitate vocabulum hoc ad omnes homines traductum fuit, eadem quoque usuratum prohibitio latius processit; ita ut nobis neque cum exteris gentibus usuras exercere liceat. Atque haec quidem constans, & perpetua semper fuit Catholicae Ecclesiae sententia, neque ex pecunia, neque ex caeteris rebus fungibilibus, quae secundum quantitatem estimantur, uti sunt frumentum, vinum, similia mutuo data, quaestum esse faciendum.

(1) Confer S. Ambrosium *in can.* 12. *caus.* 14. *qu.* 4., & S. Thomam *l.* 3. *Sent. dist.* 37. *qu.* 1. *art.* 6., *& Disp. de Malo qu.* 13. *art.* 4.

§. III. Genus hoc usurarum non tantum Ecclesiasticis (1) divinisque legibus (2) est interdictum, sed etiam sua natura turpe, ac nefarium est, & naturali aequitati adversatur. Nam qui ex mutuo plus accipit, quam quod ipse dedit, aequalitatem tollit, quae in omni contractu servanda, & custodienda diligenter est. In venditione, permutatione, atqui aliis hujusmodi contractibus pecunia exaequatur, tolliturque discrimen, quod forte inter datum, & acceptum intercedit.

(1) Concilium Nicænum *can.* 17. *t.* 2. *Concil. col.* 47. *collect.* Labbæi, Carthaginense I. *can.* 13. *t.* 2. *col.* 751., Eliberitanum *can.* 20. *t.* 1. *col.* 994., Turonense I. *can.* 13. *t.* 5. *col.* 77., Lateranense II. *can.* 13. *t.* 12. *col.* 1503., Lateranense III. c. 25. *t.* 13. *col.* 430., *can.* 5. *dist.* 45. *can.* 9. *dist.* 46., *can.* 1. *&* 2. *dist.* 47., *can.* 2. 5. 6. 8. *caus.* 14. *qu.* 4., *c.* 4. 5. 7. *de Usuris*, *c.* 1. *&* 2. *eod. in* 6., *Clem. unic. eod. tit.*, Benedictus XIV. *in cit. Encyclic. Vix pervenit p.* 353. *t.* 1. *ejus Bullar. ed. cit.* Vide etiam librum meum *de Notissimis in jure legibus p.* 197. *ed. Romæ.* Eademque est Patrum omnium sententia, atque ita præter cæteros docent Tertulianus *contr. Marcion. l.* 4. *c.* 17. *p.* 430. *ed. Paris.* 1675., S. Cyprianus *de Lapsis paulo post initium p.* 89. *ed. Oxon. Felli.* 1682., Origenes *Hom.* 3. *in Psalm.* 36. *n.* 6. *opp. t.* 2. *p.* 665. *ed. Paris.* 1742., S. Clemens Alexandrinus *Pædagog. l.* 1. *c.* 10. *t.* 1. *p.* 154. *ed. Ven.* 1757., S. Justinus *Apolog.* n. *ad Antonin. p.* 52. *ed. Paris.* 1721., S. Gregorius Nyssenus *Orat. contr. fænerat. in fin. p.* 978. *t.* 1. *ed. Paris.* 1615., S. Basilius *in Psalm.* 14. *opp. t.* 1. *p.* 107. *seq. ed. Paris.* 1721., S. Leo M. *Ep.* 4. *ad Episc. Campan. Picæn. et Thusc. c.* 8. *opp. t.* 1. *col.* 615. *ed. Ballerin. Ven.* 1753., S. Ambrosius *de Tobia c.* 14. *n.* 49. *opp. t.* 2. *p.* 57. *ed. Ven.* 1781., S. Augustinus *Ep.* 153. *ad Macedon. n.* 25. *opp. t.* 2. *col.* 534. *et in Psalm.* 36. *Ser.* 3. *n.* 6. *t.* 4. *col.* 285. *ed. Ven.* 1730., S. Hieronymus *in Ezech. l.* 6. *c.* 18. *t.* 5. *col.* 210. *ed. Vallarsii Veron.*, S. Hilarius. *in Psalm.* 14. *n.* 15. *opp. t.* 1. *col.* 76. *ed. Veron.* 1730., Lactantius *Divin. inst. l.* 6. *c.* 18. *p.* 483. *opp. t.* 1. *ed. Paris.* 1648.

(2) Exod. XXII. 25., Deuteronom. XXIII. 19., Levitic. XXV. 35., Eccles. XXIX. 2., Ezechiel, XVIII. 22., Psalm. XIV. 6., LIV., 12., LXXI. 14., Lucas VI. 34. & 35.

§. IV. In mutuo cum minus est datum, & plus exigitur, quae dati, & accepti aequalitas est; aut quo jure illud, quod datum superat, percipi potest? Res ipsa data incrementum respuit, ne dati, & accepti tollatur aequalitas; an forte usus, quem alter alteri concedit, lucrum, & accessionem afferet? Sed qui rem mutuo accipit, is ejusdem rei dominium adipiscitur (1). Ergo habet usum, quia Dominus est rei, quae usum præstat. Cur igitur dominus, qui usum habet jure dominii sui, non alieno beneficio, usuras alteri solvet pro usu rei non alienæ, sed suæ? Lucrum igitur ex re data est contra æqualitatem contractus; lucrum ex usu rei omni juri adversatur, quoniam facit, ut dominus ex re sua fructus non domino persolvat.

(1) *L.* 1. *§.* 2. *ff. de Obligat. et act.* Simile argumentum urget S. Thomam 2. 2. *qu.* 78. *art.* 1. Atque hanc quidem dominii translationem

ex mutuante in mutuatarium fieri, ipsi etiam fatentur Carolus Molinæus *de Usur. n.* 449., Salmasius *de Mod. Usur. c.* 1. *et* 14. Noodtius *de Fœnor. et Usur. l.* 1. *c.* 8. atque alii, qui usuras cum jure divino, & naturali æquitate pugnare inficiantur. Est hic sane error, in quo primum hæsitarunt Patareni, vel Cathari, ut testatur Ven. Moneta *in opere adversus Catharos, et Valdenses l.* 5. *c.* 14. §. 2. edito à Ricchinio. Per duodecim sæcula nullum dogmaticum de usuris errorem, sed tantum falsam ex imperitia natam opinionem fuisse observat Ballerinius *de Usur. in præfat.* §. 3. Catharos aliquanto post sequuti sunt Christiani quidam, qui non verebantur asserere, usuram non esse peccatum, uti constat ex litteris Alexandri V. apud Wandingum *Annal. t.* 5. *p.* 61. & Martini V. apud Bremondum *Bullar. Domin. t.* 2. *n.* 41. *p.* 567. Errorem hunc integravit Calvinus, qui non omnem quidem usuram permisit, sed tamen à divite, non item à paupere, modicum aliquod lucrum propter mutui rationem exigi posse censuit. Calvinum complures hæretici sequuti sunt, inter cæteros autem Claudius Salmasius in duplici tractatu, altero *de Usuris*, altero *de Trapezitico fœnore*, Carolus Molinæus *in Tract. de Usur.*, quem iterum deinceps edidit nomine Gasparis Caballini, Petrus Hingius *l.* 2. *qu.* 1. Gerardus Noodtius *de Fœnor.*; *& usur. l.* 1., Puffendorfius *de Jur. nat. & gent. l.* 5. *c.* 7. §. 9. *& seq.*, Gronovius, & Barbeyracus *in Notis ad Grotium l.* 2. *c.* 12., *& ad* Puffendorfium *de Jur. natur. et gent. l.* 5. *c.* 7. §. 9. *& seq. not.* 7. Bohemerus *Jur. eccles. Protestant. t.* 5. *l.* 5. *tit.* 19. Mitto cæteros, qui hunc eumdem de usuris errorem litteris mandare ausi sunt. Quod ad Græcos attinet, Ballerinius *loc. cit.* ostendit, eos diu cum Romana Ecclesia consensisse, eorum autem, in quo nunc versantur, de usuris errorem induci cœptum à Maximo Margunio sæculo XVI., ut testatur Papadopulus *Præn. mystag. resp.* 1. *sect.* 7. *n.* 3., atque etiam ipsos Moschos rectam de usuris fovere sententiam, quamquam ipsi sese ab iis non abstineant, tradit Sigismundus L. Baro *in rer. Mosc. comm.* quæ stant *in Script. rer. Mosc. p.* 44. Sed celebris est de usuris controversia à Jansenianis Schismaticis in Belgio excitata, cujus controversiæ occasio explicatur in opusculo *Memoire sur l'état présent de refugiez François en Hollande au sujet de la Religion. Paris.* 1728. Cum enim contractus usurarii in Belgio fœderato, quo plures confugerant, passim inirentur, alii iis magno animo restiterunt, alii Calvinianorum sententiam Reipublicæ metu perterriti tueri cœperunt, quorum opera recenset Ballerinius, *cit. præfat. n.* 31. Inter eos principem locum obtinet Nicolaus Broedersen Pastor Delphensis, qui tractatum edidit *de Usuris licitis et illicitis*; quo quidem tractatu Calvinianorum de usuris sententia defenditur, sed tamen non despiciuntur traditiones, quod faciunt Calviniani, potius hæ secundum eorum sententiam explicantur. Huic præsertim Scriptori favere visus est Scipio Maffejus in opero *dell'Impiego del denaro*, quod quidem opus doctissimi Viri solide, invicteque refutarunt. Catholicam vero sententiam de usuris late demonstrant, atque tuentur

Pougetus *Inst. catholic. t. 1. par. 2. sect. 3. c. 8. §. 2. p. 634. seq. ed. Augustæ Vindelicorum* 1764. Natalis Alexander *Theolog. dogmatic. et moral. t. 2. l. 3. c. 7.*, Gennett. *Theolog. moral. t. 1. tract. 4. de Mutuo & usur. qu. 6. seq.* Saintebeuvius *Resol. cas. conscien. t. 2. cas.* 210. *p.* 422. *& seq. ed. Paris.* 1700., Aloysius Bulteau seu Bultellus *apolog. pro Lactant. in mater. usus*, Benedictus XIV. *de Synod. Diœces. l.* 10. *c.* 4., Zecchius *in lib. Rigor. moderatus circa usuras*, Daniel Concina *de Usuris*, Auctor operis Insulis editi anno 1730., cui titulus *Dogma Ecclesiæ circa usuras*, Ballerinius *de Usuris*, qui alios præterea describunt à quibus eadem materia illustratur.

§. V. Accedit, quod inter officia humanitatis, & beneficentiæ, quibus homines mutuæ charitatis lege obstringuntur, illud præcipuum est, ut alteri concedamus, quæ ei necessaria, nobis vero inutilia sunt (1). Quod est fundamentum contractum, quos gratuitos appellamus, ut mutui, depositi. Sane amico denegari non potest officium ejus custodiendi pecuniam ea diligentia, qua suam ipsam quisque custodiret, & injustus esset, qui ob hoc officium præmium postularet. Pari ratione amico, cujus est explorata & comperta fides, deneganda non est pecunia, quæ est ei, qui accipit, necessaria, danti autem inutilis, quæ si stato tempore restituatur, nihil aliud salva æquitate peti potest (2).

(1) Confer Tullium *de Offic. l. 1. §. 16. opp. t. 3. p. 277. ed. Oliveti Genev.* 1743.

(2) Sed qui usuras tuentur, urgere solent utilitatem, quam qui mutuum accepit, ex ejus usu, atque ex dilata restitutione consequitur; atque hanc pretio æstimari posse defendunt. Verum his egregie satisfacit S. Thomas *in 3. disp.* 37. *qu. 1. art. 6.* inquiens: "Quidquid »vero de utilitate contingit ei, cui mutuum dedi, ultra mensuram »mutui ex pecunia mutuata; hoc est ex industria ejus, qui sagaci»ter pecunia usus est. Industriam autem ipsius ei vendere non debeo. »Secus nec pro stultitia ejus habere minus debeo."

§. VI. Atque hæc quidem apud omnes Catholicos certissima sententia est, cum quis alteri sine sui detrimento mutuum attribuit, hoc est officium præstat accipienti utile, danti non molestum. Verum sæpe evenit, ut quis ex officio suo damnum accipiat, aut amittat lucrum, quod consequi debuisset. Quare hujus detrimenti habenda ratio est, & ideo recte exiguntur usuræ non propter mutuum, sed propter damnum, quod in

mutuantem redundat (1). Ita si quis alteri concedat domum, aut vestes, quibus ipse utatur, earum dominus recte aliquid percipit pro usu, ex quo damnum capit, quoniam res datæ usu teruntur. Similiter dato prædio, quo alter utatur fruatur, dominus amittit fructus, quos ex eo percepisset, & hoc quidem resarciri damnum, æquitati congruens, & conveniens est.

(1) Benedictus XIV. *cit. Encycl. art.* 3. "nequaquam negatur, *in»quit*, posse quandoque una cum mutuo contractu quosdam alios, ut »ajunt, titulos, eosdemque ipsimet universim naturæ mutui innatos, »et intrinsecos forte concurrere, ex quibus justa omnino, legitima»que causa consurgat quidam amplius supra sortem ex mutuo debi»tam rite exigendi. Neque item negatur, posse multoties pecuniam »ab unoquoque suam per alios diverse prorsus à mutui natura con»tractus recte collocari, et impendi sive ad proventus sibi annuos »conquirendos, sive etiam ad licitam mercaturam, et negotiationem »exercendam, honestaque itidem lucra percipienda."

§. VII. Sed & ex pecunia mutuo data licet fructus percipere, quando mora debitoris, qui alienam pecuniam retinet, danti affert damni causam, aut lucrum intercipit, quod ipse ex re sua consequi potuisset (1). Scilicet qui pecuniam in honesta negotiatione collocare sollet, et vero ostendit, se habuisse in promptu merces, quas comparare potuisset, is recte usuras postulat ob interceptum lucrum culpa, & mora debitoris, qui alienam pecuniam retinuit (2). Erunt autem in fructus adempto lucro pares, & congruentes. Quare creditor demonstrabit, quanti ejus interesset habere pecuniam, ieum qua negotiationem exerceret, & judex in ejus rei æstimatione rationem habebit periculi, dubii eventus, laboris, sumptuum, remque omnem ex adjunctis personarum, loci ac temporis regionisque more estimabit (3).

(1) Vide S. Thomam 2. 2. *qu.* 78. *art* 2. *ad* 1. & *qu.* 62. *art.* 4.
(2) Ut creditor propter amissum lucrum, quod è sua pecunia consequi potuisset, recte usuras petat, tria demonstrare debet. Pri-

mum est, quod ipse pecuniam suam non ociosam, & inutilem retinere, sed cum ea negotiationem exercere soleat. Alterum est, quod habuerit in promptu venales merces, quas sine dubio comparasset, nisi pecunia sua caruisset. Postremum, quod debitor in mora fuerit, hoc est idoneo tempore alienam pecuniam non restituerit, atque ita lucrum interceperit. Quæ tria vulgo dicuntur *tria requisita Pauli de Castro*, quoniam ea primus numeravit, & explicatius, quam cæteri, tradidit Paulus de Castro *in l. 2. §. ult. ff. de Eo quod cert. loc.*

(3) *L. 3. ff. de Eo quod. certo loc.*, *§. 7. & ult. de Instit. de Verb. oblig.*

§. VIII. Eadem accepti damni causa est. Nimirum si quis, ob datam alteri pecuniam, damnum pertulit, hoc quidem resarcire oportet; atque ejus causa recte à debitore fructus percipiuntur. Ita qui domus ruinam avertere, qui agrum colere, & cultura fructuosum facere non potuit, quia caruit pecunia sua, qui æs alienum cum fœnore contrahere debuit, ut suis creditoribus satisfaceret, jure agit, ut debitor, qui causam damni teneatur (1).

(1) *L. un. cod. de Sentent. quas pro eo quod interest.* Recte tamen, præter cæteros, animadvertit Carolus Gagliardus *Instit. Jur. canon. l. 4. tit. 17. §. 51.*, quod creditor non tantum acceptum ab se damnum perspicuum facere, sed etiam demonstrare debet, sese alio modo damnum avertere non potuisse. Quare si ipse in promptu habuisset aliam pecuniam cum qua damnum vitare potuisset, nullæ à debitore usuræ ex mutuo accepta pecunia solvendæ sunt.

§. IX. Atque haec quidem debitio usurarum tum initio in pactum deduci potest, tum postea lapsu temporis exoriri. Videlicet si initio cum contractus perficitur, qui mutuo dat pecuniam statim damnum capit, idque verum, atque exploratum, non dubium, & simulatum est, recte propter hoc damnum usurae initio constituuntur (1). Quod si lapsu temporis oriatur damnum, quod initio procul aberat, eo demum orto solvendae erunt usurae; sed primum monendus est debitor, ut rem omnem intelligat, ac certior fiat de usurarum onere, quo premetur in posterum, nisi stato die pecuniam restituat (2).

(1) S. Thomas 2. 2. *q.* 78. *art.* 2. *ad.* 1. ibique Nicolaus *in Notis*. Confer etiam Card. de Lugo *de Just.* & *jur. t.* 2. *d.* 25. *sect.* 6. *n.* 72., Molinam *Just. de jur. d.* 314. *n.* 7., Canisium *de Usur. c.* 1. *n.* 7.

(2) Atque hoc est, quod Pragmatici dicunt, necessariam esse *interpellationem*, ut usuræ debeantur.

§. X. Monitio hæc, & lapsus temporis, quo expedienda solutio est, facit, ut debitor *in mora* constitutus dicatur; quæ mora nullam quidem per se tantum inducere usurarum debitionem potest (1), inducit autem, cum ea damnum affert, aut lucrum intercipit. Atque hæc mora est: quam *veram*, aut *propriam*, aut *regularem* dicimus, quæque fieri intelligitur *non ex re*, *sed ex persona*, *idest si interpellatus opportuno loco*, & *tempore non solverit* (2). Cui moræ alia opponitur quæ *irregularis* appellatur, & cui locus est cum sine ulla creditoris petitione debitor, qui constituto die æs alienum non dissolvit, ipso jure cogitur præstare id quod creditoris interest, ratione habita solius rei debitæ, quam opportuno tempore, condictoque loco non solvit (3).

(1) Solam certe moram satis non esse, ut ex pecunia mutuo datæ usuræ percipiantur, ex Catholicæ Ecclesiæ sententia docent periti Juris Canonici, et Scriptores rerum Theologicarum; quamquam aliud scripserint antiqui Romani Jurisconsulti, quos hæretici complures sequuti sunt. Sane re cognita, et expensa diligenter Alexander VII in Congregatione generali Sanctæ Romanæ Ecclesiæ decreto edito die 18. Martii 1666. hanc damnavit propositionem: "licitum esse mutuanti aliquid ultra sortem exigere, si se obliget ad non repetendam sortem usque ad certum tempus." Nam ratio est, et æquitas naturalis ostendit, nullam habendam esse rationem moræ, quæ neque lucrum ademit, neque aliquid attulit detrimenti. *Si nihil intersit actoris*, inquit Paulus *in L.* 2. *ff.* "Si quis in jus vocat, non erit, adversarium in jus vocatum venisse condicto die, præter more pœnam remittit. Cum quo consentit Cajus *in L.* 8. *ff. Si quis caution. in judic. sisten. caus. fact. non obtemper. re.* Quod in omnibus generatim causis constitui desiderat Hotomannus *in disp. de Mora c.* 3. *n.* 13. Vehementer autem errant, qui præsentem pecuniam ex se ipsa pretiosiorem, quam futuram putant, eosque merito refellit Innocentius XI., dum inter damnatas proscripsit propositionem 41. conceptam his verbis: "cum numerata pecunia pretiosior sit, quam numeranda, et nullus sit, qui non majoris faciat pecuniam præsentem, quam futuram, potest creditor aliquid ultra sortem à mutuatario exigere, eo titulo ab usura excusari."

(2) Sic Martianus *in L. 33. ff. de Usur. & fructib.*

(3) Moræ *irregularis* multa in Jure præsertim Civili exempla sunt. Celebre in primis est illud, quod suppeditat *L. Curabit 5. Cod. de Act. empt.*; qua sancitum est, ut emptor, qui re accepta pretium non numeravit, debeat statim post rem traditam pretii usuras persolvere; quamquam nulla earum petitio à creditore facta sit. Non enim debet emptor cum venditoris jactura rem et pretium simul retinere. Alia similis moræ *irregularis* exempla occurrunt *L. 14. ff. Locat.*, *L. 20. §. 4.*, & *L. 39. ff. de Negot. gest.*, *L. 12. §. 9. ff. Mandat.*, *L. 60. ff. Pro socio.*, *L. 1. §. 2. ff. de Usur.*, *L. 46. §. 3. ff. de Adminis. & pericul. tutor.*, *L. 5. ff. Commodat.*, *L. 7. ff. de Eo quod cert. loc.*, *L. 23. ff. de Pignorat. act.*, *L. 2. & 3. Cod. deposit.*

§. XI. Sed & periculum amittendæ pecuniæ, quam aliquis alteri dedit, usuras accipi permittit. Ita qui alteri dat multam pecuniam ut eam trans mare trajiciat, & cum ea in nundinis negotiationem exerceat, potest inire pactum de solvendis usuris propter periculum, cui ipse subest in ea trajectione plena discriminis, per quam facile rei jacturam facere potest. Ea de causa nauticum fœnus, quod Juri Civili probatum est (1), non improbat Jus Canonicum (2); modo lucrum procul habeat omnes mutui causas, atque ad unum periculum referatur.

(1) Confer titulos Pandectarum, et Codicis *de Nautico fœnore. Fœnus nauticum*, inquit Henricus Coccejus *ad Grotium de Jur. bell. & pac. l. 2. c. 12. §. 15. de Contractib., est quando quis aliis credit pecuniam mari transvehendam ea lege, ut periculum sit penes creditorem; unde differt à mutuo quia natura mutui in eo consistit, ut periculum sit debitoris, qui dominus est pecuniæ, nec est contractus innominatus, do ut des, quia proprium nomen huic negotio datum est scilicet fœnus nauticum.* Atque hoc quidem susceptum à creditore periculum trajectitiæ pecuniæ, quam ipse mutuo dedit, facit ut ex Jure Romano usuræ debeantur. Quin ex hoc inductus censetur contractus advertendi periculi, quem nos *assecurationem* vocamus, & quem late Cornelius Bynkershoekius *l. 4. qu. jur. privat. opp. t. ult. p. 517. seq. ed. Lugdun. Batav.* 1744. illustravit. Contractum hunc antiquos Jurisconsultos ignorasse tradit Henricus Coccejus *ad Grotium l. 2. c. 12. n. 23.*, sed ipsi certe compertum habuerunt pactum suscipiendi periculi in nautico fœnore, & hoc proinde alii ad certam, suoque nomine designatam stipulationem redegerunt, ut noscit potest apud Loccenium *de Jur. mar. l. 2. c. 5. n. 4.*, alii ad locationem conductionem, alii ad emptionem venditionem, alii ad cautionem, alii demum ad innominatum negotium, uti ostendunt Marquart *de Jur. merc. l. 2. c. 13.*,

Scaccia *de Commerc. qu. 7. part. 3. limit. 6.*, Stracca *de Assecurat. in præfat.*, Lopez *de Contract. l. 2. Cap. 12.* Cuncti tamen omne lucrum constituunt in ratione periculi, quasi *lucrum trajectitiæ pecuniæ, quam creditor, recepto in se dubii eventus periculo, alicui sub certis usuris tamquam periculi compensatione tradit*, ut habet Loccenius *de Jure marit. l. 2. c. 6. de Fœnor. naut.* §. 2. Imo non solum in maritima, sed etiam in terrestri negotiatione, quæ simile afferat creditori periculum, usuras exigi posse, tradit Huberus *Prælect. Jur. Rom. t. 3. l. 22. tit. 2. de Nautic. fœnor.*; & huc spectat responsum Scævolæ à Triboniano propositum in *L. 5. ff. de Nautic. fœnor.*, in quam legem videndus est Cujacius *opp. t. 7. col.* 847. *ed. Ven.* 1779.

(2) *Cap. ult. de Usur.* habentur hæc: *Naviganti, vel eunti ad nundinas certam mutuans pecuniæ quantitatem, eo quod suscipit in se periculum, recepturus aliquid ultra sortem usurarius est censendus.* Magnæ ex hac decretali, quam edidit Gregorius IX., controversiæ ortæ sunt. Quidam enim per eam nauticum fœnus plane sublatum, & nullas omnino à creditore propter periculum, cui subest, usuras accipi posse arbitrantur. Alii usuras pecuniæ trajectitiæ à Gregorio IX. tunc solum in mutuo vetitas putant, cum vel nullum, & inane, vel simulatum est periculum, cujus specie fœneratores improbitatem suam tegere conarentur; secus ubi probabile, aut verum periculum sit. Alii tantum immodicum, & injustum, non item justum, & legitimum periculi pretium improbari statuunt. Alii Gregorianum textum corruptum esse putant, in eoque desiderari negationem, quam ipsi addunt, atque ita legunt: *usurarius non est censendus.* Verum hæc lectio est contra codicum omnium fidem, à quibus certe negatio abest. Alii denique lucrum suscepti periculi tunc usuræ labe infectum censent, cum illud mutuans consequi vult à navigante, vel eunte ad nundinas invito, & coacto ad contractum perficiendum, non item cum periculi pretium sua sponte, & voluntate à debitore oblatum est. Ego harum interpretationem nullam probo, neque à Gregorio nauticum fœnus improbari, sed tantum induci arbitror *præsumptionem*, quæ contraria probatione tolli potest. Non enim ipse inquit creditorem, qui naviganti, vel eunti ad nundinas pecuniam dedit, *esse revera* usurarium, sed tantum esse *censendum*, hoc est *præsumendum*, nisi aliud ostendatur. Nam qui pecuniam hoc modo tradit, facile potest periculi speciem objicere, ut usuras ex mutuo percipiat. Itaque ut omnem fraudem, & periculi simulationem avertat Pontifex, statuit, ut etiam ille, qui *aliquem ultra sortem recipit, eo quod suscipit in se periculum, usurarius censendus est.* Quibus quidem verbis non usurarium *esse* decernit eum, qui lucrum accipit, *eo quod suscipi in se periculum*, quod sane communi Theologorum sententiæ adversaretur. Nam iis certum, fixumque est, hujusmodi creditorem accipere fructus posse non causa mutui, quod nullos parit fructus, sed propter periculum, quod suscipit ipse creditor contra naturam mutui, atque ita docent S. Thomas *in tract. de Usur. opusc. 73. qu. 9.*, S. Antonius *in 2. art. l. 1. c. 6.* §. 21. Cajetanus, *in Summa verb. usur. exterior. vers. duodecimus casus*, & late Covarrubias *Var.*,

resol. l. 3. *c.* 2. *n.* 5. Gregorii constitutio tota est inducenda *juris præsumptione*, per quam hujusmodi creditor *censendus* est usurarius, nisi aliud ostendat. Quoties igitur aliqua de nautico fœnore controversia est, semper creditori obstat juris præsumptio, quæ fert, ut contractus usurarius *censeatur*, scilicet ut periculi simulatione fructus ex mutuo soluti videantur. Verum hæc mera præsumptio est, quæ contraria probatione tolli potest, ut cæteræ hujusmodi præsumptiones tolluntur. Itaque creditor non prohibetur ex trajectitia pecunia usuras exigere, sed primum debet removere juris præsumptionem, atque ostendere, se non simulato periculo, uti illa fert præsumptio, ex mutuo usuras percepisse, sed revera omnes mutui causas procul habuisse, atque ob unum à se susceptum periculum lucrum obtinuisse. Hæc quidem meo judicio vera, ac germana est interpretatio Gregorianæ Decretalis *in c. ult. de Usur.*, de qua tum variæ, interque se dissentientes Canonistarum sententiæ circumferuntur. Atque ita sane Jus Canonicum minime sustulit nauticum fœnus, quod Jure civili probatum est. Hoc unum inter utrumque Jus discrimen intercedit, quod canonicam inducit præsumptionem, quam non inducit Jus civile, simulati periculi, ut usuræ ex mutuo solvantur.

§. XII. At quoniam legum ratio sanctissime & providentissime constituta sæpe hominum malitia pervertitur, inventa sunt diverticula, & simulatæ rerum species, de quibus sane præcidendis, avertendisque oportuit cogitare. Quidam porro usurarum tegumenta quærunt contractu emptionis venditionis; cum quis videlicet rem alteri vendit summo pretio justo non accepta pecunia, cum pacto, ut adumbratus hic venditor statim ab ipso emptore rem minoris emat, ac pretium enumeret. Contractum hunc plenum fraudis, & deceptionis, quem Hispani *mohatram* appellant, recte improbant Ecclesiae leges, atque inter usurarios contractus recensent (1).

(1) Innocentius XI. hujusmodi contractum damnavit propositione 40. inter propositiones ab eo damnatas his concepta verbis: *Contractus mohatras licitus est etiam respectu ejusdem personæ, & cum contractu retrovenditionis præviæ inito cum intentione lucri.* Confer etiam S. Carolum Borromeum *in Synodo Provinc. 1. act. Eccles. Mediol. par. 1. pag. 36. ed. Patav.* 1754., & Covarrubiam *Var. resol. l. 2. c. 3. de Usur. n. 6. in fin.*

§. XIII. Eodem loco Jus canonicum habet *antichresin*, scilicet pactum, quo res pignori datur, ut creditor eodem

pignore utatur fruatur creditæ pecuniæ loco, aut ejus fructus pro usuris accipiat (1). Nam pignus creditori traditur, ut in eo cautionem habeat, non ut capiat fructus, qui ad dominum pertinet; & ideo merito à Jure canonico pactum antichresis improbatur (2).

(1) *C. 1. 2. 8. de Usur.*, *c. 4. & 6. de Pignor.* Atque his quidem Pontificis Constitutionibus derogatum est Juri civili, quod non solum expressam antichresim probat *in L. 11. §. 1. ff. de Pignor.*, sed etiam tacitam, uti multi putant, *in L. 8. ff. In quib. caus. pign. vel hypoth. tacit. contrahit.*, quamquam non ignorem, quæ de recta hujus legis interpretatione controversiæ sint inter Accursium, Irnerium, Bacovium, Hotomanum, Cujacium *Observ. l. 8. c. 17. opp. t. 3. col. 189. ed. Ven. 1758.* & Vinnium *Select. qu. l. 2. c. 7.* Confer etiam Jo. Franciscum Arcasium *Comment. jur. civil. l. 5. c. 2. §. 13. & 14.* Quoniam vero à Jure canonico antichresis improbatur, facile intelligitur, quam falsa sit opinio illorum, qui probant contractum antichresis, ex quo alteruter contrahentium facultatem habet suo lubitu repetendi, quod dedit, atque alter interim credita pecunia fruitur, alter re pignorata, ex qua fructus percipit. Quem contractum Itali appellant *il contratto à godere.*

(2) Hinc merito statutum est ab Innocentio III. *in c. 6. de Pignor.*, quod si creditor, vel ille, qui ab eo causam habet, tot ex pignore accepit fructus, quod est opus, ut totum debitum dissolvatur, pignus debitori restitui debeat.

§. XIV. Casus tamen interdum eveniunt, quibus à Jure Canonico *antichresis* non improbatur. Nimirum qui dat domino feudum loco pignoris, ut fructus capiat, atque ipse interim solutus sit omni onere servitii, quod ei propter feudum praestare deberet; nihil agit, quod canonici Juris disciplinæ adversetur. Nam hi fructus quasi pretium sunt, & compensatio servitii, non locum obtinent usurarum (1). Pari modo si pro dote numeranda socer genero praedia quaedam obligaverit, ut gener sibi integros abet eorum fructus, & nullam interim dotis jacturam faciat, procul abest omne usurarum vitium, quoniam jure percepti sunt fructus, ut matrimonii onera sustinerentur (2).

(1) *C. 1. de Feudis*, *C. 8. de Usur.*

(2) *C. 16. de Usur.* Confer Cujacium *in Decretal. C. 1. tit. 20. l. 3. opp. t. 6. col. 1002. & seq. ed. cit.*

§. XV. Sed & pactum *legis commissoriæ* in pignoribus plenum usurae, & iniquitatis habetur. *Commissoria lex* appellatur pactum, quo venditio committitur, aut dissolvitur, quoties videlicet placuit, ut si intra diem pretium solutum non fuerit, res in empta fiat (1); quae etiam *commissoria* simpliciter appellatur (2). Commissoria lex in pignoribus reprobatur; hoc est improbatur pactum, quo, nisi debitor certa die solverit, pignus in dominium, & potestatem creditoris transeat (3).

(1) *L.* 1. *& tot. tit. ff. de Leg. commissor.*
(2) *L.* 4. §. 2. *&* 3. *ff. eod.*
(3) *L.* 3. *Cod. de Pact. pignor. & L. commissor. c.* 7. *de Pignor.* S. Carolus Borromeus *in Concil. Mediol.* 1. *tit. de Usur. act. Eccles. Mediolan. par.* 1. *p.* 36. *ed. Patav.* 1754. Id autem plano diversum est à pacto de distrahendo pignore, de quo agitur in *L.* 4. *ff. de Pignor. act.* Neque vero cum *lege commissoria* in pignoribus conventa confundi debet pactum redimendi, seu retrovendendi, cum quo inita emptio venditio est; quoniam valere hoc pactum, & nullam in eo usuram inesse constat *L.* 2. *C. de Pact. int. empt. & vendit. c.* 10. *de Fid. instrum. Extrav.* 1. *&* 2. *de Empt. vend. init. commun.* Ac si pactum hujusmodi emptoris gratia adjicitur, pretium augetur, minuitur autem, si ad commodum pertinet venditoris. Cavendum tamen est, ne pretium ita sit exiguum, ut ex eo colligi possit, emptoris potius mutuum dare, quam emere voluisse, & noluisse mutuum dare, nisi cum illa lege; potissimum si usuras exercere solitus esset, & venditor inopia laborans pecunia indigeret; quia tunc esset usura *palliata* & res empta tamquam in pignus securitatis gratia retinetur *c.* 5. *de empt. & vendit.*

§. XVI. Verum fructus recte exiguuntur ex *Locis Montium*, quorum nomine intelligimus cumullum pecuniæ, frumenti, similium, quae hominibus ope indigentibus mutuo dantur accepto pignore, quod stato tempore recuperandum est. Nisi id debitor præest, pignus ipsum distrahitur, atque ita Mons Pietatis habet rem, quam credidit, debitor id, quod ex pignoris pretio reliquum est, interim ab eo, qui pignus obligavit, modici quidam fructus persolvuntur. Num hi fructus percipi recte possent; magna animorum contentione disputatum est; cum quidam essent, qui eos propter mutuum dari, & ideo labem usurarum in iis inesse existimarent (1).

(1) Contra hos Montes præ ceteris disputarunt Cajetanus *in Comment. de Mont. Piet. c.* 1., & Sotus *l.* 6. *de Just. qu.* 1. Illud vero mirum est, quod hæretici, qui usuras probant, Montes Pietatis improbare potuerint, quorum è numero sunt Carpzovius *Pract. crim. qu.* 92. *n.* 4. *seq.* & Mathias Zimmermanus, qui simulato nomine Dorothei Asciani librum edidit cum titulo *Montes Pietatis Romanenses historice, canonice theologice detecti.* Sed varia hæc, & secum ipsa confligens agendi ratio ex odio procedit, quo ipsi in Sedem Apostolicam feruntur. Scilicet quod ab ea probantur Montes Pietatis, improbantur ab hæreticis, licet ipsi suis principiis adversentur. Bohemerus *Jur. Canon. Protest. l.* 5. *tit.* 19. *n.* 2. Montes Pietatis valde commendat, licet eos confundat cum usuris, quæ à Jure canonico improbantur; quod etiam falso prædicat *in Not. ad Inst. Canon. Fleury par.* 3. *c.* 13. §. 6. Instituti autem sunt Montes Pietatis, ut opem haberent agentes homines, qui à fœneratoribus, præsertim Hebræis cum gravissimis usuris mutuam pecuniam accipere cogebantur. Sane quam late pateret ea tempestate vitium usurarum, & quanta exinde mala procederent, constat ex antiquis monumentis quorum multa collegit Muratorius *Antiq. Italic. dissert.* 16. Ut igitur hæc mala removerentur, & pauperes non cogerentur ferre onus gravissimum usurarum, pii homines erigendos curarunt Montes Pietatis, unde pauperes dato pignore, per quod res montis in tuto esset, obtinerent pecuniam, qua indigebant. Primum Urbs vetus hunc Montem instituit, cujus statuta *de Monte Christi*, ut vocabant, expensa, atque appróbata fuerunt à Cardinali Ostiensi Camerario, deinceps etiam confirmata à Pio II. per Breve editum die 3. Jun. 1463. Eadem tempestate Civitas Perusina suum erexit Montem, quem Paulus II. an. 1467. approbavit. Lapsu temporum aliis quoque in aliis civitatibus tumintra tum extra Italiam Montes Pietatis instituti fuerunt, ut nosci potest apud Wadingum *Annal. Minor. t.* 14. *&* 15. *passim*, Ballerinium *de Usur. tom.* 2. *in Append. opusc.* 1., Zecchium *de Usur. diss.* 2. *c.* 1. *sect.* 6. *art.* 3. §. 362., Zypæum *Jur. Pontif. nov. l.* 5. *tit. de Usur. n.* 11., Claudium. Jos. de Ferriere *Diction. de droit & de practique t.* 2. *verb. mont de pieté.*

§. XVII. Sustulit omnem dubitationem Leo X. in Concilio Lateranensi V., qui re diligenter cognita definivit, recte hos Montes fuisse institutos, planeque nullum in iis inesse usurarum vitium (1). Non enim modici hi fructus propter mutuum solvuntur, sed ut Mons pietatis integram habeat rem suam, cum qua pluribus opitalari debet, ac nihil detrimenti capiat propter impensas, quas facere oportet pro domo, pro ministris, pro caeteris, quibus est opus, ut potentibus credatur pecunia, & accepta pignora custodiantur. Simili modo nullum quidem ex mutuo lucrum facere licet, sed

jure repetuntur impensæ, quas aliquis fecit, ut pignus conservaret, aut ut mutuum ad absentem debitorem mitteret (2).

(1) Concilium Lateranense V. *Sess.* 10. *Concil. t.* 19. *col.* 905. *Collect. Labbei.*

(2) Consule Sylvium *in S. Thomam.* 2.2. *qu.* 78. *art.* 4. *qu.* 1., Gonzalezium *in c.* 4. *de Usur. n.* 3., Benedictum XIV. *de Synod. diæces. l.* 10. *c.* 5. *n.* 1. *& seq.* Ballerinium *de Usur. in append. de Montib. Piet.*, Zecchium *de Usur. diss.* 2. *c.* 1. *sect.* 6. *n.* 258. *& seq.* Sed pro Montium Pietatis utilitate, æquitate, sanctitate ostendenda præ cæteris, præsto est auctoritas Concilii Tridentini, quod eos inter loca pia recensuit, & Episcopi visitationi subjecit *Sess.* 22. *cap.* 8. *de Reform.* Confer etiam S. Carolum Borromeum *Conc. Mediol.* 1. *tit. de Pior. loc. administr. Act. Eccles. Mediolan. par.* 1. *p.* 37. *ed. cit.*

§. XVIII. Et quoniam fieri aliquando potest, ut quod à Praefectis Montis exigitur, impensas superet, quae pro retinendo, custodiendo que pignore sunt necessaria, idcirco, ne qua usurarum suspicio exoriatur, recte cautum est, ut ab iis, quibus accepto pignore pecunia creditur, nihil exigi possit, nisi primum à Sede Apostolica facultas impetrata sit (1). Multoque minus sine Apostolicae Sedis venia plus exigi potest, quam antea consueverat, quamquam dissolvendum sit aes alienum, quod Mons Pietatis contrahere debuit, ut pauperibus subvenire (2).

(1) Confer Decreta Sacræ Congregationis Concilii *l.* 15. *Decretor. p.* 486. *&* 501.

(2) Vide *Thesaurum resol. Concilii t.* 1. *p.* 28.

§. XIX. Sunt etiam usurarum expertes census, per quos emitur jus percipiendi fructus ex certo fundo, qui semper nexu devinctus est, ut creditor in tuto sit. Non enim eo contractu venit quaestus ex pecunia, sed dominus rei frugiferae vendit jus capiendi certos ex ea fructus quod recte, atque ordine fieri, quis inficiabitur (1)? Plura autem sunt observanda, ut hic contractus valeat, & omnis ab eo usurae

suspicio removeatur. Præcipua sunt, ut accurate designetur certus fundus, & hic quidem frugifer, qui census hypothecæ subsit; atque ut coram testibus, ac notario revera numeretur pecunia, quæ continuo debitorio tradenda est (2).

(1) *L. 63. & L. 72. ff. de Usufruct.*, §. 1. *Inst. de Usufruct.* Errant autem vehementer Salicetus *in Auth. Ea lege Cod. de Usur.*, & Hottomannus *Observ. l. 2. c. 15.*, qui censum quemlibet *larvatam usuram* appellant. Nam per censum jus venditur percipiendi fructus ex fundo frugifero; in qua quidem venditione nihil inest fœnoris, & nihil, quod à legibus improbetur. Præterea creditor ab se solutam pecuniam suo lubitu repetere non potest, ex quo intelligitur, quantum absit ab hoc contractu omne pactum mutui tum expressi, tum taciti.

(2) Martinus V. *in Extrav. 1. de Empt. & vendit. int. communes.* & Calixtus III. *in Extrav. 2. eod. tit.* census contractum approbarunt. Denique S. Pius V. *Const. Cum onus 106. t. 4. part. 3. Bullar. Roman. p. 52.* certas constituit leges, quas omnes observare oportet, ut census recte constituatur. Merito tamen monet Benedictus XIV. *De Synod. Diœces. l. 10. c. 5. n. 5.*, leges illas; quæ de imponendis censibus à S. Pio V. sunt constitutæ, quæque tantum juris positivi sunt, in iis locis, in quibus Piana Constitutio usu recepta non est, non observari.

§. XX. Servatis omnibus, quæ servare oportebat, creditor jus acquirit certos ex designato fundo percipiendi fructus, aut horum loco vim certam pecuniæ, illud autem, quod ipse numeravit, pretium ita amittit, ut repetere suo lubitu nequeat. Licet tamen debitori pretium ipsum restituere; atque ita se ære alieno & census onere liberare; verum duos ante menses res tota nuncianda, & aperienda creditori est (1).

(1) S. Pius V. *cit. Const. Cum onus* §. 11.

§. XXI. Atque hic quidem census *realis* dicitur, quoniam inhæret rei, hoc est fundo, qui ejus hipothecæ subest, & ex quo fructus percipiuntur. Disimilis est ratio census, quem *personalem* vocamus, quoniam non super re aliqua frugifera constituitur, sed super ipsa persona venditoris, qui sibi, vel suis etiam heredibus onus imponit certam quoque anno pecuniam

solvendi emptori ex industria, & labore suo. Qui quidem census realis non efficitur, quamquam interdum detur hypotheca, ut res sua sit creditori cautior; quoniam pereunte re, quæ hypotheca tenetur, non perit census, uti evenit in censu reali, qui tollitur, & perimitur, perempto fundo, super quo constitutus est.

§. XXII. Contractus hic quibusdam est visus expers turpitudinis, quæ in usuris inest (1); & hoc exploratum est, per eum vendi non jus percipiendi fructus ex certo fundo, eoque frugifero, sed ipsam vendi annuam præstationem pecuniæ, quæ ex persona debitoris capienda est. Merito igitur hujusmodi contractus improbandus est, quoniam census nequit consistere, nisi in re immobili, eaque fructifera, ac certa, & nominatim designata sit constitutus (2). Ac turpior etiam inest usura in censu personali, qui ab utroque contrahente deleri, & extingui potest, quoniam hic contractus merum est mutuum, præterea nihil (3).

(1) Scriptores, qui personalem censum defendunt, enumerat Benedictus XIV. *de Synod. Diœces. l. 10. Can. 5. n. 4.*

(2) Confer constitutionem S. Pii V., quam paulo ante laudavi. Itaque dubitari non potest, quin personalem censum facere non liceat in iis locis, in quibus Piana constitutio recepta est, quoniam ea postulat rem immobilem eamque fructiferam, ac certam, & nominatim designatam, ut in ea census constituatur. Sed non ita certum est, num idem sit ferendum judicium de iis locis, in quibus eadem constitutio non obtinet. Non enim ea viget ubique, uti supra animadverti; & porro narrant Guttierez *Pract. l. 2. qu. 177. in fin.* & Felicianus *de Solis de Censib. l. 1. can. 7. n. 2.*, Pium V. rogatu Philippi II. hanc Hispanis dedisse veniam, ut ejus Constitutionis præscripta, quæ juris naturalis, aut Divini non sunt observare non cogerentur. Contrario quoque usu, seu legitime prescripta consuetudine effici potest, ut aliæ gentes iisdem legibus, quæ de imponendis censibus à S. Pio V. constitutæ sunt, non subjiciantur. Itaque his in locis videndum est, num in censu personali aliquid insit, quod juri naturali, & divino adversetur. Vehementer tamen suspicatur Benedictus XIV. *loc. cit. n. 5.* quod in hujusmodi censu, præsertim utrinque redimibili, desiderentur conditiones, quas non solum Pontificia constitutio, sed etiam jus naturæ, ac Divinum postulant, *ne sit larvatus contractus mutui, & propterea coram Deo usurarius.* Itaque recte monet, quod cum ea res nondum à Sede Apostolica definita sit, id unum ab Episcopo faciendum est. Scilicet si diœcesi præest, in qua viget Piana constitutio, cura-

re diligenter debet, ne personales census contra ejusdem Constitutionis præscriptum contrahantur; contra si præpositus sit diœcesi, in qua eadem Constitutio moribus recepta non est, monebit, atque hortabitur Christianos, ut se ab iis censibus abstineant, quoniam, eorum inspecta indole, usuræ periculo, & suspicione non carent.

(3) Sane si omnes fere Juris Canonici Interpretes periculi plenam esse statuunt emptionem census realis ad certum tempus, uti testatur Fagnanus *in cap. In civitate n. 16. de Censuris*, multo magis cavendus est census personalis, qui ab utroque contrahente extingui potest.

§. XXIII. Est & census, qui *vitalitius* dicitur, quia tantum vivo creditore persolvitur, eoque moriente extinguitur. Census hic emitur & venditur super re quoque fructifera quolibet anno solvendus, donec vitæ usura fruatur sive is, qui pecuniam dedit, sive alius quilibet à contrahentibus designatus (1). Solus debitor census vendens eumdem redimere suo lubitu potest integra restituta pecuniam, quam accepit, non item creditor, qui eam numeravit; sed hic contentus esse debet fructibus, quos vivo sibi, aut alteri ab se designato quotannis solvi pactus est (2). Hic quoque census vel *realis*, vel *personalis* esse potest; ad utrumque eadem pertinent, quæ de reliquis censibus paulo supra dicta sunt.

(1) Vitalitium hunc realem censum tum mores, tum leges, et canones probant. Clemens V. in Concilio Vienensi *Clem. 1. de Reb. Eccles. non alien.* Ecclesiæ, aut Monasterii bona, et reditus alicui *ad ejus vitam* concedi permisit, cum id ipsius Ecclesiæ, aut Monasterii utilitas, ac necessitas postularet. S. Pius V. Constitutione, qua definivit, censum annuum recte constitui in re fructifera, immobili, certa, ac nominatim designata, vitalitios census super re item fructifera constitutos haud sane improbavit; sed imo cum perpetuum censum certis illis legibus obstrictum approbaverit, multo magis censum temporarium cum iisdem legibus approbasse videtur.

(2) Ex consuetudine autem, atque ex peculiaribus singularum regionum legibus noscendum est, quanti esse debeant fructus, qui ex vitalitio censu quottannis solvendi sunt. Cum nulla peculiaris est lex, et consuetudo, res tota definitur arbitrio boni viri, seu pacto contrahentium, ratione habita ætatis, et valetudinis ejus, cujus obitu census extinguitur. Consule Covarrubiam *var. resol. l. 3. c. 9. n. 7.*

§. XXIV. Non solum ex pecunia, quæ ad emendum cen-

sum, sed etiam ex pecunia, quæ pro collybo (1), aut cambio numerata est, rite, ac recte fructus percipiuntur. Est autem cambium permutatio pecuniæ cum justo mensarii (2) lucro, quod tribus modis fieri potest. Scilicet vel præsens datur pecunia, ut cum alia specie dissimili permutetur, ex. gr. aurea cum argenta; vel uno in loco pecunia mensario triditur, ex. gr. Romæ; ut in alio loco restituantur, ex. gr. Parisiis; vel contra ab ipso mensario pecunia Romæ accipitur, ut is Parisiis restituatur. Primum illud cambium *minutum*, & *manuale* dicitur; reliqua duo cambia *localia*, ac per *literas* appellantur, quoniam per literas pecunia restituitur alio in loco, quam quo soluta, aut accepta est.

(1) Collybii vocabulo pluries Cicero, aliique Latini Scriptores utuntur. Proprie collybus est pecuniæ permutatio.

(2) Mensarii dicuntur etiam argentarii, et argenti distractores, ut *in L. unic. Cod. Negotiat. ne milit.*, atque argentariæ mensæ exercitores, ut *in L. 4. ff. de Eden.* Consule Brisonium *de Verb. signific. verb. argentarii t. 1. p. 102. ed. Halæ Magdeburg.* 1743., et Majansium *Disp. 49. n. 22. t. 2. p. 221. & seq. ed. Lugdun. Batav.*

§. XXV. Ex his porro cambiis mensarium jure, & merito lucrum consequi, inter omnes constat; quoniam illud non ex mutuo procedit, sed percipitur propter onera, quæ mensarius cogitur sustinere, ut eam negotiationem exerceat (1). Necesse tamen est, quod in cambio locali vera fiat, pecuniæ traslatio, aut saltem quod qui pecuniam accipit, certum, ac deliberatum habeat animum eam alibi restituendi; nam si eam ab se restituendam scilicet ubi accepta est, quamquam alium in locum missæ litteræ fingerentur, cambii specie vera lateret usura, quæ forte judicium hominum posset efugere. Dei certe non posset. Atque hoc quidem cambium *fictum*, & *siccum* appellamus (2).

(1) Confer Sotum *de Just. l. 6. qu. 10.*, Navarrum *manual.* c. 27. *n.* 289. *ad* 295., Molinam *de Cambiis qu.* 4., et Molina *de Contratc. tract.* 2. *disp.* 404.

(2) Cambia *sicca* improbantur à Pio V. *in Const. Cum sicut 1. t. 4. par. 2. Bullar. Roman. p. 1.*, et à S. Pio V. *in Const. In eam 162. t. 4. par. 3. p.* 145.

§. XXVI. Sed hominum calliditate aliud est inventum cambii genus, quod *obliquum* appellatur. Hæc autem ejus contrahendi ratio est. Titius à Cajo mutuos petit aureos nummos mille, quibus indiget; sed hic negotiari, & quæstum ex negotiatione facere solet, & ideo se aliquid daturum negat. Instat Titius, ac denique ita res componitur, ut ipse à Cajo mutuos accipiat aureos nummos mille, quos postulat, ac nihil propter mutuum solvat. Verum ne quid detrimenti Cajus propter mutuum capiat, datur ei facultas similis ab se ipso, aut ab alio accipiendæ pecuniæ, quam cambio occupet, & cum qua negotietur. Titius autem spondet, sese Cajo soluturum, donec mutuum restituat, quidquid ipse impendit, aut impendere deberet, si aureos nummos mille à mensario accepisset.

§. XXVII. Interdum Titius ipse onus suscipit cambio occupandi vim tantam pecuniæ, quantam à Cajo mutuam accepit, ita tamen ut partus ex ea negotiatione quæstus pertineat ad Cajum, cui quotannis alter pendit, donec mutuum restituat quantum ex cambio lucri fecit, aut quantum facere posset. Cum illa à mutuante negotiatio est exercenda, ejus est demonstrare, cambii literas ab se datas fuisse, aut sese ab alio per cambium mille aureos nummos obtinuisse. Cum vero cambio occupare pecuniam debuit, qui mutuum accepit, de nulla re solicitus est creditor, cui solvendi, sunt fructus, sive alter fregerit, sive servarit fidem. Nam contracto cambio ejus fructus creditori solvuntur, eoque neglecto fructus idem dandi sunt propter id, quod creditoris interest, sive propter damnum, quod in eum redundat, quia debitor stipulationis legi non satisfecit. Atque hic quidem negotii expediendi modus, per quem res est creditori cautior, frequentior esse solet.

§. XXVIII. Jamvero genus hoc cambii, quod *obliquum* appellari diximus, circuitione quadam & anfractu iniquum tegere, ac velare fœnus, facille intelligitur; & hoc quidem fœnus magis eminet, & apparet, cum ipse debitor se accipere pecuniam simulat, ut cum ea negotietur. Quis enim credat hominem inopem, qui mutuum accipit propter egestatem, & angustiam rei familiaris, statim in promptu habere pecuniam acceptæ parem, quam cum quæstu, compendioque mutuantis ad nundinas mittat, atque in cambium conferat?

§. XXIX. Quare hic contractus utut probari possit in foro externo, in quo forte res gesta censetur, uti stipulatione conventum est, tamen in foro interno, in quo solum spectatur, quod revera gestum est, si pecunia, quæ mutuum exequeat, ad nundinas missa non fuit, sive in cambio occupata, neque id unquam propositum fuit contrahentibus hujusmodi cambium turpe, & usuræ labe infectum, Christianoque homine indignum habendum est. Licet sane ex pecunia alteri data lucrum consequi propter ademptum lucrum, aut illatum damnum, sive ut vulgo loquimur *titulo lucri cessantis*, *aut damni emergentis*; verum id unum, quod æquum, justumque est, præseferre mutuantes debent, ut probatum legibus lucrum consequantur, non fuco, & fallaciis adumbrare speciem, & formam veritatis, ut ea sit improbi quaestus, & fœnerationis loco. Clerici tamen etiam in foro externo quolibet genus cambii agere prohibentur; quoniam qui hos contractus exercent, negotiatores sunt, quales Jus Ecclesiasticum clericos esse non sinit (1).

(1) Confer quæ dixi *l.* 1. *tit.* 1. §. 9. *p.* 110. *&* 111. atque etiam Giraldum *Exposit. Jur. Pontific. par.* 2. *sec.* 73. *p.* 913. *& seq.*

§. XXX. Neque solum cambio pecuniam fœnerantur homines, sed etiam societate, cujus indoles, & natura est, ut æqua sit partitio periculi, damni, lucri inter duos, aut plures, qui sua in aliqua negotiatione pecuniam, aut operam collocarunt (1). Quare iniqua est societas *leonina*, qua alter lucrum tantum, alter damnum sentit; itemque societas ea lege instituta, ut alter quotannis lucrum aliquod obtineat, ac semper sine ullo sui damno, ac periculo, integram habeat pecuniam, aut rem, quam in societatem, contulit, quæ societas *ad caput salvum* vulgo appellatur (2).

(1) *L.* 29. *& seq. ff. Pro socio.*
(2) Vide *Const. Detestabilis avaritiæ* 68. Sixti V. *t.* 4. *p.* 4. *Bullar. Roman. p.* 263.

§. XXXI. Alio etiam modo contrahentes curant, ut non

tantum integra sit semper pecunia, aut res quævis ab altero data sit, sed etiam ut certum, fixumque sit lucrum, quod ipse quotannis consequi debet. Id nimirum præstant per *trinum contractum*, quem eo nomine appellamus, quoniam ex tribus pactionibus efficitur. Titius societatem coit cum Sempronio, cui tradit aureos nummos mille, ut negotietur. Pecunia hæc quotannis paritura videtur lucrum aureorum 200; sed Titius metuit, ne in illa periculi plena negotiatione aliquam rei datæ jacturam faciat.

§. XXXII. Itaque alium absolvit contractum, quo Sempronio remittit, & condonat aureos nummos quinquaginta ea lege, ut sibi semper sarta tecta sua sit pecunia, aut res quælibet ab se data, qualis tandem cumque ejus negotiationis exitus sit futurus. Sed sibi nondum res satis considerata, atque provisa videtur. Quare tertius initur contractus, quo Titius alios Sempronio concedit aureos nummos quinquaginta, atque hic vicissim spondet, sese alteri quotannis soluturum aureos centum, sive secunda, sive adversa negotiationi fortuna sit.

§. XXXIII. Æquus ne haberi debeat, an potius iniquus hic trinus contractus, memoria Patrum nostrorum magna animarum contentione inter Martinum Navarrum (1), & Dominicum Sotum (2) disputatum est, quorum alter ab eo usuræ labem abesse, alter autem in eo prorsus inesse contendebat. Delata est controversia ad Sixtum V. (3), atque ipse, re diligenter cognita, fœnoris damnavit pactum societati adjunctum, per quod alter ex sociis duplici ex parte securus redditur. Cum enim eo pacto evertatur, tollaturque lex societatis, quæ in pari spe, similique periculo utrumque socium esse jubent, consequens est, ut pecunia eo genere contractus credita in mutuum fœneratitium convertatur.

(1) Navarrus *in Manual. c. 17. n. 254. & seq.*
(2) Sotus *de Justit. l. 6. qu. 6. art. 2.*
(3) Sixtus V. *Const. Detestabilis 68. t. 4. par. 4. Bullar. Roman. p. 263.*

§. XXXIV. Sed plures tamen sunt ex Theologorum, & Ca-

nonistarum familiis, qui trinum hunc contractum recte inire posse defendunt (1); & hi quidem negant, in eum quidquam statuisse Sixtum V., quem ajunt tantum improbasse contractus, qui jam improbati erant, nullam autem dixisse legem in eos contractus, qui probi, & honesti habebantur (2). Contra Scriptores multi, & nobiles (3). Soto suffragantur, atque in trino contractu labem apponunt, & vitium usurarum, eumque à Sixto improbatum affirmant (4).

(1) Covarrubias *Var. resol. l.* 3. *c.* 2. *n.* 3., Lessius *de Just. l.* 2. *c.* 25. *dub.* 3. *n.* 24., Garcia *de Contract. p.* 2. *c.* 67., Card. de Lugo *de Just. & ju. disp.* 30. *sect.* 4., Gibalinus *de Usur. l.* 6. *c.* 3. *art.* 4., aliique.

(2) Ajunt enim, Cardinales Toletum, & S. Severinæ, qui jussu Pontificis constitutionem exararunt, testatos fuisse, Sixtum V. tantum damnare voluisse pactiones, quæ iniquæ essent, quæque usuras continerent, non item eas, quæ omni usuræ vitio carerent, uti narrat Comitolus *Respons. moral. l.* 3. *qu.* 12. *n.* 4.

(3) Genett. *Theolog. Moral. t.* 1. *tract.* 4. *c.* 14., Natalis Alexander *Theolog. Dogmat. & Moral. t.* 2. *l.* 3. *c.* 7. *art.* 5. *regul.* 23., Auctor *Dissertationis Lugduni editæ an.* 1673. *de Usuraria trium contractuum pravitate*, Aurelius Piette *t.* 4. *de Contract. qu.* 4. §. 2., Sainteveubius *cas.* 185. *t.* 2. *resol.*, Auctor *Theologiæ Moralis ad usum Seminar. Petracorem t.* 2. *l.* 4. *c.* 8., Antoinius *t.* 3. *tract. de Contract. c.* 8. *quæst.* 3., Continuator prælection. Tournely *par.* 2. *de Contract. c.* 4. *art.* 1., Concina *Usura contractus trini dissertationibus historico-theolog. demonstrata.*

(4) Non enim his credibile videtur, Sixtum V., qui eam edidit constitutionem, ut controversiam dirimeret, quæ inter Sotum, & Navarrum fervebat, hanc quæstionem in medio relinquere, ac ne attingere quidem voluisse.

§. XXXV. Certe trinus hic contractus plenus est periculi, neque caret usuræ suspicione: ideoque optandum maxime est, ut ab eo sese homines abstineant (1). Verum cum eum nondum Sedes Apostolica expresse damnaverit, ille passim initur, atque in foro externo vim, & exitum habet. Forte in judicio, qui pecuniam ab altero accepit, sua sponte, & voluntate adjecisse videtur pactiones trini contractus, ut gratificaretur alteri qui etiam sine his pactionibus simplicis, meræque societatis gratia pecuniam tribuisset (2).

(1) Benedictus XIV. *de Synod. diœces. l.* 10. *c.* 7., à quo cuncta ar-

ripui, quæ ad hunc locum pertinent; copiose agit de trino contractu, atque omnia enumerat argumenta, quæ pro eodem contractu, quæque contra eum afferri solent. Postremo rem omnem concludit his verbis n. 6. *Hæc sunt præcipua rationum momenta, quæ in utramque partem adducuntur, Neque Apostolica Sedes priori opinioni, et si minus congruere videatur Sixtinæ constitutioni, ullam hactenus censuram inussit, à qua proinde etiam infligenda debet Episcopus abstinere; ad usum vero quod attinet, tuto poterit contractum trinum, quem etiam ejusdem patroni periculosum fatentur, pro viribus impedire, atque ab eo ineundo suos subditos dehortari.*

(2) Quid vero si evidenter constet, debitorem invitum, ac necessitate coactum cum iis pactionibus pecuniam accipere debuisse, quoniam sine iis alterum nullo modo pecuniam credidisset? Tunc contractum usuræ labe infectum esse, tradit Carolus Gagliardus *Inst. Canonic. l.* 4. *tit.* 17. §. 112.

§. XXXVI. Reliquæ sunt pœnæ in eos, qui usuras exercent, Ecclesiæ legibus constitutæ. Ergo criminis usurarum rei, quos nimirum in cœno jacere manifesto constat, infames fiunt (1); quæ tamen infamia ex usu, & canonica æquitate tollitur, si resipiscant, & irregulares propter contractam infamiam (2), & intestabiles (3), ita ut eorum, si quæ scripta reliquerunt, testamenta non valeant. Moniti ut redeant ad bonam mentem, si pervicaces fuerint, clerici ab ecclesiastico officio, & beneficio deponuntur, laici excommunicantur (4), ac male parta restituere detrectantibus absolutio sacramentalis, Eucharistia, & ecclesiastica sepultura denegatur (5), & clericus, qui hos homines sepelivit, statim in excommunicationem incidit (6). Sunt & aliæ populorum moribus, ac legibus inductæ pœnæ, & judex suo arbitrio aut lenioribus utitur, aut asperioribus, uti rerum ratio postulare videtur.

(1) *Can.* 2. §. *Porro caus.* 3. *qu.* 7., *c.* 11. *de Excess. Prælat.*, *l.* 20. *Cod. Ex quibus caus. infam. irrog.*
(2) *Can.* 2. *dist.* 33., *can.* 8. *dist.* 46., *can.* 4. *dist.* 47.
(3) *Can. de Usur.*
(4) C. 7. *eod.*
(5) C. 3. *de Usur.*, *c.* 2. *ed. in* 6.
(6) *Clement.* 1. *de Sepultur.*

§. XXXVII. Constat autem manifesto, aliquem esse hujus criminis reum vel ex facti evidentia, quia palam improbum

fœnus exercet, vel ex propria confessione in jure emissa., vel ex idoneis, ac fide dignis testibus, vel ex violentis indiciis, librisve rationum, quos reus edere cogitur, ut vel crimen appareat, vel ejus suspicio removeatur (1).

(1) C. 15. *de Usur.*, *Clem. unic.* §. *Ceterum eod.*, *l.* 5. & 6. *cod. de Probat.*

TITULUS XVII.

De pœnis, & censuris ecclesiasticis.

I. Ecclesia jus habet infligendi pœnas.
II. Distinctio pœnarum, & censurarum.
III. Pœnæ corporales ab Ecclesia inflictæ.
IV. Pœnæ spirituales.
V. Depositio, & degradatio.

§. I.

Ecclesiam habere jus infligendarum pœnarum, & eam semper, quoties opus fuit, jus ipsum exercuisse, superiori loco demonstratum est. Sane hominum societas est Ecclesia, & regimen habet à Christo institutum. Ergo jus cogendi homines, qui hac societate continentur, habeat necesse est, cum nullum sine eo jure sit verum, & perfectum regimen; & vero Christus jus ipsum in eam contulit nominatim, dum ei claves dedit, quibus solveret, & ligaret, atque in sontes animadverteret (1).

(1) Matthæus XVIII. 15. *seq.* Quare divinæ institutioni adversantur Pfaffius, Bohemerus, & cæteri Protestantes, qui nullam à Christo jurisdictionem, & nullum sacrum imperium Ecclesiam habuisse contendunt, & pœnas ecclesiasticas initio non veras pœnas fuisse existimant, sed potius ex pacto, & conventu pendentes, quoniam Christiani in societatem convenientes sese pactis adstringebant ad illius leges observandas, atque ad eos, qui his legibus non parerent, jure fraternitatis, & officio privandos.

§. II. Ecclesiasticarum pœnarum omnium est finis unus, curare videlicet, ut reus criminis emendetur, & cæteri exemplo pœnæ in officio contineantur. Sed non una est earumdem

pœnarum ratio; sicuti non unum forum, neque una Ecclesiæ potestas est. Ei nimirum duplex est forum internum, atque externum, & duplex item potestas, altera, quam ipsa habet communem cum omni vera, ac perfecta republica, & altera spiritualis, quæ ejus tantum est propria, quoniam ei uni à Christo data est. Itaque jure veræ, perfectæque, reipublicæ pœnas, quæ corpus, & jure, spiritualis potestatis pœnas irrogat, quæ animum affligunt. Quæ ad corpus pertinent, proprio nomine dicuntur pœnæ, quæ animum attingunt, censuræ appellantur (1).

(1) Inter ecclesiasticas pœnas, atque censuras nullum initio discrimen fuisse, cunctasque Ecclesiæ pœnas fuisse tantum spirituales, quæ animum solum affligebant, non corpus castigabant, præter cæteros, putant Van-Espenius *Jus. Eccles. univers. par.* 3. *c.* 1. *n.* 2. *&* *seq.*, Petrus de Marca *de Collect. can. c.* 8. *n.* 6. Cavallarius *Inst. Jur. Can. par.* 3. *c.* 34. §. 2. *seq.*, Selvagius *Antiquit. eccles. l.* 4. *c.* 1. §. 2. *seq.* Eadem est sententia Joannis Morini, & cæterorum, qui Ecclesiam tantum internum, non item externum forum habuisse contendunt. Nam si tantum interni fori potestatem Ecclesiæ concedimus, consequens est, ut ea jus tantum habeat infligendarum pœnarum, quæ animum affligunt, nullam vero in repugnantes externam vim adhibere possit. Sed satis est demonstratum *l.* 3. *tit.* 1. §. 7. *&* *seq. p.* 9. *&* *seq.* Ecclesiam semper habuisse non internum modo, sed etiam externum forum, itemque habuisse potestatem, qua invitos, & repugnantes ad parendum cogeret; idque etiam præstiti *l.* 4. *tit.* 1. §. 2. *not.* 3. *p.* 5. *&* *seq.*, ubi præterea dedi Joannis XXII. constitutionem editam adversus Marsilium Patavinum. Ex quo efficitur, ut ei semper jus fuerit irrogandi pœnas, quæ animum, & quæ corpus attingerent. Nam ista sic reciprocantur, ut si Ecclesià tantum internum forum habuit, solum animis imperaverit, si utrumque habuit internum, externumque forum, tum in animum, tum in corpus pœnas constituere, & vim, quam *coactivam* dicimus, adhibere potuerit. Sane temporales, & corpus afficientes pœnæ sunt mulcta pecuniaria, flagella, carcer, exilium, ceteræ generis ejusdem. Atqui has pœnas semper ab Ecclesia inflictas fuisse, inter omnes constat, idque à me demonstratum est *l.* 4. *tit.* 1. §. 10. *p.* 20. *&* *seq.* Ac magnum semper Ecclesia discrimen constituit inter corporales, & spirituales pœnas, quas illis graviores habuit. Synodus Agathensis *can.* 41. *Concil. t.* 5. *col.* 530. *Collect.* Labbæi: *quem* (clericum) inquit, *ebrium fuisse constiterit, ut ordo patitur, aut triginta dierum spatio à communione statuimus submovendum, aut corporali subdendum supplicio.* Ex hoc Agathensis concilii canone manifestum est, Ecclesiam in criminosum clericum utramque constituisse pœnam, & spiritualem, qualis est ejectio à communione per triginta

dies, & temporalem, cujusmodi est *corporale supplicium*; & vero utramque hanc pœnam non in interno, sed in externo foro irrogasse. Nam ea plectit clericum cujus crimen non in foro pœnitentiæ soli sacerdoti notum esset, sed imo quod omnibus esset exploratum, clericum nimirum, *quem ebrium fuisse constiterit.* Eadem est sententia Concilii Venetici *can. 6. t. 5. col. 8.*, et eadem similiter Concilii Matisconensis I. *can. 5, t. 6. col. 659.*, à quo etiam numerantur ictus, quos clericus criminosus accipere debet. Synodus quoque Epaonensis *can. 15. t. 5. col. 713.*, utramque pœnam discriminat, et spiritualem, qua majorem clericum plecti jubet, et temporalem, quam in minorem clericum constituit. *Si Superioris loci clericus*, inquit, *hæretici cujuscumque cleri concilio interfuerit, anni spatio pacem ecclesiæ non habebit. Quod minores clerici si præsumpserint, vapulabunt.* Par est ratio Concilii Turonensis II., à quo *can. 19. t. 6. col. 540.* fustigationis pœna plectitur negligentia minoris clerici, Presbyteri autem negligentia privatione communionis per dies triginta. Quo in loco animadvertendum est, hanc pœnam imponi non propter peccatum, quod esset ad forum pœnitentiæ deferendum, sed propter patentem cunctis negligentiam clerici, qui spreta Synodi lege *septimanam facere distulerat* cum alio clerico, quem eadem Synodus vitæ Archipresbyteri testem esse voluerat. Sic quoque Concilium Narbonense an. 589. *can. 1. t. 6. col. 726.* clericum, qui purpureis uteretur vestibus, *velut transgressorem legis coercendum* statuit, unde intelligimus, quæ vis esset legis ecclesiasticæ, cujus *transgressores* pœnis *coercendi* erant. Idemque Concilium *can. 13. col. 708.* statuit, Subdiaconos desides verbis corripiendos, aut stipendio privandos, reliquos vero clericos flagris coercendos. Quin etiam Abbates propter jus, et potestatem, quam habebant in subditos suos, hoc est monachos, in eos tum spiritualibus, tum temporalibus animadvertebant pœnis, neque illis utebantur, nisi flagitium asperiori pœna coercendum videretur. Hinc Socrates *Histor. l. 4. c. 23. p. 238. ed. Cantabrig. 1720.* de Arsenio Abbate Ægyptio narrat, eum grandiores ætate monachos, non item juniores propter crimen à communione separasse, quoniam ajebat, hos propter excommunicationem contumaces fieri, illos autem ejus metu, et dolore facile resipiscere. Idem quoque sancitum est in regula Isidori Hispalensis *c. 17.* apud Holstenium *Cod. Regul. t. 1. p. 195. ed. Augustæ Vindelic. 1759.* ubi habentur hæc: *in minori ætate constituti non sunt coercendi sententia excommunicationis, sed pro quantitate negligentiæ congruis emendandi sunt plagis.* Eadem occurrunt in regula Macarii *c. 15.* apud eumdem Holstenium, in regula Benedicti *c. 70. ib. p. 135.*, in regula Aureliani *c. 41. ib. p. 151.* eodemque referenda sunt ea, quæ de disciplina maximæ Ecclesiæ in monte Nittiæ tradit Palladius *Histor. Lausiac. c. 6. p. 908. in Biblioth. PP. Græco Lat. t. 2. ed. Ducæi Paris. 1624.* His quidem pœnis, quæ corpus cruciabant, hoc sibi Abbates propositum habebant, ut monachi criminosi emendarentur. Sed hic idem finis est omnium ecclesiasticarum pœnarum, quæ sontis emendationem, cæterorumque exem-

plum respiciunt. Interim ex eo constat, antiquis Ecclesiæ Patribus ita certum, et exploratum fuisse ecclesiasticos Prælatos jus habere infligendi pœnas spirituales, et corporales, ut etiam Abbates Regulares utrasque constituerint propter potestatem, quam habebant in monachos, quibus præsidebant. Falsus igitur est Van-Espenius, qui Ecclesiam tantum spirituales pœnas irrogase, easque meras fuisse censuras, quæ animum affligebant, quique *ante evulgatam*, ut ipse inquit, *par.* 3. *tit.* 11. *n.* 2., *& receptam Isidorianam collectionem Ecclesiam nec pœnis pecuniariis, nec corporis afflictivis in vindictam criminum, aut adversus suorum decretorum violatores usam fuisse* contendit. Quid? An pecuniariæ pœnæ numero habenda non est ea, quam Marcioni Eleutherium Pontificem altero Ecclesiæ sæculo inflixisse scribit Tertullianus *l. de Præscrip. hæreticor.* c. 30. *p.* 212. *ed. Ven.* 1744. An exilii loco habendum non est ejici ex Ecclesia, ac relegari? Tertullianus *ib.* De Cerdone confer Irenæum *l.* 3. *Contr. hæres. c.* 4. *n.* 3. *opp. t.* 1. *p.* 178. *&* 179. *ed. Ven.* 1734. de Pactione Schismaticorum vide S. Cyprianum *Ep.* 59. *ad Cornelium p.* 259. *ed. Amstelædami* 1700. *& p.* 260. *seq.* Age vero, dejici de gradu, temperariæ pœnæ loco habendum non est? At eo sunt jure usi Episcopi III. sæculo, qua de re consuli poterit Cyprianus *Ep.* 67. *ad Plebes Legionis, Asturic. &c. p.* 289. *& Ep.* 68. *ad Stephanum Papam p.* 292. *seq.* An non pœnæ corporis afflictivæ erant fustigationes, carcer, exilium similes, quibus omnibus Ecclesia usa est, multo ante quam Isidorianæ Decretales in manus hominum pervenirent? Eodem cum Van-Espenio poniendi sunt loco Cavallarius, et cæteri, qui cum eo sentiunt. Ex his autem, quæ supra dixi, manifestum est etiam, quam immerito à quibusdam reprehendatur Innocentius III., quasi ipse rem novam invenerit *in cap.* 20. *de Verb. signific.*, cum respondit, censuras esse tantum tres excommunicationem, suspensionem, et interdictum. Non enim ipse primus censuras à pœnis distinxit, quæ quidem distinctio ab antiquissimis usque temporibus semper in Ecclesia agnita, atque probata fuerat; sed tres illas numeravit censurarum species, seu pœnas, quæ proprio nomine censuræ appellantur.

§. III. Corporales pœnæ, quas ab antiquissimis usque temporibus Ecclesiam adhibuisse constat, præcipuæ sunt ictus fustium, aut flagellorum, detrusio in monasterium, aut in carcerem (1), exilium (2), mulcta pecuniaria (3). Ac de isto quidem postremo genere pœnæ cavendum est diligenter, ut omnis procul absit turpis quæstus, & avaritiæ suspicio, cum rei criminum pecuniariæ pœnæ subjiciuntur (4). Itaque huic quidem pœnæ locus esse non debet, cum ratio, ac natura criminis spiritualem postulat (5); & cum ipsa infligitur pœna pecuniaria, non in Episcopi, aut alius ecclesiastici judicis com-

modum, atque utilitatem convertenda, ased piis locis adscribenda est (6).

(1) Consule quæ dicta sunt *l.* 3. *tit.* 1. §. 21. *not.* 1. & *l.* 4. *tit.* 1. §. 10. *not.* 4. Apud Sozomenum *Histor. eccles. l.* 2. *c.* 5. *p.* 72. *ed. Taurini* 1747. memorantur *vincula*, quibus S. Athanasius Ischyrionem Presbyterum detinuisse ferebatur, Siricius P. *Ep.* 1. *c.* 6. apud Coustantium *col.* 629. monachos, et moniales, á quibus crimen in castitatem admissum fuerit, *in ergastulis* includi jubet, et Concilium Toletanum II. *c.* 6. apud Labbæum *t.* 7. *col.* 566. perpetuo etiam *damnationis ergastulo* retineri vult Presbyterum, qui causam sanguinis agitaverit.

(2) *Potestatem habetis*, inquit Carosus Monachus *act.* 4. *Concil. Chalcedon.* apud Labbæum *t.* 4. *col.* 1422., *Episcopi estis: vultis in exilium mittere, vultis damnare? Quidquid vultis suscipio à vobis.* Vide *l.* 4. *tit.* 1. §. 10. *not.* 1.

(3) In Comitiis Tridentinis cum Regis Catholici Oratores quererentur, sicuti ex actis Concilii in arce S. Angeli servatis constare testatur Fagnanus *in* C. *Licet de pœnis n. ult.*, quod Episcopi nimia facilitate in laicos censuras ferrent, huic rei consultum est à Concilii Patribus, dicta lege, ut judices ecclesiastici ad continendos in officio subditos primum alias pœnas experirentur, antequam censuras infligerent. Nam *Sess.* 25. *c.* 3. *de Reform.* sancitum est, ut iidem judices, *quandocumque executio realis, vel personalis in qualibet parte judicii propria auctoritate ab ipsis fieri poterit, abstineant se à censuris, seu interdicto; sed liceat eis contra quoscumque etiam laicos per mulctas pecuniarias. . . . seu per captionem pignorum, personarumque districtionem per suos proprios, aut alienos executores faciendam, sive etiam per privationem beneficiorum, aliaque juris remedia procedere, & causas definire. Quod si executio realis, vel personalis adversus reos hac ratione fieri non poterit, sitque erga judicium contumacia, tunc eos etiam anathematis mucrone arbitrio suo, præter alias pœnas, ferire poterit.* Ex quo manifestum est, Tridentinum Synodum agnovisse, et confirmasse potestatem, quam habent Judices ecclesiastici, corporales pœnas infligendi.

(4) *Cap.* 13. *de Offic. ordin.*, *cap.* 3. *de Pœnis.*

(5) Confer Glossam *in c.* 3. *de Pœnis*, ibique etiam Fagnanum n. 3., et Covarrubiam *Var. resol. l.* 2. *c.* 9. *n.* 9.

(6) Concilium Tridentinum *Sess.* 23. *c.* 1., & *Sess.* 25. *c.* 3. *de Reform.*

§. IV. Graviores sunt pœnæ spirituales, quæ proprie censuræ dicuntur, & quarum triplex est genus, excommunicatio, suspensio, interdictum. Omnibus his pœnis Ecclesia non criminosi interitum quærit, neque illatas Reipublicæ injurias ulciscitur, quo pœnae civilis Potestatis intendunt. Tantum illa

curat, ut reus criminis emendetur, & caeteri exemplo pœnae sese à criminibus abstineant; ideo procul habet pœnam sanguinis (1), & in pœnis quas infligit, modum quemdam, & rationem adhibet, ut levioribus criminibus leviores, gravioribus autem graviores pœnas constituat. Ita excommunicatione, per quam aliquis à Christiana republica excluditur, non multat eum; qui propter levius crimen dignus quidem est, qui in exilium abeat, hoc est, qui ex una civitate, aut regione, non vero ex universa Christiana societate expellatur.

(1) Consule Joannis XXII. constitutionem adversus Marsilium Patavinum, et Joannem Jandunum, cujus supra facta mentio est.

§. V. Inter ecclesiasticas pœnas recensentur etiam depositio, & degradatio; sed nos hanc tractationem primo libro occupavimus. Itaque omnis nostra nunc erit de ecclesiasticis censuris disputatio.

TITULUS XVIII.

De Excommunicatione.

I. Censura quid?
II. Divisio censurarum.
III. Potestas excommunicandi à Christo Ecclesiæ data.
IV. Excommunicatio mortalis et medicinalis.
V. In quos medicinalis excommunicatio ferebatur?
VI. In quos excommunicatio mortalis?
VII. Major, minorque excommunicatio, et anathema.
VIII. Excommunicatio latæ vel ferendæ sententiæ.
IX. Effectus excommunicationis majoris.
X. Excommunicatus vitandus.
XI. An hæretici, schismatici, similes vitandi sint?
XII. Summus Pontifex, et Episcopi censuras ferunt.
XIII. In quos feratur excommunicatio, et quomodo ea ab omnibus metuenda sit?
XIV. Quibus de causis irrogetur?
XV. Præmittendæ monitiones.
XVI. Excommunicatus à suo Episcopo ubique excommunicatus habendus est.

§. I.

Spirituales pœnas proprio nomine censuras apellari diximus. Censura apud Romanos erat nota censoria, per quam aliquis

gradu, vel dignitate movebatur. Nam quem Censores in censu, sive descriptione Senatorum, Equitum, Civium praeteriissent, is infamia notatus habebatur, ac si Senator esset, à Senatu ejiciebatur, si Eques, publicum equum amittebat, denique si plebejus, in Caeritum tabulas referebatur. Idem hoc nomen suis quoque pœnis, quae aliquem vel ex Christiana republica expellunt, vel communione precum, & Eucharistiae, vel dignitate privant, Ecclesia accommodavit.

§. II. Dividuntur censurae in excommunicationem, suspensionem, interdictum. Cunctis gravior est excommunicatio, quae ipsa vi nominis eadem est, ac ejectio de corpore Ecclesiae, vel participatione sacramentorum, atque in antiquis monumentis *segregatio*, *abstensio*, *abjectio*, similibusque omnibus appellatur. Quod cujusque societatis jus est, id Ecclesiae quoque jus esse debet, ut noxios homines ejiciat. Sane non solum Hebraei gravissimi criminis reos infamia notatos è Synagoga, & communione sacrorum ejiciebat, sed etiam ethnici hoc genus hominum Diris devovebant, sive execrabant, quod nos dicimus excommunicare, eosque sacrificiis interdicebant, & civium commertio privabant (1).

(1) Insigne est, quod de Druidis Galliæ sacerdotibus narrat Cæsar *de Bello Gallic. l. 6. c. 13. p. 299. & 300. ed. Lugdun. Batav.* 1773. *Si quis, inquit, privatus, aut publicus eorum decreto non steterit, sacrificiis interdicunt. Hæc pœna apud eos est gravissima; quibus ita est interdictum, ii numero impiorum, ac sceleratorum habentur; iis omnes decedunt, aditum eorum, sermonemque defugiunt; neque iis petentibus jus redditur, neque honos ullus communicatur.*

§. III. Praeceptum autem interdicendi criminosis omnem communionem, & societatem tám sacrarum, quam civilium rerum, nos ab ipso Christo accepimus (1), & à Paulo (2), qui nos cum scelestis communi mensa uti vetat, ac nullam *vult* esse societatem cum eo, qui Dei verbo non audit, ut pudore afficiatur, atque ita ad bonam frugem redeat. Quem deinde morem Ecclesia perpetuo retinuit; & certe ab Ecclesia execrati non modo sacris interdicti, sed etiam ab omnium aditu, & sermone semper exclusi fuerunt (3).

(1) Matthæus VIII. 17.

(2) Paulus I. *ad Corinth.* V. 11. & II. *Thessalonic.* III. 14. Multi sunt ex hæreticis, & aliqui item, qui Catholicorum nomen præseferunt, sed tamen cum illis revera sentiunt, qui jus excommunicandi, quod habet Ecclesia, tantum juri humano, non item juri Divino tribuendum putant. Cathari, & Albanenses, teste Prateolo *de Vitiis hæretic.* l. 1. *tit.* 22. negarunt adesse institutam potestatem infligendi censuras, quos quidem refellit Moneta *l.* 5. *Adv. Cathar.* c. 5. §. 6. *p.* 439. *ed. Romæ* 1743., & his Wicleffus, Joannes Hussius adhæserunt ex testimonio Concilii Constantiensis *Sess.* 8. *err.* 30., & *Sess.* 15. *err.* 19. *t.* 16. *Conc. col.* 121. 249. *Collect.* Labbæi. Ex Wicleffo Lutherus sumpsisse videtur articulum suum 18., quo inquit, excommunicationes esse tantum pœnas externas, nec privare hominem bonis spiritualibus. Erasmus *Colloq. inquisit. de Fid.* hæreticorum more petulanter excommunicationem irridet. Seldenus *de Sinedr. Hebr.* l. 1. c. 9. juris Divini esse negat in aliquem excommunicatione animadvertere, quem graviter ad hunc locum exagitat Calmetus, & aliud quoque sentiunt Hammondus, & Clericus *in Comment. ad Matth.* XVIII. 17. & 18., licet hæretici, qui jus ferendi censuras referunt ad clavium potestatem, quæ Apostolis, eorumque successoribus data est. Pfaffius etiam, similiter hæreticus, Seldeno adversatur *Orig. jur. eccles. art.* 2. *p.* 66. *ed. Tubingæ* 1756., ac jus ferendi excommunicationem contineri statuit eo Pauli præcepto I. *ad Corint.* V. 13. *auferte malum de medio vestri*; licet deinde potestatem illam ad jus extraordinarium, vel solum collegiale referendum putet. Bohemerus *Jus eccles. instit.* l. 5. *tit.* 39. §. 6. & *seq.* jus excommunicandi non à Christo repetit, sed ortum putat ex mutuo fœdere, atque ex conjunctione Ecclesiarum, ut scilicet collegii status integer servaretur. Id vero consentaneum est paradoxo, quod ipse tuetur, de Ecclesiæ *collegio*; atque hinc §. 17. cum Basnagio *Diss. de Excomm. Christian.* §. 13. *in t.* 2. *annual.* putat, per excommunicationem tantum adimi externam communionem. Petrus Giannonius *Histor.* l. 1. c. *ult.* n. 6. existimat, ad similitudinem censuræ Romanorum apud Christianos excommunicationem humano jure inductam fuisse. Auctor libelli *La Chiesa è la Republica dentro i loro confini* satis indicat, sese ab humano jure ortam excommunicationem credere. Canonicus Litta in libro *Del Diritto d'imporre gl'impedimenti, e di dispensarne*, ad jus, & sistema societatis, humanamque institutionem Christianorum excommunicationem commode referri posse adbitratur. Huc etiam spectant cæteri, qui omnem Ecclesiæ addimunt potestatem, per quam ipsa repugnantes ad parendum cogat. Sed jus infligendi censuras à Christo Ecclesiæ datum, tam certum, tamque exploratum est, ut illud in discrimen revocare insignis impudentiæ sit. Nam ut mittat ligandi, & solvendi potestatem, qua certe etiam excommunicatio comprehenditur, ejusdem excommunicationis pœna diserte, & perspicue designatur his verbis, quibus Christus *tamquam ethnicum*, & *publicanum* haberi voluit eum, qui Ecclesiam non audiret. Quibus quidem verbis excommunicationem intelligi, non solum omnes Patres, atque Interpretes sen-

tiunt, sed etiam patet ex more Hebræorum, qui ab externæ gentis, ac religionis hominum consortio esse penitus abstinebant ex Divino præcepto *in Exod. XXXIV.* 12. 15. 16., quod tam diligentèr observabant, ut cæteras nationes exsecrarentur, sicuti præ cæteris observabit. Tacitus *Histor. l.* 5. *n.* 5. *opp. t.* 3. *p.* 797. *ed. Ven.* 1708. Nec minus Hebræi odio habebant eos, qui cum essent Judaicæ nationis, publica vectigalia redimebant, sive quod lucri faciendi studio fratres usuris vexarent, sive quod externis gentibus tributa libero populo imponentibus obsequerentur; quod utrumque contra Divinæ legis præceptum erat. Atque hanc quidem à Christo acceptam potestatem non semel & verbis, & facto ostendit Paulus, cujus in primis celebris est pœna ab eo constituta in Corinthium civem, quem sacrorum communione prohibuit, & Satanæ etiam tradidit, ut pœnæ mœrore confectus resipisceret. Quam gravis autem hæc pœna habita fuerit, ostendit mœror, quo non tantum ipse Corinthius, in quem illa fuerat constituta, sed etiam cæteri affecti sunt, uti patet ex II. *ad Corint. II.* 10. *seq.* Atque omnes quidem Patres potestatem ferendi censuras, quam habet Ecclesia, à Christo repetunt. Ne longus sim, indicabo Cyprianum *Ep.* 55. *ad Antonian.*, & *Ep.* 59. *ad Cornelium p.* 246. & 261. *ed. Amsteled.* 1700., Tertulianum *Apolog. c.* 39. *p.* 31. *ed. Paris.* 1675., Jo. Chrysostomum *Hom.* 4. *in Ep. ad Hebr. opp. t.* 12. *p.* 49. *ed. Paris. anno* 1735., cujus hæc verba sunt: *Nemo contemnat vincula ecclesiastica, non enim homo est, qui ligat, sed Christus, qui nobis hanc potestatem dedit*, Hieronymum *in Matth. c.* 18. *n.* 18. *opp. t.* 7. *col.* 141. *ed. Vallarsii Veronæ*, Augustinum *Ep.* 250. *ad Auxilium opp. t.* 2. *col.* 878. *ed. Ven.* 1729., Gregorium Nyssenum *in Orat. advers. eos qui ægre ferunt reprehens. opp. t.* 2. *p.* 746. *ed. Paris.* 1615. Quanti autem Christiani omnes semper excommunicationem fecerint, ostendunt Eusebius *Histor. l.* 6. *c.* 34. *p.* 298. *ed. Cantabrig.*, Basilius *Ep.* 61. *ad S. Athanasium p.* 156. *opp. t.* 3. *ed. Paris.* 1730., Ambrosius *Ep.* 13. *ad Theodosium Imper. n.* 5. *seq. opp. t.* 6. *p.* 11. *ed. Ven.* 1781., Jo. Chrysostomus *Orat. in S. Babylam contra Julianum & contra Gentiles n.* 6. *opp. t.* 2. *p.* 545. *ed. Paris.* 1718., Paulinus *in Vit. S. Ambrosii*, *n.* 24. *opp. Ambros. t.* 7. *p.* 7., Synesius *Ep.* 58. *p.* 201. & *Ep.* 67. *p.* 208. *seq. ed. Paris.* 1640., Gelasius P. *Ep.* 7. *ad Episc. Dardan. t.* 5. *Concil. col.* 293. *Collec.* Labbæi, Theodoritus *Histor. ecclesiast. l.* 5. *c.* 18. *p.* 216. *ed. Cantabrig.* 1720., Concilium Valentinum an. 584. *t.* 6. *Concil. col.* 699. *Collec. cit.* Concilium Toletanum III. *an* 589. *Can.* 23. *t.* 6. *col.* 702., Concilium Toletanum XII. an. 681. *c.* 4. *t.* 7. *col.* 1436., Concilium Toletanum XIII. an. 683. *Can.* 9. *t.* 7. *col.* 1474., Acta Cleri Gallicani *t.* 12. *p.* 10. *ed. Paris. an.* 1740. & *p.* 569. *seq.* Ceterum nomen ipsum censuræ, cujus species est excommunicatio, à Romanis arreptum haberi potest, non item res ipsa, ut recte observat Bianchius in Gianonium *t.* 3. *l.* 1. *s.* 5. §. 2. *p.* 235., cum longe dissimilis sit vis, ac ratio Christianæ censuræ, & censuræ Romanorum. Omnis sane Respublica jus habet expelendi sontes è societate sua; sed Ecclesiæ eadem est potestas, non

tantum quia jus habet veræ, & perfectæ Reipublicæ, sed etiam quia illam à Christo potestatem accepit. Si Ecclesia tantum esset Respublica, ejus censura vim eamdem haberet, quam habent censuræ cæterarum Rerumpublicarum. Sed quoniam ei sunt jura Reipublicæ, & est etiam spiritualis potestas à Christo data, consequens est, ut in ejus censura non tantum vis insit, quæ Reipublicæ propria est, sed etiam potestas spiritualis, quæ animum afficiat. Consule, præter Interpretes *ad c. XVIII. Matthæi, & I. ad Corinth. c. 5.* Suarezium *de Censur. Disp.* 1. *sect.* 1., Teophilum Rainaudum *de Monit. eccles. par.* 2. *c.* 15. *n.* 6. *seq. opp. t.* 14. *p.* 490. *ed. Lugd.* 1665., Gregorium de Valentia *Theol. t.* 4. *Disp.* 7. *qu.* 17. *punct.* 1., Coletum *Th. mor. tr. de Cens. qu.* 1., Michaelem Amatum Pougetum *Inst. Cathol. de Sacr. Pœnit. c.* 9. *de Cas. reser. & censur.* Les conferences de Luçun. *t.* 7. *conf.* 20. *qu.* 1. *p.* 341. *& seq.* Bianchium *l. c.* Mamachium *ad auctorem op. Quid est Papa? Ep.* 4. *n.* 2. *t.* 2. *p.* 7. *& seq.*, & Zaccariam tum in libro *Le storte idee raddrizzate c. ult.*, tum *Diss.* 3. *Della forza obligatoria della disciplina n.* 23.

(3) Cum iis, qui ab Ecclesia execrati sunt, hoc est mortali, aut majori excommunicationi subjecti, civile quoque commercium semper interdictum fuisse constat; & id quidem sumptum videtur ex iis Pauli verbis *I. ad Corint. V.* 4. *Nunc scripsi vobis, ne commisceamini. Si quis cum frater nominatur, sit scortator, aut alieni avidus, aut idolatra, aut convitiator, aut ebriosus, aut rapax, cum ejusmodi, inquam, ne edatis quidem.* Et iterum *ad Roman. XVI.* 17. *Precor vos, fratres, ut observetis dissidiorum, & offendiculorum auctores, contra doctrinam, quam vos didicistis, & declinetis ab eis.* Et II. *ad Thessalonic. III.* 14. *Si quis non auscultat nostro per epistolam sermoni, hunc notate, & ne commercium habete cum eo, ut erubescat.* Itemque ex illis Joannis II. 10. 11. *Si quis venit ad nos, & hanc doctrinam non affert, nolite recipere eum in domum, nec ave ei dixeritis; qui enim dicit ei ave, communicat operibus ejus malignis.* Secundum has regulas multis Ecclesiæ legibus sancitum est, ut Christiani omnem aditum, sermonemque defugiant eorum, qui mortali excommunicatione tenentur, ne quid ex contagione incommodi accipiant. Canon 8. Apostolorum apud Cotelerium *PP. Apostolic. t.* 1. *p.* 443. *ed. Amstelæd.* vetat, ne quis etiam in domo privata cum excommunicato preces fundat. Concilium Toletanum I. *Can.* 7. 15. 16. 18. *t.* 2. *Concil. col.* 1472. *& seq. Collec.* Labbæi, nec cibum, aut potum sumi, neque ullam prorsus societatem cum excommunicato haberi permittit. Eadem sententia est Concilii Carthaginensis IV. *Can.* 73. *t.* 2. *col.* 1443. *Collect.* Labbæi, Arelatensis II. *Can.* 8. *t.* 5. *col.* 3. *ib.*, Concilii Venetici *Can.* 3. *ib. col.* 8., Ilerdensis *Can.* 4. *t.* 5. *col.* 752., Turonensis I. *Can.* 8. *ib. col.* 76., Aurelianensis I. *Can.* 3. *ib. col.* 544. Idem quoque docent antiqui Patres, atque Scriptores, quos ne omnes percenseam, contentus ero testimoniis S. Irenæi *Contr. hæres. l.* 3. *c.* 3. *opp. t.* 1. *p.* 175. *ed. Ven.* 1730., S. Epiphanii *Hæres.* 30. *Ebionit. opp. t.* 1. *p.* 14. *ed. Coloniæ* 1682., S. Basilii *Ep.* 61. *ad Athanas. opp. t.* 3.

p. 156. *ed. Paris.* 1735., S. Leonis M. *Ep.* 32. *ad Faustum &c. opp. t.* 1. *col.* 859. *ed. Ballerin. Ven.* 1753., S. Innocentii *Ep. ad Carthag. Concilii Patres inter epistolas Augustini Ep.* 181. *opp. August. t.* 6. 2. *col.* 638. *ed. Ven.* 1729., S. Ambrosii *Ep.* 40. *ad Theodos. opp. t.* 6. *p.* 134. *ed. Ven.* 1781., S. Augustini *Contr. Ep. Parmenian. l.* 3. *n.* 13. *col.* 64. *opp. t.* 9. *ed. cit.*, S. Hilarii *in Fragm. II. oper. histor. n.* 8. *col.* 628. *t.* 2. *ed. Verona* 1730., Eusebii *Histor. l.* 3. *c.* 28. *p.* 123. *ed. Cantabrig.*, Synesii *Ep.* 58. *p.* 201. *ed. Paris.* 1633.

§. IV. Vetus Ecclesiae disciplina duplicem habuit excommunicationem, mortalem, & medicinalem (1). Haec pro levioribus criminibus, & in eos infligebatur, qui peccata sua agnoscebant, & pœnitentiam, pacemque postulabant. Hujusmodi excommunicatio αφορισμὶς, hoc est *separatio* dicebatur, eaque duos gradus habebat. Alii enim à sola Eucharistiae participatione, & alii etiam à fidelium precibus excludebantur, ac tantum cum chatechumenis preces fundere debebant (2). Horum neuter arcebatur ab Ecclesia; quae gravior erat majori excommunicationi affixa pœna.

(1) Mortalem, et medicinalem excommunicationem apposite distinguit Augustinus *Serm.* 351. *de Pœnit. opp. t.* 5. *part.* 2. *col.* 1359. *ed. cit.* his verbis: *Nos vero à communione prohibere quamquam non possumus (quamvis hæc prohibitio nondum mortalis sit, sed medicinalis) sed nisi aut sponte confessum, aut in aliquo sive sæculari, sive ecclesiastico judicio nominatum, atque convictum. . . . Cujusmodi regulam etiam Paulus Apostolus in eamdem ad Corinthios epistola insinuasse intelligitur, cum quibusdam talibus commemoratis criminibus, ecclesiastici judicii formam ad omnia similia ex quibusdam daret. Ait enim* scripsi vobis in epistola non commisceri fornicariis &c. *Quibus verbis satis ostendit, non temere, aut quomodolibet, sed per judicium auferendos esse malos ab Ecclesiæ communione; ut si per judicium auferri non possunt, tolerentur potius, ne perverse malos quisque evitando, ab Ecclesia ipse discedens eos, quos fugere videtur, vinciat ad gehennam.* Locus hic Augustini duo in primis ostendit evidenter; alterum est, quod externum forum haberet Ecclesia, alterum autem, quod minor excommunicatio non solum in foro pœnitentiæ, sed etiam in foro externo infligeretur. Nam inquit Augustinus, *tum mortalem*, tum *medicinalem* excommunicationem non esse irrogandam, nisi adversus *sponte confessum*, *aut in aliquo seve sæculari*, *sive ecclesiastico judicio nominatum*, *atque convictum*. Quotusquisque ad forum pœnitentiæ referendam putet pœnam inflictam adversus eum, qui *in sæculari*, *sive ecclesiastico judicio nominatus*, *atque convictus sit*? Magnus est etiam error illorum, qui medicinalem excommunicationem cum publica pœnitentia confundunt, quasi nullum inter unam, atque alteram discrimen intercedat. Omnis quidem publica pœnitentia erat medicina-

lis excommunicatio, quoniam utraque in pœnæ genere conveniebat; sed non omnis medicinalis excommunicatio erat publica pœnitentia, aut eam necessario secum ferebat. Patet id ex Concilio Eliberitano *Can.* 14., cujus hæc verba sunt: *Virgines, quæ virginitatem suam non custodierint, si eosdem, qui eas violaverint, duxerint & tenuerint, eo quod solas nuptias violaverint, post annum sine pœnitentia reconciliari debebunt.* Hæ mulieres medicinali excommunicatione tenebantur, ideoque Eucharistiæ participes esse non poterant; & tamen nullam publicam pœnitentiam agere debebant, ut recte illum canonem interpretatur Albaspinæus *p.* 165. *ed. Neap.* 1770., sed *post annum sine pœnitentia reconciliari* debebant.

(2) Theodoretus *Ep.* 77. *Eulaliam opp. t.* 3. *p.* 947. *ed. Paris.* 1642. *Arceantur*, inquit, *à participatione sacrorum mysteriorum, à catechumenorum autem oratione non prohibeantur, neque Divinarum Scripturarum auditione, neque magistrorum auditione.* Eodem spectant Gregorius Thaumaturgus. *Ep. canon. Can.* 5. & 8. *p.* 40. *ed. Paris.* 1621., Basilius *Ep. canon.* 1. *ad Amphiloch. Can.* 4. *opp. t.* 3. *p.* 271. & 272. *ed. Paris.* 1730., Concilium Ilerdense *Can.* 4. *Concil. t.* 5. *col.* 752. *Collect.* Labbæi, & Eliberitanum *Can.* 21. *t.* 1. *col.* 964., ex quibus vis, & ratio medicinalis excommunicationis intelligitur.

§. V. Erat etiam medicinalis, aut minoris excommunicationis loco illa unius Episcopi, aut Ecclesiae ab alio Episcopo, Ecclesiaque separatio, per quam fiebat, ut duo Episcopi inter se neque darent, neque acciperent litteras formatas, neque alter alterius ab se saparatae Ecclesiae filios ad communionem admitteret. Hujusmodi excommunicatio locum habebat, si aliqua Ecclesia, aut Episcopus aliam Ecclesiam in fidem, aut in disciplinam peccare intelligeret (1). Sed mutua haec excommunicatio, si Ecclesiae sibi invicem subjectae non essent, proprie ecclesiastica censura non erat, sed tantum erat divisio, & separatio communionis, quam una Ecclesia, alteri, cui non subesset, denegare poterat.

(1) Ita S. Epiphanius, uti patet ex ejus *Ep. ad Joan. Episc. Hierosol. opp. t.* 2. *p.* 312.. *ed. Coloniæ* 1682. Joannis Episcopi Hierosolymitani communionem rejecit, quod cum Originis errores defendere intellexerat.

§. VI. Mortalis excommunicatio ferebatur in reos graviorum criminum, atque in illos, qui sui sceleris pœnitentiam agere detrectabant. Haec in antiquis canonibus παντελὴς ἀφορισμὸς hoc est *omnimoda separatio*, & *anathema* nimirum *execratio* ap-

pellatur, quod esset maxima execratio, quæ adversus homines componi poterat. Qui ita erant execrati, ab Ecclesia penitus ejiciebantur, ac non solum ab Eucharistia, sed etiam à fidelium precibus, atque ab audiendis scripturis in ecclesiastico conventu excludebantur (1).

(1) Formulam hujus excommunicationis describit Synesius *Ep.* 58. *p.* 201. *ed. Paris.* 1633. Unde intelligimus, quod cum in aliquem lata erat mortalis excommunicatio, viciuæ Ecclesiæ, & interdum etiam omnes per totum orbem Ecclesiæ ejus rei certiores fiebant per litteras, ut omnes id ratum haberent, & excommunicatum ab omni communione repellerent, & exsecratum haberent, omnique aditu, & sermone prohiberent. Quæ omnia, pluribus ex antiquitate collectis monumentis, fuse describit Binghamus *Orig. eccles. l.* 16. *c.* 2. §. 8. *&* *seq. t.* 7. *p.* 84. *&* *seq. ed. Halæ Magdeburg.* 1761.

§. VII. Nunc excommunicatio alia major, alia minor appellatur. Minor excommunicatio est, per quam aliquis à suscipiendis sacramentis, obtinendisque beneficiis arcetur, eamque contrahit, qui cum homine majori excommunicationi subjecto, extra crimen communicat; nam qui criminis particeps est, & ipse majori excommunicatione implicatur (1). Major excommunicatio est, quæ hominem prorsus ejicit ab Ecclesia, atque à societate, & communione Christianorum. Hæc excommunicatio proprio nomine anathema appellatur (2), cum in ea ferenda publicæ ac solemnes ceremoniæ adhibentur, quæ pœnam augent non vi separationis, sed horrore solemnitatis, qua illa constituitur (3).

(1) *Cap.* 29. *&* 55. *de sentent. excomm.*

(2) Anathema ab excommunicatione differt propter solemnitates, & ceremonias, quæ in eo ferendo adhibentur, quæque describuntur in *Can.* 106. *c.* 11. *qu.* 3., reipsa utrumque unum, et idem est. Hinc olim excommunicationis, et anathematis vocabulum promiscue accipiebatur. Sed recentiori ætate anathema ab excommunicatione *distingui* cœpit. Gratianus *Can.* 12. *c.* 3. *qu.* 4. refert Engeltrudam uxorem Bosonis *non solum excommunicatione, sed etiam anathemate crebro percussam* fuisse. Similiter anathema ab excommunicatione distinguitur in *Can.* 41. *c.* 11. *qu.* 3., à Concilio Turonense II. *Can.* 24. apud Labbæum *t.* 6. *Concil. col.* 546. *ed. Ven.*, et ab Adriano II. *Ep.* 15. apud eumdem *t.* 10. *col.* 419. Pontificale Romanum *par.* 3. *tit.* 17. §. 1. *p.* 168. *ed. Catalani Romæ* 1740. respectu habito ad solemnitates, quæ anathema, et excommunicationem discriminant, tres excommunicationes numerat, mino-

rem, majorem, et anathema. Illud hoc loco animadvertendum videtur, quod excommunicatio etiam inter pœnas monachorum recensetur in Regula S. Benedicti *c.* 23. *&* *seq.* apud Holstenium *Cod. Regular. t.* 1. *p.* 124. *ed. August. Vindelic.* 1759., in Regula S. Isidori *c.* 16. *&* 17. *p.* 195., in Regula Magistri *c.* 19. 23. 80. *p.* 251. 254. 278. Erat autem hæc excommunicatio interdum à *mensa*, interdum ab *oratorio*, illa pro levioribus, hæc pro gravioribus culpis infligebatur. Confer Regulam S. Benedicti *l. cit. c.* 24. 25. 44. *p.* 124. *&* 128. A mensa excommunicatum *sequestratum à mensa* appellat Regula Magistri *l. cit. c.* 23. *p.* 254. nam qui hoc pœnæ genere tenebatur cum reliquis Monachis ad mensam ire non poterat, uti excommunicatus ab oratorio repellebatur, in quo cæteri Monachi preces fundebant.

(3) In antiquis canonibus, atque in omnium damnatione hæreticorum sane frequens est anathematis nomen. Concilium Gangrense singulos canones suos concludit his verbis *ἀνάθεμα ἔστω anathema sit*, hoc est ab omni Ecclesiæ communione sejunctus, et ab omnibus exsecratus habeatur, qui Concilii legibus non obtemperaverit. Iisdem pleraque Concilia verbis utuntur; id autem sumptum videtur ex ea Pauli formula *ad Galat. I.* 8. *etiam si nos, aut Angelus è cœlo evangelizet vobis præter id, quod vobis evangelizavimus, anathema sit.* Verum ipse Apostolus I. *ad Corinth. XVI.* 22. vocabulo *anathema* addit, et alterum *Maranatha*, quod et interdum veteres Synodi præstiterunt. De hujus vocabuli *Maranatha* significatione magna opinionum dissensio est. S. Joannes Chrysostomus *Hom.* 44. *in I. ad Corinth. n.* 3. *opp. t.* 10. *p.* 410. *ed. Paris.* 1732. hoc vocabulum Hebræum esse dicit, et significare *Dominus noster venit.* Quod Hæbraica voce Apostolum expressise censet, tum ut *dispensationis Domini sermonem confirmaret, quod ex iis maxime composuerit semina resurrectionis*, tum ut eos pudore afficeret, quasi diceret: *communis omnium Dominus tantum dignatus est descendere; vos autem in iisdem estis, & perseveratis peccare.* S. Hieronymus *Ep.* 26. *ad Marcellam n.* 4. *opp. t.* 1. *col.* 131. *ed. Vallarsii Veronæ*, verbum *Maranatha* magis Syrum, quam Hebræum putat, eoque Apostolum Hebræis perversitatem suam exprobrasse inquit: *ut sit sensus, si quis non amat Dominum Jesum, anathema sit: & illo completo deinceps inferatur, Dominus noster venit. Quod superfluum sit adversus eum odiis pertinacibus velle contendere, quem venisse jam constet.* Eadem est sententia Hilarii Diaconi, cujus opera olim Ambrosii nomine circumferebantur, *in I. ad Corinth. XVI. vers.* 22. *in append. opp. S. Ambrosii t.* 7. *p.* 198. *ed. Ven.* 1781. S. Augustinus *Maranatha* Syrum vocabulum esse affirmat *Ep.* 20. *n.* 15. *opp. t.* 2. *col.* 964. *ed. cit.*, et significare *donec Dominus redeat.* Henricus Hammondus, pluresque alii recentiores Interpretes, uti patet ex Poli *Synops. critic. in I. ad Corinth. XVI.* 22., verbum hoc ita explicat, *Dominus veniet ad judicium*, quemadmodum Judas Apostolus ait: *ecce veniet Dominus cum sanctis millibus, ut ferat judiciam adversus omnes, & redarguat quicumque ex iis sunt impii.* Atque id quidem simile esse statuunt gravissimæ excommunicationi, qua Hebræi utebantur, quamque *schammata*

appellabant. Inquiunt enim, ab Hebræis tres excommunicationes adhibitas fuisse נדוי *Niddui*, חרם *Cherem*, et שמתא *Schammata*. Postrema hæc excommunicatio omnium gravissima erat, ac per eam reus criminis post omnia humana remedia cum execrationibus à reipublicæ, et fidelium communione sine spe veniæ ejiciebatur, et soli Divino judicio relinquebatur. Memorat *Anathema maranatha* Concilium Toletanum IV. *c.* 75. *t.* 6. *Conc. col.* 1471. *Collect.* Labbæi, eoque verbo hoc significari docet, ut *perditio in adventu Domini sit.* Cui simile est decretum Concilii Toletani XVI. *c.* 10. *t.* 8. *Concil. col.* 69. *ib.*, & *anathema maranatha* est etiam excommunicatio lata à Concilio Remensi anni 900. *t.* 11. *col.* 672. adversus eos, qui Fulconem Remensem Archiepiscopum rerum ecclesiæ suæ defensorem jussu Balduini Flandriæ Comitis interfecerant. Latè ea de re disputant Baronius *ad an.* 57. *n.* 173. *t.* 1. *p.* 475. *ed. Lucæ*, Bidghamus *Orig. eccles. l.* 16. *t.* 2. §. 16. 17. *t.* 7. *p.* 113. & *seq. ed. cit.* et Selvagius *Antiquit. Christian. l.* 4. *c.* 1, §. 8.

§. VIII. Est item excommunicatio vel latæ, vel ferendæ sententiæ. Hæc à judice per sententiam irrogatur, illa autem nullam judicis sententiam postulat, sed à jure ipso infligitur, eique locus est *ipso facto*, nimirum statim ac aliquis crimen admisit, & canonis decreta violavit. Ex formulis quæ in Ecclesiæ legibus usurpantur, facile intelligitur quæ ferendæ, quæ latæ sententiae excommunicatio sit. Illa enim concepta est verbis, quae pœnam infligendam ostendunt, qualia sunt *excommunicetur*, *segregetur* vel *præcipimus sub pœna excommunicationis* haec autem ipsa verborum formula significat pœnam solo juris ministerio constitutam uti sunt verba *excommunicatus sit ipso jure, vel facto excommunicationem incurrat*. Formula haec excommunicationis; quam statim ipsa violatio legis infligit, non recentioris disciplinae, ut quidam putant, sed antiquissima in Ecclesia est (1).

(1) Godescalcus Rosemundus Lovaniensis Tœologus *Confess.* 20. è medio tolli vellet excommunicationes latæ sententiæ, et eas contra perpetuum usum totius Ecclesiæ pernitiosas audaciter prædicat, quem novi quidam è turba Ultrajectinorum Quesnelli asseclarum sequuntur. Suam vero sententiam tueri conatur potissimum auctoritate Gersonis, qui tamen *in Tract. de Vita spiritual. anim. lect.* 4. *corollar.* 14. *opp. t.* 3. *p.* 49. *ed. Antuerp.* 1706. minime hoc genus excommunicationis improbat, tantum monet, excommunicationem latæ sententiæ hoc efficere, *ut absque processu alio judiciali, aut nova constitutione posit judex statim, probato facto, vel confessato, ferre juris sententiam, & eamdem publicare: non sic ubi canones essent solum ferendæ sententiæ; quoniam monitiones, et processus secundum*

terminos juris prærequirentur multiplices. Quod quidem est consentaneum juris disciplinæ quæ requirit sententiam, qua crimen declaretur, quoniam in foro externo nemo excommunicatione implicatus haberi potest, nisi primum constet, eum esse reum criminis, cui censura ipso jure adjuncta est. Verum in foro interno nulla requiritur judicis declaratio, sed qui crimen patravit, cui conjuncta censura est, statim coram Deo, cui nota, & perspicua sunt omnia excommunicatus efficitur. Suam enim contumaciam, & Ecclesiæ contemptum satis aperte declarat, qui peccat in legem, à qua scit illico, & *ipso facto* constitutas esse censuras adversus illos, qui ei non obtemperant. Ita vere, & solide argumentatur Suarezius *de Censur. disp.* 3. *sect.* 8. *n.* 3., & Gonzalezius *in c.* 48. *de Senten. excom. n.* 6., omnium vero accuratissime ea de re disputat Theophilus Raynaudus *de Monit. eccl. part.* 2. *cap.* 20. *opp. t.* 14. *p.* 514. quo quidem loco graviter, & egregie refutat Ayalam improbantem censuras latæ sententiæ, quod nullam canonicam admonitionem sequuntur, atque ostendit, admonitionis loco esse ipsam legem, quæ omnibus objecta est, quæque inflicta censuræ pœna aliquid fieri jubet, aut vetat. Van-Espenius *Jur. ecclef. univers. part.* 3. *tit.* 11. *c.* 6. *n.* 29. Cavallarius *Institution. canonic. par.* 3. *cap.* 35. §. 7., aliique expresse quidem improbare non audent excommunicationem latæ sententiæ, sed eam recentiori ætate inventam fuisse ac tantum XI, aut XII. Ecclesiæ sæculo usurpari cœpisse arbitrantur. Sed qui ita sentiunt, sese omnis antiquitatis plane rudes, & imperitos fateantur necesse est. Nam excommunicatio latæ sententiæ originem repetit ab ipso Apostolo, cujus hæc verba sunt *ad Galat. l.* 8. (*Si quis verbis evangelizaverit, præterquam quod accepistis, anathema sit*) Ergo hæreticus non hominis sententia, sed ipso facto anathema est, statim ac doctrinam tradit, quæ Pauli doctrinæ adversetur. Ipse Paulus *ad Titum III.* 10. & 11. post unam, & alteram correptionem scelestum devitari jubet *sciens*; inquit, (*quia subversus est qui ejusmodi est, & delinquit, cum sit proprio judicio condemnatus*) Quem Pauli locum ita interpretatur Augustinus *in Can.* 29. *Caus.* 24. *quæst.* 3., *quia subversus est hujusmodi & peccat, & est à semetipso damnatus.* Hæreticus, quem defugere oportet, quia *proprio judicio* vel *à semetipso* damnatus est, nonne est hæreticus, qui propter ipsum crimen; non propter hominis sententiam huic pœnæ subjicitur? S. Judas Apostolus *Epist. canon. vers.* 19. memorat hæreticos, & scelestos, qui *segregant semetipsos, animales, spiritum non habentes.* Certe hi homines non per judicis sententiam, sed per crimen *semetipsos* segregant à fidelium communione; quæ latæ sententiæ excommunicatio est. S. Justinus Martyr. *in Dialog. cum Tryphone Judæo n.* 35. *p.* 132. *ed. Paris.* 1742. de schismaticis, & hæreticis inquit; *cum horum nemine communicamus; cum atheos, & impios esse, ac injustos, & exleges sciamus.* Cur Christiani cum schismaticis & hæreticis non communicabant? Propter ipsum crimen, quod ab iis admisuum fuisse sciebant non propter aliquam hominis sententiam, quæ contra eos lata fuisset Ætate martyrum Christianos, qui à fide defecerant, *ipso facto* ab Ecclesiæ unitate, & communione excidisse, ostendunt in primis tum S. Cypriani ad

Clerum Romanum, & Antonianum, tum Clerici Romani ad eumdem Cyprianum litteræ, quæ extant *p.* 241. 206. 209. *opp. Cypriani ed. Amstelæd.* 1700. Concilium Eliberitanum *Can.* 1. 2. 3. *t.* 1. *conc. col.* 992. *Collect.* Labbæi *ed. Ven.* eos, qui post Baptismum Idolis immolassent, *ipso facto* à fidelium communione rejicit. Sane adversus Christianos, qui Idolis sacrificium obtulissent, non propria confessione, non testibus, non probationibus, non sententia opus fuisse, sed eos *facto ipso* in excommunicationem incidisse, rectissime animadvertunt Cavæus *Prim. Christian. part.* 3. *c.* 5., & Binghamus *Orig. eccles. l.* 16. *c.* 3. §. 10. *t.* 7. *p.* 163. *ed. it.* Eadem est ratio Synodi Ancyranæ *Can.* 1. *&* *seq. t.* 1. *col.* 1487., & eadem etiam Concilii Antiocheni, quod *Can.* 1. *t.* 2. *col.* 586. *ipso facto excommunicatos*, & *ecclesia ejectos* statuit eos, qui contra Nicæni Concilii decreta pascha celebraverint, similiter propter idem facinus ipso facto alienos ab Ecclesia judicat Episcopos, Sacerdotes Diaconos, eosque deponit, atque eamdem pœnam ad eos quoque producit, *qui audent iis communicare post depositionem.* Synodus Gangrensis omnes canones, qui sunt viginti numero, conclusit verbis *anathema sit*, uti patet ex *tit.* 8. *Conc. col.* 569., quibus quidem verbis excommunicatio ipso jure contra repugnantes constituta significatur. Similiter Synodus Turonensis I. *Can.* 8. *concil. t.* 5. *col.* 76., & Venetica *Can.* 3. *t.* 5. *col.* 80. contra criminosos quosdam *ipso jure* excommunicationem ferunt, eamdemque excommunicationem memorat Concilium Constantinopolitanum S. Flaviani *Act.* 2. *col.* 963. 966. 970. 931. *t.* 4. *conc.* Synodus Toletana IV. *Can.* 75. *concil. t.* 6. *col.* 1471. contra rebelles, & regni proditores *ipso facto* anathema constituit his verbis: *qui contra hanc nostram definitionem præsumpserit, anathema maranatha., hoc est perditio in adventu Domini sit.* Sola *præsumptio contra synodi definitionem* satis est, ut quis *anathema maranatha sit.* Quid aliud latæ sententiæ excommunicatio est? Quid dicam de duodecim anathematismis à S. Cyrillo Alexandrino adversus Nestorium conscriptis, quos probarunt Ephesini, & Chalcedonensis Concilii Patres? Quid de testimonio Auctoris operis *de Vita contemplativa*, quem alii fuisse putant Prosperum Aquitanicum, qui medio sæculo V. florebat, alii Julianum Pomerium qui eodem sæculo vitæ usura fruebatur? Is autem *lib.* 2. *cap.* 7. diserte tradit, ea ætate clericos grave aliquod crimen admittentes statim in foro conscientiæ, & coram Deo in suspensionem incidisse, quam quidem excommunicationis speciem fuisse, recte animadvertunt Albaspinæus *Observ. l.* 1. *c.* 2. & Svicerus *Thesaur. Eccles. t.* 1. *p.* 601.

§. IX. Jamvero mortalis, seu major excommunicatio hominem plane separat, atque distrahit ab Ecclesiae communione, ita ut non amplius ejus membrum, sed tamquam ethnicus, & publicanus habeatur. Itaque cadit omni jure, quod per Baptismum acquisiverat, sacramentis, sacris officiis, ecclesiastica potestate communibus suffragiis, atque

omni fraternitatis jure privatur (1). Interim Ecclesia seu Christiani pro eo preces fundere possunt, ut redeat ad bonam mentem; quoniam hoc merum est officium misericordiæ, nullam autem in sacris communionem inducit (2).

(1) Solebant Apostoli Christianos excommunicatos tradere *Satanæ in interitum carnis*, uti patet *ex I. ad Corinth. V.* 5. *II. ad Corinth. XII.* 21. *I. ad Timoth. I.* 20. Hinc à viris doctis quæsitum est, quid per hanc hominis traditionem Satanæ intelligi debeat? Alii autem sunt, qui eam fuisse putant excommunicationem, quæ hoc quoque nomine appellabatur, quæque solum animum, non corpus afficiebat. Alii contra existimant, excommunicatos, ac Satanæ traditos non solùm spiritualem pœnam pertulisse, sed etiam corpore à Satana fuisse vexatos. Atque hæc quidem sententia est Joannis Chrysostomi, Ambrosii, Hieronymi, & Augustini. Sed hæc extraordinaria potestas fuit, quæ Apostolis à Christo data est, quæque post eorum mortem desiit. Fuse hanc controversiam expendit Binghamus. *Orig. eccles. l.* 16. *c.* 2. §. 15. *t.* 7. *p.* 106. *& seq. ed. cit.*

(2) S. Thomas *in* 4. *Sentent. dist.* 11. *qu.* 1. *art.* 4. Et merito à Leone X. *const. Exurge* 44. *t.* 3. *par.* 3. 487. *Bullar. Roman. ult. ed.* damnatus est error Lutheri *art.* 23. ajentis quod *excommunicationes sunt tantum externæ pœnæ, nec privant hominem communibus spiritualibus Ecclesiæ orationibus.* S. Cyprianus *Ep.* 62. *ad Pompen. col.* 244. *ed. Ven.* 1758. excommunicationem vocat *spiritualem gladium, quo superbi, & contumaces necantur, dum de Ecclesia ejiciuntur. Neque enim vivere foris possunt, cum domus Dei una sit, & nemini salus esse nisi in Ecclesia possit.* Confer etiam S. Augustinum *in Deuteron. l.* 5. *qu.* 39. *col.* 749. *opp. t.* 3. *& in Evangel. Joan. tract.* 50. *n.* 11. *col.* 338. *t.* 4. *ed. Ven.* 1756. S. Innocentium *I. Ep.* 29. *ad Concil. Carthag. n.* 8. apud Constantium *col.* 894.

§. X. Verum in nova disciplina magna ex parte mitigatus est rigor, per quem omnem plane cum excommunicatis societatem, & communionem defugere jubemur. Scilicet Martinus V., ut mala, & pericula removeret, quae vetita communicatio cum omnibus excommunicatis attulisset, sapienter constituit (1), ut eos tantum evitemus, in quos excommunicationis sententia *à judice publicata, vel denuntiata specialiter, & expresse* est, itemque eos, qui palam in clericum sacrilegas manus injecerunt, quos etiam à judice non denuntiatos devitare debemus. Hinc ortum discrimen inter excommunicatos *vitandos, & toleratos*; & inde illorum, non autem horum vetita communicatio est (2).

(1) Martinus V. P. *in Extravag. Ad evitanda*, quam integram describit S. Antoninus *in Summa Theolog. tit.* 25. *c.* 3. *par.* 3. *col.* 1414. *ed. Veronæ* 1740. Sunt qui hujus decreti veritatem in discrimen revocant, quoniam, ajunt, nulla ejus mentio est in actis Concilii Constantiensis, atque ejus veritas tantum nititur testimonio S. Antonini, aliorumque scriptorum, qui Antonini fidem sequuti sunt. Ita, præter cæteros, Van-Espenius *Jus eccles. par.* 3. *tit.* 11. *c.* 5. §. 15. Sed, ut recte observat Benedictus XIV. *de Synod. Diœces. l.* 12. *c.* 5. *n.* 4. Antonini fides nutare non potest, quoniam ejus ætate decretum illud Martini V. in hominum manibus versabatur, & plures erant, qui illud in Constantiensi Concilio propositum quidem, sed rejectum, aut saltem ad quinquennium arctarum contendebant; contra quos ipse Antoninus ostendit, decretum Concilio fuisse probatum, eique vim perpetuam attributam, ac testem appellat Julianum tunc Auditorem Generalem Cameræ Apostolicæ, deinde Cardinalem ea ætate insignem doctrina virum. Accedit, quod decreti veritatem ostendunt certa, & authentica documenta edita à Dumontio *Cod. jur. gent. diplomat. t.* 2. *p.* 2. *p.* 111., ab Hermano Vonder Hardt. *t.* 1. *Concilii Constantiensis p.* 1055. *ed.* 1710., qui ex tribus Miss. Cæsareæ, & Brunsvicensis Bibl. Codicibus Concilio coævis illa dedit, Senkebernero *Recess. Imper. t.* 1. *p.* 111. & *seq. ed. Francofurt.* 1747., & Hartein *t.* 5. *Concil. Germaniæ p.* 127. & *seq.*, & *p.* 142. & *seq. ed. Coloniæ* 1763. Hæc autem monumenta in Germania reperta sunt, præsertim in Civitate Magdeburgensi, aliisque, uti Hartzheimius ostendit, neque sunt Bullæ *sub plumbo*, sed capitula pacti conventi, sive concordati inter Martinum V., & Nationem Germanicam in Concilio Constantiensi an. 1413. firmata; cujus quidem concordati illud est caput VII. Hæc autem concordata Romæ servabantur in Cancellaria Cardinalis Joannis Episcopi Ostiensis, & Vice-Cancellarii, qui ex voluntate ipsius Martini præcipientis, *quod capitula prædicta, & quodlibet eorum dentur cuilibet ea habere volenti communiter, seu divisim in authentica forma sub sigillo D. Vice-Cancellarii cum subscriptione notarii; sic quod fidem faciant exhibita ubicumque*, ea distribuit. Revera eadem concordata cum illa forma, quam Martinus præscripserat, descripta extant apud Hartzheimium *loc. cit.* Hujus quoque decreti veritatem ostendunt Concilium Basileense *Sess.* 20. *c.* 2. *t.* 17. *conc. col.* 315. *Collect.* Labbæi, Gallicanus conventus Bituricensis an. 1438. *n.* 36. apud Cabassutium, Concilium Lateranense V. *Sess.* 11. §. *Statuimus insuper t.* 19. *conc. col.* 958., in quibus ejusdem decreti mentio est; denique consensus omnium, à quibus illud ubique receptum est.

(2) Martini decretum perpetuum esse, atque ad universam Ecclesiam pertinere, duo sunt, quæ invicte demonstrant. Primum educitur ex testimoniis, quæ paulo ante descripsi, alterum ex totius Ecclesiæ consuetudine, quæ optima legum interpres est. Porro S. Antoninus *loc. cit.* testatur, sese à Juliano Cæsarinio Cardinali intellexisisse, decretum illud esse perpetuum, & Andreas Episcopus Posnaniensis cum anno 1423. Senis Concilii causa moraretur, Martinum ipsum rogavit, ut decretum suum prorogaret, sed ei responsum est à Cardinali Juliano, suam illam peti-

tionem inutilem esse; quoniam Pontifex idem decretum perpetuum esse voluerat. Ac totius Ecclesiæ consuetudinem pluribus allatis testimoniis, confirmant Suarezius *de Censur. disp.* 9. *sect.* 2. *n.* 5., Cardinalis Petra, *ad Constit.* 18. *Innocentii IV. t.* 3. *Comment. ad Constit. Apostolic.* Cabbasutius *Notit. Eccles. de Concil. Basil. p.* 534. *ed. Lugduni* 1580. Benedictus XIV. *de Synod. diœcesan. l.* 12. *c.* 5. *n.* 4.

§. XI. Itaque cum hæreticis, schismaticis, caeterisque similibus, qui expresse, ac speciatim excommunicati non sunt (1), vetita in re civili communicatio non est (2). Hi quidem devitandi sunt, sicuti demonstratum supra est, propter periculum, atque discrimen, in quod vocantur, qui ex eorum societate, & consortio iisdem infici erroribus possunt, quibus illi infecti sunt, non autem sunt devitandi propter excommunicationem, qua generatim hæretici, & schismatici obligantur. Itaque cum his hominibus caute, & prudenter, tamquam cum malis, agere debemus memores omnium, quæ de vetita eorum tolerantia sancita sunt; at si quis ob justam aliquam causam cum iis sermones conferat aut etiam eorum templa curiosus ingrediatur, minime incidit in excommunicationem quae adversus eos, qui cum excommunicato vitando comunicant, est constituta.

(1) Sunt qui constitutionem Martini V. ad hæreticos, atque schismaticos pertinere inficiantur, & sunt qui huic constitutioni derogatum putant à Concilio Lateranensi V. *Sess.* 11. §. *Statuimus*, à quo confirmatum est id, quod pridem à Basileensi Synodo *Sess.* 20. §. 2. sancitum fuerat. Ita, præter cæteros, sentiunt Sotus *in* 4. *dist.* 25. *qu.* 1. *art.* 1. & 3., Bellarminus *de Roman. Pont. l.* 2. *c.* 30. §. *Neque valet opp. t.* 1. *p.* 344. *ed. Ven.* 1721., Turrecremata *Sum. Eccles. Pot. l.* 4. *part.* 2. *c.* 20. Auctor libri *Traité Theologique, où l'on demonstre, que les fideles ne peuveant communiquer en matiere de religion avec les ennemis declarez de la B. Unigenitus*, Fagnanus, *in c.* 1. *n.* 53. *de Schismat.* Sed Martini decretum loquitur universe de omnibus excommunicatis *cujuscumque sententiæ, aut censuræ ecclesiasticæ ab homine, vel à jure*, ac tantum excipit nominatim illos, in quos sententia excommunicationis *à Judice publicata, vel denuntiata specialiter, & expresse est*, quique palam in clericum sacrilegas manus injecerunt. Ergo si tantum certi excommunicati sunt excepti, non cæteri *cujuscumque sententiæ, aut censuræ ecclesiasticæ ab homine, vel à jure*, quibus verbis etiam hæreticos, & schismaticos comprehendi nemo inficiabitur, manifestum est, eos etiam, cum speciatim excommunicati non sunt, ad Martini decretum pertinere. Adde quod novum illud jus à Martino V. constitutum est, ut devitarentur scandala, quæ orie-

bantur ex consortio hæreticorum, & schismaticorum, quorum magnus erat numerus, cum Constantiensis Synodus habita est. Illa autem Basileensis, & Lateranensis Concilii decreta, quibus jus à Martino inductum, è medio sublatum fuisse videtur, minime observata monet Benedictus XIV. *de Synod. diœces. l. 6. c. 5. n. 2.* Confer etiam Suarezium *de Fid. disp. 21. sect. 3. n. 2.*, Sanchezium *de Præcept. decalog. l. 2. c. 9. n. 3.* Pirhingium *Jus canon. l. 5. tit. 39. sect. 4. §. 1.*, Azorium *Inst. moral. l. 8. c. 11.*, Card. de Lugo *de Virt. disp. 22. sect. 1. n. 1.*, Card. Petram *ad Constit. Apostolic. t. 3. n. 39. p. 183.*, Amortum *Theolog. moral. t. 1. tract. 3. sect. 2. §. 2.*, Ballerinium *in not. ad S. Antoninum l. & edict. cit. col. 1414. & seq.* At enim duæ sunt ejusdem Martini constitutiones, altera *In eminenti*, quæ extat apud Labbæum *t. 16. Concil. col. 768.*, & altera *Inter cunctas*, quæ ab eodem Labbæo descripta est *l. c. col. 756.*, & in his quidem constitutionibus omnis videtur cum hæreticis vetita communicatio. Idem quoque à Martino V. decretum est in Concilio Senensi an. 1423. apud Labbæum *t. 17. Concil. col. 99.*; atque à Paulo IV. *in Const. Cum ex Apostolatus 27. t. 4. par. 1. p. 354. Bullar. Roman.* Verum recentiores hæc constitutiones, quibus Martini V. constitutioni *Ad evitanda* derogatum videtur, nihil obstant, quoniam, ut testatur Benedictus XIV. *de Synod. Diœc. l. 6. c. 5. n. 2.*, eadem constitutio *in suo semper vigore permansit, non obstantibus subsequentibus Constitutionibus &c.* Accedit quod duæ illæ ipsius Martini constitutiones *In eminenti & Inter cunctas* antiquiores sunt extravaganti *Ad evitanda*, & ideo recentiori constitutione jus comprehensorum antiquioribus, si forte obstat, è medio sublatum est. Quamquam si recte expendatur, Constitutio *In eminenti* Martini V., ea forte pertinet ad illos, qui hæreticorum errorum participes fuerint, aut vetat communionem cum hæreticis, qui uti tales denuntiati sunt apud judices, qui in eam rem inquirire jubentur. Eodem etiam decretum Concilii Senensis, & Constitutio Pauli V. referri commode possunt. Mirum vero non est, quod in Martini constitutione *Inter cunctas* hæretici in Ecclesiis catholicorum sepulturam habere prohibeantur; neque vero effici ex eo potest, quod ut catholici sepulturam, ita societatem, & communionem cum hæreticis habere nequeant. Nam illa, quæ catholicis permissa est, communicatio cum hæreticis sine metu excommunicationis, commodum respicit, & utilitatem Catholicorum, qui liberati sunt à metu, quo tenebantur, contrahendæ excommunicationis, si cum hæreticis ita, ut supra monui, communicarent. Verum sepultura ecclesiastica cedit in commodum hæreticorum, atque in dedecus Ecclesiæ, & ideo vetita hæreticis ecclesiastica sepultura argumento esse non potest, quod etiam catholicis sub pœna excommunicationis vetita sit cum hæreticis communicatio. Comprehendam paucis. Constitutio *Ad evitanda* hoc habet propositum, ut Catholici, qui communicant cum hæreticis nominatim non excommunicatis, omnem abigant contrahendæ excommunicationis metum. Cum hoc vero quid habet commune ecclesiastica sepultura, á qua hæretici repelluntur?

(2) Sunt, qui non tantum in humanis, sed etiam in divinis, & sacris

catholicis cum hæreticis communicationem permissam putant. Ego ea de re sententiam exponam sapientissimi Pontificis Benedicti XIV. *de Synod. diœces. l. 6. c. 5. n. 2.* Ipse autem inquit: *quamvis per canonem Concilii Constantiensis, qui incipit* Ad evitanda, *quique in suo semper vigore permansit, non obstantibus contrariis subsequentibus Constitutionibus Concilii Basileensis, & Lateranensis nonnihil relaxata fuerit disciplina in eo, quod pertinet ad conversandum, atque etiam in divinis communicandum cum hæreticis, qui tolerantur . . . non idcirco tamen arbitrari debent catholici, fas sibi esse indistincte cum hæreticis, quamvis non denuntiatis in rebus sacris, & divinis communicare; siquidem Paulus V. post maturam rei discusionem neutiquam licere definivit Catholicis regni Angliæ hæreticorum templa adire, ritibusque interesse, quos inibi exercent.* Tum ostendit, non deesse Theologos, qui alicujus culpæ reos negant esse catholicos, qui cum hæreticis, & schismaticis nominatim non denuntiatis in divinis communicant, atque ab iis etiam sacramenta percipiunt; modo id faciant ob gravissimam, aut necessariam causam, sacramenta administrentur ritu plane catholico ab hæreticis, aut schismaticis valide ordinatis, communicatio in divinis neque ullum præbeat indicium, aut conjecturam faciat erroris à catholico homine approbati, neque scandalum, aut offensionem pariat. Monet tamen ipse Benedictus, primum quod huic sententiæ quamplurimi adversantur; deinde quod etiamsi vera habeatur, tamen *cum omnes enumeratæ circumstantiæ simul, & conjunctim adesse debeant . . . . . fere impossibile est*, quod catholici, qui se cum hæreticis in sacris, divinisque commiscent, culpa vacare possint. Quare Urbis Congregationes, inquit, *illicitam semper reputarunt communicationem, de qua est sermo, doctamque concinnarunt instructionem ad Missionarios, ubi opus fuerit, transmittendam, ubi rationes expenduntur, propter quas vix unquam accidere potest, ut in praxi sit innoxia catholicorum cum hæreticis communicatio in divinis.* Confer etiam Giraldum *Exposit. Jur. Pontific. l. 5. tit. 39. sect. 926. p. 761. & seq.*, à quo sacrarum quoque Urbis Congregationum ea de re declarationes describuntur. Si qui tamen catholicus hæreticorum, aut schismaticorum templa ingrediatur, ut ea curiosius inspiciat, atque etiam sacris eruditionis causa intersit, non ut eorum sit particeps, aut quidquam approbet, quod catholicæ veritati adversetur, is minime in sacris, atque divinis communicare dicitur, neque culpæ reus haberi potest.

§. XII. Potestas ferendi excommunicationem à Christo data est Ecclesiae Praepositis, hoc est Episcopis, atque in primis Summo omnium capiti Romano Pontifici, in quos ipse contulit clavium potestatem (1). Hi suo jure (2) excommunicationis pœna animadvertunt in Christianos, qui gravius delinquerunt, aut huic pœnæ subjecti sunt omnes, qui Ecclesiae potestati subsunt, sive divites, sive pauperes sint, sive alieno pareant, sive summo potiantur imperio (3).

Nam hi quoque Ecclesiae legibus parere debent, quamquam eorum summa sit in re civili potestas; ipsis vero non licet aut censuras ferre, aut in earum justitiam inquirere (4), quoniam ea res tota tantum sacrae potestati comissa est.

(1) Cum Romano Pontifice, quem Christus constituit unitatis centrum, atque Ecclesiæ fundamentum, convenire omnes debent, qui catholici haberi, ac revera esse volunt. Ex quo facile intelligitur, quæ sit vis excommunicationis, quæ à Summo Pontifice lata est. Nimirum cum ille, qui jus in omnes catholicos habet, aliquem excommunicatione, & anathemate plectit, eum non solum à sua, & Romanæ particularis Ecclesiæ communione sejungit, verum etiam ejicit, atque præcidit ab unitate, & communione totius Ecclesiæ catholicæ quæ ipsi tamquam capiti, & catholicæ communionis centro adhæret, ac jure Primatus adhærere debet; nec fieri potest, ut quis ab eo præcisus non sit etiam præcisus ab ipsa Ecclesia, quæ ex divina institutione cum ipso unitatis centro annexa, & conjuncta est. Hinc *jura communionis* ab unitate cum Sede Apostolica *dimanare* S. Ambrosius cum Aquilejensi Synodo docuit *Ep. 6. opp. t. 3. col.* 850. *ed. Ven.* 1751., & excommunicationes ab aliis Episcopis latæ nullius momenti sunt, cum eos, qui ab aliquo etiam majorum Sedium Antistite excommunicati fuerunt, suæ communionis participes, & *sibi inconvulse unitos Apostolica judicavit auctoritas*, ut inquit Vigilius P. *in Constit.* apud Labbæum *t.* 5. *Conc. col.* 1348. *ed. Ven.* Hinc merito S. Cyrillus Alexandrinus Episcopus, etsi Nestorii Constantinopolitani errorem, ac pertinaciam exploratam haberet, tamen ab ejus communione discedere noluit, nisi primum Cælestini Romani Pontificis sententiam audiret: apud Constantium *inst. Calest. Ep.* 8. *col.* 1085., ipse autem Cælestinus aliorum Episcoporum sententias haud metuendas dixit si ab ipsis excommunicati, vel depositi in Apostolicæ Sedis communione permaneant. Confer ejusdem Cælestini *Ep.* 11. *n.* 3. *Ep.* 12. *n.* 2. *Ep.* 14. *n.* 7. apud Constantium *col.* 1106. 1111. 1146. Quare perperam, ac nimio abreptus æstu Firmilianus *Ep.* 75. *inter opp. S. Cypriani col.* 356. *ed. Ven.* 1758. Schismatis accusat Stephanum Pontificem, qui plures Episcopos in controversia de baptismo hæreticorum communione privasse credebatur, dum Stephanum his verbis alloquitur: *Excedisti enim te ipsum; noli te fallere; siquidem ille est vere schismaticus, qui se à communione ecclesiasticæ unitatis apostatam fecerit.* Perperam, inquam; nam Summus Pontifex excommunicatione in aliquos animadvertens sese quoadmmodo ab illis quidem separat, sed cum eosdem præcidat à centro unitatis, quod sibi adhæret ex divina institutione, non se, sed illos à communione ecclesiasticæ unitatis, & ab Ecclesià amputat, atque secernit; & ideo recte S. Irænaeus, qui non eo, quo Firmilianus, æstu rapiebatur, plane intellexit fore, ut Asiani Episcopi ab Ecclesia præcisi, & amputati haberentur, si à Summo Pontifice propter controversiam de Paschate excommunicarentur, cum Victorem rogavit. *Ne tam multas Ecclesias omnino prop-*

ter traditionis ex antiqua consuetudine inter illos usurpata observationem, à corpore universæ Ecclesiæ penitus amputaret, uti testatur Eusebius *Hist. Eccl. l. 5. c. 24. p. 213. ed. Taurin.* 1746. Quod autem objicitur de viris quibusdam pietate præstantibus, qui floruerunt in schismatibus Meletii Antiocheni, & Acacii Constantinopolitani, quique Apostolicæ Sedis communione caruerunt, egregie diluitur à Petro Ballerinio de *Vi ac ration. Prim. R. Pontif. in append. ad* §. 1. *c.* 11. *p.* 327. *seq. ed. Aug. Vindel.* 1770. At Febronius Romani Pontificis excommunicationes metuendas, atque eas ad jurisdictionem referendas negat. Inquit enim, quod *antiquæ ratio excommunicationis, ejusque jus non erant effectus jurisdictionis respectu excommunicati.* Nimirum sicuti olim communio concedebatur, cum quis etiam alienos subditos suæ communionis participes faciebat, ita excommunicatio, quæ communioni oponitur, nihil aliud erat quam aliquem à sua communione repellere; quod cum fieri posset etiam in eos, qui subditi non sunt, & in quos etiam nulla propria jurisdictio est, hinc excommunicatio ad jurisdictionem alius pertinere videtur. Tunc videlicet proprie Episcopi jurisdictionem exercent, cum suos subditos excommunicatione plectunt, non item cum animadvertunt in eos, qui sibi subjecti non sunt. Ita argumentatur Febronius, qui Summo Pontifici subesse negat eos, qui aliis Episcopis subsunt; quod sane idem est, ac tollere primatum jurisdictionis, quam Summum Pontificem in totam Ecclesiam habere, inter catholicos omnes constat. Sane si hæc jurisdictio sese effundit in Ecclesiam universam, si quotquot in ea versantur Romano Pontifici subjiciuntur, si ipse Christi institutione præest omnibus tum Episcopis, tum ovibus gregis Dominici, manifestum est, quod cum ipse fert excommunicationem, non in alienos subditos, sed in eos, quos sibi vere, & proprie jure primatus subjectos habet, sententiam dicit. Itaque quemadmodum excommunicatio Episcopi in suos diœcesanos verus est actus jurisdictionis, quoniam in eos imperium, & potestatem habet, ita excommunicatio Romani Pontificis in omnes Christianos verus, & proprius est jurisdictiones actus, quoniam ita fert indoles, & natura primatus, ut omnes ei subjiciantur. Ex quo facile evertitur quod Febronius dicit de non metuendis Romanorum Pontificum excommunicationibus. Nam si Pontifex jurisdictionem in omnes Christianos habet, omnes certe tenentur excommunicatione, quæ ab eo lata est. Ineptissima est autem distinctio inter Papam, & Curiam Romanam, cum excommunicatio non à Curiæ, sed à Summi Pontificis auctoritate vim habeat; eodemque habenda loco est altera distinctio inter Sedem Romanam, eique præsidentem Summum Pontificem, quam distinctionem late refutat Ballerinus *de Vi ac ration. Primat. c.* 14. §. 5. *n.* 23. *seq. p.* 241. *seq. ed. cit.*

(2) Quesnellus *in Proposit.* 90. quam cum cæteris damnavit Clemen XI. *Constit. Unigenitus* 187. *p.* 340. *t.* 10. *Bullar. Romana Ecclesia*, inquit, *auctoritatem excommunicandi habet, ut eam exerceat per primos pastores, de consensu saltem præsumpto, totius corporis.* Idem cum eo sentit Van-Espenius *de Censur. c.* 2. §. 1., eodemque recidit sententia Dupinii *de Antiq. Eccles. discipl. Diss.* 4. *c.* 1., Febronii *de Statu Eccles. c.* 1.

§. 6., cæterorum, qui damnatam Edmundi Richerii sententiam sequuntur, & clavium potestatem collectim membris Ecclesiæ omnibus inesse arbitrantur, sed ejus usum, & exercitium ad Episcopos, & Sacerdotes pertinere. His vero præivit Lutherus, qui in nefario opere, quod *Captivitatem Babylonicam* inscripsit, *opp. t.* 2. *p.* 85. *ed. Wittemberg.* 1562. *omnes*, inquit, *summus sacerdotes quotquot Christiani summus; sacerdotes vero, quos vocamus, ministri sunt ex nobis electi, qui nostro nomine omnia faciant, & Sacerdotium aliud nihil est, quam ministerium.... Neque Papa, neque Episcopus, neque ullus hominum habet jus unius syllabæ constituendæ super Christianum hominem, nisi id fiat ejusdem consensu, quidquid aliter fit, tyrannico spiritu fit.* At innumera sunt testimonia Patrum, qui uno omnium consensu docent, clavium, seu ligandi solvendique potestatem Ecclesiæ Pastoribus à Christo datam fuisse, illorum autem nemo omnino est, ut animadvertit Bossuetius *de l'Historie des variation. lib.* 15. *n.* 120. & 121., qui hanc potestatem cunctis Ecclesiæ membris sive disjunctim, sive collectim traditam existimet. Id nosci potest ex Clemente Romano Petri auditore *Ep.* 1. *ad Corinth. n.* 40. apud Constantium *Ep. Rom. Pontif. col.* 28., Ignatio *Ep. ad Ephes. n.* 6. apud Cotelerium *PP. Apostolic. t.* 2. *p.* 13. *ed. Amstelæd.* 1724., Iræneo, cujus ex *l.* 3. *Contr. hæres. c.* 3. *seq.* descripsit, egregieque ilustravit loca Renatus Massuetius *Diss.* 3. *in Oper. S. Irænei art.* 3. *n.* 16. *seq. t.* 2. *p.* 103. *ed. Ven.* Polycrate Ephesio, cujus ex epistola sententiam refert Eusebius *Hist. l.* 5. *c.* 24. *p.* 243. *ed. Cantabrig.*, Clemente Alexandrino *Pædagog. l.* 1. *c.* 6. *p.* 120. *ed. Ven.* 1757., Origene *Hom.* 22. *in Numer. n.* 4. *t.* 2. *opp. ed. Maurin. Paris* & *Comment. in Matth. tract.* 12. *n.* 14. *t.* 3. *p.* 529., Saturnino Tolosatium Episcopo apud Ruinartium *Act. martyr. n.* 1. *seq. p.* 109. *seq. ed. Veron.* 1731., Demetrio Alexandrino, Alexandro Hierosolymitano, Teoctisto Cæsariensi, Babyla Antiocheno, Dionysio Alexandrino apud Eusebium *Histor. l.* 6. *c.* 8. 10. 11. *p.* 265. *seq. c.* 27. *p.* 292., *c.* 34. *p.* 298., *c.* 44. & 46. *p.* 316. & 319. *l.* 7. *c.* 5. *p.* 323. *c.* 7. *qu.* 11. *p.* 327. 329. 334., Cornelio Romano *Ep. ad Cyprianum* apud Constantium *Ep. Rom. Pontif. col.* 135. *seq.* Cypriano *Ep.* 3. *ad Rogation. p.* 172. *ed. Amstelæd.* 1700., Ambrosio *de Pœnitent. l.* 1. *c.* 2. *n.* 7. *p.* 253. *t.* 5. *ed. Ven.* 1781., Athanasio *Ep. ad Constant. in Histor. Arianor. ad Monach. n.* 44. *opp. t.* 1. *p.* 293. *ed. Patavii* 1777., Gregorio Nazianzeno *Orat.* 1. *p.* 31. *ed. Coloniæ* 1690. *Orat.* 9. *p.* 158. & *Orat.* 17. *p.* 271., Basilio *Ep.* 42. *ad Chilonem n.* 4. *opp. t.* 3. *part.* 1. *p.* 128., *Ep.* 69. *ad Athanas. n.* 1. *p.* 161., *Ep.* 161. *ad Amphiloch. n.* 2. *p.* 250., *Ep.* 289. *p.* 427. *ed. Maurin. Paris.* 1730., Paciano *Ep.* 1. *ad Sympronian. in Biblioth. PP. t.* 4. *p.* 306. & *seq. ed. Lugdun.* 1677., Optato Milevitano *Contr. Donatist. l.* 2. *c.* 4. & *seq. p.* 35., & *l.* 7. *c.* 3. *p.* 111. & *seq. ed. cit.*, Joanne Chrysostomo *de Sacerdot. l.* 2. *n.* 2. *opp. t.* 1. *p.* 572. *ed. Montfaucon. Paris.*, & *l.* 3. *n.* 5. *p.* 385. *Homil.* 3. *ad Pop. Antiochen. n.* 2. *t.* 2. *p.* 38. Mitto cæteros Ecclesiæ Patres, ut aliquem faciam scribendi modum, & mitto auctoritatem tot Conciliorum, quot usque ad hanc nostram ætatem numerantur, quæ semper ab Episcopis habita sunt, & inqui-

bus contra hæreticos lata est excommunicatio, legesque ecclesiasticæ ab Episcopis constitutæ. Placet tamen adhuc pauca quemdam seligere ex innumeris, quæ dari possent, Gallicanæ Ecclesiæ testimonia. Anno 1728. cum ex voluntate Ludovici XV. Christianissimi Regis Parisiis Episcopi 31. ad habenda comitia convenissent, de consultatione quadam sententiam rogati dixerunt, fundamenta imperi fidei nostræ, oppugnarique principia, quæ nos ab hæreticis discernunt, opinione eorum, qui spiritualem potestatem à Christo Ecclesiæ datam residere defendunt in integra societate, ab eaque committi, credique Pastoribus usum, & exercitium hujus potestatis. Vide opusculum inscriptum *Representations justes, & respectueuses à Nossiegneurs les Cardinaux, Archevêques, & Evêques, assamblez extraordinairement à Paris par les ordres du Roy pour donner à sa Majestè leur avis, & jungement sûr un écrit imprimè, qui à pour trite Consultation &c.* His autem Episcopis 31. præiverant Antistites centum, qui anno 1720., & antea quadraginta, qui anno 1713. & 1714. Parisiis comitia celebrarant, quibus porro alii plus sexaginta adhæserant. Horum autem doctrina fuit: *Il est vrai, que le pouvoir d'excommunier á été donné à l'Eglise en la personne des Premiers Pasteurs, & si la proposition ne alloit pas plus loin, elle seroit orthodoxe; mais il n'est pas vrai, que les premiers Pasteurs le reçoivent du corps de l'Eglise, c'est à dire des fideles. Le prouvoir d'excommunier fait partie des clefs, que Jesus-Christ même donna aux Apôtres immediatement, & dans leurs personnes aux Evêques, qui sont leurs successeurs.* Consule *les* Conférences de Luzon *t.* 7. *Conf.* 19. *qu.* 1. *p.* 299., L'instruction Pastorale approuvée par l'asamblée de Messeigneurs les Cardineaux, Archêveques &c. proposée à Messeigneurs les Prelats absens *in Process. verbal Cleri an.* 1713. & 1714. *p.* 111. *ed. an.* 1714. item Le Memorie presenté au Roy par l'Archêveque de Cambray l'an. 1734. & Declarationes Regis 4. *Aug.* 1720., & 24. *Martii* 1730. *t.* 12. *Actor. Cleri Gallic. p.* 1642. & 1645. Alia bene multa Gallicanæ Ecclesiæ, quin etiam Ecclesiarum omnium, Patrumque ea de re testimonia habet Mamachius, qui totum hoc argumentum innumeris prope collectis monumentis solide, copioseque tractavit *Ep.* 3. *ad. Febron. per tot. l.* 2. §. 1. & *seq. p.* 27. & *seq.* Videndi sunt etiam ipse Mamachius *Antiq. Christian. t.* 5. *p.* 259. & *seq.*, Petavius *de Hierarch. Eccles. l.* 3. *c.* 14. & *seq. t.* 6. *p.* 165. *seq. ed. Venet.* 1757., P. la Fontaine *Constit. Unigenitus theol. p.* 3. *col.* 1139., Niccolius *in lib. Les pretend. reformez. convainc. de schisme*, Bossuetius *Histor. variat. l.* 15. *n.* 120. & *seq.*, Jo. Baptista Faure *Diss. advers. Richeristas in thesaur. theolog. t.* 12. *opp.* 4. *p.* 263. *ed. Ven.* 1763., Ballerinius *de Potest. eccles. Sum. Pont.* & *Conc. gener. c.* 1. §. 1. *seq. p.* 1. *seq. ed. Augustæ Vindelic.* 1770. Veith peculiari, libro cui titulus *Richerii systema confut.*, Zaccaria *in Anti-Febron. t.* 1. *c.* 4. *Diss.* 1. & *Diss.* 3. *della Forza obligatoria della disciplina.*

(3) Magistratus, ac Principes ecclesiasticis censuris fuisse subjectos eodem modo, quo reliqui omnes subjiciebantur, late ostendit Binghamus *Orig. eccles. l.* 16. *c.* 3. §. 5. *t.* 7. *p.* 130. & *seq. ed. cit.* Præci-

pua ejus rei testimonia sunt in Concilio Eliberitano *Can.* 2. 3. 55. 56. *t.* 1. *Concil. col.* 992. & 998. *Collect.* Labbæi, in Concilio Valentino II. *t.* 6. *col.* 669. Arelatensi I. *Can.* 7. *t.* 1. *col.* 1451. apud Synesium *Ep.* 58. *p.* 201. *ed. Paris.* 1633., Basilium *ad Athanas. Ep.* 61. *p.* 155. *t.* 3. *ed. Paris.* 1730., Ambrosium *Ep.* 40. *n.* 17. *ad Theod. opp. t.* 6. *p.* 134. *ed. Ven.* 1781., Eusebium *Histor. eccles. l.* 6. *c.* 34. ibique Valesium *in Not. p.* 298, *ed. Cantabrig.* Jo. Chrysostomum in S. Babylan *Contr. Julian.* & *gentil. n.* 6. *opp. t.* 2. *p.* 545. *ed. Montfauconii Paris.*, Paulinum *in Vit. Ambrosii n.* 19. *opp. Ambrosii t.* 7. *p.* 6. *ed. cit.*, Theodoretum *Histor. l.* 5. *c.* 18. *p.* 1. *ed. Cantabrig.* Confer etiam Acta Clerici Gallicani *t.* 12. *p.* 10. & *p.* 569. *seq. ed. Paris.* 1740. Henricus Hungariæ Rex ab Innocentio III. P. petiit, atque impetravit, ut ejus consiliari, & familiares *nisi pro manifesta*, & *rationabili causa*, & *canonica monitione præmissa* excommunicatione non afficerentur; sicuti patet ex ejus *Ep.* 511. *l.* 1. *t.* 1. *p.* 295. *ed Baluzii Paris.* 1682. Quin etiam Galliarum Regibus à Romanis Pontificibus concessum est, ut in terra Regia nemo sine speciali mandato Sedis Apostolicæ excommunicationem, vel interdictum ferre posset, sicuti constat ex literis Philippi VI. an. 1335. apud de Lauriere *t.* 2. *Ordinat. Reg. Franc. p.* 103.

(4) Marsilius Patavinus *in Defensor. Pacis* sæculo XIV. aliquem excommunicare, atque à Divinis officiis arcere sine *fidelis Legislatoris*, hoc est sine Principis auctoritate nulli Episcopo, aut Sacerdoti, vel eorum collegio licere existimavit. Quotquot sunt Protestantes, qui vel Anglicano schismati adhærent, vel Principi in sacra jus omne tribuunt, vel Ecclesiam collegium merum esse arbitrantur, & cæteri, qui ei cogentem potestatem adimunt, quique supra descripti sunt, Marsilii errorem sequuntur. Sed antea etiam Petrus de Corbaria Anti-Papa, aliique, quorum meminit Joannes XXII. *in Extravag. Dudum ad audientiam* apud S. Antoninum 4. 2. *Theod. t.* 11. *c.* 7. §. 5. asseruerunt, omnem jurisdictionem, quam Prælati habent majorem, quam alii, ab imperatore procedere, quod est à Principe etiam jus excommunicationis repetere. Idem est error Valdensium, Wicleffi, Joannis Hussi, Lutheri, Calvini, Melanctonis. Van-Espenius *de Censur. c.* 2. §. 5. laici Principis in judicio censurarum auctoritatem tuetur. Auctor anonymus opusculi, cui titulus *La Chiesa è la Republica dentro i loco limiti*, Principes jus habere contendii cognoscendi justitiam, aut injustitiam excommunicationis, idemque sentiunt Manettus, Continius Auctor libri *Riflessioni sulla Bulla Cœnæ*, Pereira *Dottrina del l'antica Chiesa intorno la suprema postesta de'Re.* Antonius Genovesius *de Jure* & *offic.* c. 8. §. 38. *in externis actionibus*, *quo divina jura propagantur*, & *in Republica administrantur*, *Sacerdotium imperio civili subjectum* putat. His præiverunt Paulus Sarpius, Febretus, Simon Vigorius, Du-Pinius, Giannonius, cæteri similes. Sed horum deliramenta late refutarunt M. Antonius Capellus Minorita *in lib. Bononiæ edito an. 1610. Advers. præt. primat. Reg. Angliæ c.* 13. & *seq.*, Altaserra *Eccles. jurisdict. vindic. advers. Febretum*, Bianchius *Adversus Giannonium t.* 4. *p.* 608.

& seq. Duvalius *de Supr. Pontif. in Eccles. potest. in Biblioth. Pontif. Rocaverti t.* 3. *p.* 405. *& seq.*, Franciscus Antonius de Simeonibus *de Rom. Pontif. judiciar. potest. t.* 2. *c.* 21., de Marca in libello, quem an. 1646. Barcinone edit, atque iterum impressit Baluzius in *prolegomenis* ad opus *de Concord. Sacerdot. et Imper.*, Cardinalis Tencin Arch. Ebredunensis *Mandement, contre le memoire des MM. les* 40. *Avocats de Paris pour le Sicur Samson p.* 17., Auctor tractatus *de la Jurisdiction ecclesiastique in t.* 6. *Actor. Cleri Gallicani*, Archiepiscopus Parisiensis Beaumont *in Celebr. Instruction. an.* 1756. *De l'autorité de l'Eglise*, Auctor operis *Des deux puissances*, virique clarissimi Gerbertus *princ. Theol. Can. sect* 1. *de Jur. Sacr. p.* 22. *seq. et c.* 3. *sect.* 2. §. 83. *et seq. Princip. Theolog. exeg.*, Zaccaria *de Disciplin. diss.* 2. *et* 3., *et Anti-Febron. vindic. Diss.* 12. *c.* 1. Mamachius *ad Febron. Ep.* 1. §. 19. *t.* 1. *p.* 301. *& seq.* Sane Christus non Principibus, sed solis Apostolis, atque in primis Petro tribuit excommunicandi potestatem, quæ in potestate ligandi fundata est, eam ab uno Christo Paulus repetit, eaque semper Ecclesia usa est jure suo, neque ullæ unquam in eo negotio partes laici Principis fuerunt. Sunt autem prope innumera testimonia Patrum, qui laicos Principes in res omnes ecclesiasticas imperium aliquod, & auctoritatem habere negant; atque hi, præter cæteros, sunt Athanasius *Histor. Arianor. ad Monach. n.* 11. *p.* 277. *n.* 14. *&* 15. *p.* 278. *n.* 17. *p.* 279. *n.* 33. *p.* 287. *& n.* 52. *p.* 297. *opp. t.* 1. *ed. Patavii* 1777. Osius Cordubensis apud Athanasium *ib. n.* 44. *p.* 292. Lucifer Calaritanus *l.* 1. *pro Athanas. p.* 61. *ed. Ven.* 1778. Hilarius Pictaviensis *l.* 1. *ad Constant. n.* 1. *t.* 1. *col.* 535. *ed. Veronæ.* 1730. Liberius P. apud Athanasium *Histor. Arian. n.* 36. *p.* 288. & apud Coustantium *Ep Rom. Pontif. col.* 431. *& seq.* Basilius M. *Ep.* 225. *p.* 344. *t.* 3. *ed. Paris.* 1730. Gregorius Nazianzenus *Orat.* 17. *opp. t.* 1. *p.* 271. *ed. Coloniæ* 1690. Gregorius Nyssenus opp. *t.* 3. *p.* 306. *ed. Paris. an.* 1639. Ambrosius *Ep.* 20. *n.* 19. *p.* 48. *&. Ep.* 21. *ad Valentinian. p.* 52. *opp. t.* 6. *ed. Ven.* 1781. *& Serm. contr. Auxent. n.* 5. *p.* 56. *& n.* 30. *& seq. p.* 62. *& n.* 36. *p.* 63. *t.* 6., Martinus Turonensis apud Sulpitium Severum *l.* 2. *Histor. eccles. p.* 348. *t.* 6. *Biblioth. PP. ed. Lugdun.* 1677. Hieronymus *in Isaiam c.* 17. *v.* 10. *opp. t.* 4. *col.* 725. *ed. Vallarsii Veron. & Ep.* 14. *ad Heliodor. n.* 8. *col.* 33. *t.* 1., Joannes Chrysostomus *Homil.* 3. *ad Pop. Antiochen. p.* 38. *t.* 2. *opp. ed. Paris.* 1718. *l.* 3. *de Sacerd. c.* 14. *p.* 390. *t.* 1. *& Ep. ad Episc. & Presbyteros detrusos in carcer. t.* 3. *p.* 526. *et Ep. ad Innocentium I. P. p.* 5. 7. *t. eod.*, Optatus Milevitanus *de Schism. Donatis. n.* 13. *p.* 14. *ed. Antuerp.* 1702. Augustinus *Ep.* 43. *ad Glorium et Eleusium n.* 20. *col.* 97. *opp. t.* 2. *ed. Maurin. Ven.* 1729. Isidorus Pelusiotes *l.* 3. *Ep.* 249. *p.* 239. *ed. Ven.* 1745. Gelasius P. *Ep. ad Anastas. Imp.* apud Labbæum *t.* 5. *Conc. col.* 308. Felix III. P. *Ep. ad Zenonem Imp.* apud eumdem *ib. col.* 147., Joannes Damascenus *de Imag. or.* 2. §. 16. *opp. t.* 1. *p.* 339. *ed. Le Quienii Paris.* 1712. Idem quoque agnoverunt, ac diserte confessi sunt pii Imperatores Constantinus post habitum Concilium Arelatense, (vide Augustinum *cit. Ep.* 43.) Theo-

dosius *Ep. ad Synod. Ephesin. an.* 431. *Par. I. C.* 35. *ejusd. Conc.* apud Labbæum *t.* 3. *Conc. col.* 990. *ed. cit.* & Valentinianus apud Sozomenum *Histor. l.* 6. *c.* 7. *p.* 227. *ed. Cantabrig.* & Ambrosium *Ep.* 21. *ad Valentinian. opp. t.* 6. *p.* 52. *ed. Ven.* 1781. Vide etiam Concilium Tridentinum *Sess.* 25. *c.* 3. *de Reform.*

§. XIII. Excommunicatio tantum fertur in Christianos, quoniam ex Ecclesia expelli non possunt infideles; qui jam extra Ecclesiam sunt (1), & vero fertur à legitima Potestate in eos, qui sibi subjecti sunt. Quare excommunicatio Episcopi illos afficit (2), qui in ejus dioecesi sunt, excommunicatio Summi Pontificis omnes obstringit, quotquot Ecclesiae in orbe Christianos subsunt, quoniam ejus potestas, & jurisdictio complectitur Ecclesiam universam. Parere autem excommunicationi, etiam injustae, quae tamen à legitima Potestate lata sit, Christiani omnes debent (3); quoniam subjectorum est obediri legibus, quae à Praepositis feruntur, neque ipsis de earum justitia agere judicium licet.

(1) *Quid mihi de his, qui foris sunt, judicare?* Inquit Apostolus I. *ad Corinth. V.* 12.

(2) Ad Episcopos, qui sunt Apostolorum successores, pertinet jus excommunicandi. Præclare S. Thomas *in* 4. *Sentent. dest.* 18. *qu.* 2. *art.* 2. *quæstiunc.* 1. *In foro conscientiæ*, inquit, *causa agitur inter hominem, et Deum; in foro autem exterioris judicii causa agitur hominis ad hominem, et ideo absolutio, vel ligatio, quæ unum hominem obligat quod Deum, tantum pertinet ad forum pœnitentiæ. Sed illa, quæ hominem obligat in comparatione ad alios homines, ad forum publicum exterioris judicii pertinet; et quia per excommunicationem homo à communione fidelium separatur, ideo excommunicatio ad forum exterius pertinet, et illi solum possunt excommunicare, qui habent jurisdictionem in foro judiciali, et propter hoc soli Episcopi propria auctoritate, majores Prælati possunt excommunicare, non Presbyteri Parochiales.* Hinc *in Can.* 1. *c.* 16. *qu.* 2. excommunicatio *Mucro Episcopi* appellatur. Paulus Mengonius dissertatione Florentiæ edita an. 1732. *de Eminentiori Parochorum dignitate supra canonicos* nixus Decretali Alexandri III. *in c.* 3. *de Offic. judic. ordin.* demonstrare conatur, etiam Parochos ordinariam in foro externo jurisdictionem habere, eosque idcirco ferre excommunicationem posse. Sed eum refutavit Jo. Dominicus Larius alia dissertatione Pisis edita an. 1733. Revera Parochos ea potestate carere, inter omnes constat, idque, præter cæteros, late ostendit Gonzalez *in cit. c.* 3. *n.* 2. Illa autem Alexandri constitutio, qua Mengonius nititur, pertinet ad Parochum, qui non ordinario, sed extraordinario jure, videlicet ex peculiari privilegio, aut ex præscripta

consuetudine, vel ex alio simili jure excommunicationem inflixerat.

(3) S. Gregorius M. *Hom.* 26. *in Evang. S. Joann. n.* 6. *opp. t.* 1. *col.* 1556. *ed. Paris.* 1705. *Id autem*, inquit, *qui sub manu Pastoris est; ligari timeat vel juste vel injuste, nec Pastoris sui judicium temere reprehendat, nec etsi injuste ligatus est, ex ipsa tumidæ reprehensionis supervia, culpa, quæ non erat, fiat.* Confer etiam S. Augustinum *de Baptismo Contr. Donatist. l.* 1. *c.* 17. *opp. t.* 9. *col.* 93. *ed. Ven.* 1733., Nicolaum I. P. *ad Episc. & Cleric. Patriarch. Constantinopol. Ep.* 10. *n.* 6. apud Labbæum *t.* 9. *Concil. col.* 1381., & Concilium Quintilineburgense an. 1085. *Can.* 1. apud eumdem *t.* 12. *col.* 631. Id vero est intelligendum de excommunicatione, quæ evidenter injusta non sit. Nam excommunicatione, quam injustam esse manifesto constat, neque in interno, neque in externo foro aliquem obstringi, fere omnes sentiunt, ut ostendit Fagnanus *in c.* 11. *de Solut. n.* 10. *& seq.* Sed Quesnellus *Prop.* 91. 92. 93. generatim statuit, omnem injustam excommunicationem non esse metuendam, quoniam per eam ab Ecclesia non eximus, sed potius est imitari S. Paulum, & Jesus sanat vulnera, quæ præceps Primorum Pastorum festinatio infligit, sine ipsius mandato. Petrus de Marca *Concord. Sacerd. & Imper. l.* 1. *c.* 3. §. 6. & 7. crimina ecclesiastica, ac sæcularia distinguit, & pro his postremis nonnisi injuste, & illegitime censuras infligi posse contendit. Doctrinam hanc, quam pridem Jo. Parisiensis, Gersonius, & quidam alii tradiderant, arripuit Ginnonius à Bianchio notatus, & arripuit etiam Pereira in libro *Dottrina de la Chiesa &c.* Continius Auctor libri *Reflessioni sulla Bolla Cœnæ* excommunicationem tantum propter hæresim, morumque doctrinam ferri posse asseverat, planeque despicit censuras, quæ propter disciplinam in causis temporalibus, aut mixtis infliguntur. In idem fere recidit sententia Febronii *c.* 9. §. 7. *n.* 8. *de Stat. Eccles.*, & Auctoris libri *La Chiesa è la Republica dentro i loro limiti p.* 127. Adversus hos omnes copiose, accurateque scripserunt Paulus à Lugduno *Anti-Exapl. prop.* 91. *et seq. t.* 2., Viva *Thes. Quesnell. prop. cit.*, Fontana *Const. Unigenitus theolog. prop. t.* 3. *et* 4. *cit. prop.*, Languetius *Prem. Avertissem. aux Appellan. an.* 1718. *n.* 15., Bianchius in Giannonium *t.* 2. *l.* 6. §. 3. *n.* 5. *p.* 411., Cl. Zaccaria *Diss.* 3. *della Forza obbligatoria della disciplina p.* 279., *et Anti-Febron. t.* 3. *Diss.* 3. *c.* 2. Videndæ sunt etiam les Conferences de Luzon *Conf.* 19. *qu.* 3. *p.* 333. *et seq. t.* 7. Sane Christus, qui *Ecclesiam non audierit, tamquam ethnicum, et publicanum* haberi voluit; & hoc quidem loco habere potestatem etiam Ecclesiam constituendi disciplinam, inter Catholicos omnes constat. Paulus I. *ad Corinth. V.* 5. excommunicavit incestum Corinthium propter publicum scandalum, quod ad disciplinam, pertinet. Sunt autem prope innumera ex antiquitate ecclesiastica monumenta excommunicationum, quæ propter disciplinam in rebus temporalibus, aut mixtis inflictæ sunt. Seligam S. Leonem M. *Ep.* 4. *t.* 1. *col.* 616. *ed. Ballerin. Ven.*, cujus hæc verba sunt. *Hoc itaque admonitio nostra denuntiat, quod si quis fratrum contra hæc constituta venire tentaverit, et prohibita fuerit ausus admit-*

tere, à suo se noverit officio submovendum, nec communiónis nostræ futurum esse consortem, qui socius esse noluit disciplinæ. Patres Concilii Arelatensis an. 314. contra Donatistas habiti *Can.* 7. *t.* 1. *Concil. col.* 1451. *Collect.* Labbæi *de Præsidibus*, inquiunt, *qui fideles ad Præsidatum prosiliunt, placuit, ut cum promoti fuerint, litteras accipiant ecclesiasticas communicátorias, ita tamen, ut in quibuscumque locis gesserint, ab Episcopo ejusdem loci cura de illis agatur, et cum ceperint contra disciplinam agere, tum demum à communione excludantur.* Similiter adversus eos qui violarent disciplinam in rebus temporalibus, aut mixtis, statuta est excommunicatio à Concilio Carthaginensi IV. *c.* 95. *t.* 2. *Concil. col.* 1444. *Collect. ejusd.*, à Concilio Aurelianensi III. *Can.* 22. *et* 23. *t.* 5. *col.* 1280., à Concilio Arvernensi an. 535 *Can.* 15. *t.* 5. *col.* 952., Matisconense II. an. 585. *Can* 5. *t.* 6. *col.* 675., à Concilio Trullano seu Quini-Sexto *Can.* 69. 71. 74. 96. *t.* 7. *col.* 1379. *et seq.*, Constantinopolitano IV. Œcumenico *Can.* 17. *t.* 10. *col.* 644. *ed. Ven.*

§. XIV. Quando autem excommunicatio gravissima est inter pœnas ecclesiasticas, nonnisi ob grande crimen irrogari debet; cum nihil pejus Christiano homini possit accidere, quam ab Ecclesia separari, eique interdici sacris, atque aditu, congressuque orthodoxorum. Hinc cum ferenda est excommunicatio, primum expendere oportet genus criminis, ut noscatur, num illud tam gravi pœna sit dignum (1); deinde monendus est criminosus, ut se colligat, atque à pravo instituto removeatur (2). Quae monitio bis, ac tertio repetitur, eaque *competens*, & *canonica*, appellatur (3), quoniam ex ea satis constat criminosum in peccatis obfirmato animo haerere.

(1) *Can.* 41. 42. 43. *c.* 11. *qu.* 3. Vide etiam Augustinum *de Fid. et oper. c.* 19. *et* 26. *opp. t.* 11. *col.* 550. *et* 558. *ed. Ven.* 1767., & S. Leonem M. *Ep.* 10. *c.* 8. *opp. t.* 1. *col.* 640. *ed. Ballerin. Ven.* 1753.

(2) Concilium Tridentinum *Sess.* 25. *c.* 3. *de Reform.*, *Can.* 42. *c.* 11. *qu.* 3.

(3) *Cap.* 48. *de Sentent. excomm.*, *c.* 5. *eod. in.* 6.

§. XV. Synodus Lugdunensis, quae habita est Gregorio X. Pontifice, judicibus sive tres admonitiones, sive unam pro omnibus adhibere permisit; verum una haec admonitio instar omnium est; nam aliquot dierum intervalla sunt observanda, antequam sententia feratur, nisi aliud necessitas fieri jubeat (1). Tridentina Synodus (2), ut coerceret arbitrium judicum, qui

etiam non admonitos excommunicabant, duas saltem monitiones emittendas statuit, antequam ea pœna irrogetur.

(1) *Cap. 9. eod. in. 6.*
(2) Concilium Tridentinum *loc. cit.*

§. XVI. Excommunicatus à suo Episcopo ab alio absolvi nequit (1), excepto Summo Pontifice, qui ab aliis inflictam excommunicationem ex ampla, quam habet in tota Ecclesia, jurisdictione removere potest (2). Lata vero ab una Ecclesia excommunicationis sententia in aliis quoque servanda est (3). Nam ea pœna territorio non circumscribitur, sed criminosum sequitur, quocumque ipse venerit (4); ac prætèrea mutuum fœdus, & conjunctio Ecclesiarum ita postulat, ut ab aliis quoque Ecclesiis ratæ firmæ habeantur pœnæ, quas una Ecclesia in sontes constituit. Hinc mos inolevit, ut Ecclesiæ per litteras encyclicas certiores facerent cæteras Ecclesias de iis, quos communione prohibuerant (5); neque alia nunc disciplina est (6).

(1) *Can.* 2. *c.* 11. *quæst.* 3. Concilium Carthaginense II. *c.* 7. apud Labbæum *t.* 2. *Concil. col.* 192. *ed. Ven.*, Lugdunense II. *Can.* 4. *t.* 6. *col.* 530., Ivo Carnotensis *Ep.* 76. *opp. par.* 2. *p.* 38. *ed. Paris.* 1647. Vide Fagnanum *in c.* 12. *de Pœniten. & remiss. n.* 80.
(2) Confer S. Leonem M. *Ep.* 32. *opp. t.* 1. *col.* 859. *& seq. ed. Ballerin. Ven.* 1753. Mitto reliqua exempla, quorum ecclesiasticæ historiæ plenæ sunt.
(3) *Cap. de Tregua & pace.* Consule præterea Canones Apostolorum 10. & 25. apud Cotelerium *PP. Apostolic. t.* 1. *p.* 443. *et* 446. *ed. Amstelæd.* Concilium Eliberitanum *Can.* 53. *t.* 1. *Concil. Collect.* Labbæi *col.* 998., Arelatense I. *Can.* 16. *ib. col.* 1452., Nicænum *Can.* 5. *t.* 2. *ib. col.* 63., Antiochenum *Can.* 6. *eod. t.* 2. *col.* 587. *ibi.*, Sardicense *Can.* 13. *eod. t.* 2. *col.* 678. Cesaraugustanum *Can.* 5. *t.* 2. *col.* 1196. Milevitanum *Can.* 18. *t.* 3. *col.* 384.
(4) Adi-sis Fagnanum *in c.* 1. *de Tregua et pace n.* 6. *et* 7.
(5) *Can.* 20. *c.* 11. *quæst.* 3. Vide etiam S. Cyprianum *Ep.* 59. *col.* 56. *ad Cornelium p.* 259. *ed. Amstelæd.* 1700. S. Augustinum *Ep.* 235. *al* 74. *ad Deuterium opp. t.* 2. *col.* 848. *ed. cit.*, Socratem *Histor. l.* 1. *c.* 6. *p.* 10. *ed. Cantabrig.*, Concilium Toletanum I. *Can.* 11. *t.* 2. *Concil. col.* 1472. *Collect. cit.*
(6) Consule Pontificale Romanum *tit.* 17. *par.* 3. §. 12. *p.* 181. *ed. Catalani Romæ.*

TITULUS XIX.

De Interdictum.

§. I.

Interdictum est censura, qua quibusdam locis, aut personis Divinis officiis, Sacramentis, atque usu ecclesiasticæ sepulturæ interdicitur. Est autem vel locale; quod locum ipsum afficit, ita ut eo quidem loco abstinere se quisquis debeat à Divinis officiis, à Sacramentis, ab usu Ecclesiasticæ sepulturæ, non item cum non amplius in eo loco versatur; vel personale, quod personam attingit, & quocumque eat persona, eamdem sequitur; vel mixtum, quod & locum, & personam comprehendit.

§. II. Est item tum locale, tum personale interdictum vel generale, vel particulare. Locale interdictum generale est; quod ad integram nationem, regnum, provinciam, civitatem, diœcesim; particulare, quod ad unam tantum Ecclesiam pertinet. De utroque hoc interdicto notandum est, quod interdicta civitate, etiam *suburbia*, *&* *continentia ædificia*, interdicta Ecclesia, etiam *Capellæ*, *&* *Cœmeterium Ecclesiæ contigua* interdicta censentur (1).

(1) *Cap. 10. et 17. de Sentent. excomm. in 6.*

§. III. Personalem interdictum generale fertur vel in totum Clerum, quo nomine reliquus populus minime continetur, vel in populum, & hoc quidem interdicti genus non comprehendit clerum, nisi aliud cautum nominatim sit (1). Particulare autem personale interdictum certos obstringit homines nominatim expressos, cæteros non obstringit. Generalium interdictorum non recens, ut quidam putant (2), ratio, institutioque est. Nam

antiquissima ætate interdicto quandoque subjecta constat universa collegia, & civitates, & provincias, & regna ipsa ob atrox aliquot Regum, & Magistratuum facinus, ut populus interdicti tedio victus suo luctu, & querelis Principem ad officium revocaret (3).

(1) *Cap. 16. de Sentent. excomm. in 6.*

(2) Rousselius *lib. 8. Pontif. jurisd. c. 1. n.* 31. nondum constare inquit, quoniam tempore generalis interdicti usus invaluerit. Morinus *l. 2. Exercit. c. ult.* à sæculo X. ejus initium repetit; eademque est sententia Van-Espenii *Jus Eccles. univers. par.* 3. *tit.* 11. *c.* 9. §. 19. Claudius Fleuryus *Inst. Canonic. p.* 3. *c.* 21. §. 2. primum generalis interdicti exemplum se deprehendisse inquit sæculo VI., sed tamen generales excommunicationes, & interdictum tantum post S. Gregorium VII. invaluisse. Binghamus *Orig. Eccles. l.* 16. *c.* 3. §. 7. *p.* 156. *& seq. t.* 7. *ed. cit.* multis exagitat generalia interdicta, neque alia est sententia Cavallarii *Inst. Cononic. par.* 3. *c.* 36. §. 4. *&* 5. Continuos Auctor *delle Riflessioni sulla Bulla Cœnæ p.* 18. interdictum vocat *Nuovo metodo di scomuniche, che per mille anni era stato ignoto nella Chiesa.* Ante hos Apostata M. Antonius de Dominis *de Republ. l.* 5. *c.* 9. *n.* 38. & Paulus Sarpius *in Tract. sept. Theolog. Ven.*, & peculiari opere *dell' Interdetto* multa contra generale præsertim, ac locale interdictum scripserunt. Graviter tamen, ac solide contra hostes interdicti disserunt Bellarminus *Risposta al trattato dei sette teologi di Venezia sopra l'Interdetto di N. S. P. Paolo V.*, Rutilius Benzonius *de Justit. Pontific. interdict.* Baronius *Parænes. ad Rempubl. Ven.*, Fagnanus *de Justit. & validit. censur. Pauli V.* Videndi sunt etiam Auctor operis *Conférénces Ecclesiastiques d'Angers pour l'anne* 1712. *t.* 1. *p.* 324., & Cl. Zaccaria *Diss.* 3. *della Forza obligatorias della disciplina num.* 37.

(3) Generalis interdicti satis clarum exemplum est in Canone 29. Apostolorum apud Cotelerium *PP. Apostolic. t.* 1. *p.* 447. *ed. cit.*, cujus hæc verba sunt: *Si quis ordinatus Episcopus administrationem, & curam populi sibi traditam non susceperit hic sit segregatus. . . . Sin vero profectu. Episcopus non recipiatur sed propter populi malitiam, ipse quidem sit Episcopus*, Clerus *vero civitatis segregetur, quia ejusmodi populi contumacis non fuerunt correptores.* Habes hic generale interdictum in totum clerum constitutum. Etiam Basilius *Ep.* 270. *opp. t.* 3. *p.* 517. *ed. Paris.* 1730. integrum pagum, quod raptorem cum rapta puella susceperat, neque eam restituerat, interdicto subjecit. Generalis quoque interdicti exempla sunt apud S. Gregorium Turonensem *Histor. Franc. l.* 8 *c.* 31. *col.* 404. *ed. Paris.* 1699. & in Concilio Agathensi an. 506., cujus decretum extat *in c.* 2. *de Purgat. canonic.* ubi *populus banno Christianitatis constrictus* memoratur. Nam bannus *Christianitatis* eo loco est interdictum, quod in *Can.* 6. Synodi Confluentinæ dicitur *bannus Dei,*

& in Concilio Tiburiensi *Can.* 8. *bannus Episcopalis.* Confer Gonzalezium *in cit. c.* 2., & Cironium *Observat. jur. Canon l.* 1. *c.* 16. Recentiori ætate generalia interdicta occurrunt in Constitutionibus Synodalibus Gualterii Archiepiscopi Senonensis, quæ editæ sunt an. 828., ubi interdictum comprehenditur his verbis *antiquum statutum Concilii provincialis renovantes* Harduinus *t.* 6. *Concil. par.* 1. *col.* 560. item apud Muratorium *Annali d'Italia an.* 872. *t.* 5. *p.* 1. *p.* 135. *ed. Romæ* 1752. qui narrat Hadrianum II. P. Neapolitanam Civitatem interdicto obnoxiam fecisse, apud Hincmarum Remensem *Ep.* 30. 31. 32. *opp. t.* 1. *p.* 591. *& seq. ed. Paris.* 1645. qui interdictum memorat initio sæculi IX. ab Hincmar Laudunensi latum adversus Ecclesiam suam, apud Nicolaum II. *Ep.* 3. *in Histor. Franc. Duchesnii t.* 4. *p.* 1199. *ed. Paris.* 1641., in Concilio Lemovicensi II. *Sess.* 2. *t.* 11. *Concil. Collect.* Labbæi *col.* 1244. *ed. Ven.* apud Ivonem Carnotensem *Ep.* 50. 121. *&* 264. *opp. t.* 2. *p.* 23. 54. 113. *ed. Paris.* 1647., apud S. Gregorium VII. *l.* 1. *Ep.* 81. *et l.* 2. *Ep.* 5. *t.* 12. *Concil. ejusd. Collect.* Labbæi *col.* 294. *et* 302. apud Alexandrum III. *in c.* 11. *de Sponsal.*, *et in c.* 22. *de Offic. et potest. jud. deleg.*, in Chronico Mauriniacensi *l.* 3. apud eumdem Duchesnium *Histor. Franc. t.* 4. *p.* 387. Qui minus probant generalia interdicta, laudant S. Augustinum *Ep.* 250. *ad Auxilium opp. t.* 2. *col.* 878. *ed. cit.* qui reprehendit Auxilium juvenem Episcopum, quod inconsulto; ob Classiciani peccatum, totam ejus domum anathemati subjecerat. Sunt autem hæc Augustini verba: *audisti fortasse aliquos magni nominis sacerdotes quemquam cum domo sua anathematizasse pecantium. Sed forte si essent interrogati, reperirentur idoneam reddere inde rationem. Ego autem, quoniam si quis ex me quærat, utrum recte fiat, quid ei respondeam, non invenio; numquam hoc facere ausus sum de quorumdam facinoribus unanimiter adversus Ecclesiam perpetratis, nisi gravissime commoverer. . . . . Quomodo vel Deo vel hominibus justam possumus reddere rationem, si animas innocentes pro scelere alieno spiritali supplicio puniamus.* Quibus quidem verbis non negat Augustinus, quandoque *magni nominis* Episcopos ob crimen patris familias totam ejus domum anathemati subjecisse, idque eos fecisse justis de causis, adeout *idoneam* reddere sui facti rationem possent; quamquam ipse numquam eorum exempla sequutus fuerit. Ergo ex hoc Augustini testimonio manifestum est, ea ætate generalia interdicta adhiberi, & vero justis de causis ab egregiis Episcopis adhiberi consuevisse. Damnat deinceps ipse Augustinus abusum generalis anathematis, quo parvulis etiam domus excommunicatæ baptismus, aliisque innocentibus sacra mysteria cum æternæ salutis periculo adimebantur; sed non item damnat minores censuras, & interdicta sacrorum, quamquam generalia, cum nimirum publica ratio ea postularet ad contaminatæ domus, aut gentis flagitia coercenda, vel spes ad meliorem frugem revocandi principes familiarum peccantes productis pœnis ad filios, & subditos, sive ii criminis essent participes, sive flagitio implicati non essent. Sane quæ Augustinus dicit, ad generalis tantum anathematis abusum pertinent. Species quædam gene-

ralis interdicti continetur in *Can.* 8. *c.* 17. *quæst.* 4., quem canonem Gratianus tribuit Augustino *Ep.* 187. *ad Bonifac.* Verum hæc epistola Augustini revera non est, eamque idcirco post Erasmum, & Lovanienses Theologos repudiarunt PP. Maurini, atque inter spuria Augustini opera descripserunt *in Append. Ep.* 6. *t.* 16. *opp. col.* 137. *ed. Ven.* 1768. At enim per generale interdictum etiam qui criminis rei non sunt, pœnam perferre coguntur. Principio novum, atque insolens non est, quod pro alicujus crimine tota familia puniatur quod multis ex Sacris Literis petitis exemplis ostendit Gratianus initio *qu.* 3. *Caus.* 24. *et in L.* 5. *Cod. ad L. Jul. Majest.* etiam filii pro patris scelere pœna afficiuntur. Confer etiam Herodotum *l.* 3. *c.* 118. 19. *p.* 208. *ed. Londini* 1679., Q. Curtium *Histor. Alex. M. l.* 6. *c.* 11. *n.* 20. *p.* 411., *et l.* 8. *c.* 6. *n.* 28. *p.* 558. *ed. Lugduni Batav.* 1658., Justinum *l.* 10. *c.* 2. *p.* 169. *ed. Amstelæd.* 1669., Ammianum Marcellinum *l.* 23. *c.* 6. *par.* 296. *ed. Lugdun. Batav.* 1693. Producitur autem pro crimine ejus, qui familiæ, aut societati præest, pœna etiam ad totam familiam, ac societatem, ut ille hujus saltem amore, ac pietate motus, aut victus querelis sese à scelere facilius abstineat, aut redeat ad bonam mentem, cum crimen perpetravit. Atque hoc quidem generale interdictum extremi remedii loco est, & quasi cogente necessitate emittitur, cum scilicet personale interdictum prorsus inutile fore prospicitur, aut experiundo deprehensum est. Ita necessitas, quæ hoc extremum remedium adhiberi jubet, injustitiæ notam absterget. Accedit, quod si per generale interdictum etiam insontes pœnæ subjiciuntur, eam quidem perferunt tamquam membra societatis, in quam merito pœna constituitur. Fac duas esse respublicas, quarum altera sese alteri res quasdam, quibus ea caret, daturam promiserit, modo ipsa certa servet pacta, quæ mutuo conventa sunt. Negligunt hæc pacta ii, qui reipublicæ sunt præpositi; quare altera respublica nihil præstat eorum, quæ servatis pactis præstare debuisset. Magnum exinde capiunt detrimentum non solum reipublicæ Præfecti, qui pacta contempserunt, sed etiam cæteri, qui eadem republica continentur, quoniam carent rebus, quibus omnino indigent; & hi quidem quamquam nulla propria culpa teneantur, pœnam tamen perferunt propter culpam Præfectorum suorum. Quis jure reprehendat rempublicam, quæ alteri non dedit res necessarias, quas tantum servatis pactis dare debuisset? Omne vitium est Præfectorum, qui pactis defuerunt, quod omnes eorum reipublicæ subjecti, quamquam insontes, damnum capiunt; sed nullum est vitium alterius reipublicæ, à qua spretis, contemptisque pactis nihil dandum est. Simili modo inter ecclesiasticam, civilemque rempublicam pactum conventum videtur, ut altera alteri præbeat sacramenta, & cætera ad æternam salutem necessaria; modo hæc sacros ministros alat, Ecclesiæ legibus obediat, cætera absolvat, quæ ad æternam salutem consequendam Ecclesia necessaria judicantur. Si ii, qui præsunt civili reipublicæ, eamque repræsentant, Ecclesiam contemnunt, neque mutuis pactis obtemperant, reprehendendam putabimus Ecclesiam, quod negat

civili reipublicæ ea, quæ tantum sub certis pactis danda sunt, præsertim cum in faciat Ecclesia, ut populi salutem curet? Adde denique, quod ut generale interdictum minus lædat innocuos; provisum est, ut pueri, atque ad vitæ exitum properantes ea habeant, quæ ad æternam salutem necessaria sunt.

§. IV. Generale interdictum, ne asperius videretur; quod omnes nullo discrimine comprehendat, Romani Pontifices certis cohibere legibus, & emollire studuerunt. Ergo non tantum parvulorum baptismus, & morientium pœnitentia generali interdicto excepta est (1), sed etiam data facultas, ut interdicti tempore divinum verbum populo nuntietur, & pueris baptizatis Confirmatio tribuatur (2). Similiter concessum est viaticum decedentibus, & ecclesiastica sepultura clericis, qui interdictum servarunt, & pœnitentia ad sacra bella profecturis, crucisque signum recipientibus, & aliis peregrinis, quamquam integra valetudine uterentur (3).

(1) *Cap.* 12. *de Sponsal. et matrim.*
(2) *Cap.* 43. *de sentent. excom.*
(3) *Cap.* 11. *de Pœniten. & remiss.* Confer etiam Benedictum XIV. *Const. Quoniam* 86. §. 5. *t.* 1. *ejus Bullar. p.* 174. *ed. Rom. seu Venet.* 1754.

§. V. Præterea Gregorius IX. permisit, ut in unaquaque hebdomada privata Missa celebraretur, exclusis tamen excommunicatis, atque interdictis campanisque silentibus, & clausis januis, ac submissa voce, atque ut conficeretur corpus Domini, quod decedentibus in Pœnitentia conceditur (1). Denique Bonifacius VIII. magis etiam temperavit, atque lenivit generale interdictum, lata lege, qua sancitum est, ut sanis omnibus, modo excommunicati non sint, pœnitentia tribuatur; ut in cunctis ecclesiis, & monasteriis in loco interdicto sitis; modo ipsa speciatim interdicta non sint, neque ullam interdicto causam dederint, Missa quotidie celebretur, aliaque divina officia peragantur, submissa tamen voce, portis clausis, non pulsatis campanis, & exclusis interdictis; ut in festis Natalis Christi, Paschæ, Pentecostes, Assumptionis Mariæ Virginis (quibus Martinus V. (2) festum Corporis Christi, ejusque octavam addidit) solemniter divina officia celebrentur, exclusis excom-

municantis, & admissis interdictis, modo ii, qui sua culpa causam interdictum dederunt, ad altare non appropinquent (3).

(1) *Cap.* 57. *de Senten. excommunic.*
(2) Martinus V. *Const. Ineffabile* 23. *p.* 461. *t.* 3. *part.* 2. *Bullar. Roman.*
(3) *Cap.* 24. *de Senten. excommunic. in* 6. Clemens autem VIII. *Const. Sacræ* apud Giraldum *Exposit. Jur. Pontific. part.* 1. *l.* 5. *tit.* 38. *sect.* 911. *p.* 745. Fratribus minoribus S. Francisci etiam diebus festis Ss. Francisci, Bonaventuræ, Antonii Patavinii, Ludovici, Bernardini, Claræ, Elisabeth, ac Martyrum ejusdem Ordinis, Didaci, & Portiunculæ Missam solemniter celebrare permisit.

§. VI. Interdictum nonnisi ob gravem culpam est ferendum (1), neque comprehendit Episcopos, aliosque superiores Prælatos, quamquam generale sit, nisi expressa eorum mentio facta fuerit (2). Emissum autem ab Episcopo interdictum etiam à Regularibus observandum est (3).

(1) Confer Benedictum XIV. *de Synodo Diœces. l.* 10. *c.* 1. *n.* 3.
(2) *Cap. de Senten. excommunic. in.* 6.
(3) Concilium Tridentinum *Sess.* 25. *c.* 12. *de Regul.*

§. VII. Violantes interdictum gravis criminis rei sunt, quoniam Ecclesiæ autoritatem contemnunt. Clerici, qui scienter in loco interdicto divina officia celebraverint, irregulares fiunt, eaque irregularitas tantum à Summo Pontifice tolli potest (1). Item qui interdictos in loco sacro sepeliunt, excommunicationem contrahunt, cujus absolutio Episcopo reservata est (2). Excommunicantur quoque Regulares, etiam exempti, qui generale, aut locale interdictum à Summo Pontifice, vel ab Episcopo inflictum non servaverint (3).

(1) *Cap.* 18. §. 1. *de Sentent. excommun. in* 6. „quæ decretalis tametsi loquatur de sola *celebratione*, quæ ad celebrationem Missæ referenda videretur, tamen Interpretum sententia ad omnia divina officia producitur.
(2) *Clement.* 1. *de Sepultur.*
(3) *Clem.* 1. *de Sentent. excom.*

§. VIII. Locale interdictum *cessatio à Divinis* interdum ap-

pellatur (1), quoniam divina cessant in locis interdictis. Sed proprie *cessatio à Divinis* sine judicis decreto ipso jure inducitur, ac per eam prohibentur clerici divina officia peragere, ac sacramenta administrare in aliqua peculiari Ecclesia, quæ homicidio, aut adulterio, aut alio crimine polluitur (2); ut salutaris populo terror, & criminis horror incutiatur. Non est tamen censura, cum non sit pœna, quæ ad emendationem irrogetur, sed potius gravis ab Ecclesia concepti doloris indicium est. Itaque ejus violatio gravis quidem culpa est, haud tamen irregularitatem inducit (3). Verum Regulares eam violantes excommunicantur (4).

(1) *Clement. 1. de Sentent. excom.*
(2) *Cap. ult. de Consecr. Eccles.*
(3) *Cap. 18. de Sentent. excommunic. in 6.*
(4) *Clem. 1. de Sentent. excom.*

TITULUS XX.

De Suspensione.

I. Suspensio quid, & quomodo à reliquis censuris differat?
II. Quotuplex suspensio est?
III. Suspensio generalis, & partiales, item perpetua, ac temporaria.
IV. Quando, & quomodo suspensio irroganda?
V. & VI. Quomodo suspensio tollatur?
VII. Pœna clerici violantis suspensionem.

§. I.

Suspensionis vocabulo intelligimus illud censuræ genus, quo clericis ob proprium delictum ecclesiasticæ potestatis, & jurisdictionis usu interdicitur. Ex quo noscitur discrimen quod inter suspensionem, aliasque censuras intercedit. Nam hæ pertinet ad omnes fideles, illa autem tantum adversus clericos constituitur, quoniam eorum tantum est propria ecclesiastica potestas, & jurisdictio. Etiam excommunicatio aliquem privat eclesiastica potestate, ve-

rum id facit propter communionem cum reliquis fidelibus à qua excommunicatus repellitur; at suspensio adimit potestatem, quæ cum officio, & beneficio conjuncta est. Distat etiam ab interdicto suspensio, quod per illud clerici prohibentur usu rerum sacrarum, sed ea ratione, quod hæ fidelibus omnibus communes sunt; at vero suspensis earum usu interdicitur, quod ab officio, aut beneficio dependent.

§. II. Triplex suspensio est nimirum ab officio, à beneficio, atque ab utroque simul. Suspensio ab officio clericum exercere vetat universo ecclesiastica officia, quae vel ab ordine, vel à jurisdictione pendent, modo sint vera officia ecclesiastica; non enim suspensi ab iis repelluntur, quæ etiam laicis sunt communia, uti sunt ingressus in ecclesiam, publicae preces, sacramenta. Suspensio à beneficio clericum excludit à percipiendis beneficiis fructibus, atque aliis, quae ab eo pendent, non tamen ab officio repellit; quoniam angustior in odiosis significatio & interpretatio est (1). Denique suspensio à beneficio simul, & officio facit, ut clericus beneficii fructibus carere debeat, & simul ecclesiastica munera exercere prohibeatur (2).

(1) Quæstio tamen est num suspensio ab officio secum ferat etiam suspensionem à beneficio, quod propter officium datur. Plerique id negant, quia si suspensus ab officio etiam à beneficio suspensus haberetur, frustra in jure suspensiones modo ab officio, modo à beneficio infligereatur.

(2) Suspensionis pœna antiquissima in Ecclesia est, eaque à Patribus *abstinendi interdicendi*, aut *prohibendi* vocabulis significatur. Confer S. Cyprianum *Ep.* 4. *ad Pompon.*, & *Ep.* 34. *à Presbyt.* & *Diacon. p.* 174. & 217. *ed. Amstelæd.* 1700., S. Ambrosium *Serm.* 2. *in psalm.* 118. *n.* 24. *opp. t.* 3. 244. *ed. Ven.* 1781., Concilium Eliberitanum *Can.* 50. *t.* 1. *Conc. col.* 998. *Collect.* Labbæi. Carthaginense IV. *Can.* 68. *ib. t.* 2. *col.* 1444., & vide etiam Beveregium *in Can.* 11. *Apostol.* apud Cotelerium *PP. Apostol. t.* 1. *p.* 465. *ed. cit.*, item Concilium Ancyranum *in* 32. *dist.* 50. Quin etiam vetus est distinctio suspensionis à jure percipiendi reditus ecclesiasticos, & à jure ecclesiastico officia exercendi. S. Cyprianus *cit. ep.* 34. *ad Presbyt. p.* 218. de quibusdam inferioribus clericis, qui deliquissent, inquit: *Interim se à divisione mensura tantum contineant, non quasi à ministerio ecclesiastico privati esse videantur.* Quibus verbis hi clerici tantum à reditibus ecclesiasticis, non item ab ecclesiastico officio excluduntur. Similiter S. Gregorius Turonensis *Hist. l.* 8. c. 20. *col.* 392. *ed. Paris.* 1699. narrat, Ursicium Cadurcensem Episco-

pum ab Episcopali ordine fuisse suspensum, sed ei tamen relictam Ecclesiæ rerum administrationem. Synodus autem Aurelianensis I *in Can.* 14. *dist* 81. universam suspensionem ob graviora crimina irrogatam nominatim expressit.

§. III. Generalis suspensio tum officium, tum beneficium complectitur, quique ea pœna affectus est eorum, quae ad alterutrum pertinent, quidquam agere, aut attingere prohibetur. Sed interdum aliquis tantum pro parte suspenditur, & his quidem ea, quibus ei interdictum est, gerere nequit, non item reliqua; veluti si quis prohibitus sit confessiones excipere, is recte exercet caetera quae suspensionis pœna comprehensa non sunt. Suspensio haec *partialis* dicitur, cui *plena*, seu *generalis* opponitur. Est item suspensio perpetua, ac temporaria; illa clericum perpetuo, salva tamen dignitate, à sacris officiis excludit, haec tantum ad certum tempus, ultra quod poena non profertur. Quaevis autem suspensio, sicuti excommunicatio, vel latae, vel ferendæ sententiæ est, quarum altera juris auctoritate ipso facto, altera judicis sententiæ irrogatur.

§. IV. Nulla suspensio sine causa ferenda est, quamquam ea non ita gravem requirat culpam, qualem excommunicatio, atque interdictum postulant (1). Quae causa exprimenda est in scriptis, in quibus suspensio infligitur (2); verum in suspensionibus latae sententiae lex ipsa judicis instar est (3). Est autem à Praelato ferenda suspensio tantum in suos subditos, atque ab uno Episcopo suspensus tamquam suspensus ab omnibus habendus est, donec legitime à proprio Episcopo absolvatur.

(1) Clericos ob culpas non ita graves suspensos fuisse, constat ex Concilio Epaonense *Can.* 4. *t. c.* 5. *Concil. col.* 712. *Collect.* Labbæi.

(2) *Cap. de Sentent. excom. in* 6. Id vero locum habet, quando suspensio adhibita judiciali methodo affligitur. Non enim prohibetur Episcopus ob causas sibi notas, quæ in foro externo ex actis judiciariis minime patent, suspensionem infligere, & vero clerici, qui huic Episcopi mandato non obtemperant, irregulares evadunt. Quod quidem consentaneum est Tridentini Concilii legibus *in c.* 1. *Sess.* 13. *de Reform.* Consule Benedictum XIV. *de Synod. Diœces. l.* 12. *c.* 8. *n.* 3, 4, 5.

(3) Suspensionum latæ sententiæ plura in jure exempla sunt. Huc enim spectant c. 3. *de Usur.*, c. 3. *de Clandestin. despons.*, *c.* 7. §. *ult.* c. 25.

c. 43. c. 44. *de Elect.*, c. 14. *de Vit. & honest. Cleric.*, Concilium Tridentinum c. 1. & 6. *Sess.* 24. *de Reform. matrim.*, aliaque similia.

§. V. Indicta ad certum tempus suspensio, eo elapso, expirat ipso jure, neque opus habet hominis sententia, à qua removeatur. Sed suspensio, quae nullo definito tempore inflicta est, relaxari debet ab eo, qui eamdem inflixit; relaxatur autem, si suspensus resipuerit.

§. VI. Numquam autem suspensio, quamquam nullo certo tempore obstricta sit, spem veniae ac restitutionis excludit, in eoque differt à depositione, quae perpetuam, ac sine ulla spe veniæ exercitii, atque usus ordinum privationem inducit. Accedit, quod clerici sacris officis, aut ecclesiasticis stipendiis suspensi dignitatem, & beneficium non amittunt, sed tantum privantur fructibus beneficii, aliisque inde pendentibus, suique ordinis, ac dignitatis munera exercere prohibentur. Verum depositio non solum clericum ab omni munere ordinis, ac beneficii repellit, sed eum etiam officio, & beneficio omnino privat, titulumque aufert, ita ut ad illud sine nova collatione redire nequeat.

§. VII. Clericus suspensus, si quo interim fungatur munere, unde prohibitus est, irregularis efficitur (1). Nullam tamen irregularitatem contrahit, si quid gerat eorum, quae ab ordine necessario non pendent, & id porro gerat non ex officio clericali, sed tamquam laicus quilibet, uti sunt quaedam minorum ordinum munera, quae in ecclesiis ex recepta consuetudine etiam à laicis exercentur (2).

(1) *Cap. de Sentent. de re judic. in 6.*
(2) Consule Fagnanum *in Cap.* 2. *n.* 15. & *seq. de Cleric. excommun. ministran.*

TITULUS XXI.

De absolutione à censuris.

I. Absolutio à censuris quid?
II. Quotuplex?
III. & IV. Quis censuras tollat?
V. Absolutio *ad cautelam.*
VI. Absolutio *ad reincidentiam.*
VII. Censuræ in mortuos, earumque relaxatio.

§. I

Semel inflicta censura per absolutionem, aut relaxationem tollenda est; ut quis potestatem, gradum, locumque recuperet, unde dejectus fuit. Est autem absolutio à censuris, quae in antiquis monumentis *pax*, *relaxatio*, *venia*, *communio* appellatur, relaxatio pœnæ, sive vinculi, quae praescripta ab Ecclesia forma conceditur. Danda est haec venia seu relaxatio non facile, & imprudenter, sed cum ejus, qui pridem deliquerat, comperta emendatio est (1).

(1) *Can.* 33. *Caus.* 23. *qu.* 4.

§. II. Et quoniam duplex est Ecclesiae forum, interius & exterius, ac censurae in utroque irrogantur duplex item est absolutio; altera quae in foro exteriori, altera quae in foro interiori conceditur. Absolutio in foro interiori datur à Sacerdote, qui Pœnitentiae sacramentum administrat, eaque hominem Deo reconciliat; absolutio in foro exteriori tribuitur à judice, qui censuram inflixit, eaque post sententiam externam pacem restituit. Utraque absolutio suis finibus continetur. Itaque qui in interno, aut externo foro solutus censura est, non item in altero foro solutus habetur.

§. III. Abrogat autem, tollitque censuras Judex, qui easdem inflixit, aut ejus in munere succesor, aut delegatus, aut superior (1). Quae vero à lege sunt constitutae vel ab Episcopo, vel etiam à Sacerdote, qui potestatem habet administrandi sacramentum pœnitentiæ, tolli possunt (2); unde fere generalis omnium censurarum absolutio præmitti solet. Sed Presbyter removere nequit censuras, quae Summo Pontifici, aut Episcopo reservatae sunt; nisi ei facultas haec speciatim concessa fuerit.

(1) *Cap.* 20. *de Offic. Jud. ord.* Vide etiam Concilium Nicænum *Can.* 5. *t.* 1. *Concil. col.* 35. *Collect.* Labbæi.
(2) *Cap.* 29. *de Sentent. excommun.*

§. IV. Excommunicatio minor à quovis Presbytero *pro* excipiendis confessionibus approbato tolli potest (1); & quivis Presbyter etiamsi approbatus non fuerit, in articulo

mortis, ut dimittendi peccata, ita relaxandi censuras habet potestatem (2). Verum qui ita absoluti sunt, sublato mortis periculo, in quo antea versabantur, sistere se Romano Pontifici, aut ejus Legato debent mandata accepturi; secus, eamdem excommunicationem contrahunt (3). Sed & in iis, quae Summo Pontifici reservata sunt suam interdum Episcopus potestatem exercet. Nam ipse suos subditos absolvit à casibus occultis Pontifici reservatis (4), tollitque censuras etiam Papae reservatas, quibus obstricti sunt ii, qui Romanum iter suscipere nequeunt, quales sunt mulieres, senes, valetudinarii (5).

(1) Confer Giraldum *Exposit. Jur. Pontif. par. 1. l. 5. tit. 39. sect. 941. p. 772.*
(2) Concilium Tridentinum *sect. 14. de Sacram. pœnitent. c. 7.*
(3) *Cap. 22. de Sentent. excommun. in 6.*
(4) Concilium Tridentinum *Sess. 24. c. 6. de Reform.*
(5) *Cap. 13. de Sentent. excommunic.*

§. V. Praeter absolutionem à censuris, quae post emendationem, aut finitam causam iis conceditur, qui crimen admiserunt, est etiam absolutio *ad cautelam*, quae datur ad majorem cautionem, ut omnis, quae forte esse potest, dubitationis causa removeatur. Ea porro adhibetur in omnibus rescriptis, bullisque Apostolicis, ne quid impedimento sit, quominus concessa gratia vim & exitum habeat, itemque à Sacerdotibus, qui sacramentum pœnitentiæ administrant, sacramentali absolutioni praemititur, ne propter censuram à jure illatam, & ignotam inutilis absolutio sit. Denique locus est generatim absolutioni ad cautelam, cum incertum est, num quis censuram contraxerit, aut cum de vi illatæ censuræ dubitatur (1).

(1) *Cap. 40. de Sentent. excommunic.*

§. VI. Est & absolutio *ad reincidentiam*, quae datur ad certum tempus, aut ad certum actum, ita ut tempore elapso, aut actu peracto ita absolutus iterum censura implicetur. Quae absolutio dari solet cum certa lege, videlicet ut

lædens intra difinitum tempus læso satisfaciat, aut certa pietatis opera suscipiat, cui legi satisfaciendum est constituto tempore, quo elapso censura reviviscit, & qui legi non satisfecit, cum nulla justa causa impediretur, rursus in censuram incidit.

§. VII. Nec tantum vivis excommunicatis, sed etiam post eorum obitum sæpe ab Ecclesia censuras relaxatas fuisse constat. Nimirum si quis moriens ante impetratam pacem certa dedisset pœnitentiae, aut emendationis argumenta, vel eo mortuo appareret, injustas esse censuras in eum latas, ab Ecclesia censurae ipsae removebantur, ut omnibus constaret, eum in Catholica communione decessisse. Dabatur olim haec absolutio facto ipso, quia defuncti nomen vel sacris dyptichis restituebatur, vel ejus nomine factae oblationes ab Ecclesia accipiebantur, atque ita ipse catolicae communioni restitutus habebatur (1). Sed nunc ii, qui morientes censuris solvi non potuerunt, atque ab Ecclesia eo beneficio digni judicantur, certa precum, ac verborum formula absolvuntur (2).

(1) Ita Theodoretus. *Histor. l. 5. c. 35. p. 235. ed. Cantabrig.* narrat, Alexandrum Antiochenum sacris dyptichis restituisse S. Joannis Chrysostomi nomen, quod in illis plures annos omissum fuerat. Sunt & alia absolutionis à censuris post obitum concesse exempla apud Mabillonium *Annal. Benedict. l. 58. n. 33. & l. 61. n. 42. & 43. t. 4. p. 409. 543. 544. ed. Lucæ* 1739. locisque aliis. Neque tantum absolutionis mortuis concessæ, sed etiam excommunicationis in mortuos latæ in ecclesiasticis historiis exempla sunt. Ita Cyprianus *Ep. 1. ad Cler. Furnitan. p. 169. ed. Amstelæd.* 1700. oblationem, fieri precesque in Ecclesia fundi vetuit pro Geminio Victore quod contra ecclesiasticam regulam Presbyterum tutorem suo testamento constituerat. Pene simile decretum extat in Codice Canonum Ecclesiæ Africanæ *Can.* 81. apud Harduinum *Collect. concil. t. 1. col.* 907., ubi de Episcopo, qui ethnicos, aut Hæreticos heredes scripserat, habentur hæc: *post mortem anathema ei dicatur, atque ejus nomen inter Dei sacerdotes nullo modo recitetur.* Hinc Augustinus *Ep. 185. ad Bonifac. n. 4. opp. t. 2. col. 644. ed. Ven.* 1729. de Cæciliano, quem Donatistæ accusabant, dicit hæc: *Si vera essent, quæ ab eis Cæciliano objecta sunt.... ipsum jam mortuum anathematizaremus.* Alia etiam consequenti ætate occurrunt exempla ejusdem ecclesiasticæ disciplinæ.

(2) *Cap. 28. de Sentent. excommun.*

RECENSIO

TITULORUM TOMI QUARTI.

FINIS TOMI QUARTI.

